

ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

XIX Міжнародної науково-практичної конференції

**«Військова освіта і наука:
сьогодення та майбутнє»**

10 листопада 2023 року

Київ – 2023

Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє : зб. тез доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 10 листопада 2023 р. Київ : Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. 406 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол від 16.11.2023 № 3).

Редакційна колегія:

Шевченко А.М., бригадний генерал, **Попков Б.О.**, п-к, к.військ.н., с.н.с., **Лойшин А.А.**, п-к, д-р філософії, **Пампуха І.В.**, п-к, к.т.н., доц., **Гончарук Л.М.**, п-к, к.філол.н., **Сафін О.Д.**, д.психол.н., проф., **Жарков Я.М.**, к.і.н., доц., **Позняков О.П.**, п-к, к.філол.н., доц., **Мась Н.М.**, п-к, к.психол.н., **Коропатнік І.М.**, п-к, д.ю.н., проф., **Рижиков В.С.**, прац. ЗСУ, д.пед.н., проф.

У збірнику тез доповідей друкуються матеріали виступів наукових і науково-педагогічних працівників, курсантів (студентів) Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та інших вищих військових та закладів вищої освіти України.

У публікаціях розглядаються: технічні проблеми озброєння і військової техніки та технології подвійного призначення; актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення Збройних Сил України; актуальні питання військової психології та соціальної роботи; інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері; інформаційно-медійне забезпечення МОУ та ЗСУ в умовах правового режиму воєнного стану; фінанси; актуальні проблеми військового права в умовах воєнного стану; актуальні проблеми геопросторової підтримки військ в умовах ведення російсько-української війни; наукові проблеми військової політології та морально-психологічного впливу

© Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

Секція 1. Технічні проблеми озброєння і військової техніки та технології подвійного призначення.....	19
Бахвалов В.Б. Радіолокаційна фазово-доплірівська система. Супровід повітряної цілі.....	19
Бельська О.А., Черних Ю.О. Обслуговування силових газотурбінних установок за станом	20
Бондар В.Ю. Створення боєприпасів для безпілотних літальних апаратів.....	22
Боровик Л.В., Боровик Д.О. Підвищення інформаційної ефективності виявлення недостовірної інформації в інтернеті	23
Шваб В.К., Браун В.О. Основні правила та рекомендації з кібернетичної безпеки під час ведення бойових дій	24
Гапоненко Г.М., Гапоненко Н.П. Безпілотні літальні апарати подвійного призначення.....	26
Гахович С.В., Жиров Г.Б. Керований комутатор цифрових і аналогових сигналів.....	26
Гахович С.В., Кеньо Г.В., Савченко Т.В. Архітектура технології захисту пристроїв IIOT у контексті industry 4.0	28
Глухов С.І., Семеха С.М. Обґрунтування розрахунку коефіцієнтів готовності об'єктів радіоелектронної техніки.....	30
Грох А.О., Чешун В.М. Оцінка ризиків кібербезпеки автоматизованих систем об'єктів критичної інфраструктури	31
Гунченко Ю.О., Пасенченко Т.О., Стукалов С.А., Зуй О.М. Візуальна одночасна локалізації та картографування для мобільних пристроїв	32
Гунявий Д.А., Чешун В.М. Аналіз протоколів консенсусу у блокчейн-технологіях: вплив доказу роботи (POW) та доказу частки (POS) на ефективність, безпеку та стійкість	33
Джулій В.М., Димбовський М.В. Дослідження актуальних загроз безпеки конфіденційної інформації.....	33
Джулій В.М., Кучерявий Є.І. Методи класифікації зашифрованих даних засобами запобігання та виявлення витоку інформації	34
Джулій В.М., Майор Є.В. Методи виявлення DDOS-атак на основі глибоких згорткових нейронних мереж	35
Жидков Д.В. Актуальні проблеми автоматизації БПЛА з використанням штучного інтелекту	36
Жирний В.А., Нікіфоров Г.С., Чередніков О.М. Технічні проблеми використання трофейної бронетехніки	37
Жиров Г.Б., Ольховиков Д.С. Комплекс заходів безпеки для мережевої системи віддаленого управління пристроями	38
Зайцев І.П. Сучасні реалії озброєння і військової техніки для підрозділів морської піхоти	39
Клепа В.В. Актуальні питання навантажувально-розвантажувальних робіт в системі логістики Збройних Сил України	40
Коваль М.О., Шамрай Н.М. Основні види та застосування сенсорних мереж в умовах ведення бойових дій	41
Кононенко А.А., Жиров Г.Б., Фелінський Г.С. Розподілений підсилювач оптичних сигналів в активних волокнах для телекомунікацій	42
Красильников С.Р., Овод О.А. Інструменти для видалення фону із зображень	43

Ленков С.В., Джулій В.М., Брітов О.В. Засоби захисту операційної системи Android	44
Ленков С.В., Муляр І.В., Чемерис О.Ю. Аналіз захищеності вузлів мережі в умовах впливу атак	45
Лось А.М., Роженков А.М. Випробування навігаційних антен з контрольованою діаграмою направленості для БПЛА	46
Маліцький Т.Б., Чешун О.В., Чешун В.М. Критерії довіри безпеки корпоративних мереж	47
Михайленко В.С., Гунченко Ю.О., Мартинович Л.Я. Інтелектуальний аналіз даних з допомогою спеціалізованої програми Orange	47
Михайленко В.С., Чепок А.О., Стукалов С.А. Аналіз роботи програми Orange на прикладі кластеризації даних методом k-середніх	50
Мірошніченко О.В., Проценко Я.М., Савчинська Н.Ю. Аналіз системи адаптивної компенсації помилкових пеленгів в пасивних каналах пеленгації джерел активних шумових завад.....	50
Муляр І.В., Матвійчук А.В. Оцінка інформаційної загрози та управління простором віртуальних груп.....	51
Гайдак І.Г., Нікітченко А.О. Сучасні технології діджиталізації у військовій сфері	52
Остапчук Р.О., Пивовар О.С. Вплив нелінійностей каналу на хаотичну систему прихованого зв'язку	54
Пантюхін С.В., Германенко Л.М. Проблемні питання ремонту військової техніки	55
Савченко Т.В., Власенко Л.О., Луцька Н.М. Використання цифрових двійників у технології захисту пристроїв промислового ІОТ	56
Слюсарчук В.П., Францішко В.В. Напрямки вирішення окремих технічних проблем при застосуванні роботизованих комплексів	59
Стицюк О.О. Забезпечення технічного обслуговування нових зразків озброєння	59
Толюпа С.В., Шевченко А.М. Принципи забезпечення стійкості критичної інфраструктури	61
Толюпа С.В., Штаненко С.С., Кулько А.А. Комплексна інтелектуальна система підтримки прийняття рішень для виявлення вторгнень в інформаційну систему.....	62
Шамрай Н.М., Охрамович М.М., Коваль М.О. Особливості збору, обробки та видачі інформації про радіаційну хімічну обстановку	65
Шамрай Н.М. Метод сегментування оптико-електронних зображень на основі мурашиного алгоритму для відпрацювання завдань екологічного моніторингу тимчасово окупованих територій.....	66
Охрамович М.М., Шваб В.К., Шевченко В.В. Основні правила кібернетичної безпеки в соціальних мережах.....	68
Секція 2. Актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення Збройних Сил України	70
Балабін В.В., Лук'ячук М.М. Теоретична складова усного послідовного перекладу англійських воєнно-політичних текстів	70
Глущенко О.Ю. Importance of preparing for actual act of interpreting	71
Гребенюк Л.В. The sound symbolism hypothesis and typology for language evolution	72
Зарицька А.І. Місце термінів у військовій сфері.....	72

Златніков В.Г., Сокол В.В. Лінгвістичне забезпечення діяльності Збройних Сил України. Суспільна значущість педагогічної діяльності	73
Златніков В.Г., Соколіна О.В. Письмо як об'єкт тестового контролю	74
Карпенко В.Ю. Важливість створення термінологічного словника	75
Лісовський В.М., Кліменко О.О. Теоретико-практичні основи психофізіологічної підготовки військових перекладачів	76
Косяк В.П. Формати та способи оформлення інформаційних ресурсів для створення термінологічних баз.....	78
Лісовський В.М. Лексико-граматичні особливостей англомовних військово-технічних текстів.....	79
Людвік В.А. ВЕБ-орієнтований словник як складова комп'ютерної лексикографії.....	80
Мазурок В.Р. The role and skills of interpreters in conflict zones: in-depth understanding and multifaceted competence	81
Матвеев І.О. Лінгводидактичні підходи до викладання військового перекладу.....	82
Михайлов Р.А. Жанрово-стильова структура англомовних воєнно-політичних документів	83
Miroshnichenko K. Lexical and semantic transformations in military translation: understanding challenges and strategies	83
Нагнибіда В.В. The role of subliminal messages while conveying the text suggestive effect....	84
Паніна О.О. Країнознавча цінність англійських фразеологізмів	85
Лісовський В.М., Писчанська В. Лексико-семантичні проблеми перекладу військово-технічних текстів США.....	86
Плиска Н.В. Особливості формування іншомовної граматичної компетенції	87
Поліщук О., Ковмир Н. Evolution of military language and its impact on contemporary communication.....	87
Рахміль С.В. Порівняння функцій управління термінологічними базами в САТ-системах ..	88
Самелюк А., Шевлякова О. Специфіка організації самостійної роботи для курсантів ЗВВО: загальний контекст питання.....	89
Лісовський В.М., Соловйов К.С. Машинний переклад англомовних військово-технічних текстів: проблеми та перспективи.....	90
Стейскал В.А. Теоретичні аспекти формування військово-професійних компетенцій військового перекладача	92
Сторубльов О.І. Особливості розробки, узгодження та затвердження військових стандартів НАТО за умов воєнного стану	93
Тичина І., Кропивницький А. Bringing task-based teaching into english language instruction for cadets.....	94
Федоренко Л.О. Переваги та недоліки комунікативної методики у вивченні іноземної мови	94
Хоменко А. Зарубіжний досвід організації лінгвістичного забезпечення військ	95
Юр'єв О.О. Важливі аспекти використання аббревіатур під час укладання словника та роботи із термінологічним апаратом.....	96

Яременко Н., Пшеничний О. Assessment of cadets' academic achievements during the study of the english language.....	97
Ярощук А.А. Сюжетно-рольові ігри як дієвий інструментарій для збагачення словникового запасу англійської мови ліцеїстами НОК КВЛ ім. І.Богуна.....	98
Shokha V., Yachna I. Increasing the efficiency of mastering foreign language communicative competence of cadets of higher military education institutions by the means of organization of conferences in the educational process.....	99
Секція 3. Актуальні проблеми військової психології та соціальної роботи.....	101
Авдієнко К.І. Поняття віктимної поведінки	101
Авдієнко Я.А. Вплив ціннісно-сислової сфери на мотивацію військовослужбовців.....	101
Апальков В.В. Психологічні особливості виживання у полоні. Інформаційно-психологічний аспект	102
Атрохов А.В. Наставництво у формуванні військового в командира в сучасних умовах розвитку військової освіти	102
Балачій Л.О. Гендерні аспекти військової служби: порівняння між чоловіками та жінками-військовослужбовцями	103
Безбах В.Г., Первак І.О. До питання формування нових військових ритуалів і традицій Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни	105
Безносок О.О., Тодавчич Н.В. Мобільне навчання як сучасна технологія в освіті	106
Беліченко Л.О. Теоретико-методичні основи формування іміджу Збройних Сил України.....	108
Беспалько А.О. Моніторинг та оцінка рівня соціальної напруженості у військовому підрозділі.....	109
Боворовська Ю.М. Розвиток психологічної готовності військовослужбовців до участі в бойових діях	110
Богатир Б.А. Психокорекція адиктивної поведінки військовослужбовців ЗСУ.....	111
Бокатенко П.Р. Психологічні чинники розвитку стресостійкості військовослужбовців Збройних Сил України	111
Бортнікова Д.Г. Девіантна поведінка як соціально-психологічний феномен.....	112
Бочаров М., Чайковський І. Оцінювання функціонального і психоемоційного станів воїнів: аналіз варіабельності серцевого ритму.....	113
Бриндак Я.В. Брейнспоттінг – технологія психологічної підтримки військовослужбовців, що втратили кінцівки	114
Бурдюг О.В. Організація впровадження наукових результатів – головна мета ефективності наукових працівників в системі Міністерства оборони України.....	115
Васильєв С.П. До проблеми розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) у військовослужбовців у процесі базової загальновійськової підготовки	116
Венгерчук А.Є. Конфлікт та його ознаки.....	117
Вовкотеча О.М. Особливості формування освітнього середовища в вищих військових навчальних закладах	118
Войтенко Д.О. Психологічна допомога учасникам бойових дій з ознаками «бойової втоми»	119

Гаврюшенко В.В., Веретко І.В. Психологічна допомога військовослужбовцям у специфічних ситуаціях	120
Герасимнюк І.О. Важливість психоедукаційних заходів, що проводять групи контролю бойового стресу в Збройних Силах України	121
Горячева К.С. Комунікативна компонента розвитку дослідницької компетентності наукових працівників	122
Гришенькіна К.А. Психологічна допомога військовослужбовцям в постстресовий період	123
Громова Ю.А. Вплив депривації сну на психічний стан військовослужбовця в умовах бойових дій.....	123
Гупало А.Ю. Рекомендації щодо внесення змін в нормативно-правових актів в частині управління кадровими ресурсами у ЗСУ	124
Гучок Д.О. Психологічна допомога військовослужбовцям з ознаками посттравматичного стресового розладу.....	125
Джус В.А. Ретроспективний аналіз поняття «саморегуляція».....	126
Жданюк А.І. Реінтеграція та психологічні аспекти адаптації військовослужбовців до цивільного життя.....	127
Жмихова А.В. Ефективна профілактика девіантної поведінки учасників бойових дій: важливість психологічної підтримки та реабілітації.....	128
Зайцев Д.В. Зміст тактичної підготовки армії США та її впровадження у підготовку Збройних Сил України.....	129
Зарічанський О.А. Антикорупційна культура майбутніх фахівців військової служби правопорядку.....	130
Кандибал А.С. Важливість сну для військовослужбовців	131
Капрій А.Г. Соціально-психологічні чинники формування лідерських якостей у військовослужбовців, призваних за мобілізацією.....	132
Качалов О.М. Адаптація та адаптаційні можливості військовослужбовців зенітно-ракетного полку до діяльності в бойових умовах.....	133
Кільдеров Д.Е., Приходько Ю.І. Підготовка військових фахівців з вищою освітою: суперечності освітнього процесу.....	133
Клімішина Н.П. Кейс-стаді як метод як метод психологічного дослідження	135
Коваленко Ю.О. Психологічна корекція конфліктної поведінки військовослужбовців.....	136
Коваленко О.В. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності офіцерів оперативного рівня.....	137
Коваленко С.Д., Святенко Т. Узагальнення, вивчення та впровадження бойового досвіду застосування складових сил оборони держави в освітній процес та практичну діяльність	138
Ковальчук В.Г. Тривога під час війни у військовослужбовців	140
Кожедуб О.В. Артистизм як компонент творчої індивідуальності військового педагога..	141
Кокошко Б.Р. Психокорекція особистісно професійних деформацій учасників бойових дій	142

Короп С.В. Особливості соматичної конституції людини та її вплив на адаптаційні процеси	143
Костюк Р. Копінг-стратегії військовослужбовців	144
Кочергіна Т.І., Дем'янюк О.С., Борзак О.М. Педагогічні та психологічні проблеми розвитку освіти	145
Кравець Д.М. Організація соціального супроводу військовослужбовців за досвідом російсько-української війни	146
Охрамович М.М., Кравченко О.І. Мотивація та наставництво в системі підвищення кваліфікації наукових працівників НУ, наукових підрозділів ВВНЗ та/або ВНП(ЗВО) Міністерства оборони України.....	147
Кравченко К.О., Соколівна О.В. Метафоричні асоціативні карти «Маска» як інструмент для психологічної роботи з військовослужбовцями (комбатантами) Збройних Сил України..	148
Кравченко О.І. Активізації навчально-пізнавальної діяльності як складова навчального процесу вищого військового навчального закладу	149
Кубявка М.Б., Кубявка Л.Б. Застосування інноваційних підходів щодо підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу під час підготовки військових фахівців	150
Кубявка М.Б., Пирогов К.О., Халіманенко С.М. Технологія mind mapping, як освітній інструмент в організації сучасного навчальним процесом у ВНЗ.....	151
Куценко А.О. Методика розвитку стресостійкості мобілізованих до участі в бойових діях	152
Кучерявий А.О. Доктринальні засади військового лідерства в Збройних Силах України .	154
Лалетін С.П. Складові освітнього середовища в вищих військових навчальних закладах	155
Левенець А.Є. Релігійна свідомість як чинник стресостійкості віруючих військовослужбовців	155
Лелюк М.Г. Основи проектування освітнього середовища в вищих військових навчальних закладах.....	157
Леськов М. Вплив стресу на психічне здоров'я військовослужбовця	158
Ломакін В.В. Копінг-стратегії військовослужбовців: засіб подолання наслідків бойового стресу та покращення психологічного та фізичного здоров'я	159
Максімова М. Психопрофілактика подружніх конфліктів у сім'ях учасників бойових дій	160
Малахова І.А. Психологічний супровід адаптації військовослужбовців, мобілізованих на військову службу	161
Мамуров Б.Б., Толіпов У.К. Фізична культура та спорт у системі безперервної освіти	162
Мась Н.М., Кожедуб О.В., Сторожук Н.А., Левенець А.Є. До питання предмета військової психології	164
Матвієнко А.О. Резилієнтність як чинник психологічного благополуччя родин учасників бойових дій.....	165
Матвієнко Д.С. Постстресові стани учасників бойових дій: поняття та прояви	166
Миколайчук О.М. Визначення когнітивних функцій військовослужбовців, як складова професійного відбору	167
Миколайчук О.М. Психометрія професійного вигорання військовослужбовців	167
Миськів Д.О. Бойовий стрес та його наслідки для військовослужбовців	168

Мірошниченко К.О. Психологічний імунітет	169
Мірошниченко О.В., Савчинська Н.Ю. Мета та зміст використання інтелектуальних карт курсантами ВВНЗ та ВНП ЗВО України.....	170
Мотика С.М. Суть та значення психолого-педагогічної підготовки при формування готовності офіцерів-психологів до виконання своїх обов'язків в бойових умовах.....	171
Мулява В.Д. Досвід соціальної роботи у збройних силах Канади	171
Оданельчук Н.С. Психологічний вплив сну на виконання бойових завдань військовослужбовців призваних за мобілізацією та військової служби за контрактом	172
Петраківська О.П. Важливість відпочинку військовослужбовців для психологічного відновлення.....	173
Петков С.В. Цифрова держава – військовий вимір	174
Пирогов К.О. Теорія малих груп та новий погляд на лідерство у збройних силах США	175
Потапова В.Г. До питання психосоматичних розладів військовослужбовців учасників бойових дій.....	175
Рижиков В.С. Принципи наукового дослідження на прикладі курсу підвищення кваліфікації наукових працівників «методологія системного підходу у наукових дослідженнях»	176
Савран В.О. Розвиток системи військового лідерства у Збройних Силах України: досвід та рекомендації на основі американських доктрин	177
Савченко А.О. Емоційно-вольовий критерій як фундаментальна складова управлінської компетентності офіцера ЗСУ	178
Сакевич А.О. Релігія як чинник психологічного здоров'я військовослужбовців	179
Саторов А.Е. Вимоги до особистості тренера, який реалізує програму тренінгу в практику	180
Святенко Т.І. Розвиток лідерських якостей у молодших командирів.....	181
Сіткарь К.І. Психологічний супровід сімей військовослужбовців – учасників бойових дій.....	181
Снапкова Н.П. Набуття досвіду комунікації та співпраці з цивільним населенням шляхом залучення майбутніх офіцерів до участі у проєктах, започаткованих громадськими організаціями	183
Стасюк В.В., Дикун В.В., Кириченко А.В. Психологічні операції в арміях іноземних держав.....	184
Сулімовська Є.Є. Психокорекція тривожності учасників бойових дій засобами Арт-терапії	185
Тітомир Ю.К. Інтернаціоналізація як складова діяльність підвищення кваліфікації наукового працівника в освітніх та наукових установах Міністерства оборони України.....	186
Ульчич О.Д. Формування мотиваційної готовності до професійної діяльності військовослужбовців, призваних за мобілізацією.....	187
Устьянський В.С. Психологічна підтримка родин загиблих військовослужбовців у війні росії проти України	187
Францішкевич Р.М. Психологічна готовність військовослужбовців до виконання бойових завдань.....	188
Франчук Є. Психокорекція негативних психічних станів учасників бойових дій	189

Хан Є.В., Білявський Б.А. Роль та місце навчальної дисципліни «Історія українського війська» у формуванні національно-патріотичної свідомості у курсантів вищих військових навчальних закладів	190
Хандій Д.В. Психокорекція військовослужбовців, що повернулися з полону	191
Харькова І.Г. Аналіз впливу технологій віртуальної реальності на реабілітацію військовослужбовців після бойових дій	192
Ходинський Н.О. Залежність ефективності виконання бойового завдання від особистого авторитету та лідерських якостей командира.....	193
Хоменко Є.В., Руснак В.М. Удосконалення системи підготовки особового складу експериментально-бойового підрозділу.....	194
Царюк С.В. Педагогічні умови вдосконалення навчального процесу в майбутніх фахівців військової служби правопорядку	195
Черних Ю.О. Міжнародний досвід розвитку системи підвищення кваліфікації наукових працівників	196
Чобіт І.Р. Завдання структури соціальної роботи у Збройних Силах України в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України	198
Чувашов Д.Я. Відновлення ресурсів учасників бойових дій, як чинник їхнього психічного здоров'я	198
Чуй В.В. Зарубіжний досвід формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій	199
Чумачов О.М. Методологічні засади юридичної психології	200
Шевченко А.М., Лойшин А.А. Особливості впровадження курсів професійної військової освіти тактичного рівня	201
Шемчук В.А., Шемчук О.М. Актуалізація проблеми ментального здоров'я У Збройних Силах України	202
Шемчук В.А., Шемчук О.М., Гаврюшенко В.В. Бойова психічна травма та критерії діагностики	203
Шпирко І.Б. Вдосконалення інформаційно-освітнього середовища в вищих військових навчальних закладах	204
Шпотюк С.В. Феномен військового лідера.....	205
Юркова О.І. Деякі аспекти асертивної поведінки особистості в професійній діяльності ..	206
Юрченко В.А. Особливості психологічної підготовки військовослужбовців за спеціальністю «снайпер»	207
Юрченко А.Н. Психологічне відновлення військовослужбовців-учасників бойових дій...	208
Яскульський О.В. Психологічний супровід членів сімей військовослужбовців в ситуаціях невизначеності	209
Ніколайчук Г. «Театр воєнних дій» та спорт.....	210
Секція 4. Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері.....	211
Алфьоров О.В. Міф як засіб маніпулювання.....	211
Бабіч О.М. Історичний досвід інформаційної війни РФ проти України: до 2014 року, під час війни на сході України та після повномасштабного вторгнення 2022 р.	212

Балацький Є.І. Використання методів «м'якої» сили росією проти України в період з 1991 по повномасштабного вторгнення.....	213
Безбах В.Г. Неконвенційні аспекти ведення росією повномасштабної війни проти України	213
Біньковська Я.П. Досвід Франції у створенні системи кібербезпеки	216
Вакуленко К.М. Маніпулятивні технології рф як інструмент впливу на населення України	217
Гаузер Р.А. Ефективність інформаційної політики Китайської Народної Республіки на сучасній міжнародній арені	218
Гаузер Р.А. Розвиток інформаційних технологій Китайської Народної Республіки	218
Голуб В.Ю. Ключові аспекти розвитку методів та засобів інформаційного впливу у США	219
Гончаров С.В. Політична складова у інформаційно-пропагандистській діяльності Республіки Білорусь проти України.....	221
Горбенко А.В. Використання росією кіберпростору для здійснення інформаційного впливу на Україну	222
Горбонос А.Р. Міждержавні відносини України з західними сусідами (на прикладі Польщі та Угорщини) на фоні російсько-української війни	223
Дембіцький В.М. Формування «образу ворога» російськими ЗМК з України під час проведення АТО та ООС	224
Первак І.О., Журило С.К. Інформаційно-психологічна боротьба у військовій сфері.....	225
Загорівська В.В. Використання можливостей соціальних мереж для формування суспільної думки (за досвідом російсько-української війни з 2014 року)	226
Зорін О.І. Розширення можливостей штучного інтелекту та їх роль у вдосконаленні та зміні стратегій та методів інформаційного впливу, відзеркалюючи сучасну військову динаміку	227
Камінський А.В. Феномен відмінності внутрішньодержавного Європейського сепаратизму	228
Кісіленко Д.О. Використання соціальної інженерії у сучасних конфліктах: аналіз методів та приклади інформаційних операцій.....	229
Ковбасюк В.О. Мовний фактор як елемент психологічного впливу на цільові аудиторії	229
Коротченко Є.П. Застосування друкованих засобів психологічного впливу в ході ведення бойових дій.....	230
Маланюк Д.В. Психологічний вплив через засоби ігро- та кіноіндустрії	231
Деркач О.П. Вплив європейських ЗМІ на формування свідомості.....	232
Кодовбецький А.І. Інформаційне протиборство в Нагірному Карабасі	232
Дем'янчук А.В. Трансформація геополітичних процесів у Тихоокеанському регіоні.....	233
Трибушний В.О. Силкові структури транснаціональних корпорацій як інструмент економічного та геополітичного впливу.....	234
Красюк А.Ю. Аналіз еволюції російських наративів під час російсько-української війни .	235
Наконечний Д.В. Пропагандистські дії росії у використанні енергетики у формуванні відносин зі сусідніми державами	236
Забара І.Л. Арктичний регіон як потенційний район протистояння	237

Костриця О.О. Роль сучасних інформаційних технологій у військових конфліктах 21 століття.....	238
Літвінов Д.С. Інформаційна стратегія Туреччини та її роль у конфліктах на Близькому Сході та Південному Кавказі	238
Луговицький І.О. Інформаційний вимір протистояння в південнокитайському морі.....	239
Мейко І.О. Досвід сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії в організації та веденні розвідки з відкритих джерел	240
Мостова А.-О.Є. Вплив пропаганди міжнародних терористичних організацій на світову громадську думку	241
Нестеренко Ю.О. Інформаційні заходи РФ щодо протидії Євроатлантичному вибору України з 2004 по 2023 роки	242
Панчук П.Л. Теоретичні засади використання усного мовлення як форми психологічного впливу	243
Парфенов О.М. Вплив проросійських телеграм-каналів на формування суспільної думки в іноземних державах	245
Пилипенко В.А. Політика Угорщини щодо війни в Україні.....	246
Подкіч Д.О. Досвід Євроатлантичної інтеграції країн Балтії та його використання в інтересах України	247
Приймачук О.В. Проблема забезпечення інформаційної безпеки України на фоні російсько-української війни.....	248
Присташ А.С. Роль ООН в умовах російсько-української війни	249
Репік М.Ю. Гібридна війна на території Республіки Молдова та її вплив на Україну	250
Топальський В.Л. Особливості формування «образу ворога» під час першої світової війни	252
Халіманенко К.В. Особливості формування «образу ворога» з росіян в українському медіадискурсі (лютий 2022 – лютий 2023)	253
Халіманенко С.М. Мова як засіб формування «образу ворога» з росії та росіян	254
Ховрич І.В. Вплив російсько-української війни на формування безпекової політики Польщі	255
Холох О.І. «Образ ворога» як складова суспільної свідомості населення країн учасниць війни	256
Черній С.О. Інформаційно-психологічна боротьба у військовій сфері.....	257
Черній І.Ю., Коновалова О.М. Кібербезпека студентської молоді в умовах війни.....	258
Секція 5. Інформаційно-медійне забезпечення МОУ та ЗСУ в умовах правового режиму воєнного стану.....	260
Бібік М.С. Особливості підготовки прес-офіцерів в арміях країн НАТО.....	260
Братина З.О. Основні історичні аспекти розвитку комунікативної політики НАТО	261
Бубенчикова А.М. Робота медіа в умовах конфлікту: особливості роботи журналістів та медіаорганізацій під час воєнного конфлікту	263
Верес М.А. Актуальність та роль інформаційних ресурсів у глобальному світі та в сучасних умовах війни.....	264

Гридчина В.В. Тенденції сучасного інформаційного простору та слабкі сторони військових зв'язків з громадськістю	265
Грицун О.В. Значення присутності військових підрозділів ЗС України у соціальній мережі Інстаграм.....	266
Гудзь А.В. Методика проведення інтерв'ю військовим кореспондентом: досвід 2022-2023 років	267
Дзундза А.Е. Організація роботи служби зв'язків з громадськістю бригади під час виконання завдань за призначенням в умовах бойових дій	268
Дудка О.В. Відеозйомка та створення відеоконтенту в умовах російсько-української війни	268
Кириленко Д.О. Сатира у військових медіа як засіб інформаційної протидії.....	269
Колотуша Я.В. Прихована та пряма російська мова ворожнечі в соціальних мережах	270
Кусмарова К.В. Проблеми висвітлення інформації під час воєнного стану.....	272
Мельник Г.В. Методи протидії інформаційному впливу військовослужбовцями у соціальній мережі Facebook	273
Митрофанова М.С. Роль військових блогерів у формуванні іміджу ЗС України	274
Мойса А.Б. Можливості використання емоційного інтелекту у підготовці військових кореспондентів мобільних прес-груп	276
Парій О.О. Особливості висвітлення фактів злочинів російської агресії вітчизняними ЗМІ в період повномасштабного вторгнення.....	279
Прус А.С. Військові речники, як публічні представники Збройних Сил України	280
Свиридов А.О. Проблемно-тематична спрямованість військових медіа інформування про бойові дії військових частин (підрозділів) зсу проти армії рф	281
Турбіль М.Ю. Особливості інтерв'ювання військовослужбовців в умовах бойових дій... ..	282
Секція 6. Фінанси.....	284
Андрієнко О.О., Грушинський Д-О.Д. Реформування системи грошового забезпечення військовослужбовців з урахуванням передового досвіду армій країн-членів НАТО	284
Артюшенко О.О., Кузьменко В.Ю. Актуальні питання організації системи внутрішнього контролю у військових частинах Збройних Сил України	285
Года І.О. Введення розробки ефективної стратегії для державних закупівель цивільних стратегічних дронів.....	286
Головань О.О., Кузьмич О.І. Заробітна плата як дієвий інструмент активізації людського фактору і використання трудового потенцілу	287
Гудим-Левкович О.В. Фінансування військової науки та досліджень.....	288
Данильчук Я.Л. Відповідність споживчого кошика	288
Koval O. Analysis of the expenditures of the ministry of defence of ukraine and their impact on economic growth.....	289
Лебедева М.М., Артюшенко О.О. Проблеми зміцнення економічної безпеки	292
Марій М.А., Роллер В.С. Практичні аспекти формування фінансової та бюджетної звітності військових частин.....	293

Мельников О.В., Булатова О.А. Актуальні питання бухгалтерського обліку втрат та нестач у військових частин Збройних Сил України	294
Мутерко І.А., Сизов А.І. Сутність, проблеми та шляхи удосконалення організації оплати праці працівників в Україні	295
Остапенко О.П., Фесюк І.М. Проблематика обліку господарських процесів з військовим майном у Збройних Силах України	297
Павлік Д.В. Актуальні проблеми оплати праці працівників військових частин: аналіз, виклики та перспективи	298
Пахольчук В.В. Економічні наслідки зростання попиту на продукцію оборонного призначення у Європі.....	299
Прохоров М.П., Остапенко О.П. Особливості обліку вибуття основних засобів в умовах воєнного стану в Україні.....	299
Пясецька М.О., Чистик О.М. Виклики і загрози фінансовому забезпеченню військових частин: кіберзагрози, війна та інші фактори, що впливають на фінансову стійкість	300
Ровінська О.І. Фінансова складова економічної безпеки держави	301
Романюк Т.Ю. Перспективи розвитку системи фінансового забезпечення військових частин: використання нових технологій, залучення міжнародної підтримки, реформи та покращення.....	302
Салінська С.В. Теоретико-методичні основи списання військового майна	303
Сердюк К.М. Колективний договір під час військового стану.....	304
Сільчук М.П., Гуцалюк В.В. Осучаснення формації бухгалтерського обліку у військових частинах	305
Терещенко Є.О. Застосування інформаційно-технічної системи МІА у військових частинах	306
Тищенко В.Ю., Паламаренко О.Ю. Практичні питання фінансового планування у військовій частині.....	306
Ткачук А.О., Паславський М.М. Сучасний стан фінансового забезпечення військових частин. Оцінка фінансових ресурсів	307
Ткачук Я.Р. Ефективне управління фінансами у військових частинах як важлива складова національної безпеки	308
Толмачова С.К. Розвиток фінансової системи України	309
Кузьменко В.О., Третяк Н.М., Яриш І.Ю. Вплив воєнного екоциду на фінансову безпеку країни	310
Чос Д.О. Споживчий кошик в житті населення України	310
Шабанова О., Плинокос Д.М., Івженко І. Фінансово-економічна складова проведення робіт з сертифікації та оцінки відповідності товарів, робіт і послуг оборонного призначення ..	311
Шинаєв Д.О., Шрамко О.В. Роль криптовалют та фінансових технологій у контексті війни та підтримки збройних Сил України	312
Шрамко О.В., Антонюк А.І. Виплата одноразових додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України в умовах дії правового режиму воєнного стану.....	313
Шульган І.В. Шляхи вдосконалення тарифної системи оплати праці.....	314

Петренко М.М. Порядок нарахування та виплати індексації заробітної плати державних службовців та працівників.....	315
Цюкало Л.В., Андрієнко О.О. Діджиталізація процесу організації виплати військовослужбовцям збройних сил України підйомної допомоги.....	316
Секція 7. Актуальні проблеми військового права в умовах воєнного стану	3158
Бевза Ю.С. Доцільність проведення президентських виборів у 2024 році	318
Бериславська О.М. Гуманітарне розмінування як напрям корпоративної соціальної відповідальності.....	319
Бойко А.М., Поплавська А.О. Правовий статус військовослужбовців, які визнані військово-лікарською комісією непридатними з переоглядом через 6-12 місяців	320
Бондар В.П. Питання цивільно-військової взаємодії в умовах триваючої війни.....	322
Гавришкевич І.М. Проблематика розслідування воєнних злочинів із залученням сил сектору безпеки і оборони.....	322
Горбач А.Р. Необхідність створення військових судів.....	323
Горбачук О.П. Деякі питання правового регулювання розрахунку грошового забезпечення військовослужбовців	324
Жуков І.О., Світенко М.І., Семироз А.О., Шабанова О.В. Політика стандартизації НАТО.	326
Звоненко О.О. Актуальні питання правопорушень під час воєнного стану.....	327
Ільчук А.В. Організаційно-правові засади залучення підрозділів військової служби правопорядку до участі у стабілізаційних діях.....	328
Кириленко В.А., Літвін Ю.І. Вплив воєнного стану на формування інститутів військового права	329
Кобець Я.В., Архіпов Є.О. Важливість військової освіти та науки в розбудові армії.....	330
Коломоєць І.І. Втрата військового майна у бойовій обстановці	331
Комар А.Ю. Заходи адміністративного примусу з питань охорони територій навколо військових об'єктів.....	332
Германенко Л.М., Ландіна А.В. Кримінально-правове забезпечення реалізації норм військового права в умовах воєнного стану	333
Лубінець Д.С. Надання військовій поліції повноважень на проведення досудового розслідування.....	334
Овсій А.С., Кочмарчик Н.Р. Проблеми захисту цивільного населення в умовах війни.....	335
Опанасенко О.О., Пасіка Р.С. Деякі питання визначення правових підстав для відмови у позові	337
Пасіка С.П., Волков А.Г. Деякі новели здійснення правосуддя в Україні	339
Роллер В.М. Зміни напряму регулювання політики щодо жінок в збройних силах під час війни	340
Севост'яненко Д.О. Вплив бюджетного дефіциту на правове регулювання військово-технічного співробітництва України	341
Скиба О.С. Мобілізація в Україні. Правовий аспект.....	342
Холін В.В., Павзюк І.А., Коліщак Н.М. Заборона депортації цивільного населення з окупованих територій.....	343

Хом'яков Д.О., Димарецький І.В. Деякі питання правового регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців.....	345
Черних Ю.О. Правові вади організації прийому громадян до вищих військових навчальних закладів.....	347
Черних Ю.О. Правове регулювання підвищення кваліфікації наукових працівників закладів вищої освіти та наукових установ Міністерства оборони України	348
Чумачов О. Система права збройних конфліктів в сучасних умовах відбиття збройної агресії РФ проти України.....	349
Шопіна І.М. Поняття запобігання корупції в органах військового управління	350
Шульгін В.В. Якість закону України «Про правотворчу діяльність»	351
Бабич Ю.В. Актуальність дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.....	352
Секція 8. Актуальні проблеми геопросторової підтримки військ в умовах ведення російсько-української війни.....	354
Бялий М.О. Геоінформаційні системи військового призначення як засіб підвищення бойової ефективності Збройних Сил України	354
Гмиря В.П., Романовська Л.В. Оборонне планування за стандартами НАТО	355
Кажукало К.В., Шпортко С.А. Особливості впровадження геопорталу Збройних Сил України	356
Литвиненко Н.І., Калюжний Б. Використання топографічних карт НАТО в Збройних Силах України	357
Катеринко М.І., Чухлеб О.В. 3D вимірна модель ділянки місцевості.....	358
Керімов Т.М. Трансформація військової топографії як галузі військової науки в Україні на шляху до досягнення стандартів НАТО: стан і перспективи	359
Коренець О.В. Перспективи створення автономних навігаційних систем із використанням штучного інтелекту.....	360
Коренець О.В., Курач Т.М., Литвиненко Н.І., Підлісецька І.О. Розрахунок розрізненності аерознімків за критерієм Джонсона	361
Лукіянчук А.А., Федоров С.І. Прогнозування у геоінформаційних системах для вирішення задач геопросторової підтримки.....	362
Лукіянчук А.А., Халіманенко С.М., Бадрук О.О. Особливості використання динамічного дистанційного зондування землі	363
Кольцов Р.Ю., Малиновська О.О. Використання геометричних 3D моделей у військовій справі.....	364
Мартиненко Д.С., Левінськова Н.В. Впровадження стандартів НАТО для вирішення завдань геопросторової підтримки військ	365
Марценковський І.В. Використання нейромереж при обробці даних дистанційного зондування землі	366
Менсітова В.О. Вирішення військових завдань та операцій за допомогою динамічних 3D-моделей.....	366

Мерчанський Д.А., Писаренко Р.В. ГІС та геопросторові технології для управління природними ресурсами та сталого розвитку.....	367
Мільта Є.Ю., Циба М.М. Створення карт змін місцевості засобами сучасних геоінформаційних систем	368
Мудрак Х.Б. Дистанційне зондування землі як науковий напрям та його застосування у військовій сфері.....	368
Надольна М.В. Сучасні тенденції розвитку картографії.....	369
Левінськова Н.В., Поляков А.І. Застосування ГІС у військовій сфері	370
Маєвський Н.С. Завдання геопросторової розвідки	371
Сторубльов О.І., Кузьменко М.Д., Бабій О.С. Забезпечення відповідності когнітивних можливостей людини-оператора при відображенні рухомих об'єктів зашумлених спостережень в системах дистанційного зондування.....	372
Фещук М.М., Сівков С.В. Удосконалення технології цифрового друку при створенні картографічної продукції в частинах топографічної служби.....	373
Щукін А.П., Писаренко Р.В. Аналіз пошкоджень та збитків на землях оборони.....	373
Яременко Ф.В. Актуальні питання топографічної підготовки військ на шляху до Євроатлантичної інтеграції.....	374
Секція. 9 Наукові проблеми військової політології та морально-психологічного впливу	376
Балабушка Є.О., Смовж М.А. Інформаційна війна: вплив на суспільство та військову стратегію. Аналіз інструментів інформаційної війни та їхнього впливу на громадську думку	376
Бей С.А. Трансформація міжнародної безпеки в умовах російсько-української війни.....	376
Дроб Є.М., Білокур М.О., Ткаченко І.В. Онтологія професійної військової освіти та підвищення кваліфікації у Збройних Силах України	377
Бондар Т.В. Трансформація підходів до кібербезпеки в США	378
Вановська І.М. Щодо морального розвитку особистості викладача ВВНЗ в системі вищої військової освіти.....	379
Вановська І.М. Краєзнавча освіта як складова у формуванні концепції самоідентифікації української нації	380
Давидченко Л.В. Міжнародне дослідницьке співробітництво: створення мереж наукових центрів для спільних досліджень та обміну найкращими практиками у військовій освіті	381
Джус О.А. Соціальний захист в Україні як чинник політичного процесу	382
Євсєєв І.Г., Скрябін О.Л. Використання візуальної продукції для науково-методичного забезпечення заходів внутрішньо-комунікаційної роботи у Збройних Силах України.....	383
Зайцев І.К. Поширення зброї масового ураження як потенційний чинник загроз безпековому середовищу	384
Кисіль Д.О., Гурковський В.І. Шляхи виконання у Збройних Силах України основних завдань системи військової освіти під час реалізації концепції трансформації системи військової освіти у 2023-2024 навчальному році	385

Красота І.В. Актуальні питання військової кадрової політики у Міністерстві оборони України підчас збройної агресії росії.....	386
Кучмій Н.С. Захист особового складу, що перебуває на реабілітації від шкідливого впливу російської пропаганди.....	387
Лимар В.Г. Застосування соціальних мереж у спеціальних інформаційно-психологічних операціях рф в умовах збройного конфлікту з метою дискредитації України.....	387
Мандер Д.М. Роль військової політології у формуванні національної свідомості українського народу	388
Мартинюк О.О. Інформаційний вплив Китайської Народної Республіки на азійські держави	389
Марченко Н.В. Особливості використання інтерактивних платформ	390
Ясинська В.С., Мельшина О.В. Особливості пропагування ідеології «русского мира» на тимчасово окупованих територіях	391
Науменко Д.В., Присяжнюк С.В. Стратегічна комунікація у військовому підрозділі – дія на випередження.....	392
Невольніченко А.І. Воєнне наукознавство як нормативна мета-наука	393
Панасюк І.В. Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері.....	394
Приліпко М.О. Ефективність методології воєнно-наукових досліджень	395
Присяжнюк С.В. Проблеми розвитку культурної сфери в Україні	395
Присяжнюк С.В. Особливості державної інформаційної політики у сфері оборони	396
Романенко Є., Чуприна О., Акімов О. Візія впровадження та розвитку мовного питання в навчальних процесах ВВНЗ в розрізі перспектив всеохоплюючій інтеграції ЗСУ в структури НАТО.....	397
Сірий А.В. Інформаційний тероризм, як загроза національній безпеці держави	398
Сірий С.В. Інформаційна безпека України в умовах відсічі збройної агресії російської федерації.....	399
Соколіна О.В. Символ в сучасному українському культурному просторі	401
Трубчанінов М.А. Становлення політичної культури студентів в умовах сьогодення	402
Ясинська В.С., Мельшина О.В. Ідеологічний проєкт «русский мир» як засіб для захоплення територій російською федерацією на пострадянському просторі	403

СЕКЦІЯ 1

ТЕХНІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

к.т.н., доц. Бахвалов В.Б. (КНУ)

РАДІОЛОКАЦІЙНА ФАЗОВО-ДОПЛІРІВСЬКА СИСТЕМА СУПРОВІД ПОВІТРЯНОЇ ЦІЛІ

Пропонується технічне рішення щодо побудови радіолокаційної фазово-доплерівської радіотехнічної системи мікрохвильового діапазону (S діапазону). Система складається з радіолокатора підсвічування цілі безперервного випромінювання і двох рознесених на місцевості приймальних пунктів. Робота системи заснована на сумісному використанні доплерівського та фазового методів пеленгування. Система призначена для визначення географічних координат, швидкості та курсу цілі, а в ряді випадків також дозволяє оцінити висоту польоту у процесі супроводу цілі. Перевагою системи є те, що в ній для точного пеленгування по азимуту не потрібно використовувати антени великих розмірів, усунена вплив землі на результати пеленгування, а також те, що безпосереднє пеленгування по кутку місця не проводиться.

Радіолокатор підсвічування цілі (РПЦ) безперервного випромінювання опромінює повітряну ціль за допомогою передавальної антени та приймає сигнал відлуння цілі за допомогою невеликої приймальної антени, яка розташована над передавальною. Для того, щоб потужний зондувальний сигнал РПЦ не заважав приймати сигналу відлуння цілі, потрібно забезпечити високу розв'язку передавальної та приймальної антен. На РПЦ вимірюють доплерівську частоту сигналу відлуння цілі F_{g0} і жодних інших вимірів не роблять. Сигнал відлуння цілі приймають також на двох рознесених на місцевості приймальних пунктах, на кожному з яких пеленгують ціль по азимуту та вимірюють доплерівську частоту сигналу. Результати вимірювань трьох доплерівських частот F_{g0} , F_{g1} , F_{g2} та двох азимутів цілі β_1 , β_2 з рознесених приймальних пунктів пропонується використовувати для визначення географічних координат, висоти польоту, курсу та швидкості повітряної цілі. Вимірних даних для цього достатньо. Для виділення доплерівської частоти сигналу на пункті прийому можна використовувати, наприклад, гетеродин на частоті передавача РПЦ.

Кожний приймальний пункт має чотири рознесених у просторі рупори сигнали з яких використовуються для однозначного визначення азимуту цілі. По вимірних азимутах цілі β_1 , β_2 з першого та другого приймальних пунктів можна визначити географічні координати цілі знаючи довготу і широту приймальних пунктів.

Слід зазначити, що зі збільшенням рознесення між приймальними пунктами точність визначення координат цілі буде вищою.

Висоту польоту мети h_c над рівнем моря пропонується визначати за доплерівськими частотами F_{g0} , F_{g1} , F_{g2} шляхом вирішення трансцендентного рівняння з урахуванням прямокутних координат антен приймальних пунктів (початок координат збігається з центром Землі, вісь x проходить через нульовий меридіан, а вісь z – через північний полюс).

Після визначення висоти польоту цілі h_c можна визначити її курсовий кут β_c і швидкість цілі V .

ОБСЛУГОВУВАННЯ СИЛОВИХ ГАЗОТУРБІННИХ УСТАНОВОК ЗА СТАНОМ

Газотурбінні установки (ГТУ) знайшли широке застосування в авіації, а також в енергетиці, трубопроводному, залізничному і морському транспорті тощо. При технічній експлуатації вищенаведених динамічних об'єктів традиційно застосовується метод технічної експлуатації за ресурсом зі стратегією технічного обслуговування за наробітком. У більшості випадків ГТУ є високотехнологічними, а тому і високо кошторисними об'єктами, експлуатація яких з використанням стратегії технічного обслуговування за наробітком є економічно недоцільною, внаслідок суттєвого недовикористання їх ресурсу.

Ефективність системи забезпечення безвідмовності ГТУ залежить від повноти та об'єму інформації про технічний стан агрегатів, а відповідно і від можливостей методів контролю, що використовують при діагностуванні їх технічного стану. Однак методи, що застосовують нині для контролю технічного стану ГТУ, характеризуються недостатньою інформативністю та, доволі часто, низькою достовірністю результатів, що потребує їх комплексного використання сумісно з іншими методами. А це, відповідно, впливає на вартість технічного обслуговування, збільшення трудовитрат та часу проведення контролю технічного стану.

Силові газотурбінні установки, як правило, є об'єктами експлуатації з високою функціональною значимістю, що мають недостатній ступінь резервування, а також невисокий рівень експлуатаційної технологічності. Тому для них доцільне застосування стратегії технічного обслуговування за станом з контролем параметрів, при якій передбачається неперервний або періодичний контроль параметрів, що визначають фактичний поточний технічний стан кожного окремого об'єкта експлуатації. Вибір вимірюваних параметрів, які підлягають такому контролю, як правило, неоднозначний, що обумовлено як специфічними особливостями динамічного об'єкта, так і різноманітним характером зв'язків несправностей з функціональними параметрами. Разом з тим, незважаючи на зазначену неоднозначність, вимоги, що повинні визначати вибір вимірюваних функціональних параметрів, носять загальний характер, згідно з яким вимірювані параметри повинні мати прийнятні точність і стабільність показань у часі; мати найбільшу серед інших параметрів діагностичну цінність; ґрунтуватися на штатних вимірюваннях; забезпечувати простоту і зручність експлуатації вимірювальних засобів, що використовуються. У зв'язку з цим задача розробки підходів, щодо застосування сучасних вискоефективних методів контролю технічного стану для діагностики агрегатів ГТУ є актуальною, а її рішення представляє важливу наукову проблему.

Для силових ГТУ за рівнем діагностичної цінності вимірювані функціональні параметри умовно можуть бути розділені на дві групи. До першої групи з більшою питомою вагою відносяться: температура перед турбіною і за турбіною, тиск за компресором, частоти обертання, температура масла в системі змащування, вібрація валу. До другої групи вимірюваних параметрів з меншою питомою вагою можна віднести всі інші вимірювані параметри: температура на

виході камери згоряння, тиск на виході турбіни, температура в порожнині колеса турбіни, температура на виході компресора, витрата палива та інші. Але, як свідчить досвід експлуатації ГТУ, сумарний вплив несправностей, що в них виникають, на вихідні функціональні параметри суттєво нижче рівня відхилень, які викликані зміною режиму роботи ГТУ та зміною зовнішніх умов експлуатації. Тому для зменшення впливу зміни режимів та випадкових змін зовнішніх умов функціонування ГТУ, зазвичай, використовуються комплексні діагностичні параметри, які, як правило, є приведеними до безрозмірної форми відхиленнями вихідних функціональних параметрів від їх номінальних величин, що відповідають справному стану ГТУ.

При цьому основна задача системи автоматичного регулювання – забезпечення номінальних (штатних) режимів функціонування об'єкта технічного обслуговування. При побудові систем автоматичного регулювання за принципом від'ємного зворотного зв'язку традиційно використовуються лінійні динамічні моделі об'єктів регулювання, що пояснюється малістю відхилень значень вихідних функціональних параметрів від їх номінальних значень, тобто використовується сукупність лінійних диференціальних та алгебраїчних рівнянь, які пов'язують між собою приведені до безрозмірної форми відхилення функціональних параметрів від їх номінальних значень. Таким чином, в якості параметрів, що характеризують поточний технічний стан об'єкта технічного обслуговування, доцільно розглядати параметри його лінійної динамічної моделі (коефіцієнти підсилення, сталі часу). Ці параметри характеризують технічний стан справного об'єкта і, водночас, є нечутливими до випадкових змін зовнішніх умов та режимів функціонування. При побудові лінійної динамічної моделі варто керуватися наступним правилом: лінійна динамічна модель повинна зв'язувати функціональні параметри об'єкта технічного обслуговування, що мають найбільшу діагностичну цінність. У цьому випадку параметри лінійної динамічної моделі цілком характеризують поточний технічний стан динамічного об'єкта і їх зміна у часі характеризує процес «старіння» об'єкта технічного обслуговування.

Серед параметрів лінійної динамічної моделі виділяються статистично незалежні (або слабо залежні) параметри, які називають визначальними, тобто множина параметрів лінійної динамічної моделі факторизується і у кожний клас потрапляють параметри з високим ступенем взаємної кореляції.

Цілком зрозуміло, що для замикання контуру керування технічним станом динамічного об'єкта від'ємним зворотним зв'язком, в першу чергу, необхідно мати можливість неперервного контролю параметрів, що характеризують його технічний стан. У тих випадках, коли поточний технічний стан динамічного об'єкта оцінюється по значенням відхилень функціональних параметрів від їх номіналів, неперервний контроль здійснюється за допомогою штатних контрольних-вимірювальних систем. Якщо ж оцінка поточного технічного стану динамічного об'єкта виконується за допомогою параметрів його лінійної динамічної моделі, то для здійснення неперервного контролю цих параметрів, необхідно синтезувати адаптивну систему динамічного контролю.

Неперервність контролю визначальних параметрів гарантує обсяг інформації про технічний стан об'єкта, що виключає можливість раптових відмов. Для поступових відмов можуть бути розроблені спеціальні методи

їхнього прогнозування, основною задачею яких є своєчасне виявлення передвідмовного стану об'єкта. При цьому процес зміни відповідних параметрів, що характеризують технічний стан об'єкта, як правило, має монотонний характер. Слід зазначити, що при прогнозуванні, зазвичай, користуються не моделями систем, а адаптивними моделями визначальних параметрів, здатними реагувати на зміни технічного стану об'єкта технічного обслуговування. Принципи побудови системи динамічного контролю параметрів, що характеризують поточний технічний стан, і адаптивних моделей прогнозування цих параметрів є універсальними для широкого класу динамічних об'єктів, а лінійна динамічна модель об'єкта технічного обслуговування, що задовольняє сформульованим вище вимогам, створюється для кожного об'єкта індивідуально.

Принципи побудови адаптивної системи неперервного контролю параметрів, що характеризують технічний стан, і адаптивних моделей прогнозування цих параметрів є універсальними для широкого класу динамічних об'єктів, а не тільки для силових ГТУ, а лінійна динамічна модель об'єкта технічного обслуговування, як вже відзначалось, створюється для кожного такого об'єкта індивідуально. Слід зауважити, що для більшості динамічних об'єктів, які знаходяться в експлуатації, не передбачалося використання стратегії технічного обслуговування за станом, а, отже, в них відсутні системи вбудованого контролю визначальних параметрів, і самі визначальні параметри не призначені розробником виробу, тому задача організації технічного обслуговування за наробітком з прогнозуванням передвідмовного стану, а також технічного обслуговування за станом з контролем параметрів, повинна вирішуватися на базі штатних контрольно-вимірювальних систем.

На основі інформації про поточний технічний стан силової ГТУ та з урахуванням результатів прогнозування робиться висновок про можливість її подальшої технічної експлуатації, або ж про необхідність проведення ремонтних робіт певного обсягу. Таким чином, контур керування технічним станом силової ГТУ стає замкнутим.

Підсумовуючи вищенаведені міркування можна зробити висновок, що інтегральна інформаційно-обчислювальна система повинна вирішувати дві основні задачі: достовірну оцінку поточного технічного стану динамічного об'єкта і прогнозування передвідмовного стану у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Бондар В.Ю. (ДНДІ ВС ОВТ)

СТВОРЕННЯ БОЄПРИПАСІВ ДЛЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

В умовах відбиття Силами безпеки та оборони держави широкомасштабної збройної агресії російської федерації безпілотні літальні апарати (далі – БпЛА) відіграють досить суттєву роль в знищенні живої сили, озброєння, військової техніки, складів озброєння, пально-мастильних матеріалів та засобів логістичного постачання противника.

Використання для таких цілей нового типу озброєння та військової техніки, а саме БпЛА або так званих дронів, набуло масованого характеру, а

результативність їх використання, за умови відповідної навченості екіпажів (обслуг), досягла досить суттєвих показників бойової ефективності.

Водночас, супутньо виникла проблема в оснащенні дронів спеціальними боеприпасами різного цільового призначення. Зважаючи на те, що до недавнього часу в Україні не вироблялись спеціальні боеприпаси, як правило малого калібру, які б оснащувались відповідним підривноком, та які б задовільняли вимогам безпечності та ефективності при застосовуванні у тандемі з БпЛА, екіпажам дронів доводилось використовувати або саморобні вибухові пристрої або боеприпаси сумнівній якості. Такі засоби мали великий відсоток відмов (не спрацювання). Штатні ж боеприпаси від мінометів, ручних протитанкових гранатометів та інші, які не призначені для використання таким способом, а також з малих висот, на яких в основному «оперують» БпЛА для максимальній влучності, вимагали від операторів здійснювати приведення підривників таких боеприпасів у бойове положення ще до початку польоту БпЛА, за безпосередньої участі особового складу, що суттєво створювало загрозу життю та здоров'ю членам екіпажу (обслуги).

Зважаючи на таку проблему Кабінет Міністрів України ухвалив постанову від 21 липня 2023 року № 763, яка дозволяє суб'єктам господарювання, незалежно від організаційно-правових форм та форм власності, виробляти боеприпаси для застосування з БпЛА, що має забезпечити масове виробництво такого типу боеприпасів в Україні для невідкладного забезпечення складових Сил безпеки та оборони України.

Також суттєве зрушення у вирішенні такої проблеми зумовила участь у цих заходах волонтерських організацій, наприклад, командою з проекту «Сталеві шершні» були розроблені боеприпаси для скиду з FPV-дронів. Ці боеприпаси мають механічний носовий підрильник, калібр 63 мм, вагу близько 800 грамів. Такі боеприпаси є безпечними у поводженні з ними при підготовці до застосування але можуть завдавати значних втрат живій силі противника.

Наразі ці боеприпаси проходять випробування у бойових умовах і в разі успішного застосування можуть бути прийняті на озброєння ЗСУ.

*д.пед.н., проф. Боровик Л.В. (НАДПСУ)
Боровик Д.О. (ХНУ)*

ПІДВИЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИЯВЛЕННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНТЕРНЕТІ

Інтернет на сьогодні зайняв перше місце серед джерел інформації. Суттєво зросла роль онлайн соціальних мереж (ОСМ). Стрімкий технологічний розвиток, що спостерігається в останні роки, особливо в галузі мобільної промисловості, зробив соціальні медіа, такі як Facebook, Twitter, Instagram та Sina Weibo, доступними і невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. ОСМ стали не лише засобом комунікації між людьми, а й інструментом обміну інформацією та формування громадської думки. Соціальні медіа надали віртуальне середовище для публікацій, обговорення, обміну поглядами та глобальної взаємодії між користувачами, без обмежень за місцем, часом або обсягом контенту. Основна причина використання соціальних медіа користувачами у всьому світі - отримання новин та оперативне слідкування за поточними подіями. Структура

соціальних медіа дозволяє поширювати новини в режимі реального часу та швидко, незалежно від достовірності цих новин. Однак, в останній період ОСМ відіграють не лише позитивну, а й негативну роль. Це пов'язано із забезпеченням ними поширення фейкових новин (ФН). Дослідження, проведене в 2016 році, показало, що 23% осіб у США ділилися ФН, як навмисно, так і ненавмисно. ФН можна визначити як опубліковані новинні статті, що містять неправдиву інформацію з метою свідомого введення читачів в оману або здійснення зловживань. Результатом поширення ФН, як правило, є страх, паніка та фінансові втрати.

На даний час існують різні апробовані підходи до виявлення ФН. Зокрема, один з підходів базується на використанні різних алгоритмів машинного та глибокого навчання. Інший – на використанні результатів аналізу настрою новинного контенту та аналізу емоцій у коментарях користувачів. Існує і ряд інших підходів, які заслуговують на увагу, подальший аналіз і дослідження. При цьому кожен із них характеризується певним рівнем ефективності на різних масивах даних. Здійснений аналіз різних підходів виявлення ФН дозволив зробити висновок про те, що існуючі підходи є дієвими і перспективними в частині підвищення їх ефективності для розробки нових моделей на різних наборах даних. Важливим питанням є формування та формалізація авторської ідеї щодо удосконалення існуючих підходів виявлення ФН на основі використання потенціалу алгоритмів машинного та глибокого навчання, а також результатів аналізу настрою новинного контенту й аналізу емоцій у коментарях користувачів. Для досягнення визначеної мети вбачається за доцільне: здійснити постановку досліджуваної задачі; провести функціональний аналіз алгоритмів машинного та глибокого навчання, алгоритмів виявлення ФН; описати метрику для оцінки ефективності методів виявлення ФН та авторську ідею комплексування потенціалу алгоритмів машинного і глибокого навчання та результатів аналізу настрою новинного контенту й емоцій у коментарях користувачів; здійснити формалізацію задачі виявлення ФН, що реалізує авторську ідею її вирішення.

к.т.н., доц. Шваб В.К. (ВІКНУ)

к.т.н., доц. Браун В.О. (ВІКНУ)

ОСНОВНІ ПРАВИЛА ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ З КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Питання кібернетичної безпеки під час ведення бойових дій наразі майже неосвітлене. І правда, навіщо турбуватися про якісь там міфічні кіберзагрози під постійним вогнем артилерії противника? Що поганого, коли хлопці користуються Wi-Fi-роутером чи бездротовим модемом для доступу до Інтернету? Що може якийсь вірус на одному комп'ютері в порівнянні з танком противника? Але поглянемо на це з іншого боку: скільки життів коштуватиме залп «Граду», або ПТКР, наведений на випромінення цього роутера або модема? А які наслідки потягне карта або схема розташування військ, відправлені із «зараженого» комп'ютера, зі зламаної поштової скриньки або взагалі «братським» поштовиком MAIL.RU? Таких прикладів можна наводити десятки, якщо не сотні. На жаль, зазвичай ми сприймаємо тільки видимі загрози,

залишаючи без уваги небезпеки віртуальні, тим самим даючи ворогові можливість отримувати цінну інформацію. І як би нам не хотілося це визнавати, та він цією можливістю користується, і користується досить ефективно. Кожен з нас бачив у ЗМІ фото перехоплених документів, розпоряджень чи наказів військового спрямування. Так, оприлюднення саме цих матеріалів мало на меті моральний вплив на солдатів та офіцерів Збройних Сил.

Але основна маса зібраної інформації використовується для влаштування засідок та нанесення вогневих ударів. Нижче наведено кілька простих правил, дотримання яких мінімізує ризики витоку інформації та, відповідно, наслідки, які він може спричинити. Виконувати їх нескладно, але вкрай важливо.

1. Вимкни геопозиціонування або визначення місцеперебування на всіх пристроях. Це може бути телефон, планшет, комп'ютер. Сучасний світ — це світ соціальних мереж, у яких кожен хоче похвалитися тим, де він був та що робив. Саме тому деякі програми самостійно вмикають геопозиціонування пристрою і відправляють ці дані в мережу. Але те, що цікаво і корисно в цивільному житті, на війні вкрай небезпечно.

2. Онови антивірус. І це обов'язково! Якщо ти наївно вважаєш, що твій комп'ютер, телефон чи планшет нікому не потрібен, або що віруси — це дрібниця, то серйозно помиляєшся. Сучасні шпигунські програми дають змогу не тільки копіювати інформацію з пристрою і передавати противнику, а ще й умикати камеру, записувати звук чи навіть приховано передавати дані про геопозиціонування. Навіть ноутбук, який не використовується для доступу в інтернет у зоні АТО, по приїзді в ППД може зробити неприємний сюрприз, інфікувавши всю мережу військової частини.

3. Став сильні паролі. Не важливо, чи це пароль розблокування телефону, чи пароль до сторінки в соцмережі. Паролі ламаються, і це не поодинокі випадки. Зламаний/скомпрометований пароль, наприклад, до електронної скриньки дає доступ противнику до профілів у соціальних мережах, блогах та можливість здійснювати їхнє налаштування. У тому числі передачу даних третім особам і ввімкнення геопозиціонування. Щоб цього не трапилося, не використовуйте для пароля дати народження близьких людей, номери телефонів та іншу інформацію, яку можна дізнатися з відкритих джерел. Натомість пароль має складатися з не менш ніж десяти символів, мати цифри і літери та містити хоча б одну велику літеру і спеціальний символ.

4. Не використовуй WiFi-роутери та інтернет-модеми. По-перше, їх можна зламати, точніше, взяти під контроль. Ураховуючи це, їх налаштуванням повинні займатися кваліфіковані спеціалісти, які можуть надійно захистити такі пристрої. Інакше перегляд вашого трафіку стане питанням часу. Чим це загрожує, вже описано вище... Крім того, не варто забувати, що роутери та модеми за своєю суттю радіовипромінювальні засоби. Запеленгувати подібні пристрої з точністю до 10 -15 метрів можна за допомогою всього двох спрямованих антен і порівняння сили сигналу.

5. Не завантажуй програм та ігор невідомого походження та не переходь за посиланнями на сайти, про які не знаєш. Ігри та програмне забезпечення можуть бути написані спеціально для шпигування за користувачем. Дозволи на кшталт «передавати дані», які надаються програмам, уже нікого не насторожують. А даремно. Адже надаючи дозвіл невідомому програмному

забезпеченню на передачу даних, самостійне ввімкнення GPS або Wi-Fi, ти наражаєш на небезпеку не тільки себе, а й побратимів.

к.пед.н. Гапоненко Г.М. (ДНДІ ВС ЗСУ)

Гапоненко Н.П. (Кам'янець-Подільський фаховий коледж навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»)

БЕЗПІЛОТНІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Безпілотні літальні апарати виконують безліч завдань в умовах відбиття збройної агресії. Вони врятували сотні життів військовослужбовців. Наприкінці 2022 року, коли волонтери почали включатись в роботу забезпечення наших підрозділів сектору безпеки і оборони безпілотними літальними апаратами виникла певна проблема їх постачання.

Оскільки дрони були визнані товаром подвійного призначення, Держслужба експортного контролю вимагала, щоб волонтери та військові під час їх завезення в Україну збирали гарантійні листи. Через паперову тяганину тоді на польсько-українському кордоні виникли проблеми із завезенням благодійними фондами великих партій безпілотників.

Невдовзі після широкого розголосу Кабмін ухвалив постанову, якою скасував необхідність надання гарантійних листів від військових частин на кордоні.

Утім, цього разу біда зачепила безпілотники і тепловізори з іншого боку. Волонтери б'ють на сполох, бо тепер на заваді доставки в Україну дронів, як-от DJI Matrice 300RTK, DJI Matrice 30T, DJI Mavic 3T, Autel EVO II Dual, а також всіх тепловізорів, приборів нічного бачення та іншої тепловізійної оптики стали вже закони Євросоюзу, що регулюють вивезення товарів подвійного призначення. І щоб їх доставка в Україну не затягувалась щоразу на 2 місяці, треба трохи змінити бюрократичну процедуру хоча б у кількох сусідніх з Україною країнах ЄС.

Згодом і це питання було вирішено.

Україна і вітчизняні розробники долучились до вирішення цієї проблеми. У нас поступово налагоджується виробництво власних роботизованих комплексів і систем.

к.т.н., с.н.с. Гахович С.В. (ВІКНУ)

к.т.н., с.н.с. Жиров Г.Б. (КНУ)

КЕРОВАНИЙ КОМУТАТОР ЦИФРОВИХ І АНАЛОГОВИХ СИГНАЛІВ

В умовах ведення бойових дій скороченню часу на відновлення працездатного стану радіоелектронних засобів озброєння (РЕЗО) необхідно надавати пріоритетне значення в комплексі заходів із загальною стабілізацією ситуації. Однак потенційні можливості військових ремонтних органів (ВРО), які повинні займатися відновленням РЕЗО, практично реалізуються не в повному обсязі.

Таким чином, існує задача щодо покращення роботи ВРО за рахунок розробки і використання сучасних засобів діагностування типових елементів

заміни, які є основною складовою частиною сучасних РЕЗО. В рамках загальної задачі, можна виділити ряд часткових задач. Однією з таких задач є скорочення середнього часу відновлення РЕЗО через розробку і впровадження технічних рішень по удосконаленню автоматизованих діагностичних комплексів серії «Діана».

Діагностичні комплекси серії «Діана» призначені для виміру, формування, контролю електричних величин, а також для локалізації несправностей, реєстрації й відображення результатів вимірів і контролю й застосовуються в промисловості при розробці, виробництві, випробуваннях, ремонті й технічному обслуговуванні складних радіоелектронних технічних систем.

Для підключення об'єкта діагностування (ОД) до базового блоку й до зовнішніх приладів використовується комутуючий пристрій.

Комутуючий пристрій являє собою набір контактів складаного поля для здійснення комутаційного з'єднання за допомогою шести видів комутаційних з'єднувачів (перемичок). Для кожного ОД в описі на нього надається комутаційна схема, відповідно до якої оператор на робочому місці вручну повинен зробити відповідні комутаційні з'єднання. Цей процес потребує багато уваги, щоб уникнути виходу мікросхеми з ладу і потребує достатньо великої кількості часу для здійснення операцій комутування. Процес не автоматизований і не має світлової індикації які саме контакти складаного поля підключені до ОД і у разі невизначеності у процесі діагностування відволікає увагу оператора на перевірку правильності підключення відповідних контактів крайових рознімань ОД.

Пропонується автоматизувати процес підключення ОД до діагностичного комплексу шляхом заміни «механічного» пристрою комутації контактів крайових рознімань на програмно-керований електронний пристрій комутації. Далі розглядаються структура і принцип роботи керованого комутатора цифрових і аналогових сигналів, який має стати частиною діагностичного автоматизованого комплексу серії «Діана». Його завданням є комутація сигналів з тестового процесора, а також напруг живлення поданих від одного або кількох джерел на входи ОД і підключення виходів ОД до підсистеми аналізу вихідних реакцій ОД.

Запропонована структурна схема керованого комутатора сигналів призначеного для організації діагностування цифрових ТЕЗ з боку 32 контактів крайового рознімання для ОД.

Комутатор складається з наступних функціональних вузлів (рис.1):

ПЕОМ – пристрій введення інформації про ОД і керування тестовим процесором (ТП) діагностичного комплексу «Діана»;

ТП – тестовий процесор діагностичного комплексу;

МС – мікроконтролер, призначений для управління схемами, які підключені до комутаційної колодки (плати підключення ОД);

Блок індикації – пристрій для візуального контролю номерів підключених входів і виходів плати підключення;

Джерело напруг – формує напруги живлення, необхідні для нормального функціонування ОД;

Ключ живлення – електронна схема, що підключає визначені значення напруг джерела живлення до відповідних контактів плати підключення ОД;

MUX-DEMUX – схема, що реалізує функції мультиплексування- де мультиплексування;

Плата підключення – комутаційне рознімання для підключення ОД.

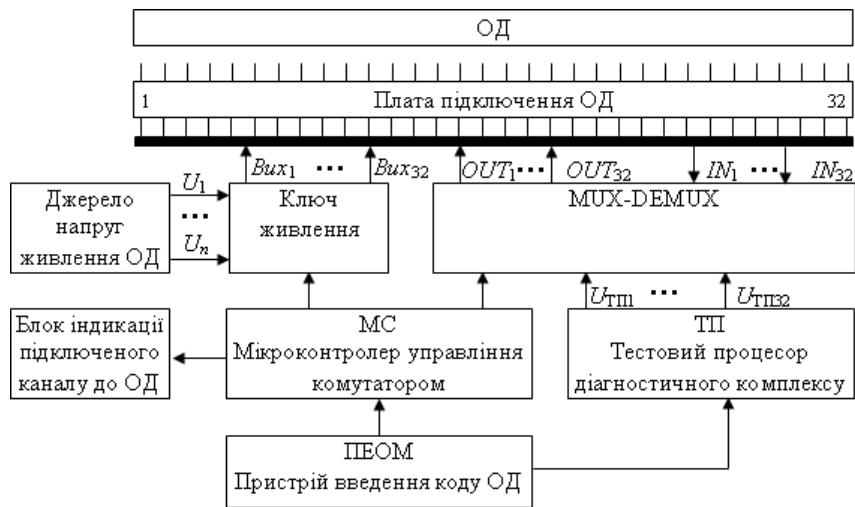

Рисунок – 1. Структурна схема керованого комутатора.

Таким чином запропоновані технічні рішення щодо реалізації керованого комутаційного пристрою у складі автоматизованого діагностичного комплексу серії «Діана». Пристрій дозволить скоротити час на перевірку технічного стану цифрових типових елементів заміни та в цілому удосконалив діагностичне забезпечення військового ремонтного органу.

Впровадження керованого комутатора дозволить покращити показники ремонтпридатності РЕЗО.

*к.т.н., с.н.с. Гахович С.В. (ВІКНУ)
к.т.н., доц. Кеньо Г.В. (НУЛП)
к.т.н., доц. Савченко Т.В. (ДТЕУ)*

АРХІТЕКТУРА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ ПРИСТРОЇВ ПОТ У КОНТЕКСТІ INDUSTRY 4.0

На сьогоднішній день не існує єдиної та загальноприйнятої архітектури ПоТ. З логічної точки зору, промисловий Інтернет речей можна розглядати як співпрацюючу та взаємопов'язану систему за допомогою інтелектуальних пристроїв/машин для спільної мети, як Industry 4.0 та CPS. З технологічної точки зору, ПоТ поєднує та використовує різні архітектури, комунікаційні та мережеві технології, методології обробки та концепції проектування для досягнення спільної мети на основі їх специфіки. Треба відмітити, ПоТ використовує широкий спектр комунікаційних платформ, який поєднує в собі різноманітні технології, включаючи датчики, мережі, архітектуру, орієнтовану на сервіс (SOA) або навіть технології інтелектуальної обробки інформації, які працюють зі складною інформацією системи та її невизначеністю.

Архітектура ПоТ залежить від вимог до системи та вибору проектування. Існує кілька пропозицій щодо архітектур для ПоТ. В основному, ці архітектури класифікуються за рівнями. Варто зазначити, що ці рівні часто перетинаються з архітектурою ІоТ. Проте, значні відмінності

відбуваються з точки зору бізнесу, використання, функціональності, масштабованості та реалізації.

Багаторівнева архітектура ІоТ повинна підтримувати масштаб промислової платформи та різноманітний характер підключених об'єктів, програм і пов'язаних служб. У той же час архітектура повинна бути гнучкою для збору контекстної інформації, зберігання оброблених даних, аналізу роботи та виявлення аномалій, візуалізації продуктивності та виконання інструкцій з високою ефективністю. Архітектура також повинна враховувати основні елементи традиційної інформаційної безпеки, тобто зв'язок, контроль і обчислення.

Чотирирівнева архітектура потенційно може використовуватися в різних системах ІоТ, має здатність утримувати компоненти трирівневої архітектури ІоТ, і водночас чотирирівневу архітектуру можна легко розширити за допомогою додаткових компонентів для представлення деталізованої п'ятирівневої архітектури ІоТ. Крім того, ця архітектура може забезпечити базові функції та здатна підтримувати безперервний зв'язок із кінцевими користувачами.

Рівень сприйняття *Perception* збирає інформацію з фізичного середовища та надсилає зібрану інформацію на наступний мережевий рівень *Network*, який керує інформацією та передає її на рівень підтримки *Support*. Рівень підтримки виконує завдання аналітики даних (наприклад, поділ даних, композиція тощо) і через прикладний рівень *Application* кінцеві користувачі можуть отримати доступ до бажаних послуг.

Розглянемо потенційні проблеми безпеки, які можуть виникнути через комунікацію, пристрої, мережі, користувачів, додатки та сервіси, враховуючи широкий спектр галузей, включаючи системи кіберфізичних систем (CPS), Індустрію 4.0 та Інтернет речей (ІоТ). На рисунку 1 показано основні проблеми безпеки системи ІоТ. Слід зазначити, що ці проблеми безпеки загальні для загальних систем Інтернету речей, однак у випадку системи ІоТ її масштаб та характер атаки відрізняються.

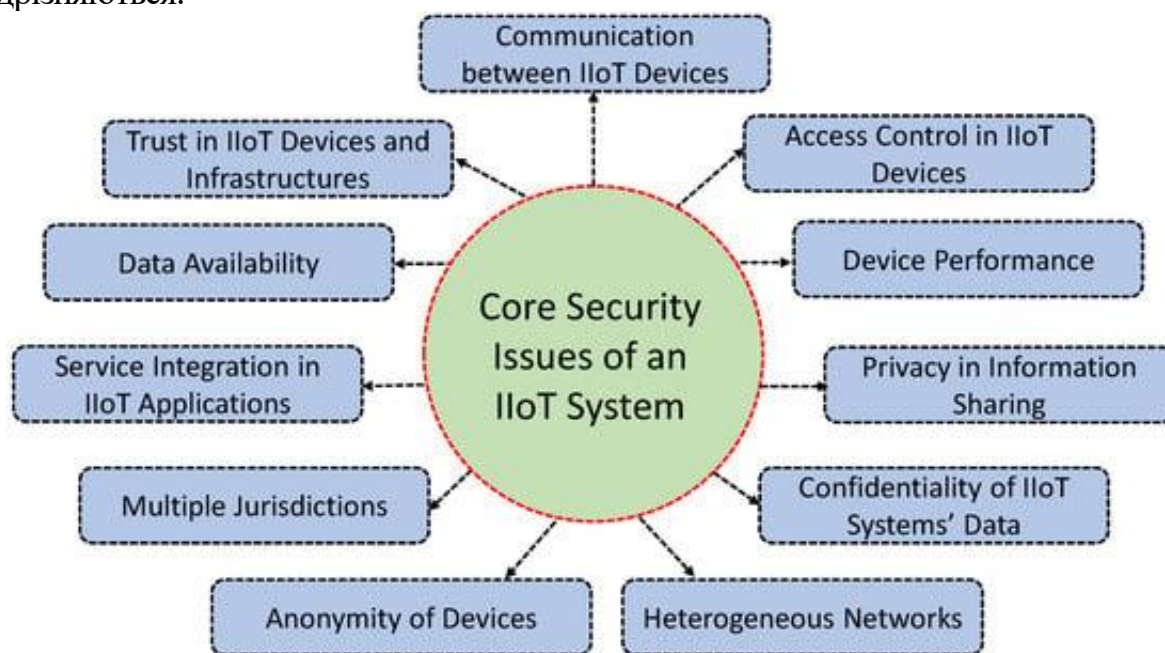

Рис. 1. Основні питання безпеки в системі ІоТ

ІоТ – це масштабна інтеграція різних технологій, тому важливо охопити різні аспекти від обробки даних до зберігання в інфраструктурі. Проте, бездоганна інтеграція між різними службами, що надходять від багатьох пристроїв та інфраструктур, є складним завданням, а процеси контролю, моніторингу та служби керування створюють ряд проблем із безпекою конфіденційності, ідентифікації та довіри.

Отже, захист даних в ІоТ вимагає комплексного підходу, який включає фізичні, технічні та організаційні заходи безпеки. Такий підхід допоможе забезпечити надійний рівень безпеки для пристроїв та даних в промисловому середовищі, мінімізуючи ризики кібератак і зберігаючи безперебійну роботу систем.

*д.т.н., проф. Глухов С.І. (КНУ)
Семеха С. М. (КНУ)*

ОБГРУНТУВАННЯ РОЗРАХУНКУ КОЕФІЦІЄНТІВ ГОТОВНОСТІ ОБ'ЄКТІВ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Темі підвищення надійності радіоелектронної техніки (РЕТ) присвячені чисельні наукові роботи з рішеннями, впровадження яких дозволяє покращити показники надійності, а саме, збільшити середній наробіток на відмову, зменшити середній час відновлення. З часом кількість відмов природно зростає, при цьому багато об'єктів експлуатуються більше трьох-чотирьох десятиріч, а заміна новими зразками в силу економічних причин, є повільною. Крім того, відсутність можливості визначення значення діагностичного параметру з заданою достовірністю на ієрархічних рівнях вище типових елементів заміни (ТЕЗ), негативно впливає на виконання функцій технічної діагностики.

Зазначені обставини зумовлюють розробку нових рішень, які дозволять упереджувати відмови з заданою достовірністю та підтримувати комплексний показник надійності - коефіцієнт готовності на заданому рівні.

Розрахунок коефіцієнтів готовності всіх рівнів побудови об'єктів РЕТ та засобів вимірювальної техніки (ЗВТ) пропонується проводити з використанням фізичного діагностування на основі інформаційних технологій. При цьому статистична інформація та результати фізичного діагностування ТЕЗ будуть поповнювати базу даних автоматизованої системи технічної діагностики.

Відомо, що коефіцієнт готовності являє собою імовірність того, що об'єкт виявиться працездатним у довільний момент часу, крім запланованих періодів, протягом яких використання об'єкта за призначенням не передбачено. Він, у свою чергу, буде залежати від значень коефіцієнтів готовності складових. Для об'єкту РЕТ такими будуть шафи, для шаф - блоки, для блоків ТЕЗ, тобто виробу (виробом за визначенням є предмет або набір предметів, які виготовляються на підприємстві). Це означає, що коефіцієнт готовності об'єкту РЕТ можна представити як функцію коефіцієнтів готовності шаф, а коефіцієнти готовності шаф як функцію коефіцієнтів готовності блоків, коефіцієнти готовності блоків як функцію коефіцієнтів готовності ТЕЗ.

Інформаційні технології знайдуть своє відображення у отриманні та передачі інформації про стан об'єктів РЕТ та ЗВТ, зберіганні її в базі даних, обробці та прийнятті рішень щодо технічного стану елементів побудови зазначених об'єктів та засобів, визначенні залишкового ресурсу, розрахунку

коефіцієнтів готовності всіх рівнів побудови та інтервалів наступного технічного обслуговування для об'єктів РЕТ та міжповітряних інтервалів для ЗВТ.

Висновок. Запропоновані рішення мають в своїй основі використання статистичної інформації про відмови шаф, блоків, субблоків та інформації про надлишковий ресурс зазначених рівнів ієрархії з урахуванням технічного стану ТЕЗ як їх складових. Це дозволить розрахувати значення коефіцієнту готовності об'єктів як функцію коефіцієнтів готовності складових частин з урахуванням результатів фізичного діагностування.

*Грох А.О. (ХмНУ)
к.т.н., доц. Чешун В.М. (ХмНУ)*

ОЦІНКА РИЗИКІВ КІБЕРБЕЗПЕКИ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Сьогодні на міжнародному та національних рівнях популярні дебати з широкого спектру питань, пов'язаних з кібербезпекою в системах об'єктів критичної інфраструктури. Це зумовлено актуальністю таких систем як об'єктів для здійснення кібератак, особливо в умовах кібервійн. Зупинка роботи такого об'єкту може призвести до величезних збитків, несанкціонованого доступу до великих обсягів конфіденційних даних, інформації державного значення тощо. У випадку реалізації кіберзагроз в автоматизованих системах управління технологічними процесами, які працюють на об'єктах критичної інфраструктури, можуть бути різноманітні негативні наслідки: порушення національної безпеки; сприяння актам тероризму; втрата або скорочення виробництва; травми або смерть людей; екологічні збитки; втрата приватної або конфіденційної інформації; тощо.

Існує низка стандартів та нормативних документів щодо управління та оцінки ризиків. Зокрема до них відносять ISO 31000, NIST SP 800-30, NIST 800-37, ISO/IEC 27005. Вищевказані стандарти дозволяють здійснити загальну оцінку, структуризацію та керування ризиками для швидкого реагування на інциденти та правильного розподілу ресурсів. У промисловості використовується ряд загальних методологій оцінки ІТ-ризиків: критична операційна оцінка загроз і вразливостей OCTAVE; метод аналізу та управління ризиками центрального комп'ютерного та телекомунікаційного агентства CRAMM; консультативний, об'єктивний і біфункціональний аналіз ризиків COBRA; заснована на моделях методологія оцінки ризиків для критично важливих для безпеки систем CORAS. Також існує широкий спектр академічних пропозицій: метод аналізу ризиків інформаційної безпеки ISRAM; оцінка витрат, порівняльний аналіз та оцінка ризиків COBRA; спрощена практична методологія аналізу ризиків SPRINT; методологія бізнес-процесів управління інформаційними ризиками BPIRM, тощо.

Специфіка автоматизованих систем об'єктів критичної інфраструктури зумовлює виникнення ризиків, які зазвичай не враховуються у звичайних ІТ-системах. Відповідно системи об'єктів критичної інфраструктури вимагають комплексного та індивідуального підходу. Під час оцінки ризиків важливо враховувати особливість кожного об'єкту, визначати активи інфраструктури, які потребують захисту, ідентифікувати загрози, ранжувати їх за критеріями та отримати актуальну стратегію захисту.

д.т.н., проф. Гунченко Ю.О. (ОНУ)
Пасенченко Т.О. (ОНУ)
Стукалов С.А. (ОНУ)
Зуй О.М. (ОНУ)

ВІЗУАЛЬНА ОДНОЧАСНА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ТА КАРТОГРАФУВАННЯ ДЛЯ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

Одночасна локалізація та картографування (SLAM) – це технологія побудови карти (моделі) невідомого середовища та визначення поточного місцезнаходження рухомого агента у цьому середовищі. У якості агента можуть виступати різноманітні технічні пристрої, як-от роботи, безпілотні літальні апарати (UAV), а також смартфони та окуляри AR (доповненої реальності).

Широка доступність смартфонів та окулярів AR дозволяє створювати програмні продукти із використанням SLAM для великої аудиторії користувачів. Але поширеність цих технічних пристроїв накладає обмеження на діапазон використовуваних методів.

Смартфони не мають спеціалізованих сенсорів (наприклад, радар чи сонар), а точність наявних сенсорів може значно варіюватися у залежності від ціни пристрою та його моделі. Обчислювальна потужність використовується не лише для обробки даних із сенсорів, але й для взаємодії з користувачем. Існуючі недоліки, у тому числі вищезазначені, можуть бути усунені як за допомогою покращення методів та алгоритмів SLAM, так і за допомогою багатоагентного SLAM. Методи SLAM для смартфонів та окулярів AR найчастіше використовують дані з двох сенсорів – відеокамери та інерційного вимірювального пристрою (IMU). Також існують методи, які спираються на акустичні дані, потужність сигналів WiFi чи 5G.

Незважаючи на високі темпи розвитку технології SLAM, зокрема нейромережових методів, існує досить багато труднощів з її використанням. Розробники мобільних застосунків стикаються із величезною складністю з інтеграцією SLAM-систем у програмні продукти через відсутність бібліотек із відкритим вихідним кодом. Багато методів SLAM не адаптовані до мобільних платформ. Деякі з них, особливо нейромережові, вимагають значних обчислювальних потужностей, тому не зможуть працювати на мобільних пристроях без значних модифікацій та оптимізацій. Одним із шляхів вирішення проблеми нестачі потужності смартфона є використання веб-серверу для здійснення частини ресурсомістких обчислень. Але в цьому випадку втрачається автономність роботи та виникає потреба в обслуговуванні веб-серверу. Більш перспективним шляхом є оптимізація алгоритмів з метою їх застосування на малопотужних мобільних пристроях.

Завдяки новому підходу до генерації 3D-моделей, який представляє NeRF, цей метод знайшов застосування у системах монокулярного vSLAM, зокрема в системі NeRF-SLAM, яка є покращенням DTAM.

Таким чином, відкривається можливість для інтеграції сучасних нейромережових підходів у мобільні застосунки, які потребують використання технології vSLAM.

*Гунявий Д.А. (ХмНУ)
к.т.н., доц. Чешун В.М. (ХмНУ)*

АНАЛІЗ ПРОТОКОЛІВ КОНСЕНСУСУ У БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЯХ: ВПЛИВ ДОКАЗУ РОБОТИ (POW) ТА ДОКАЗУ ЧАСТКИ (POS) НА ЕФЕКТИВНІСТЬ, БЕЗПЕКУ ТА СТІЙКІСТЬ

Порівняльний аналіз Proof of Work (PoW) і Proof of Stake (PoS) є важливим аспектом розуміння їх впливу на ефективність, безпеку та стабільність мережі блокчейн.

Механізм Proof of Work (PoW) використовує так званний «пазл», який майнер повинен вирішити, щоб отримати доступ до додавання нових блоків. «Пазл» має рівень складності, що налаштовується, і вирішується шляхом обчислення значення попсе; як тільки значення попсе отримано, воно додається до інформації заголовка блоку і пропускається через хеш-функцію SHA-256 для отримання хеш-значення. Якщо отримане хеш-значення нижче встановленого порогу, то отримане значення попсе приймається і майнер може додати блок до блокчейну. Потім майнер транслює цей блок всій мережі, і всі вузли мережі підтверджують справжність хеш-значення і додають блок до блокчейну. Механізм PoW забезпечує безпеку блокчейну, оскільки він вимагає значних обчислювальних ресурсів для створення нового блоку. Це ускладнює для злоумисників підробку транзакцій або створення хибних блоків[1].

Доказ частки (PoS), який спочатку був запропонований для Peercoin, був використаний як альтернатива PoW для усунення надмірне енергоспоживання вузлів. З моменту виборів пропозиції блоку на основі балансу рахунку здається несправедливі, багато запропонованих рішень включають розмір ставки. Хоча PoS є енергоефективним у порівнянні з PoW, він не стійкий до атак. Відповідно, кілька блокчейн-рішень спочатку використовують PoW і поступово трансформуються в PoS.

Основна відмінність між PoW і PoS полягає в тому, як вони визначають валідатори блоків. Proof of Stake є найпопулярнішою альтернативою Proof of Work. Цей механізм консенсусу розроблено для подолання деяких обмежень PoS, таких як масштабованість і споживання енергії. У механізмі PoS учасники називаються валідаторами. Їм не потрібне потужне обладнання для перевірки пристрою. Замість цього вони повинні атакувати (блокувати) рідний блокчейн криптовалюти. На основі суми криптовалюти, поставленої на ставку, мережа вибирає переможця, який отримує частку комісії за транзакції з блоків, які він підтверджує. Чим більше токенів у ставки, тим вищий шанс бути обраним валідатором.

Вибір між цими механізмами залежить від конкретних потреб і цілей блокчейн мережі.

*к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХмНУ)
Димбовський М.В. (ХмНУ)*

ДОСЛІДЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ЗАГРОЗ БЕЗПЕКИ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Визначення переліку актуальних загроз безпеки інформації, оцінка ефективності системи захисту є невід'ємною частиною життєвого циклу

розподіленої інформаційної системи. Специфіка ІТ-інфраструктури, складність визначення зловмисника, актуальних загроз, вибору показників, недоліки методів оцінки ефективності систем захисту, як наслідок, недостатня ефективність захисту систем призводить до ризиків заподіяння шкоди активам власників систем.

У загальному вигляді задача дослідження може бути сформульовані наступним чином: підвищити якість методів моделювання актуальних загроз безпеки даних за рахунок визначення достатніх і необхідних показників, автоматизувати процес для виключення помилок експертів; підвищити якість методів оцінки ефективності системи захисту визначенням найкращих параметрів роботи адаптивних нейронних нечітких продукційних систем, та застосування технологій Data Science при обробці великого обсягу даних; розробити рекомендації щодо оцінки ефективності системи захисту мереж.

Математично задачу можна формалізувати наступним чином: вибрати відповідні математичні моделі, визначити кращий алгоритм нечіткого виводу; визначити кращі параметри моделі, що дозволять мінімізувати середньоквадратичну помилку в порівнянні з існуючими методами.

Складність вирішення задач зумовлюється недостатнім опрацюванням наступних підзадач: недоліки існуючих підходів моделювання актуальних загроз безпеки інформації і, як наслідок, некоректне визначення атак, загроз безпеки даних в системах; недоліки існуючих методів оцінки ефективності системи захисту, що призводить до збільшення ризиків порушення цілісності, конфіденційності, доступності та інших властивостей.

Аналіз досліджень оцінки ефективності системи захисту показав, що на теперішній час існують недоліки оцінки ефективності систем захисту, пов'язані з вибором показників оцінки, складне обчислювальне навантаження, недостатня ефективність в частині достовірної оцінки системи захисту, необхідність залучення висококваліфікованих фахівців у галузі інформаційної безпеки, недоліки експертних оцінок.

*к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХмНУ)
Кучерявий Є.І. (ХмНУ)*

МЕТОДИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАШИФРОВАНИХ ДАНИХ ЗАСОБАМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ ВИТОКУ ІНФОРМАЦІЇ

Проведений аналіз досліджень предметної області та об'єкта дослідження дозволяє висунути припущення про наявність у стислих та зашифрованих даних статистичних особливостей. У разі справедливості висунутої гіпотези в результаті проведених досліджень можливо реалізувати модель псевдовипадкових послідовностей, сформованих алгоритмами стиснення та шифрування інформації і запропонувати метод захисту від витоків переданої інформації на основі поділу типів даних.

Розглянуті методи класифікації переданих стислих і зашифрованих даних дозволяють висунути вимоги, яким повинні задовольняти засоби захисту запобігання та виявлення витоків конфіденційної інформації: безперервність роботи системи в часі; оперативність аналізу переданих даних; незалежність від типу контейнера даних.

До методу безпеки даних від витоку даних, пред'являються наступні вимоги: використання статистичних методів, незалежних від характеристик контейнерів передачі та зберігання даних; класифікація лише підозрілих послідовностей; формат аналізованих даних не важливий, дані надходять в бінарному вигляді; точність класифікації стислих та зашифрованих даних має досягати максимального значення; можливість протидії загрозам безпеки корпоративних мереж підприємства, також протидія та виявлення botnet мережам; час виконання класифікації має досягати до мінімуму.

Здійснено формальну постановку задачі, визначено мету, проведено аналіз об'єкта та предмета дослідження. Відсоток інцидентів порушення безпеки, конфіденційних даних, пов'язаних із витоком інформації, причиною яких є внутрішні зловмисники, склав понад 78%, що підтверджує актуальність дослідження. Проведено аналіз вразливостей та загроз DLP-систем та засобів захисту даних, визначено недоліки та переваги використовуваних підходів класифікації стислих та зашифрованих даних.

Обґрунтовано вибір статистичних методів проведення аналізу переданих даних для побудови класифікатора, сформульована наукова задача магістерського дослідження у формальному виді. Показано практичну проблему, яка полягає в низькій точності класифікації стислих і зашифрованих псевдовипадкових послідовностей.

*к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХМНУ)
Майор Є.В. (ХМНУ)*

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ DDoS-АТАК НА ОСНОВІ ГЛИБОКИХ ЗГОРТКОВИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Існує декілька методів виявлення DDoS-атак на основі технології глибокого навчання, з використанням згорткових нейронних мереж (CNN).

CNN мають численні переваги порівняно із традиційними методами виявлення DDoS-атак. Вони відзначаються вищою точністю та ефективністю, що робить їх більш привабливими для використання в області кібербезпеки. CNN можуть бути навчені розпізнавати нові, раніше невідомі типи DDoS-атак, що дозволяє забезпечити більш широкий спектр захисту в мережевих системах. Переваги використання CNN для виявлення DDoS-атак: точність; ефективність; адаптивність - CNN можна навчити розпізнавати нові типи DDoS-атак.

DDoS-Detector - метод виявлення DDoS-атак на основі CNN. Використовує CNN для класифікації трафіку DDoS, не-DDoS. На етапі навчання CNN навчається на наборі даних, що містить оброблені дані. CNN може бути навчена за допомогою різних алгоритмів навчання, таких як backpropagation. На етапі класифікації трафіку CNN використовується для класифікації трафіку. CNN видає оцінку чи є трафік DDoS-атакою. Оцінка може бути використана для прийняття рішення про те, чи потрібно блокувати трафік. Метод DDoS-Detector протестований на різних наборах даних і показав високу точність і є одним із найбільш ефективних методів виявлення DDoS-атак на основі CNN.

CNN-DDoS - метод виявлення DDoS-атак на основі CNN, який використовує CNN для виявлення аномалій у трафіку, які можуть бути ознаками DDoS-атаки. Відмінність від DDoS-Detector полягає у фінальному етапі, метод

виконує виявлення аномалій, де CNN використовується для виявлення аномалій у трафіку. CNN-DDoS протестований на різних наборах даних і показав високу точність. Метод CNN-DDoS є одним із найбільш ефективних методів виявлення DDoS-атак на основі CNN.

DeepDDoS - система виявлення DDoS-атак, яка використовує глибокі нейронні мережі для аналізу мережевого трафіку та виявлення атак. Цей підхід базується на використанні CNN для виявлення аномалій у мережевому трафіку, що може бути спричинене DDoS-атаками.

Проведено аналіз методів виявлення DDoS-атак на основі глибоких згорткових нейронних мереж та методів машинного навчання. Задача полягає у вирішенні проблеми виявлення шкідливих пакетів та DDoS-атак у мережі шляхом проведення аналізу мережевого трафіку мереж.

Жидков Д.В. (НЮУ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ БПЛА З ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Останніми роками широко почали впроваджуватися технології штучного інтелекту (далі-ШІ) у військову сферу. Повна автоматизація механічних процесів призводить до економії ресурсів — соціальних, економічних, адміністративних, інформаційних. ШІ почали широко використовувати в безпілотних літальних апаратах, що являє собою значний прорив у сфері військових технологій. І такий прорив характеризується наступним: по-перше, БПЛА зі штучним інтелектом можна використовувати для спостереження та моніторингу і самостійного визначення об'єктів ураження; по-друге, БПЛА із ШІ можна використовувати для збору та аналізу великого обсягу даних. Ці дані можна отримати з різних джерел (камери, датчики), а використати їх можна, наприклад, для оцінки кількості особового складу та техніки супротивника на визначеній території. Аналізуючи отримані дані, ШІ здатен швидко приймати рішення та скеровувати їх на певні дії БПЛА; по-третє, поєднання ШІ з БПЛА дозволило підсилити безпеку та надійність. Також він здатен коригувати рух маршруту, безпечно сідати у надзвичайних ситуаціях, що значно убезпечить БПЛА від руйнування. Існують декілька типів ШІ, які зараз застосовують в БПЛА. Перший тип — комп'ютерне бачення, воно полягає у використанні камери та датчиків для виявлення об'єктів і перешкод у навколишньому середовищі. Його можна використовувати для виявлення та уникнення перешкод, а також для визначення об'єктів і орієнтирів. Комп'ютерний зір також можна використовувати для відстеження об'єктів (людей, військову техніку). Другий тип — це обробка природної мови (NLP). Цей тип ШІ використовується для інтерпретації та розуміння голосових команд, він дозволяє застосовувати голосові команди з подальшим їх обробленням БПЛА та миттєвим пошуком необхідної відповіді. Третій тип — машинне навчання. Останній тип ШІ є найскладнішим, адже він побудований на алгоритмах самонавчання та самоаналізу ШІ, що само собою становить інтерес серед науковців, адже таке навчання виявляє закономірності в навколишньому середовищі та шукає найраціональніші способи для досягнення поставлених цілей. І, нарешті, четвертий тип—глибоке навчання, яке полягає в аналізі великих обсягів даних і прийняття рішень на основі цих даних. Саме

такий тип є небезпечним, адже несвідома машина може цілком стати ворогом для розробника чи користувача, якщо станеться збій в алгоритмах. Тому, для того, щоб уникнути таких ексцесів, необхідно створювати надійні протоколи захисту та безпеки, які зможуть убезпечити людей. Також необхідно створити надійні та точні алгоритми, адже побудова кінцевого рішення на неточних та недостовірних алгоритмах може призвести до непотрібних людських жертв та непоправних наслідків. Отже, створення надійних протоколів захисту і безпеки, точних алгоритмів допоможе не сповільнити стрімкий розвиток ШІ та захистить людей від неправильних висновків БПЛА при виконанні бойової задачі.

*Жирний В.А. (ДНДІ ВС ОВТ)
Нікіфоров Г.С. (ДНДІ ВС ОВТ)
Чередніков О.М. (ДНДІ ВС ОВТ)*

ТЕХНІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ТРОФЕЙНОЇ БРОНЕТЕХНІКИ

На території нашої держави впродовж майже десяти років тривають бойові дії. Збройні Сил України протистоять російській агресії та знищують противника. На даний час знищено близько 5 тисяч танків та більше 9 тисяч броньованих машин). Кількість трофейної техніки придатної до подальшої експлуатації обчислюється сотнями одиниць. Тому використання захопленої бронетехніки є актуальним питанням, особливо в контексті довготривалих бойових дій, обмеженістю бюджетних коштів та ряду інших факторів.

Технічні проблеми ефективного використання трофейної бронетехніки (ТБТ) та іншого озброєння вимагають комплексного підходу та ретельного дослідження в контексті відтворення та збереження бойової здатності ТБТ.

Взагалі сучасна військова техніка і зброя стали складними та інтегрованими системами, що вимагає ретельної експертизи для тестування та подальшого ремонту (модернізації) і обслуговування, а в бойових умовах вимагає обрання відповідної тактики і стратегії. Ця техніка може мати обмежену сумісність з власними військовими структурами та стандартами. Інтеграція ТБТ в існуючі системи управління полем бою може вимагати значних зусиль і витрат.

ТБТ може бути у різному технічному стані або пошкоджена в результаті бойових дій. Її технічний стан може вимагати капітального ремонту або модернізації, щоб забезпечити її повноцінне функціонування та може вимагати адаптації для забезпечення сумісності з власними збройними силами.

Військова ТБТ має бути надійною та легко обслуговуватися в умовах бойових дій. Забезпечення необхідним приладдям та запасними частинами для ремонту і обслуговування військової техніки може бути проблемою.

Технічні проблеми вимагають постійного контролю та досліджень для забезпечення безпеки і ефективності військових систем. Розв'язання цих технічних проблем вимагає спільних зусиль з боку науковців, інженерів, військових експертів і правозахисників. Для зменшення ризиків при використанні ТБТ застарілих зразків, важливо вжити ряд організаційних та технічних заходів і врахувати різні аспекти, такі як технічні, безпекові та стратегічні.

Використання ТБТ складна та багатоаспектна проблема, і вона вимагає ретельного обговорення та узгодження між різними військовими та політичними структурами для забезпечення безпеки, дотримання міжнародних норм та ефективного використання сумісно з власними збройними силами.

*к.т.н., с.н.с. Жиров Г.Б. (КНУ)
Ольховиков Д.С. (КНУ)*

КОМПЛЕКС ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ДЛЯ МЕРЕЖЕВОЇ СИСТЕМИ ВІДДАЛЕНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИСТРОЯМИ

На сьогоднішній день все більше зростає попит на використання різних систем, що дозволяють віддалено керувати пристроями. Сфери їхнього застосування дуже різні, починаючи з систем розумного будинку і закінчуючи промисловістю і телемедициною. Із збільшенням попиту на застосування таких систем зростає і ймовірність потенційної небезпеки, що може бути викликана втручанням зловмисників у систему з метою викрадення конфіденційної інформації, виведення з ладу окремих пристроїв цієї системи або навіть віддаленого управління системою зловмисником.

Для запобігання втручання зловмисників у роботу системи, вона має бути захищена від кібератак. Сучасні системи для віддаленого управління пристроями у своїй більшості захищені від деяких типів загроз. Але якщо на систему буде спрямовано різні види атак, може виникнути ситуація, коли одна з них все одно дійде до системи і порушить її роботу та цілісність даних, що призведе до непередбачуваних наслідків.

Метою роботи є дослідження мережевих систем віддаленого управління пристроями на предмет потенційних вразливостей, розробка комплексу заходів безпеки для протидії зловмисникам і тестування розробленого комплексу у реальних системах.

Для того, щоб мати можливість протестувати розроблений комплекс заходів безпеки на реальній системі, платформою для дослідження було обрано власну мережеву систему віддаленого управління пристроями, що була розроблена раніше, оскільки тільки за таких умов є повний доступ до вихідного коду складових частин системи. Дана розробка налічує в собі веб-додаток як засіб комунікації та збору даних від користувача, базу даних для збереження вказівок від користувача відносно того, яким чином мають працювати кінцеві пристрої, мікроконтролер ESP32 як засіб отримання команд від користувача і їхньої передачі на підключені пристрої, а також сервер, що є основною зв'язуючою ланкою між іншими елементами системи, що перераховані вище. Сервер є критично важливою точкою зв'язку, оскільки без нього дані не будуть передані з веб-додатку на кінцеві пристрої та збережені у базі даних.

Структурну схему взаємодії складових частин даної мережевої системи наведено на рис. 1.

Кібератаки, що здійснюються на подібні мережеві системи можна класифікувати за метою їх здійснення. Можна виділити наступні основні типи атак:

- DDOS-атаки на сервер з метою виведення з ладу основного вузла системи шляхом перевантаження серверу великою кількістю запитів;

- атаки, метою яких є перехоплення даних в момент їхньої передачі між складовими частинами системи;
- Атаки, що спрямовані на місце централізованого зберігання даних (база даних);
- Атаки, що мають на меті отримання повноцінного доступу до системи управління через додаток користувача або інші засоби.

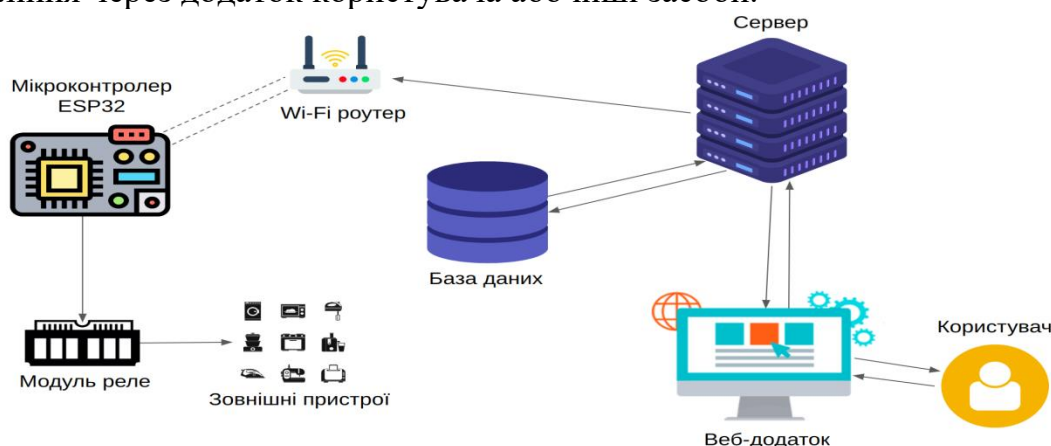

Рисунок – 1. Структурна схема взаємодії складових частин мережевої системи віддаленого управління пристроями

Для протидії зазначеним вище атакам розроблений комплекс налічуватиме в собі наступний перелік функцій, який буде доповнюватися у процесі дослідження потенційних загроз і вразливостей системи:

- Шифрування паролів облікових записів користувачів у базі даних;
- Використання токенів під час відправлення запитів на сервер;
- Шифрування даних, що передаються між складовими частинами;
- Резервне копіювання даних, що зберігаються у базі даних;
- Двофакторна аутентифікація;

Захист сервера від DDOS атак: обмеження швидкості трафіку (rate limiting); блокування відомих шкідливих IP-адрес (IP blacklisting); блокування запитів від певних URL-адрес (URL filtering); блокування запитів від певного джерела, яке надсилає велику кількість запитів протягом короткого часу; розподіл трафіку між кількома серверами (server load balancing).

Впровадження розробленого комплексу заходів безпеки дозволить комплексно захистити подібні системи від кібератак зловмисників.

доктор філософії Зайцев І.П. (Військова академія (м.Одеса))

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ МОРСЬКОЇ ПІХОТИ

Проблеми оснащення підрозділів морської піхоти зумовлені тим, що значна кількість наявного озброєння та військової (спеціальної) техніки має тривалі строки перебування в експлуатації, морально та фізично застаріли та потребують модернізації або заміни на нові зразки, які в свою чергу поділяються по наступним відповідним напрямкам:

засоби ближнього бою — сучасні зразки стрілецької зброї з засобами оптико-електронного спостереження та прицілювання, з точністю стрільби, кулепробиттям, боєкомплект, ваговими показниками, тощо;

бронетанкова техніка — уніфікація основних класів бойових машин за оптимальними варіантами відповідності основним тактико-технічним вимогам (підвищеними характеристиками мобільності, прохідності, автономності, економічності та захищеності особового складу, вогнева потужність, можливість повітряного десантування, подолання водних перешкод та висадка на морське узбережжя, оснащення засобами зв'язку, автоматизації управління та навігації);

безпілотні літальні апарати — ударні, розвідувальні — та боєприпаси до них;

засоби радіоелектронної боротьби — протидія технічним засобам розвідки та високоточній зброї противника, малогабаритних передавачів перешкод для виконання завдань із радіоелектронної блокади та радіоелектронного захисту військ і об'єктів від радіокерованих засобів, апаратури радіоелектронної боротьби з безпілотними літальними апаратами;

комунікаційне обладнання — тактичні системи високотехнологічних засобів (комплексів) зв'язку, створення і нарощення системи захисту інформації (у тому числі мобільних комплексів) та кіберзахисту в інформаційно-телекомунікаційних системах управління та цілевказання;

прилади спостереження та розвідки — прилади нічного бачення, тепловізійні прилади, коліматорні та оптичні приціли, квантові лазерні далекоміри і цілевказівники;

бойова екіпіровка військовослужбовців (багатофункціональна бойова екіпіровка військовослужбовця, у тому числі засобів індивідуального захисту особового складу.

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації проти України засвідчила наскільки актуальними і пріоритетними є напрямки розвитку та модернізації військової техніки і озброєння для підрозділів морської піхоти ЗС України.

Клена В.В. (НУОУ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАВАНТАЖУВАЛЬНО-РОЗВАНТАЖУВАЛЬНИХ РОБІТ В СИСТЕМІ ЛОГІСТИКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Логістика є неодмінною частиною успішного функціонування ЗС України, особливо в умовах сучасної російсько-української війни. Для оптимізації цієї важливої сфери діяльності військових структур велике значення має комплексна механізація та автоматизація навантажувально-розвантажувальних транспортно-складських робіт.

Сучасні війна вимагає від ЗС України надзвичайної гнучкості та швидкості реагування на змінні умови на полі бою. Це ставить підвищені вимоги до логістичних процесів та перевезення великих обсягів військового обладнання, боєприпасів та інших ресурсів.

Комплексна механізація та автоматизація навантажувально-розвантажувальних робіт стали ключовими компонентами в сучасній логістиці. Це включає в себе використання різноманітних видів спеціалізованої техніки, включаючи навантажувачі, автопідійомники, автоматизовані системи управління складами та транспортом.

Переваги комплексної механізації та автоматизації:

1. Підвищення продуктивності: використання механізованої та автоматизованої техніки дозволяє зменшити час навантаження та розвантаження, що в свою чергу підвищує загальну продуктивність логістичних процесів.

2. Зменшення втрат та пошкоджень: спеціалізована техніка може зменшити ризики виникнення пошкоджень вантажу під час транспортування.

3. Підвищення безпеки: АСУ можуть знизити ризики людських помилок та забезпечити безпеку військовослужбовців під час виконання навантажувально-розвантажувальних робіт.

4. Ефективність генерації даних: використання цифрових технологій дозволяє збирати та аналізувати дані щодо руху та зберігання обладнання та ресурсів, що полегшує прийняття стратегічних рішень у логістиці.

5. Можливість швидкого реагування: механізована та автоматизована техніка дозволяє ЗС України реагувати швидко на змінні обставини та ефективно виконувати завдання навантаження та розвантаження на великих обсягах.

Комплексна механізація та автоматизація навантажувально-розвантажувальних транспортно-складських робіт в системі логістики Збройних Сил України відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності та успішності військових операцій. Ці інновації дозволяють прискорити процеси, зменшити втрати та підвищити загальну готовність армії. Розвиток та впровадження нових технологій у цій сфері стає ключовим для забезпечення національної безпеки та оборони України.

*доктор філософії Коваль М.О. (ВІКНУ)
Шамрай Н.М. (ВІКНУ)*

ОСНОВНІ ВИДИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ СЕНСОРНИХ МЕРЕЖ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Військова діяльність вимагає найсучасніших технологій та засобів для забезпечення безпеки та успішності операцій. Однією з таких технологій є сенсорні мережі, які використовуються для збору, обробки та аналізу інформації з різних сенсорів і датчиків. У військовому контексті сенсорні мережі грають критичну роль у забезпеченні оперативності та безпеки військових підрозділів. Існують різні види сенсорних мереж та їх застосування в подібних ситуаціях.

Радіоелектронні сенсорні мережі використовуються для виявлення та ідентифікації ворожих радіорозвідувальних засобів. Вони дозволяють військовим з'ясувати місцезнаходження і характеристики радіостанцій та інших електронних пристроїв супротивника. РСМ також використовуються для моніторингу електромагнітного спектра з метою виявлення загроз радіоелектронної війни.

Оптичні сенсорні мережі важливі для виявлення руху ворожих сил і спостереження за дорожніми маршрутами. Вони надають зображення для розвідувальних інтерфейсів і забезпечують можливість нічного та термального бачення, що є надзвичайно важливим у військових операціях в умовах обмеженої видимості.

Акустичні сенсорні мережі використовуються для виявлення звукових сигналів, таких як постріл, рух об'єктів і обмін голосовими повідомленнями ворожих сил. Вони можуть також служити для зондування акваторії водойм і виявлення підводних об'єктів.

Біологічні сенсорні мережі моніторять рівень радіаційного, хімічного і біологічного забруднення в районі ведення бойових дій. Вони виявляють потенційно небезпечні речовини або захворювання, які можуть впливати на здоров'я військовослужбовців, і дозволяють вживати необхідні заходи безпеки.

Геопросторові сенсорні мережі допомагають визначити географічне розташування військових підрозділів і ворожих сил. Вони моніторять рух транспорту та військової техніки і допомагають у плануванні маршрутів та безпечних зон для військових операцій.

Сенсорні мережі є невід'ємною частиною військових операцій та допомагають забезпечити успішність і безпеку наших військ навіть в умовах ведення бойових дій. Вони постійно розвиваються і вдосконалюються, щоб відповідати сучасним вимогам та викликам військової сфери, і залишаються ключовими компонентами військової інфраструктури. Розвиток технологій і дослідження у цій галузі дозволяють покращувати функціональність та надійність сенсорних мереж. Однією з важливих тенденцій є використання штучного інтелекту (ШІ) для автоматизації аналізу даних, що надходять від сенсорів. Це допомагає військовим операторам швидше і точніше виявляти загрози і приймати стратегічні рішення.

Кононенко А.А. (КНУ)

к.т.н., с.н.с. Жиров Г.Б. (КНУ)

д.ф-м.н., проф. Фелінський Г.С. (КНУ)

РОЗПОДІЛЕНИЙ ПІДСИЛЮВАЧ ОПТИЧНИХ СИГНАЛІВ В АКТИВНИХ ВОЛОКНАХ ДЛЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Забезпечення безпеки та надійності передачі інформації в телекомунікаційних системах є метою і основними проблемами сучасного розвитку ліній зв'язку і передачі даних, які вирішуються засобами волоконної оптики із застосуванням передових фотонних технологій. Саме фотонні технології, зокрема з використанням ефекту вимушеного комбінаційного розсіяння (ВКР) для підсилення оптичних сигналів гарантують як захист лінії зв'язку від зовнішніх електромагнітних завад, так і електромагнітне маскування лінії передачі завдяки повній відсутності власного випромінювання в радіодіапазоні. Однак розробка розподілених ВКР підсилювачів оптичних сигналів пов'язана із вирішенням низки практичних задач [1], щодо збільшення відстані передачі сигналу в оптичному волокні і зменшення впливу небажаних нелінійних ефектів [2].

В даній доповіді представлені результати моделювання динаміки розподіленого ВКР підсилення оптичних сигналів у двох стандартних одномодових волокнах (ОМВ) залежно від їх довжини та потужності помпування. Наведено обґрунтування методики моделювання, показано відповідність параметрів активних волокон та схем ВКР підсилювачів критерію застосовності наближення заданої накачки.

З метою порівняння двох стандартних ОМВ, а саме G.652 та волокна типу TrueWave^{RS}, як активних підсилювальних середовищ, наведено залежність розподіленого on/off підсилення від довжини розповсюдження сигналу для трьох потужностей помпування – 100 мВт; 200 мВт та 300 мВт, - які генерує єдине джерело на $\lambda_p = 1425$ нм. Показано, що для обох волокон ВКР підсилення дозволяє збільшити довжину повної прозорості у С-вікні транспортного волокна приблизно на 180 км.

ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ВИДАЛЕННЯ ФОНУ ЗІ ЗОБРАЖЕНЬ

В сучасному цифровому світі катастрофічно зростає кількість контенту, а часу на його перегляд не вистачає. Глядачу, користувачу інформаційного поля необхідний інструмент, який допоможе йому швидко оцінити якість та актуальність інформації, доречність її використання у конкретній ситуації. Відтак, на перший план виходять так звані «прев'ю» – мініатюрні анотації для побіжного ознайомлення із контентом. Такі анотації широко застосовуються у просуванні відео-каналів: більшість користувачів Youtube спочатку дивляться на прев'ю для відео, а потім вирішують, чи варто дивитися ролик цілком. Ключову роль при цьому відіграє людський мозок, який активніше реагує на тексти, доповнені якісним зображенням. Тому так важливо створити привабливі картини-заставки.

Фахівці з підготовки контенту для відео-каналів на YouTube, а саме дизайнери, рекламисти, фахівці з електронної комерції, фотографи, добре знайомі із проблемою видалення фону зі зображень. Видалення фону – це важлива частина фотомонтажу, під час виконання якої фахівець об'єднує два різні елементи в одному зображенні.

Перш ніж вибрати інструмент для видалення фону, важливо оцінити його ефективність. Прев'ю, яке демонструє результати роботи інструменту, є ключовим аспектом. Воно дозволяє користувачу побачити, наскільки точно та якісно інструмент може видалити фон із зображення перед фактичним використанням. Класичним інструментом для вирішення такого завдання вважається Adobe Photoshop (Photoshop) – один з найпопулярніших інструментів для редагування фотографій і графічного дизайну. Його інструменти «Magic Lasso» та «Magic Wand Tool» дозволяють видаляти фон, але вимагають досвіду для досягнення високої якості.

За останні кілька років штучний інтелект (AI) здійснив революцію в багатьох галузях, і сфера редагування фотографій не є винятком. AI зробив процес редагування зображень швидшим, точнішим і ефективнішим. Передові алгоритми штучного інтелекту дозволяють користувачам видаляти фон із будь-якого зображення за кілька кліків.

Відомий онлайн-сервіс Remove.bg дозволяє видалити фон з зображення одним кліком. Він зручний та швидкий для використання, особливо для нескладних завдань. У зв'язку з цим слід згадати і про безкоштовну веб-платформу Canva для дизайну, яка має функцію видалення фону для зображень.

Отже, видалення фону зі зображень – актуальне завдання в у процесі створення електронного контенту. Безкоштовні інструменти, такі як Remove.bg та Canva, роблять процес розробки необхідних зображень доступним для широкого кола користувачів і дозволяють швидко та якісно створювати зображення без фону з мінімальними зусиллями.

д.т.н., проф. Ленков С.В. (ВІКНУ)

к.т.н., доц. Джулій В.М. (ХмНУ)

Брітов О.В. (ХмНУ)

ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ANDROID

Існує два підходи до аналізу шкідливих програм Android: статичний і динамічний.

Статичний підхід – спосіб перевірити функціональність і шкідливість програми шляхом розбирання та аналізу її вихідного коду без виконання програми. Використовується для виявлення зловмисної поведінки, яка може себе не проявити, доки не настане певний стан.

Динамічний підхід. Динамічний аналіз перевіряє програму під час виконання. Він може пропустити деякі розділи коду, які не виконуються, але він може легко визначити зловмисну поведінку, яка не виявляється методами статичного аналізу. Хоча методи статичного аналізу є швидшими для виявлення зловмисного програмного забезпечення, але вони програють проти обфускації коду та шифруючим шкідливим програмам. Підхід динамічного аналізу ефективний проти методів обфускації поліморфного та метаморфічного коду, які використовують шкідливі програми, але він вимагає більше ресурсів.

Платформа динамічного аналізу Android DroidScore, заснована на Virtual Machine Introspection. Антивірусне програмне забезпечення виявляє наявність шкідливих програм, тому що антивірусне та шкідливе програмне забезпечення знаходяться в одному середовищі виконання, зловмисне програмне забезпечення також може виявити наявність антивірусного програмного забезпечення. DroidScore відслідковує всю операційну систему, залишаючись поза середовищем виконання, тому має більше привілеїв, ніж шкідливі програми. Він також відстежує семантику Dalvik, тому також можна виявити атаки на підвищення привілеїв на ядро. DroidScore побудований на QEMU. Віруси DroidDream і DroidKungFu були виявлені за допомогою цієї техніки. Інструмент Android Application Sandbox виявляє підозрілі програми, виконуючи їх статичний і динамічний аналіз. Спочатку він розпаковує файл .dex у форму, зрозумілу людині, а потім виконує статичний аналіз програми. Android Application Sandbox аналізує взаємодії із системою на низькому рівні під час виконання програми в ізольованому середовищі «пісочниці». Дії програми обмежені «пісочницею» через політику безпеки та не впливають на дані на пристрої. Він використовує інструмент Monkey для динамічного аналізу поведінки програми, яка випадковим чином генерує події користувача, такі як дотики, клацання та жести тощо. може виявити нові типи зловмисного програмного забезпечення.

д.т.н., проф. Ленков С.В. (ВІКНУ)
к.т.н., доц. Муляр І.В. (ХмНУ)
Чемерис О.Ю. (ХмНУ)

АНАЛІЗ ЗАХИЩЕНОСТІ ВУЗЛІВ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВПЛИВУ АТАК

Для ефективного захисту комп'ютерних мереж необхідно почати з проведення систематичного аналізу можливих загроз безпеці мережі. Загрози можуть набувати різних форм.

Під час забезпечення безпеки комп'ютерних мереж, важливо враховувати можливі випадкові загрози. Вони виникають, коли особа, яка не має відповідного розуміння правил і політики безпеки або з необережності, створює випадкові ризики. Такі загрози можуть бути спричинені неправильним налаштуванням системи, випадковим видаленням важливих файлів або помилками під час роботи з програмами. Важливо звернути увагу на навчання співробітників і розробку чітких політик безпеки, щоб мінімізувати можливість виникнення випадкових загроз.

Інший вид загроз безпеці мережі - несанкціоновані зміни. Оновлення, патчі та інші зміни в операційних системах, програмних додатках, конфігураціях, сумісності та обладнанні можуть створити неочікувані загрози для безпеки системи промислової автоматизації та управління або відповідного промислового процесу. Такі зміни можуть призвести до порушення роботи системи, витоку конфіденційних даних або недоступності сервісів.

Відкрита природа протоколів на рівні додатків створює ризики для безпеки, основним з яких є передача незашифрованої інформації. Під час використання таких протоколів, можливе перехоплення і доступ до конфіденційних даних. Це може призвести до витоку інформації та порушення конфіденційності.

Використання процедур ідентифікації та аутентифікації з подальшою авторизацією також вносить загрозу перехоплення або викрадення облікових даних і паролів. Якщо зловмисник отримує доступ до облікових даних, він може отримати несанкціонований доступ до системи і провести шкідливі дії.

Атаки типу DoS і DDoS на інформаційні системи також становлять значну небезпеку. Під час таких атак система стає недоступною для легітимних користувачів через перевантаження ресурсів. Це може призвести до втрати даних і серйозних проблем для бізнесу.

Для забезпечення ефективного захисту від загроз на рівні додатків необхідно створювати та впроваджувати комплексні системи інформаційної безпеки. Ці системи мають включати спеціалізовані механізми обмеження та контролю доступу до мережі, щоб запобігти несанкціонованому доступу. Також важливо забезпечити фізичний захист серверів і використовувати електронні цифрові підписи для забезпечення цілісності даних.

ВИПРОБУВАННЯ НАВІГАЦІЙНИХ АНТЕН З КОНТРОЛЬОВАНОЮ ДІАГРАМОЮ НАПРАВЛЕНОСТІ ДЛЯ БПЛА

Останнім часом противник підсилює вплив своїх засобів радіоелектронної боротьби (далі – РЕБ) з метою повного подавлення прийому навігаційних сигналів в районі де застосовуються українські безпілотні авіаційні комплекси (далі – БпАК). Застосовується нові методики подавлення які включають в себе розміщення станцій РЕБ в певному порядку на різній глибині одна від одної, на різних висотах, підлаштовуються направлення антен, потужність роботи використовуються інтелектуальні алгоритми таким чином щоб унеможливити польоти будь-яких безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА) які залітають в зону впливу.

Проблему подавлення навігаційних сигналів на борту БпЛА частково вирішується за допомогою різних методів, основним з яких стало використання навігаційних антен з контрольованою діаграмою направленості (далі – CRPA) які використовуються для покращення можливостей запобігання подавлення приймачів супутникової системи навігації (далі – GNSS). CRPA призначена для зменшення або усунення впливу і перешкод шляхом електронного керування його нулями в напрямку джерела перешкод. CRPA складається з масиву з кількохантенних елементів, кожен із яких має власний канал приймача. Ці елементи розміщені на поверхні антени за певним шаблоном для створення контрольованої діаграми спрямованості прийому.

Випробування CRPA може включати в себе наступні три методи.

Повторне відтворення та аналіз раніше отриманих даних про подавлення – метод аналізу впливу на основі використання фактично записаних даних, а не змодельованих чи згенерованих.

Моделювання за допомогою програмного забезпечення – цей метод є найдешевшим варіантом, моделювання забезпечує гнучкість для швидкого охоплення кількох експериментальних випадків і сприяє зниженню загальних витрат часу на випробування.

Використання безехової камери – метод який передбачає наявність повної системи безехової камери, яка включає обладнання для моделювання та фактичну фізичну камеру.

Випробування в бойових умовах – випробування яке не включає в себе контроль над тим, які виділені засоби для подавлення та які характеристики мають сигнали. З обмеженим доступом до характеристики перешкод не можливо охопити всі можливі експериментальні випадки.

*Малицький Т.Б. (ХмНУ)
Чешун О.В. (ХмНУ)
к.т.н., доц. Чешун В.М. (ХмНУ)*

КРИТЕРІЇ ДОВІРИ БЕЗПЕКИ КОРПОРАТИВНИХ МЕРЕЖ

Безпека корпоративних мереж є важливою складовою сучасного бізнесу, особливо в умовах все більшого використання цифрових технологій та зростання кіберзагроз. Досягнення ефективної безпеки корпоративних мереж вимагає комплексного підходу, враховуючи технологічні інновації та ретельний аналіз потенційних загроз. Технологічні інновації охоплюють сукупність організаційних та програмно-апаратних безпекових заходів: міжмережеві екрани, антивірусне програмне забезпечення, шифрування даних; аутентифікація та авторизація; навчання персоналу; регулярні оновлення та патчі; резервне копіювання та відновлення даних, моніторинг та аналіз активності мережі.

Загалом, безпека корпоративних мереж є постійним процесом, який вимагає уваги до деталей та вдосконалення стратегій на основі новітніх ризиків та викликів кібербезпеки. Одним із ключових заходів інформаційної безпеки корпоративних мереж є моніторинг та аналіз активності мережі та блокування шкідливих дій з її ресурсами. Постійний моніторинг мережі і виявлення загроз допомагають вчасно реагувати на кібератаки та аномальну активність, запобігаючи можливим інцидентам. Проблема блокування шкідливих дій полягає не безпосередньо в операції блокування, а у прогнозуванні зловмисності дій, тобто, в оцінці «довіри» до ініціатора цих дій. Довіра в інформаційній безпеці є ключовим аспектом для забезпечення захисту конфіденційної інформації та інфраструктури. Щоб оцінити рівень довіри в інформаційній безпеці потрібні критерії, які допомагають визначити, наскільки ефективно застосовуються заходи безпеки та враховуються ризики.

Проведені дослідження свідчать на користь використання в якості критерію довіри суб'єктів взаємодії в інформаційному просторі корпоративної мережі імвірісного показника, що формується на основі накопичуваної статистики попередньої діяльності кожного суб'єкта із урахуванням зафіксованих випадків шкідливої активності відносно загального показника активності. При цьому можуть бути використані різні коефіцієнти вагомості виявлених зловмисних або підозрілих дій і різні значення стартового порогу довіри для нового користувача. Чим нижчий рівень порогу довіри нового користувача і чим більші коефіцієнти ваги зловмисних/підозрілих дій, тим жорсткішою буде система захисту ресурсів мережі.

*д.т.н., проф. Михайленко В.С (ОНУ)
д.т.н., проф. Гунченко Ю.О. (ОНУ)
Мартиневич Л.Я. (ОНУ)*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ З ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ПРОГРАМИ ORANGE

Orange – це інструмент для візуалізації та аналізу даних з відкритим вихідним кодом. Orange розробляється в лабораторії біоінформатики на факультеті комп'ютерних та інформаційних наук Університету Любляни, Словенія разом із спільнотою відкритого вихідного коду. Також, Orange – це

спеціалізована бібліотека на Python в якій інтелектуальний аналіз даних (Data mining) здійснюється за допомогою візуального програмування (віджетів) чи сценаріїв Python [1,2] .

Мета роботи - дослідження ефективності алгоритму ієрархічної кластеризації у програмі «Orange».

Виконання аналізу. Для аналізу даного алгоритму використано програму «Orange». Об'єктами кластеризації будуть казки братів Грімм з різни тематик (рис.1).

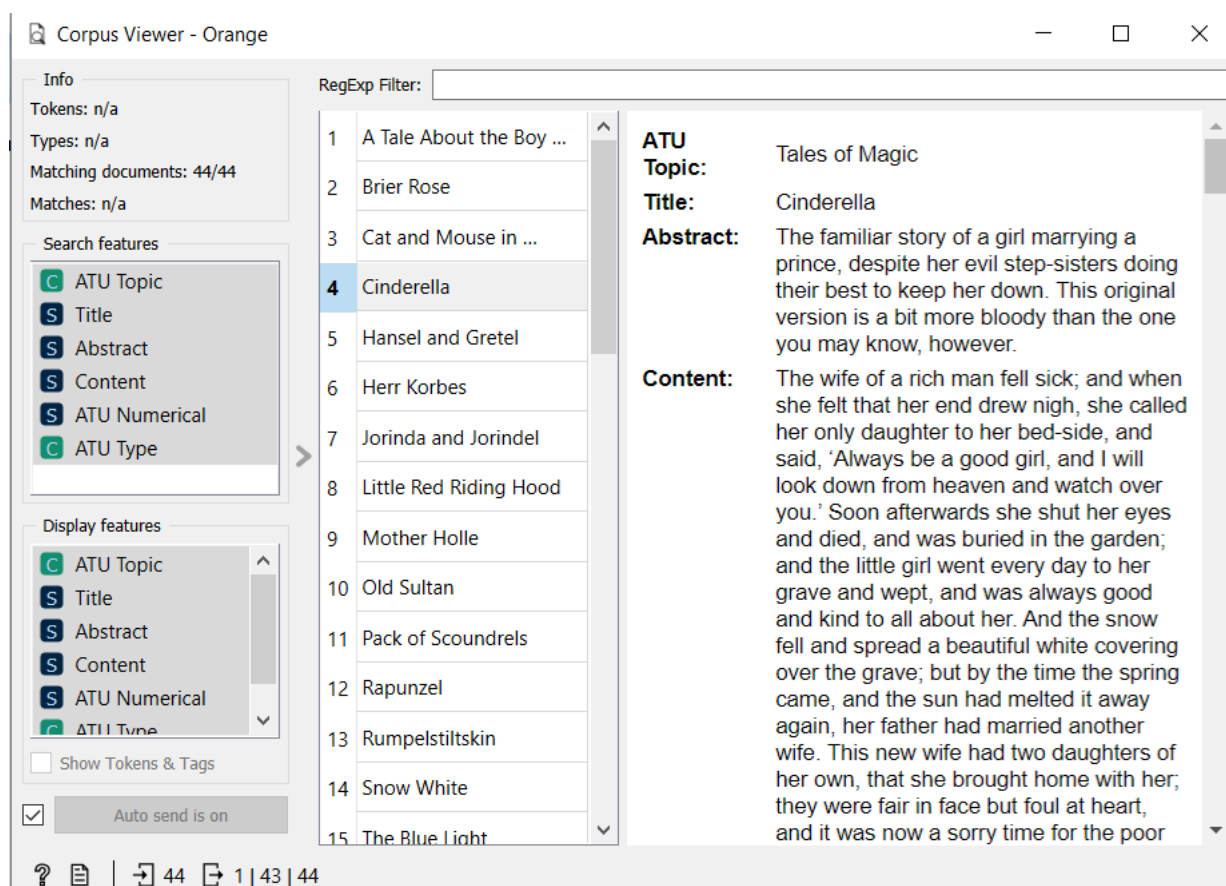

Рисунок 1 Кількість та зміст об'єктів для ієрархічної кластеризації.

Наведемо схему, яку було створено у програмі «Orange», що дозволило створити ієрархічну кластеризацію (рис. 2) та дендограму (рис. 3)

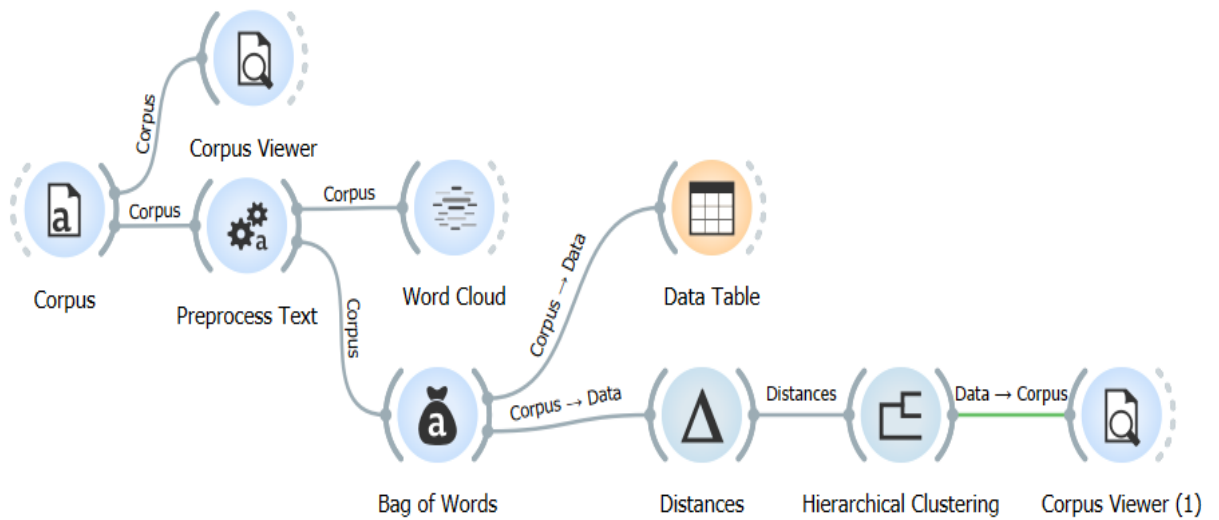

Рисунок 2. Схема ієрархічної кластеризації у середовищі «Orange».

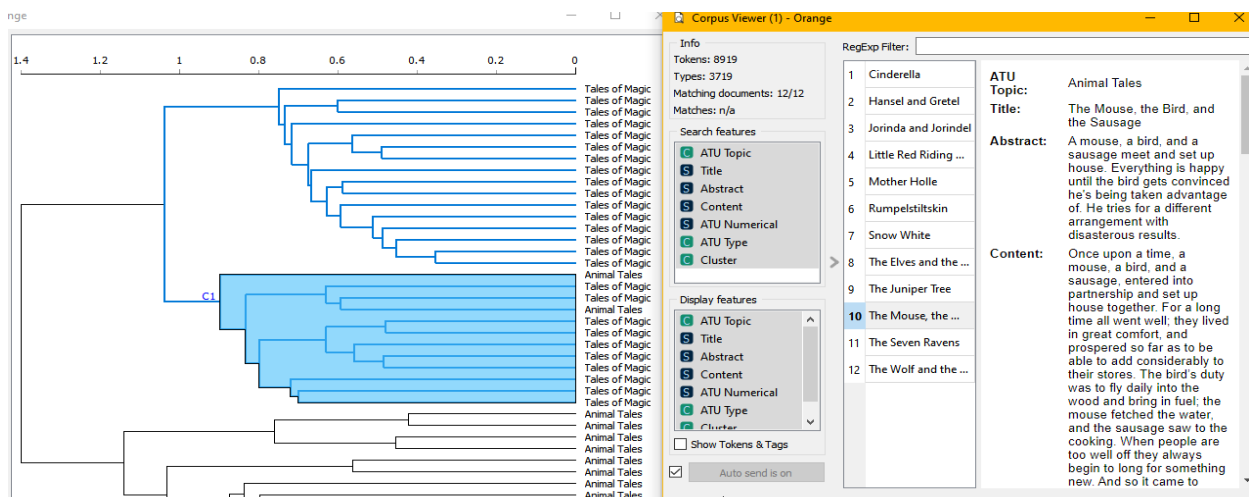

Рисунок 3. Дендограма

Висновки

Дослідження алгоритму ієрархічної кластеризації у програмі «Orange» на прикладі кластеризації казок братів Грімм за тематиками показало, що на першому етапі програма зробила дві помилки (у межах допустимої похибки). Однак, після застосування функції логічного регресора [4] програма вірно розрухувала кластери казок по вказаному критерію «казки про чарівників».

Таким чином, використання спеціалізованої програми дозволяє успішно, ефективно і швидко проводити класифікацію та кластерний аналіз даних у різних сферах людської діяльності. Перевагою програми є відкритий інтерфейс та можливість працювати з відкритими джерелами даних Інтернету.

д.т.н., проф. Михайленко В.С. (ОНУ)
к.ф.-м.н. Ченок А.О. (ОНУ)
Стукалов С.А. (ОНУ)

АНАЛІЗ РОБОТИ ПРОГРАМИ ORANGE НА ПРИКЛАДІ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ДАНИХ МЕТОДОМ k -СЕРЕДНІХ

Класифікація та кластеризація даних є двома основними задачами машинного навчання, які використовуються для аналізу та обробки різноманітної інформації. Обидві задачі відносяться до сфери «навчання без вчителя», що означає, що відповідні математичні моделі «самотужки» виявляють структуру та певні закономірності у unlabelled Data Sets, або неklasифікованих даних.

Класифікація даних полягає в прогнозуванні або призначенні категорії чи мітки до вхідного зразка на основі його характеристик або ознак: наприклад, класифікація може бути використана для визначення, чи є певний електронний лист спамом або ні, або для розпізнавання об'єктів на зображенні.

Кластеризація даних не передбачає заздалегідь відомих категорій або міток, тому її можна використовувати для виявлення прихованої структури даних. Наприклад, кластеризація може бути застосована до групування клієнтів на основі спільних характеристик для здійснення звітування або налагодження індивідуальних стратегій збуту. Кластеризація методом k -середніх є одним з найпоширеніших алгоритмів кластерного аналізу: вона дозволяє групувати об'єкти у кластери на основі їхньої схожості.

Для апробації представленого методу використовувалася програма інтелектуального аналізу даних Orange, яка є спеціалізованим інструментом для візуалізації та аналізу даних. Ця програма розроблена для Data mining за допомогою візуального програмування (widget) чи сценаріїв Python .

Висновки: 1) Кластеризація методом k -середніх має широкий спектр застосувань до різних типів даних, включаючи «машинне навчання», обробку зображень, аналіз соціальних мереж та інші сфери. 2) Використання спеціалізованої програми Orange підтвердило прогнозовану її ефективність та зручність під час проведення інтелектуального аналізу великих даних.

к.т.н., с.н.с. Мірошніченко О.В. (ВІКНУ)
к.т.н. Проценко Я.М. (ВІКНУ)
Савчинська Н.Ю. (ВІКНУ)

АНАЛІЗ СИСТЕМИ АДАПТИВНОЇ КОМПЕНСАЦІЇ ПОМИЛКОВИХ ПЕЛЕНГІВ В ПАСИВНИХ КАНАЛАХ ПЕЛЕНГАЦІЇ ДЖЕРЕЛ АКТИВНИХ ШУМОВИХ ЗАВАД

Можливості сучасних засобів радіоелектронної боротьби за останній період істотно зросли, особливо це відноситься до засобів створення активних шумових завад (АШЗ), інтенсивність яких, за останній час зросла більш ніж на порядок.

Перешкодозахищеність сучасних радіолокаційних станцій (РЛС) обмежується можливістю автокомпенсації декількох (в кращих зразках РЛС – до 4) постановників АШЗ, при цьому якість придушення перешкод із збільшенням їх числа від 1 до 4 знижується від 23...25 Дб до 10...12 Дб. Звідси витікає, що

активні РЛС не забезпечують необхідний захист від активних завад при числі постановників більше 3...4, отже, в складній перешкодовій обстановці необхідно використовувати інформацію пасивних засобів радіолокації.

Реалізовані в більшості РЛС триангуляційні системи локації джерел АШЗ на базі пеленгацій каналів (ПК) рознесених 2...3-х РЛС, мають низьку інформаційну здатність (ІЗ), унаслідок чого забезпечується надійна пеленгація не більше 3...4 цілей – джерел АШЗ. Причиною низької ІЗ цих систем є недосконалість характеристик пристрою усунення помилкових пеленгів, обумовлених прийомом перешкод по бічних пелюстках (БП) діаграми спрямованості (ДС), використовує «відсічення» (компенсацію) сигналів бічного прийому слабко направленою антеною, ДС якої із запасом перевищує рівень максимального БП основної антени. Принциповим рішенням задачі підвищення ІЗ систем пеленгацій є істотне придушення рівня БП (і, отже, помилкових пеленгів), що дозволить понизити рівень компенсаційної характеристики.

У ряді робіт, запропонований метод кореляційного придушення БП за рахунок застосування багатоканальної схеми ПК рознесених в просторі допоміжними антенами. Метод має достатньо високу ефективність придушення бічного прийому і може бути реалізований на етапах модернізації РЛС. Недоліки методу полягають в невисокій якості придушення помилкових пеленгів (ПП) в зоні перших (регулярних) БП, а також в залежності ступеня придушення перешкод деяких алгоритмів побудови кореляційних ПК від сектора пеленгації.

В сучасних умовах, застосування ФАР з системою цифрової обробки прийнятих сигналів, задача придушення прийому по БП повинна розв'язуватися методом багатоканальної автокомпенсації. Проте класичні схеми кореляційних автокомпенсаторів не можуть бути використані в системах пасивної локації.

На відміну від класичного методу, заснованого на критерії Байеса, для вирішення поставленої задачі використовуються методи функціонального аналізу, які дозволяють отримати квазіоптимальні алгоритми.

*к.т.н., доц. Муляр І.В. (ХмНУ)
Матвійчук А.В. (ХмНУ)*

ОЦІНКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗАГРОЗИ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОМ ВІРТУАЛЬНИХ ГРУП

У соціальних мережах часто з'являються фейкові новини та дезінформація, які можуть вплинути на групове сприйняття інформації та призвести до неправильних рішень. Моніторинг допомагає вчасно виявляти такі випадки та приймати відповідні заходи.

Віртуальні групи - це складне і різноманітне середовище, яке включає в себе всі дані, які стосуються взаємодії і комунікації між учасниками таких груп в інтернеті. Це інформаційний простір складається з двох основних компонентів:

– зовнішнього інформаційного простору, а саме інформація та дані, яка обробляє зовнішню віртуальну групу та впливає на її діяльність, наприклад повідомлення від інших користувачів соціальних мереж, новини, ресурси, які група використовує або спільно обговорює;

– внутрішній інформаційний простір, а саме інформація та дані, якою обмінюються члени самої віртуальної групи всередині групи, наприклад текстові

повідомлення, сумісні документи, обговорення, рішення та інші дані, що виникають у внутрішньому спілкуванні та групі співпраці.

Оцінка та управління інформаційним простором віртуальних груп важлива для забезпечення їх продуктивності та безпеки. Неграмотне використання або небажане втручання в цьому просторі може створити загрозу для конфіденційності та безпеки даних, а також пов'язати взаємодію та спільну роботу групи. Тому розуміння та управління інформаційним простором віртуальних груп є важливим аспектом у сучасному цифровому світі.

Отже, для оцінки показника інформаційної загрози процесу функціонування віртуальної групи необхідно виконати такі кроки:

- спроектувати загальну модель інформаційного простору, яка дозволить визначити структуру і взаємозв'язок між зовнішнім і внутрішнім інформаційним простором віртуальної групи;

- конкретизувати модель внутрішнього інформаційного простору для відображення структури та змісту інформації, що обмінюється між елементами віртуальної групи;

- розробити модель інформаційного наповнення віртуальної групи та її складових для проведення подальшого аналізу цієї інформації.

Ці кроки допоможуть зрозуміти структуру і динаміку інформаційного середовища віртуальної групи та виявити можливі загрози для її функціонування.

*Гайдак І.Г. (ДНДІ ВС ОБТ)
Нікітченко А.О. (ДНДІ ВС ОБТ)*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

У системі Міністерства оборони України зроблено черговий крок щодо формування сучасного бачення перспектив цифрової трансформації та його впровадження в практичну діяльність органів військ (сил).

Сучасний засадничий характер цифрових технологій для управлінських та виробничих стратегій в різних сферах, а також безпосередньо цифровізації в сфері воєнної безпеки та оборонно-промислового комплексу та стану їхньої реалізації набуває особливої актуальності.

Стабільна робота підприємств і організацій ОПК не тільки створює передумови для розвитку наукової сфери і суміжних галузей промисловості, але й сприяє переходу від сировинної моделі економіки до моделі інноваційного розвитку, а отже і цифровізації виробничого процесу.

Україна має значні здобутки у створенні інформаційних технологій, які нині вважаються основою технічного прогресу. Вони можуть використовуватися для розроблення систем зв'язку і телебачення, обчислювальної техніки, систем управління складними об'єктами, а також для вирішення багатьох проблем машинобудування, хімічної промисловості, приладобудування, медицини тощо.

На сьогодні у військовій сфері активно розвивається система оцінок технічної готовності запропонованого зразка із застосуванням інтеграційних платформ. Автоматизована оцінка нового зразка, можливість підтвердження його технологічної готовності та організація допуску до експлуатації може бути здійснено за наступним алгоритмом.

Розробники нового зразка подають інформацію щодо технічних характеристик зразка, можливості підприємства та результати вже проведених тестів на інтеграційні платформи для автоматизованої оцінки зразка. На підставі наданої інформації проводиться оцінка рівня технологічної готовності запропонованого зразка.

Оцінка технологічної готовності зразка повинна передбачити декілька рівнів, які будуть визначати його подальший порядок щодо використання зразка у військовій сфері. Рівні оцінки можуть бути наступними: високий, достатній, середній та низький. Одностороннім критерієм для оцінки є потреба у даному зразку у військовій сфері.

Високий рівень технологічної готовності зразка повинен передбачити наявність необхідної документації, визначених потужностей підприємства, діючого зразка та результатів його тестів в умовах, які наближені до вимог реального використання або фактичних умов експлуатації. В цьому випадку зразок розглядається перспективним для застосування його у військовій сфері.

Рівень технологічної готовності зразка який характеризується як достатній передбачає, що зразок (документація, технологічний процес виготовлення тощо) потребує незначних доопрацювань та може бути рекомендований до застосування у військовій сфері. Всі заходи щодо доопрацювання зразка здійснює розробник.

Оцінка технологічності зразка як низький свідчить про те, що подальший розгляд звернення розробника недоцільний. При цьому розробнику автоматично направляється відповідне повідомлення та повертаються надані матеріали.

При оцінці рівня технологічної готовності зразка як середній подальший порядок опрацювання звернення розробника може бути наступним. Подальший порядок доопрацювання зразка розробником повинен бути направлений на виконання вимог замовника даного зразка у військовій сфері. Розробник може проводити вищевказані заходи можливостями та засобами власного підприємства. При недостатніх можливостях розробника щодо доопрацювання зразка він може звернутися до замовника з метою надання йому наукової, технічної та матеріальної допомоги.

Застосування сучасних технологій діджиталізації у військовій сфері може дати значний позитивний ефект на процедуру допуску та застосування розроблених високотехнологічних зразків у військовій сфері. По-перше, це дозволить розробникам підняти рівень обізнаності про сучасний стан розробок у визначеній сфері, менторство та наявність партнерів і конкурентів тощо. По-друге, застосування сучасних технологій діджиталізації дозволить процедуру застосування зразка у військовій сфері зробити ще більш прозорою та доступною для установ, підприємств, організацій всіх форм власності, фізичних осіб підприємців. По-третє, спростити дану процедуру з одночасним забезпеченням достовірності оцінювання рівня технологічної готовності зразка. По-четверте, дана процедура значно пришвидшить процес надходження високотехнологічних зразків до споживачів у військовій сфері.

ВПЛИВ НЕЛІНІЙНОСТЕЙ КАНАЛУ НА ХАОТИЧНУ СИСТЕМУ ПРИХОВАНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Відкриття явища детермінованого хаосу (ДХ) та способів обробки хаотичних сигналів (ХС) в телекомунікаційних системах на основі хаотичної синхронізації та хаотичного синхронного відгуку дозволило спрямувати практичні зусилля фахівців на побудову систем прихованого зв'язку (ПЗ), де в якості несівних сигналів виступають саме сигнали ДХ. Шумоподібність ХС дозволяє в каналах ПЗ імітувати властивості супутніх природних завад і тим самим утруднює сам факт передачі інформації в каналі ПЗ.

Найбільші можливості щодо практичної реалізації мають системи електронних комунікацій на основі нелінійних консервативних параметричних взаємодіючих ХС із можливістю декомпозиції структури хаотичної системи із явним виділенням приймальної та передавальної частини та мінімум трьох зв'язаних генераторів ХС. Прихований інформаційний потік виділяється на приймальному боці через встановлення ступеня ідентичності основного та допоміжного хаотичних генераторів із сигналом інформаційного каналу.

Зважаючи на основну особливість ДХ – суттєву нелінійність обробки, має сенс проаналізувати роботу подібних систем за умов дії суттєвої нелінійності в каналі передачі. Важливість розв'язання цих питань виникає через ряд вагомих факторів, такі як використання ліній передачі із активним нелінійним підсиленням сигналу, наявність нелінійних ефектів під час поширення радіосигналів в середовищі, наявність нелінійностей вихідних кіл передавача та вхідних кіл приймача каналу ПЗ, а особливо через появу властивого лише ХС ефекту збільшення апертури дивного атрактора (АДА) в зв'язаній динамічній системі на приймальному боці. Останній ефект призводить до необхідності застосування набагато більш ширшого динамічного діапазону у випадку «занурення» інформаційного хаотичного сигналу під рівень навколишніх шумів, що для реальних пристроїв різко збільшує і рівень нелінійності.

Поняття АДА та вперше введена його числова характеристика для моделювання багатомірного фазового простору адекватно реалізує порівняння можливостей використання різних режимів та структур хаотичних генераторів через приведення об'єму атрактора до одного габаритного багатомірного боксу, де контроль збігу ХС на приймальному боці проводиться співставно, особливо в умовах швидкісних цифрових потоків передачі, де процедура виявлення логічних рівнів спрощується та пришвидшується. Моделювання та дослідження проводилось в середовищі Matlab для каналів зв'язку із ступеневою та кусково-ламанною нелінійністю.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕМОНТУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

З початку повномасштабного вторгнення бойовий потенціал України значно поліпшився, у першу чергу завдяки військово-технічній підтримці західних партнерів. Якщо на початку війни росія мала суттєву перевагу в озброєнні над Україною, то вже на кінець квітня 2023 року на фронті склався відносний паритет сил. За аналітичними даними Центру Разумкова, станом на початок липня з урахуванням поставок з-за кордону, трофеїв і втрат ЗСУ мали на озброєнні близько 1,1 тис. танків, 7 тис. одиниць важкої і легкої бронетехніки, 1 тис. одиниць артилерії, більше 200 РСЗВ. На сучасному етапі вкрай важливим для збереження військово-технічного потенціалу є підтримка наявної військової техніки у робочому стані. Для цього в першу чергу потрібно, щоб після бойових пошкоджень техніка не простоювала, а в максимально короткі терміни була відновлена та повернута на поле бою. Спроможності власної оборонної промисловості наразі обмежені. ОПК України розосередив свої виробничі потужності по багатьом містам, цілі виробничі ланцюги були винесені за межі країни, щоб запобігти ракетним ударам ворога. Як наслідок, через довге логістичне плече виникають проблеми з постачанням запчастин і комплектуючих, необхідних для ремонту. З появою на озброєнні техніки іноземного походження ремонтним бригадам доводиться вивчати нові інструкції та вимоги. Отримання необхідної інформації по матеріальній частині передбачає проведення відповідних консультацій з фахівцями, що також призводить до збільшення часу на відновлення та ремонт. Додаткові складнощі виникають з ремонтом техніки, виготовленої в країнах, де діє дюймова система виміру, оскільки на сьогодні така техніка може бути відремонтована тільки за наявності комплектуючих та запчастин від країн-партнерів.

Для забезпечення мобільності ремонтних робіт доцільним є створення виробничих майданчиків з їх проведення за одним принципом замкнутого циклу по виготовленню запчастин і комплектуючих власними силами, які будуть розміщені по всій території України та зможуть дублювати один одного. Також необхідні пересувні майстерні з ремонту колісної техніки, що обладнані сучасними засобами ремонту, заміни двигунів тощо. Це потребує додаткового інвестування як з боку держави, так і іноземних партнерів. Важливим є також людський ресурс, потрібні підготовлені спеціалісти, які в найкоротші терміни зможуть освоїти сучасну техніку з металообробки та допоміжне обладнання, а також матеріальну частину техніки, яка надається як військова допомога.

Розвиток вітчизняного ОПК є вкрай пріоритетною ціллю. Війна з російським агресором засвідчила, що сучасні технології впевнено нівелюють перевагу противника в кількості озброєння та військової техніки. Україна повинна створювати асиметричний потенціал на основі саме передових технологій.

*к.т.н., доц. Савченко Т.В. (ДТЕУ)
к.т.н., доц. Власенко Л.О. (ДТЕУ)
д.т.н., проф. Луцька Н.М. (НУХТ)*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ У ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ ПРИСТРОЇВ ПРОМИСЛОВОГО ІОТ

З метою керування зростаючою складністю автоматизованих виробничих мереж, промисловий світ використовує моделі цифрових двійників для представлення фізичних продуктів реального простору у віртуальному просторі з підключенням даних для об'єднання та інтеграції цих продуктів. Проте, відомі підходи до реалізації цифрових двійників недостатньо концептуально обґрунтовані, що ускладнює їх універсальне застосування у різних виробничих інженерних роботах і, отже, підриває зусилля щодо моделювання цифрових двійників та їх інтеграції з фізичними двійниками.

На основі аналізу можливостей і призначення цифрових двійників відповідно до концепції Industry 4.0 пропонується застосування цифрового двійника для промислового підприємства, зокрема, молочного заводу, що об'єднує всю важливу інформацію про виробництво молочної продукції, забезпечуючи контроль якості та оптимізацію виробничих процесів.

Цифровий двійник молочного заводу принесе комерційну цінність у наступних аспектах.

Покращення якості продукції шляхом аналізу даних і виявлення тенденцій, які допомагають вжити заходів для поліпшення якості та безпеки продуктів.

- Ефективне управління виробничими процесами шляхом оптимізації параметрів та використання аналітики для покращення продуктивності та ефективності.

- Підтримка спостереження за якістю та безпекою продукції на всіх етапах виробництва та постачання, що сприяє відповідності нормативним вимогам та стандартам.

- Ефективне управління запасами та планування виробництва, що призводить до оптимізації витрат та зменшення ризику дефіциту або перевиробництва.

- Використання аналітики та прогнозування для покращення ефективності виробництва та прийняття стратегічних рішень.

- Покращення взаємодії зі споживачами шляхом надання прозорості стосовно походження та якості продукції.

- Покращення ефективності логістичних процесів, таких як замовлення, постачання, складування та доставка, що призводить до зниження витрат та покращення якості обслуговування.

Цифрові двійники спрощують ІоТ системи за допомогою гнучких методів, дозволяючи отримувати доступ і обмінюватися більшою кількістю даних, ніж поточна взаємодія та спосіб моніторингу, розуміння та оптимізації функцій всіх фізичних об'єктів. Зазвичай в індустріальних застосунках

фізичні двійники є системами виробництва та збирання з використанням різних датчиків та приводів.

Особливі переваги для управління операціями мають кібербезпечні цифрові двійники. Кібербезпечні ризики є динамічними та швидкозмінними на основі різноманітних факторів, таких як виявлення вразливостей, доступність експлойтів та кіберінформація про загрози. Це означає, що значні кіберзагрози можуть з'явитися дуже швидко і вимагати негайної реакції, а технологія кібербезпечних цифрових двійників дозволяє організаціям ретельно оцінювати потенційні вразливості системи в очікуванні атак на критичні компоненти системи, а також досліджувати та оцінювати потенційні вектори атак. Можливість швидко розуміти та тестувати вплив змін конфігурацій на компоненти безпеки системи для протидії будь-яким загрозам є одною з основних переваг використання кібербезпечного цифрового двійника, з поліпшенням реагування та управління ризиками.

Цифрові двійники для моніторингу та валідації безпеки пристроїв Інтернету речей в молочному виробництві відіграють важливу роль у забезпеченні захисту та надійності мережі підключених пристроїв. Вони створюють віртуальну модель кожного пристрою IoT, що дозволяє моніторити та перевіряти їх стан, виявляти аномалії та вразливості, а також вживати відповідних заходів для запобігання можливим загрозам. На рисунку 1 представлений цифровий двійник ділянки приймання молока, розроблений в середовищі Node-RED, а на рисунку 2 графіки зміни температури і рівня молока в танках.

Цифрові двійники мають великий потенціал для поліпшення ефективності, надійності та безпеки систем. Вони дозволяють аналізувати та оптимізувати роботу системи, прогнозувати відмови та планувати обслуговування. Однак, використовуючи цифрові двійники, необхідно враховувати кібербезпекові ризики та приймати заходи для їх запобігання. Цифрові двійники можуть бути вразливі до різних видів кібератак, включаючи злам, впровадження зловмисного програмного забезпечення, виток конфіденційної інформації та багато інших. Незважаючи на ризики, пов'язані з кібербезпекою, цифрові двійники також можуть використовуватись для зменшення цих ризиків та забезпечення безпеки системи. Вживання заходів для захисту кібербезпеки є критичним для успішного впровадження цифрових двійників і забезпечення безпеки системи в цілому.

Підсумовуючи, впровадження технології цифрових двійників вимагає комплексного підходу до кібербезпеки. Важливо розуміти ризики, пов'язані з цифровими двійниками, та вживати заходів для їх запобігання. Забезпечення безпеки та надійності системи є критичними факторами для успішного використання цифрових двійників у різних галузях промисловості, в тому числі харчової.

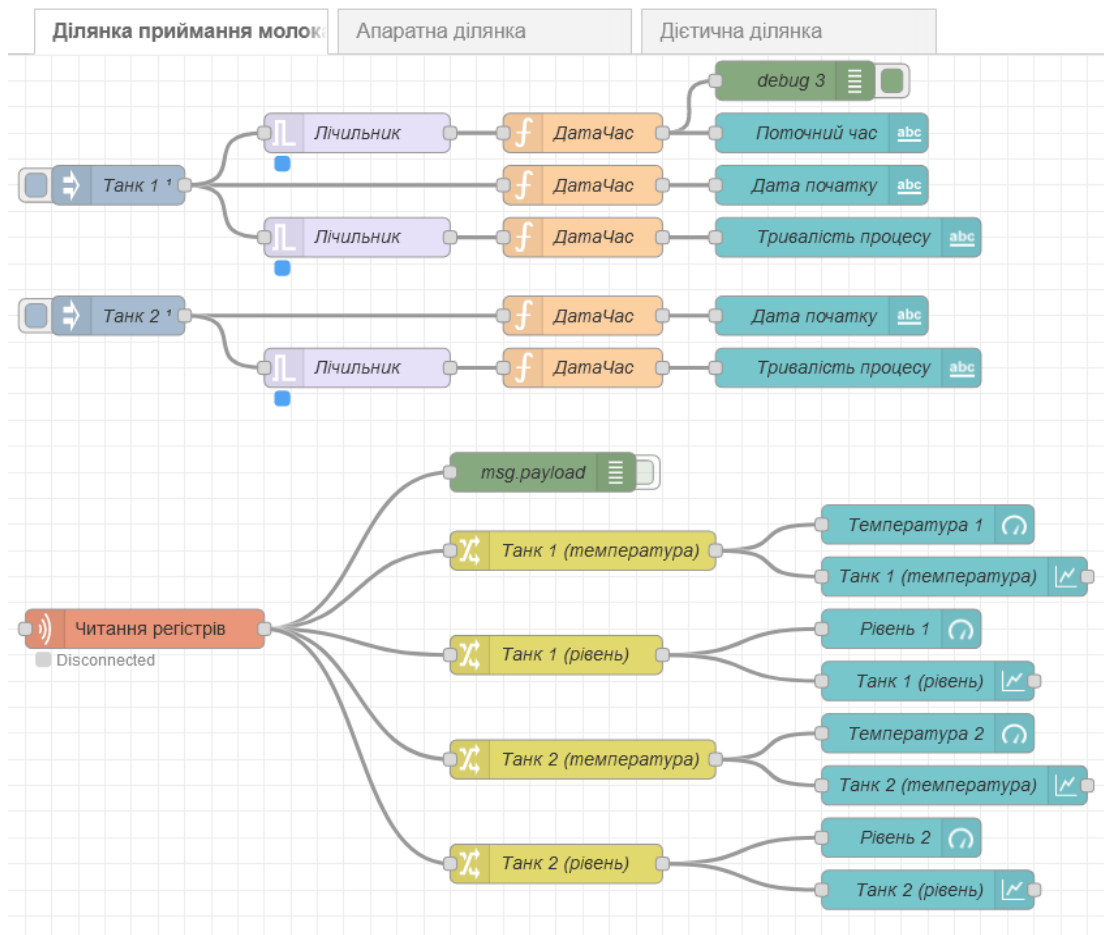

Рисунок – 1. Цифровий двійник ділянки приймання молока

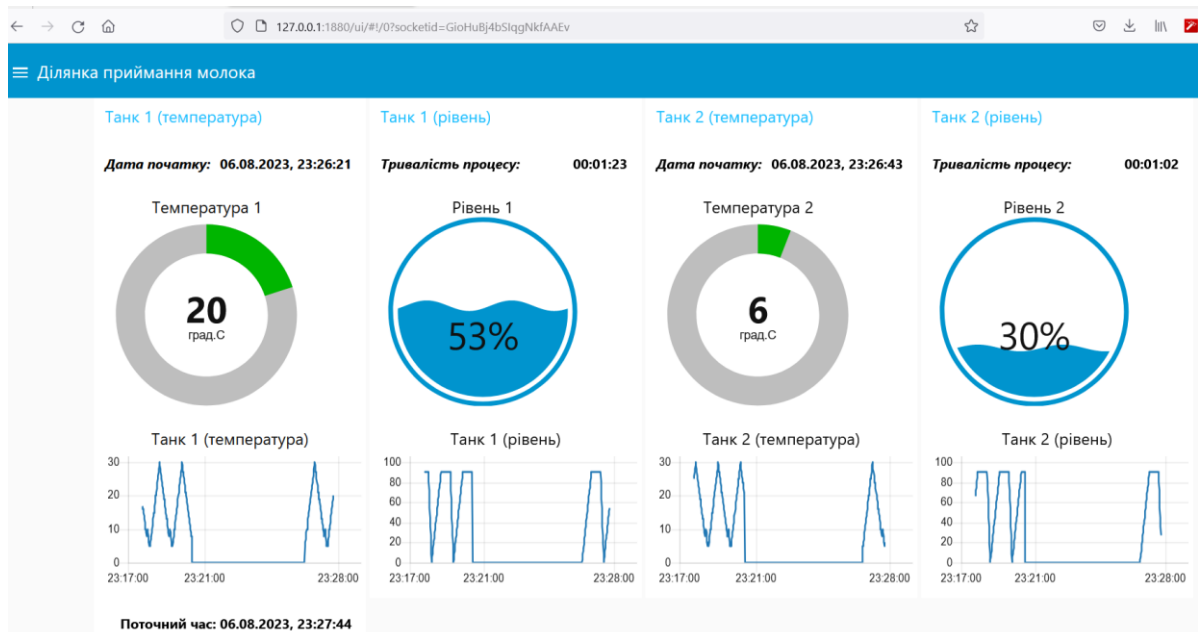

Рисунок – 2. Контроль температури і рівня молока в танках

*Слюсарчук В.П. (ДНДІ ВС ОБТ)
Францішко В.В. (ДНДІ ВС ОБТ)*

НАПРЯМКИ ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ТЕХНІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ РОБОТИЗОВАНИХ КОМПЛЕКСІВ

Роботизований комплекс (далі – РК) – це гнучка технічна система, в якій автоматично діючі машини, пристрої та пристосування реалізують всю запрограмовану технологію завдання, за винятком функцій управління і контролю.

Технічні проблеми в РК або їх складових можуть бути спричинені різними факторами, в тому числі такими як помилки в програмному забезпеченні, несправність обладнання або неправильне налаштування такого комплексу. Це може призвести до зниження ефективності, втрати даних або навіть до повної непридатності його, а у випадку застосування такого РК як елемента озброєння – до невиконання бойового завдання, що може зумовити тяжкі наслідки.

Однією з технічних проблем, вирішення якої зумовлює забезпечення вдалого застосування РК у військовій сфері, особливо тих, що застосовуються для нанесення ударів по об'єктам (кораблям) противника, є можливість віддаленого керування ударними елементами такого комплексу на великих відстанях (дальностях ходу). Однак, забезпечити надійний зв'язок каналу керування на відстанях від 100 км і більше є досить непростим технологічним завданням.

Сьогодні єдиним каналом зв'язку, який дозволяє керувати ударними елементами РК на великих відстанях, без залучення допоміжних ретрансляторів, є система супутникового зв'язку. Ця технологія має як ряд переваг так і ряд недоліків у порівнянні з іншими системами.

Щоб запобігти технічним проблемам у питанні забезпечення надійного зв'язку каналу керування, розробники РК повинні перш за все:

використовувати у комплексах та його ударних елементах відповідну апаратуру, що має достатню швидкість і пропускну спроможність: сучасні системи супутникового зв'язку можуть надавати високу швидкість передачі даних, що дозволяє використовувати телеметрію в реальному часі, що в свою чергу зменшує ризики та покращує ефективність керування ударними елементами РК;

забезпечити виробниками таких комплексів належне тестування та валідацію програмного забезпечення та усіх систем, що забезпечують функціонування РК та його складових, а також планувати регулярне технічне обслуговування обладнання, що входить до його складу;

постійно вивчати ринок новітніх технологій у сфері зв'язку й телекомунікацій та, за можливості, залучати їх для застосування у відповідних системах РК.

Стицюк О.О. (ВЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НОВИХ ЗРАЗКІВ ОЗБРОЄННЯ

Ефективність функціонування системи технічного обслуговування нових зразків озброєння та військової техніки залежить від комплексного вирішення основних, допоміжних і забезпечуючих завдань. За ступенем важливості, трудомісткості і складності виконання робіт в основі функціонування системи

обслуговування покладена ефективна робота підрозділів технічного забезпечення і екіпажів машин.

Забезпечення технічного обслуговування нових зразків озброєння відіграє важливу роль в військовій сфері. Це охоплює процеси, пов'язані з ремонтом, підтримкою і підготовкою нового озброєння до бойового застосування. Оскільки розвиток озброєння постійно швидко прогресує, актуальність забезпечення технічного обслуговування є надзвичайно важливою.

Однією з ключових переваг забезпечення технічного обслуговування нових зразків озброєння є збереження операційної готовності військової техніки та забезпечення її безперебійного функціонування протягом всього періоду експлуатації. Це дозволяє збільшити ефективність бойових дій, зменшити час, витрати та небезпеку для військових підрозділів.

Забезпечення технічного обслуговування також сприяє постійному покращенню та модернізації озброєння. Це включає у себе впровадження нових технологій, аналіз результатів попередніх бойових дій і пошук способів підвищення його надійності та міцності. Постійна підтримка і модернізація нових зразків озброєння забезпечує їх здатність залишатися в рівні з інноваціями і відповідати сучасним вимогам на полі битви.

Україна, як партнер НАТО, отримує підтримку технічного обслуговування та оновлення військової техніки від альянсу. Це передбачає надання консультаційної допомоги, навчання персоналу, обмін досвідом з іншими країнами-членами НАТО, а також спільні навчальні заходи та вправи.

Один з інструментів співпраці в області обслуговування нової зброї - Програма партнерства з підтримки, в рамках якої проводяться тренування, навчальні курси та обмін інженерно-технічними спеціалістами. Наприклад, Україна бере участь у спільних навчаннях з обслуговування нових технологій та засобів зв'язку, медичних систем, боєприпасів і так далі.

Також важливою складовою партнерства в обслуговуванні нової зброї є навчання особового складу щодо поводження з новими зразками зброї. Це має на меті забезпечити належний рівень навичок та знань у використанні нових технологій та зброї.

Україна може навчатися від партнерів з НАТО інноваційним методам та підходам до навчання особового складу. Наприклад, використання симуляторів та віртуальної реальності може допомогти практикувати реальні ситуації без необхідності використання живої амуніції. Також проведення спільних тренувань та вправ з альянсом може забезпечити обмін найкращими практиками та забезпечити високу готовність особового складу.

Отже, партнерство в обслуговуванні нових зразків озброєння в НАТО та Україні забезпечує обмін досвідом, навчання основним аспектам використання нової зброї та підтримку в області технічного обслуговування.

Однак, варто враховувати, що забезпечення технічного обслуговування нових зразків озброєння може бути складним і вимагати значних фінансових та людських ресурсів. Процес модернізації, постійного оновлення та навчання персоналу вимагає значних вкладень і підтримки від військових організацій та урядів.

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У багатьох країнах реалізується концепція критичної інфраструктури, яка дозволяє зосередитися на системах, мережах та окремих об'єктах, руйнування чи порушення роботи яких матиме серйозні негативні наслідки для національної безпеки. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій за останні два десятиліття вплинув на функціонування особливостей об'єктів критичної інфраструктури. Ці технології почали використовувати не лише як засіб обміну та обробки інформації, а й як інструмент для заподіяння шкоди. Захист державних інтересів у політичному контексті є першоосновою забезпечення національної безпеки країни, що пояснює необхідність створення та постійний розвиток потужної кібернетичної безпеки.

Об'єкти критичної інфраструктури є складними, просторово розподіленими, багатокомпонентними системами, стійка робота яких критично важлива для функціонування економіки та життєдіяльності суспільства. Об'єкти критичної інфраструктури (ОКІ) мають багаторівневу структуру, яка включає: рівень технічних компонентів (машини, обладнання та апаратура); соціальний рівень (персонал, що обслуговує технічні компоненти критичної інфраструктури); організаційний рівень (взаємодія служб компанії, що експлуатує ОКІ) та рівень державного управління (нормативні та контролюючі органи, які здійснюють нагляд та державне регулювання у сфері діяльності КІ). Складність критичних інфраструктур (КІ) обумовлюється: складністю їх структури (складними взаємозалежностями та нелінійними зв'язками між компонентами та рівнями системи, а також між різними компонентами КІ); складним характером явищ та процесів, що мають місце в ході експлуатації ОКІ.

Стійкість до екстремальних впливів є ключовим поняттям у випадках запроектованих впливів та запроектованих сценаріїв аварій у складних технічних системах, до яких належать КІ. Сучасні інфраструктурні системи (системи водо-, електро- і газопостачання, транспортні, телекомунікаційні мережі) стають дедалі складнішими, взаємозалежними, динамічно змінюваними, дедалі більше виявляють нелінійні властивості. У зв'язку з цим стає неможливо заздалегідь - при проектуванні - спрогнозувати багато несприятливих подій або їх поєднання, а також сценарії відмов, які вони ініціюють, і, отже, заздалегідь передбачити повний комплекс захисних заходів, що дозволяє побудувати системи захисту від вичерпного переліку запроектованих впливів/сценаріїв. При цьому на перший план виходить завдання підвищення стійкості інфраструктурних систем до проектних впливів. Традиційні заходи щодо зниження ризику та забезпечення безпеки, що передбачають створення систем захисту від проектних впливів та аварій, повинні доповнюватися заходами щодо забезпечення стійкості до запроектованих впливів та аварій. У такій постановці традиційні питання, на які доводиться відповідати при забезпеченні безпеки технічних систем - які проектні сценарії відмови можуть відбутися в системі? і «які захисні заходи потрібно вжити, щоб запобігти цим сценаріям?», повинні доповнюватися питанням: «Що потрібно зробити, щоб

забезпечити стійкість системи стосовно задалегідь невідомих екстремальних впливів?»).

Під стійкістю ТЗ до екстремальних впливів розуміється здатність системи, що зазнала запроектного впливу, підтримувати певний рівень експлуатаційних характеристик і повертатися на нормальний рівень функціонування (тобто відновлюватися) протягом певного інтервалу часу. Система, стійка до екстремальних впливів, повинна відповідати таким вимогам:

- живучість, тобто здатність функціонувати та певною мірою виконувати запропоновані функції за наявності локальних ушкоджень, що виникають внаслідок екстремальних впливів;

- надмірність, тобто наявність резервних зв'язків, альтернативних шляхів передачі навантаження та дублюючих елементів, які можуть бути задіяні у надзвичайній ситуації;

- ресурсозабезпеченість, тобто наявність у системі ресурсів, які можуть бути задіяні у разі екстремальної дії;

- здатність до швидкого відновлення, яка визначається інтервалом часу, протягом якого пошкодження можуть бути ліквідовані, тобто система буде відновлена і вийде на номінальний рівень.

Інфраструктура вважається стійкою, якщо їй властиві низька ймовірність відмови, незначна шкода, що реалізується у разі відмови (кількість постраждалих, економічна та екологічна шкода) та малий час відновлення системи (повернення системи у нормальний стан з виходом у штатний режим експлуатації та на штатну потужність/продуктивність).

д.т.н., проф. Толюпа С.В. (КНУ)
к.т.н., доц. Штаненко С.С. (ВІТІ)
Кулько А.А. (КНУ)

КОМПЛЕКСНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ВТОРГНЕНЬ В ІНФОРМАЦІЙНУ СИСТЕМУ

При стрімкому розвитку мережевих технологій і глобальної інформатизації суспільства на перший план висуваються проблеми забезпечення високого рівня захищеності інформаційних систем. Зі збільшенням числа комп'ютерних інцидентів, пов'язаних з безпекою, почали стрімко розроблятися системи виявлення вторгнень в торг (СВВ).

На сьогодні системи виявлення вторгнень і атак зазвичай являють собою програмні або паратрансакційні рішення, які автоматизують процес контролю подій, що відбуваються в інформаційній системі або мережі, а також самостійно аналізують ці події в пошуку ознак проблем безпеки. Оскільки кількість різних типів і способів організації цієї функціональної проникнень в чужі мережі за останні роки значно збільшилася, системи виявлення атак стали необхідним компонентом інфраструктури безпеки більшості організацій.

Виявлення вторгнень є областю активних досліджень вже кілька десятиліть. Існує велика кількість різних методів і підходів для виявлення віддалених мережних атак. Для захищеної інформаційної системи використовуються такі найпоширеніші засоби і методи: політика безпеки корпоративної мережі; міжмережеві екрани;

за хист на рівні маршрутизаторів; мережевий аудит; системи виявлення вторгнень; регламент реактивності на виявлені атаки і т.п.

У своїй роботі системи виявлення вторгнень керуються не тільки мережевим трафіком і безліччю правил, а й аудитом системи, різними журналами, пока зникає робота операційної системи і т.д. Також існують системи за побігання вторгнень, що дозволяють не тільки виявити факт реалізації вторгнення в систему, а й мінімізувати наслідки, розірвати мережеве з'єднання, заблокувати підозрілу активність користувача або навіть адміністратора.

Найбільш ефективним способом за побігання несанкціонованому використанню інформаційних систем і мережевих ресурсів є підтримка багатобачного аудиту, коли спільно використовуються міжмережеві екрани, системи виявлення вторгнень, системи аудиту, політика безпеки і інші засоби аудиту.

Найбільш загальна структура системи виявлення вторгнень, розроблена групою дослідників CIDF (Common Intrusion Detection Framework), яка складається з **блоку збору даних** (сенсор, Event-box), що аналізує дані для обробки та прийняття рішення аналізатором; **блоку аналізатора** (Analyzer-box), який приймає рішення про наявність або відсутності ознак атаки або аномалій на підставі даних від сенсорів; **блоку бази даних** (сховище даних, Database-box), яка містить множини вирішальних правил і семантичний опис атак, а також накопичувальну інформацію від сенсорів; **блоку реакції** (Response-box), що інформує адміністратора про зафіксовану атаку, а в випадку системи за побігання вторгнень формує активну реакцію. Системи за побігання вторгнень відстежують активність в режимі реального часу і швидко реагують діями щодо за побігання атак. Можливі заходи - блокування потоків трафіку в мережі, скидання з'єднань, видача сигналів оператору. Також системи за побігання вторгнень можуть виконувати дефрагментацію пакетів, упорядкування пакетів TCP для аудиту від пакетів з зміненими номерами послідовності і підтвердження.

Системи виявлення мережевих атак збирають інформацію з пакетів мережевого трафіку, системних журналів і пока зників функціонування системи.

Традиційні системи виявлення мережевих атак будуються на сигналурному підході: за допомогою аналізу правил або сигналур, що формуються експертами і розміщені в базі вирішальних правил, описуються всі можливі сценарії і особливості атак. У цього підходу існує безліч відомих недоліків. За допомогою аналізу сигналур неможливо виявити нові види атак, тому що база вирішальних правил не містить інформації про відповідну атаку. Процес аналізу сигналур для розподілених атак є вкрай складним завданням. Крім того, бази вирішальних правил популярних систем виявлення вторгнень практично є загальнодоступними, тому порушник може протестувати можливості приховування атак.

Методи штучного інтелекту - сукупність методів виявлення в даних ранише невідомих, нетривіальних, практично корисних і доступних інтерпретацій знаць, необхідних для прийняття рішень в різних сферах людської діяльності. В основі даних методів лежить припущення, що вся легітимна активність в системі може бути представлена у вигляді математичної моделі. Застосування для виявлення мережевих атак методи штучного інтелекту переслідують одну з наступних цілей: виявлення порушень; виявлення аномалій. Перші моделюють атаки і застосовують

за соби кла сифіка ції, другі моделюють норма льну поведінку і виконують пошук винятків.

При використанні методів штучного інтелекту для виявлення мережевих атак можна виділити на ступні проблеми: дані, а на лізова ні система ми виявлення, мають високу розмірність і обсяг; вимога обробки даних в режимі реального часу; велика кількість шумів і невідповідностей в даних, що обробляються що викликають неадекватну реакцію методів інтелектуального аналізу даних.

Відповідно до представлених ранише підзадач, пов'язаних з виявленням мережевих атак, можна виділити кілька груп методів інтелектуального аналізу даних.

В основі більшості СВВ лежить процес кла сифіка ції, що формує висновок про фіксацію атак або нормальної поведінки. В даній частині проводяться численні дослідження на тему виявлення мережевих атак. В основі цих досліджень лежать такі методики як нейронні мережі, дерева прийняття рішень, асоціативні правила, генетичні алгоритми та багато інших.

Звичайно протидіяти вторгненням і атакам основується тільки на одному з методів штучного інтелекту малоефективно, тому необхідно підійти до цього питання комплексно і побудувати інтелектуальну систему протидії вторгненням. При побудові такої інтелектуальної (експертної) системи пропонується вибрати нечітку модель. Це пов'язано з тим, що значуща частина інформації про причини і джерела атак може бути отримана тільки експертним шляхом або у вигляді евристичних описів процесів.

Для визначення джерел атак система безпеки має бути представлена моделлю тієї інформаційної мережі на яку вона орієнтується. Дана модель ділить за вдання переміщення інформації між комп'ютерами через середовище мережі на кількість рівнів менш великих і легше вирішуваних підзадач. Кожна з цих підзадач вирішується за допомогою одного рівня мережі. Тому первинне за вдання після фактора безпеки може бути представлена декомпозицією за вдання безпеки по окремих рівнях мережі.

Побудова комплексної інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень (ІСПР) для визначення вторгнень на основі методів штучного інтелекту повинна містити набір функціональних компонент, що дозволяють максимально автоматизувати і прискорити вироблення дій, що управляють, при зміні ситуації в системі безпеки.

Сучасний підхід до побудови систем виявлення атак на інформаційні системи сповнений недоліків і вразливостей, що дозволяють, незважаючи на шкідливий вплив успішно долати системи захисту інформації. Перехід від пошуку сигналів атак до виявлення передумов виникнення загроз інформаційної безпеки має сприяти тому, щоб докорінно змінити дану ситуацію, скоротивши дистанцію відставання в розвитку систем захисту від систем їх подолання. Крім того, такий перехід має сприяти підвищенню ефективності управління інформаційною безпекою і, на решті, більш конкретних прикладів застосування нормативних і керівних документів, що вже стали стандартами.

*Шамрай Н.М. (ВІКНУ)
к.т.н., с.н.с. Охрамович М.М. (ВІКНУ)
доктор філософії Коваль М.О. (ВІКНУ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗБОРУ, ОБРОБКИ ТА ВИДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО РАДІАЦІЙНУ ХІМІЧНУ ОБСТАНОВКУ

У ході відсічі широкомаштабної зброї агресії російської федерації стало зрозуміло, що можливе застосування противником зброї масового ураження, а також зруйнування радіаційно та хімічно небезпечних об'єктів потребують від командирів швидкої та об'єктивної оцінки реальної радіаційно хімічної (РХ) обстановки.

Таким чином, від достовірної інформації про РХ зараження, а саме визначення обсягу заходів збору, узагальнення, обробки та видачі інформації про радіаційну і хімічну обстановку залежить якість виконання завдань та заходів радіаційного хімічного та біологічного (РХБ) захисту. Заходи збору, узагальнення, обробки та видачі інформації про радіаційну і хімічну обстановку займають основне місце у функціонуванні системи виявлення та оповіщення про РХБ зараження і передбачають збереження стійкого управління військами (силами). Реагування на зміни РХБ небезпечної обстановки та прийняття відповідних рішень на виконання завдань захисту військ (сил), на місцях а також проведення заходів щодо ліквідації наслідків РХБ зараження та визначення зони ураження, концентрації шкідливих речовин у всій зараженій зоні.

Аварії на хімічних підприємствах несуть велику небезпеку, оскільки навіть незначна концентрація небезпечних хімічних речовин (НХР) може бути вражаюча для особового складу підрозділу, а швидкість поширення при певних умовах (дія вітру) максимально високою. Отже адекватність і своєчасне прийняття рішень у цих умовах буде сприяти зменшенню кількості жертв і потерпілих та буде сприяти проведенню відповідних заходів. Їх основою є своєчасне прогнозування динаміки концентрації НХР яка характеризується розміром зони ураження й швидкістю вітру, що трохи спрощує розрахунки які потрібно для обробки інформації.

Розрахунково-графічні способи прогнозування, які базуються на використанні таблиць і графіків, та за звичай здійснюються детермінованим методом під час визначення оперативності вироблення та прийняття рішення в умовах радіоактивного та хімічного зараження не дозволяють в короткий термін часу здійснити завчасне оповіщення військ, виконати практичні заходи щодо їх захисту та суттєво знизити втрати особового складу, озброєння та військової техніки з урахуванням розповсюдження радіонуклідів та небезпечних хімічних речовин в повітрі. Тому збір, обробка, аналіз та узагальнення інформації про радіаційну хімічну обстановку доцільно організовувати та проводити з метою прогнозування наслідків аварій (руйнувань) потенційно-небезпечних об'єктів, можливого застосування зброї масового ураження та своєчасного інформування особового складу. У зв'язку з цим за допомогою інформації про радіаційну хімічну обстановку визначаються: гранично допустимі строки перебування особового складу на зараженій місцевості; максимальна і безпечна тривалість боєздатності підрозділів; можливі радіаційні та хімічні втрати особового складу підрозділів; строки і способи маневру частин (підрозділів); заходи і строки

відновлення боєздатності військ. За рахунок повноти отриманих даних про зараження полягає у забезпеченні командира і штабу інформацією про характер і ступінь зараження, який дозволяє оцінити його вплив на боєздатність підрозділів.

Тому пропонується методика визначення обсягу заходів збору, узагальнення, обробки та видачі інформації про РХН обстановку, що буде забезпечувати:

- визначення часу виявлення, збору, обробки і передачі даних про РХ зараження для прийняття рішень;
- визначення часу початку РХ зараження, оповіщення особового складу та вжиття заходів захисту.

Особливості збору, обробки та видачі інформації про радіаційну хімічну обстановку для Збройних Сил України визначаються складністю їх завдань та потенційною загрозою. Збройні Сили України повинні мати високою точність збору даних і вміти оперативно аналізувати їх для прийняття рішень на різних рівнях командування. Це передбачає застосування сучасних радіаційних та хімічних засобів моніторингу, а також оснащення фахівців, які здатні реагувати на можливі надзвичайні ситуації. Важливим елементом є видача інформації військовим підрозділам для забезпечення їх безпеки та успішного виконання завдань. Правильно налаштована система збору, обробки та видачі інформації стає ключовим фактором у забезпеченні ефективності та безпеки Збройних Сил України в умовах потенційної радіаційної та хімічної загрози.

Шамрай Н.М. (ВІКНУ)

МЕТОД СЕГМЕНТУВАННЯ ОПТИКО-ЕЛЕКТРОННИХ ЗОБРАЖЕНЬ НА ОСНОВІ МУРАШИНОГО АЛГОРИТМУ ДЛЯ ВІДПРАЦЮВАННЯ ЗАВДАНЬ ЕКОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

На сьогоднішній день воєнні дії на території України, які проходять у великих промислових регіонах з високою щільністю розташування потенційно небезпечних об'єктів, становлять екологічну та техногенну загрозу як для довкілля, так й для населення. У ході ведення бойових дій також виникають численні екологічні проблеми, які в основному пов'язані із застосуванням озброєння та військової техніки. Таким чином, майже кожного дня на усій території України, включаючи тимчасово окуповану, виникають екологічні та техногенні проблеми різного масштабу.

Особливо великої уваги потребує тимчасово окупована територія України. Це пов'язано з неконтрольованими діями окупаційних військ на ній. Тому на сьогоднішній день екологічні проблеми на тимчасово окупованих територіях набувають гострого характеру. Таким чином, дана проблема потребує постійного моніторингу.

Основним джерелом для відпрацювання завдань екологічного моніторингу тимчасово окупованих територій є дані, що отримуються з космічних систем оптико-електронної розвідки та спостереження. При чому з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України такі

данні безперешкодно надаються країнами-партнерами згідно підписаних договорів.

Обробка отриманих даних складається з етапу попередньої обробки та етапу тематичної обробки. В роботі основна увага приділена етапу тематичної обробки, а саме операції сегментування. Це пов'язано з тим фактом, що саме від операції сегментування залежить якість результату обробки даних з космічних систем оптико-електронної розвідки та спостереження з метою відпрацювання завдань екологічного моніторингу.

Встановлено, що відомі методи сегментування зображень не можуть бути напряму застосовані до сегментування зображень з космічних систем оптико-електронної розвідки та спостереження. Головною причиною цього є те, що відомі методи сегментування не враховують особливості формування космічних зображень.

Тому запропоновано для сегментування зображень з космічних систем оптико-електронної розвідки та спостереження застосовувати удосконалений метод сегментування на основі мурашиного алгоритму. На відміну від відомих, для сегментування використовується один з алгоритмів ройового інтелекту, а саме, мурашиний алгоритм, в якому сегментування вхідного оптико-електронного зображення зводиться до розрахунку ймовірності переходу з кожного пікселя зображення на сусідні, розрахунку цільової функції такого переміщення, вибору мінімального значення цільової функції та віднесення пікселя з мінімальним значенням цільової функції до контуру об'єкта, а інших сусідніх пікселів до фонового рівня. Метою зміни концентрації феромону, що асоціюється з перспективними розв'язками, і зменшення – в протилежному випадку, за рахунок чого це досягається через зменшення всіх значень концентрації феромону, що відповідають множині перспективних розв'язків.

Проведено сегментування вхідного зображення з космічного апарату оптико-електронного спостереження WorldView-2 (рис. 1). Результат сегментування вхідного зображення удосконаленим методом на основі мурашиного алгоритму наведено на рис. 2.

Рис.1. Вхідне зображення з космічного апарату оптико-електронного спостереження WorldView-2 [3]

Рис.2. Результат сегментування рис. 1 удосконаленим методом на основі мурашиного алгоритму

Візуальний аналіз рис. 2 дозволяє зробити висновок про можливість відпрацювання завдання екологічного моніторингу тимчасово окупованих територій. Проведена кількісна оцінка якості обробки сегментованого зображення запропонованим методом підтвердила даний висновок та показала зниження помилок сегментування першого та другого роду в середньому на величину 5 % у порівнянні з відомим методом Канні.

к.т.н., с.н.с. Охрамович М.М. (ВІКНУ)

к.т.н., доц. Шваб В.К. (ВІКНУ)

Шевченко В.В. (ВІКНУ)

ОСНОВНІ ПРАВИЛА КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій одним із ключових питань сьогодення залишається забезпечення власної безпеки та безпеки своєї сім'ї, а тим паче в умовах ведення так званої «гібридної війни», в якій пропаганда Російської Федерації з повним підпорядкуванням ЗМІ веде інформаційну війну проти України. У багатьох людей навіть не виникає питання, до яких наслідків може призвести, наприклад, розміщення в соціальній мережі інформації про себе та близьких. У наш час соціальні мережі є найпотужнішим засобом здійснення інформаційного протистояння. Найбільшого розповсюдження серед українців набули Facebook, Twitter, «ВКонтакте» та «Однокласники». Однак власниками цих Інтернет-ресурсів є громадяни «братського народу», і мабуть, не варто пояснювати, що дані з їх серверів доступні відповідним спецслужбам.

Соціальні мережі надають можливість збору інформації про персональні дані особи без її відома не тільки адміністрацією сайта, але й іншими особами, оскільки відстежити збір відповідної інформації в таких системах неможливо. Розміщення на своїй сторінці соціальної мережі фотографій у формі зі зброєю або на фоні військової техніки, надання інформації про місце своєї дислокації навіть одним солдатом може призвести до втрати цілого підрозділу. Крім того, небажане розповсюдження персональної інформації ефективно використовується для створення бази даних «картелів». Всім відомий сайт «Трибунал», де було викладено інформацію з особистими даними військовослужбовців Збройних Сил України, що надає можливість ворогу здійснювати тиск на тебе та твоїх рідних.

Нижче наведено елементарні правила поведінки при користуванні соціальними мережами, які допоможуть тобі уникнути невинуватих наслідків.

1. Не надавай інформацію про себе та своїх рідних і близьких. Це може не тільки ідентифікувати тебе як військовослужбовця або вказувати на твою причетність до певного підрозділу, але й наразити на небезпеку близьких людей. Ці дані передаються терористам у тил, і невідомо, чим вони не погребують наступного разу.

2. Обмеж коло знайомств у мережі та приховай свою причетність до служби у війську. Коли на твою сторінку надсилається запит товаришувати, не приймай у «друзі» тих людей (користувачів мережі), з якими не знайомий

особисто. Це можуть бути фейкові (несправжні) акаунти для збору інформації про тебе.

3. Не розміщуй на своїй сторінці фото-, відеоматеріали. Це не тільки видає тебе як військовослужбовця, але і дає інформацію про склад, стан, місцеперебування та переміщення твого підрозділу (фото на фоні військової техніки, позицій, з товаришами по службі, відео, де можна почути команди, сигнали та звуки техніки, що рухається). Дотримуватися цих правил нелегко, вони напружують і створюють дискомфорт у спілкуванні з рідними. Проте найважливіше, що ці правила допоможуть тобі повернутися додому. І нехай сьогодні твоє спілкування з коханою чи батьками буде обмежене, вони не знатимуть точно, де ти і чи спокійно у вас, але вже завтра вони допоможуть вам бути разом.

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Балабін В.В. (ВІКНУ)
Лук'янчук М.М. (ВІКНУ)

ТЕОРЕТИЧНА СКЛАДОВА УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ

У сучасному світі важливим аспектом перекладу як специфічного виду міжмовної й міжкультурної комунікативно-посередницької діяльності перекладача вважають адекватне передавання оригінального повідомлення з обов'язковим збереженням не тільки фактологічного змісту й форми вихідного тексту, але й усіх видів експліцитної (явно вираженої) та імпліцитної (неявної, прихованої) інформації.

Сам по собі усний послідовний переклад як один із двох основних видів перекладацького супроводу в Збройних Силах України, так само як і власне воєнно-політичний переклад, все ще чекають на фундаментальне дослідження у форматі щонайменше дисертацій чи наукових монографій. З цього погляду, вивчення процесу усного послідовного перекладу англomовних воєнно-політичних текстів є однією з актуальних проблем теорії військового перекладу.

Предметом дослідження є виокремлення лінгво-перекладознавчих параметрів воєнно-політичних текстів як функціонально-прагматичного різновиду військових текстів, а також визначення спеціальних компетентностей і професійної кваліфікації військового перекладача як головного суб'єкта лінгвістичного забезпечення військ.

Матеріалом дослідження слугують такі види й форми англomовних воєнно-політичних текстів: інформаційне повідомлення, інтерв'ю, промова, доповідь, перемови, дискусія тощо.

Досліджується чинник впливу усного послідовного перекладу воєнно-політичних текстів на інформаційне середовище навколо проблематики міжнародної безпеки й дипломатичних відносин, подолання міжкультурних бар'єрів, уникнення непорозумінь, що виникають через різні об'єктивні та суб'єктивні обставини і можуть мати принципове значення для прийняття політичних рішень.

В залежності від контексту і прагматичного спрямування певного виду воєнно-політичного тексту, комунікативна функція вихідного повідомлення може змінюватися, що впливає на вибір рішення військовим перекладачем. Для здійснення адекватного перекладу воєнно-політичних текстів необхідні знання спеціальної термінології, утвореної навколо концептів «війна», «військо», «озброєння», «політика», «безпека».

Знання теоретичних засад усного послідовного перекладу, розуміння загальної стратегії перекладацького супроводу в галузі військового співробітництва, усвідомлення об'єктивних труднощів адекватного відтворення англomовних воєнно-політичних текстів дозволяють військовому перекладачеві успішно визначити цільову установку перекладу та скорегувати тактику своїх перекладацьких дій з метою забезпечення максимальної адекватності перекладу.

IMPORTANCE OF PREPARING FOR ACTUAL ACT OF INTERPRETING

The main actor of the linguistic support system for the troops is a military linguist – a philologist officer, a professionally educated competent language mediator who has intercultural communication and other special competencies developed at the level of higher education to perform the functions and tasks of linguistic support for the troops. A military linguist must have a wide range of knowledge and be able to use it in interpretation activities: operational, tactical, military-technical knowledge; organization of foreign armies, their strategy, operational art and tactics, weapons and military equipment, fluency in the military statutory language; profound knowledge of native and foreign languages; ability to correctly, literary and quickly transmit the necessary information in these languages; free switching from one language to another on the basis of skillful use of knowledge acquired in the fields of lexicology, phraseology, grammar and stylistics of both languages; sufficient psychological training, endurance, etc.

The requirements for a military linguist, which are determined by the specifics of his/her work, are extremely high. The quality of interpretation depends on the preparation of the military linguist. Preparation is absolutely necessary and an integral part of every professional interpretation performance. Ideally, a linguist should be curious about all things and especially about the organization he/she is going to work for. A linguist should always get as much information as possible about the event: What is the event? Where will it take place? What are the technical possibilities? What is the size of the audience? How many people will he/she be interpreting? How many languages will be spoken? How long will the event take? Could there be more than one interpreter? Dress code? Will there be a rehearsal before the event? But above all: a linguist should request material used for the meeting/briefing/presentation from the client, insist on having a point of contact who can keep him/her informed about the event and any changes to schedules and plans, check whether schedule allows him/her any breaks. If a linguist does not get enough material, he/she should be inventive and investigate. A linguist needs the appropriate words and phrases in both languages. Most subjects contain specific terminology that must be used correctly to avoid misunderstandings and convey trustworthiness. If a linguist does not have a highly specialized, field-specific training on certain topic before, he/she must fill this gap: study specialized literature, follow innovations in this field, enrich his/her memory with the knowledge of specialists with whom he/she communicates at work and borrow the experience of colleagues. Just before the interpretation event a linguist should try to talk to the client beforehand: to introduce himself/herself, to agree on the method of work (e.g. to instruct client to speak in complete sentences or as agreed, inform the client of a need to interrupt him/her, remind client that every exchange takes twice as much time when interpreted, eye contact to show whether the client is too fast or too slow, etc.), ask if any changes have been made to the content.

The quality of interpreting is controlled by monitoring and feedback from clients and other linguists, consulting on how to improve the quality of work, etc.

THE SOUND SYMBOLISM HYPOTHESIS AND TYPOLOGY FOR LANGUAGE EVOLUTION

Sound symbolism, also known as phonosemantics or ideophony, is the idea that certain sounds or phonetic elements in a language carry inherent meaning or convey sensory perceptions. In other words, it suggests that there is a connection between the sound of a word and its meaning, beyond what can be explained by the arbitrary conventions of a language.

Here are a few key points about sound symbolism:

Iconicity: sound symbolism is often associated with iconicity, where the sound of a word imitates or resembles the thing it represents. For example, words like «buzz,» «hiss,» and «murmur» imitate the sounds they describe.

Cross-Linguistic Variation: different languages may have their own sound-symbolic patterns. For example, the English word «glitter» might be represented differently in another language, and the sound symbolism can be language-specific.

Not Universal: sound symbolism is not a universal phenomenon. While it exists in many languages to some extent, not all words in a language are sound symbolic, and the extent of sound symbolism can vary.

Cultural and Psychological Factors: sound symbolism can be influenced by cultural and psychological factors. People may associate certain sounds with certain meanings due to cultural experiences or psychological predispositions.

Psycholinguistic Studies: research in psycholinguistics has explored the relationship between sound and meaning. Some studies have shown that people can make connections between specific sounds and meanings, even in novel words. However, the extent of this effect can vary.

Types of Sound Symbolism: there are different types of sound symbolism – direct sound symbolism, synesthetic symbolism, affective sound symbolism, morphological symbolism, grammatical sound symbolism, onomatopoeia, cross-linguistic sound symbolism. These various types of sound symbolism highlight the complex and diverse ways in which sounds can be associated with meaning in language.

One type is direct or phonaesthetic symbolism, where a sound directly represents a sensory quality (e.g., «gloomy» with the «gl» sound connoting a certain sensation). Another type is phonesthemic symbolism, where certain phonemes or clusters of phonemes are associated with specific semantic categories. For example, in English, words starting with «sn-» often relate to the nose or mouth, like «sniff» or «snack.»

Sound symbolism is a fascinating aspect of language and has been studied in various ways by linguists, anthropologists, and psychologists. While it's not a universal or dominant feature of all languages, it plays a role in shaping the way we perceive and create meaning through words.

Зарицька А.І. (ВІКНУ)

МІСЦЕ ТЕРМІНІВ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Непростий шлях становлення і розвитку пройшли Збройні сили України, які сьогодні належать до найефективніших армій світу. Такий же шлях здолали військова освіта й наука, а отже, і військова термінологія. Маємо нині неабиякі здобутки військової терміносистеми. Про це свідчать військові статuti, численні галузеві словники, навчальні підручники та посібники, монографії, захищені дисертації тощо.

Джерелом військових термінів є, насамперед, Статути Збройних Сил України та інструкції Міністерства оборони. Наприклад, класифікація озброєнь Сухопутних військ Збройних Сил України передбачає «танки», «бойові машини піхоти», «бронетранспортери», «артилерію» різної потужності та призначення, «протитанкові ракетні комплекси», «зенітні ракетні комплекси», «засоби управління», «автоматичну стрілецьку зброю».

У зв'язку зі швидким розвитком військової науки й особливо військової техніки з'являються усе нові й нові терміни та термінологічні словосполучення. Термінологічний пласт лексики стає найбільш рухливим елементом військової літератури, а бурхливий його розвиток змушує вдаватися до певної уніфікації термінології і до регламентації її вживання в статутному порядку. Майже у всіх країнах для уніфікації та локалізації воєнної термінології видаються спеціальні термінологічні довідники, словники, тезауруси.

Під термінологією тієї чи іншої галузі слід розуміти систему термінів, що об'єднує поняття, якими вона оперує. Більшість термінів мають свого автора, який, пропонуючи новий термін, зазвичай викладає свої міркування, які кажуть на користь цього терміна. Однією з основних вимог до терміна є його однозначність, нейтральність. На практиці вона далеко не завжди реалізується.

Слід більш детально висвітлити розуміння терміна «військова термінологія», який трактується сучасними мовознавцями. В.М. Шевчук дає наступне визначення військової термінології: «це упорядкована сукупність військових термінів мови, які відображають понятійний апарат військової науки і пов'язані з формами і способами ведення війни, з питаннями стратегічного використання збройних сил, а також оперативного-тактичного застосування об'єднань, з'єднань, частин і підрозділів, з їхньою організацією, озброєнням і технічним обладнанням». Л.Л. Нелюбін відносить військові терміни до розряду військової підмови, які слугують точному і економному позначенню спеціальних понять, що відносяться до певних розділів військової науки для досягнення взаєморозуміння між спеціалістами відповідних областей.

Військові терміни – це різновид спеціальної лексики. Вони як і військова справа розподіляються на окремі області, тому виділяють: – тактичні, – військово-організаційні, – військово-технічні терміни за родами військ та видами збройних сил. Утворення нових термінів може бути зумовлене появою нової зброї, військової техніки, освоєнням нових методів ведення війни або реорганізацією збройних сил.

Крім інших термінологічних критеріїв військові терміни характеризуються особливими сферами функціонування, що є ознакою, яка дозволяє віднести той чи інший термін до розряду саме військових.

*к.пед.н., доц. Златніков В.Г. (ВІКНУ)
Сокол В.В. (ВІКНУ)*

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ. СУСПІЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лінгвістичне забезпечення діяльності Збройних Сил України є важливим аспектом під час комунікації та співпраці з іншими військовими установами та цивільними структурами. Збройні Сили України мають служби, які відповідають за лінгвістичне забезпечення та безпосередньо спрямовують свою діяльність на забезпечення розуміння інструкцій, переклад документів та співпраці з

іноземними партнерами.

Педагогічна діяльність є надзвичайно важливою як для суспільства, так і для освіти людини. Велика кількість робіт зарубіжних фахівців, які займалися вивченням педагогіки, філософії, навчанням та розвитком індивідуума, відображає значущість формування особистості та розвитку суспільства. Серед авторів, які працювали над вивченням і висловлюванням думки щодо значущості педагогічної діяльності, є: Ян Амос Коменський, який стверджував, що «освіта повинна бути цільовою і систематичною, спрямованою на розвиток всіх аспектів особистості», та Джон Дьюї, який зробив вагомий внесок у галузь освіти й розробив власну педагогічну теорію, вплив якої і сьогодні відображається в методиках викладання і підходах до навчання у багатьох сферах освіти. На думку М. Варія і В. Ортинського основні складові педагогіки є наступними: об'єкт педагогіки; предмет педагогіки; методи педагогіки; цілі педагогіки; та зміст педагогіки.

У випадку, якщо поєднати процеси викладання і вивчення мови, то отримаємо іншу галузь педагогіки, яка має назву «лінгвопедагогіка», що охоплює знання лінгвістики і педагогіки. Відомими авторами лінгвопедагогіки є: Девід Нунан, який вважав, що «навчання мови має бути спрямоване на розвиток навичок спілкування. Головною метою є вміння використовувати мову в реальних ситуаціях», Фердінанд де Соссюр, що є автором кількох важливих робіт у галузі лінгвістики, просував свою ідею стосовно того, що «мова – це система, яка забезпечує виразність мислення, а не лише інструмент для виразу вже готового мислення». До основних аспектів педагогіки і лінгвопедагогіки належать: мета і завдання навчання; методи і прийоми навчання; організація навчального процесу; оцінка і контроль; індивідуалізація навчання. Ці автори та вчені зробили вагомий внесок у розвиток лінгвопедагогіки і вивчення методів викладання та навчання мови.

Отже, педагогіка, як наука, досліджує процеси навчання і виховання, розробляє методи та підходи для ефективної передачі знань і розвитку навичок. Ця наука відіграє важливу роль у формуванні особистості. У той же час, лінгвопедагогіка сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки вміння вивчати іноземні мови і розвивати комунікативні навички стають важливими для особистого росту та успіху у професійній сфері. Лінгвопедагогіка враховує психологічні, соціокультурні та індивідуальні аспекти у навчанні мови, сприяючи розвитку комунікативної компетенції і співпраці на міжнародному рівні.

*к.пед.н., доц. Златніков В.Г. (ВІКНУ)
к.філос.н. Соколіна О.В. (ВІКНУ)*

ПИСЬМО ЯК ОБ'ЄКТ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ

На сучасному етапі писемна комунікація є однією із основних форм спілкування як професійного, так і особистого, що зумовлено інтенсивним розвитком комп'ютерних технологій, збільшенням обсягу писемних текстів, обміном інформацією в писемній формі.

Письмо – складне мовне вміння, що дозволяє за допомогою системи графічних знаків забезпечувати спілкування людей. Це продуктивний вид діяльності, при якому людина записує мовлення для передачі іншим. Продуктом

цієї діяльності є мовленнєвий твір та текст, призначений для читання.

Розрізняють письмо й писемне мовлення. Під «письмом» розуміють графічну систему як одну з форм плану вираження, під «писемним мовленням» – книжковий стиль мовлення. Терміни «письмо» і «писемне мовлення» часто не протиставляються. Термін «письмо» може містити в собі й письмо як таке та писемне мовлення. У лінгводидактиці «письмо» це – об’єкт оволодіння слухачами графічною й орфографічною системами іноземної мови для фіксації мовного й мовленнєвого матеріалу з метою його кращого запам’ятовування та як помічника в оволодінні усним мовленням і читанням, оскільки письмо з ними тісно пов’язане.

Продуктивне (експресивне) писемне мовлення залежно від призначення підрозділяється на два рівні: навчальне писемне мовлення (виконання в писемній формі мовних і умовно-мовленнєвих вправ) і комунікативне писемне мовлення – експресивний вид мовленнєвої діяльності, націлений на породження мовленнєвого повідомлення, що потребує вміння викладати думки в писемній формі.

Метою навчання комунікативного писемного мовлення є розвиток умінь створювати різні типи або жанри писемних повідомлень – текстів, що можуть знадобитися слухачам у їхній навчальній чи професійній діяльності, а також в особистих цілях. Цілі призначення й сфери функціонування писемного мовлення зумовлюють виділення типів та видів писемних повідомлень із різною функціонально-комунікативною спрямованістю, змістом, композиційною структурою й мовною формою.

Об’єктом тестування писемної діяльності виступають основні мовленнєві вміння написання неофіційного/офіційного листа: вміння написання неофіційного листа – запрошення, подяки, вибачення, запиту та надання інформації, запиту та надання поради; вміння написання офіційного листа – запрошення, подяки, вибачення, запиту та надання інформації, запиту та надання поради, супровідних листів, які надсилаються разом з автобіографією. Створення текстів зазначених жанрів писемного мовлення пов’язане з оволодінням вміннями вираження їх форми, змісту та мовних особливостей.

Карпенко В.Ю. (ВІКНУ)

ВАЖЛИВІСТЬ СТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА

Сучасне інформаційне суспільство орієнтоване на використання значної кількості словників, які допомагають у тлумаченні вузькоспеціалізованих слів чи слів широкого профілю використання. У зв’язку із цим можна побачити словники різного профілю – історичні, медичні, археологічні, лексичні на інші. Проте, створення такого словника потребує часу та зусиль, а також чіткого алгоритму дій.

Варто зазначити, що зараз створення термінологічного словника, будь-якої галузі є одним із чи не головних засобів уніфікувати професійну мову, оскільки важливість релевантного подання термінів та їх характеристика є підґрунтям будь-якої науково-дослідницької діяльності.

Оскільки процес розроблення термінологічного словника є досить складним та трудомістким процесом, у результаті якого можна спостерігати

відбір та систематизацію спеціальної лексики, тому варто запропонувати наступні варіанти роботи із термінологічним апаратом:

відбір термінів до словника повинен здійснюватися враховуючи частоту їх вживання в наукових працях;

лексичний склад словника має орієнтуватись на цільове та читацьке призначення;

терміни повинні розміщуватись у порядку, зручному для їх швидкого знаходження, тобто можна використовувати розміщення в алфавітному порядку (від А до Я);

спосіб опису лексичного значення слова мусить чітко відповідати типу словника;

понятійно-термінологічний апарат повинен відображати інноваційні процеси розвитку науки.

Окрім цього, терміни мають найбільш точно розкривати суть поняття та повністю відповідати нормам і правилам сучасної української літературної мови.

Також, варто акцентувати увагу на тому, що терміни, котрі будуть у словнику, мають відповідати чітким критеріям та забезпечувати розуміння терміну спеціалістам із різних країн та сфер людської діяльності, оскільки досить часто словниками користуються іноземці.

Створення термінологічного словника є важливим і складним процесом, який забезпечує уніфікацію професійної мови і розуміння термінів у фахових галузях. Для ефективної роботи з термінологічним апаратом слід враховувати частоту вживання термінів, орієнтуватись на цільове призначення словника, розміщувати терміни зручним для пошуку способом, чітко описувати лексичні значення термінів та відображати інноваційні процеси розвитку науки.

*Лісовський В.М. (ВІКНУ)
Кліменко О.О. (ВІКНУ)*

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Беручи до уваги надзвичайно високий рівень міжнародного співробітництва у військовій сфері та стратегічну політику України щодо вступу в НАТО, гостро актуальним стає питання підготовки військових перекладачів. Якісна та ретельна підготовка спеціалістів формує високий рівень професійних компетентностей, остаточною метою, якої є фахівець здатний подолати мовний бар'єр. Компетентності військового перекладача роблять його мовним посередником між суб'єктами, що мають на меті обмін інформацією але обмежені мовними спроможностями.

Виконання функцій та завдань перекладу передбачає інтенсивну мозкову діяльність. Військовий перекладач стикається із рядом викликів та перешкод, що потребують подолання задля якісного виконання перекладу. Професійна навичка перекладача удосконалюється та покращується протягом процесу тривалого навчання і постійної підготовки. Коректна, доцільна, а найголовніше – раціональна програма підготовки є ключовим компонентом формування основних перекладацьких компетенцій. Відповідно до Військового стандарту 01.003.01-2018 (01) (Видання 1) «Лінгвістичне забезпечення військ (сил).

Основні положення», такі компетенції включають: міжкультурні, білінгвальні, психолінгвістичні, мовленнєво-розумові і комунікативні. Для опанування зазначених складових, військовий перекладач повинен виконати програму підготовки, що у свою чергу має задовольняти сучасні вимоги до фахівців зі сфери військового перекладу.

Важливо зазначити, що військовий перекладач є звичайною людиною зі своїми думками, почуттями, сприйняттям. Досягнення та опанування зазначених компетенцій є результатом колосальної роботи як зі сторони викладачів, так і власне, військового перекладача. Необхідно брати до уваги як емоційний спектр, так і психологічні особливості особового складу, який навчається. Завдяки унікальності людини як особистості утворюються унікальні реакції на ті чи інші виклики або складнощі, які, зазвичай, виникають у процесі підготовки. Окрім зазначеного перекладачу необхідно опанувати ряд виняткових умінь, а саме уміння швидко прийняття перекладацьке рішення, подолання стресу, покращення оперативної пам'яті, і т.д. на фізичному та психологічному рівнях. Таким чином, психофізіологічні компоненти перекладацької компетентності – когнітивні та психологічні особливості, психомоторні механізми, які керують діяльністю будь-якого перекладача потребують детального вивчення, а дослідження психофізіологічної компоненти військового перекладача обумовлює актуальність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є підготовка військових перекладачів в Україні.

Предметом дослідження є психофізіологічні компоненти перекладацької компетентності військового перекладача.

Мета дослідження – розробити модель формування когнітивних, психологічних компонентів, здібностей військового перекладача під час його підготовки.

Для досягнення мети дослідження визначено такі завдання:

1. Проаналізувати психофізіологічні компоненти перекладацької компетентності військового перекладача;
2. Розробити комплекс вправ для розвитку когнітивних, психологічних компонентів та здібностей військового перекладача;
3. Запропонувати модель психофізіологічної підготовки військових перекладачів.

Наукова новизна. Запропонована модель психофізіологічної підготовки військових перекладачів, розроблено комплекс вправ на розвиток когнітивних та психологічних особливостей, психомоторних механізмів діяльності військового перекладача.

Практичне значення полягає в можливості використання матеріалів дослідження під час підготовки фахівців тактичного рівня з вищою освітою за освітнім ступенем «бакалавр» та «магістр» за спеціальністю 035 «Філологія» в навчальних дисциплінах «Основи теорії військового перекладу», «Військово-технічний переклад», «Воєнно-політичний переклад», «Актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення військ».

ФОРМАТИ ТА СПОСОБИ ОФОРМЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ БАЗ

Термінологічні бази даних відіграють важливу роль під час перекладу, та, як наслідок, точної й ефективної комунікації у різних сферах. Такі бази даних дають можливість створити структуроване сховище спеціалізованої лексики. З розвитком технологій еволюціонують й термінологічні бази даних, які й визначатимуть точне використання мови у майбутньому.

Як правило, більшість перекладацьких бюро під час роботи з базою даних користується форматом TBX, адже він зводить до мінімуму кількість проблем та можливих помилок. Такий формат в основному вибирають через багатомовну підтримку, структурований спосіб представлення даних, можливість встановлювати зв'язки між термінами та поняттями, його взаємосумісність.

Ще одним доволі простим та зручним підходом є використання файлів XLSX як термінологічної бази, особливо для невеликих проєктів, або коли ви тільки починаєте працювати з термінологією. Основними перевагами файлів формату XLSX як термінологічної бази є зручність в користуванні та доступність. Однак, робота з даним форматом викликає певні труднощі, такі як сортування термінології, відсутність розширених функцій таких як автоматичне вилучення термінів, перехресні посилання та інтеграція з інструментами для перекладу. Варто зазначити, що по мірі наповнення термінологічної бази, файли XLSX стають достатньо громіздкими. Саме тоді виникає така проблема як масштабованість.

Робота з файлами формату CSV також має свої переваги та недоліки. В цілому, вони такі ж як і під час роботи з форматом XLSX.

Усі наведені вище формати можуть слугувати інформаційними ресурсами для створення термінологічних баз. Однак, робота з ними ускладнюється труднощами, особливо, якщо ви працюєте з об'ємними базами даних, які налічують понад 10000 термінів.

Тому, на прикладі CrowdIn варто зазначити, що такі системи автоматизованого перекладу самі по собі є хорошою базою даних. У ній без допомоги сторонніх інструментів можливо створити термінологічну базу. Також, розроблена набагато краща система структуризації даних ніж у будь-якому з вищенаведених форматів. Відсутня проблема одночасної роботи декількох користувачів, проте значна складність роботи з декількома мовами зберігається.

Підсумовуючи вище зазначене, можна припустити, що у майбутньому під час створення термінологічних баз, особливо, якщо планується їх перенесення у застосунок, завдяки хорошій структуризації даних та можливості одночасної роботи великої кількості виконавців пропонується використовувати систему автоматизованого перекладу CrowdIn як базу даних для створення термінологічних баз з можливістю їх подальшого завантаження у застосунок на основі програмного забезпечення IOS.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Аналіз лексико-граматичних особливостей англомовних військово-технічних текстів (технічної настанова озброєння та військової техніки (далі – ОВТ «НІМАРС»)) підтверджує насиченість військовою, військово-технічною термінологією, номенклатурою та тактико-технічними характеристиками військової техніки. Під час перекладу англомовних військово-технічних текстів (далі – ВТТ) важливо правильно здійснювати переклад військово-технічних термінів та мати глибокі знання у сфері будови, експлуатації та функціонування зразків ОВТ.

Англомовна військова лексика використовується часто в інструкціях ОВТ, договорах, настановах, офіційних документах військово-технічного співробітництва та має значний обсяг.

ВТТ являють собою функціонально-прагматичний різновид військового тексту, що містить такі концепти «техніка», «озброєння», «системи» і «технологія».

Лексичний склад ВТТ характеризується використанням військово-технічних термінології, пов'язаної з військовою технікою, озброєнням, оперативним мистецтвом та тактикою. Виконання письмового перекладу становить значні труднощі для військового перекладача у зв'язку з тим, що лексичний склад текстів ВТТ включає номенклатури, скорочення, аббревіатури, акроніми, неологізми, багатокомпонентні терміни, реалії.

Для того, щоб правильно підібрати еквівалент, військовим перекладачам часто доводиться використовувати певні перекладацькі прийоми перекладу ВТТ, щоб частково або повністю змінити структуру вихідного тексту.

Найрозповсюдженішими перекладацькими прийомами військової лексики є: «переклад неоднозначних слів», «транскодування» «калькування», «смысловий розвиток» «описовий переклад», конкретизація та генералізація значень», «антонімічний переклад», «додавання й вилучення слова», «цілісне переосмислення».

Серед граматичних особливостей англомовних ВТТ виділяємо строго регламентоване вживання дієслівних форм і зворотів мови; широке вживання пасивних конструкцій; велика кількість складних по структурі речень з сурядними та підрядними зв'язками всередині них; розповсюдження дієприкметникових, герундіальних та інфінітивних зворотів; вживання особливого порядку слів (інверсії).

Для точної та еквівалентної передачі змісту, перекладачеві необхідно чітко розуміти будову речень та ретельно знати граматичну структуру англомовних ВТТ. Переклад таких речень вимагає від перекладача уміння правильно визначити тему і рему під час членування англомовних ВТТ що є одним з головних факторів чіткої передачі змісту.

Перш ніж приступити до перекладу ВТТ на українську мову військовий перекладач має пам'ятати про характерні помилки, такі як: переклад речення англомовного тексту з тим же порядком слів, як і в англомовному тексті; ігнорування контексту, як засобу встановлення значення того чи іншого слова;

неправильний вибір за словником значення слова; пошук слова в словнику до проведення аналізу тексту; намагання перекласти речення до розуміння загального змісту тексту; несталість та розвиток військово-технічної термінології – найпоширеніші терміни можуть набувати нових значень. При відсутності в тексті мови оригіналу терміну, якого немає у словниках, перекладач створює новий еквівалент за існуючими моделями утворення термінів, скориставшись довідниками або спеціальною літературою даної галузі, або перекладає його за допомогою прийому «описовий переклад», і при першому згадуванні записує його в дужках на вхідній мові. Уміння правильно визначати тему та рему набуває ніби якого значення під час перекладу англомовних ВТТ.

Людвік В.А. (ВІКНУ)

ВЕБ-ОРІЄНТОВАНИЙ СЛОВНИК ЯК СКЛАДОВА КОМП'ЮТЕРНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Одним із способів представлення понять, що є елементами певної системи, підібраних за одною ознакою чи набором ознак є словник. Його основне призначення – це фіксація сукупності деяких знань, що є підсумком дослідницької роботи над конкретною проблемою, з метою їх зручного освоєння. Процес укладання словників вивчає наука лексикографія.

З розвитком обчислювальної техніки з'явилася можливість представляти словники в електронній формі, що є не просто представлення друкованої інформації за допомогою комп'ютера, а являє собою потужний засіб лінгвістичної обробки тексту з широкими можливостями, розробкою та дослідженням якого займається комп'ютерна лексикографія.

Комп'ютерна лексикографія – сукупність методів і програмних засобів обробки текстової інформації для створення словників.

Процес створення словників за допомогою інформаційних технологій складний, потребує залучення висококваліфікованих спеціалістів з галузі мовознавства і програмування та, зазвичай, зводиться до вирішення таких завдань:

1. Формування якісного лексикографічного матеріалу, що може бути створений на базі вже існуючих паперових варіантів, після їх доповнення та удосконалення;

2. Переведення величезної кількості матеріалу в цифрову форму, що включає процедури сканування, розпізнавання тексту, редагування та виправленні помилок. Даний процес ускладнюється за рахунок присутності в тексті словників спеціальних символів, позначок, що часто адекватно не розпізнаються;

3. Створення моделі даних, структура якої б дозволила відобразити численні структурно-семантичні зв'язки між реєстровими одиницями. Даний етап є надзвичайно відповідальний та ускладнюється тим, що дотепер не створено формального апарату для визначення системи всіх можливих семантичних станів. Традиційно прийнято вважати, що досить точною моделлю даних вищезгаданої системи може служити комплекс граматичних і лексичних значень.

4. Проведення процедури парсингу (процесу створення лексикографічної бази даних);

5. Створення лексикографічної системи, яке базується на аналізі структур існуючих традиційних паперових словників та включає в себе моделі даних, формальні граматики та формальні системи;

Звичайний словник є збіркою слів і фраз, що впорядковані за алфавітним порядком і містять їх тлумачення, а от електронний словник є сучасною технологічною версією словника, яка має кілька переваг порівняно з традиційним паперовим словником.

Мазурок В.Р. (ВІКНУ)

THE ROLE AND SKILLS OF INTERPRETERS IN CONFLICT ZONES: IN-DEPTH UNDERSTANDING AND MULTIFACETED COMPETENCE

The role of interpreters in conflict zones or post-conflict environments, whether they are military interpreters or civilian volunteers, encompasses a wide range of tasks and is usually not limited to interpretation alone. This is reflected in the literature on the skills and knowledge required for such work. Some of the identified skills are not exclusive to military interpretation but are also necessary for other categories of interpreters. These skills include a profound understanding of at least two languages and cultures, message reformulation skills, note-taking, concentration, and endurance. Mahasneh and Obeidat emphasize the importance of communication skills, dialect analysis, accuracy, fluency in both source and target languages, and adherence to rules and ethics such as confidentiality. Similar skills are identified in the literature on public service interpretation.

Therefore, these interpretation skills are not confined to conflict zones. As is often the case in other public service interpretation situations, there may be a need to quickly adapt to changes in linguistic and cultural combinations. This is due, in part, to the emergence of armed conflicts in various parts of the world, where the armed forces of different countries may require interpreters proficient in the necessary languages. The same conflicts may lead to refugee flows, affecting the language needs in interpretation within the public service sector in countries receiving refugees. Another important qualification required for interpreters in conflict zones is a deep understanding of the subject matter at hand. This is a type of knowledge that can be expected from interpreters in various contexts, not only in conflict and post-conflict zones. However, the subject matter itself, in some respects, differs from what interpreters in other contexts need to know. It includes military terminology and encompasses legal, humanitarian, and diplomatic aspects.

In conclusion, the role of interpreters in conflict and post-conflict zones demands a complex set of specialized skills. These skills are not strictly defined and can be valuable in various contexts. The need for interpretation in conflict zones may arise rapidly due to changes in geopolitical events, resulting in shifts in linguistic and cultural requirements. Moreover, understanding the thematic content related to the conflict, including military terminology and legal aspects, becomes a critical factor for effective interpretations. These skills and knowledge can prove to be vital in ensuring successful interpretations in exceptional situations.

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Нагальна потреба в розробленні сучасних часткових методик викладання для нових компонентів освітньо-професійних програм з військового перекладу викликає необхідність узагальнити лінгводидактичні підходи й принципи, що визначають методологічні засади цієї роботи.

З урахуванням спеціальних вимог теорії військового перекладу, в якості засадничих для освітньо-професійних програм з військового перекладу та лінгвістичного забезпечення військ доцільно розглядати такі підходи й принципи: адаптація до потреб аудиторії, практична спрямованість, використання автентичних матеріалів, зв'язок з військовим контекстом, урахування специфічності мови, культурна компетентність, застосування сучасних технологій, оцінка та ретельний аналіз, постійне оновлення.

Адаптація до потреб аудиторії – методики викладання військового перекладу повинні бути адаптовані до потреб та рівня підготовки конкретної аудиторії. Військові перекладачі можуть мати різні потреби в залежності від своєї ролі та обраної спеціальності.

Практична спрямованість – методики мають надавати практичні навички та завдання, що дозволяють військовим перекладачам розвивати свої перекладацькі вміння в реальних ситуаціях.

Використання автентичних матеріалів – важливо включати до навчального процесу автентичні тексти та матеріали, які відображають реальний стиль мови та тематику, з якою можуть зіткнутися військові перекладачі у своїй роботі.

Зв'язок з військовим контекстом – методики повинні демонструвати зв'язок між вивченням мови та конкретними військовими завданнями, такими як переклад військових документів, інструкцій, а також комунікація з іноземними військовими партнерами.

Урахування специфічності мови – методики мають враховувати специфічні особливості мови, що використовуються в військовому контексті, включаючи термінологію та фразеологію.

Культурна компетентність – важливо надавати увагу культурним аспектам в мові, оскільки вони можуть впливати на розуміння та передачу повідомлень.

Застосування сучасних технологій – використання сучасних технологій та інтерактивних методів навчання може покращити ефективність навчання військового перекладу.

Оцінка та ретельний аналіз – визначення конкретних практик оцінки навичок військового перекладу та можливість аналізу результатів для подальшого покращення.

Постійне оновлення – методики повинні піддаватися постійному оновленню та адаптації до нових вимог.

Розробка часткових методик викладання на основі цих лінгводидактичних засад сприятиме покращенню якості підготовки військових перекладачів для здійснення перекладацького супроводу у Збройних Силах України як основи лінгвістичного забезпечення військ.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СТРУКТУРА АНГЛОМОВНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Важливість адекватного перекладу воєнно-політичних документів у міжнародних відносинах і співробітництві підсилює позицію держави на світовій арені, оскільки ці документи мають унікальні характеристики та термінологію. Вивчення цих аспектів та структури грає ключову роль у поліпшенні якості перекладу та сприяє взаєморозумінню між країнами.

Об'єктом дослідження є англomовні воєнно-політичні документи, їхні складові частини, жанрово-стильові особливості та структура.

Предметом дослідження визначено аналіз жанрово-стильової структури, специфіки перекладу воєнно-політичної термінології, відтворення політичного контексту, використання еквівалентів та збереження стилістичних особливостей.

Метою дослідження є вивчення жанрових особливостей об'єкту, аналіз стилістичних параметрів із акцентуванням уваги на особливостях процесу воєнно-політичного перекладу.

Матеріалом слугують сучасні англomовні воєнно-політичні документи, які вивчаються з використанням емпіричного (опис, спостереження) та теоретичного методів (аналіз, синтез, узагальнення, пояснення, класифікація тощо).

На цьому етапі завершено огляд літератури на зазначену тематику, досліджуються мовні засоби, які використовуються при побудові воєнно-політичних документів, виокремлюються стильові параметри воєнно-політичних документів для експериментального вивчення.

У якості наукової новизни передбачаємо узагальнення теоретико-методологічних підходів до вивчення жанрово-стильової структури та перекладу воєнно-політичних документів, врахування специфіки політичного контексту та його вплив на процес перекладу воєнно-політичних документів.

Очікувані результати спрямовані на надання фахівцям з філології (спеціальність 035) допомоги у вирішенні поширених проблем при письмовому перекладі воєнно-політичних документів, вдосконалення і поліпшення підходів до перекладу цих документів в організаціях та установах із подальшим використанням у військовій та політичній сферах. Результати дослідження можна буде використовувати при перекладі юридичних документів, матеріалів міжнародних організацій тощо.

Miroshnichenko Karyna (KNU of Taras Shevchenko)

LEXICAL AND SEMANTIC TRANSFORMATIONS IN MILITARY TRANSLATION: UNDERSTANDING CHALLENGES AND STRATEGIES

Military translation, a specialized field within translation studies, demands a nuanced understanding of both military terminology and the intricate linguistic transformations involved in the translation process. This thesis investigates the intricate web of lexical and semantic transformations encountered in military translation, addressing the multifaceted challenges faced by translators in accurately conveying complex military concepts. Through an extensive literature review, this study examines

existing translation theories, specialized translation challenges, and previous research in military translation.

The core of this research lies in exploring diverse lexical and semantic shifts that occur when translating military texts, ranging from synonymy and antonymy to the translation of idiomatic expressions and cultural nuances. Drawing from a wide array of authentic military texts and case studies, this thesis delves into the pragmatic aspects of translation decisions in contexts related to defense, security, and warfare.

Furthermore, the study delves into the impact of technological advancements, such as machine translation and artificial intelligence, on military translation practices. Analyzing the strengths and limitations of these tools, we assess how they contribute to, or hinder, the accuracy and context-appropriateness of military translations.

Through detailed analysis, we not only shed light on the complexities faced by military translators but also propose effective strategies and best practices for overcoming these challenges. By providing valuable insights into the techniques used to navigate the intricate terrain of military translation, this research contributes to the enhancement of translation pedagogy and practice. Additionally, the study offers practical recommendations for military translators, educators, and professionals, aiming to improve the quality and precision of military translations in an ever-evolving global landscape.

Назнібіда В.В. (ВІКНУ)

THE ROLE OF SUBLIMINAL MESSAGES WHILE CONVEYING THE TEXT SUGGESTIVE EFFECT

As members of the consumer society, we have all been subject to subliminal effect. Long considered the dark art of persuasion, subliminal messages are often connected to conspiracy theories of politicians and advertisers using them to manipulate our minds and modify our behaviors. But importantly, and thankfully, subliminal messaging is not capable of brainwashing.

Subliminal manipulation is often considered harmless because its effects typically decay within a second. So far, subliminal long-term effects on behavior were only observed in studies which repeatedly presented highly familiar information such as single words. These studies suggest that subliminal messages are only slowly stored and might not be stored at all if they provide novel, unfamiliar information. However, there is evidence dating back to the 1960's, which suggests that using subliminal messages and showing subliminal images improves behavioral performance.

Subliminal messages have become a standard tactic for advertising departments to increase sales or even decrease behaviors. A highly publicized study in the 1950's by James Vicary incorporated a subliminal message in an ad «Drink Coke, Eat Popcorn.» The net effect was an increase in sales after movies at the refreshment box. And the scientific exploration of the subliminal effect is slowly maturing since it first came to public knowledge in the 1950's.

Some articles have reported positive results, but the authors usually describe those changes as being due to the placebo effect. Though the behavioral change has been established through multiple publications, we still do not know how the brain processes subliminal visual and auditory messages.

Some researchers applied the visual flash technique to other fields. During World War II, there was an instrument which projected pictures for an extremely brief period

so that soldiers 3 would be trained to recognize enemy airplanes in only 1/100th of a second. Today this instrument is used to increase reading speed or to test vision. The public and academia viewed the subliminal message as a channel that may have indirectly caused antisocial behaviors, such as suicidal acts and drug use.

In May of 1978, police investigators in a Midwestern city attempted to arrest a murderer by interspersing subliminal messages among frames of TV news film describing the murder. In the music industry, rock and roll has often been blamed as a trigger for adolescents' antisocial behavior. These cases were very sensational so that subliminal messages in music or TV commercials were becoming widely known and controversial simultaneously.

After walking through the history of subliminal experiments, we can see that subliminal messaging is not just black magic – there is science to it. And no matter how much we want to be in control of our reactions, we are subject to external influences – with and without being aware of it.

Паніна О.О. (ВІКНУ)

КРАЇНОЗНАВЧА ЦІННІСТЬ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Фразеологізми і фразеологічні сполучення відбивають багатовікову історію англійського народу, своєрідність його культури, побуту, традицій. Тому фразеологізми - високо інформативні одиниці англійської мови.

Країнознавча цінність фразеологізмів складається з трьох складових. По-перше, фразеологізми відображають національну культуру одиницями свого складу. Деякі з таких слів належать до числа безеквівалентних. По-друге, англійські фразеологізми відображають національну культуру комплексно, всіма своїми елементами, взятими разом, тобто своїми фразеологічними значеннями. Нарешті, по-третє, фразеологізми відображають національну культуру своїми прототипами, оскільки генетично вільні словосполучення описували певні звичаї, традиції, особливості побуту і культури, історичні події та багато іншого.^[1]

Англійські фразеологізми можуть дати нам ключ до національного характеру народу Великої Британії, до його культури, історії та політичного життя.

Фразеологізм - фразеологічна одиниця, ідіома, стійке поєднання слів, яке характеризується постійним лексичним складом, граматичною будовою і відомим носіям даної мови значенням (в більшості випадків - переносно-образним), що не виводиться з значення компонентів фразеологізму.

Незважаючи на складність і багатогранність значень і форм фразеологізмів і наявність певних труднощів їх використання в розмовній мові, вони є, мабуть, найяскравішим знаряддям висловлювання людських емоцій та почуттів.

Відсоток наявності фразеологізмів в мові тісно пов'язаний з показником розвитку культури того чи іншого народу, оскільки фразеологізми і їх етимологія є вираженням цієї самої культури.

Але не можна вживати в розмовній мові всі фразеологізми без винятку. Багато з них з часом застарівають і їх вживання може здатися смішним.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ США

Сучасні тенденції щодо дослідження лексико-семантичних проблем перекладу військово-технічних текстів США зберігають свою унікальну актуальність, оскільки тема дослідження зумовлена необхідністю розгляду проблем перекладу взагалі й лексико-семантичних проблем перекладу зокрема у військово-технічних текстах США.

Військово-технічні тексти США (далі – ВТТ) визначено об'єктом даного дослідження.

Предметом дослідження є, безпосередньо, лексико-семантичні проблеми перекладу ВТТ. Для наукового обґрунтування результатів досліджень лексико-семантичних проблем перекладу ВТТ використано низку методів, а саме: теоретичний, зіставний, контекстуально-інтерпретаційний, описовий, а також метод трансформаційного аналізу.

Мета полягає у дослідженні лексико-семантичних проблем англomовних військово-технічних текстів та труднощі їх перекладу.

Задля досягнення мети визначено такі завдання:

- аналіз структури та класифікація різноманітних ВТТ;
- дослідження лексико-семантичних особливостей різноманітних ВТТ;
- визначення прийомів перекладу лексико-семантичних особливостей ВТТ.

Проведення дослідження дозволило окреслити теоретичні засади вивчення проблем перекладу військово-технічних текстів у сучасному перекладознавстві; сформувати дефініції поняття «військово-технічний текст» як об'єкту перекладознавства; назвати основні та часткові проблеми перекладу ВТТ у сучасному перекладознавстві; запропонувати прийоми перекладу англomовної військово-технічної лексики.

Для лексико-семантичного аналізу ВТТ застосовано такі методи і прийоми: контекстуальний аналіз, компонентний та лексикографічний аналіз (для визначення спільної семи у словах-конституентах окремих лексичних угруповань), дескриптивний та лінгвостилістичний аналіз (для системного опису лексико-семантичних полів і лексико-асоціативних угруповань).

Характерними лексичними особливостями ВТТ є насиченість текстів спеціальними термінами та термінологічними словосполученнями, наявність великої кількості військової номенклатури, спеціальних скорочень і умовних позначок, наявність певної групи інтернаціональних слів, терміни-неологізми.

Серед типових прийомів перекладу лексики ВТТ визначено «переклад неоднозначних слів», «транскодування» «калькування», «смісловий розвиток» «описовий переклад», конкретизація та генералізація значень», «антонімічний переклад», «додавання й вилучення слова», «цілісне переосмислення».

Отримані результати дослідження використовуватимуться під час проведення лекцій з перекладознавства, мовознавства, стилістики, а також формуватиме основу для подальших наукових досліджень в галузі перекладу, розробки практичних рекомендацій та навчальних програм підготовки фахівців.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Головна мета вивчення іноземної мови полягає в успішному формуванні іноземної комунікативної компетенції. Дослідження в галузі комунікативної компетенції свідчать, що її базисними компонентами є комунікативні вміння, сформовані на ґрунті мовних знань і мовленнєвих навичок. Мовна компетенція в свою чергу також інтегративна і включає лексичну, фонологічну, орфографічну та граматичну компетенції.

Грамматичну компетенцію розглядають як здатність розуміти й виражати значення, продукуючи й розпізнаючи оформлені згідно з певними принципами фрази і речення (що є протилежним заучуванню та відтворенню їх як стійких формул).

Дослідження граматичної компетенції показали важливість та складність процесу її формування. Основні групи факторів, які впливають на формування іноземної граматичної компетенції: внутрішні (структурні), зовнішні (соціальні) та лінгвістичні. Внутрішні фактори пов'язані з індивідуальними особливостями тих, хто навчається (вік, стать, мотиваційна сфера, переважаючий спосіб мислення). До зовнішніх факторів відносять соціальні умови (суспільство, в якому вживається конкретна мова і його соціальна структура). Лінгвістичні фактори пов'язані з особливостями мови, що вивчається (типологічна спорідненість/віддаленість рідної мови й іноземної, що позначатиметься як на відборі навчального матеріалу, так і на способі його опрацювання).

В основі граматичної компетенції лежать два основних типи механізмів: комунікативні та когнітивні. Перші сприяють оволодінню іноземною мовленнєвою діяльністю (використання комунікативного підходу в навчанні граматики дозволить підвищити мотивацію, розширити експресивні можливості мовлення і додати природності висловлюванням тих, хто вивчає мову). Когнітивні механізми допомагають процесу концептуалізації, результатом якого є утворення концептів у свідомості людини. Тож, ознакою відповідного рівня іноземної граматичної компетенції будуть сформовані граматичні навички - спеціальні граматичні когнітивні моделі, котрі зберігаються у мозку індивіда окремо від смислових моделей та пробуджуються в процесі мовленнєвого спілкування, забезпечуючи граматично правильне оформлення смислового елемента.

Поліщук О. (ВІКНУ)

Ковмир Н. (ВІКНУ)

EVOLUTION OF MILITARY LANGUAGE AND ITS IMPACT ON CONTEMPORARY COMMUNICATION

Due to the rapid unfolding of events of a military and political nature within the world community, the daily speech activity of an average individual increasingly uses vocabulary of a military direction, which is a quite specific layer of the dictionary of any language.

Military professional language that serves various aspects of the military branch functions to ensure the military security of a certain state. This sphere is interconnected

with other spheres, such as political, scientific and technical, socio-cultural. Due to the specific communicative and functional orientation, the professional language of the military sphere operates within three functional language styles - official, journalistic and scientific. The preference for one of these styles varies according to the topic of communication.

In the field of military activity, separate versions of various communication systems are distinguished: military-official, military-scientific, military-journalistic, military-artistic, military slang, military-historical, and others. Such variability is mostly caused by the specific subject of activity in the military sphere. This subject is war (armed conflict), which is a social danger both for society in general and for individuals in particular. After all, a society involved in war begins to express its thoughts in language forms specific to this environment.

The style of modern military materials has ceased to be homogeneous. In English-language military materials, there are two trends in the presentation of the material: either in official language using complex, often archaic forms and constructions, or in colloquial language.

The military sphere is an integral part of the modern socio-political sphere, so it is not accidental that military words and phrases are often used in journalistic and artistic texts today.

In recent decades, many dictionaries have been created that try to find out and record the vocabulary associated with specific wars, represented not only by military terminology, but also by slang that aptly characterizes each war.

Military professional language receives its greatest development during periods of military conflicts under the influence of a number of extralinguistic factors: the specifics of the activity, the degree of participation in armed conflicts, the degree of transformation of the lifestyle of the entire linguistic community during such conflicts, the social type of military conflicts. As for the specifics of activity in the military professional sphere, it consists, first of all, in the fact that this activity unfolds in a situation of constant danger, in which the life of every military person depends on the speed and accuracy of actions. Therefore, this specificity of activity also affects the main features of professional military communication (brevity, laconicism, clarity and accuracy). This is expressed in the use of certain clichéd language forms in the texts of various genres of military professional broadcasting, which are designed to regulate military activities (orders, guidelines, instructions, statutes, etc.).

Рахміль С.В. (ВІКНУ)

ПОРІВНЯННЯ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИМИ БАЗАМИ В САТ-СИСТЕМАХ

Попри те, що широкомасштабне вторгнення російської федерації проти України триває понад півтора року, багатостороння співпраця України та її міжнародних партнерів тільки посилюється. За період вторгнення країни-члени ЄС та НАТО надали Україні військово-технічної допомоги на мільярди доларів (нові зразки ракетно-артилерійського озброєння, броньованої техніки, радіолокаційних систем, стрілецької зброї, боєприпасів тощо). Крім того, що чимало країн-партнерів підтвердило свою готовність і надалі постачати озброєння та військову техніку (далі — ОВТ) Україні з метою протидії російській

агресії, такі партнери як США та Німеччина оголосили про початок спільного виробництва зброї та створення оборонних підприємств в Україні. Це ще раз підтверджує той факт, що абсолютна більшість країн світу вірить в Україну та підтримуватиме її стільки, скільки буде потрібно. З іншого боку, активізація надання оборонної допомоги Україні зумовлює потребу в перекладі технічних стандартів, інструкцій та настанов отриманих зразків ОВТ. Обсяг технічної інструкції, наприклад, може становити понад тисячу сторінок. Тому для якісного перекладу таких документів важливо підтримувати послідовність та узгодженість використовуваних термінів. Перекладачам у цьому допомагають системи автоматизованого перекладу (далі — САТ-системи).

Кожна САТ-система використовує різноманітні способи та інструменти для створення онлайн-словників/глосаріїв, які можна застосувати під час перекладу. Останнім часом найчастіше використовуваними платформами для автоматизованого перекладу стали Smartcat, Crowdin, Memsource та memoQ.

У Smartcat можна створювати необмежену кількість багатомовних глосаріїв, а також вести окремі глосарії для різних тематик і проєктів та додавати до них терміни з перекладом іншими мовами, щоб підтримувати узгодженість між документами. За допомогою глосарія Crowdin можна створювати, зберігати та керувати всією термінологією проєкту в одному місці. Основна мета термінології — пояснити деякі специфічні або часті терміни в проєкті, для правильного та послідовного перекладу тексту. Платформа memoQ теж має чимало інструментів для управління термінами і термінологічними базами. Функції цієї платформи дуже схожі на ті, які використовує сервіс Memsource. Тут можна створювати термінологічні бази (глосарії), завантажувати їх, вивантажувати вже створені глосарії, додавати терміни як у вікні редактора, так і у вікні глосарія тощо.

Після аналізу зазначених САТ-систем можна стверджувати, що суттєвих відмінностей між функціями та інструментами управління термінами та створення глосаріїв немає. Деякі системи мають розширені функції, що дає перекладачам змогу додавати більше інформації про терміни. Проте загалом можливості таких систем майже однакові, а наявних функцій цілком достатньо, щоб легко та зручно працювати з термінологічними базами.

*Самелюк А. (ВІКНУ)
Шевлякова О. (ВІКНУ)*

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ КУРСАНТІВ ЗВВО: ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ПИТАННЯ

Організація самостійної роботи курсантів ЗВВО принципово відрізняється від організації самостійної роботи здобувачів цивільних ЗВО. Передусім відмінності визначаються специфікою навчання у ЗВО військового спрямування, що викликано особливостями їхнього функціонування. Військовий контекст ЗВВО насамперед означає, що курсанти безпосередньо готуються до військової служби: це вимагає специфічних знань і навичок, таких як бойова підготовка, стратегія, тактика, військова дисципліна тощо. Тому самостійна робота курсантів із дисциплін, які не є специфічно військовими, почасти має суплементарний характер. Якщо йдеться про іноземну (англійську) мову, то опанування її має

охоплювати практичну іншомовну лінгвістичну підготовку до військових операцій, потенційно здійснюваних надалі кожним курсантом, і обов'язкову військову практику, пов'язану з контекстом функціонування іноземної мови під час виконання службових обов'язків військовослужбовця.

Наступним вагомим чинником є строгий графік, за яким живуть курсанти ЗВВО, брак вільного часу, чітко окреслені терміни навчання. Тому самостійна робота в ЗВВО є більш інтенсивною, має менше гнучкості щодо можливостей планування та відтермінування дедлайнів. Парадигма навчання у ЗВВО має традиційний акцент на військовій дисципліні, що стосується різноманітних аспектів самоменеджменту: від дотримання військових норм та правил, підпорядкування командам, дотримання розпорядку дня – і до дидактичних особливостей організації освітнього середовища. Позитивним чинником для організації самостійної роботи є при звичаєність курсантів до ієрархії (командир/начальник – курсант), що мимохідь переноситься на інші сфери життєдіяльності курсанта, зокрема й на його дисциплінованість у навчанні та відповідальність перед викладачами й самим собою, сприйняття навчальної вимоги, завдання як своєї форми наказу, що є обов'язковою для виконання з належною якістю і в строк. Звісно, останні тези дещо ідеалістичні, однак на рівні тенденції чітко окреслюються в разі зіставлення з аналогічними аспектами освітньої взаємодії з цивільними студентами.

Відзначені доміанти найпомітніше визначають загальний контекст організації самостійної роботи курсантів ЗВВО. Вони детермінуються специфікою військової освіти та підготовки майбутніх офіцерів до військової служби. Урахування знакових особливостей навчання в ЗВВО не має нівелювати цінності теоретичних знань, однак практичний характер спрямованості військової підготовки ставить у пріоритет саме практичні навички, необхідні курсантам для їхньої майбутньої військової кар'єри в глобалізованому світі.

*Лісовський В.М. (ВІКНУ)
Соловійов К.С. (ВІКНУ)*

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогодні Україна перебуває у стані війни з РФ і потребує усіх видів допомоги від західних держав-партнерів. Одним з напрямків міжнародного співробітництва, який набув ніби якого розвитку є військово-технічне співробітництво. Збройні Сили України (далі – ЗСУ) отримують нові види озброєння та військової техніки (далі – ОВТ) на постійній основі від західних партнерів. Разом з ОВТ, партнери передають нам велику кількість технічної документації до неї серед них: технічні настанови, інструкції, технічні описи ОВТ, комплектувальні відомості, акти приймання-передачі, технічні бюлетені, тощо, яка потребує професійного письмового перекладу з англійської, французької, німецької та інших мов українською. Переклад потрібно здійснити швидко та точно, без перекручень, для того щоб якомога швидше надати переклад українською мовою підрозділам ЗСУ. Полегшити та прискорити процес перекладу з англійської мови на українську вищевказаних документів можуть системи машинного перекладу (далі – СМП). Вивчення можливостей СМП для

перекладу англomовних військово-технічних текстів обумовлює актуальність нашої роботи.

Об'єктом дослідження є англomовні військово-технічні тексти (далі – АВТТ).

Предметом дослідження є сучасні комерційні системи машинного перекладу.

Мета дослідження – проаналізувати здатність сучасних комерційних СМП здійснювати письмовий переклад АВТТ та визначити основні критерії для оцінки їх ефективності.

Для досягнення мети дослідження визначено такі завдання:

1. Запропонувати критерії оцінювання якості перекладу АВТТ сучасними СМП;
2. Визначити найбільш ефективні сучасні СМП здатні еквівалентно перекладати АВТТ;
3. Запропонувати алгоритм дій для швидкого та еквівалентного перекладу АВТТ великих обсягів.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні найбільш ефективних сучасних СМП для перекладу АВТТ, уточненні критеріїв оцінювання якості перекладу АВТТ сучасними СМП, запропонованні власного алгоритму застосування СМП для пришвидшення виконання письмового перекладу АВТТ.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання матеріалів під час:

1. опрацювання та виконання письмового перекладу технічної документації ОВТ військовослужбовцями та працівниками Департаменту військово-технічної політики Міністерства оборони України;
2. виконання письмового перекладу технічних настанов, інструкцій з експлуатації ОВТ, які надходять, з англійської мови українською та проведення наукових досліджень офіцерами, працівниками ЗСУ лінгвістичного науково-дослідного управління науково-дослідного центру;
3. розробки нормативно-правових документів офіцерами науковцями воєнно-наукового управління ГШ ЗСУ.

Машинний переклад - це процес автоматичного перетворення тексту з однієї мови на іншу за допомогою комп'ютерної програми. Машинний переклад може бути здійснений за допомогою різних методів. Одним з найпоширеніших методів є статистичний машинний переклад, який використовується для аналізу великої кількості паралельних текстів для визначення найбільш ймовірних перекладів. Інші методи включають машинне навчання та глибинне навчання. Зараз з розвитком технологій та штучного інтелекту, машинний переклад став значно більш точним та швидким. Нейронний машинний переклад (далі – НМП) став значним проривом у розвитку СМП.

Дослідження СМП з нейронними мережами таких великих компанії як «Google», «Microsoft» для перекладу АВТТ набуває ніби якого значення.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Під час широкомасштабного вторгнення росії в Україну в умовах запровадження євроатлантичних стандартів і досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів і партнерів НАТО, участі в багатонаціональних операціях, навчаннях, інших заходах міжнародного оборонного співробітництва, приєднання України до Програми НАТО з розширених можливостей, перекладацька діяльність набуває дедалі більших масштабів і все більшої значимості.

Формування компетенцій військового перекладача є складним процесом з широким спектром завдань, зокрема, щодо розроблення методик навчання перекладу. Одним із пріоритетних напрямків удосконалення професійної підготовки майбутніх військових перекладачів є орієнтація на досягнення ними відповідного рівня знань і володіння навичками й вміннями військово-професійних компетенцій вже в процесі навчання, що зумовлює актуальність дослідження.

Сучасна стратегія, перспективні напрями розвитку і удосконалення системи мовної підготовки особового складу в системі Міністерства оборони України (далі – МО України) визначаються Основними засадами мовної підготовки особового складу в системі МО України. Розвиток системи мовної підготовки спрямований на досягнення професійного рівня володіння іноземними мовами відповідно до мовного стандарту НАТО STANAG 6001. Основні завдання розвитку системи мовної підготовки в МО України визначені Дорожньою картою вдосконалення мовної підготовки У Збройних Силах України (далі – ЗС України).

Вивчення процесу формування фахової компетенції перекладачів фактично почалося відносно недавно, а тому нині ця діяльність ґрунтується більше на низці гіпотез аксіоматичного характеру, ніж на солідному масиві надійних результатів, одержаних у ході спеціальних досліджень. Деякі з наукових праць мають загальнометодологічний характер для підготовки всіх перекладачів (Р.К. Міньяр-Белоручев, М.Я. Цвіллінг, Л.К. Латишев, О.Р. Поршнева, О.І. Чередниченко та ін.). Вузькоспеціальні питання підготовки військових перекладачів розглядаються у працях В.В. Балабіна, П.П. Банман, Н.М. Романенко і Е. Шагардиної. Втім, поза увагою дослідників залишилася проблема встановлення ролі та місця військово-професійних компетенцій військового перекладача.

Метою роботи є встановлення ролі, місця та компонентів військово-професійних компетенцій військового перекладача у структурі компетентності майбутніх перекладачів на підставі аналізу вимог чинних нормативно-правових документів та розроблення комплексного підходу до формування військово-професійних компетенцій військового перекладача.

Практична цінність зумовлена гострою необхідністю підготовки компетентних перекладачів в умовах широкомасштабного вторгнення росії в Україну під час навчання військовослужбовців ЗС України в країнах-партнерах. Основні складнощі викликають технічні та військові терміни, які не використовуються у побуті. Опосередковано кількість та якість військових перекладачів впливає на підготовку пілотів та прискорення поставок F-16 Україні.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язують з дослідженням та обґрунтуванням критеріїв, що висувуються до військових перекладачів у сфері воєнної розвідки.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ, УЗГОДЖЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СТАНДАРТІВ НАТО ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Адаптація системи функціонування ЗСУ відповідно до стандартів, прийнятих державами-членами НАТО є надзвичайно актуальною. У Міністерстві оборони України розроблено план переведення системи органів військового управління на натівські J-, G-, S-структури. J-структура є обов'язковою для штабів НАТО та потрібна ЗСУ для підвищення взаємосумісності із збройними силами країн Альянсу.

Відповідно до повідомлення Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації КАТАЛОГ військових стандартів станом на 01.10.2023 Військові стандарти упорядковано відповідно до J-структури згідно з ВСТ 001.001:2023(01) «Військова стандартизація. Вимоги до побудови, викладення, оформлення, позначення та змісту військових стандартів» (набрав чинності з 01.08.2023).

Указаний військовий стандарт визначає загальні норми стандартизування термінології, яка застосовується у сфері безпеки та оборони шляхом розроблення термінологічних військових стандартів. В основі змісту цього військового стандарту - вимоги та положення національних стандартів ДСТУ 3966, ДСТУ 1.7 та союзної публікації НАТО AAR-77 (A) «NATO Terminology Manual» (Керівництво НАТО з розроблення термінології).

Відповідно до пункту 1 розділу II Положення про військову стандартизацію, затвердженого наказом Міністерства оборони України «Про питання військової стандартизації» від 24.02.2020 № 56 до суб'єктів військової стандартизації відносяться, зокрема, ВВНЗ та ВНП ЗВО.

На ЛНДУ НДЦ ВІКНУ покладено завдання лінгвістичного забезпечення військ, окремою складовою якого є військово-термінологічна діяльність. Основним завданням при цьому є забезпечення нормативно-кодифікуючої діяльності структурних підрозділів МОУ та ГШ ЗСУ, проведення військово-лексикографічної роботи з метою гармонізування військової термінології з військовою термінологією НАТО. Особливе значення набуває науково-методичне супроводження розробки та прийняття стандартів відповідно до вимог НАТО. Запровадження стандартів НАТО здійснюється згідно з Порядком розроблення, прийняття, внесення змін, скасування, відновлення дії, оприлюднення, запровадження та застосування військових стандартів, затвердженого наказом Міністерства оборони України «Про питання військової стандартизації» від 24.02.2020 № 56.

Варто звернути увагу на замовлення та отримання визначених стандартів НАТО (стандартів у сфері оборони держав-членів НАТО); вивчення та опрацювання стандартів НАТО (стандартів у сфері оборони держав-членів НАТО), здійснення їх перекладу, прийняття рішення щодо застосування їх положень (норм, вимог) у Збройних Силах України та інших складових сектору безпеки та оборони.

Тичина І. (ВІКНУ)
Кропивницький А. (ВІКНУ)

BRINGING TASK-BASED TEACHING INTO ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTION FOR CADETS

In military training, effective communication is the linchpin of success, and English proficiency is a crucial element for cadets, the future leaders of our Armed Forces. Task-based teaching (TBT) is emerging as a powerful tool for imparting English language skills. This essay argues that introducing TBT in English language instruction for cadets is not just beneficial but is a strategic necessity.

TBT is rooted in the communicative approach, which emphasizes context and real-world language use. This aligns perfectly with the needs of cadets, where effective communication is paramount in military operations. TBT helps instill clarity, efficiency, and adaptability in language use, skills that are invaluable in military settings.

One of the strengths of TBT is its adaptability to the cadet environment. Instructors can select tasks that mirror military scenarios, making language learning more practical and engaging. Moreover, TBT allows for the customization of task sequences to cater to the cadets' language proficiency and specific needs.

Integrating TBT into English language instruction yields numerous advantages. Cadets not only improve their language skills but also develop essential problem-solving abilities. TBT nurtures communicative competence, enabling cadets to convey complex instructions, make critical decisions, and work seamlessly as a team.

Like any teaching method, TBT has its share of challenges. Some may argue that it's time-intensive and complex, potentially leading to concerns about covering the curriculum. However, it's crucial to recognize that the long-term benefits of improved communication skills far outweigh any initial difficulties.

To make the most of TBT in cadet English language instruction, instructors should ensure they provide sufficient training, resources, and support. Practical recommendations include incorporating technology, using scenario-based learning, and establishing mentorship programs to facilitate the adoption of TBT.

In summary, introducing task-based teaching into English language instruction for cadets is not just a good idea; it's an absolute necessity. As the future leaders of our military, cadets need to possess not only strong language skills but also the problem-solving abilities and communicative competence that TBT can instill. By embracing TBT, we enhance the readiness of our military personnel, ensuring their success in the diverse and challenging operational environments they'll encounter. It's a commitment to excellence in communication, and in the military, excellence is not just a choice; it's an imperative.

Федоренко Л.О. (ВІКНУ)

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ КОМУНІКАТИВНОЇ МЕТОДИКИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Комунікативний підхід у вивченні іноземної мови є інтерактивним методом, що має на меті в першу чергу оволодіння навичками розмовної мови та сприйняття її на слух. Сьогодні комунікативний метод займає домінуючу позицію у вивченні мов у всьому світі, акцентуючи увагу на використанні живого

спілкування і взаємодії під час занять. Сутність цього методу полягає в тому, що основні мовленнєві навички (говоріння, аудіювання, читання та письмо) розвиваються одночасно в процесі спілкування.

Перевагами комунікативного методу є:

- розвиток усного мовлення; граматику вивчається в процесі спілкування, а не шляхом запам'ятовування складних правил ;
- подолання мовного бар'єру;
- відсутність вправ на переклад на рідну мову, наявність автентичних матеріалів та велика кількість творчих завдань;
- менш формальна структура занять.

Поряд зі значною кількістю переваг існує і ряд недоліків цієї методики, а саме:

- мала кількість уваги приділяється правилам і структурі мови; через основний акцент на говоріння викладач рідко виправляє помилки того, хто говорить;
- цей підхід не завжди ефективний на всіх рівнях вивчення мови; тим, хто лише починає вивчати мову іноді важко розуміти і брати участь у комунікації, не маючи належної основи;
- недостатня підготовка для складання іспитів на знання іноземної мови.

Отже, хоча комунікативний підхід і має свої переваги, не слід забувати і про деякі обмеження та недоліки, які можуть значною мірою повпливати на результати вивчення іноземної мови.

Хоменко А. (ВІКНУ)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК

Актуальність зарубіжного досвіду організації лінгвістичного забезпечення військ стає все більш важливою в сучасному світі, оскільки військові операції та миротворчі місії вимагають співпраці між різними країнами та культурами. Забезпечення ефективного спілкування та розуміння мов та культур інших країн є основоположним фактором для успіху таких місій та операцій.

Перш за все, багатонаціональні операції вимагають високого рівня лінгвістичної компетентності, оскільки вони передбачають взаємодію з різними культурами та мовами. Усвідомлення та аналіз цього досвіду сприяє покращенню комунікації та співпраці між різними національними контингентами. Другою важливою сферою є розвідка, де знання іноземних мов та культур є надзвичайно важливими для збору та аналізу інформації. Застосування зарубіжного досвіду дозволяє покращити якість розвідувальних операцій та забезпечити більш ефективно використання наявних ресурсів.

Гуманітарні місії за участі військових також залежать від лінгвістичного забезпечення для взаємодії з місцевим населенням та гуманітарними організаціями. Знання мов та культур інших країн допомагає покращити ефективність гуманітарної діяльності та забезпечити розуміння потреб та певних ситуацій. Наостанок, дипломатичні відносини та переговори також потребують залучення професійних перекладачів, які зі свого боку допомагають зміцнити дипломатичні відносини та досягти мирного врегулювання міжнародних конфліктів.

Також варто наголосити, що зарубіжний досвід організації лінгвістичного забезпечення військ для України є надзвичайно важливим в контексті сучасних геополітичних, безпекових викликів та завдань у сфері безпеки та оборони. Володіння іноземними мовами та знання культур інших держав допомагають українським військовим та дипломатам ефективно виконувати свої обов'язки на національному та міжнародному рівнях.

На підставі розгляду актуальних аспектів зарубіжного досвіду в організації лінгвістичного забезпечення військ можна зробити висновок, що ця проблематика є надзвичайно важливою у сучасному військовому контексті, зокрема для Збройних Сил України. Застосування зарубіжного досвіду в цьому питанні є доцільним та приносить безпосередні практичні переваги для військових операцій та міжнародної співпраці.

Юр'єв О.О. (ВІКНУ)

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АБРЕВІАТУР ПІД ЧАС УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА ТА РОБОТИ ІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНИМ АПАРАТОМ

Під час укладання словника та роботи із термінологічним апаратом для того, щоб визначити правильну аббревіатуру для використання, спочатку варто перевірити, які аббревіатури можуть вже бути використані для відповідного поняття або схожих понять. У такому випадку можна скористатись пошуком NATO Term, а також у документах НАТО, таких як політичні документи, доктрини та інші документи, що описують поняття в контексті.

Якщо, наприклад, в джерелах НАТО не знайдено відповідної аббревіатури, укладач може звернутись до COED (Cambridge Academic Content Dictionary) для англійської мови і Le Petit Robert для французької мови (останні видання).

В українській мові також містяться аббревіатурні словники, які можуть бути у нагоді. Оскільки термінологія військової справи це така галузь, яка не може існувати без скорочень, то для цього є списки аббревіатур та скорочень військової справи. В той же час, якщо в довідкових словниках вже міститься аббревіатура, яка відповідає терміну, який укладач бажає скоротити, то в такому випадку можна використати його, а не створювати нову аббревіатуру.

Тому, варто не використовувати аббревіатури у визначеннях або в примітках, за винятком широко відомих аббревіатур, наприклад, НАТО, SHAPE, ЄС або ООН, які були прийняті як «За погодженням НАТО». Деякі аббревіатури, які стали загальноживаними словами, такі як «лазер» чи «радар», можуть бути вказані в тлумачних словниках, оскільки стали певними самостійними словами у мові.

Якщо ні джерела НАТО, ні словники не містять відповідної аббревіатури, за можливості, можна використовувати аббревіатуру, що затверджена відповідними органами стандартизації в порядку пріоритету.

Також, варто звернути увагу і на те, що, наводячи приклад терміну, потрібно навести і термінологічне довідкове джерело, включно з виданням або роком. Якщо один з елементів запропонованого запису був адаптований з джерела, що цитується, то можна записати як «derived from: (джерело) / «запозичено з: (джерело).

Отже, під час формування словника необхідно забезпечити взаємовідповідність не лише термінів, але і їх аббревіатур. Для забезпечення точності та уникнення дублікації, укладач повинен шукати вже існуючі аббревіатури для понять або створювати нові відповідно до стандартизованих процедур. Для отримання еквівалентів терміну на інших мовах можна скористатись спеціалізованими джерелами.

*Яременко Н. (ВІКНУ)
Пшеничний О. (ВІКНУ)*

ASSESSMENT OF CADETS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS DURING THE STUDY OF THE ENGLISH LANGUAGE

Introductions. Assessment plays an important role in the process of effective organization and management of cadets' educational activities as well as it helps develop their self-studying skills and such qualities as responsibility and independence. That is why we need to understand the algorithm of the control organization and share experience.

We highly appreciate the contribution of scientists to the development of this important problem, but we consider it necessary to summarize the experience accumulated in higher education establishments, that will facilitate its further creative use in the educational process, which is the **aim** of our publication.

While working on the publication, such research **methods** as the methods of analysis and synthesis of scientific literature were used to understand the nature of the problem under consideration.

Results and discussion. It is established that in order to organize the process of education effectively it is necessary to evaluate the work of cadets systematically during both practical classes and their self-studying. It is also found that when providing continuous assessment it is advisable to organize preliminary and topic assessment. The assessment must take into account the accuracy of the answer, the elucidation of the material, and the independence of the task accomplishment. Moreover, it is necessary to remember that there are different levels of learning, namely: the level of understanding; the level of knowledge; the level of reproductive action; the level of productive action; and level of creative action. Continuous assessment can be accomplished in two ways: in the form of frontal control or individual control, verbally or in writing, depending on the purpose of the assessment. It has been found that no less important attention should be directed to the organization of control of cadets' independent work, which is aimed at testing the assimilation of both theoretical knowledge and work on oral topics. The final control includes both question/answer tests and multiple-choice tests.

The originality of the research lies in the highlighting of author's approaches how to organize different types of assessment, which is of great importance for effective educational process.

Conclusions. The assessment of cadets' academic achievement is a necessary element of the educational process, which allows receiving feedback from cadets, identifying strong and weak points of cadets' academic achievements, and revising the material studied. For best results, controls should be supplemented with self-control.

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЛІЦЕЇСТАМИ НОК КВЛ ІМ.І.БОГУНА

Через низку негативних подій, які почали стрімко охоплювати світ з 2020 року, більшість навчальних закладів України були змушені перейти на он-лайн навчання (спершу через пандемію Covid, потім – через напад країни агресора). Такий крок був вимушеним, але він суттєво вплинув на рівень знань, на жаль, не в кращу сторону. Як наслідок, в одному класі можуть навчатися діти з різними рівнями володіння іноземною мовою: ті, хто не маючи можливості відвідувати он-лайн уроки – знають англійську мову дуже погано, а ті, хто перебував певний час за кордоном, рятуючись від війни – мають досить гарний розмовний рівень, але рівень володіння граматикою не на стільки високий як хотілось би.

Для того, щоб мотивувати слабших дітей до вивчення лексики та до активної роботи, а сильніших до вдосконалення і покращення вже здобутих знань, доречним буде використання сюжетно-рольових ігор на уроках англійської мови. Суть гри полягає в тому, що ліцеїсти розбиваються по парах – слабший із сильнішим, і працюють в діалогах. Сильніший ліцеїст допомагає слабшому з написанням його ролі, оскільки виконуючи свою власну роль, він може імпровізувати майже без підготовки. Особливістю такої гри у військовому ліцеї є, власне, військова тематика: ліцеїсти самостійно обирають ким із військових вони хочуть бути і які нагальні військові питання обговорювати. Наприклад, розігрується ситуація, як морський піхотинець обмінюється досвідом з військовим льотчиком; військовий лікар пояснює солдату про позитивний вплив фізичних навантажень на загартованість і профілактику хвороб; командир роти дає наказ ліцеїсту відвідати додатковий урок з предмету «Основи захисту України», пояснюючи чому цей предмет є важливим, а ліцеїст, в свою чергу, задає питання, які його цікавлять і пояснює, чому отримав погану оцінку.

Таким чином відбувається так званий «обмін досвідом», для якого треба прикласти чимало зусиль. Під час підготовки до гри ліцеїсти активують пошуковий ресурс, знаходячи необхідні слова на військову тематику та пригадують граматичні конструкції, щоб правильно будувати речення різного типу. В процесі проведення самої гри, учасникам часто доводиться імпровізувати, що теж позитивно впливає на процеси пригадування і кращого запам'ятовування слів.

Простішим варіантом сюжетно-рольової гри є її опрацювання не на уроці, а на самостійній підготовці: ліцеїсти мають більше часу, можуть влаштувати «репетицію», щось вдосконалити. Але періодично граючи в такі ігри саме на уроках, створюючи «стресову ситуацію», можна отримати вищу результативність, ніж задавши підготувати гру як домашнє завдання.

V. Shokha (Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of the National University of Civil Defence of Ukraine)

I. Yachna (Institute of Armament and Military Equipment Testing and Certification)

INCREASING THE EFFICIENCY OF MASTERING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATION INSTITUTIONS BY THE MEANS OF ORGANIZATION OF CONFERENCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Speaking foreign languages is a condition for professional and personal success of a contemporary person. Globalization processes in the world community led to the integration of Ukraine into the European community, made it possible to involve Ukrainian specialists in the implementation of international projects. All this requires from a modern specialist mastering foreign languages in order to implement a full-fledged exchange of scientific and technical information and to establish interaction. Modern requirements for specialists stimulate the domestic scientific and pedagogical community to search for new approaches in teaching a foreign language of professional orientation, use of innovative technologies, forms and methods of teaching.

The main task of foreign language training for cadets of higher education institutions in modern conditions is the formation of foreign language communicative competence, which allows one to freely navigate in the language environment, contributes to the formation of a competitive specialist in the labor market. Foreign language communicative competence involves the formation of cadets' ability to speak a foreign language in specific professional, business, scientific spheres and situations, taking into account the particularities of the future profession.

Solving the tasks of modern higher education requires a significant strengthening of the independent and productive activity of those who study, the development of their personal qualities and creative abilities.

A feature of the competency model of a specialist is that the goals of education are determined not only by the ability of a graduate of a higher education institution to perform certain professional functions, but also by integrated requirements for the outcome of the educational process.

It is worth paying attention to the potentiality of the conference for the development of foreign language communicative competence, in particular its four components.

The linguistic component is formed due to cadets' awareness of the importance of mastering professional terminology, the cadets' practical mastery of linguistic means, their understanding and appropriate use. Cadets teach each other, their linguistic mistakes or discoveries have a powerful educational effect.

The strategic component of foreign language communicative competence is implemented through the ability to create an alternative plan for solving communication problems during a discussion, to change one's own speech behavior in accordance with the specific situation of foreign language professional communication, to use verbal and non-verbal strategies to compensate misunderstandings, lack of language skills while communicating with foreign-speaking guests.

The professional component is determined by the understanding of specific professional problems and the adequacy of the formulation of conclusions, the

objectification of special terms, the marking out of the main information, the assessment of its significance from the point of view of professional activity during the preparation of the speech and, in fact, the report at the conference. In addition, the experience of public speaking through means of foreign language communication, the ability and desire to perform a communicative act are realized without significant hesitation, which affects the self-realization and self-perception of the cadets, since they have practically the same experience of participating in similar events.

An educational conference as an independent form of organizing educational work is more extensive in terms of goals, topics, number of participants, and results compared to a conference as a type of seminar. For example, a seminar-conference «Pecha-kucha» (Japanese: ペチャクチャ, chat) is a methodology of presentation short talks, specially limited in form and length, at Pecha Kucha Nights informal conferences. The speaker presents a 20-slide presentation, each slide is shown and commented on for 20 seconds, after which it automatically switches to the next slide. Thus, the duration of the report is limited to 6 minutes, the most important points are stated, attention is not lost, and interest in the topic increases. The reports follow one after the other. The number of reports usually varies from 8 to 12. The above mentioned form of the conference should be used when there is a large amount of interesting informational material, or at round-up classes to consolidate the material. In the latter case, it is advisable that presentation is commented by a cadet who was not involved in its preparation. Thus, the acquired knowledge is controlled, and the cadets demonstrate their level on a certain topic.

Hence, the effectiveness of mastering foreign language communicative competence by cadets of military institutions of higher education is achieved through the use in pedagogical practice of various forms of organization of educational process. A student conference has significant educational potential. That conference ensures the development of all components of foreign language communicative competence and motivates cadets to self-development.

СЕКЦІЯ 3 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Авдієнко К.І. (ВІКНУ)

ПОНЯТТЯ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проблема «жертви» стає глобальною проблемою сучасного суспільства. Вчені зазначають: стаючи надбанням особистості, феномен жертви сприяє дезадаптаційним процесам її розвитку, руйнуючи тим самим світосприйняття.

Віктимна поведінка – активність особистості, за якої вона певним чином сприяє скоєнню злочину проти неї, свідомо чи підсвідомо нехтуючи запобіжними заходами, обираючи спосіб життя, який привертає до неї увагу агресивних осіб, злочинців тощо.

На теперішній час існує кілька наукових думок відносно генези віктимної активності індивіда. Так, одні вчені схильні надавати перевагу зовнішнім чинникам (соціальной ситуації, обставинам, іншим людям), а інші – внутрішнім диспозиціям індивіда (настановам, цінностям, акцентуаціям та ін.). Природа віктимності значно складніша, оскільки в її основі знаходиться увесь арсенал генетичних, природних, соціальних і психологічних компонентів.

Феномен віктимності трактується також по-різному: як стійка особистісна властивість (Е. Руденський), як здібність (М. Бурно, Л. Франк), девіація (Ю. Клейберг), як психічний розлад (І. Малкіна-Пих), як схильність індивіда ставати жертвою об'єктивних чи суб'єктивних умов віктимізації (А. Мудрик)

Аналіз літератури свідчить про те, що в багатьох роботах виокремлюють три основні типи віктимної поведінки: 1) активна – поведінка жертви, яка спровокувала злочин; 2) інтенсивна – здійснення жертвою позитивних дій, які тим не менше призвели до злочину; 3) пасивна – бездіяльна, коли жертва не чинила супротив.

Авдієнко Я.А. (ВІКНУ)

ВПЛИВ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ НА МОТИВАЦІЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Ціннісно-сміслова сфера грає важливу роль в житті будь-якої людини, а в разі військових, її вплив може бути особливо значущим. Мотивація військовослужбовців, їхня готовність до жертв та вищий професійний рівень в армії часто визначаються їхніми цінностями та життєвим смислом. Розглянемо, як ціннісно-сміслова сфера впливає на мотивацію військовослужбовців і чому це питання є надзвичайно важливим для військових організацій.

Цінності і мотивація: Усвідомлення основних цінностей, таких як патріотизм, служіння країні, честь та відданість, може значно підвищити мотивацію військовослужбовців. Ці цінності стають джерелом внутрішньої мотивації, яка допомагає переживати труднощі та небезпеку.

Сенс життя в армії: Для багатьох військовослужбовців служба в армії стає основним сенсом їхнього життя. Вони відчують, що їхня робота важлива і цінується, оскільки вони боронять свою країну та народ.

Підтримка ціннісної сфери: Важливо, щоб командири та військові психологи підтримували ціннісну сферу військовослужбовців. Це може включати в себе надання психологічної підтримки, створення умов для релігійних обрядів, а також підтримку родин та близьких, які також можуть впливати на цінності та смисловий стан військовослужбовців.

Вищий професійний рівень: Військовослужбовці, які відчувають себе зв'язаними з власними цінностями та мають внутрішній сенс в службі, часто досягають вищого професійного рівня. Вони більш віддані та відповідальні в роботі, оскільки вони бачать її сенс.

Підсумовуючи вищевказане, ціннісно-сміслова сфера військовослужбовців має значущий вплив на їхню мотивацію та професійний рівень. Розуміння цього може допомогти командирам та військовим психологам створити кращі умови для служби та підвищити ефективність військових операцій.

доктор філософії Анальков В.В. (НУОУ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЖИВАННЯ У ПОЛОНІ. ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Намагаючись занурити полоненого в ситуацію цілковитої невизначеності охоронці позбавляють останнього будь якої правдивої інформації. Такий інформаційний голод живить страхи та жахливі очікування полоненого перед невідомим майбутнім. Час від часу полоненому надають викривлену інформацію щодо стану справ на фронті, в державі та у світі. Полонені потерпають не лише від фізичних побоїв, недоїдання та зневоднення, а й через відсутність релевантних джерел інформації. Викривлення картини світу полоненого дає змогу адміністрації місць утримання більш ефективно впливати на поведінку полонених. Штаб – сержант Яків Т. зазначає: «Нас (військовополонених) обманювали повсякчас, кажучи що везуть на обмін, обманювали, що Київ та Одеса здалися. Через обман керували нашою поведінкою». На думку фахівців в полоні слід більше слухати, а не говорити.

Ми й надалі спостерігаємо спроби проведення психологічної обробки (індоктринації, світоглядного перевиховання) українських військовополонених для зміни ворожого ставлення до держави – противника та схилення військовополонених до колаборації.

В якості **висновку** зазначимо, що в умовах невизначеності та інформаційного вакууму полоненому слід сприймати наявну інформацію через призму раціоналізації та зберігати власну гідність. У ворожому полоні немає хороших охоронців або слідчих, усі вони вороги.

Власне звільнення військовополоненим слід очікувати як невідворотну подію, адже Україна поверне усіх своїх громадян.

к.т.н., с.н.с. Атрохов А.В. (ДВОН СГП МОУ)

НАСТАВНИЦТВО У ФОРМУВАННІ ВІЙСЬКОВОГО В КОМАНДИРА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Для успішного вирішення завдань формування та розвитку наукових працівників освітніх та наукових установ системи Міністерства оборони України та наближення до стандартів країн Альянсу вітчизняна політика в галузі

військової наукової діяльності і навчання, підвищення кваліфікації повинна бути спрямована, перш за все, на створення механізмів реалізації стратегії навчання упродовж всього життя, забезпечення її доступності та якості. У світовій практиці для підвищення професійного рівня працівників упродовж всього життя все частіше використовується система наставництва, яка прискорює набуття знань, навичок та компетентностей.

Найважливішими характеристиками суб'єкта професійної діяльності С. Л. Рубінштейн визначає активність, здібність до розвитку й інтеграції, самодетермінації, саморегуляції і самовдосконалення.

Мета наставництва – це професійний розвиток працівників, підвищення рівня їх адаптації на підприємствах, що в свою чергу знижує плинність кадрів, позитивно впливає на імідж організацій та їх діяльність.

Колишній керівник Школи перспективних досліджень при Повітряному університеті, полковник ВПС у відставці Деніс М. Дря (Drew, 1996) стверджує, що для розвитку та підготовки наступного покоління офіцерського складу необхідне наставництво на всіх рівнях. Оскільки офіцер, як військовий командир, стикається з такими майбутніми невизначеностями, як: конкуруючі вимоги, соціальна неприязнь до військових, відверте невігластво, значна потреба в навчанні, заохоченні та отриманні досвіду.

Кожен військовий командир, починаючи від офіцера тактичної ланки до генералів стратегічної ланки, відповідає за підготовку наступного покоління офіцерського складу і повинен служити наставником для своїх підлеглих.

Спеціальна професійна підготовка майбутніх офіцерів в умовах наставництва позитивно впливає, оскільки майбутні офіцери, як військові командири формуються у процесі наставництва і більш задоволеними військовою службою, умотивованими та відданими військовій справі.

З огляду щодо загальних завдань наставництва в системі професійного становлення майбутніх офіцерів ЗСУ належать: зменшення тривалості адаптації курсантів до специфічних умов організації освітнього процесу у закладі вищої військової освіти; мотивація до майбутньої професійної діяльності; трансфер знань досвідчених військовослужбовців курсантам; консультування; створення сприятливого психолого-педагогічного супроводу професійного становлення курсантів; спонукання до певних дій відповідно до запропонованої моделі поведінки військовослужбовця.

Балачій Л.О. (ВІКНУ)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: ПОРІВНЯННЯ МІЖ ЧОЛОВІКАМИ ТА ЖІНКАМИ-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Гендерні питання в Україні досі перебувають у «зоні турбулентності». Не всім вони знайомі, не всім зрозумілі, комусь узагалі остогидли — палітра ставлення вельми широка. Розуміння і врахування гендерних аспектів є важливим для забезпечення психологічного благополуччя військовослужбовців, покращення умов їх служби в цілому та якісного виконання завдань, покладених на військові підрозділи. Існують види діяльності, де жінки та чоловіки виконують роботу з однаковим успіхом. З іншого боку є види діяльності, що виходячи з фізіологічних особливостей, чоловікам даються краще, ніж жінкам. Саме тому командир має враховувати всі нюанси при розподілі службових завдань,

підтримуючи рівновагу та гармонію в підрозділі. Адже не враховуючи фізичні особливості, жінки на рівні з чоловіками однаково реагують на стрес та травматичні події, однаково інтелектуально розвинені та набувають з тією ж інтенсивністю вміння та навички. Треба розуміти, що Збройні Сили України є частиною українського суспільства. Тому, забезпечення рівноправності чоловіків і жінок у військових частинах є одним з головних питань функціонування Збройних Сил України в контексті демократичного розвитку України.

На жаль, традиційні гендерні ролі, де жінка повинна бути красивою, а чоловік працювати, є однією з найстаріших моделей гендерних стереотипів, яка чомусь досі є в українському суспільстві. І це в час, коли на фронті боронять нашу державу близько 37 тисяч жінок-військовослужбовців. З них понад тисячу – командири.

Звідки взагалі беруться гендерні стереотипи? Спочатку дитина дивиться на рольові моделі батьків. Якщо, наприклад, мама займається хатніми справами, а тато постійно на роботі, це відкладається на підсвідомому рівні та сприймається нормою в подальшому житті. Сюди ж можна віднести й казки, де часто хлопців зображують як безстрашних лицарів чи богатирів, справою життя яких є врятувати принцесу. А самі принцеси в цих же казках тільки те й роблять, що чекають на принца, який їх врятує. Тобто з самого малечку в нас формуються гендерні стереотипи і з кожним днем лише підсилюються, змінюючи наше світосприйняття.

З огляду на зміни у складі Збройних Сил України та збільшення кількості жінок-військовослужбовців, стає очевидним, що розгляд проблеми особового складу без урахування гендерних аспектів не є можливим. Гендерні відмінності і гендерна приналежність тепер важливі для ідентифікації військовослужбовця. Боротьба з гендерними стереотипами стає надзвичайно важливою для створення рівних умов для чоловіків і жінок у військовій сфері та забезпечення їх успішної службової діяльності з рівними можливостями та правами. Наразі конкретні потреби і проблеми, з якими зіткнулись жінки-військовослужбовці в Україні, стають об'єктом уваги. На законодавчому рівні практично всі види діяльності і посади відкриті для жінок, при умові виконання роботи на тому самому рівні, що і чоловіки, і це запобігає будь-якому упередженому ставленню до жінок.

Держава гарантує рівність прав жінок і чоловіків, включаючи рівні можливості в громадській, політичній і культурній сферах, у доступі до освіти і професійної підготовки, а також у праці та заробітній платі. Кожна особа має право на свободу вибору гендерної ідентичності, професії, місця проживання, партнера тощо..

Тема гендерної рівності є поширеною і важливою, і ми повинні активно розповсюджувати її, щоб зробити її зрозумілою для всіх. Медіа відіграє ключову роль у формуванні громадської думки, і Україна рухається у правильному напрямку. Свідченням цього є зростаюча кількість матеріалів, які руйнують стереотипи про гендери. Наприклад, репортажі про жінок-військових, успішних жінок-підприємниць з щасливими сім'ями, чоловіків у галузі краси або батьків у декреті. Ці матеріали не представляють це як щось незвичайне, але показують реальну картину сучасності. І якщо хтось не готовий приймати цю реальність, то варто переглянути свої усталені стереотипи, оскільки світ вже зазнав змін.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ВІЙСЬКОВИХ РИТУАЛІВ І ТРАДИЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Здобуття Україною незалежності наприкінці ХХ століття стало доленосним кроком у розвитку нашої держави та визначенні перспектив її подальшого - вільного й прогресивного - історичного поступу.

Втім, як виявилось, справжня незалежність здобувається у кривавих боях. У 2014 році наша держава зіткнулася з фактом відкритої агресії з боку російської федерації.

В умовах розв'язаної агресором гібридної війни особливого значення набули питання зміцнення моральних засад суспільства, виховання у військовослужбовців і всіх громадян шанобливого ставлення до національно-історичних та військових традицій свого народу, покращення морально-психологічного стану військ (сил).

Вирішення зазначеного завдання неможливе без врахування і використання морального, психологічного і виховного потенціалу військових традицій та військових ритуалів, які завжди виконували об'єднавчу роль у консолідації суспільства, держави та її збройних у протистоянні ворогу.

Військові традиції – це стійкі та такі, що історично склалися та передаються із покоління у покоління, специфічні форми суспільних відносин всередині військових формувань у вигляді порядку, правил і норм поведінки військовослужбовців, їхніх духовних цінностей, моральних настанов і звичаїв, пов'язані із виконанням бойових, службових та навчальних завдань, організацією військової служби та побуту. Зміст військових традицій складають: 1) порядок, правила і норми поведінки військовослужбовців; 2) стосунки військовослужбовців між собою; 3) духовні цінності; 4) моральні настанови; 5) традиції комунікації.

Сучасні військові традиції українських військових формувань мають історичне походження, а в їх основі лежать такі поняття, як патріотизм, обов'язок, честь. Військові традиції є формою реалізації зв'язку між минулим і сьогоденням, передачі від покоління до покоління практичного досвіду, норм соціально значущої поведінки, поглядів і уявлень.

Військові бойові традиції слід розглядати як бойове надбання українського війська, що передаються із покоління у покоління і зберігають свою актуальність для потреб військової практики та ефективного виконання військового обов'язку протягом тривалого часу.

До найбільш помітних напрямів трансформації змісту військових традицій слід віднести :

а) звернення до історичних витоків українського війська, запровадження пам'яток військово-історичного характеру у всі аспекти діяльності Сил безпеки і оборони;

б) запровадження в основних сферах діяльності Сил безпеки та оборони стандартів та процедур, прийнятих у державах-членах НАТО;

в) формування моделей взаємовідносин між військовими і цивільним

населенням, спрямованих на всебічну підтримку і надання допомоги один одному;

г) закріплення і збереження традицій бойового побратимства, ветеранства, всебічної допомоги батькам, сім'ям, дітям загиблих товаришів, вшанування їх пам'яті;

д) створення і поширення особами із числа військовослужбовців для взаємодії із суспільством спеціально спеціального інтернет-контенту, власних літературних, музичних творів тощо.

Воєнно-політичні реалії, якими живе українське суспільство від 24 лютого 2022 року, обумовлюють нове бачення важливості формування мотивації громадян щодо особистої відповідальності за захист Вітчизни.

Хід та перебіг воєнних дій на фронтах відсічі російській агресії яскраво засвідчив про невмирущу мужність та професіоналізм Українського війська.

Свідченням вдячності Українського суспільства своїм захисникам стали низка Указів Президента України щодо відзначення бойових звитяг особового складу військових частин (з'єднань) Збройних Сил України, мужності та героїзму, виявлених військовослужбовцями в боротьбі за незалежність та територіальну цілісність України, вшановуючи їх високий бойовий дух та волю до перемоги.

З метою відзначення бойових звитяг особового складу військових частин (з'єднань) Збройних Сил України та інших військових формувань, мужності та героїзму, виявлених військовослужбовцями в боротьбі за незалежність та територіальну цілісність України, вшановуючи їх високий бойовий дух та волю до перемоги, а також з метою розвитку традицій українського війська Президентом України Указом №310/2022 від 5 травня 2022 року заснована почесна відзнака «За мужність та відвагу».

Вона заснована для відзначення особливих бойових заслуг, мужності, відваги та героїзму особового складу військових частин (з'єднань) Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, виявлених під час захисту державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності України, ведення бойових дій та виконання бойових (спеціальних) завдань.

*проф. Безносок О.О. (КОГПА, Кременець)
Тодавчич Н.В. (КЗЗС «Лицей Петропавлівський»)*

МОБІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ В ОСВІТІ

Сучасні технології в галузі мобільних пристроїв і бездротового зв'язку дозволяють ефективно організувати навчальний процес і досягти позитивних результатів. Завдяки, персональним ПК, ноутбукам, планшетах, мобільним телефонам і доступу до Інтернету, навчання стає легшим для будь-кого. Мобільні телефони дозволяють людям бути мобільними, здатними «пересуватися» у Інтернет просторі, долаючи географічне та соціальне дистанціювання. Проте аналіз науково-методичної літератури показує необхідність продовження досліджень у цій галузі, оскільки концептуальні інструменти залишаються невизначеними та суперечливими, з'ясовуючи деякі складові підходу мобільного

навчання, висвітлюючи плюси та мінуси використання мобільних пристроїв, розвиваючи методикку навчання окремих дисциплін в умовах упровадження мобільного навчання.

Загалом термін «мобільне навчання» (m-learning), з'явився в світі вже давно, тепер все частіше використовується і в нашій країні. Багато вчених і педагогів впевнені, що майбутнє навчання з підтримкою ІКТ пов'язано і залежить саме від розповсюдження мобільних засобів зв'язку, популярності смартфонів і планшетів, появи великої кількості навчальних програм, а також нових технологій типу жестикуляційного інтерфейсу, який розширює можливості і якість освіти.

Мобільне навчання – це новий спосіб навчання та спілкування в мережі, що створює нове навчальне середовище, де здобувачі освіти можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час і в будь-якому місці, що робить процес навчання особливим і захоплює протягом усього життя. Навчання онлайн дуже пов'язане з електронним та дистанційним навчанням, різниця полягає у зручному використанні мобільних пристроїв. Навчання відбувається в будь-якому місці і проводиться за допомогою гаджетів. Іншими словами, мобільне навчання зменшує обмеження використання гаджетів для індивідуального користування. За останні роки мобільне навчання здобуло прихильність та популярність у світі, найбільше використовується: в університетах, школах, лікарнях, кав'ярнях на робочих місцях, у музеях, містах і сільських районах.

Мобільність – є вагомим внеском в сучасне суспільство. Його впровадження стало однозначно позитивним та ефективним процесом в освіті. Одночасно з розвитком технології вдосконалюється і розвивається система освіти. Розвиток мобільних технологій призводить до того, що мобільні пристрої стають зручнішими. З їхньою допомогою людина може учитися, творити у зручному для себе просторі та середовищі.

Теперішній час характеризується бурхливим розвитком мобільних комунікацій, які використовуються у навчальній діяльності, підвищуючи цим її ефективність. В країнах Європи все більше поширюється застосування технології мобільного навчання. Структура навчання базується на M-learning, бере до уваги педагогічні, суспільні та організаційні різновиди процесу дистанційного навчання. Педагогічні аспекти охоплюють процеси мотивації студентів до навчання, створення схем групової і самостійної роботи в просторі, який знаходиться між:

- участю в традиційних заняттях;
- контактом за допомогою мобільних пристроїв і коротких повідомлень;
- отриманням і передачею через мережу Інтернет навчальних матеріалів і завдань;
- участю в асинхронних формах навчання.

Сьогодні безперечно доводить ефективність **мобільного навчання** як форми організації освітнього процесу, за допомогою використання ІКТ може бути впроваджена як в умовах географічної віддаленості студента і викладача, так і безпосередньо в університеті для формування самостійної діяльності студента для засвоєння програми навчання за фахом. Гнучкість, мобільність, зручність, рівність, доступність, студенти, які здобувають професійну освіту, навчаються у зручній для себе час та у зручному місці.

Оскільки мобільне навчання використовується в системі змішаного навчання у закладі вищої освіти, то варто звернути увагу на такі важливі аспекти:

1. Новітні навчальні програми, створенні для вивчення сучасної інформації.
2. Сайти або програми для мобільного навчання з використанням гаджетів.
3. Підвищення кваліфікації викладацького складу за допомогою онлайн програм.
4. Можливість використання смартфонів з доступом до мережі Інтернет.

Оскільки, за допомогою сучасних електронних можливостей здобуття освіти стає легшим, новітні програми, методи та способи викладання інформації стають все більш значущими в освітньому просторі. Незважаючи на великий обсяг інформації викладачі ретельно підбирають найбільш значущу та достовірну. В свою чергу, студенти при підготовці до занять шукають цікаву, нову та актуальну інформацію. Велика увага приділяється також на взаємодію викладача та студента, спільно визначається час проведення занять та беруться до уваги всі нюанси, які виникають при підготовці чи самому проведенні заняття.

Отже, можна наголосити на те, що мобільні технології позитивно впливають на організацію навчального процесу. Але завжди потрібно враховувати те, що використання будь-якої технології та пристроїв на навчання і застосування її в навчальному процесі мають бути доречними та обдуманими. Підбір матеріалів має поєднуватися з можливостями розуміння як викладача так і студента.

Беліченко Л.О. (ВІКНУ)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Збройні сили, як відомо, безпосередньо впливають на формування іміджу через свою діяльність, яка спрямована на виконання завдань, поставлених перед ними державою. Будь-який збій, помилки в такій діяльності, які призвели до трагічних наслідків (аварії, катастрофи, випадки загибелі військовослужбовців тощо), набувають широкого розголосу та відповідної оцінки з боку представників інших соціальних груп, лідерів політичних партій, засобів масової інформації тощо. Поширення такої інформації негативно позначається на іміджевих характеристиках армії. З метою просування позитивного іміджу Збройних Сил України подібні явища потребують постійного моніторингу та адекватної реакції з боку як самих Збройних Сил України, так і держави. У такому випадку набуває актуальності **проблема формування і реалізації іміджевої стратегії**, основне завдання якої має полягати у створенні позитивного іміджу Збройних Сил України. Будучи пріоритетною умовою політики держави у цій сфері, вона ще виступає запорукою організації цілеспрямованої, системної та комплексної діяльності всіх державних інститутів. Формування і реалізація іміджевої стратегії вимагає вирішення низки проблем. У дослідницькому аспекті однією з них можна вважати вивчення структури іміджевих характеристик, формалізацію змісту структурних складових з урахуванням їх соціальної і мотиваційної значущості, ступеня впливу на суспільну свідомість. Формування позитивного іміджу сучасних українських Збройних Сил стає все більш актуальною проблемою, що зумовлена процесами демократизації армії, її реформуванням та створенням

кардинально нової моделі європейського зразка.

До основних критеріїв позитивного сприйняття суспільством Збройних Сил України можна віднести: рівень усвідомлення суспільством необхідності існування Збройних Сил України і готовності йти на матеріальні, фізичні, духовні видатки заради їх утримання й розвитку; рівень готовності і бажання громадян служити в Збройних Силах; суспільна оцінка значущості військової служби у загальній ієрархії цінностей суспільної діяльності людей; здатність особового складу військових частин і підрозділів ефективно виконувати свої обов'язки за функціональним призначенням; участь Збройних Сил в процесі вирішення загальнодержавних проблем мирного часу; участь Збройних Сил України у проведенні операції Об'єднаних сил на сході держави.

доктор філософії Беспалько А.О. (ВІКНУ)

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ У ВІЙСЬКОВОМУ ПІДРОЗДІЛІ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в нашу державу в Збройних силах України значно зросла роль соціальної політики в Збройних Силах України. Від ефективності реалізації питань соціального супроводу залежить не тільки стійкість та збалансованість військових колективів, а й загалом успішність реалізації покладених на військові формування завдань. В таких умовах, визначальну роль відіграє проведення офіцерами соціального супроводу превентивної роботи, що спрямована на узгоджену та своєчасну реалізацію попереджувальних заходів: нейтралізацію та поступове усунення детермінантів, що викликають соціальну напругу та її негативні прояви. Безперечно, одним із ключових аспектів реалізації зазначеного завдання є систематичне та своєчасне проведення моніторингу та оцінки рівня соціальної напруженості у військовому середовищі.

Моніторинг та оцінка соціального військового середовища може надати інформацію як щодо конкретного військовослужбовця так і військового колективу; визначити загальний стан проблем та потреб у військовій частині (підрозділі); сформувати характеристику та визначити особливості функціонування окремих малих соціальних груп у військових колективах (їхня кількість, загальна характеристика, рівень задоволеності функціонуванням загальної системи соціального супроводу у підрозділі); рівень інформованості військовослужбовців та членів їх сімей про основні соціальні послуги; визначити основні прорахунки у функціонуванні системи соціального супроводу та виробити пропозиції, щодо вдосконалення існуючої системи. Окремим важливим аспектом системи моніторингу є її спрямованість на формування об'єктивних та дієвих пропозицій для прийняття управлінських рішень щодо стабілізації соціальних процесів, розвитку соціальної стабільності військового середовища.

Систематичність проведення заходів моніторингу дасть можливість підтримувати в актуальному стані інформацію про рівень та якість практичної реалізації соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей, планувати та організовувати практичну реалізацію планових та позапланових заходів. Реалізація заходів моніторингу за теоретично-обґрунтованою, практично верифікованою структурно-логічною моделлю сприятиме формуванню

позитивних якостей у військовослужбовців, виробленню їх стійкості до негативних впливів; забезпечить адекватну соціально-психологічну діяльність, зорієнтовану на протидію розвитку негативної динаміки соціальних процесів у військовому середовищі; сприятиме саморозвитку військових колективів, їх соціальній стабільності.

На сьогодні існують ґрунтовні розробки вітчизняних та зарубіжних науковців та фахівців-практиків з питань моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг. В Україні згадані розробки наявні у вигляді теоретичного доробку, і зазвичай прикладний аспект моніторингу та оцінювання через відсутність відповідної практики залишається поза увагою. Разом з цим, в сучасній системі соціальної політики в Збройних силах України, розробки з моніторингу та оцінки стану військового середовища перебувають на стадії формування та потребують ґрунтовних теоретично-прикладних досліджень, добору відповідних інструментів і методик, підготовки рекомендацій усім суб'єктам, що забезпечують практичну реалізацію відповідних заходів.

Враховуючи вище зазначене, можна стверджувати, що теоретико-методологічне обґрунтування та формування прикладної методики моніторингу та оцінки рівня соціальної напруженості у військовому середовищі є важливим та актуальним прикладним аспектом сучасності, важливим елементом загальної системи соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей. Впровадження зазначеної методики сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи соціального супроводу в Збройних Силах України.

Боворовська Ю.М. (ВІКНУ)

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Проблема розвитку психологічної готовності військовослужбовців до участі в бойових діях зараз має особливу актуальність. Дезадаптація, зниження опірності організму, нервово-психічне перенапруження і стійкі негативні психічні стани – все це відбувається, якщо військовослужбовці не підготовлені до тривалого виконання службових обов'язків.

Виконання бойових завдань українськими військовими залежить від кількох факторів. Це, зокрема, професійна підготовка та психологічна підготовка. Це забезпечується шляхом професійного відбору, а також безпосередньої професійної діяльності підготовленого особового складу. На етапах професійного становлення одним із першочергових завдань є формування цієї психологічної готовності.

Психологічна готовність військовослужбовця – один із основних компонентів готовності до бойових дій, адже дає можливість ефективно впоратись з психологічним стресом та психологічними навантаженнями.

Можна стверджувати що психологічна готовність військовослужбовців є особливо важливим компонентом професійної діяльності, оскільки вона створює свою здатність до успішного виконання завдань військової служби в умовах стресу та небезпеки. Щоб військовослужбовці були готові приймати участь в бойових діях необхідно приділити особливу увагу психологічній підготовці адже добре підготовлений, загартований військовослужбовець буде готовий виконувати точно та чітко поставленні завдання в зоні бойових дій.

ПСИХОКОРЕКЦІЯ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ

В умовах ведення бойових дій на психіку військовослужбовців діють величезна кількість негативних стресових чинників, які можуть стати каталізатором прояву певних форм девіантної (відхильної від норми) поведінки. Це може бути конфліктна, делінквентна, адиктивна, дезадаптована, аморальна, асоціальна, неадекватна, аутодеструктивна, акцентуйована, агресивна, аномальна та кримінальна. Серед вище переліченого найбільш розповсюдженою є адиктивна форма девіантної поведінки. Військовослужбовець з такою поведінкою може нести небезпеку цивільному населенню, своїм товаришам та самому собі; перестає бути спроможним успішно виконувати поставлені завдання.

Адиктивна поведінка (адикція) – це форма девіантної поведінки, яка включає в себе тенденцію людини відокремлюватися від реальності, шляхом вживання ПАР для зміни свого психічного стану або постійної фіксації на конкретних видах діяльності з метою досягнення та підтримки інтенсивних емоцій. За статистикою, кожна шоста не бойова втрата в період АТО ставалася в результаті вживання алкогольних виробів або наркотичних речовин. Свіжих даних щодо цієї тенденції, від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, ми наразі не маємо. Така проблема зустрічається в багатьох арміях світу і має великий інтерес у науковців, які створюють нові психокорекційні інструменти.

Психокорекція – це процес коригування психічного стану особи з метою поліпшення її психологічного благополуччя і функціонування. Цей процес може включати в себе різні методи і техніки, спрямовані на зміну негативних психічних станів, вирішення психологічних проблем. Психокорекція адиктивної поведінки військовослужбовців складається з: психоедукації, консультування, психодіагностики, лікування в медичних закладах, наявності лідера-авторитета та створення здорової атмосфери в підрозділі. Отже, адиктивна поведінка військовослужбовця стає серйозною проблемою не лише для самого воїна, але і для підрозділу в цілому. Важливо продовжувати проводити дослідження з даної проблеми, оскільки тема є дуже актуальною та важливою для розвитку військової психології.

Бокатенко П.Р. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Під час війни в Україні проблема стресостійкості особистості все частіше стає предметом дослідження у психологічній науці та практиці. В непростих умовах нашого сучасного життя, кожна людина може відчувати стрес і тривогу, стосовно свого життя, життя близьких та майбутнього України взагалі. Зазвичай, більшість людей відчують внутрішнє напруження, страх та пригнічення. Ці фактори мають сильний вплив на психологічний стан особистості та спричиняють погіршення її психічного здоров'я. Водночас, наш психоемоційний

стан значною мірою залежить від рівня розвитку стресостійкості.

Зазначимо, що *стрес* – це захисна реакція організму на зовнішні подразники. Вона проявляється психічно, фізично, емоційно та дає змогу адаптуватися до змін.

У людини стрес часто виникає під час взаємодії із соціумом. Зовнішні чинники сприймаються як загроза добробуту організму. Стрес має не лише реагувати на загрози та руйнувати ці чинники, але й повертати до стабільних умов існування. Що відбувається в організмі під час стресової реакції? Мозок, сприймаючи загрозу, сигналізує наднирникам виділяти гормони стресу – *адреналін і кортизол*. Внутрішні резерви організму активуються, тому підвищується м'язова сила, швидкість реакції, витривалість та больовий поріг. Це важливі реакції, що допомагають організму боротися з джерелом небезпеки або тікати від неї. Коли загроза зникає, тіло повертається у розслаблений стан.

Сучасне життя, безперервні інформаційні потоки, глобалізаційні зміни спонукають організм працювати на повну силу. Стрессова сигналізація не відключається, і згодом людина виснажується. Симптоми стресового стану дуже різні й залежать як від обставин, так і особливостей самого організму. Серйозні травматичні події можуть спричинити гострий стресовий розлад.

Окремої уваги заслуговує вивчення феномену стресостійкості саме у військовослужбовців, оскільки від цього залежить їх ефективність виконання бойових завдань, а як наслідок, наша Перемога, бо на війні військовослужбовець не піднімається до рівня своїх бажань чи мрій – він опускається до рівня своїх можливостей, підготовленості та тренуваності.

Стресостійкість – це комплекс особистісних якостей, що дозволяють переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, оточуючих і своєї професійної діяльності.

Стресостійкість важливо виробити у кожного, адже наразі ми маємо прискорений ритм життя разом із нестабільністю і мінливими зовнішніми умовами чітко дають зрозуміти, що ми живемо у невизначеному, складному та неоднозначному світі.

Бортнікова Д. Г. (ВІКНУ)

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Ефективність підрозділів Збройних Сил України обумовлюються багатьма факторами, серед яких боєздатність, забезпеченість озброєнням та бойовою технікою, бойова, фізична, тактична підготовка особового складу. Одним з дієвих факторів ефективності військових підрозділів є морально-психологічний стан військовослужбовців.

Одним з визначальних факторів, який впливає на означені нами процеси та явища у військовому середовищі є девіантна поведінка.

Так, *девіантна поведінка людини* – це система вчинків або окремі вчинки, які суперечать прийнятим у суспільстві нормам і виявляються у вигляді порушень у збалансованості психічних процесів, неадекватності, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді відхилень від морального й естетичного контролю за своєю поведінкою. *Девіантна поведінка* – це така поведінка, за якої

спостерігаються відхилення хоча б від однієї з суспільних норм поведінки, а саме: правових, моральних, естетичних та етичних норм.

Різновидами девіантної поведінки в умовах військового середовища є зловживання алкогольними та наркотичними засобами, порушення статутних норм взаємовідносин та суїцидальна поведінка. Коротко охарактеризуємо деякі з них.

Поняття алкоголізм вживається мінімум у двох аспектах. У медичному *алкоголізм* – це хронічне захворювання, що характеризується патологічним (нескоримим) потягом до спиртних напоїв. У соціально-правовому *алкоголізм* – форма девіантної поведінки, що виражається в зловживанні спиртними напоями. Особливість пияцтва та алкоголізму як девіантної поведінки в тому, що ці явища виступають як каталізатор, що сприяє прояву інших видів соціальних відхилень: злочинності, адміністративних правопорушень, самогубств, аморальної поведінки тощо.

Так, **самогубство** – акт, коли людина навмисне завершує своє життя. Це суїцидальна дія, коли особа намагається нанести собі смертельні пошкодження або приймає дії, що призводять до її смерті.

Прояв девіантної поведінки військовослужбовцями може сильно вплинути на виконання ними поставлених завдань.

Питання профілактики девіантної поведінки набуває особливої актуальності. Розробка програм та заходів щодо профілактики девіантної поведінки може надати військовослужбовцям можливість отримати психологічну та професійну допомогу для подолання труднощів та повернення до нормального життя.

к.в.н. Бочаров М. (НУОУ)

к.мед.н., доц. Чайковський І. (ІК імені В.М. Глушкова НАН України)

ОЦІНЮВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО І ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНІВ ВОЇНІВ: АНАЛІЗ ВАРІАБЕЛЬНОСТІ СЕРЦЕВОГО РИТМУ

Актуальність. Підвищення інтенсивності і щільності вогневого впливу противника посилює увагу до проблеми визначення функціонального і психоемоційного станів воїнів. При цьому встановлена упереджень більшості керівного складу щодо технологічних обмежень зазначеної процедури.

Отже *метою публікації* є висвітлення підходу до оцінювання психоемоційного стану воїнів на основі аналізу варіабельності серцевого ритму.

В останні роки виявлено, надійний зв'язок особливостей варіабельності ритму серця, спектральними характеристиками та психоемоційним статусом, через що розроблена модель так званої нервово-вісцеральної інтеграції. Цей факт дав змогу створити програму кількісної оцінки психоемоційного стану за даними варіабельності ритму серця та забезпечити його багатосторонній аналіз. Нами досліджувалось одночасно функціональний і психоемоційний стани воїнів.

За допомогою створених в Інституті кібернетики імені Віктора Глушкова НАН України інноваційних програмно-апаратних електрокардіографічних комплексів (керівник розробки – І.А. Чайковський) у стаціонарних і польових умовах проведено численні дослідження спрямовані на визначення функціонального і психоемоційного станів воїнів за різними сценаріями.

Так, для реалізації угоди про наукове і науково-технічне співробітництво в ході спільних досліджень з Національним університетом оборони України вивчено функціональний стан достатньої кількості різних категорій військовослужбовців за варіантами експрес-діагностики та довготривалого моніторингу в умовах навчальної, службової і бойової діяльності та доведено, що чутливість системи моніторингу є достатньою для виявлення змін у функціональному стані. Це стосується короткочасних інтенсивних стресових факторів, будь то фізичних чи психоемоційних, і більш хронічного стресу, який триває від декілька днів до тижнів. Крім того, сила кореляції між індексом функціонального стану та психоемоційним індексом не є статичною; він коливається в залежності від природи стресора. Ця динамічна взаємодія пропонує тонке розуміння фізіологічних реакцій за різних умов.

Таким чином, проводячи моніторинг функціонального та психоемоційного стану воїнів Сил оборони України, можливо об'єктивно визначити індивідуальну боєготовність кожного. Це не тільки допомагає у розподілі завдань, але й дозволяє запобігти потенційному порушенню їхніх фізіологічних і функціональних порогів, створюючи тим самим основу для дезадаптації.

Бриндак Я.В. (ВІКНУ)

БРЕЙНСПОТТІНГ – ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ВТРАТИЛИ КІНЦІВКИ

Сучасна війна актуалізувала проблему психологічної підтримки військовослужбовців-ампутантів – військовослужбовців з втраченими кінцівками. Сьогодні набуває поширення особлива техніка – техніка Брейнспоттінгу, яка спрямована на зменшення болю, пов'язаного з фантомними частинами тіла, та покращення якості життя цих військовослужбовців. Техніки Брейнспоттінгу вже зарекомендували себе в західній психотерапії.

Брейнспоттінг (BSP) – це тілесно-орієнтована глибинно-психологічна техніка роботи з травмою, що забезпечує пряме опрацювання гострого травматичного матеріалу у несвідомому.

Брейнспоттінг – це відносно новий психотерапевтичний підхід, заснований на припущенні, що психологічні і емоційні сенсорні стимули прямо співвідносяться з позицією очей і тому можуть бути активовані з допомогою поля зору. Неопрацьований травматичний досвід, що схований глибоко в імпліцитній пам'яті, може бути активований з допомогою певної позиції ока (іншими словами – Брейн спот (Мозкова точка) і з допомогою цього можна опрацювати глибинну причину. Впродовж терапевтичної роботи BSP опрацьовує сфокусовану активацію досвіду, що зберігається в імпліцитній пам'яті і так звану сфокусовану мозковість («focused mindfulness»). Метою BSP (брейнспоттінг) є вивільнення заблокованої активації в тілі і мозку.

Ця методика розроблена терапевтом Девідом Грандом, який вважав, що напрямок, в якому дивиться людина, та фіксація погляду на певній точці можуть безпосередньо впливати на її самопочуття та емоційний стан. Під час сеансу брейнспоттінгу терапевт допомагає клієнту обрати певний напрямок погляду – таку точку, фіксація на якій допомагає виявити джерело негативних емоцій. Терапевт, який спеціалізується на брейнспоттінгу, використовує спеціальний вказівник, за допомогою якого він поступово змінює напрямок погляду клієнта, досліджуючи поле зору з метою знаходження відповідної «брейнспот» – або

точки концентрації для мозку клієнта. Він допомагає клієнту знайти ту точку або напрямок погляду, який активізує травмуючий спогад або болісну емоцію. Фахівці, які практикують цю техніку, вірять у те, що така фіксація погляду дозволяє отримати доступ до емоцій, присутніх на більш глибокому рівні, та спрямувати їх на фізичні ефекти травми.

З кожним роком з'являється все більше та більше доказів того, що психологічна травма дійсно «зберігається» у фізичному тілі і може змінювати механізми роботи мозку. Досвід травми може безпосередньо впливати на наші емоції, пам'ять та стан фізичного здоров'я, і брейнспоттінг активізує вроджену здатність головного мозку самостійно позбавлятися від травми – принаймні, саме такий враження складається у вчених і дослідників.

Терапевти, що використовують інші методики, можуть намагатися отримати доступ як до фізичних, так і до емоційних «точок розміщення» негативних емоцій, у той час як терапевти, спеціалізуючись на брейнспоттінгу, використовують процес, відомий як «подвійна настройка» («dualattunement»), під час якого фахівець налаштовується на встановлення терапевтичних відносин і в той же час концентрується на реакціях клієнта, виявлених на рівні тіла та мозку. Отримані докази дозволяють говорити про те, що брейнспоттінг в основному впливає на лімбічну систему – сукупність структур мозку, яка відіграє головну роль у формуванні емоцій та довгострокової пам'яті. Крім того, ця система бере участь у регулюванні пізнавальних процесів та збереженні мотивації. Крім того, вона забезпечує контроль над імпульсами та відповідає за багато інших психологічних аспектів, що мають безпосереднє вплив на самопочуття людини.

Бурдюг О.В. (ВІКНУ)

ОРГАНІЗАЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ – ГОЛОВНА МЕТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Результативність наукового дослідження значною мірою визначається ступенем реалізації його результатів, або іншими словами його впровадженням.

Впровадження – це передача замовнику НДР наукової продукції (звіти, інструкції, методики, технічні умови, технічний проєкт тощо) у зручній для реалізації формі, що забезпечує техніко-економічний ефект. Необхідно відмітити, що НДР перетворюється в продукт лише з моменту її споживання замовником. Отже, впровадження завершених наукових досліджень полягає в передачі наукових результатів у практичне використання.

Важливими результатами наукових досліджень є: теоретичні результати (визначення/уточнення термінології, виявлення властивостей об'єктів, що досліджувались, закономірностей їх взаємодії з іншими явищами тощо); методологічні або методичні результати (розроблення методик обліку, аналізу, контролю, оцінки об'єктів, що досліджувались, а також методики з організації та управління тощо); прикладні (практичні) результати (застосування розроблених класифікацій, методик, алгоритмів і т. ін. в процесі обліку, аналізу, контролю, оцінки, організації, управління діяльністю окремої організації, підприємства, групи підприємств, галузі тощо).

Основними рівнями впровадження результатів наукових досліджень є такі:

державний (прийняття результатів наукових досліджень державними органами влади – Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України тощо); регіональний (прийняття результатів наукових досліджень регіональними структурами); галузевий (прийняття результатів наукових досліджень галузевими структурами); окреме підприємство (впровадження результатів у практику роботи конкретного підприємства); навчальний процес (використання результатів наукових досліджень у навчальному процесі – при формуванні навчальних програм, планів, написанні лекцій, навчальних посібників, підручників тощо).

Моніторинг упровадження результатів НДР – це система спостереження за його перебігом, що передбачає збирання, опрацювання, аналіз, узагальнення та зберігання інформації про стан упровадження продукції підвідомчих установ, оцінювання його ефективності з метою вдосконалення і прогнозування подальших досліджень.

Упровадження результатів наукових досліджень в практику - кінцевий і найважливіший етап будь-якого наукового дослідження. Дослідження із самого свого початку повинно бути орієнтоване на практичні результати. Але ця орієнтація має загальний характер, бо тільки до кінця дослідження стають чіткими самі результати дослідження і напрями їх можливого застосування.

к.психол.н., доц. Васильєв С.П. (ВІКНУ)

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ (РЕЗИЛІЄНСУ) У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Аналіз досвіду проведення психологічних заходів підготовки військовослужбовців до діяльності у бойових умовах в арміях інших країн світу свідчить про провідну роль розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) у проведенні заходів психологічної підготовки до бойових дій (Pre-Deployment). Аналіз наукових джерел дозволяє визначити резилієнс як психічну властивість, яка впливає на формування здатності швидко відновлювати психічні функції внаслідок впливу життєвих негараздів та екстремальних ситуацій.

Результати проведеного емпіричного дослідження свідчать, що під час проведення Базової загальновійськової підготовки у військовослужбовців різних вікових груп на когнітивному рівні відбувається актуалізація розвитку особистості за різними сценаріями, що обумовлені індивідуальною та груповою оцінкою набутого життєвого та військово-професійного досвіду. Провідними чинниками даного процесу є усвідомлення необхідності виживання та активності в умовах бойової діяльності, відповідальності за свої вчинки та життя.

Можливості розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) військовослужбовців під час Базової загальновійськової підготовки на психофізіологічному рівні певним чином обмежені, у короткочасні терміни підготовки командирам, психологам, інструкторам бойової підготовки необхідно враховувати наявний рівень опірності стресу, який дозволяє також у короткочасній перспективі, у кожній новій ротації, прогнозувати у військовослужбовців рівень стресостійкості у бойових умовах. Саме під час Базової загальновійськової підготовки більшість кандидатів для проходження військової служби долаючи дезадаптаційні прояви визначають свій оптимальний рівень

опірності стресу, умови розвитку психологічної стійкості (резилієнсу).

Особистісний рівень саморегуляції визначає характер та перебіг формування ціннісно-сміслових орієнтацій, екзистенційної стійкості щодо життєвих проблем та негараздів. Екстремальні умови знаходження військовослужбовця на війні вимагають визначення смислів та цінностей, які відрізняються від мирного життя. Екзистенційна дилема життя та смерті («мужність бути») у свідомості військовослужбовця повинна завжди вирішуватися на користь життя. Тому розвиток життєстійкості у процесі Базової загальновійськової підготовки є провідним завданням психологічної підготовки. Важливим є визначення та актуалізація ресурсів особистості, особливо у формуванні готовності до виживання та підтримки життєстійкості в умовах відокремлення від підрозділу, ізоляції та полону (за досвідом програми виживання SERE).

Венгерчук А.Є. (ВІКНУ)

КОНФЛІКТ ТА ЙОГО ОЗНАКИ

Сучасне життя сповнене конфліктів. Конфлікт є складовою сучасної людини. Ми розуміємо *конфлікт* як зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або груп людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями та переживаннями. За своєю суттю конфлікт означає суперечність, розбіжність, неузгодженість, боротьбу між думками, ідеями, потребами, інтересами, цінностями, бажаннями, позиціями людей.

Конфлікт має, передусім, соціальну природу. Розвиток суспільства, людини, її діяльності, взаємодії із соціальним середовищем, міжособистісних взаємин у громаді пов'язаний із суперечностями, загострення яких сприяє появі конфлікту. Уникнути його неможливо, але позбутися деструктивних наслідків людина спроможна шляхом його конструктивного розв'язання. Протилежністю конфлікту є злагода, єдність, згуртованість, мир. Жити в мирі й злагоді легко, просто, зручно. Тому всі ми цінуємо таке життя. «Поганий мир краще хорошої сварки», – стверджує народне прислів'я. В цілому люди не люблять і бояться конфліктів.

Суспільство не може існувати і розвиватися без конфліктів. Явище конфлікту можна розглядати з соціальної точки зору в контексті аналізу суспільних взаємин між особистостями, соціальними групами, класами, державами. У цьому значенні конфлікт є чинником соціального розвитку, як позитивний (конструктивний), так і негативний (деструктивний), та виявляє соціальні протиріччя, цінності, інтереси, потреби, рівень розвитку суспільства.

З психологічної точки зору конфлікт є загострення міжособистісних стосунків, внутрішньоособистісних суперечностей, зіткнення особистісних вірувань, позицій, потреб різних індивідів, їхніх амбіцій.

Отже, з будь-якої точки зору за сутністю конфлікт – зіткнення двох сторін (осіб, груп), серйозною розбіжністю, що викликає напругу в ситуації і взаєминах. Напруга виникає тому, що зіштовхуються дві позиції партнерів, під загрозою опиняються їхні інтереси, конкретна ситуація оцінюється кожною стороною по-різному, через призму власного бачення, особистих переконань. Визначальною особливістю конфлікту є те, що він завжди супроводжується негативними

емоціями різного вияву та інтенсивності.

Існують три характерні *ознаки конфлікту*:

1. наявність ситуації, яку сприймають учасники як конфліктну;
2. неподільність об'єкта конфлікту між учасниками конфліктної взаємодії;
3. бажання учасників продовжити конфліктну взаємодію для досягнення своїх цілей, а не вихід із ситуації що склалася.

Вовкотеча О.М. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Політичні та соціальні процеси, розвиток науки, техніки і технологій зумовили інтенсивність процесів інформаційного обміну, взаємовпливу та взаємообміну освітніх структур різних країн. Про зазначене йдеться в Болонській декларації, метою якої є формування єдиного освітнього простору, зближення освітніх систем країн Європи, надання їм більшої відкритості та мобільності, створення різноманітного поліваріантного освітнього середовища професійної підготовки майбутніх військових фахівців.

Враховуючи вище наведене педагогічний конструкт, технологія формування освітнього середовища у ВВНЗ містить такі складові:

- концептуальний, що базується на гуманістичних ідеях антропоцентризму, інвайронментальної педагогіки, положеннях особистісно орієнтованого підходу щодо визнання особистості головною фігурою освітнього процесу;
- управлінський: принципи, напрями, способи, засоби, форми, стилі менеджерсько-педагогічної діяльності командирів (начальників), позиції суб'єктів освітнього процесу;
- когнітивно-процесуальний: зміст педагогічної діяльності з поетапного формування освітнього середовища у ВВНЗ.

За організацією діяльності технологія формування освітнього середовища у ВВНЗ інтегрує різні напрями роботи з особовим складом: інформаційний, військово-соціальний, психологічний, культурний, правовий та ін., утілені в персональні, індивідуальні, групові, колективні, змішані форми, методи, методики.

Проектування пов'язане з педагогічним моделюванням, експертними оцінками, екстраполяцією тенденцій на ситуацію, публікаційною діяльністю. Для нашого дослідження важливим є визначення проектувальної діяльності як такої, що починається зі створення уявного образу освітнього середовища, що реалізує стратегічну мету та є можливим за наявності особистісних і матеріальних ресурсів.

При формуванні освітнього середовища базовими будемо вважати процедури, які передбачають наповнення зон найближчого розвитку особистості, а саме: інверсію як опосередкування особистістю умов перебігу освітньої діяльності та взаємодії, типологізацію середовища як усвідомлення особистістю характеру впливу освітнього середовища, що актуалізує рефлексивну діяльність, яка дозволяє кожному суб'єктові освітнього середовища створити власний освітній простір відповідно до своїх індивідуальних особливостей. Тісно пов'язаними з процедурою наповнення освітнього середовища є дії зі збагачення його компонентів.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ З ОЗНАКАМИ «БОЙОВОЇ ВТОМИ»

З 2014 року наша держава проводить антитерористичну операцію на сході країни, обороняючи свою територіальну цілісність та недоторканість. Десятки тисяч осіб стали на захист своїх інтересів: Батьківщини, сім'ї, дітей та безпосередньо всього українського народу. У лютому 2022 року росія здійснила повномасштабне вторгнення на територію України. Ворог бомбить мирні міста, вбиває цивільне населення. Події, які відбуваються на полі бою характеризуються напруженістю, швидкоплинністю та високою інтенсивністю. Це суттєво впливає на військовослужбовців, які беруть участь в бойових діях, а також безпосередньо на їх морально-психологічний стан та психічне здоров'я. Бійці виконують складні завдання під великим психологічним тиском, впоратися з якими може лише людина, що має в собі силу, мужність і честь. Участь у бойових діях може призвести до негативних наслідків для психіки військовослужбовців як посттравматичний стресовий розлад, бойова психічна травма, розлади фізичного здоров'я та інше.

Термін «бойова втома» описує стан після стресової бойової ситуації, коли військовослужбовець потребує відпочинку. Під час бойового завдання практично кожен військовий зазнає бойову втому різного рівня складності її прояву. Тому бойову втому класифікують як легку або важку. Провідними ознаками бойової втоми є погіршення якості сну, зниження рівня уваги, довготривалий занепад сил, уповільнення емоцій, а також поява фізичних симптомів таких як головні болі, запаморочення й біль у м'язах. Бійцям, які переживають бойовий стрес, потрібен час для відновлення, оскільки і бойовий стрес, і бойова втома сприяють нездатності виконувати завдання за призначенням.

Важливо зазначити, що психологічна допомога охоплює психологічну підтримку та психологічну реабілітацію учасників бойових дій з ознаками бойової втоми. Дані складові допомагають особам впоратися зі стресом, травматичним досвідом, негативними наслідками для психіки та сприяють ефективному виконанню військовослужбовцями своїх службових обов'язків й завдань у майбутньому.

Проблема втоми визначається як одна з найпоширеніших у психології праці. Так, термін «бойова втома» у своїх роботах висвітлили О.М. Кокур, Н.А. Агаєв, І.О. Пішко, Н.С. Лозінська. Також згадується і у роботах Л.Г. Царенко. Вивчення психологічних наслідків впливу бойового стресу належить психологам О. Тімченку, Ю. Широбокову.

На теперішній час прояви ознак бойової втоми в учасників бойових дій є дуже поширеною проблемою, яка потребує необхідності якнайшвидшого впровадження й застосування результативних профілактичних, реабілітаційних заходів щодо попередження порушення психічного здоров'я військовослужбовців, підняття їхнього морально-психологічного стану та бойового духу для подальшого виконання завдань за призначенням.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ У СПЕЦИФІЧНИХ СИТУАЦІЯХ

Військова служба – це сфера, де військовослужбовці зіткнуться з різними стресовими ситуаціями та специфічними викликами, які можуть вплинути на їхнє психічне здоров'я. Психологічна допомога військовослужбовцям вимагає особливого підходу та розуміння специфічних обставин. У цій статті ми розглянемо, як психологи надають психологічну допомогу військовослужбовцям у специфічних ситуаціях.

Психологічна підтримка в бойових умовах. Бойові дії є однією з найскладніших ситуацій для військовослужбовців. Психологи, які працюють у цих умовах, повинні бути готові надавати допомогу військовослужбовцям, які стикаються зі стресами бойових дій. Це може включати в себе підтримку відразу на передовій, а також після бойових дій, коли військовослужбовці повертаються до мирного життя.

Ветерани війни часто стикаються з унікальними психологічними викликами. Психологи, які працюють з ветеранами, повинні розуміти, як військова служба вплинула на їхнє психічне здоров'я, та надавати допомогу у відновленні та адаптації до цивільного життя.

Під час мирного часу військовослужбовці можуть також стикатися зі стресами та викликами, пов'язаними із службою. Психологи повинні бути готовими надавати психологічну підтримку у таких ситуаціях, включаючи адаптацію до рутини мирного життя, управління стресами та психологічні виклики, пов'язані зі службою.

Консультація та навчання військовослужбовців щодо самопомоги. Психологи також виконують важливу роль у навчанні військовослужбовців навичкам самопомоги та стресовому управлінню. Вони можуть навчати військовослужбовців технікам релаксації, виявленню та керуванню стресом, а також надавати поради щодо підтримки психічного здоров'я.

Співпраця з іншими спеціалістами та організаціями. Психологи, які працюють зі військовослужбовцями, часто співпрацюють з іншими спеціалістами, такими як психіатри, медичний персонал, соціальні працівники та громадські організації, щоб забезпечити комплексну допомогу. Співпраця із зазначеними групами спеціалістів може забезпечити найкращі результати для військовослужбовців.

Психологічна допомога військовослужбовцям у специфічних ситуаціях вимагає особливого підходу та розуміння унікальних викликів, з якими стикаються ці особи. Психологи відіграють важливу роль у наданні підтримки та допомозі військовослужбовцям під час бойових дій, після них та під час мирного життя.

ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЕДУКАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ, ЩО ПРОВОДЯТЬ ГРУПИ КОНТРОЛЮ БОЙОВОГО СТРЕСУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Бойовий стрес – це психічне відображення стресової реакції у військовослужбовців, яке виникає в результаті впливу факторів бойової діяльності. Бойовий стрес спонукає до радикальних змін в афективній, когнітивній та поведінковій сфері військових, здійснює значний вплив на успішність їх професійної діяльності і таким чином вимагає психологічного захисту від його впливу.

Фахівці Збройних Сил України приділяють значну увагу вивченню бойового стресу та організації роботи з корекції його наслідків, тобто проведення психоедукаційних заходів. Оскільки бойові дії завдають більшого стресу військовослужбовцям, ніж будь-які навчання чи тренування, також противник завжди прагне створити стресову ситуацію та викликати деморалізацію, зміцнення тіла та духу (у розумовому, ментальному та фізичному плані) допоможе витримати умови бойових дій.

Психологічна реабілітація чи підтримка військовослужбовців означає систему психологічних заходів, спрямованих на збереження та відновлення психологічного здоров'я особистості. Ці заходи включають корекцію та покращення психічних станів, необхідних для забезпечення високого рівня готовності військовослужбовців до виконання своїх обов'язків, особливо в умовах, де вони були піддані стресу внаслідок бойових дій. Крім того, ця система має створювати сприятливі умови для подальшого успішного виконання їхніх завдань.

Психологічна реабілітація військовослужбовців полягає в реалізації комплексу психологічних заходів з метою збереження та відновлення психічного здоров'я особистості. Ці дії включають у себе корекцію та покращення психічних станів, необхідних для забезпечення високого рівня готовності військовослужбовців до виконання своїх завдань, особливо у тих випадках, коли вони піддавалися стресу через участь в бойових діях. Крім цього, ця система подібних заходів націлена на створення сприятливих умов для подальшого успішного виконання їх службових обов'язків.

На тлі сучасних подій особливу увагу доречно приділити Групі контролю бойового стресу, завдання якої включають в себе кілька аспектів. Перш за все, це забезпечення ефективної участі у бойових діях, включаючи запобігання впливу стресових факторів, які можуть вплинути на боєздатність військовослужбовців. Крім того, вони навчають методів управління власними емоціями та виведення побратимів чи себе із стану бойового стресу. Формат роботи Групи контролю бойового стресу адаптується до конкретних обставин. Психологи постійно беруть участь у різних тренуваннях, де вони проводять лекції для груп військових та вчать їх використовувати психологічну першу допомогу. Часто вони вирушають на передові позиції, де навчають солдатів, як діяти за різних обставин. Психологи підрозділу підкреслюють, що часто військовим потрібен супутник, з яким можна поділитися своїми переживаннями. Таким чином, одним із ефективних методів подолання шоківих станів є активне спілкування.

Психоедукація для груп контролю бойового стресу в Збройних Силах України є важливим інструментом для забезпечення фізичного та психічного здоров'я військовослужбовців, підвищення їхньої ефективності та покращення загального стану військових підрозділів. Такі заходи важливі не лише для окремих індивідів, але й для загальної безпеки та стабільності серед населення України.

к.е.н., доц.Горячева К.С. (ВІКНУ)

КОМУНІКАТИВНА КОМПОНЕНТА РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ

Основним фактором прогресу країни є рівень розвитку науки. Він також сприяє економічному зростанню та задовольняє соціальні, економічні та культурні потреби людей. Вища освіта є важливою частиною плану Лісабона щодо створення Європейського дослідницького простору.

Мета наукової комунікації полягає у встановленні пізнавальних і соціальних стосунків усередині наукового співтовариства та між іншими суб'єктами суспільного життя з одного боку, і між науковим співтовариством та іншими суб'єктами суспільного життя з іншого для виробництва та застосування наукового знання, обміну інформацією та колективної оцінки наукової праці.

Базові комунікативні навички доцільно пов'язувати із здатністю взаємодіяти з людьми. Основою ефективною комунікації є інформаційні технології та інтелектуальні навички, такі як здатність аналізувати, узагальнювати та виділяти головне.

Розвиток дослідницької компетентності слухачів на комунікативній основі є в сучасному науковому середовищі необхідністю. Дослідницька компетентність: - формує в людині здатність бути активним суб'єктом у системі наукової діяльності, в тому числі і в міжнародній спільноті; - дає можливість підготувати сучасних науковців, що вміють ефективно працювати з людьми і вибудовувати конструктивні наукові відносини, знаходячи шляхи розв'язання наукових проблем у групових взаємовідносинах.

Комунікативно організована освіта передбачає використання таких форм і методів викладання, які б сприяли процесу формування і розвитку комунікативних знань, умінь, компетентностей, розвиток комунікативних якостей особистості і накопичення професійно-комунікативного досвіду взаємодії з оточуючими, які потрібні для успішної науково-дослідницької діяльності. Таким чином відбувається поєднання процесів розвитку дослідницьких і комунікативних компетентностей. Розвитку комунікативних компетентностей під час дослідницької діяльності сприяють перш за все інтерактивні методи навчання. Найбільш розповсюдженими інтерактивними методами є метод проектів, кейс-метод, дискусії, дослідницький метод, ігрові методики.

Комунікативні навички є однією з найважливіших складових дослідницької компетентності, оскільки комунікація - це соціальна взаємодія, а також як основа когнітивних психічних процесів. Комунікативні компетентності включають базові комунікативні вміння, технологічні комунікативні навички, вміння взаємодіяти з людьми та групами під час дослідницької роботи, а також комунікативно важливі особистісні якості.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ В ПОСТСТРЕСОВИЙ ПЕРІОД

Війна в Україні актуалізувала проблему постстресового стресового періоду. Психологічна допомога військовослужбовцям в постстресовий період на сьогодні є актуальною і має визначальне значення для військово-психологічної науки та практики, адже коли військовослужбовці знаходяться в постійному стресі це негативно впливає на результати виконання поставлених бойових завдань та на подальше життя. Постстресовий період може знизити професійну ефективність військовослужбовців, спричинити різні психологічні проблеми, включаючи тривогу, депресію та інші розлади настрою та психічного здоров'я. Ці становища можуть впливати на емоційний стан, мислення, концентрацію та здатність приймати рішення. Військовослужбовці, які перебувають у постстресовому періоді, можуть відчувати хронічну втому та виснаження. Тому у військовому середовищі це є серйозною проблемою, яка потребує психологічної підтримки та допомоги для збереження здоров'я та оптимальної функціональності військовослужбовців.

Стрес – психоемоційний стан людини, зумовлений виникненням надто сильного напруження, викликаного реальною загрозою життю, страхом, тривогою, гнівом, потребою нагального прийняття відповідального рішення.

Бойовий стрес – це процес активної саморегуляції психічного напруження та станів військовослужбовців під час їх адаптації до умов бойової діяльності.

Тривога – це негативно забарвлена емоція, що виражає відчуття невизначеності, очікування негативних подій, важко визначені передчуття.

Депресія — це не просто постійне зниження настрою, песимізм та прагнення до усамітнення. Це стан, який втрачає здатність радіти життю, йому не дається рішення важких завдань, схильний до негативних виходів з будь-якої ситуації. Але цей стан піддається корекції.

Практично у кожної людини у важких умовах виникає перенапруження психоемоційної сфери. Виникають мимовільні реакції організму, як у відповідь незвичайну ситуацію. Наслідки психоемоційного напруження можна оцінити як мужність і стійкість. Однак, така реакція відзначається не у всіх людей. Стрес є серйозною проблемою для військовослужбовців і може виникати з різних причин, включаючи бойовий стрес, розділення з родиною, навантаження, адаптацію до цивільного життя та фізичні поранення.

Громова Ю.А. (ВІКНУ)

ВПЛИВ ДЕПРИВАЦІЇ СНУ НА ПСИХІЧНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Сон – одна з базових потреб людського організму. Під час сну у нашому організмі відбувається ряд важливих процесів: регенерація клітин, утворення Т-клітин(зміцнення імунітету), секреція гормонів росту, консолідація пам'яті, зміцнення нейронних зв'язків, детоксикація мозку. Здоровий сон є цінним ресурсом, який дає нам можливість відновитися як після фізичних так і після психологічних травм. Від того, як ми спали вночі залежить наскільки ми будемо

продуктивними, активними та успішними вдень.

Повноцінний сон – невід’ємна складова здоров’я військовослужбовця, проте в умовах навчально-бойової та бойової діяльності депривація сну (нестача або цілковита відсутність задоволення потреби у сні) є частим явищем. Причиною депривації сну у військовослужбовців можуть стати: інтенсивні бойові дії, бойові чергування, фізичний біль, кошмари, страх сну, апное сну примус до неспанья як форма тортур, вживання ПАР та інші. Наукові дослідження вказують на наявність кореляційного зв’язку між недостатністю сну та боєздатністю підрозділу. Повна відсутність сну протягом трьох діб виводить з ладу 100% особового складу; сон 3 години зберігає 91% боєздатності підрозділу більше 9 днів. Наслідки депривації сну є ще одним стрес-фактором, який впливає на психічний стан військовослужбовця під час виконання бойового завдання. Змінюється сприйняття дійсності (можливі утворення галюцинацій), знижується рівень психічної активності (увага, пам’ять, усвідомлення), погіршується життєвий тонус. Відсутність сну збільшує ризик формування ПТСР, депресії, інсульту, суїцидальних думок, хвороба Альцгеймера, захворювання серцево-судинної системи.

Отже, проблема сну у військовій справі потребує подальшого вивчення, оскільки дана тема є дуже актуальною та важливою у сфері захисту психічного здоров’я військовослужбовців. Боєздатність підрозділу та успішність виконання бойових завдань безпосередньо залежать від якості сну особового складу. Забезпечення командирами та начальниками належних побутових умов, рівномірний розподіл навантаження, якісне планування бойових завдань, вільного доступу до медичної та психологічної допомоги дозволить зменшити негативний вплив депривації на психічний стан своїх підлеглих.

к.т.н., с.н.с. Гупало А.Ю. (ДВОН СГП МОУ)

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН В НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ В ЧАСТИНІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМИ РЕСУРСАМИ У ЗСУ

Питання реформування сектора безпеки і оборони на сьогоднішньому етапі державності визначено вищим керівництвом України стратегічним пріоритетом національної безпеки держави. Тому одним із головних завдань реформування є створення професійних, боєздатних, мобільних, якісно підготовлених та всебічно забезпечених сил безпеки і оборони України, здатних ефективно протидіяти сучасним загрозам національній безпеці держави.

З метою реалізації поставлених задач за результатами наукового дослідження, рекомендуємо внести зміни у діюче законодавство України:

- щодо євроатлантичної трансформації систем рекрутингу, управління військовою кар’єрою, військової освіти та утримання (підтримки) військовослужбовців ЗС України, соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей;

- запровадження дисциплінарної / адміністративної відповідальності командирів / начальників за невиконання регламенту службового часу, визначеного розпорядником дня, а також безпідставне залучення військовослужбовців до виконання службових обов’язків у вихідні, святкові дні;

- вдосконалити законодавчі, інші нормативно-правові акти та керівні

документи з питань проходження військової служби щодо впровадження сучасної системи управління кар'єрою військовослужбовців за військовим званням з урахуванням нової системи професійної освіти, грошового забезпечення, гендерної рівності.

Реалізації запропонованих змін, дозволить створити комплексну, ефективну, економічно доцільну та обґрунтовану систему забезпечення військ (сил) професійно підготовленими, з високими морально-діловими якостями військовослужбовцями, здатними якісно вирішувати складні військово-професійні завдання як в мирний, так і у військовий час (в т.ч. особливий період).

Пріоритетним напрямом міжнародного співробітництва Збройних Сил України є, в першу чергу, співробітництво з країнами-членами НАТО. Основним сенсом системи зазначеного співробітництва є узгоджена за конкретною метою, місцем, часом і завданнями спільна діяльність структурних підрозділів МО України, Генерального штабу ЗСУ, інших органів військового управління, військових частин, військових навчальних закладів, установ, організацій ЗСУ, іноземних партнерів та інструкторів-викладачів, що спрямована на досягнення визначених цілей.

Гучок Д.О. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ З ОЗНАКАМИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ

За часів АТО та ООС відбувся початковий етап вивчення теми бойового стресу та його наслідків серед військовослужбовців ЗСУ. Наразі, вже більше року триває повномасштабна війна, тому питання розвитку посттравматичних стресових розладів, їх діагностика та допомога військовослужбовцям в реальних умовах, найбільш загострено постає саме зараз. Статистика щодо розвитку ПТСР серед учасників бойових дій значно різниться у джерелах. За оцінками Національного центру посттравматичних стресових розладів Вірджинії, близько 8% населення в якийсь момент свого життя страждатимуть від ПТСР. У ветеранів ПТСР зазвичай асоціюється з бойовою травмою. Проблема «повернення з війни» не менше, а можливо, і більш складна, ніж проблема «входження» в неї. Навіть якщо брати за основу лише психологічні наслідки і тільки для особового складу діючої армії, діапазон впливу факторів війни на психіку людей виявляється неймовірно широкий. Він охоплює різний спектр психологічних явищ, у яких зміни людської психіки коливаються від яскраво виражених, явних патологічних форм до зовні малопомітних, прихованих, пролонгованих, ніби «відкладених» у часі реакцій. Упродовж пристосувальної активності психіка воїна радикально перебудовується, набуває властивостей «надчутливості», «воєнізується», «надрозуміння», «надреактивності» та інших. Ці трансформації відбуваються на психологічному, психофізіологічному, соціально-психологічному рівнях та іноді доходять до аномальних рівнів.

Посттравматичний стресовий розлад – це розлад, що розвивається внаслідок важкого травматичного досвіду, пережитого людиною, що пов'язаний з загрозою життю та здоров'ю людини або її близьких людей, товаришей.

Травматична подія – подія, при якій людина вважає, що існує явна небезпека для її життя, фізичного або психічного здоров'я чи для життя і здоров'я близької їй людини

Бойовий стрес – це процес мобілізації всіх наявних можливостей організму, імунної, захисної, нервової, психічної систем для подолання загрозової для життя ситуації

У людини в умовах війни формується так би мовити «спеціальний психологічний орган», що допомагає миттєво вловлювати «логіку» рухів елементів зорового поля, значення слів, звукових стимулів, жестів і вчинків інших людей. Отже, зараз посттравматичний стресовий розлад описується як затяжна реакція на травматичну подію загрозового чи катастрофічного характеру, що викликає сильний дистрес, негативно впливає на життя людини та потребує втручання психіатрів та психотерапевтів.

Джус В.А. (НУОУ)

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «САМОРЕГУЛЯЦІЯ»

Сучасні високодинамічні соціальні процеси, які детермінувало повномасштабне вторгнення росії на територію суверенної України, актуалізували проблему психічної саморегуляції особистості. Зазначимо, що тема саморегуляції поведінки має свою історію, витоки якої беруть початок у другій чверті ХХ століття.

Так, поняття «регуляція» було запропоновано французьким психологом П. Жане, який розумів під ним показник розвитку особистості, що є своєрідною системою внутрішніх норм та правил поведінки, які перетворюють індивіда у активного суб'єкта діяльності (Жане, 1913).

Як зазначає О. Логвись, такі науковці минулого як П. Анохін, І. Павлов, І. Сеченов досліджували природу психічної саморегуляції як складової загальної системи регуляції.

Серед зарубіжних вчених слід згадати Р. Бредлі та М. Аткинсона, які пов'язували систему психічної саморегуляції поведінки з таким психологічними феноменами як життєві цілі, локус контролю, прагнення до успіху, когнітивний дисонанс тощо.

Відомий канадський психолог українського походження А. Бандура розглядав саморегуляцію в контексті теорії соціального научіння та соціально-когнітивної теорії. Як вважав дослідник, поведінка визначається не тільки факторами середовища, а й самим індивідом: «Люди здатні регулювати свою поведінку за допомогою процесу відомого як саморегулювання».

Як вважає К. Абульханова-Славська, саморегуляція представляє собою механізм, який забезпечує провідну, спрямовуючу та активізуючу позицію суб'єкта. Саморегуляція оптимізує психічні можливості, здійснює компенсацію недоліків, регулює індивідуальні стани, які виникають у зв'язку з тією чи іншою діяльністю.

Вітчизняна дослідниця Н. Пов'якель визначає саморегуляцію як професійно важливу властивість, яка є необхідною для практичної професійної діяльності (Пов'якель, 2003). На думку Б. Зейгарник, саморегуляція є свідомим процесом, який спрямований на контроль власної поведінки. (Зейгарник, 1989).

Гринців М. вбачає у саморегуляції властивість, яка необхідна для професійного становлення та є складним багатокомпонентним процесом, що підпорядкований меті та завданням діяльності, регулюється певними механізмами та здійснюється людиною як суб'єктом діяльності (Гринців, 2014).

Зазначимо, що відповідно до контексту етимології поняття саморегуляції та поглядів дослідників, розглядають різні види означеного процесу: вольова, емоційна, інтелектуальна, моральна, мотиваційна, особистісна, сенсомоторна, стильова, ціннісно-сміслова саморегуляція (Чебикін, 2017).

Жданюк А.І. (ВІКНУ)

РЕІНТЕГРАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Звільнення військовослужбовців зі служби завжди настає зі складними викликами, включаючи завдання реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя. Ці особливості полягають у впливі воєнного конфлікту на психологічний стан на військовослужбовців, професійну самоідентифікацію, формування ціннісних орієнтацій та посттравматичні наслідки. Негативні чинники травматичних подій в бойових діях мають значний вплив на учасників. Це включає пряме втручання у воєнні дії, втрату товаришів та близьких, моральну травму від вчинених дій та необхідність прийняття складних рішень. Всі ці фактори можуть спричиняти психологічний стрес та негативно впливати на адаптацію до умов мирного життя.

Важливо розуміти, що адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя є складним процесом, який вимагає індивідуального підходу. Кожна особа має свої унікальні потреби та ресурси, тому підходи до допомоги повинні бути персоналізованими. Врахування соціального контексту, конфіденційності та безпеки є важливими аспектами психологічної підтримки та адаптації. Учасники бойових дій повинні мати впевненість, що їхні особисті дані та інформація залишаються конфіденційними, а підтримка надається у безпечній та сприятливій атмосфері. Психологічна підтримка та адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя мають бути забезпечені як на індивідуальному, так і на колективному рівні. Індивідуальний підхід включає оцінку психологічного стану, визначення потреб та цілей кожної особи, а також розробку персоналізованої програми підтримки. Колективний підхід передбачає створення сприятливого середовища, в якому учасники можуть спілкуватися, поділитися своїм досвідом та знайти взаємну підтримку. Психологічна допомога й адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя мають бути комплексними і включати різні підходи та методи. Це можуть бути індивідуальні консультації, групова терапія, психологічні тренінги, реабілітаційні програми, соціальна підтримка та реінтеграційні заходи. Разом вони допомагають учасникам змінити своє мислення, розробити стратегії копінгу, побудувати стійкі відносини та повернутися до нормального життя. Перед початком будь-яких психологічних інтервенцій важливо провести детальний аналіз і оцінку потреб та ресурсів учасників бойових дій. Це допоможе належним чином спрямувати ресурси та підібрати ефективні стратегії підтримки. Незалежно від викликів, з якими стикаються учасники бойових дій, важливо пам'ятати про їхні потенційні ресурси та внутрішню силу.

Психологічна адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя є важливим елементом процесу реінтеграції. Вона сприяє відновленню фізичного та психологічного благополуччя, відновленню нормальних стосунків з

оточуючими та поверненню до повсякденного життя. Необхідно підтримувати відкритий діалог і співпрацю між учасниками бойових дій, фахівцями з психології, медицини та соціальних службами. Це дозволяє поєднати зусилля для надання комплексної підтримки та забезпечення успішної адаптації. Держава та громадські організації мають брати на себе відповідальність за створення належних умов для адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя. Це включає доступ до якісної медичної та психологічної допомоги, соціальну підтримку, можливості для навчання, працевлаштування та інші ресурси, необхідні для повноцінного відновлення та реінтеграції. Успішна адаптація учасників бойових дій до умов мирного життя є важливим фактором для їхнього власного благополуччя, родинного щастя та стабільності суспільства загалом.

Жмихова А.В. (ВІКНУ)

ЕФЕКТИВНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ВАЖЛИВІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

Бойові дії, будь то воєнні конфлікти чи війни, залишають негативний психологічний слід на тих, хто брав у них участь. Стрес, травми, втрата товаришів, життєві кризи – це лише декілька з факторів, які можуть сприяти розвитку девіантної поведінки після повернення в мирне життя. Саме такі зміни провокують зростання злочинності, наркоманії й алкоголізму, безробіття, агресії, депресії тощо.

Наукові дослідження та практичний досвід свідчать, що психологічна підтримка має визначальне значення для зменшення ризику девіантної поведінки серед ветеранів. В першу чергу, ця підтримка повинна бути доступною для всіх, хто мав досвід бойових дій, і вона має бути надана в найкоротший строк після повернення в цивільне життя. Це включає індивідуальні консультації з психологами, психіатрами та психотерапевтами, групові сесії, де ветерани можуть ділитися своїми досвідами та підтримувати один одного, а також готовність до надання термінової психологічної допомоги у нагальних ситуаціях.

По-друге, реабілітація відіграє важливу роль у відновленні психічного та фізичного здоров'я ветеранів. Ця реабілітація може включати фізичні заняття та фізіотерапію, навчання новим навичкам та професіям, що допомагає ветеранам інтегруватися в суспільство. Важливо надати їм можливість знайти новий сенс життя і підтримати їх у цьому процесі.

Мета дослідження полягає в розв'язанні цієї важливої проблеми, розроблення рекомендацій для цивільного суспільства щодо поліпшення системи психологічної підтримки та реабілітації учасників бойових дій. Поширення світла на проблему та підвищення свідомості громадськості щодо потреб та викликів, з якими стикаються ветерани.

Підсумовуючи, теза підкреслює, що для досягнення успішної профілактики девіантної поведінки серед учасників бойових дій необхідно визнати важливість психологічної підтримки та реабілітації. Це не лише моральний обов'язок суспільства перед своїми героями, але й ключовий елемент стабільності та безпеки в суспільстві. Саме через такий підхід ми можемо сприяти покращенню як фізичного, так і психічного здоров'я та якості життя учасників бойових дій.

ЗМІСТ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ АРМІЇ США ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ У ПІДГОТОВКУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Командування Сухопутних військ (СВ) США у відповідності до широкомасштабної програми нарощування потужності власних Збройних сил та ЗСУ проводить активні заходи, направлені на значне збільшення бойових можливостей з'єднань, частин і підрозділів за рахунок оснащення їх новітньою зброєю і військовою технікою, а також вдосконалення організаційно-штатної структури, переглядає погляди на їх бойове використання.

Практичним підтвердженням цього є ухвалення концепції СВ, що відображає якісно нові погляди американського командування на характер ведення бойових дій в сучасних умовах за досвідом війни РФ проти України. Відповідно до неї були перероблені основні польові статuti, настанови, інструкції, що регламентують питання оперативної і бойової підготовки військ (підрозділів) і штабів (командних пунктів).

Командування армії США, активно проводить курс на нарощування бойової могутності військ, надає велике значення бойовій підготовці, як одній з головних складових частин їх боєготовності.

Тактична підготовка в частинах і підрозділах СВ планується згідно керівних документів на навчальний рік, який в американській армії починається 1 липня і закінчується 30 червня наступного року. Навчальний рік розділяється на чотири періоди. Тактична підготовка в СВ протягом року проходить безперервно, оскільки процес надходження в з'єднання, частини і підрозділи нового контингенту військовослужбовців і звільнення тих, у яких закінчився термін контракту або служби, проходить постійно.

Вона включає підготовку військовослужбовців як одиночну, так і у складі підрозділів (по американській термінології, індивідуальна і колективна).

Система тактичної підготовки – це сукупність функціонально пов'язаних підсистем, що взаємодіють між собою для досягнення визначеної мети підготовки, основні з яких є індивідуальна та колективна підготовка.

Індивідуальна підготовка (individual training)		
солдат	сержантів	офіцерів
Колективна підготовка (collective training)		
підготовка штабів (органів управління)		підготовка підрозділів

Індивідуальна підготовка з питань тактичної підготовки являє собою цілеспрямований та організований процес послідовних заходів навчання та виховання всіх категорій військовослужбовців, в тому числі, що навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу спрямований на формування у них потрібного рівня знань, умінь, навичок, фахової майстерності, фізичних та психологічних якостей, необхідних для виконання обов'язків під час підготовки та ведення загальновійськового бою.

Сутність планування підготовки, у тому числі тактичної підготовки полягає у визначенні мети, завдань та сукупності узгоджених за часом заходів підготовки, необхідних для послідовного набуття визначених бойових та спеціальних спроможностей при ефективному використанні всіх виділених ресурсів. Планування підготовки поділяється на загальне та поточне.

Загальне (general planning)	Поточне (current planning)
Здійснюється (It's happening)	
На рік (year)	На місяць (month)
Вихідні данні для початку планування тактичної підготовки	
1. Розпорядження вищого штабу щодо організації підготовки на навчальний рік	1. Планування підготовки батальйону на навчальний рік
2. Завдання військової частини, визначені замислом та планом застосування	2. Виділення об'єктів навчально-матеріальної бази
3. Досягнутий рівень злагодженості підрозділів (накази з результатами аналізу підготовки за рік тощо)	3. Розподіл та витрати матеріальних засобів на підготовку
4. Накази (розпорядження) щодо організації підготовки	4. Накази (розпорядження) командира щодо уточнення заходів підготовки
5. Перелік бойових (спеціальних) спроможностей (навчально-бойових) завдань, що визначені для набуття	5. Програма індивідуальної підготовки військовослужбовця
	6. План основних заходів на місяць

Планування підготовки здійснюється за трьома послідовними та взаємопов'язаними етапами: організація планування підготовки; вироблення та затвердження замислу підготовки; розроблення (уточнення) плану підготовки. Загальне керівництво плануванням підготовки здійснює командир.

к.пед.н., доц. Зарічанський О.А. (ВІКНУ)

АНТИКОРУПЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

У світі не існує жодного суспільства і жодної країни, які би мали стовідсотковий імунітет від корупції. Як вченими, так і політиками корупція визнається однією з найбільш глобальних проблем сучасності. Корупція - це багатоаспектна проблема, а її численні ракурси не завжди легко виявляються.

В царині психології корупцію розглядають як багат шарове явище, системний аналіз яке ускладнюється різноманіттям форм, ракурсів і контекстів, в яких воно існує і розвивається.

Обов'язковою рисою суспільства, де процвітає корупція, виступає наявність подвійних моральних стандартів. З одного боку, корупція рішуче засуджується – публічно, у ЗМІ тощо. З іншого боку, корупція на буденному рівні є прийнятним «за замовчуванням» способом вирішення тих чи інших проблем. У певних соціальних сферах межа між правовою нормою і відхиленням практично стирається.

Важливим чинником подолання корупції виступає ставлення населення до цієї проблеми. За результатами наукових розвідок українських вчених, реалізованих в Україні останніми роками, більше 50% відсотків населення виявляється схильним до вчинення корупційних правопорушень у разі, коли це може сприяти розв'язанню проблеми.

Високі показники корупції у правоохоронній системі свідчать про серйозні недоліки у професійній підготовці майбутніх фахівців військової служби правопорядку, спростовуючи традиційне уявлення про кваліфікованого юриста, що є синтезом фундаментальних знань про право, його цивілізаційне призначення, з одного боку, і глибокої моральної, гуманістичної основи,

вираженої в прагненні допомогти людині, захистити її конституційні права та свободи, з іншого боку.

У зв'язку з цим набуває особливої актуальності питання сформованості у майбутніх фахівців військової служби правопорядку антикорупційної культури, яка визначається нами як сукупність цінностей, норм і правил поведінки, які мають антикорупційний потенціал і спрямовані на попередження практик корупційної взаємодії, засвоєння яких пов'язано з переорієнтацією особистості на активну протидію корупції, а також практичні вміння та навички дій в потенційно корупціогенних ситуаціях. Антикорупційна культура майбутніх правоохоронців є невід'ємною частиною їх загальної правової культури, а саме стійкої системи правових знань, що знаходить свою реалізацію у вигляді норм, переконань і настановлень, які визначають порядок взаємодії особистості й суспільства (Клименко, 2017).

Кандибал А.С. (ВІКНУ)

ВАЖЛИВІСТЬ СНУ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Війна унеможливорює дотримання звичних правил сну. Недооцінка проблеми сприяють тому, що військовослужбовці та ветерани «запускають» ситуацію або рятуються помічними препаратами без призначення.

Військові потребують сну не менше, а подекуди й більше, ніж середньостатистична доросла людина в мирних умовах. Натомість – мають його дефіцит.

Проблема часто не сприймається серйозно, у військовому середовищі зокрема, і це дуже небезпечна тенденція. Головна небезпека під час служби та виконання бойового завдання полягає у фактичному зниженні боєздатності – фізіологічних і психологічних якостей, що необхідні для успішного ведення бойових дій та завдань за призначенням.

Тривалий дефіцит сну спричиняє виражений негативний вплив на здоров'я, що може мати наслідки навіть після завершення служби. Чи підходять для військових звичні правила гігієни сну? Так, підходять. Чи можемо ми рекомендувати їх дотримуватися? Маємо визнати, що задачі, які виконують військові, та ті умови, в яких вони перебувають, часто унеможливають дотримання звичних правил. Однак головним завданням має стати зниження шкоди від таких умов та зменшення негативних впливів. Адже життя та здоров'я кожного у війську є пріоритетом.

Війна – це не норма. І, відповідно, все, що там відбувається, не може нормалізуватись. Тож поради, які є актуальними для військових, не мають бути перенесені на цивільне життя та сприйматися як «норма».

Отже, війна ускладнює забезпечення військовослужбовців та ветеранів необхідним сном, важливо розуміти, що вони також потребують достатнього сну, але великий дефіцит негативно впливає на їхню боєздатність та здоров'я. Звичні правила гігієни сну підходять і для військових, але умови служби часто унеможливають їх дотримання. А поради, корисні для військових, при виконанні бойових завдань не повинні бути перенесені на цивільне життя.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПРИЗВАНИХ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ

Військова служба завжди вимагає від військовослужбовців не лише фізичної міцності та військових навичок, але й лідерських якостей для ефективного керування та вирішення важливих завдань. У ситуаціях мобілізації, коли велика кількість громадян призивається до військової служби у надзвичайних умовах, ці лідерські якості стають надзвичайно важливими. В цій статті ми розглянемо соціально-психологічні чинники, що впливають на формування лідерських якостей у військовослужбовців, призваних за мобілізацією.

Військовослужбовці, призвані за мобілізацією, зазвичай опиняються в стресових умовах, де потрібно швидко реагувати на небезпеку та приймати важливі рішення. Вміння залишатися спокійними та розсудливими в таких ситуаціях є ключовим аспектом лідерських якостей.

Лідери повинні бути здатні ефективно комунікувати зі своєю командою. Під час мобілізації, де різні люди з різними досвідом і навичками об'єднуються, здатність створювати єдину команду та координувати дії - це важлива лідерська вміння.

Лідери повинні бути відданими істоті своєї служби та команді. Їхня відданість може бути вдячним прикладом для інших військовослужбовців, мотивуючи їх до віддачі та вірності завданням.

Лідери військових груп повинні бути здатні приймати рішення в умовах невизначеності та стресу. Це може включати в себе важливі рішення, пов'язані з безпекою команди та досягненням мети операції.

У військовому контексті психологічна стійкість є критичною. Лідери повинні бути здатні підтримувати мораль та мотивацію своєї команди навіть під час важких ситуацій.

Розвиток лідерських якостей може бути виявлено та розвинено через спеціалізовані тренування та навчання. Військові навчальні центри та курси лідерства надають військовослужбовцям можливість розвивати свої лідерські навички.

Соціально-психологічні чинники грають критичну роль у формуванні лідерських якостей військовослужбовців, призваних за мобілізацією. Військовослужбовці повинні бути готові до роботи в стресових умовах, здатні комунікувати та керувати командою, приймати важливі рішення та бути психологічно стійкими. Розвиток лідерських якостей є важливим завданням для забезпечення національної безпеки та успішного виконання військових завдань у сучасних умовах.

АДАПТАЦІЯ ТА АДАПТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗЕНІТНО-РАКЕТНОГО ПОЛКУ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В БОЙОВИХ УМОВАХ

В сучасних збройних конфліктах, особливо у ході російсько-українській війні, що почалася ще в 2014 році значну роль у виконанні бойових завдань відіграє адаптація військовослужбовців та їх адаптаційні можливості.

Адаптація входить до складних процесів і тому, як вважає більшість науковців – вимагає більш детального вивчення. Крім того, вчені вказують на підвищену актуальність проблеми адаптації військовослужбовців до різних змін у військовому середовищі. Процес адаптації до службово-бойової діяльності вводить в дію резерви воїна-зенітника відносно її забезпечення та виживання в умовах підвищеної зміни обстановки на полі бою. Серед головних стресових чинників, які негативно впливають на процес адаптації військовослужбовців найчастіше є: різкі та несподівані зміни умов служби та життєдіяльності; загибель близьких і товаришів по службі; наявність загрози для здоров'я і життя; тривалі обмеження соціальних та біологічних потреб; обставини, які призвели до взяття в полон, тримання та умови перебування в полоні; кількість зазначених поранень, контузій, травм, доз опромінювання; дії на ворожій, замінованій території, під вогнем противника; тривалі психологічні та фізичні навантаження; події, в яких постраждали честь і гідність військовослужбовця; звістка про захворювання та смерть близьких; дефіцит часу, збільшення темпу дій; звинувачення себе за випадки загибелі цивільних громадян і товаришів по службі; неможливість зміни умов свого перебування; відсутність контактів з близькими; підвищена відповідальність за свої дії; оточення, загроза полону, жорстокість ворога тощо. Перелічені стресори, природно, ставлять суттєві вимоги до адаптивних можливостей людини. Домінування сили стресорів над наявними адаптивними резервами або недостатня адаптованість призводить до зниження ефективності, а також до виникнення різноманітних нервово-психічних захворювань.

Таким чином, службово-бойова діяльність воїнів-зенітників проходить у складних умовах, що постійно змінюються і саме процес адаптації буде позитивно впливати на хід виконання бойового завдання в умовах стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється. Дослідження адаптаційних можливостей військовослужбовців цього роду військ та їх використання можна вважати одним із найбільш перспективних шляхів психофізіологічного забезпечення різних видів активності, в тому числі активності у виконанні бойових завдань.

*д.п.н., проф. Кільдеров Д.Е. (УДУ)
к.п.н., доц. Приходько Ю.І. (НДЦ ГП ЗСУ)*

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ: СУПЕРЕЧНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Стратегією національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» передбачено такий напрям як «розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки...». Напрямок надзвичайно важливий,

комплексний і як ніколи, – актуальний для нашої держави в умовах агресії РФ проти України. Людський капітал завжди був, є і назавжди залишиться головним чинником функціонування та продуктивного розвитку суспільства на всіх ієрархічних рівнях управління, в різних сферах діяльності. Розвиток та формування людського капіталу – пріоритетні завдання інституцій освіти та науки, де готуються кадри, здатні не тільки забезпечувати сталий поступальний розвиток держави, а й відтворювати їхній освітній і науковий потенціал більш високого рівня.

Рушійною силою, джерелом інноваційного розвитку освітнього процесу з підготовки військових фахівців з вищою освітою, як системи, є притаманні йому суперечності. Вони виражають специфіку зазначеного процесу, його багатоманітність і спонукають до інноваційної діяльності. Водночас, здатність будь-якої системи протистояти виникненню суперечностей характеризує її стійкість. Способи розв'язання суперечностей за наслідками можуть мати як конструктивний, так і деструктивний характер, коли недостатньо враховуються всі чинники, фактори, обставини, експертні оцінки. Суперечності в підготовці військових фахівців з вищою освітою можна поділити на такі групи: 1) між вимогами до якості та ефективності функціонування військової освіти та її реальним станом; 2) нормативно-правового регулювання в умовах воєнного стану; 3) структурні; 4) ресурсного забезпечення; 5) процесу формування та розвитку особистості; 6) системи управління військовою освітою.

Подолання суперечностей першої групи вимагає уявлення не лише на рівні суб'єктів, які усвідомлюють функціонування всієї системи, а й на рівні вищого військового навчального закладу, на рівні кожного з учасників військового освітнього процесу. Головною умовою розв'язання суперечностей цієї групи є їх глибоке усвідомлення та оперативне зняття проблем через систему інновацій щодо повного виконання державних вимог до підготовки військових фахівців у сучасних умовах воєнного стану. Шляхи подолання цієї групи суперечностей зумовлюються причинами виникнення останніх і конкретними умовами, що характеризують стан системи військової освіти, її спроможність ґрунтовно аналізувати причини виникнення суперечностей, знаходити та запроваджувати оптимальні рішення.

Природа суперечностей другої, третьої, четвертої і шостої груп та їхня специфіка вимагають усвідомлення на рівні суб'єктів, які мають у своєму розпорядженні ресурсне забезпечення, повноваження з удосконалення нормативно-правової бази та прийняття оптимальних управлінських рішень. Вони мають пріоритетне право виступати ініціаторами та координаторами, що реалізують інноваційні зміни як спосіб розв'язання зазначених вище груп суперечностей, але зазначене не виключає участі в цьому процесі всіх суб'єктів військового освітнього процесу.

Для подолання суперечностей процесу формування та розвитку особистості у військовому освітньому процесі, що складають п'яту групу, так само, як і для подолання суперечностей першої групи, потрібне глибоке усвідомлення їхньої сутності кожним процесуальним учасником і вжиття відповідних заходів, в першу чергу, – застосування особистісно орієнтованих технологій навчання.

Зазначені групи суперечностей за впливом на систему підготовки

військових фахівців мають подвійний характер – зовнішній і внутрішній.

Суперечності зовнішнього впливу пов'язані з нормативно-правовими, концептуальними, управлінськими поглядами на систему підготовки військових фахівців, фінансовим, матеріально-технічним, інформаційним забезпеченням, оснащенням вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), навчальних центрів озброєнням, військовою технікою, тренажерами, засобами імітаційного моделювання, інтегрованими навчальними комплексами, засобами та елементами штучного інтелекту.

Суперечності внутрішнього впливу пов'язані з управлінськими та процесуальними чинниками функціонування ВВНЗ. Вони в цілому відбивають реальний стан щодо відповідності складових процесу підготовки військових фахівців з виконання ними освітніх стандартів та якісного засвоєння освітньо-професійних програм. Основними напрямками їх подолання мають стати такі:

– підвищення вимогливості щодо: організації військово-освітнього процесу, його інформаційного, науково-методичного, матеріального-технічного забезпечення, виховної роботи, повсякденної діяльності підрозділів ВВНЗ; об'єктивності оцінки науково-педагогічними працівниками рівня знань, умінь, навичок курсантів (слухачів); стану території, навчальних корпусів, аудиторій, містечок, спортивних споруд, музеїв, їдалень тощо;

– активізація діяльності постійного та змінного складу на всіх рівнях навчальної, методичної, наукової, повсякденної діяльності, надання цьому процесу позитивної, інноваційної спрямованості;

– запровадження системних засад у проектуванні та реалізації компетентнісної моделі військового фахівця за обраною спеціальністю (спеціалізацією), особливо її військово-професійної складової;

– дієве застосування інформаційно-комунікаційних технологій, засобів штучного інтелекту з метою формування та розвитку у військових фахівців компетентностей, системних знань, умінь, навичок.

Розв'язання наведених вище суперечностей, є рушійною силою вдосконалення військового освітнього процесу, повинно сприяти процесові його оптимізації, підвищенню якості підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України, спроможних виконувати поставлені завдання в динамічних умовах застосування сучасних видів і систем озброєння

Клімішина Н.П. (ВІКНУ)

КЕЙС-СТАДІ ЯК МЕТОД ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Кейс-стаді є одним з якісних методів дослідження і широко застосовується західними вченими з кінця 1960-х рр. у різних галузях: економіці, соціології, політології, педагогіці, психології тощо.

Зауважимо, що кейс-стаді як метод збору емпіричних даних у психології використовується рідко на відміну від однойменної технології навчання – методу кейсів.

Так, слово *case* перекладається з англійської мови як «випадок, ситуація, обставина, справа, історія, факт», а *study* – «вивчення, дослідження». *Case study* – це метод дослідження, спрямований на вивчення конкретної ситуації, окремого

випадку, що існує в реальній дійсності.

У вітчизняній психологічній літературі методологічного характеру можна зустріти такі значення цього методу: кейс-стаді або «кейс-стадіс», «дослідження одиничного випадку», «ситуаційне дослідження», «дослідження «випадку», «дослідження ситуацій». Поки що складно сказати, якому терміну надається перевага. Йде дискусія про те, чи не можна обійтися поширеним у вітчизняній науці виразом «на прикладі». Однак, на нашу думку, призначення кейс-стаді все-таки ширше і не зводиться до ілюстрації або підтвердження загальних положень прикладами.

Головною особливістю кейс-стаді є докладне, контекстне дослідження конкретного випадку в його «унікальності, неповторності, невідтворюваності в інших умовах як індивідуального самоцінного, цілісного явища у всій сукупності зв'язків, його формують». Цей метод дослідження дозволяє наблизитися до реального стану речей з усією його багатогранністю.

На нашу думку використання даного методу обумовлено унікальністю та швидкоплинністю досліджуваних процесів та явищ. Ця обставина особливо цінна у психологічних дослідженнях.

Зазначимо, що використання кейс-методу знімає багато умовностей та обмежень, які виникають при використанні кількісних методів. Не претендуючи на статистичну достовірність та можливість поширення висновків на велику кількість явищ, кейс-метод спрямований на глибинне вивчення проблеми, концентрується на деталях того, що відбувається, та їх взаємозв'язках. Прикладом використання даного методу може бути дослідження унікального жіночого або чоловічого досвіду у гендерних дослідженнях.

Коваленко Ю.О. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Екстремальні ситуації, побутові труднощі, особисте критичне ставлення військовослужбовців до себе та оточуючих викликають емоційне та інтелектуальне напруження і переростають у серйозний конфлікт. Від швидкості та вміння військового психолога чи соціального працівника допомагати воїну в конфліктних ситуаціях залежить соціальне благополуччя, психічне та фізичне здоров'я, успішне становлення у військовому середовищі, сприйняття завдань.

Мета – проаналізувати можливості психологічної корекції конфліктної поведінки військовослужбовців.

Соціальний працівник і військовий психолог у військовому середовищі повинні вміти розпізнавати джерело конфлікту, напружену обстановку, визначати місце виникнення проблемної ситуації, прогнозувати наслідки та уникати їх. конфліктів або стресів до того, як вони виникнуть і матимуть інші катастрофічні наслідки, і виконувати свої обов'язки з особливою ретельністю.

Одним із способів вирішення військових конфліктів між людьми є процес соціальної взаємодії через співпрацю, компроміс, уникнення та адаптацію. Аналізуючи конфліктну ситуацію, необхідно розуміти, які дії лежать в її основі. У військовій обстановці зіткнення протилежних інтересів виникає внаслідок конкретної конфліктної ситуації, яка може існувати задовго до безпосереднього

зіткнення її учасників.

Психологічне забезпечення переговорного процесу доцільно використовувати в роботі психологів як комплекс технологій, спрямованих на досягнення високого рівня психологічної підготовки військовослужбовців до виконання бойових завдань. Цей метод схожий на коучинговий підхід психології. Переговорна комунікація полягає в зіставленні «Я позиції» з вирішенням проблеми під час обміну інформацією між опонентами. Цей метод називається принциповими переговорами, він передбачає вирішення питань на основі характеру справи замість переговорів, куди кожна сторона може дійти. Метод передбачає пошук взаємної вигоди в конфліктній ситуації.

У ситуаціях, коли інтереси не збігаються, слід вимагати результату, заснованого на справедливих стандартах, незалежно від бажання обох сторін. Принциповий спосіб ведення переговорів між учасниками передбачає жорсткий підхід до суті справи, але м'який підхід до відносин. Цей метод гарантує справедливість і захищає акторів від тих, хто може скористатися доброчесністю інших учасників конфлікту.

Рекомендації для соціальних працівників і психологів, які працюють з військовослужбовцями, слід починати з управління почуттями через розмову, потім уважно вислуховувати інтереси іншої людини, її інтереси, потреби та бажання, і зрозуміти позицію інших людей. Детальні відповіді та реальні питання є ефективним методом інтерв'ю для вивчення рівня усвідомлення солдатами власних емоцій, таким чином виявляючи емоційний стан оточення.

Для підтримки нормального клімату у військовому середовищі необхідно, щоб діяльність психолога чи соціального працівника відповідала потребам військовослужбовця терпінню співрозмовника та потребі розмовляти. Професійна допомога та своєчасне спостереження за стресовим станом бійця є критично важливими для виконання поставленого завдання. Так, кожен повинен знати обсяг і якість роботи, терміни та види нагляду. Важливо пам'ятати, що ніщо не коштує так дешево і не цінується, як добре слово.

Коваленко О.В. (НУОУ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ

Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності офіцерів оперативного рівня розкриваються у численних психологічних і науково-методичних джерелах, у яких здійснено теоретичний аналіз проблеми розвитку та психологічного супроводу підготовки до управлінської діяльності офіцерів у психологічній теорії та військовій практиці, які стосуються особливостей психологічного розвитку управлінської компетентності офіцерів оперативного рівня у різних галузях професійної діяльності.

Аналіз науково-психологічних джерел свідчить про те, що вивченням окремих питань психологічних особливостей діяльності особового складу різних військових формувань займалися такі військові дослідники як: В. Алещенко, О. Блінов, О. Борисюк, М. Д'яченко, А. Журавель, С. Лебедева, М. Логачов, Г. Ложкін, Р. Калениченко, О. Караяні, Л. Кандилович, П. Криворучко, М. Корольчук, В. Крайнюк, В. Кулаков, В. Осьодло, В. Стасюк, І. Приходько,

В. Савінцев, О. Тімченко, В. Христенко, В. Ягулов.

Військове управління на оперативному рівні вимагає від офіцерів високого рівня управлінської компетентності. Ця компетентність, яка включає у себе здатність приймати ефективні рішення та керувати підлеглими, має свої психологічні вимоги та особливості розвитку.

Однією з ключових психологічних вимог є розвиток високого рівня психологічної стійкості. Офіцерам оперативного рівня часто доводиться працювати в екстремальних умовах, де стрес та несподівані ситуації є нормою. Розвинута психологічна стійкість дозволяє їм залишатися зосередженими та ефективними навіть у найскладніших обставинах.

Управлінська компетентність включає в себе здатність оцінювати власні дії та прийняті рішення. Самокритика та управлінська рефлексія є важливим елементом психологічного розвитку. Офіцер повинен бути здатний аналізувати свою власну роботу, виокремлюючи позитивні аспекти та шляхи виправлення помилок.

Розуміння впливу умов військової діяльності на психічний стан є ще однією важливою психологічною особливістю. Офіцери оперативного рівня повинні бути готові до роботи в різних ситуаціях, включаючи відповідне реагування на стресові події та управління екстремальними умовами.

Психологічні особливості управлінської компетентності також включають в себе здатність до ефективного спілкування та розуміння позицій підлеглих. Емпатія грає ключову роль у формуванні довіри та сприяє сприйняттю підлеглими лідера як авторитетної постаті.

Розуміння та врахування цих психологічних особливостей розвитку управлінської компетентності офіцерів оперативного рівня є ключем до формування сильних лідерських постатей в контексті військового управління.

к.військ.н., доц. Коваленко С.Д. (КНУ)

Святенко Т. (ВІКНУ)

УЗАГАЛЬНЕННЯ, ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ СКЛАДОВИХ СИЛ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ТА ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Для досягнення перемоги над агресором – російською федерацією, її збройними силами необхідно постійно проводити аналіз бойових дій, узагальнювати та вивчати бойовий досвід застосування Сил оборони, здійснювати постійну взаємодію між їх складовими.

Ефективність цього процесу буде напряму пов'язана з питаннями впровадження бойового досвіду в освітній процес та практичну діяльність за рахунок функціонування військових навчальних закладів Сил оборони держави.

Питаннями узагальнення бойового досвіду згідно до завдань та рекомендацій повинні займатись структурні підрозділи органів управління частин, з'єднань та угруповань та інформувати відповідні ВВНЗ.

Впровадження бойового досвіду та складових Сил оборони в освітній процес з боку військової психології може мати декілька ключових переваг і аспектів:

Підвищення мотивації: Військова психологія може використовувати

бойовий досвід для мотивації військовослужбовців та курсантів навчальних закладів. Події та приклади з реального бойового досвіду можуть стати джерелом натхнення та підтримки у вивченні нових навичок та знань.

Психологічна підготовка: Використання реальних сценаріїв та історій з бойового досвіду допомагає тим, хто навчається розробляти стресостійкість, реагувати на непередбачувані ситуації та приймати важливі рішення в умовах стресу.

Навчання на прикладах: Військова психологія може використовувати реальні приклади з бойових дій для ілюстрації та показу важливих психологічних концепцій, таких як лідерство, комунікація та розв'язання конфліктів.

Розвиток емпатії: розповіді військовослужбовців про їхні досвіди можуть сприяти розвитку емпатії серед курсантів, що допомагає кращому розумінню психологічних аспектів бойових дій.

Спільні навчальні проекти: психологія може сприяти спільним навчальним проектам між військовими та цивільними навчальними закладами, що дозволяє обмінюватися знаннями та досвідом.

Проте, важливо бути обережним у використанні бойового досвіду в освітньому процесі, оскільки це може викликати стрес і травму серед молоді, яка здобуває військову освіту. Тому важливо забезпечити належну підтримку і психологічну допомогу для тих, хто може відчувати негативний вплив бойового досвіду на своєму психологічному стані.

На нашу думку, на початковому етапі, питання вивчення бойового досвіду можна розділити на вивчення бойового досвіду застосування військ (сил) на основі використання нових прийомів та форм тактичних дій, та вивчення застосування нових або удосконалених зразків військової техніки та озброєння.

Хотілося б розглянути ці питання на прикладі вивчення та впровадження бойового досвіду в навчальному процесі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема дисциплін кафедри загальновійськової підготовки.

На першому, організаційному етапі, на засіданні кафедри було визначено порядок збору матеріалів бойового досвіду, їх вивчення та створення відповідних об'єднаних текстових та електронних матеріалів. Причому кожний наступний матеріал, який надходив, розглядався науково-педагогічними працівниками та визначалась ступінь впровадження в навчальний процес.

Дії противника на початковому періоді війни та в подальшому змусили періодично вносити зміни (корегування) в робочі програми дисциплін кафедри.

В першу чергу та в найбільшому об'ємі ці зміни стосувались та й будуть стосуватись дисципліни «Загальна тактика». Застосування противником форм бойових дій з використанням штурмових підрозділів, а далі штурмових груп змушує вносити зміни в порядок дій підрозділів та частин Збройних Сил України під час ведення оборони. Тому викладачі кафедри внесли зміни у відповідні заняття з розгляду класичних видів оборони - позиційної та маневреної. Крім того масоване застосування ракетно-артилерійських систем під час ведення бойових дій за населенні пункти, створення так званого «місячного ландшафту» змусило впроваджувати елементи маневреної оборони для ефективних дій військ та збереження життя українських захисників. Всі ці питання після відповідного вивчення та розгляду на засіданнях кафедри були внесені в зміни до тем занять та навчальних питань дисципліни «Загальна тактика». Це стосувалося питань

ведення бойових дій, основ бойового застосування підрозділів, бойових можливостей та організаційно-штатної структури.

Крім того ці зміни безпосередньо вплинули на питання військового управління, особливо на створення системи управління від угруповань військ до підрозділів.

На кафедрі Загальновійськової підготовки вивчення цих питань покладено на дисципліну «Основи військового управління».

Як результат до робочих навчальних програм дисципліни «Основи військового управління» були внесені зміни в теми та навчальні питання занять – «Пункти управління», «Бойові документи», «Практична робота командира з бойовими документами». Особливо зміни стосувались питань створення відповідних груп та секцій на пунктах управління, взаємодії з іншими військовими формуваннями та силовими структурами (оперативні групи), а також забезпечення стійкості та безперервності функціонування пунктів управління в сучасних бойових діях.

Дуже важливу роль у впровадженні бойового досвіду відіграють застосування нових зразків озброєння та військової техніки. Особливу увагу необхідно звертати на зміни в тактико-технічних характеристиках таких як імовірність (точність) та дальність ураження. Ці питання вносять суттєві зміни і в тактичні дії і в організаційно-штатну структуру і до питань всебічного забезпечення. Як результат було внесено відповідні зміни до тематики та навчальних занять інших дисциплін кафедри.

Безумовно, що найбільшої ефективності процес вивчення та впровадження бойового досвіду досягне після закінчення бойових дій – нашої перемоги. Але на даному етапі ми вважаємо за нагальну необхідність внесення змін в навчальні матеріали для підготовки всіх категорій військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових Сил оборони.

Сподіваємось що наш приклад допоможе ефективному впровадженню бойового досвіду застосування складових Сил оборони держави в освітній процес та практичну діяльність.

Ковальчук В.Г. (ВІКНУ)

ТРИВОГА ПІД ЧАС ВІЙНИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Однією із найбільш травмуючих психіку подій у житті людини є війна. Вона назавжди залишає свій слід у психічному здоров'ї людини. Військовослужбовці є тими на кого вона впливає безпосередньо, постійно у найбільш негативних її проявах. Страх, смерть, тривога, обстріли, нальоти авіації, важкі поранення, контузії і це ще далеко не все що може спіткати військовослужбовця на війні.

Невідомість того що з тобою може стати за хвилину, коли не знаєш на що сподіватись та що очікувати, переживання та хвилювання за те чи вистачить тобі сил аби боротися, усе це та ряд інших обставин викликає тривогу у воїнів. Тривога – це не страх, страху можна знайти конкретну причину. Однак тривога – вона не має конкретної причини, але виражає відчуття невизначеності та очікування негативних подій. З кожним днем перебування військовослужбовця в зоні активних бойових дій, де на нього тисне маса стресових чинників розвивається й тривога що негативно впливає як на його психічне здоров'я так і на якість виконання завдань за призначенням.

Стрімкий та безконтрольний розвиток тривоги в подальшу може призвести до появи у військовослужбовців тривожних розладів які в свою чергу без відповідного лікування можуть перерости в серйозні психічні порушення.

На території України з 2014 року ведуться бойові дії, та з 24 лютого 2022 року все переросло у повномасштабне вторгнення на територію держави з більшою вразі інтенсивністю бойових дій. У зв'язку з цим у військовослужбовців збільшився ризик до прояву різних психічних порушень та тривожності в тому числі. Залишаючи питання тривоги у військовослужбовців під час ведення бойових дій та після них – збільшується ризик до розвитку у них вразі більших проблем що як наслідок негативно впливатиме як на їх мирне життя так і здатність до виконання бойових завдань.

Отже, задля збереження психічного здоров'я військовослужбовців, їхньої боєздатності та спроможності до повернення в мирне життя є необхідним боротьба з тривогою, тривожними станами та надання необхідних знань та навичок стосовно тривоги та способів боротьби з нею.

к.соц.н., доц. Кожедуб О.В. (ВІКНУ)

АРТИСТИЗМ ЯК КОМПОНЕНТ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ПЕДАГОГА

Сьогодні система вітчизняної військової освіти переживає трансформаційні зміни, які торкаються всіх її структурних елементів. В епіцентрі змін знаходиться також і викладацька діяльність військового педагога. Останній є ланкою, яка забезпечує передачу накопиченого соціального, в тому числі і військово-бойового, досвіду майбутнім поколінням захисників України.

Зауважимо, що *викладання* є одночасно і *мистецтвом* та наукою. Кожне заняття, яке організовує та проводить військовий педагог є унікальним та неповторним. І в цьому сенсі, викладання в чомусь схоже на роботу художника, письменника, поета, для якої потрібне глибоке знання життя, людської душі, вміння бачити, зрозуміти та співпереживати.

Викладання – це і наука, в основі якої лежать об'єктивні закони, що фіксують суттєві зв'язки та відносини у процесі сприйняття та засвоєння навчального матеріалу. Ці закони виступають наріжним каменем, що забезпечують процес цілеспрямованого формування особистості майбутнього офіцера та фахівця.

Творчість – це особливий вид діяльності особистості, результатом якого є створення нового та унікального. Народження нового відбувається на основі реорганізації наявного досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів. Виокремлюють такі види творчості як: інтелектуально-теоретична, художня, технічна. Творчість різноманітна за глибиною та ступенем інтенсивності – від простої знахідки іншого шляху та способу вирішення задачі до створення оригінальної моделі чи власного художнього твору.

В основі творчої педагогічної діяльності військового педагога лежать знання з тієї навчальної дисципліни, яку він викладає, педагогічні знання та дидактичні навички, які він застосовує під час викладання.

Насиченість освітнього процесу вищого військового навчального закладу елементами творчості робить його захоплюючим, захоплюючим, а це у свою

чергу сприяє формуванню активно-творчого ставлення курсантів (слухачів) до процесу пізнання.

Повноцінна самореалізація внутрішніх ресурсів особистості військового педагога, інтенсифікація його творчого початку проявляється через формування (на початку викладацької діяльності) та активного використання (на етапі професійного самовдосконалення) артистизму та акторсько-сценічних вмінь.

Так, *артистизм* – це цілісну систему особистісних якостей, що сприяє вільному самовираженню особистості.

Поняття *артистизм* має французькі коріння та трактується як художня обдарованість або висока і тонка майстерність виконання чогось, віртуозність.

Артистизм військового педагога – це особлива, емоційна мова творіння нового; проникливий стиль його співтворчості з курсантами (слухачами), орієнтований на розуміння та діалог з іншим; витончене і тонке мереживо створення живого почуття, знання та сенсу, що народжуються «тут і зараз»; це здатність майже миттєво переключатись на нові ситуації, опинятися у новому образі, вміння жити ідеями, що викладаються курсантам (слухачам) на занятті, жити широко; це багатство особистісних проявів, образний шлях постановки та вирішення проблеми, гра уяви, витонченість, натхненність, відчуття внутрішньої свободи.

Кокошко Б.Р. (ВІКНУ)

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ОСОБИСТІСНО ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Військові дії та воєнні стреси залишають глибокий слід на психіці ветеранів. Часто вони стикаються з особистісно-професійними деформаціями, які можуть виявитися у відчутті відчуженості від навколишнього світу, втраті міжособистісних зв'язків, а також у загостренні психічних захворювань.

Психокорекція грає важливу роль у відновленні психічного здоров'я цих ветеранів. Цей підхід включає в себе комплекс заходів, спрямованих на покращення самопочуття, відновлення довіри до навколишнього середовища та відновлення здорових сімейних відносин.

Один з ключових аспектів психокорекції – це психотерапевтична підтримка. Психотерапевти надають ветеранам можливість вільно висловлювати свої емоції та допомагають їм знайти способи подолання стресових ситуацій. Крім того, важливою є психосоціальна підтримка, яка допомагає відновити соціальні зв'язки та відчуття впевненості у власних силах. Психокорекція також включає в себе професійну реабілітацію ветеранів. Шляхом навчання нових навичок та розвитку існуючих професійних здібностей, ветерани можуть знайти нові можливості для працевлаштування, що сприяє їхній соціальній інтеграції та підвищенню самооцінки. Психокорекція допомагає їм знайти внутрішню силу та впевненість у власних здібностях, подолати страхи та відчуття відчуженості. Ця процедура стимулює їхній внутрішній розвиток та відновлення самоідентифікації. Крім того, психокорекція сприяє встановленню стійких та позитивних міжособистісних зв'язків, що є важливим аспектом подолання соціальної ізоляції.

У сучасному світі, де воєнні конфлікти та їхні наслідки є актуальною проблемою, нам важливо надавати належну увагу психокорекції ветеранів. Це

важливий крок у забезпеченні їхнього фізичного та психічного благополуччя, а також у будівництві миру та стабільності в наших суспільствах.

Підсумовуючи зазначимо, що психокорекція особистісно-професійних деформацій учасників бойових дій відіграє важливу роль у покращенні якості життя цих ветеранів. Наша підтримка та розуміння їхніх потреб можуть допомогти їм відновити гідність, знайти нові шляхи у житті та повернутися до нормального функціонування в суспільстві.

Корон С.В. (ІСК НУОУ)

ОСОБЛИВОСТІ СОМАТИЧНОЇ КОНСТИТУЦІЇ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АДАПТАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Тема стресу стала ключовою в багатьох наукових роботах, які стосуються набуття стресостійкості та психологічної готовності військовослужбовців до виконання бойових завдань в екстремальних умовах. Водночас актуальність даної теми зберігається та підтверджується необхідністю більш ретельного аналізу чинників, які впливають на вибір адаптаційних стратегій і проходження адаптаційних процесів у особового складу.

Дослідження Казначєєва В.П., які базувалися на наукових роботах Анохіна П.К., Меєрсона Ф.З., Павлова І.П., Сельє Г., Сеченова І.М. та інших, вивчали процес адаптації, як однієї з фундаментальних та універсальних якостей біосистеми, та дозволили виявити особливості адаптаційних можливостей людини в залежності від її соматичної конституції. Було доведено, що існує 3 типи стратегії адаптації особистості до стресових факторів за функціонально-часовим принципом, які значною мірою залежать від особливостей зформування її фізіологічної та нервово-психічної системи.

I тип, умовно «спринтер» - людина, яка за своєю конституцією має здатність до сильних адаптаційних реакцій з високим ступенем надійності у відповідь на значні, але короткочасні стресові фактори. Однак, такий високий рівень реакцій може підтримуватися відносно короткий термін, після якого необхідний «термін відновлення», тому що настає ризик дезадаптаційних процесів (поступова втрата системою стану динамічної рівноваги - гомеостазу).

II тип, умовно «стаєр» - людина, яка за своєю конституцією має здатність до адаптаційних реакцій на тривалу дію стресових факторів середніх значень. Але даний тип менш стійкий до дії короткочасних, «пікових» стресів.

III тип, умовно «змішаний» - має якості адаптаційних стратегій I та II типів, в залежності від сили та терміну дії стресових факторів, може набувати сталих здатностей одного з типів.

Виявлення особливостей соматичної конституції особистості та закономірностей формування її адаптаційних стратегій дозволяє використовувати та враховувати дану типологію при розподілі обов'язків і формуванні груп військовослужбовців щодо виконання завдань за призначенням (довготерміновий оборонний або наступальний бій, короткочасний штурм, спеціальні місії і т.і.). Крім того, це дозволить командирам (керівникам) всіх ланок вивчати, моделювати та прогнозувати можливу поведінку військовослужбовців під час проведення занять з бойової підготовки або тренувань з спеціальної психологічної підготовки («психологічна смуга

перешкод», «смуга реакції лідера»), в залежності від функціонально-часових характеристик дії стресових факторів.

Перспективою у даному напрямку є подальше дослідження впливу стресу на психосоматичну структуру особистості (фізіологічний, емоційний, інтелектуальний, вольовий стан) в екстремальних умовах та методів підвищення психологічної готовності військовослужбовців.

Костюк Р. (ВІКНУ)

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Копінг-стратегії – це усвідомлені і життєво необхідні моделі поведінки долаття труднощів. Несформованість копінг-стратегій спричиняє порушення соціальної взаємодії, деструктивні зміни особистості, детермінує проблеми адаптації та саморозвитку. Як феномен зниження життєстійкості людини він призводить до заміни конструктивних стратегій поведінки на неконструктивні. Це стосується також і військовослужбовців та має негативний вплив на їхнє психологічне здоров'я й виконання ними бойових завдань. Ця обставина робить актуальним наукові дослідження копінг-стратегій, з позицій психологічної науки. Розуміння копінг-стратегій та виявлення їх зв'язку з особистісними ресурсами необхідно враховувати у процесі психологічного супроводження службової діяльності військовослужбовців.

Копінг (від англ. coping – справлятися) – це те, що робить людина, щоб перебороти життєві труднощі. Вперше ввів поняття «копінг» Л. Мюрфі та трактував його як прагнення людини вирішити певну проблему.

Слід зазначити, що копінг-стратегії особистості є змінними протягом життя. Позитивною вважається динаміка саме конструктивних моделей поведінки (за С. Хобфоллом). Це підтверджує М. Дідух, яка встановила, що засобом забезпечення ефективної професійної діяльності військовослужбовця у психологічно напружених ситуаціях є конструктивна копінг-поведінка. Основними копінг-стратегіями поведінки військовослужбовця є підтримання активної та просоціальної поведінки, що сприяє формуванню раціонального підходу та пошуку позитивних шляхів подолання складних життєвих обставин у процесі взаємодії, переосмисленню власного ставлення до людей, розширенню порогу активності і власних можливостей, а також – збагаченню внутрішнього особистісного ресурсу. Ефективність обраної копінг-стратегії залежить не тільки від самої ситуації загалом, але й від індивідуально-типологічних властивостей особистості військовослужбовця і його потенційних ресурсів.

Копінг-стратегії поведінки є важливими не тільки для особистості військовослужбовця, але і для колективу, де він працює. Саме застосування конструктивних стратегій сприяє згуртуванню колективу, покращенню взаємин, взаємопідтримці та довірі. Водночас слід зауважити, що у майбутньому ці стратегії можуть призводити до маніпулятивних дій, зниженню стресостійкості і загалом негативно впливати на здоров'я військових. Тому потрібно навчати військовослужбовців підтримувати активний копінг, що орієнтований на вирішення проблемних ситуацій.

Варто зазначити, що конструктивні копінг-стратегії поведінки допомагають військовослужбовцям підвищити задоволеність життям,

розширити власну зону комфорту, розцінити стресову ситуацію як можливість набуття досвіду, нівелювати почуття безпорадності, а небезпеку сприймати як виклик й можливість самореалізації.

*ЗМС, проф. Кочергіна Т.І. (КНУ)
к.т.н., доц. Дем'янюк О.С. (КНУ)
Борзак О.М. (ВІКНУ)*

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Першим чинником розвитку освіти є відношення соціальної системи і особистості. Вітчизняні концепції виховання стверджують, що людина народжується індивідом, а потім стає особистістю завдяки і у процесі соціального впливу. Такі концепції виходили з того, що всі народжуються рівними, а для розвитку гармонійної людини потрібно забезпечити рівні соціальні умови і саме тому відбуваються соціальні революції. Це основне положення і нині займає головне місце в сучасній вітчизняній психології. Під час вивчення персонології це положення вимагає пояснення, тим більше, що в концепції психології суспільство виступає як «монітор відхилення». Тобто в психології особистість розвивається «всупереч» соціуму, а у вітчизняній психології — «завдяки». Таким чином, головна методологічна проблема — це зв'язок особистості і суспільства. Без відповіді на це питання неможливо не тільки викласти теоретичний матеріал, але й пояснити актуальні проблеми суспільної практики, педагогічної і психологічної діяльності.

Виходячи з «наукового», об'єктивного підходу, науковці розглядали проблеми виховання з суто теоретичних позицій, освіта ставала «предметною», педагогіка шукала методи і методики, які підходили б для всіх з урахуванням соціальної рівності. Навіть психологія розвивалася тільки як психологія виховання комуністичної особистості, а психологія розвитку закінчувалася періодом закінчення школи.

Парадокси педагогічної виховної системи і психологічної науки, зокрема і в цих умовах, проявлялись у двох напрямках:

- натуралістичному (природному, предметному), який базувався на передачі об'єктивних знань, установок, демонструючи науковий підхід;
- гуманістичному, який виходив з цілісної природи людини, яка розвивається в конкретних суспільних умовах, віддзеркалюючи всі його проблеми, переваги і недоліки.

Звичайно, особистість розвивається в суспільстві, у певному середовищі, і питання не про відмову від суспільного впливу на особистість, а про акценти в педагогічній, психологічній діяльності. Це об'єкт, суб'єкт і предмет відповідної науки взагалі. Гуманітарна освіта і гуманітаризація самої освіти мають стати напрямками розвитку особистості. Але гуманізм теж має свої вади. Свого часу Ніцше сказав, що «гуманізм – це рівнина, вона не терпить не тільки гір, але й висоти, а добрі і справедливі завжди знищують творців».

Особистість – суб'єкт суспільства, суб'єкт власного розвитку, суб'єкт самопізнання, суб'єкт своєї власної психіки. Враховуючи суб'єктивні і суб'єктні засади, суспільство передає цим суб'єктам накопичений досвід, знання, зокрема і комплекси, і стереотипи, і міфи, і ілюзії, і помилки. І саме суб'єкту потрібно в

усьому цьому розібратися, маючи на увазі, що це і є власне зовнішнє і внутрішнє середовище, від яких залежить його життя. Тому зрозуміло бажання української школи психології розглядати психологію не як науку про закономірності психічних процесів, а як науку про людину, яка є суб'єктом психіки і своєї психічної діяльності, розглядати психологію і власне життя через вчинок, визначаючи його як «ствердження через комунікацію». Хоча однією комунікацією тут не обійтися, потрібно розібратися і перетворити все те, що передається суб'єктові у спадщину як умову саморозвитку і розвитку суспільства зокрема.

Нового методологічного підходу вимагають і концепція «діяльності», і концепція «свідомості». Адже спостерігається як намагання все пояснювати через діяльність, забуваючи про поведінку, так і некритична заміна «діяльності» проблемою «активності».

Що стосується «свідомості», то вона ще й досі розглядається як «усвідомлення закономірностей навколишнього світу», хоча в зарубіжній психології мова йде про стани свідомості, в яких визначаються пробуджені (екстравертовані), альтернативні і патологічні стани свідомості, розглядаються проблеми сну і сновидінь, марення, гіпнотичного стану, стану свідомості перед смертю, вплив нейродепресантів, збуджуючих засобів, вплив наркотиків на свідомість особистості.

Таким чином, суспільство, існуючи об'єктивно, має суб'єктивну основу, розвивається або деградує завдяки конкретним суб'єктам, бо саме суб'єкт визначає напрям, динаміку вітального розвитку суспільства, розвиток не тільки психіки особистості, але й самого життя.

Отже, існуюча сфера освіти України має значні потужності й науковий потенціал, що при вирішенні виявлених педагогічних та психологічних проблем можуть забезпечити прискорений інноваційний розвиток цієї сфери.

Кравець Д.М. (ВІКНУ)

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА ДОСВІДОМ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Події, які сьогодні відбуваються на території України, вимагають суттєвого посилення системи соціальної допомоги та соціального захисту населення. Триваючі бойові дії призвели до виникнення нової категорії отримувачів соціальних послуг – осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії росії проти України. Соціальна робота з військовослужбовцями, безумовно, також стає все більш актуальною в умовах російсько-української війни, що триває, оскільки військовослужбовці не менше за мирне населення зазнають ризиків зовнішніх і внутрішніх чинників та є вразливими. У цьому аспекті постає необхідність нового підходу до вдосконалення існуючих та розробки нових форм і методів соціальної роботи з такою категорією осіб.

Організацію соціального супроводу військовослужбовців покладено на Головне управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ (далі – Управління), яке діє на підставі наказу Генерального штабу Збройних Сил України від 02.06.2016 р. № 51 «Про затвердження Положення про Головне

управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України».

Аналіз нормативно-правової бази з питань соціального супроводу військовослужбовців дозволяє стверджувати, що всі вони містять заходи щодо основних напрямів соціального захисту (соціального забезпечення, соціальної допомоги та соціальних послуг), соціальної роботи з військовослужбовцями ЗСУ і регламентують соціальну роботу. Проте чинне на сьогодні законодавство щодо військової служби, правового статусу військовослужбовців ЗСУ, їх соціального захисту в умовах війни не гарантує можливості реального захисту прав і свобод військовослужбовців ЗСУ.

Зважаючи на досвід російсько-української війни, теоретичний аналіз досліджень з означеної проблеми, ми вважаємо, що для вдосконалення правового регулювання соціальної роботи з військовослужбовцями в умовах реформування ЗСУ необхідні зміни до нині діючого законодавства. Зокрема це стосується питань: бюджету (в частині повернення пільг для військовослужбовців); кредитування (житлового будівництва, для здобуття освіти тощо); соціального захисту військовослужбовців, які мають дітей; організації соціальної роботи з військовослужбовцями на фаховій та постійній основі тощо.

Враховуючи вищевикладене, робимо висновок, що соціальний супровід військовослужбовців – це діяльність органів військового управління щодо забезпечення правової та соціальної захищеності, а також розв'язання супутніх наявних проблем військовослужбовців. При організації різних видів допомоги військовослужбовцям, які брали участь у бойових діях, у тому числі під час збройної агресії росії проти України, доцільно враховувати економічні, соціальні, сімейні та інші обставини.

к.т.н., с.н.с. Охрамович М.М. (ВІКНУ)

к.пед.н. Кравченко О.І. (ВІКНУ)

МОТИВАЦІЯ ТА НАСТАВНИЦТВО В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ НУ, НАУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ВВНЗ ТА/АБО ВВП(ЗВО) МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Для успішного вирішення завдань формування та розвитку наукових працівників освітніх та наукових установ системи Міністерства оборони України та наближення до стандартів країн НАТО вітчизняна політика в галузі військової наукової діяльності і навчання, підвищення кваліфікації повинна бути спрямована, перш за все, на створення механізмів реалізації стратегії навчання упродовж всього життя, забезпечення її доступності та якості. У світовій практиці для підвищення професійного рівня працівників упродовж всього життя все частіше використовується система наставництва, яка прискорює набуття знань, навичок та компетентностей.

Наукові публікації в яких започатковано розв'язання порушеної проблеми методологічним підґрунтям є положення теорії діяльності О.М. Леонтьєва і С.Л. Рубінштейна про те, що сутність діяльності розглядається як єдність цілей, мотивів, дій (операцій), результату. Системоутворювальною характеристикою діяльності є мета.

Мотив – це обов'язкова складова діяльності, оскільки немотивована діяльність розглядається як діяльність із суб'єктивно чи об'єктивно прихованим

мотивом (О. Н. Леонтьєв). Таким чином, мотив є фактором, який перетворює налаштування в активну діяльність, дає можливість суб'єкту діяльності зіставляти конкретні ситуації із системою цінностей, якими він керується в поведінці.

Найважливішими характеристиками суб'єкта професійної діяльності С. Л. Рубінштейн визначає активність, здібність до розвитку й інтеграції, самодетермінації, саморегуляції і самовдосконалення.

Мотиваційно-ціннісний компонент є стрижневим у цілісній структурі діяльності. Відповідно, цей компонент є визначальним в управлінні підвищенням кваліфікації педагогічних працівників. Ю.К. Бабанський зазначав, що ефективність і якісні результати діяльності визначаються стійкими мотивами особистості, що передбачає бажання діяти активно, долати труднощі, несприятливі умови, наполегливо досягати визначеної мети.

Мотивація розглядається як спонукання себе або інших людей до певної дії (процесу, діяльності), спрямованої на задоволення особистісних або колективних цілей і потреб. Виходячи з такого розуміння мотивації, нами визначено показники мотиваційно-ціннісного компонента управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників, а саме: наявність професійних мотивів, мотивів особистісної самореалізації, прагнення досягати високих результатів у професійній діяльності.

Мета наставництва – це професійний розвиток працівників, підвищення рівня їх адаптації на підприємствах, що в свою чергу знижує плинність кадрів, позитивно впливає на імідж організацій та їх діяльність.

Таким чином сучасна система підвищення кваліфікації наукових працівників НУ, наукових підрозділів ВВНЗ та/або ВНП(ЗВО) Міністерства оборони України поступово переорієнтовується з виконання функції зовнішнього чинника професійного вдосконалення наукових працівників з урахуванням сучасної військово-політичної реалії направлених реалізацію актуальних запитів модернізації системи військової науки.

*к.психол.н. Кравченко К.О. (ВІКНУ)
к.філос.н. Соколіна О.В. (ВІКНУ)*

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ «МАСКА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ (КОМБАТАНТАМИ) ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У роботі військового психолога дуже важливим є обрати для себе такі психологічні інструменти роботи з військовослужбовцями, які б давали швидкі позитивні результати, дозволяли нейтралізувати негативні психічні стани (якщо мова йде про роботу з військовослужбовцем у районі ведення бойових дій) і можливість перетворювати їх у психологічний індивідуальний ресурс (при реабілітаційних заходах, на етапах відновлення боєздатності підрозділів). Одним з таких інструментів є метафоричні асоціативні карти (МАК). МАК дозволяють не лише оперативно провести психодіагностику військовослужбовців (як групи, так й індивідуально), але і слугують налагодженню психологічного контакту з ними, що позитивно впливає на подальшу залученість до психологічної роботи. Окрім того, МАК є достатньо ефективним інструментом для проведення

психологічної корекції.

Однак, потрібно констатувати, що наразі практично не існує подібного інструменту для роботи з військовослужбовцями, особливо з учасниками бойових дій, які б враховували усю специфіку їх службово-бойової діяльності та особливостей роботи військових психологів (принаймні такі інструменти не впроваджені у війська для загального використання). Саме тому головною ідеєю створення психологічного інструменту для надання можливості врахування не лише специфіки психічних станів військовослужбовців – учасників бойових дій, але й особливостей та умов роботи військових психологів стало поєднання двох методів роботи, а саме використання методу маскотерапії та метафоричних асоціативних карт. У зв'язку з тим, що використання методу маскотерапії з особовим складом на лінії зіткнення у своєму «класичному вигляді» є неможливим, оскільки займає багато часу саме на створення маски, механізми, покладені в його основу, та техніки є корисними для роботи з психічними станами військовослужбовців, які обумовлені веденням бойових дій. Крім того, маскотерапію можна використовувати для роботи з військовослужбовцями під час багатьох видів психологічного забезпечення (підготовки та реабілітації), але, на нашу думку, він потребує певної модифікації, враховуючи умови його застосування.

Запропонований психологічний інструмент, МАК «Маска» дозволить побачити, яку маску одягнула на учасників бойових дій війна (діагностична функція), який прихований зміст вона несе (пошук ресурсу) та яким чином може допомогти досягнути перемоги над ворогом, а саме підтримати та (або) не втратити боєздатність особового складу підрозділу (психокорекційна функція).

к.пед.н. Кравченко О.І. (ВІКНУ)

АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Реалізація принципу активності в навчанні має велике значення, оскільки навчання і розвиток носять діяльний характер, а від якості навчання залежить результат навчання, розвиток і виховання курсантів. Проблема застосування методів активізації навчально-пізнавальної діяльності курсантів особливо актуальна на сучасному етапі становлення національної системи освіти.

Вирішення задачі підвищення ефективності і якості навчального процесу її особлива значущість полягає в тому, що навчання спрямоване не тільки на сприйняття навчального матеріалу, але й на формування позитивного ставлення учнів до самої пізнавальної діяльності. Знання, отримані в готовому вигляді, як правило, викликають в учнів певні труднощі під час їх застосування або при вирішенні конкретних завдань, що зумовлено формальним вивченням теоретичних положень і невмінням їх застосовувати на практиці.

З метою формування особистості в навчальному процесі сучасна дидактика рекомендує збагачувати традиційні методи навчання такими прийомами та способами, які сприяли б формуванню умов для активного самостійного набуття учнями загальнонаукових та професійних знань, навичок та вмінь. Потужним засобом, що активізує пізнавальну діяльність курсанта на занятті, є використання мультимедійних

технологій, які забезпечують комбінування різних форм представлення інформації на одному носіїві, наприклад, текстової, графічної, звукової, цифрової, анімації, відео та інше.

Отже, сучасна дидактика вимагає від учнів не тільки зрозуміти, запам'ятати й відтворити отримані знання, але й, найголовніше, – вміти ними оперувати, ефективно застосовувати в професійній діяльності й творчо розвивати. Тут передбачається урахування індивідуальних особливостей, моделювання навчального процесу, його прогнозування, чітке планування, активне керування навчанням і розвитком кожного учня.

Дослідницький характер навчально-пізнавальної діяльності дозволяє пробудити в творчий інтерес, а це в свою чергу спонукає їх до активного самостійного і колективного пошуку нових знань.

Таким чином, найважливішою умовою активізації навчально-пізнавальної діяльності є забезпечення мотивації навчання, яка підвищує інтерес учнів до знань, викликає наполегливість, сприяє засвоєнню нових знань, прагненню досягти поставленої мети.

к.т.н. Кубявка М.Б. (ВІКНУ)

к.т.н. Кубявка Л.Б. (КНУ)

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У вищих військових навчальних закладах провідних країн світу методики навчання на сьогодні в основному спрямовані на розвиток індивідуальних якостей слухачів (курсантів, студентів), зокрема на критичне мислення та відчуття відповідальності за свої дії. Під час навчання, у більшості закладів, використовуються активні методи, щоб спонукати слухачів (курсантів, студентів) до творчого мислення та реалізації своїх здібностей на практиці. Серед методів, які використовуються у вищих військових навчальних закладах, необхідно виділити метод Теєра та метод перевернутого класу, за яких головна роль в процесі навчання лягає на курсантів, результат їх навчання стає відповідальністю кожного майбутнього офіцера. Метод перевернутого класу вимагає від курсантів такої підготовки до занять, аби викладач міг не зупинятися на матеріалі, який опрацювали курсанти, та переходити до наступної теми.

Сучасна педагогіка виділяє такі рівні засвоєння знань: сприйняття, осмислення, запам'ятовування, застосування знань у схожій ситуації за певним зразком; застосування знань у новій ситуації.

На жаль, досі ще не вироблені спільні підходи до кількісного та якісного визначення рівнів засвоєння змісту навчального матеріалу. Досі різні автори пропонують свої трактування цього поняття, визначають різну кількість можливих рівнів, що вимагає від військового викладача при проектуванні і конструюванні технології навчання творчого підходу. Йому доцільно керуватися при цьому своїм педагогічним досвідом, визнаними і практикованими у військовому вузі дидактичними концепціями і теоріями навчання.

Водночас чомусь лишаються не популяризованими підходи щодо підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, тобто такі методи навчання, які направлені не лише на спрощеність і доступність викладання дисциплін, а і

на повноцінний зворотній зв'язок від осіб, що навчаються. Саме підходи щодо підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, що основані на, так званих, інтелектуальних картках, картках пам'яті, опорних сигналах тощо теж повинні мати місце серед загальноприйнятих методів та методик проведення занять.

Практичне спостереження за слухачами (курсантами, студентами) під час проведення тестувань показало, що вибір відповіді часто ґрунтується не на знанні матеріалу дисципліни, а на якихось інших міркуваннях. Більш того, повсюдне введення тестування сформувало у значної частини слухачів (курсантів, студентів) стійку мотивацію просто «скласти» дисципліну, що позначається і на рівні їхнього інтелектуального розвитку та, у кінцевому підсумку, на рівні їхньої професійної підготовки. Нівелювати цю особливість можна на основі інноваційного навчально-методичного супроводу дисципліни, тобто завдяки використанню інноваційних підходів щодо підвищення рівня засвоєння ними навчального матеріалу.

Саме тому, робота щодо застосування інноваційних підходів для підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу є актуальною та необхідною для сучасної військової педагогіки, а пошук, виокремлення, обґрунтування та впровадження у освітній процес підходів, які забезпечать підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу під час підготовки військових фахівців (майбутніх офіцерів) у ВВНЗ та ВНП ЗВО є її лейтмотивом.

к.т.н. Кубявка М.Б. (ВІКНУ)

Пирогов К.О. (ВІКНУ)

Халіманенко С.М. (ВІКНУ)

ТЕХНОЛОГІЯ MIND MAPPING, ЯК ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ В ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

Сучасна система освіти орієнтує педагога на використання в роботі різноманітних технологій, які дають можливість оптимізувати, інтенсифікувати навчально-виховний процес. На даний час їх існує ціла низка, тому кожен педагог має змогу підібрати саме ті, які б сприяли ефективності навчання слухачів (курсантів, студентів), розвивали в них пізнавальну активність, стимулювали продуктивне мислення. Використання найрізноманітніших методів і методичних прийомів як традиційних, так і нових, важливе на всіх заняттях, адже вони сприяють формуванню цілісної особистості.

Інноваційні технології включають такі підходи до викладання:

- інтерактивні методи (передбачають орієнтацію на особистість; розгляд знань як сукупність навичок, що актуалізуються в системі діяльності студента, розвиток зацікавленості студентів у здобутті знань; оцінювання; самооцінювання);

- використання технічних засобів навчання (комп'ютерних та мультимедійних, мережі Internet).

Методика інтелект-карт (Mind-Maps) була розроблена у 70-х рр. ХХ ст. англійськими науковцями Т. Бьюзеном та Б. Бьюзеном. В основу концепції покладено уявлення про принципи роботи людського мозку: асоціативне мислення, візуалізація уявних образів, цілісне сприйняття.

Асоціативна карта (інтелект-карта) – це діаграма зв'язків, яка відображає природний хід мислення від центральної ідеї до її наслідків. Іншими словами, це метод

візуального представлення ідей, думок, концепцій та будь-якої іншої інформації. Вона допомагає максимально запам'ятовувати інформацію завдяки синтезу інформації: візуалізації, систематизації, класифікації, асоціації.

Інтелект-карти використовуються як засіб для навчання, організації та управління навчальним процесом, вирішення завдань, ухвалення рішень. Карта представлена у вигляді діаграми, на якій зображені ідеї, завдання або поняття, зв'язані векторами, що відходять від центральної ідеї. В основі такої техніки лежить принцип «радіального мислення». Технологія ментальних карт дозволяє в процесі навчання дотримуватись чіткого структурування знань, починаючи від простого і загального, поступово переходити до більш складної та детальної інформації

Психологічним підґрунтям для роботи з інтелект-картами є проєкція процесів, що відбуваються у мозку під час запам'ятовування нової інформації. Так, новий біт даних, що надходить до мозку, є стрижнем, що побудови його у вигляді цілісного ядра. Від нього відгалужуються численні «промені» – асоціації, дотичні до цієї (як правило, нової) інформації. За таких умов кожна асоціація перебуває у нерозривному зв'язку з безліччю інших, безпосередньо непов'язаних з первинним бітом. По суті, зв'язки, що утворюються за асоціаціями та власне асоціації й створюють певну інтелект-карту обраної предметної області. Для вивчення кожного окремого поняття, проблеми необхідно будувати специфічну для цього «ментальну карту».

За таких умов глибина (майже 100%) засвоєння нового матеріалу обумовлена тим, що кожне нове для себе поняття той, хто навчається, запам'ятовує крізь призму уже відомих для себе образів. Разом з тим, записи у вигляді деревовидних схем є тотожними «мові» людського мозку.

Підводячи підсумок слід зазначити, що, інтелект-карти в освіті це сучасний і дієвий спосіб викладання навчального матеріалу, який зробить будь-яке заняття цікавим і пізнавальним, а також дозволить слухачам (курсантам, студентам) краще засвоїти матеріал. Застосування інтелект-карт у навчанні може дати величезні позитивні результати, оскільки слухачі вчать вибирати, структурувати і запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її в подальшому. Ментальні карти допомагають розвивати креативне і критичне мислення, пам'ять і увагу, а також зробити процес навчання цікавішим і результативнішим, вони відображають природний спосіб мислення людського мозку, і саме тому вони інтуїтивно зрозумілі та мають велику цінність для навчання. Ментальні карти пов'язують процес пам'яті й творчості, що особливо важливо для організації процесу навчання на заняттях.

Отже, застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надає можливість викладачам впроваджувати та вдосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань слухачів (курсантів, студентів).

Куценко А.О. (ВІКНУ)

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МОБІЛІЗОВАНИХ ДО УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Розвиток стресостійкості у мобілізованих військовослужбовців є ключовим завданням, оскільки ця категорія військовослужбовців стикається із викликами та навантаженнями, пов'язаними із участю в бойових діях. Важливість цього питання набуває особливого значення в сучасних умовах війни.

Методика розвитку стресостійкості мобілізованих військовослужбовців стає важливою складовою підготовки цієї категорії військових до служби в умовах воєнних конфліктів.

Перше, що варто визначити - це сутність стресостійкості та її роль у військовій діяльності. **Стресостійкість** – це здатність індивіда витримувати фізичний і психологічний стрес під час виконання службових обов'язків (бойових завдань). Для мобілізованих військовослужбовців, які можуть опинитися в середовищі воєнних конфліктів, це особливо важливо. Стресостійкість допомагає їм зберігати раціональність та рішучість, контролювати власні емоції та виживати в небезпечних умовах.

Засоби розвитку стресостійкості включають в себе психологічні тренування, фізичну підготовку та навички саморегуляції. Вони спрямовані на підвищення відчуття впевненості, розширення стресостійкості та підвищення ефективності дій під час стресових ситуацій. Мобілізовані військовослужбовці повинні бути підготовлені до найрізноманітніших сценаріїв і вміти діяти в умовах високого тиску та невизначеності.

Методика розвитку стресостійкості мобілізованих військовослужбовців включає психологічні тренування, які розвивають навички виживання та адаптації до стресових ситуацій. Ці тренування включають в себе симуляцію реальних воєнних дій, де військовослужбовці вивчають стратегії та тактику, надання першої медичної та психологічної допомоги, прийоми саморегуляції, а також вправи на підвищення фізичної стійкості. До методики також входять психологічні консультації та групові сесії, які сприяють розвитку психологічної стійкості.

Важливим аспектом методики є індивідуальний підхід до кожного військовослужбовця, оскільки кожна особа має свої особливості та рівень стресостійкості. Процес розвитку стресостійкості вимагає часу, терпіння та психологічної підтримки.

На практиці, методика розвитку стресостійкості мобілізованих військовослужбовців може допомогти підвищити їхню готовність до бойових дій та підвищити рівень безпеки. Це важливий аспект військової підготовки, який впливає на успішність операцій та виживання військовослужбовців.

Отже, методика розвитку стресостійкості мобілізованих військовослужбовців має свою актуальність і важливість у сучасному світі. Збільшення кількості конфліктів та військових дій в різних куточках світу підкреслює необхідність підготовки військових до роботи в найскладніших умовах.

Навчання та розвиток стресостійкості мобілізованих військовослужбовців може допомогти зменшити психологічний вплив стресу на їхню функціональність та підвищити шанси на успіх у бойових діях. Мобілізовані військовослужбовці повинні бути готові до подолання психологічних труднощів, з якими вони можуть стикатися в реальних бойових умовах.

Таким чином методика розвитку стресостійкості мобілізованих військовослужбовців є критично важливою для забезпечення їхньої безпеки та ефективності в різних бойових сценаріях. Для досягнення цієї мети, вона повинна враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного військовослужбовця та включати в себе комплекс психологічних, фізичних та практичних аспектів розвитку стресостійкості.

ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Військове лідерство є одним із провідних напрямів розвитку Збройних Сил України. Важливим кроком у закладанні його фундаменту стала Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України (далі – Доктрина), затверджена начальником Генерального штабу Збройних Сил України 01.12.2020 року. У цьому документі здійснено акцентування на визначенні та тлумаченні низки термінів і понять, що розкривають сутність військового лідерства. У тому числі, схарактеризовані базові компетентності військового лідерства (аналізувати і синтезувати, надихати і мотивувати, вести, розвивати, досягати та трансформувати) тощо.

Аналогічні документи прийняті й у інших країнах, зокрема у США це ADP 6-22 (Army Doctrine Publication) Army Leadership and the Profession. Саме цей документ був взятий за основу розробки нової редакції Доктрини, над якою працювала творча група науковців ВІКНУ як одна з таких груп. Фахівці управління розвитку військового лідерства Головного управління персоналу ГШ ЗС України, які очолювали цю роботу, провели засідання представників зазначених творчих груп та у вересні 2023 року напрацювали спільний проєкт Доктрини лідерства у Збройних Силах України.

У цьому проєкті нової Доктрини зокрема змінився перелік базових компетентностей військового лідера (інтелектуальна, емоційна, комунікативна, цифрова та управлінська), вперше визначено напрямки підготовки військових лідерів на різних рівнях тощо. При цьому, на нашу думку, перелік базових компетентностей військового лідера мав би бути доповнений *інформаційною* (зокрема, щодо протистояння ІІСО), *педагогічною* (бойова підготовка, навчання та виховання підлеглих) та *загальнолідерською* (розуміння сутності та функцій військового лідера) компетентностями, а емоційна має бути розширеною до *психологічної* й уособлювати крім здатності до регуляції (саморегуляції) психоемоційного стану підлеглих (власного) ще й здатність ідентифікувати та вирішувати конфліктні ситуації у військовому колективі, мотивувати військовослужбовців до успіху тощо. Крім того, вважаємо, що перелік науково-методичних напрямків підготовки військових лідерів на рівні ВВНЗ слід доповнити таким: запровадити в освітньому процесі методичні засади проведення навчальних занять, властиві ВВНЗ провідних країн-членів НАТО, які зорієнтовані на формування лідерських якостей військовослужбовців у ході навчання, зокрема самостійності, креативності, ініціативності, комунікабельності та творчості.

Вважаємо, що дискусія навколо редакції нової Доктрини дозволяє врахувати відповідний вітчизняний та зарубіжний досвід, а також думки різних фахівців, що, в решті-решт, дозволить створити такий документ, який забезпечить стрімкий розвиток військового лідерства у ЗС України.

СКЛАДОВІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Формування освітнього середовища у закладах військової освіти сягають давніх часів. Вітчизняна військово-педагогічна думка звучала в літописах, художніх, військово-історичних творах, заповітах, пізніше – у державних актах, військових статутах, настановах, наказах, інструкціях. Багато науковців стверджує про те, що середовище стає освітнім, коли з'являється особистість, що має спрямованість на освіту. З цих позицій освітнє середовище може бути схарактеризоване едукативним (від англ. *education* – освіта, виховання, навчання), яке забезпечує триєдність навчання, виховання та соціалізації, що утворюють в закладі соціум, зорієнтований на створення сприятливих можливостей для самовдосконалення, самореалізації та розвитку особистості. У дослідженні встановлено, що однією із сутнісних ознак освітнього середовища є синергія усіх його компонентів, перебування всіх його складових частин у тісній взаємодії, взаємна залежність на функціональному рівні.

Освітнє середовище поділяється на дві категорії: *об'єктну* (порівняно статичну) та *суб'єктну* (більш динамічну).

Об'єктну основу освітнього середовища ЗВО складають матеріально-технічна база, адміністративний апарат, сфера управління та система організації освітнього процесу, засоби навчання та інструменти освітньої діяльності, органи самоврядування, засоби комунікації, носії інформації та навчальні дії, які будучи засвоєними та перетвореними свідомістю суб'єктів, знаходять своє відображення у сформованих якостях особистості: світогляді, системі цінностей і сенсів, переконань, компетенцій.

Суб'єктами освітнього процесу є студенти, курсанти, слухачі, викладачі. Зазначимо, що рівень підготовки здобувачів освіти визначається результатами навчання та рівнями сформованості загальної та професійної компетентності.

Професорсько-викладацький склад характеризується кваліфікацією, а також потенціальними можливостями її підвищення. Авторитет адміністрації значною мірою залежить від рівня організації освітнього процесу відповідно до завдань професійної підготовки, соціально-психологічного клімату. Зазначимо, що учнівський, студентський, курсантський, слухацький контингент ВВНЗ є мінливим, динамічним. Більш статичними є професорсько-викладацький склад.

У сучасній педагогічній теорії та практиці освітнє середовище у ВВНЗ розглядається як інваріант соціокультурної сфери, сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, що сприяють або перешкоджають ефективності освітнього процесу.

к.психол.н. Левенець А.Є. (ВІКНУ)

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ ЯК ЧИННИК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІРУЮЧИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Згідно поглядом науковців, стресостійкість - це сукупність особистісних якостей, що дозволяють людині переносити значні інтелектуальні, вольові і емоційні навантаження (перевантаження), обумовлені особливостями професійної діяльності, без особливих шкідливих наслідків для діяльності,

оточуючих і свого здоров'я. Не зважаючи на численні дослідження стресостійкості особистості, зокрема військовослужбовців (С.В. Захаріка, Л.О. Кітаєв-Смик, О.М. Кокун, Г. Кормос, К.О. Кравченко, А.В. Тимченко, І.І. Приходько), з'ясування особливостей впливу релігії на стресостійкість віруючих військовослужбовців є маловивченою проблемою.

Релігія — сукупність організованих вірувань, практик і систем, які найчастіше пов'язані з вірою і поклонінням контролюючій силі, наприклад, особистому богу або іншій надприродній істоті. Відповідно науковці виділяють декілька функцій релігії.

Однією з найважливіших функцій релігії є *світоглядна*. Ця функція релігії, відбиваючи дійсність, створює свою картину світу, формує погляди віруючого на природу, суспільство, себе. Надання сенсу наявному буттю надає можливість тому, хто вірить, вирватися за межі обмеженості, підтримує надію досягнення «світлого майбутнього», на порятунок від страждань, нещасть, самотності, моральної поведінки.

Компенсаторна функція релігії заповнює обмеженості, залежності, безсилля людей — у плані як перебудови свідомості, так і зміни об'єктивних умов існування. Важливе значення має психологічний аспект - зняття стресу, втіха, катарсис, медитація, духовна насолода, у тому числі і в тому випадку, якщо психологічний процес рухається за допомогою ілюзії.

Релігія забезпечує спілкування, здійснює *комунікативну функцію* через . два виміри спілкування: 1) віруючих один з одним; 2) віруючих з Богом (ангелами, душами померлих, святими), які виступають як ідеальні медіатори, посередники спілкування між людьми — у молитві, медитації тощо.

Запобіжна функція також може здійснюватись через навчання (через навчання) релігійно обґрунтованим способом подолання стресових ситуацій, які допомагають людині «залишатися в нормі» у періоди подолання різних стресів. Такі ресурси можуть включати переконання в люблячому і всемогутньому Богові, який охороняє життя людини, яка дотримується Його заповідей; усвідомлення сенсу життя згідно релігійної картини світу; переживання почуття контролю через молитви та релігійні ритуали.

Реабілітаційна функція релігії спрямована на підтримку та відновлення людини після перенесення нею стресогенних, травмуючих впливів так само, як і різні реабілітаційні види соціальної діяльності.

Перебування в зоні бойових дій є одним з найскладніших завдань, що стоять перед військовослужбовцями. Підтримка з боку братів по вірі, капеланів є важливим компонентом для подолання стресу, пов'язаного з бойовим завданням. Підтримка є цінним інструментом, що допомагає впоратися зі стресом, пов'язаним з переживанням травматичних подій, розлукою з близькими та оточенням.

Результати наукових досліджень свідчать про те, що рівень залученості до релігійних практик має певний вплив на формування кращої реакції подолання стресу. Більше того, ті, хто вважають Вищі сили джерелом підтримки і прийняття, виявилися краще підготовленими до бойових дій і до подолання травми. Зокрема, більшість військових, які ідентифікували себе як християни і були активно залучені до християнських практик щодня, щотижня або щомісяця до мобілізації, мають вищі показники подолання стресу порівняно з тими, хто не відносить себе до християн або не має жодної конфесійної приналежності або є

агностиком/ атеїстом. Ті, хто звертається до релігії щодня, повідомляють, що справляються зі стресом краще порівняно з тими, хто займається такою діяльністю рідше.

Релігійні настанови можуть бути додатковими мотиваційними джерелами активності віруючих військовослужбовців. Так згідно релігійних вірувань (у Новому Завіті) визначається відповідальність людини перед Богом щодо необхідності обмеження та припинення зла як у духовній, так і у фізичній реальності. Відповідно, хоча згідно шостої заповіді Мойсея з так званого Декалога (десяти заповідей) зазначена настанова людині: «Не вбивай», однак, водночас, за цілу низку злочинів у П'ятикнижжі, у тому числі і в тій же книзі «Вихід», вказано, що зло повинно наказуватися смертю. Наприклад: «Хто вдарить батька свого або свою матір, той вимагає смерті». Відповідно результат діяльності військовослужбовців на війні (вбивство тих, хто вбиває «безневинних», вбивство тих, хто знищує Батьківщину), як запобігання злу в релігійному світогляді є виправданим та вмотивованим.

Діяльність військовослужбовців на війні відбувається в екстримальних умовах, пов'язана з ризиком для життя та, як наслідок, зі смертями людей. Відомо, що страх перед смертю є одним із складно проживаємих людиною. Згідно релігійним поглядам на смерть та життя, смерть фізична не є кінцем існування людини. Цей релігійний догмат є вагомим джерелом зниження стресу віруючих військовослужбовців.

Багато учасники бойових дій рятуються від травмуючих роздумів про майбутнє за допомогою віри в те, що все вирішує доля / Бог. Доля визначає певний перебіг життєвих подій та обставин, згідно з яким людина або може загинути, або, в інших випадках, смерть обійде її стороною.

Отже, у віруючих військовослужбовців релігійні настанови, залученість до релігійної спільноти, дотримання релігійних обрядів є вагомим ресурсом підвищення їх стресостійкості в умовах бойової обстановки

Лелюк М.Г. (ВІКНУ)

ОСНОВИ ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Зміни в усіх сферах життя Української держави, розвиток науки, техніки і технологій зумовили інтенсивність процесів інформаційного обміну, взаємовпливу освітніх структур різних регіонів, країн, міст та окремих навчальних закладів. Тому згідно з Болонською декларацією, ми сприяємо формуванню єдиного освітнього простору, зближенню освітніх систем країн Європи, створенню різноманітного поліваріантного освітнього середовища професійної підготовки майбутніх фахівців.

Загальнонаукова основа дослідження проектування освітнього середовища підготовки майбутніх фахівців Збройних Сил України в контексті сьогоденної парадигмальної невизначеності може бути представлена системним та синергетичним підходами, з позиції яких найбільш повно можна розглянути концептуальне наповнення проектування досліджуваного феномену.

Системний підхід є одним із фундаментальних класичних підходів сучасного наукового пізнання, який передбачає дослідження явищ не ізольовано,

як автономну одиницю, а перш за все як взаємодію і зв'язки різних компонентів цілого, знаходження в системі цих відносин провідних тенденцій і основних закономірностей.

Застосування системного підходу в процесі проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх військовослужбовців дозволяє оптимізувати цей процес, визначити системотвірні зв'язки, що забезпечують упорядкованість структури освітнього середовища. Інтеграція елементів системи виключає витрати на виконання різними елементами дублюючих функцій, в результаті чого ефективність системи в цілому значно вище сумарної ефективності складових її компонентів.

Загальнонауковою основою дослідження проектування освітнього середовища також є синергетичний підхід. Науковці вважають, що синергетичний підхід є орієнтиром у пізнавальній і практичній діяльності у застосуванні сукупності ідей, понять і методів у дослідженні й управлінні відкритими нелінійними самоорганізованими системами; досліджує діяльність відкритих нерівнозначних і нелінійних систем із метою вивчення процесів самоорганізації та саморозвитку соціальних і природних явищ. Відповідно до синергетичного підходу освітнє середовище професійної підготовки майбутніх військовослужбовців – цілісна система, а кожен його компонент – складні саморозвинені системи, яким не можна насильно нав'язувати шляхи розвитку його суб'єктів. Необхідне гнучке управління, здатне «запустити» механізми самоорганізації та ініціювати особистісний та професійний розвиток курсанта як самоорганізованого суб'єкта в освітньому середовищі.

Леськов М. (ВІКНУ)

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Вплив стресу на психічне здоров'я та способи його подолання:

Стрес є неодмінною частиною сучасного життя, і його вплив на психічне здоров'я не може бути недооціненим. Постійні стресові ситуації можуть викликати різноманітні психічні розлади та призвести до загрози для загального самопочуття та якості життя. Проте, не все втрачено. Існують ефективні способи подолання стресу та зміцнення психічного здоров'я.

Стрес може мати різноманітний вплив на психічне здоров'я. Він може викликати стан тривожності, депресії, а також сприяти розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У деяких випадках стрес може призвести до фізіологічних реакцій, таких як підвищений рівень кортизолу (гормон стресу), що може впливати на здоров'я органів та систем.

Способи подолання стресу:

Щоб зміцнити психічне здоров'я та подолати стрес, існують декілька ефективних стратегій:

1. *Медитація та релаксація*: Регулярна медитація і техніки релаксації можуть допомогти знизити рівень стресу та покращити загальний стан.

2. *Фізична активність*: Вправи та регулярна фізична активність сприяють виділенню ендорфінів, які покращують настрій і зменшують стрес.

3. *Соціальна підтримка*: Розмова з близькими людьми, друзями або психологом може допомогти виразити свої емоції та знайти підтримку.

4. *Правильне харчування та сон*: Здоровий спосіб життя, включаючи

правильне харчування та регулярний сон, покращує здоров'я і здатність подолати стрес.

5. Психотерапія: У важких випадках психотерапевтичне консультування може бути надзвичайно корисним для розуміння та подолання стресу.

Отже, стрес може мати серйозний вплив на психічне здоров'я, але з правильними стратегіями та підходами його можна подолати та зберегти психічну стійкість. Регулярний догляд за психічним здоров'ям і вжиття заходів для зменшення стресу є важливими елементами збереження балансу та благополуччя.

Ломакін В.В. (ВІКНУ)

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ БОЙОВОГО СТРЕСУ ТА ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Бойовий стрес, зазнаний військовослужбовцями під час воєнних конфліктів і операцій, часто залишає глибокий слід в їхньому психологічному та фізичному стані. Ця тема є дуже актуальною, оскільки вона стосується не лише самого військового колективу, але й сприяє загальному розумінню та підтримці тих, хто служив в армії. Копінг-стратегії, які військовослужбовці обирають для подолання наслідків бойового стресу, відіграють важливу роль у їхньому психологічному відновленні та адаптації після завершення служби.

Бойовий стрес – це психофізіологічна реакція на екстремальні ситуації, яка супроводжується високим рівнем небезпеки та тривоги. Військовослужбовці, які пережили бойові дії, часто стикаються з різними наслідками, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та інші психологічні проблеми.

Копінг-стратегії – це психологічні та поведінкові методи, які люди використовують для вирішення стресових ситуацій. Військовослужбовці розвивають та використовують різні копінг-стратегії, такі як соціальна підтримка, фізична активність, релігійні практики та саморегуляція, щоб подолати наслідки бойового стресу. Розглянемо деякі з них:

Спілкування та підтримка побратимів: розмови з побратимами, які пережили подібні ситуації, можуть бути важливим джерелом розуміння та підтримки.

Фізична активність та спорт: регулярна фізична активність може допомогти відновити психофізіологічний баланс.

Терапія та консультація: професійна допомога від психологів та психіатрів може бути необхідною для лікування ПТСР та інших психологічних проблем.

Релігійні практики: для деяких військовослужбовців релігійні обряди та молитва є важливим засобом психологічного підтримання.

Використання належних копінг-стратегій сприяє зниженню рівня стресу, покращенню психологічного та фізичного здоров'я військовослужбовців, а також сприяє їхній успішній адаптації після завершення служби. Це може позитивно вплинути на якість життя та стабільність ветеранів.

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПОДРУЖНИХ КОНФЛІКТІВ У СІМ'ЯХ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Відомо, що стосунки подружжя є одним із факторів, який впливає на психологічний стан військовослужбовців та ефективність виконання ними службових обов'язків. Це питання набуло ще більшої ваги в українському суспільстві разом з початком збройної агресії російської федерації проти України. У критичний момент під час виконання бойових завдань саме підтримка близької коханої людини може бути стимулом, щоб знайти рішення та вихід із вкрай складних ситуацій, так само як наявність конфліктів у подружньому житті може дезорганізувати діяльність військовослужбовця, бути причиною поганого самопочуття, зловживання алкоголем, рішення про звільнення зі служби чи, навіть, скоєння суїциду.

Не зважаючи на зростаючу кількість психологічних та соціологічних досліджень, присвячених даним питанням, актуальність вивчення засобів профілактики подружніх конфліктів в родинях військовослужбовців, зокрема – учасників бойових дій не тільки не згасає, а й стає більш суттєвою на сьогоднішній день.

Конфлікт – це форма відносин між суб'єктами (потенційними або актуальними), які протиставляють власні цінності і норм, інтереси та потреби для вирішення проблеми.

Подружній конфлікт – це конфлікт між двома партнерами, які перебувають у шлюбі, в основі якого лежить протилежність поглядів на: сімейний устрій, налагодження побуту, виховання дітей та інші.

Конфлікт такого роду приносить певний дисбаланс в родину, проте, тільки від партнерів залежить якою буде сила цього порушення спокою.

Психопрофілактика – це система заходів, спрямованих на вивчення психічних впливів на людину, властивостей її психіки та можливостей попередження психогенних і психосоматичних хвороб. Також необхідно зазначити, що вже згадана мною (ВООЗ) в своїй термінології розрізняє три види профілактики, це первинна, вторинна, третинна.

Подружні конфлікти у сім'ях військовослужбовців – це суперечки та розбіжності між партнерами у подружній парі, що виникають через різні погляди, потреби, цінності, характери, стилі життя та інші чинники. Подружні конфлікти можуть бути як корисними, оскільки допомагають партнерам прояснити та вирішувати проблеми, так і дестабілізуючими.

Подружні конфлікти в родинях військовослужбовців часто обумовлені особливостями виконання професійної, бойової діяльності, умовами несення служби, організацією побуту військових. Конфлікти подружжя в родинях учасників бойових дій можуть бути причиною агресивної поведінки військовослужбовця в місці відбування служби, порушення наказів керівництва і статутних норм, зловживання спиртними напоями, самоушкодження і, як крайньою формою, спроби самогубства.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, МОБІЛІЗОВАНИХ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

У сучасному військовому середовищі актуальність психологічного супроводу адаптації військовослужбовців стає все більш критичною та необхідною.

З урахуванням складності та ризиків, пов'язаних із військовою службою, забезпечення психологічної підтримки під час адаптації стає стратегічним завданням, спрямованим на збереження психічного здоров'я військовослужбовців, підвищення їхньої ефективності та зниження стресового навантаження. Військова служба вимагає від військовослужбовців фізичної готовності, вміння приймати важливі рішення, працювати в команді та володіти великою кількістю військових навичок. Проте, також необхідно враховувати психологічний аспект, оскільки стрес, відокремленість від сім'ї, травматичні події та інші фактори можуть вплинути на психічне здоров'я військовослужбовців.

Актуальність психологічного супроводу адаптації військовослужбовців стає особливо важливою в контексті сучасних глобальних викликів, таких повномасштабна війна, тероризм, кіберзагрози та інші ситуації, де військовослужбовці стикаються зі складними завданнями і великим психологічним тиском. Ця тема також стає все більш важливою для військових лідерів, які розуміють, що психічне здоров'я військовослужбовців є ключовим фактором для досягнення стратегічних цілей та збереження їхньої ефективності.

Важливо зауважити, що процес адаптації може бути індивідуальним і варіюватися в залежності від конкретних обставин і особистих характеристик. Деякі люди можуть швидше адаптуватися, інші - повільніше. Також він може залежати від підтримки та ресурсів, які доступні для особи під час адаптації. Цей процес може бути вимогливим і фізично, і психологічно, але він спрямований на підготовку військовослужбовців до виконання своїх обов'язків у військовому середовищі. Психологічний супровід мобілізованих військовослужбовців, які знаходяться в стані адаптації до військової служби, є критично важливим.

Якщо мобілізований військовослужбовець не може адаптуватися до служби і виникають серйозні психологічні проблеми, військовий психолог повинен ретельно оцінити психологічний стан військовослужбовця. Це може включати в себе співбесіди, психологічні тести та спостереження. Важливо надати мобілізованому військовослужбовцю підтримку та слухати його/її побоювання та потреби. Після оцінки психологічного стану, військовий психолог повинен розробити індивідуальний план допомоги, який може включати в себе консультування, терапію, тренінги зі стресостійкості та інші методи. Якщо ситуація вимагає додаткових ресурсів або спеціалізованої допомоги, військовий психолог повинен звернутися до вищого керівництва або інших фахівців, щоб забезпечити відповідну допомогу. Важливо, щоб військові психологи співпрацювали з іншими фахівцями, щоб забезпечити всебічну допомогу мобілізованим військовослужбовцям і зберегти їх психічне здоров'я.

Військовий психолог повинен систематично моніторити психологічний

стан військовослужбовця та оцінювати прогрес в адаптації. Це допоможе вчасно виявляти будь-які погіршення та адаптувати план допомоги. Якщо військовий психолог вважає, що мобілізований військовослужбовець не може продовжувати службу через серйозні психологічні проблеми, він повинен повідомити керівництво і рекомендувати прийняття необхідних рішень, включаючи можливу відпустку, зміну обов'язків або медичну оцінку.

д.пед.н., проф. Мамуров Б.Б. (БДПІ, Бухара, Узбекистан)
д.пед.н., проф. Толінов У.К. (ТДПУ, Ташкент, Узбекистан)

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У сучасному світі, який характеризується стрімко зростаючим процесом інформатизації та комп'ютеризації, тенденцією міграції населення, що зумовлена процесами глобалізації, освіта перетворюється із закінченого процесу в безкінечний. Людина, яка прагне гідного соціального стану та позиції у суспільстві і бажає бути конкурентоспроможною на ринку праці, повинна безперервно навчатися новому, як засвоювати нові знання, так і набувати нових вмінь і навичок. Звідси постає проблема безперервної освіти, яка означає не тільки освіту впродовж всього життя, а й передбачає постійний перехід на більш високі рівні, якісний і кількісний прогрес людини в оперуванні своїми професійними знаннями і вміннями, набуття життєвого і професійного досвіду.

Вперше термін «Безперервна освіта» було вжито у 1968 році в матеріалах генеральної конференції ЮНЕСКО. І з того часу активно вживається у педагогічній науці, не зважаючи на розбіжності у тлумаченні його змісту. Термін «безперервна освіта» має три значення:

- 1) безперервна освіта як освіта протягом трудового життя людини;
- 2) безперервна освіта як освіта протягом всього життя людини — «освіта крізь усе життя»;
- 3) безперервна освіта як безперервний глобальний процес накопичення, збереження і приросту (збільшення) людьми буденного і наукового знання протягом всієї історії людства.

В умовах посилення інтеграційних процесів пріоритетного значення набуває питання теоретикометодологічного обґрунтування підготовки сучасного педагогічного персоналу в контексті неперервної професійної освіти. Такі дослідження, спираючись на основні положення теорії пізнання, а також педагогіки й психології праці, слід спрямовувати на обґрунтування професійної педагогіки як науки про загальні й специфічні закони, закономірності, принципи, особливості та умови розвитку професійної освіти й навчання, професійного виховання та формування особистості майбутнього професіонала.

Основними завданнями першого етапу (довузівської підготовки) є організація профорієнтаційної роботи й формування стійких інтересів до професії вчителя. Етап вузівської підготовки забезпечує таку організацію навчально-виховного процесу, яка формує спеціальні знання, практичні вміння та навички. Для етапу післявузівської підготовки характерними є професійна адаптація молодого вчителя, стажування за спеціальністю. Особливо відповідальним, на думку провідних фахівців, у формуванні майбутнього педагога є перший етап. Змістовна, послідовна робота на цьому етапі дозволяє виявити учнів, що виявляють стійкий інтерес та нахили до педагогічної

праці. Іншими словами, виявлення професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури – одне з головних завдань підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

Безперервна освіта неможлива без процесу формування інформаційної культури майбутнього фахівця. Темпи розвитку соціуму, інтереси людей, потреби, що постійно змінюються, створюють передумови для фахівців сфери фізичної культури опановувати все новими знаннями, новітніми спортивними й оздоровчими технологіями. Сучасний ринок праці диктує необхідність постійного підвищення кваліфікації, оновлення професійних знань. До такої постановки питання готові лише фахівці, що уміють добувати нову інформацію й ефективно її використовувати в педагогічній та управлінській діяльності. Проте потрібно врахувати, що йдеться не просто про підвищення рівня знань майбутнього фахівця, а про вміння знаходити потрібну інформацію, осмислювати її, у практичну діяльність, оперативно відгукуватися на інноваційний досвід, а також проектувати, створювати, експериментально апробувати інновації, уміти їх наполегливо й цілеспрямовано поширювати. У зв'язку з цим доцільно говорити про моделі інноваційної неперервної фізкультурної освіти. Дана модель повинна містити етапи навчання професії. На першому етапі вибудовуються взаємозв'язки предметних знань і професійних технологій, формується інноваційне мислення. На другому етапі структуруються нові знання й уміння, вивчаються інноваційні технології, що впливають на підвищення якості навчання. На третьому етапі вивчається наукова й інноваційна методологія з подальшим її застосуванням на практиці.

Аналіз та узагальнення науково-методичної літератури стосовно педагогічних умов професійної підготовки вчителів фізичної культури дозволив нам сформулювати такі висновки: Аналіз робіт різних авторів з проблеми безперервної освіти дозволив виділити основні напрямки досліджень: безперервна освіта в сучасному освітньому просторі є однією з пріоритетних проблем і знаходиться у стадії осмислення фахівцями різних галузей знань; існують різні підходи до розуміння проблеми неперервної освіти. Відзначаються такі основні аспекти суті безперервної освіти:

1. Перший – коли в неперервній освіті бачать професійну освіту дорослих, так зване підвищення кваліфікації, а по суті – компенсаторну, додаткову освіту, частину «кінцевої» або освіту «на все життя».

2. Прихильники іншого напрямку надають перевагу педагогічно-організованим формальним структурам.

3. Ідея довічної освіти – потреба, прагнення до пізнання себе й навколишнього світу, освіта «крізь усе життя» є основою третього підходу, який є найбільш продуктивним і перспективним – безперервна підготовка розглядається як новий спосіб організації освітньої діяльності, що забезпечує й випереджає розвиток знань та спирається на соціокультурний базис.

4. Реалізація програми модернізації процесу безперервної професійної підготовки фахівців з фізичної культури і спорту вимагає розробки, створення й забезпечення освітнього процесу навчальними програмами спецкурсів, навчальними і навчально-методичними посібниками, зміст яких повинен бути націлений на зміну професійного мислення фахівців, озброєння їх новими знаннями і уміннями, інноваційними технологіями.

Варто зазначити, що процес формування особистості професіонала в період

навчання у вузах системи фізичного виховання і спорту обумовлюється з одного боку, синтезом здібностей, активності та спрямованості особистості, з іншого – вимогами діяльності, що детерміновані особливостями її змісту, засобами та умовами організації, тому для перспективи в подальшому потрібно розвивати свої навички та здібності, щоб проблеми, які будуть виникати в процесі безперервного навчання легко вирішувались під час навчання.

к.психол.н., доц. Мась Н.М. (ВІКНУ)

к.соц.н., доц. Кожедуб О.В. (ВІКНУ)

к.психол.н. Сторожук Н.А. (ВІКНУ)

к.психол.н. Левенець А.Є. (ВІКНУ)

ДО ПИТАННЯ ПРЕДМЕТА ВІЙСЬКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2023 року росії на територію України, детермінувало не тільки соціальні, політичні, економічні, міграційні, демографічні зрушення, а й обумовило зміни в науковому апараті військової психології. Пояснюються такі трансформації зміною ролі та місця військового психолога в процесі відбиття російської агресії. Сьогодні військовий психолог це багатофункціональний фахівець, який налаштовує особовий склад підрозділу на виконання завдань за призначенням, він надає першу психологічну допомогу, працює з сім'ями військовослужбовців та виконує ще ряд невідкладних завдань. Сучасність суттєво вплинула на зміст діяльності та напрямки роботи військового психолога, а тому ми можемо стверджувати, що предметне поле військової психології також потребує уточнення.

Так, **військова психологія** представляє собою галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування індивідуальної психіки окремого військовослужбовця і соціальної психіки особового складу військових формувань, їхню поведінку та дієздатність в умовах військової діяльності у мирний і воєнний час, а також психологічні механізми та засоби впливу на них з метою відповідної підготовки до виконання поставлених завдань.

Основними **предметами** військової психології є психіка воїна, психологія військового колективу й психологія військової діяльності.

Завдання військової психології:

- обґрунтування сучасної психолого-педагогічної концепції підготовки збройних сил та їх подальшого реформування;
- розробка методології військової психології;
- синтезування концепції вивчення і формування військовослужбовця, військового колективу;
- створення сучасних теорій психології професійної військової праці;
- теоретичне і практичне обґрунтування питань зміцнення військової дисципліни;
- дослідження проблем психологічного відбору та адаптації до військової служби, управління, підготовки молодших командирів та офіцерських кадрів;
- питання впровадження прикладної психології та ефективного психологічного супроводу військової служби;
- дослідження історії військової психології та інші.

РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ РОДИН УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Початок повномасштабної війни в Україні поклав початок терміновому вирішенню проблеми збереження психологічного здоров'я усіх громадян нашої держави, зокрема військовослужбовців та членів їх родин. Війна спричинила надмірне психологічне навантаження. Безперервна дія стрес-факторів призвела до виникнення інтенсивних емоційних реакцій, зокрема деструктивних. Сім'ї військових стикаються з унікальними стресовими факторами, які можуть вплинути на їх психологічний та емоційний стан. Розлука з близькими, страх за безпеку, фінансові проблеми та зміни в динаміці сім'ї – це лише кілька з труднощів, з якими вони стикаються. Ці виклики можуть викликати тривогу, депресію, посттравматичний стресовий розлад та проблеми в міжособистісних відносинах.

Дослідження та вирішення проблеми психологічної резилієнтності особистості в умовах війни обумовлена запитом зниження емоційної напруги і підвищення психологічного благополуччя кожної окремої людини.

Сучасними науковцями було здійснено багато досліджень з зазначеної проблематики, зокрема, іноземними фахівцями. Серед них теоретично та емпірично досліджували концепції резилієнтності А. Master, К. Connor, J. Davidson, R. Newman, G. Richardson. Зокрема, S. Southwick, D. Charney напрацювали значну емпіричну базу досліджень резилієнтності та створили моделі резилієнтності з детальним описом їх застосування. Серед вітчизняних дослідників варто зазначити вагомий внесок Д. Леонтьєва, який розробив багаторівневу модель взаємодії з несприятливими обставинами. В. Чудновський, В. Марищук, Б. Вяткін досліджували стійкість особистості. Вивченням життєстійкості особистості займались С. Кобейса, С. Мадді, С. Ках, Д. Хомаба-Мадді, Д. Кутелія, Т. Наливайко.

Резилієнтність – це здатність особистості протистояти складним життєвим обставинам та знаходити ресурси для відновлення після травмуючої або стресової події.

Конфліктна (дисфункціональна) сім'я – родина, де спостерігаються «заплутані відносини» між її членами. Вони відмовляються визнавати наявність будь-яких проблем, відчувають недостатність інтимності, використовують почуття сорому для маніпулювання індивідуальною поведінкою, сімейні ролі є жорсткими, жертва індивідуальною ідентичністю на користь сімейної ідентичності, придушення індивідуальних потреб на користь потреб родини в цілому

Благополуччя родини – стан родини, що визначається комфортом кожного її члена, безконфліктними та ненапруженими ситуаціями всередині сім'ї, перспективами, незначними труднощами і т.д., що забезпечує адекватну їх життєвим умовам реалізацію діяльності та спілкування.

Таким чином, вивчення резилієнтності в контексті військовослужбовців учасників бойових дій та членів їх родин залишається актуальною і привертає все більше уваги дослідників на тлі війни в Україні. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані не лише на вивчення природи і сутності стресу та його

причин, а й методів подолання стресу та ефективних копінг-стратегій, які забезпечують резилієнтність родин військовослужбовців та членів їх родин в емоційно напружених ситуаціях.

Матвієнко Д.С. (ВІКНУ)

ПОСТСТРЕСОВІ СТАНИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОЯВИ

Постстресовий стан – є комплексом психічних порушень, який виникає у відповідь на надсильну стресову травмуючу подію, вплив якої людина продовжує відчувати навіть після її завершення. На сьогоднішній день вивчення ознак постстресових станів є предметом досліджень таких науковців, як: О.А. Блінов, О.І. Романчук, О.В. Наконечна, В.І. Осьодло, Є.В. Підчасов, О.В. та ін. Постстресові стани у військовослужбовців можуть бути різноманітними, залежно від того, які травматичні події вони пережили та як довго вони перебували в стресовій ситуації. Високий рівень впливу психотравми прогресує появу і розвиток постстресових станів, основними з яких є ПТСР, тривожність та депресія.

Згідно з МКХ-10, ПТСР (F 43.1) є відстроченою або затяжною реакцією на стресову подію, яка проявляється не раніше одного місяця після травмуючої події. Симптоматика ПТСР характеризується флешбеками та нічними кошмарами, які в деталях відтворюють травматичну подію, протікають з інтенсивними емоційними реакціями та призводять до суттєвих порушень у функціонуванні сну, униканням спогадів, думок, розмов або місць, пов'язаних з травматичною подією, амнезією на деякі події, перепадами настрою, апатією, ізолюваністю, підвищеною агресивністю. Первинні симптоми ПТСР можуть кумулюватися з вторинними симптомами, такими як депресія, тривожність, суїцидальні думки, схильність до залежностей тощо.

Тривожність – це стан, який може проявлятися у відчутті постійної тривоги та страху, що може впливати на загальний настрій та емоційний стан, періодичні панічні атаки або стан тривожності, який активізується при зустрічі або спогаді стресової ситуації, нав'язливі думки, нездатність до відпочинку, постійний контроль та перевірка ризиків.

Депресія, психічний стан учасників бойових дій може характеризуватися зниженням настрою, виснаженням, пригніченістю, апатією, зниженням самооцінки, почуттям провини, відсутності сенсу свого життя, що, у деяких випадках, може призвести до суїцидальних думок та поведінки.

Отже, виникнення та розвиток постстресових станів у учасників бойових дій є актуальним питанням, оскільки, ідентифікація ранніх ознак прояву постстресових станів може допомогти запобігти прогресуванню цих станів у учасників бойових дій та полегшити їх процес реабілітації. Тому військовим психологам для роботи з постстресовими станами необхідно застосовувати такі комплексні системи заходів як психопрофілактика та психокорекція, особливостями яких є подолання переживань травматичних подій та емоційних проблем, адаптація до цивільного життя та повернення до нормального функціонування.

ВИЗНАЧЕННЯ КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ

Когнітивні функції включають такі сфери пізнавальної діяльності, як пам'ять, увага, уява, мова, логічне мислення, здатність розрізняти предмети за чуттєвим сприйняттям (гнозис), процес набуття, зберігання та використання різноманітних рухових навичок (праксис) та інтелект.

Десятки досліджень валідності та мета-аналізів довели, що найбільш достовірними предикторами різних організаційних критеріїв, таких як ефективність праці та успішності у навчанні є тести на загальні психічні здібності. Вони є дійсними показниками когнітивної продуктивності. Деякі з них ґрунтуються на роботі Спірмена та інших дослідників інтелекту та широко використовуються наразі з метою профвідбору в країнах-членах НАТО.

З метою якісного професійного відбору слід використовувати психофізіологічні параметри для оцінки когнітивних функцій військовослужбовців. Основою нейрологічного базису можливостей людини щодо зосередження на поставленому завданні, максимально ефективному його виконанні є функціональний рівень та сила центральної нервової системи. Ці показники визначають здатність витримувати довготривале та концентроване збудження на дію сильного подразника, не переходячи в стан надпорогового гальмування, тобто спроможність людини не зважаючи на наявні перешкоди виконати поставлене завдання. Визначення простої сенсомоторної реакції, як важливого хронометричного показника ефективності діяльності, позитивно корелює з швидкістю і якістю прийняття рішень, що надзвичайно важливо на військовій службі. Реакції вибору також є необхідними в процесах прийняття рішення, оскільки порушення інформаційних процесів при реалізації цих реакцій може призвести до неадекватного компромісу між швидкістю та точністю, неадекватним рейтингом довіри та неадекватним висновкам, які пов'язані з різними ілюзіями при сприйнятті та упередженнями. На відміну від простої сенсомоторної реакції, яка є сумою часу сприйняття стимулу та моторної відповіді, в час реакції вибору входять додаткові складові – час ідентифікації стимулу та час прийняття рішення як саме реагувати, тому аналіз швидкості реакції вибору є критичним параметром в процесах прийняття рішення. Кореляція цих індивідуальних показників військовослужбовця з професіограмою окремих військово-облікових спеціальностей дає змогу якісно здійснити професійний відбір, що дотично підвищує спроможності окремих військових підрозділів та Збройних Сил в цілому.

ПСИХОМЕТРІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В умовах сьогодення у військовослужбовців все частіше спостерігається зростання пов'язаних зі стресом психологічних наслідків професійної діяльності. І хоча стрес – це не хвороба, але інтенсивний і тривалий його вплив може

привести до психічного та фізичного погіршення здоров'я. Європейське агентство з безпеки та здоров'я на роботі (EU-OSHA) поділяє вплив стресових факторів, пов'язаних з професійною діяльністю, на здоров'я на дві категорії: психологічні (соціальні) та фізіологічні (фізичні) наслідки. Причому психічні розлади, асоційовані зі стресом, пов'язаним з виконанням військового службового обов'язку, включають посттравматичний стресовий розлад, вигорання, розлад адаптації, депресію, тривогу тощо. Існує ряд методик, що дозволяють ідентифікувати вигорання, як стрес-реакцію у відповідь на безжальні професійні вимоги при надмірній відданості військовослужбовця військовій службі. Серед яких методика «Діагностики рівня емоційного вигорання» В.В. Бойка, що дає можливість ідентифікувати цей синдром на таких етапах (фазах) формування та перебігу як - напруження, резистенція та виснаження. Вона є найбільш комплексною та показує особливості прояву емоційного вигорання у конкретної особистості, а також виявляє наявність психосоматичних і психовегетативних порушень у вигляді як сформованих симптомів, так і тих, що перебувають на стадії формування. Опитувальник Maslach Burnout Inventory (MBI) допомагає визначити ознаки вигорання за трьома шкалами: емоційне виснаження; деперсоналізація або втрата емпатії та зниження особистих досягнень. Респонденти, оцінюючи своє ставлення до кожного судження, формують континуум прояву ознак за шкалою Лікерта від критичної точки «ніколи» до абсолютно протилежної «щодня». Методики «Оцінка власного потенціалу вигорання» Джеймса Гібсона та «Дослідження синдрому вигорання» Джерольда Грінберга вимірюють деперсоналізацію, особисту задоволеність, емоційне виснаження та рівні емоційного вигорання відповідно.

Оскільки основні прояви професійного вигорання обернено корелюють з ознаками стресостійкості, цей феномен потребує подальшого вивчення з метою збереження ментального здоров'я військовослужбовців та імплементації вдосконалених стратегій для запобігання та управління вигоранням у робочому середовищі.

Миськів Д.О. (ВІКНУ)

БОЙОВИЙ СТРЕС ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Військовослужбовці знаходяться в групі високого ризику по розвитку психічних розладів, в тому числі реакцій бойового і військово-професійного стресу і посттравматичного стресового розладу. Дослідження сутності бойового стресу, особливо в період військової агресії РФ в Україні є особливо актуальним, адже постійні сповіщення про повітряні тривоги, ймовірні ракетні удари, переживання за рідних, соціально-побутові проблеми пов'язані з залишенням постійного місця проживання, є причинами порушення психологічного здоров'я людей. Нами систематизована інформація стосовно підходів сучасних науковців до трактування поняття «бойовий стрес» та приведено найбільш вдале його трактування. У числі передумов, які істотно підвищують ймовірність розвитку бойового стресового розладу у військовослужбовців, є наявність особистісних відхилень, низька морально-психологічна підготовленість. На основі тривалого напруження, внутрішньої настороженості, відзначається виражена мінливість настрою з експресивним вираженням почуттів і готовність до імпульсивних

спалахів роздратування і переключення на стереотипне виконання звичних в бойовій обстановці дій.

Встановлено, що реакції бойового стресу включають в себе всі фізіологічні і психічні реакції, що виникають в результаті впливу загрозливих для життя факторів бойової та службової обстановки, безпосередніх фізичних і психічних травм.

Основними психотравмуючими факторами бойових дій є наступні події: важкі і тривалі бої; смерть товаришів по службі під вогнем противника; тяжкі тілесні ушкодження та поранення; суїциди і вбивства. Порушення при бойовому стресі в першу чергу проявляються як нездатність або відмова здійснювати свої обов'язки по службі. Психоемоційна лабільність, розлади настрою з різними когнітивними і фізичними проблемами є станами, з якими у лікарів і командирів є ймовірність зіткнутися в бойових умовах.

Сучасні заходи профілактики і допомоги при бойовому стресі – це комплексні програми заходів, що розробляються і проводяться військовим командуванням для попередження, виявлення і допомоги при дезадаптивних реакціях бойового стресу у військових підрозділах; оптимізації виконання бойових завдань; підтримки боєздатності.

Мірошниченко К.О. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ІМУНІТЕТ

Психологічний імунітет має велике значення для військовослужбовців, оскільки військові постійно знаходяться під впливом стресу та емоційного навантаження, які можуть призвести до психологічних проблем. Сильний психологічний імунітет допомагає їм краще впоратися зі стресом. Також вони часто стикаються з травмуючими подіями, які можуть викликати посттравматичний стрес. Завдяки психологічному імунітету військовослужбовці мають здатність приймати обґрунтовані рішення в екстремальних умовах. Також він допомагає в збереженні ментального здоров'я, допомагаючи їм уникати депресії, тривожності та інших психічних проблем.

Психологічний імунітет – це здатність особистості підтримувати і відновлювати своє психічне здоров'я, за допомогою використання психологічних знань. Спосіб надбання психологічного імунітету – це профілактика можливих психологічних проблем особистості, за допомогою включення в пізнавальну сферу індивіда психологічних знань, умінь і навичок щодо методів і моделях поведінки в різних ситуаціях.

Психологічний імунітет є властивістю сильної, гармонійної людини. Він забезпечує захист людини від життєвих потрясінь і ментальних хвороб не шляхом блокування інформації та неадекватної поведінки, а навпаки – шляхом сприйняття реалістичної інформації з навколишнього світу і вироблення адекватної поведінки.

Психологічний імунітет в основному пов'язаний з підвищеною здатністю розпізнавання якості ситуації, передбаченням, стратегічним плануванням та управлінням.

Підвищення імунітету, це своєрідна «психологічна вакцинація», що включає в себе психоедукацію, саморегуляцію, заняття спортом, налагодження

режим сну, харчування, наявність здорових соціальних зв'язків.

Психологічний імунітет грає важливу роль для військовослужбовців, які постійно стикаються зі стресом і травмуючими подіями. Він зберігає їх психічне здоров'я, допомагаючи уникнути депресії та тривожності. Сильний психологічний імунітет допоможе військовослужбовцям краще впоратися зі стресом і прийняти обґрунтоване рішення в складних ситуаціях.

*к.т.н., с.н.с. Мірошніченко О.В. (ВІКНУ)
Савчинська Н.Ю. (ВІКНУ)*

МЕТА ТА ЗМІСТ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ КУРСАНТАМИ ВВНЗ ТА ВНП ЗВО УКРАЇНИ

Традиційні уроки в вищих військових навчальних закладах досить часто перевантажені теоретичними відомостями, а переважна більшість підручників написані важкодоступною для курсантів академічною мовою та насичена військовою термінологією, що послаблює їхню мотивацію та допитливість. Водночас офіцеру-викладачу на парах бракує часу для формування здатності курсантів застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички у сфері військових дисциплін при виконанні завдань, що передбачають прийняття рішень у змінних та нестандартних ситуаціях.

Таким чином, важливим завданням офіцерів-викладачів є пошук нових підходів щодо формування пізнавальної активності курсантів, їхньої готовності до сприйняття і глибокого осмислення змісту навчального матеріалу, оволодіння ключовими і предметними компетентностями, застосовуючи інноваційні канали комунікації та співпраці.

З огляду на все перераховане вище, з'явилася необхідність застосування методу, який допоможе систематизувати і узагальнити отримані знання, закріпити вміння і навички курсантів у ВВНЗ та ВНП ЗВО України.

Таким методом став метод інтелектуальних карт (далі ІК). ІК - це досить новий метод формування ІК, техніка зручного запису і систематизації інформації. ІК - схема, на якій відображаються слова, ідеї, завдання або інші елементи, розташовані радіально навколо основного слова або ідеї. Використовуються для генерування, відображення, структурування і класифікації ідей, і як допоміжний засіб при навчанні, організації, рішення проблем, прийняття рішень, і написання підготовки документів.

Водночас інтелектуальні карти у наукових розвідках визначаються як інноваційний спосіб організації інформації в освітньому процесі закладів вищої освіти, що дає можливість актуалізувати роботу правої (образної) і лівої (логічної) півкуль мозку одночасно через радіанне представлення змісту навчання. Застосування ментальних карт у хмарних сервісах дозволяє здійснювати взаємну доповнювальну діяльність педагога і студентів (курсантів), результатом чого стає найбільш повне усвідомлення конкретної теми суб'єктами навчальної діяльності.

Сутність інтелектуальних карт полягає в систематизації та символізації інформації за допомогою графічних образів. Систематизація в інтелектуальних картах відображається через створення асоціацій чи представлення наявного змісту чи пізнавального поля. Водночас, символізація забезпечується поєднанням слова зі знаком, символами, малюнками.

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ВИКОНАННЯ СВОЇХ ОBOB'ЯЗКІВ В БОЙОВИХ УМОВАХ

Формування професійної готовності офіцерів-психологів до виконання своїх обов'язків в бойових умовах можливе на основі дотримання положень ключових методологічних підходів: синергетичного, компетентнісного, акмеологічного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного та системного.

Обов'язки психолога військової частини (підрозділу) складні й різноманітні. У мирний час він виконує завдання з вивчення психологічних особливостей військовослужбовців, військових колективів, психологічно забезпечує бойову готовність, бойову підготовку, бойове чергування, військову дисципліну, здійснює профілактику негативних соціально-психологічних явищ у військових підрозділах, а також розробляє пропозиції та рекомендації командирів (начальників), надає їм необхідні відомості про військовослужбовців в інтересах забезпечення виховної роботи з ними та самостійно здійснює цілеспрямоване втручання в думки військовослужбовців, їх почуття, світогляд, поведінку тощо.

У воєнний час є безпосереднім організатором усієї системи морально-психологічного забезпечення бойових дій підрозділів. Психолого-педагогічна підготовка – це процес оволодіння певними компетенціями у досягненні психолого-педагогічної компетентності, передумовами формування якої є удосконалення виконання основних виробничих функцій, що відповідають певним видам психолого-педагогічної діяльності.

Розкриємо суть психологічної підготовки згідно методичних рекомендацій щодо проведення психологічної підготовки особового складу Збройних сил України, як складової системи психолого-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів-психологів у вищому військовому навчальному закладі. Психологічна підготовка – цілісний і організований процес формування у військовослужбовців психічної стійкості і психологічної готовності до дій у бою, у складних і небезпечних умовах, в обстановці, яка різко змінюється, під час тривалої нервово-психологічної напруги, подолання труднощів, пов'язаних із виконанням військового обов'язку як у воєнний, так і у мирний час. Сутністю психологічної підготовки є підвищення психічної стійкості і його психологічної готовності; перетворення факторів бою в знайомі, звичні, очікувані (адаптування); оволодіння військовослужбовцями необхідними знаннями та досвідом у подоланні психологічних навантажень; розвиток у особового складу здатності швидко перебудовуватись відповідно до обставин.

к.філос.н., доц. Мулява В.Д. (НУОУ)

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ КАНАДИ

У Канадських Збройних силах соціальна робота фокусується на психосоціальній та психіатричній допомозі, що включає клінічну оцінку, психотерапію та проводиться у центрах здоров'я за трьома програмами.

Перша з програм – це програма психосоціальних послуг, що включає

кризові інтервенції, консультування з питань алкоголю, наркотиків, азартних ігор та подібних проблем. Друга програма – загальна програма психічного здоров'я, де займаються індивідуальним та груповим лікуванням військовослужбовців, які страждають від депресії, тривоги, безсоння тощо. Третя програма – де забезпечують лікування для військовослужбовців, які страждають від операційної травми, а також допомагають членам їхніх сімей.

З метою соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей основою підходу щодо надання відповідних послуг є Програма військових соціальних служб, що складається з мережі програм та послуг, що надаються як централізовано так і через 32 ресурсних центри по всій країні.

Послуги вказаних програм поширюються на військовослужбовців, резервістів, члени їх сімей та батьків, цивільний персонал, який залучається до розгортання військових підрозділів та родичів, членів родин загиблих.

Реалізацію військової сімейної політики здійснює Служба військової сім'ї (Military Family Service), яка розробляє політику та стандарти, інвестує фінансові ресурси, пропонує професійні настанови та робить доступними інструменти вимірювання ефективності відповідних програм. Крім того Служба здійснює керівництво трьома основними програмами, такими як Управління освіти дітей, Програма послуг для сімей військовослужбовців, Ініціативи якості життя.

Програма Управління освіти дітей здійснює управління компенсаціями, програмами виплат та пільг, а також здійснює нагляд за освітніми програмами, що пропонується в школах-інтернатах Міністерства національної оборони. З метою реалізації права військовослужбовця на забезпечення житлом застосовується Програма з покращення якості життя.

Належна та ефективна реалізація програми з підтримки сімей забезпечуються наступними структурами: Директорат військових сімейних служб; багатосервісні військові сімейні центри; онлайн-ресурс FamilyForce.ca; сімейна інформаційна лінія; Національна військова сімейна рада.

Військові ресурсні сімейні центри є основними надавачами послуг у військових спільнотах і дислокуються при базах військових підрозділів. Персонал центру заохочує та сприяє добровільній участі сімей військовослужбовців, особливо подружжя, у всіх аспектах їхньої діяльності

Сімейна інформаційна лінія підтримує сім'ї військовослужбовців, коли вони знаходяться на значній відстані від військовослужбовців у зв'язку з розгортанням, відрядженням чи навчанням.

Оданельчук Н.С. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ СНУ НА ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИЗВАНИХ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ ТА ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА КОНТРАКТОМ

Психологічний вплив сну на виконання бойових завдань у військовослужбовців є значущим і потребує ретельного дослідження та розуміння. Як один із ключових факторів фізичної та психічної готовності військовослужбовців, які залежать від надійного та відновлюючого сну, ця тема відкриває можливості для покращення військових операцій та збільшення ефективності бойового виконання завдань, а також збереження психологічної стійкості військовослужбовців, які виконують завдання за призначенням.

Сон відіграє важливу роль у підтримці фізичної, психологічної та емоційної готовності військовослужбовців до виконання бойових завдань. Якісний сон є важливим фактором у збереженні психологічної стійкості та оптимальної бойової ефективності в військовому контексті.

В Україні проблематику сну почали ретельно досліджувати в Центрі сомнотерапії Оксани Волошиної. Спільно з Оксаною Волошиною працюють інші спеціалісти: Олена Коломієць, Доктор Малік Аїт Аудіа, Жан-Філіп Е Дауст.

Сон - це природний фізіологічний процес, який відбувається в організмі під час регулярного сну. Сон є необхідним для відновлення фізичної та психічної енергії, підтримки загального здоров'я та нормального функціонування організму.

Сон у військовослужбовців має свої особливості і важливі аспекти, оскільки вони часто стикаються з умовами, які можуть впливати на якість та кількість сну. Важливі характеристики сну у військовозобов'язаних включають: нестабільний графік сну, стрес та тривогу, фізичну втому, незвичайні умови для сну, кошмари та розлади сну.

Виконання бойових завдань і сон тісно пов'язані між собою, і важливість якісного та регулярного сну для ефективності військових операцій не можна недооцінювати.

Узагальнюючи, можна дійти до висновку, що дослідження порушень сну вимагають вивчення та підходів до оптимізації для підтримки фізичної, психологічної та емоційної стійкості військовослужбовців. Дослідження сну у військових є важливим для забезпечення їхнього благополуччя та ефективності у бойових умовах, а також сприяти розвитку кращих підходів до оптимізації сну в військовому контексті.

Петраківська О.П. (ВІКНУ)

ВАЖЛИВІСТЬ ВІДПОЧИНКУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Людський організм витрачає енергію для того, щоб адаптуватися до величезної кількості стресорів, які спричиняють реакції напруги (фізіологічні та психологічні реакції). А участь військовослужбовців у бойових діях є виснажливою роботою, а тому вкрай важливим і актуальним є відпочинок.

Стрес, постійна небезпека та висока відповідальність здійснюють значний вплив на психіку військовослужбовця. Після виходу військовослужбовця з району бойових дій, вкрай важливо, надати військовослужбовцю можливість відпочити, відновити сили та вирівняти психоемоційний стан. Відпочинок сприятиме подоланню наслідків бойового стресу – тривожності, депресії тощо.

Відомо, що відпочинок – це дистанціювання військовослужбовця від стресорів завдяки фізіологічним процесам, що відбуваються під час сну та за допомогою дозвілля. Відпочинок дозволяє оздоровити тіло, відновити м'язи та поновити ресурси готовності до участі у бойових діях.

Загальновідомими механізмами відпочинку є *сон* (у середньому дорослій людині потрібно від 7 до 9 годин сну щоночі), *фізична активність* (за рекомендацією ВООЗ людина потребує приблизно 30 хв фізичної активності щоденно. Це може бути що завгодно: від швидкої ходьби до кросфіту), *соціальна взаємодія* (зустрічі з друзями/колегами/родиною, людьми зі спільними цінностями сприяють

відновленню), *харчування* (усвідомлене харчування не тільки приносить більше задоволення від їжі, але також запобігає переїданню. Ідеально – насолоджуватись їжею з сім'єю чи друзями), активне дозвілля (заняття творчою діяльністю: гра на музичних інструментах, експерименти з хобі, читання книжок, прогулянки в парку тощо. Головне, щоб заняття допомагали справлятися зі стресом і додавали енергії).

д.ю.н., проф. Петков С.В. (ВІКНУ)

ЦИФРОВА ДЕРЖАВА – ВІЙСЬКОВИЙ ВИМІР

Україна обрала стратегічний шлях розвитку – входження до політично-економічного блоку ЄС та блоку військової безпеки НАТО. І в умовах тотальної інформаційної війни яку веде проти держави країна-агресор – російська федерація, слід використовувати найбільш сучасні і найбільш досконалі засоби протидії. Одним із втілень принципів гласності, відкритості та ефективності є єдиний портал державних послуг «Дія». «Дія» – мобільний застосунок, веб-портал і бренд цифрової держави в Україні, розроблений Міністерством цифрової трансформації України. «Дію» вперше було презентовано у 2019 році, а офіційно запущено у 2020 році.

На сьогодні в застосунку міститься низка основних документів: паспорт, закордонний паспорт, водійське посвідчення, пенсійне посвідчення тощо. Також є можливість замовити низку послуг та отримати довідки і навіть здійснити певні оплати, наприклад штрафи за порушення ПДР. Зараз потрібно щоб поруч з іншими документами в смартфонах громадян з'явився військовий квиток, що засвідчить про створення, ефективної системи військового обліку в державі. Також військові повинні мати можливість долучити до своєї справи необхідні документи щодо отриманої спеціальності, проходження курсів, навчання, підготовки, тощо. Все це сприятиме визначенню військової спеціальності, можливості використання наявних у резервіста знань, вмінь та навичок для визначення місця проходження служби. А це в свою чергу створить умови для розбудови в Україні насправді сучасної технологічної, вмотивованої армії. Доречно до кабінету додати електронний калькулятор обчислення пенсії, на якому можна було б окрім іншого враховувати пільгові роки проходження військової служби під час правового режиму воєнного стану.

В концепції «Держави в смартфоні» вже можна зробити щоб Є-декларація посадових осіб заповнювалась автоматично. Все це стосується і громадян які проходять військову службу і мають звання майора та вище й зобов'язані заповнювати Є-декларацію. Звісно, захист персональних даних повинен бути чи не головним обов'язком держави. І допуск до інформаційних баз різного рівня повинні отримувати лише компетентні спеціалісти з використанням особистого ідентифікаційного ключа, щоб у разі вчинення протиправних дій злочинців можна було відстежувати та притягувати до відповідальності. Роздруківки, копіювання та інші маніпуляції з Є-документами в цифровій державі не просто протизаконні, а смішні й абсурдні. Прогрес не зупинити. А корупціонери-бюрократи мають піти у небуття, вслід за російським кораблем. Тільки таким чином українське суспільство спроможне перемогти в інформаційній війні ворога.

ТЕОРІЯ МАЛИХ ГРУП ТА НОВИЙ ПОГЛЯД НА ЛІДЕРСТВО У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ США

Теорія малих груп, що широко вивчається і застосовується в американській армії, є фундаментальним елементом ефективного військового лідерства. Ця теорія акцентує на важливості невеликих груп у формуванні сильних і гнучких підрозділів, здатних ефективно виконувати завдання в умовах бойового простору.

Військове лідерство США, засноване на концепції малих груп, підкреслює важливість колективної взаємодії та співробітництва у військових операціях. Це вимагає акцентування уваги на розвитку командного духу, ефективної комунікації та прийняття рішень в умовах стресу та невизначеності.

Одним з ключових аспектів цієї теорії є акцент на розробці та підтримці ефективних командних структур, здатних оперативно реагувати на умови, що змінюються на полі бою. Це включає створення гнучких систем командування, здатних швидко адаптуватися до нових ситуацій і ефективно координувати дії військовослужбовців.

Важливою складовою теорії малих груп є також розвиток лідерських якостей кожного члена підрозділу. Це передбачає активну підтримку та стимулювання лідерської ініціативи та креативності серед військовослужбовців, що сприяє формуванню ефективних та високофункціональних підрозділів у Збройних Силах.

У новому погляді на військове лідерство у США, заснованому на теорії малих груп, особлива увага приділяється також створенню стимулюючого та підтримуючого середовища для розвитку та зростання військовослужбовців. Це включає створення програм навчання та розвитку, спрямованих на зміцнення лідерських якостей і професіоналізму військового персоналу.

Таким чином, теорія малих груп в американській армії сприяє формуванню ефективних та гнучких підрозділів, здатних успішно виконувати різноманітні військові завдання в умовах сучасної геополітичної обстановки. Це також стимулює активний розвиток лідерських якостей та формування культури співробітництва та командного духу серед військовослужбовців.

Потанова В.Г. (ВІКНУ)

ДО ПИТАННЯ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України актуалізувало проблему психосоматичних розладів, в тому числі і у військовослужбовців учасників бойових дій.

Зазначимо, що *психосоматичні розлади* – це стани, що з'являються в результаті взаємодії психічних і фізіологічних соматичних чинників у організмі. Інакше кажучи, це перш за все психічні розлади, що проявляються на фізіологічному рівні, або фізіологічна патологія, що розвивається під впливом психогенних факторів.

Слово «психосоматичний» перекладається з давньогрецької як «належить

тілу і душі» .Термін був введений в ХІХ столітті, тоді і почався розвиток психосоматики як напрямку психології.

Такі розлади знаходяться на стику медицини та психології. Вивчення зв'язку психіки (psyche) і тіла (soma) триває й досі. *Психосоматичні захворювання* – це ті хвороби, які проявляються симптомами захворювань внутрішніх органів, але їх основна причина все ж полягає в порушеннях функціонування нервової системи. Це такі як: шлунково-кишкові розлади (функціональна шлункова диспепсія та синдром подразненого кишечника), больовий синдром в проекції суглобів (фіброміалгія), відчуття нестачі повітря і потреба в частоту диханні (гіпервентіляційний синдром) і багато іншого.

Головний діагностичний критерій: коли обстеження і неодноразові не виявляють ознак органічного захворювання. Саме це має бути приводом для консультації з психіатром або психотерапевтом.

Для психосоматичних розладів характерна поява і посилення після стресу, будь-якої перенапруги (інтелектуальної, емоційної, фізичної). Іноді бувають відстрочені реакції, що ускладнює постановку правильного діагнозу. Потрібно знати, що симптоми захворювання можуть виникнути на тлі позитивних емоцій: приємного очікування або досягнення успіху.

До групи ризику входять інтроверти – люди, які звикли тримати все в собі. Низька самооцінка, комплекси, меланхолія, психічна й емоційна неврівноваженість сприяють виникненню психосоматичних розладів.

Особистості, які страждають психосоматичними захворюваннями дотримуються песимістичних поглядів на оточення, мають низьку самооцінку, і головне не здатні протистояти стресам і долати елементарні побутові та виробничі труднощі.

д.пед.н., проф. Рижиков В.С. (ВІКНУ)

ПРИНЦИПИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НА ПРИКЛАДІ КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ «МЕТОДОЛОГІЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ»

В основі наукового дослідження наукового обґрунтування експериментального курсу підвищення кваліфікації наукових працівників «Методологія системного підходу у наукових дослідженнях» закладено наукові принципи, які визначають головні ідеї, початкові керівні положення наукової теорії, вчення, світогляду, що відповідають внутрішньому переконанню людини – автора наукової роботи.

До найважливіших принципів сучасного наукового дослідження на прикладі курсу підвищення кваліфікації «Методологія системного підходу у наукових дослідженнях» відносимо:

1. Об'єктивність – тобто виключення одностороннього мислення, суб'єктивності. Цей принцип націлений на використання методів і процедур, що дозволяють отримати максимум знань, на логічність і правдивість наукових досліджень, їх доказовість, достовірність фактів як основних чинників наукової етики. У звичайному сенсі об'єктивність - це незалежність суджень, образів, уявлень від суб'єкта, його поглядів, інтересів, смаків, уподобань та ін.

Об'єктивність означає здатність представляти об'єкт так, як він існує сам по собі, незалежно від суб'єкта. Під суб'єктом розуміється як індивід, так і консолідована група осіб (наприклад, наукове співтовариство, церква тощо), суспільство, цілісна культура, людство. Об'єктивність передбачає звільнення від «спостерігача», виносить судження про світ і завжди виходить з певної «точки зору».

Можна виділити різні рівні суб'єктивності: залежність від особистих, індивідуальних уподобань; залежність від групових пристрастей (наприклад, залежність від упереджень, поділюваних в певний час співтовариством художників); залежність від пристрастей суспільства в цілому; залежність від однобічності і упередженості культури або навіть епохи.

2. Виділення головних факторів, що спричиняють основний вплив на кінцевий результат.

3. Єдність історичного і логічного - до уваги приймається не тільки сучасний стан досліджуваного об'єкта, але і його минулий та майбутній розвиток чи поведінку. Логічний розвиток системи відтворюється через рух від загального через особливе до одиничного. Розвиток кожної конкретно-історичній стадії суспільного прогресу виявляється в зміні її стану, тобто в історії, що розуміється як рух, зміна реального буття. Науково доведено, що ці зміни не випадкові, що вони детерміновані об'єктивними законами суспільного розвитку. Зміст законів, відбиваючись в теоретичній свідомості, набуває форми законів науки. Звідси логічне є свій відбиток у свідомості людей мінливого світу в упорядкованому, детерминированном вигляді.

к.т.н. Савран В.О. (ВІКНУ)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРСТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ДОСВІД ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ НА ОСНОВІ АМЕРИКАНСЬКИХ ДОКТРИН

В умовах сучасної повномасштабної війни Збройні Сили України залишаються важливим стрижнем національної безпеки. Вивчення американських доктрин з військового лідерства є цінним інструментом для адаптації та вдосконалення системи військового лідерства в українській армії. Досвід США може стати джерелом натхнення та керівництва для створення нової Доктрини Військового Лідерства, яка оптимізована під особливості та виклики, що стоять перед українськими Збройними Силами.

Насамперед, основним елементом нової Доктрини має стати впровадження системи оцінки, орієнтованої на виявлення лідерів з високим потенціалом та врахуванням думки всіх учасників військового процесу, включаючи підлеглих, колег та керівництво. Це дозволить створити більш об'єктивну картину про лідерство та ефективність командування всередині української армії.

Далі, розробка вдосконалених програм навчання та розвитку для військовослужбовців допоможе забезпечити систематичний та комплексний розвиток професіоналізму та навичок ефективного командування. Це включає не тільки тактичні навички, але й етику, стратегічне мислення і здатність приймати рішення в умовах невизначеності та стресу.

Також стимулювання культури лідерства та інновацій стане ключовим фактором для розвитку Збройних Сил. Це може бути досягнуто через створення механізмів

заохочення та підтримки ініціатив, а також активної участі військовослужбовців у процесі розробки стратегій та тактик.

Паралельно зміцнення етичних стандартів та професіоналізму серед військовослужбовців є невід'ємною частиною нової Доктрини Військового Лідерства. Це дозволить зміцнити основи лідерства та встановити високі моральні стандарти поведінки усередині Збройних Сил України.

На завершення створення адаптивного середовища, здатного ефективно реагувати на зміни в геополітичній обстановці, стане ключовим фактором для успішного функціонування Збройних Сил України. Це передбачає як оперативну адаптацію стратегій, так й розвиток системи швидкого та ефективного прийняття рішень.

Таким чином, нова Доктрина Військового Лідерства для Збройних Сил України, заснована на американському досвіді, є комплексним та системним підходом до розвитку ефективного лідерства, здатного успішно протистояти викликам та загрозам у сучасній повномасштабній агресії російської федерації.

Савченко А.О. (УДУ імені М.П. Драгоманова)

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ КРИТЕРІЙ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРА ЗСУ

Реалізація управлінської компетентності під час управлінської діяльності військовослужбовців тісно пов'язана з емоціями та переживаннями, які супроводжують і впливають на емоційно-вольовий (морально-психологічний стан), що в свою чергу впливає на ефективність роботи під час складних (не типових) ситуацій. А також слід зазначити що саме від емоційно-вольового стану залежать критично важлива якість офіцера ЗСУ: здатність до рішучих, сміливих рішень в екстремальних умовах при обмеженості (чи дефіциті) часу, в яких від прийнятого рішення залежить успіх виконання поставленого завдання, власне життя та життя підлеглих військовослужбовців, доля всього колективу.

Для емоційно-вольового критерію характерними показниками є емоційний стан та стресостійкість і соціальна адаптованість. Функціонально-діяльнісний критерій управлінської компетентності офіцера ЗСУ призначений діагностувати практичну здатність реалізовувати знання, вміння та навички, застосувати доцільні способи і прийоми, стилі управлінської діяльності військового командира, що базуються на знаннях та отриманому досвіді для практичної реалізації управлінських рішень як в шатних ситуаціях військової служби так і в умовах бою. Проявом даного критерію є оволодіння системою професійно-важливих знань сучасних технологій управління й менеджменту, готовність до самостійного планування та організації своєї управлінської діяльності, незалежність, гнучкість і оперативність у прийнятті та ухваленні управлінських рішень у нестандартних ситуаціях управлінської діяльності та брати на себе відповідальність за результати, здатність організовувати діяльність інших суб'єктів управління, ефективно делегувати свої повноваження підлеглим. Отже, показниками функціонально-діялісного критерію слід вважати: праксеологічний, організаторські якості, здатність до педагогічної діяльності.

Управлінська компетентність є складовою структури професійної компетентності офіцера ЗСУ та виступає передумовою успішного виконання професійних завдань. Для офіцера ЗСУ успішно діяти і взаємодіяти в системах

«людина- людина», «людина-колектив» вкрай важливо, тому управлінську компетентність варто розглядати як фундаментальну складову професійної компетентності офіцера тактичного рівня. Для того, щоб курсант у майбутньому став успішним офіцером, у нього має бути сформований високий рівень управлінської компетентності.

Сакевич А.О. (ВІКНУ)

РЕЛІГІЯ ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Психологічне здоров'я – це вкрай важливий компонент забезпечення загального благополуччя кожної людини. Воно сприяє кращій якості життя, ефективнішій роботі та взаємодії з іншими. Внаслідок війни психологічне здоров'я може суттєво постраждати через стрес, тривогу та травматичні події. В реаліях сьогодення дана проблема особливо актуальна для військовослужбовців.

Важливо в періоди емоційних труднощів знайти власний внутрішній стрижень, джерело віри та надії, яке допоможе підтримувати психологічне здоров'є в рамках норми. Хтось шукає підтримку у родині та друзях, хтось надихається коханням до Батьківщини та патріотизмом, а для когось важливим джерелом внутрішнього спокою та гармонії є його віра.

Кількість віруючих військовослужбовців в лавах Збройних сил України постійно зростає. Релігійні військові надихаються і мотивуються своєю вірою, а також шукають в ній підтримку в скрутні часи. Розуміння власної релігійності дуже індивідуальне. Одні сприймають її як віру в Бога, долю та Вищі сили, інші – як віру у Всесвіт, магію та щось надприродне. В будь-якому своєму прояві релігія людини є потужним чинником, який впливає на її психологічне здоров'я.

Перед військовослужбовцями стоять неймовірно складні завдання, тому критично важливо розуміти фактори, які сприяють підтримці психологічного здоров'я. Існує переконання, що релігійна залученість послаблює тиск стресу і підвищує здатність впоратися з емоційними труднощами. Серед військовослужбовців також помітна тенденція у часи небезпеки та ризику для життя звертатися до Вищих сил. Релігійні переконання можуть бути корисними для сприйняття та подолання стресових ситуацій. Наприклад, багато військовослужбовців рятуються від травмуючих думок за допомогою віри в те, що все вирішує доля/Бог.

Релігія відіграє важливу роль для віруючих військовослужбовців. Унікальність релігії полягає в її здатності надати людям духовну опору, моральні принципи та способи релаксації, що можуть допомогти їй зняти стресові навантаження, пов'язані з військовою службою. Один з головних аспектів релігії, який сприяє покращенню психологічного здоров'я полягає в наявності віри в Вищу силу. Віра в щось більше і могутніше ніж просто людська істота дає релігійним військовослужбовцям впевненість, що їхні дії та зусилля мають сенс та значення. Вона може стати джерелом надії та сили навіть у найскладніших ситуаціях. Крім духовної підтримки релігія також може надати військовослужбовцям засоби релаксації та зняття напруги. Враховуючи зазначене, релігія є важливим чинником психологічного здоров'я віруючих військовослужбовців.

ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОСТІ ТРЕНЕРА, ЯКИЙ РЕАЛІЗУЄ ПРОГРАМУ ТРЕНІНГУ В ПРАКТИКУ

В інформаційному суспільстві вчитель стрімко втрачає монополію на володіння знаннями, та й сама інформація миттєво стає доступною кожному, хто має доступ до мережі Інтернет. Натомість усе більшого значення набувають так звані «м'які навички», до яких належать здатність мислити критично і креативно, аналізувати проблеми і генерувати рішення, ефективно спілкуватися і налагоджувати взаємини, попереджувати та конструктивно розв'язувати конфлікти, володіти собою і керувати стресами. Однак ці навички складно розвинути в рамках традиційного уроку, тому останнім часом активні й інтерактивні методи навчання, які часто об'єднують спільною назвою «тренінг», набувають дедалі більшої популярності.

Тренінг проводить тренер (ведучий), котрий спілкується з учасниками «на рівних», є таким самим учасником тренінгової групи, як і всі інші учасники. Але одночасно він є й каталізатором усіх процесів, що відбуваються в групі на шляху до досягнення визначеної мети тренінгу (для цього він повинен розуміти настрій кожного учасника). Від кваліфікації і моральних якостей ведучого залежить, наскільки конкретний тренінг відповідатиме тій теоретичній моделі психокорекційної дії, на яку орієнтувалися автори цього типу тренінгів.

Серед основних вимог, реалізація яких тренером сприяє ефективності занять, можна виділити наступні:

- відкритість керівника.
- здатність до децентрації.
- здатність бути партнером.
- утримуватись від категоричних «експертних» суджень, даючи можливість висловитись самій групі;
- заперечення та зауваження треба висловлювати лише після уважного вислуховування та розуміння членів групи.
- поєднувати планування у роботі із вмінням відступати від плану, відмовляючись від заздалегідь продуманих тактичних варіантів, імпровізуючи по ходу заняття, реагуючи на певні групові зміни.

Якості тренера розподіляють на дві групи: професійні й особистісні. Одна з них припускає розвиток професійної компетентності, тобто обізнаності у сфері змісту, теорії, методів і засобів професійної діяльності. Інша – особисте становлення, формування внутрішньої готовності до освоєння даної професії і реалізації себе в ній.

До перерахованих необхідних якостей ведучого можна додати як вельми сприяючі успішності тренінгу такі, як винахідливість, дотепність, відчуття гумору, інтуїція, красномовство. Важливий чинник в роботі з людьми і зовнішній вигляд тренера.

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МОЛОДШИХ КОМАНДИРІВ

Лідерство – це здатність особи за рахунок особистих якостей здійснювати вплив на поведінку інших людей з метою зосередження їх зусиль на досягненні цілей. Зазначимо, що розвиток лідерських якостей у молодших командирів є вкрай важливим для організації повсякденного життя військового підрозділу та виконання ним бойових завдань. Розглянемо ключові аспекти розвитку лідерських якостей у молодших командирів з точки зору військової психології:

- забезпечення належної військово-професійної підготовки молодших командирів, з метою формування у них впевненості у власних знаннях, уміннях та навичках;
- організація та проходження підвищення кваліфікації молодших командирів з метою поглиблення навичок управління особовим складом;
- формування у молодших командирів навичок ефективного міжособистісного спілкування та вирішення конфліктів;
- формування у молодших командирів навичок аналізу і оцінки ситуації, з метою прийняття обґрунтованих рішень в стресових ситуаціях;
- формування навичок критичного мислення та адаптивного управління в умовах невизначеності;
- формування навичок розуміння та аналізу стресових ситуацій та застосування методів управління стресом для забезпечення оптимальної емоційної стійкості молодших командирів;
- створення умов для постійного саморозвитку молодших командирів.

На нашу думку, для молодших командирів, вкрай важливим є постійний розвиток лідерських якостей, що у свою чергу впливає забезпечення високого рівня дисциплінованості та відповідальності військовослужбовців, які знаходяться у підпорядкуванні молодших командирів.

Сіткарь К.І. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Психологічний супровід сімей військовослужбовців – учасників бойових дій є необхідним і ефективним інструментом для підтримки та відновлення психологічного благополуччя сімей, які переживають вплив війни та бойових дій. Родина може слугувати видом релаксації та відпочинку, особливо коли вони проводять якісний час разом. Спільні події можуть сприяти зняттю стресу, покращенню емоційного стану та зміцненню зв'язків у родині.

Війна залишає свій слід на кожній людині, навіть на тих, хто не був на фронті, але відчував події через медіа. Зокрема, вона має великий вплив на військовослужбовців та їх сім'ї. Повернені військовослужбовці можуть мати як фізичні, так і психологічні травми, і це важко впливає на їх адаптацію до мирного життя.

Але не менш важливою є психологічна травма, яку переживають сім'ї військовослужбовців, особливо дружини та діти. Вони також відчувають страх та тривогу, що можуть призвести до депресії та інших психологічних розладів.

Це особливо актуально, коли вони повинні справлятися із важкими наслідками війни разом зі своїми партнерами. Отже, важливо розуміти, що війна має комплексний вплив на всіх членів родини, і сім'я повинна бути не просто свідком, а ресурсом для відновлення та підтримки кожного з її членів.

Психологічний супровід сімей військовослужбовців – це важлива практика, спрямована на надання психологічної підтримки та допомоги сім'ям, чий член беруть участь у бойових діях або повернулися з них. Ця допомога включає в себе розуміння психологічних травм і стресів, які можуть виникнути у сім'ях, та надання інструментів для їх подолання.

Емоційна фокусована терапія (EFT) є ефективним підходом для психологічного супроводу сімей військовослужбовців. Цей метод допомагає сім'ям зосередитися на вираженні та розумінні своїх емоцій, а також на покращенні комунікації між членами сім'ї. EFT дозволяє сім'ям ефективно подолати стрес та травми, пов'язані з військовою службою, і покращити якість їхніх відносин.

Дослідження та практика показують, що емоційна фокусована терапія (EFT) може бути дуже ефективною для сімей військовослужбовців. Ось кілька ключових аспектів, які підтверджують її ефективність:

- *покращення спілкування*: сприяє покращенню комунікації між членами сім'ї, що може допомогти вирішувати конфлікти та розуміти потреби один одного;

- *зняття стресу і тривоги*: терапія допомагає сім'ям управляти стресом та тривогою, пов'язаними з військовою службою та травмами;

- *покращення стосунків*: допомагає зміцнити стосунки в родині, покращити емоційне благополуччя та сприяє розробці здорових стратегій подолання викликів;

- *вираження емоцій*: терапія допомагає сім'ям виразити свої емоції та розуміти їхні обрані стратегії реагування;

- *зміцнення сімейної підтримки*: сприяє збереженню підтримки і підтримуючих відносин в родині, що важливо для відновлення і підтримки всіх членів сім'ї.

Кожна родина має свої унікальні потреби, EFT може бути корисним інструментом для психологічного супроводу сімей військовослужбовців і сприяти їхньому відновленню та зміцненню після бойових дій.

Узгоджений та індивідуально налаштований психологічний супровід може допомогти сім'ям вирішувати конфлікти, подолати стрес, травми і виразити свої емоції. Це також сприяє збереженню стійких та підтримуючих відносин у сім'ї.

Загалом, психологічний супровід сімей військовослужбовців є ключовим елементом допомоги військовослужбовцям – учасникам бойових дій та допомагає їм та їхнім близьким відновити психологічне благополуччя, створити стабільне та підтримуюче середовище для реабілітації та адаптації до мирного життя.

НАБУТТЯ ДОСВІДУ КОМУНІКАЦІЇ ТА СПІВПРАЦІ З ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО УЧАСТІ У ПРОЄКТАХ, ЗАПОЧАТКОВАНИХ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Понад 600 днів Україна чинить супротив російському військовому вторгненню, яке спричинило багато критичних ситуацій для українського суспільства, таких як пошкодження енергетичної та цивільної інфраструктури (руйнування житла, соціальних, освітніх та медичних закладів, магазинів харчування та ін.); люди вимушені розпочинати своє життя без роботи та документів з «нуля» переїхавши до більш безпечного регіону в середині країни або за кордон, причому більш за всіх потерпають діти. Коли весною 2022 р. перші чотири родини із Сєверодонецька знайшли притулок у передмісті Києва, де разом з батьками (повні сім'ї) було 7 дітей: старшому хлопчику – 12 років, наймолодшій дівчинці – 2,5 р., то діти швидко ховалися від літаків, які пролітали, до того ж звук моторів літаків (під час їх прогрівання без зльоту літака), тільки звук мотору! у дітей викликав паніку, страх, а у наймолодшої дівчинки просто істерику, яка долоньками затуляла вуха і ховалася під спідницю матері. Всі знали, що це наші літаки і ніякої біди не буде, і перебувають на відносно спокійній території. Тож через російську агресію постала надзвичайно гостра проблема з вимушеними переселенцями, першою чергою, – житло, а також погіршення психологічного стану людей, першочергово дітей, які були у фронтових зонах, тобто найбільш незахищених категорій населення, які потребують більшої уваги та піклування. Часом ще декілька родин було прийнято на проживання до П. старостинського округу. Кожного дня ці сім'ї провідувалися старостою селищної ради П. або представником цивільно-військової адміністрації, маючи за мету створити для біженців гарні умови для проживання, щоб вони залишилися жити, працювати, вчити дітей тут, а не їхали за кордон.

Зазначимо, що з перших днів війни жителі П. старостинського округу (Київська обл.) завдяки грамотно організованій цивільно-військовій взаємодії, виявили громадянську активність, згуртувалися в осередку цивільно-військової адміністрації селищної громади Г., несли чергування на вулицях в умовах повного затемнення і довготривалого комендантського часу, проводили серед населення роз'яснювальну та інформаційну роботу в умовах проведення бойових дій (хоча це і був тил, але ворог з літаків скинув на територію громади диверсійно розвідувальні групи) та допомагали людям вразливих соціальних груп з харчами, водою (*наголосимо, що в селах при відключенні світла рятували і рятують жителів колодязі*), обладнанням помешкання в умовах повного затемнення через присутність ворожих ДРЗ та ведення бойових дій.

Нашу увагу привернула Громадська організація «Центр дослідження суспільства» (Cedos), яка є незалежним аналітичним центром-спільнотою, що досліджує питання соціального розвитку з 2010 року, виявляє причини соціальних проблем і шукає шляхи їх вирішення. Розглядаємо діяльність згаданої Громадської організації Cedos актуальною для розвитку України в умовах війни, бо проєкти, які пропонує організація, стосуються посиленню зв'язків між громадянами, органами влади та цивільно-військовими адміністраціями, тобто

скерована на організацію цивільно-військової взаємодії, що ми висвітлимо в подальших публікаціях.

Тому, на нашу думку, доцільно залучати майбутніх офіцерів до участі у різних проєктах, започаткованих громадськими організаціями щодо набуття певного досвіду комунікації та співпраці з цивільним населенням.

д.психол.н., проф. Стасюк В.В. (НУОУ)
Дикун В.В. (НУОУ)
доктор філософії Кириченко А.В. (НУОУ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ В АРМІЯХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Військові психологи і військово-політичне керівництво сучасних закордонних армій погоджуються на тому, що стратегія локального воєнного конфлікту має обов'язково включати такий важливий елемент, як психологічні операції – самостійний вид впливу й ефективної зброї, застосування якої дасть змогу відмовитися від використання військової сили.

В арміях НАТО організацію психологічних операцій регламентовано єдиною директивою «Про принципи планування і ведення психологічних операцій». Однак загальні орієнтири, масштаби, інтенсивність, форми і методи проведення інформаційних і психологічних акцій у межах психологічних операцій (ПсО) визначають США. По-перше, в американську систему включено все, що напрацьовано в цій сфері в інших країнах, по-друге, останнім часом ця система є найдієвішою.

Діяльність американських командирів усіх рівнів під час ведення ПсО унормована статутом FM 33-1 «Психологічні операції». У ньому визначено, що «психологічні операції – це проведена в мирний чи воєнний час планова пропагандистська чи психологічна діяльність, розрахована на іноземні ворожі, дружні чи нейтральні аудиторії, щоб впливати на їх становлення і поведінку у сприятливому напрямку для досягнення як політичних, так і воєнних національних цілей США».

Психологічні операції поділяють на стратегічні, оперативні і тактичні. Стратегічні ПсО проводять у глобальному масштабі для досягнення довгострокових цілей і створення сприятливої психологічної обстановки для ведення бойових дій. Оперативні ПсО проводять у визначених регіонах для досягнення середньострокових цілей у межах проведення воєнних кампаній чи великих воєнних операцій. Тактичні ПсО реалізують із короткостроковими цілями і спрямовують на підтримку бойових дій військ у тактичній ланці. Виокремлення таких рівнів, на нашу думку, є дуже важливим, тому що дає змогу чітко окреслювати межі компетенції і відповідальності різних суб'єктів цієї діяльності.

Таким чином, ПсО як найважливіший елемент соціально-психологічного забезпечення бойових дій має за мету посягти у військах противника сумнів, нерішучість, страх, паніку, зломити його опір, досягти абсолютної морально-психологічної переваги над ворогом. На цей час армії розвинутих країн світу мають значний потенціал інформаційно-психологічного впливу на противника, що є важливою складовою військової потуги й одним із засобів досягнення перемоги в сучасній війні. Без проведення ПсО бойові дії військ не можуть вважатися психологічно підготовленими.

ПСИХОКОРЕКЦIЯ ТРИВОЖНОСТI УЧАСНИКIВ БОЙОВИХ ДIЙ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПIЇ

Участь у бойових дiях може призвести до розвитку тривожностi та психологiчних проблем у вiйськових. Враховуючи це, важливо розглянути ефективнi методи психокорекцiї, якi допоможуть учасникам бойових дiй заспокоїтися i вiдновити психiчний стан.

Один з потенцiйно ефективних методiв психокорекцiї є використання арт терапiї. Цей пiдхiд базується на використаннi мистецтва та творчостi як засобу самовираження та зняття емоцiйного напруження. Арт терапiя може бути використана для зменшення тривожностi, покращення самосвiдомостi, стимулювання внутрiшнього зцiлення та розвитку позитивного мислення.

Також слiд зазначити, що *арт-терапiя* – це вид психологiчної корекцiї та психотерапiї, заснований на мистецтвi та творчостi. Арт-терапiя допомагає зняти психiчну напругу i стрес, подолати тривожнiсть i страхи, агресiю та iмпульсивнiсть, а також гармонiзувати внутрiшнiй стан людини в рiзних вiкових перiодах.

Ще в стародавньому Китаї для боротьби з нервовими потрясіннями практикували змальовування ієрогліфів. Нині дослідники виявили, що пишучи, малюючи чи ліплячи із пластиліну, людина повністю розслабляється, частота її пульсу суттєво знижується і це дозволяє їй, бодай на короткий час опинитися у стані гармонії. Гармонії з собою.

З метою психокорекцiї психiчних станiв вiйськовослужбовцiв часто використовують такi методи та прийоми арт-терапiї як малювання та лiплення.

Так, *живопис та малювання*: дозволяє учасникам вiльно виразити свої емоцiї через образи та колорит, що сприяє самовираженню та розвантаженню.

Лiплення: використання глини, глини чи iнших матерiалiв для створення тривимiрних об'єктiв сприяє фiзичному виробленню напруження i вираженню емоцiй.

Груповi сесiї: учасникам надається можливiсть дiлитися своїм творчим процесом i взаємодiяти з iншими учасниками, що сприяє розвитку соцiальних навичок та взаєморозумiнню.

Зазначимо, що дослідження пiдтверджують, що арт-терапiя може бути ефективним iнструментом для зниження тривожностi та вiдновлення психологiчного благополуччя учасникiв бойових дiй. Вона сприяє внутрiшньому зцiленню, розвитку ресурсiв та позитивних мислень, що є основою для подальшої реiнтеграцiї до суспiльства.

Арт терапiя є ефективним методом психокорекцiї для учасникiв бойових дiй, якi стикаються з тривожнiстю та психологiчними проблемами. Використання мистецтва та творчостi допомагає вiдновити психiчний стан, знизити напруження та забезпечити внутрiшнє зцiлення. Результати досліджень пiдтверджують позитивний вплив арт терапiї на психологiчний стан учасникiв бойових дiй, роблячи її цiнним iнструментом для психокорекцiї i реабiлітацiї.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ДЯЛЬНІСТЬ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВОГО ПРАЦІВНИКА В ОСВІТНІХ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВАХ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Інтернаціоналізація є провідною тенденцією сучасного розвитку суспільства. Налагодження ефективної та інноваційної системи забезпечення підвищення кваліфікації наукового працівника в освітніх та наукових установах системи Міністерства оборони України з використанням методологічних новацій та елементів дистанційних форм навчання, з урахуванням міжнародного досвіду – це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності освітніх та наукових установ з міжнародною складовою; особиста мобільність (науковців, здобувачів); створення спільних дослідницьких програм, програм підвищення кваліфікації на міжнародному рівні; забезпечення якості освіти третього і четвертого рівнів за міжнародними стандартами; інституційне партнерство для створення освітніх і дослідницьких програм. Мобільність також є основним принципом створення європейських просторів досліджень. Це передбачає широкі можливості для вільного переміщення дослідників і адміністраторів з метою покращення академічного та культурного взаємозв'язку та забезпечення цілісності цих просторів. Основні інструменти Болонського процесу, такі як Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, додаток до диплома та європейські та національні системи гарантування якості вищої освіти, система подвійного дипломування відіграють важливу роль у забезпеченні мобільності, а звідси і інтеграцію наукового працівника освітніх та наукових установах системи Міністерства оборони України в міжнародний науковий простір.

У зв'язку з інтернаціоналізацією освіти та науки виникають нові цілі. Ці цілі включають підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів, які мають здатність ефективно працювати в прогресивних умовах світової наукової спільноти, підвищення якості та відкритості досліджень за допомогою участі вчених у Європейському дослідницькому просторі. «Європейський дослідницький простір» (ERA) — це простір, що сприяє співпраці дослідників країн Європейського Союзу з метою створення умов для реалізації спільної і прозорої політики у сфері досліджень, збільшення інвестицій у дослідження і розробки, удосконалення систем підготовки дослідників, додаткової підготовки дослідницького персоналу. У 2000 році в Лісабоні була розроблена стратегія, відома як Лісабонська стратегія, щоб створити єдиний дослідницький простір.

Підсумовуючи зазначене, можна надати визначення, що «підвищення кваліфікації наукового працівника» — це процес просування особи, яка здійснює прикладні та/або фундаментальні наукові дослідження, і є частиною службової еволюції, яка зумовлена етапами неперервної (само)освіти, професійного розвитку та розвитку потенціалу.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ПРИЗВАНИХ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ

В умовах сучасних геополітичних реалій, де Україна активно взаємодіє на міжнародній арені, актуальність формування мотиваційної готовності військовослужбовців визначається як пріоритетний напрямок. Зазначений процес не обмежується лише навчанням військової тактики або засвоєнням бойових навичок, але й передбачає підготовку військових до психологічного подолання труднощів.

Мотивація відіграє ключову роль у внутрішній готовності військовослужбовця до служби. Цей імпульс може ґрунтуватися на почутті обов'язку перед державою, бажанні досягти професійного визнання, прагненні захистити своїх рідних і близьких чи на інших внутрішніх переконаннях. Джерела такої мотивації можуть бути різноманітними й залежати від особистісних характеристик військового.

Підготовка військовослужбовців, які були призвані за мобілізацією, вимагає інтегрованого підходу. Вона комбінує теоретичне навчання, практичні тренування та засвоєння військової дисципліни. Ефективність цього процесу вимагає врахування особливостей мобілізованих осіб, багато з яких мають цивільний професійний досвід.

Забезпечення мотиваційної готовності вимагає від командного складу глибокого розуміння психології військовослужбовців, а також вивчення можливих психологічних бар'єрів і конфліктних ситуацій. Важливу роль у цьому процесі відіграє військовий психолог, який має не тільки консультувати особовий склад та надавати рекомендації командирському складу, але й сприяти розвитку мотиваційної готовності під час психологічної підготовки.

Формування мотиваційної готовності військовослужбовців, призваних за мобілізацією, є важливою частиною сучасного процесу військової підготовки. Воно спрямоване не тільки на розвиток бойових навичок, а й на психологічне зміцнення особистості військового. Роль військового психолога в цьому процесі є ключовою, оскільки саме він може виявити, аналізувати та корегувати можливі психологічні бар'єри. Працюючи над підвищенням мотивації, ми можемо значно покращити ефективність служби та забезпечити гармонійну адаптацію військовослужбовців до умов військової служби.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА РОДИН ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Починаючи з 2014 року російська федерація розпочала війну проти України, яка триває вже понад 9 років. Ця війна призвела до численних жертв серед цивільного населення та військовослужбовців, які захищали свою країну від агресора. Смерть товаришів та рідних – тяжке випробування для будь-якої родини, особливо для тих, хто втратив близьких на війні. У таких ситуаціях дуже важливою є психологічна підтримка. Вона допомагає сім'ям загиблих бійців

зрозуміти та прийняти важку дійсність, залишитися здоровими та рухатися далі. З 2014 року і по теперішній час кількість запитів на психологічну підтримку родин загиблих військовослужбовців зростає. Психологічна підтримка є необхідною для родин загиблих військових, щоб допомогти їм зрозуміти та прийняти свої почуття, відновити зв'язки з рештою світу та знайти новий сенс життя після втрати близької людини. Однією з головних проблем, пов'язаних з психологічною підтримкою родин загиблих військовослужбовців внаслідок війни росії проти України, є недостатня увага та підтримка з боку держави та громадськості. Крім того, існує проблема з недостатнім доступом до психологічної допомоги для родин загиблих військовослужбовців. Часто такі родини знаходяться в складних фінансових та емоційних обставинах, що може ускладнити їх доступ до якісної та ефективної психологічної допомоги.

Психологічна підтримка – це безпосередня робота з людьми, спрямована на вирішення різного роду психологічних проблем, пов'язаних з труднощами в міжособистісних стосунках, а також глибинних особистісних проблем.

Психологічна допомога – являє собою комплекс діагностичних, психокорекційних і психологічних (відновних) заходів, спрямованих на якнайшвидше відновлення оптимального психічного стану й соціальної життєдіяльності, підвищення рівня психологічної стійкості особистості.

Стрес – це відчуття тиску, пригніченості або неспроможності впоратися із проблемою.

Емоційний стрес – це емоційні стани, які формуються в людини, коли вона стикається з реальними психологічно важкими ситуаціями або вважає їх психологічно важкими чи нерозв'язними. Фізичний фактор, як правило, є стресором для всіх.

Втрата – це процес втрати або позбавлення чого-небудь важливого, значущого або цінного, який може викликати різні емоційні та психологічні реакції.

Отже психологічна підтримка родин загиблих військовослужбовців у війні росії проти України є надзвичайно важливою і необхідною. Ці родини зазнають значного емоційного стресу та стикаються зі складними емоційними викликами, пов'язаними з втратою близької людини.

Францішкевич Р.М. (НУОУ)

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Ефективність виконання будь-якого виду діяльності значною мірою залежить від сформованості в особистості певних психологічних якостей, до яких, зокрема, належить і психологічна готовність. Психологічна готовність військовослужбовців Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням – найважливіша умова забезпечення успішного виконання визначених завдань зокрема, і під час участі у бойових діях.

У сучасній психології психологічна готовність розглядається як істотна передумова будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. Відомі два основних підходи до визначення змісту та структури психологічної готовності — функціональний і особистісний.

У рамках функціонального підходу психологічна готовність трактується як певний стан психічних функцій, який забезпечує високий рівень досягнень при виконанні того чи іншого виду діяльності. Такої точки зору дотримуються Н. Д. Левітов, А. Ц. Пуні, Ф. Ю. Генон, Є. П. Ільїн та ін.

Із позицій особистісного підходу психологічну готовність розглядають як результат підготовленості до певної діяльності. Згідно з цим підходом, готовність розуміється як стійке, багатоаспектне та ієрархізоване утворення особистості, яке включає низку компонентів (мотиваційний, когнітивний, операційний тощо), які в своїй сукупності дають змогу суб'єкту більш або менш успішно здійснювати діяльність. Цей підхід відображений у роботах К. М. Дурай-Новакової, М.І. Дьяченко, Л.А. Кандилович, В.О. Моляко, А.А. Смирнова та ін.

Так В.В. Ягупов виділяє чотирикомпонентну модель психологічної готовності військовослужбовців. До основних структурних елементів психологічної готовності військовослужбовців він відносить: мотиваційний – прагнення подолати труднощі майбутнього бою і розуміння необхідності їх подолання, оцінка своїх можливостей щодо управління психічними станами та діями на основі накопиченого досвіду; пізнавальний – забезпечується необхідним обсягом відповідної інформації, який потрібен для цілеспрямованої діяльності в екстремальних умовах бойової обстановки; емоційний – переживання почуття впевненості або сумніву у своїй готовності до подолання труднощів сучасного бою, уміння управляти своїми емоційно-вольовими процесами в екстремальних умовах; вольовий – забезпечує воїнам подолання труднощів сучасного бою.

Отже, для успішного виконання бойових завдань військовослужбовцями необхідно формувати у них здатність дивитися фактам в обличчя і сміливо цілеспрямовано діяти. На сучасному полі бою однаково необхідні воля та розум. Кожний із цих елементів передбачає націленість та мобілізованість психіки бійця на подолання труднощів сучасного бою.

Франчук Є. (ВІКНУ)

ПСИХОКОРЕКЦІЯ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Вивчення особливостей та психокорекції негативних психічних станів учасників бойових дій набуває особливого значення в контексті повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. Це пов'язано із збільшенням кількості учасників бойових дій, які разом із бойовим досвідом, отримують фізичні й психологічні травми, а їхня психіка зазнає значних змін. Перебування на війні відноситься до тієї екстремальної ситуації, коли людина постійно перебуває в найсильнішому психоемоційному стресі, переборюючи його вольовими зусиллями. У будь-яку мить бойові стреси можуть нагадати про себе. Негативні психічні стани виникають переважно в тих учасників бойових дій, які побували на полі бою, жили в окопах, зазнали поранень, каліцтва, стали свідками загибелі бойових друзів, були у полоні.

Важливість досліджень у обраному напрямі зумовлена, з одного боку, необхідністю попередження виникнення у учасників бойових дій негативних станів, а з іншого – практично повною відсутністю характеристики особливостей вияву таких станів у українських військовослужбовців, яким доводиться виконувати різноманітні задачі в умовах бойових дій. Розгляд наявних на цей момент наукових публікацій

дозволяє зробити висновок, що багато важливих теоретичних питань даної проблеми ще не вирішені, що пов'язано з недостатньою розробленістю теоретичних і практичних проблем психології станів у військовослужбовців, які беруть участь в бойових діях.

Психічний стан розглядається як складне, інтегративне, цілісне поліфункціональне та поліструктурне явище психічного життя особистості, що виступає зв'язуючою ланкою між психічними процесами та властивостями; як складний інтегративний прояв психіки в усій сукупності її взаємозв'язків, у якому відображаються психологічні властивості та характер впливу зовнішніх чинників на особистість; як засіб організації психічних процесів і формування особистісних властивостей, що забезпечує певний рівень мобілізації та активності особистості, сприяє чи перешкоджає продуктивній психічній діяльності.

Психічні стани учасників бойових дій – це тимчасові цілісні стани їх психіки, які визначають рівень впливу стрес-факторів на поведінку, перебіг психічних процесів і на ефективність діяльності. Психічні стани, як позитивні, так і негативні, впливають на хід і досягнення результатів діяльності. Візуально психічний стан учасника бойових дій проявляється в позі, психомоториці, мимічних реакціях, жестах, інтонаціях і тембрі голосу. Психічний стан учасника бойових дій обумовлений його минулим досвідом та сформованими вольовими, моральними й іншими якостями. Психічний стан учасника бойових дій виступає як форма саморегуляції психіки і один з найважливіших механізмів інтеграції людини як цілності: в єдності його психічної і фізичної організації. У психічних станах відбивається взаємодія учасника бойових дій з життєвим середовищем, а будь-які істотні зміни зовнішнього середовища, внутрішньої структури особистості викликають певний відгук як цілності, спричиняють перехід у новий психічний стан, зокрема негативний. До негативних психічних станів учасників бойових дій зараховують тривожність, фрустрацію, агресивність, ригідність, астеничний стан, депресивний стан, стан стресу та ін.

*к.і.н. Хан Є.В. (ВІКНУ)
к.т.н. Білявський Б.А. (НУОУ)*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА» У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В процесі розбудови українських Збройних Сил зростає актуальність і значення історії українського війська. Навчальна дисципліна "Історія українського війська" є безпосереднім доповненням загального курсу історії України. Він висвітлює військовий аспект української історії. За прийнятою схемою подібних дисциплін у світовій практиці, дисципліна ретельно висвітлює історію війська та історію військового мистецтва від давніх часів до сучасності.

Вивчаючи дану дисципліну, курсанти вищих військових навчальних закладів мають усвідомлювати, що історія України – це історія суцільних війн і трагедій, а державність, незалежність та суверенітет наші предки здобували кров'ю та потом, пролитим в роки воєн, революцій, національно-визвольної боротьби. Тому військова історія України є важливою ланкою у висвітленні історичного минулого нашого народу. Саме на переможних битвах і війнах формується патріотизм, почуття відповідальності за свою державу, яку потрібно

захищати у будь-яких історичних умовах. Навчальна дисципліна «Історія українського війська» є важливим елементом у пізнанні загального курсу з історії України та важливим виховним предметом на ниві патріотичного виховання.

В результаті вивчення курсу «Історія українського війська» курсанти повинні засвоїти і усвідомити, що протягом тривалого історичного періоду українське національне військо, його самобутність, традиції, звичаї формувались та розвивались в процесі революцій, війн та національно-визвольних змагань. В результаті складних історичних процесів Україна тривалий час не мала власної державності й суверенітету, тому українці та їхні військові формування змушені були довгий час перебувати у складі іноземних держав, борючись за свою свободу, незалежність, суверенітет.

У зв'язку з повномасштабною війною, яку розв'язала російська федерація проти нашої країни в лютому 2022 року важливим та необхідним є пояснювати та доносити майбутнім офіцерам важливість розуміння складних процесів формування українського війська протягом тривалого історичного періоду, його традиції та героїчні подвиги, прагнення нашого народу до творення власної незалежної, суверенної європейської держави.

Хандій Д.В. (ВІКНУ)

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЩО ПОВЕРНУЛИСЯ З ПОЛОНУ

Відповідно до Женевської конвенції обмін полоненими можливий тільки після завершення бойових дій. Незважаючи на це Україна станом на 7 серпня 2023 року, здійснила 48-й обмін, і повернула 2598 полонених і заручників. Ці успіхи досягаються важкими зусиллями, проте повернення до Батьківщини тільки перший крок на шляху повернення до цивільного життя. Після звільнення з полону, громадяни стикаються з такими негативними станами як: ПТСР, тривожний розлад та депресія. Військовослужбовці, які перебували в полоні, потребують допомоги у вирішенні так проблем, як соціальна ізоляція, проблеми з адаптацією та високим рівнем стресу.

Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими виокремлює послідовні заходи по реабілітації осіб, які повернулись з полону. До цих заходів входять медико-психологічна реабілітація, організація заходів із соціальної та/або професійної адаптації за місцем проживання (перебування).

В заходах з психологічної реабілітації визначальним компонентом є психокорекція військовослужбовців, яка спрямована на відновлення їх психічного здоров'я та дозволяє їм адаптуватись до соціуму.

Метою роботи є розкриття ключових аспектів психокорекції військовослужбовців, які пережили полон.

Відновлення психологічної стійкості ветеранів є одним із головних завдань психокорекції. Терапевтичні сесії, спрямовані на обробку та зниження симптомів ПТСР, дуже важливі. Різні методи психотерапії, включаючи емоційно-пізнавальну терапію (ЕПТ) і деякі форми когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), можуть бути ефективними в цьому відношенні.

Демонструють високу ефективність групові сесії з іншими ветеранами, які також пережили полон. Ці сесії можуть надати важливу підтримку та можливість

обговорити спільний досвід, що дає розуміння, що вони не самотні в своїх переживаннях.

Однією з важливих аспектів психокорекції є підтримка ветеранів у відновленні соціальних навичок, розвитку стресостійкості та адаптації до нових умов життя. Це включає в себе навчання навичкам цивільного життя, які допомагають їм знову стати продуктивними членами суспільства.

Родини ветеранів також можуть зазнавати стресу та травм внаслідок досвіду полону. Психокорекція може включати в себе підтримку для сімей, щоб допомогти їм краще розуміти та підтримувати ветеранів. Багато ветеранів, що повернулися з полону, можуть потребувати фізичної реабілітації через можливі фізичні травми. Вкрай важливим є забезпечення доступу до фізіотерапії та реабілітаційних вправ для відновлення фізичної функціональності.

Психокорекція військовослужбовців, які пережили полон, вимагає індивідуального підходу та плану, спеціально розробленого для кожного ветерана. Вона є ключовою для забезпечення їхнього психологічного та фізичного благополуччя, а також для їхньої подальшої інтеграції в суспільство та військову службу.

Харькова І.Г. (ВІКНУ)

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА РЕАБІЛІТАЦІЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Вплив віртуальних технологій (VR – virtual reality) на реабілітацію – актуальна проблема, оскільки сучасний рівень технологій дозволяє забезпечити ефективну та індивідуалізовану підтримку у відновленні військовослужбовців після бойових дій, що має важливе значення для подолання фізичних та психічних травм ветеранів і покращення їх якості життя.

Дані технології виявляють значний вплив на процес реабілітації військовослужбовців, які пережили бойові дії. Основні аспекти цього впливу можна розглянути наступним чином:

Рухливість і фізична реабілітація: VR може стимулювати військовослужбовців до активної фізичної реабілітації. Системи VR можуть надати відтворення віртуальних оточень, де вони можуть виконувати різноманітні вправи та реабілітаційні процедури. Це сприяє поліпшенню моторної функції і сприяє відновленню координації рухів.

Психологічна реабілітація: За допомогою VR можна значно покращити і пришвидшити психологічну реабілітацію військовослужбовців. Ось кілька способів якими це може відбуватись:

1. Терапевтичний ефект експозиції: VR може створити іммерсивне середовище, що дозволяє військовослужбовцям повторно пережити ситуації стресу, але контрольованою та безпечною для них самих. Це може допомогти зменшити посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

2. Тренування навичок копінгу: VR може навчити військовослужбовців стратегій копінгу та релаксації для подолання стресу та тривоги. Це може покращити їх здатність ефективно реагувати на стресові ситуації.

3. Вирішення фобій і тривожних розладів: VR може бути використана для систематичного впровадження в ситуації, що викликають тривогу, але в

контрольованому середовищі. Це дозволяє поступово пристосовуватися та подолувати фобії.

4. Симуляції реальних ситуацій: VR може надати можливість військовослужбовцям тренувати навички у віртуальному середовищі, що дуже схоже на реальні умови, що може сприяти відновленню військових навичок та підвищити їх впевненість.

5. Покращення соціальної адаптації: VR може симулювати різні ситуації соціального спілкування, допомагаючи військовослужбовцям адаптуватися до норм цивільного життя та відновити взаємодію зі світом.

Загалом, використання технологій віртуальної реальності в реабілітації військовослужбовців після бойових дій відкриває нові можливості для ефективного і комплексного відновлення фізичного та психологічного стану військовослужбовців, що на даний момент є дуже важливим.

Ходинський Н.О. (ВІКНУ)

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ БОЙОВОГО ЗАВДАННЯ ВІД ОСОБИСТОГО АВТОРИТЕТУ ТА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ КОМАНДИРА

В умовах сучасного стану ведення бою, одним з найважливіших факторів, що впливають на його результат є безпосередні командири (начальники). З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України, внесла низку різких змін в загальновійськове середовище, в тому числі командирської ланки. В наслідок мобілізації, величезна кількість людей, раніше жодним чином не дотичних до Збройних Сил України, стала її складовою. В наслідок втрат особового складу, в тому числі командирського та формування нових підрозділів і так далі, постала необхідність залучення на роль командирів людей, які лишень нещодавно стали військовими або які проходили службу досить давно. На фоні цього постала необхідність якісного пошуку та вивчення людей, які здатні на подібні ролі.

Загалом інструментарій психологічних досліджень дозволяє шляхом методик зробити первинний відбір та надає рівень розуміння лідерських якостей у певної особистості в загальних рисах. Але це не надає об'єктивного розуміння – чи може бути справжнім командиром людина, або ж ні. Задля визначення цього необхідне створення умов, максимально наближених до бойових, задля розуміння низки факторів, що допоможуть це визначити.

За допомогою соціальної психології, ми знаємо, що навіть в найменших групах є свої певні лідери та авторитету. Психологи своєю чергою активно це використовують за допомогою вивчення соціометрії. Задля збільшення шансу стати командиром, він має викликати довіру та повагу у більшості колективу, володіти низкою особистих якостей, таких як професійність, чесність, справедливість, рішучість в прийнятті рішень та готовність нести відповідальність за них.

При цьому реально існує дуже низька ймовірність задовільнити бажання всіх і кожного всередині колективу, незадоволеність певними аспектами діяльності та бажання кращого – в цілому нормальне явище психіки. Головне бути відкритим до питань та пропозицій. Безпосередня ефективність командира

показується безпосередньо під час виконання бойового завдання, шляхом аналізу якості його виконання, витрат підрозділу та підтримання його морально психологічного стану.

Хоменко Є.В. (ДНДІ ВСО та ВТ)

Руснак В.М. (ДНДІ ВСО та ВТ)

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-БОЙОВОГО ПІДРОЗДІЛУ

Сьогодні в умовах збройної агресії росії проти незалежної України особливого значення для Збройних Сил України набуває потреба проведення наукових (експериментальних) досліджень, направлених на підвищення боездатності військ (сил), удосконалення системи їх підготовки з метою опанування сучасних зразків озброєння та військової техніки (далі-ОВТ) вітчизняного та іноземного виробництва для ефективного їх застосування за призначенням.

Порядок підготовки та застосування експериментально-бойового підрозділу (далі-ЕБП) у Збройних Силах України досить нова тема тому потребує удосконалення існуючих форм та методів підготовки особового складу, підтримання взаємодії та координацію своєї діяльності з різними науковими установами та організаціями України, іншими міністерствами (відомствами), центральними органами виконавчої влади, які проводять наукові (експериментальні) дослідження в інтересах оборони держави, з питань наукових (науково-технічних) досліджень і розробок ОВТ. Формування потреби в підготовці (перепідготовці) відповідних фахівців ЕБП для потреб Збройних Сил України та інших складових Сил оборони держави значною мірою буде залежить від кількісних показників надходження нових зразків ОВТ вітчизняного та іноземного виробництва.

Так в умовах тотального застосування роботизованих комплексів (систем) (далі-РКС) різного призначення (наземного, повітряного та морського базування) в ході ведення бойових дій, виникає значна потреба в підготовці кваліфікованих фахівців ЕБП для проведення випробувань нових зразків ОВТ вітчизняного та іноземного виробництва у бойових умовах як у формі окремих експериментів, так і в ході виконання бойових завдань відповідно до рішень командування (бойових розпоряджень) та окремих перевірок з підтвердження безпеки та основного функціонального призначення зразків на полігоні. Також необхідно враховувати той факт що під час збройної агресії росії, підготовка особового складу ЕБП повинна здійснюватися в стислі терміни. Враховуюче вищезазначене, відповідно до керівних документів про ЕБП, загальних вимог до модульного мобільного навчально-випробувального комплексу (далі-ММНВК) та розроблених технічних специфікацій до його складових, пропонується запровадити зазначену підготовку особового складу ЕБП з залученням фахівців виробника, замовника, науковців та інших фахівців за потреби, на існуючих полігонах основних складових Сил оборони держави в термін до 10 діб. З подальшою інтеграцією їх підготовки з урахуванням відповідних вимог НАТО та країн партнерів.

Як висновок: виникає загальна потреба у використанні ММНВК для підготовки особового складу ЕБП для потреб Збройних Сил України та інших

складових Сил оборони держави в умовах сьогодення.

к.ю.н., доц. Царюк С.В. (ВІКНУ)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ

В системі підготовки майбутніх фахівців військової служби правопорядку (далі ВСП) в Збройних силах України віддзеркалювалися ті проблеми, що пов'язувалися усвідомленням як сутності професійної діяльності правоохоронців, і ті засоби, за допомогою яких вбачалася можливість їх задоволення. Створення і розвиток системи професійної підготовки майбутніх фахівців ВСП в Україні неможливо зрозуміти, не аналізуючи умови, в яких ці органи створювалися і діяли.

Професійна діяльність фахівців ВСП являє собою сукупність здійснюваних ними функцій і дій, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, правопорушеннями і забезпечення правопорядку в військовій сфері. Специфіка професійної діяльності ставить різнобічні і високі вимоги до підготовки особового складу у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі ВІКНУ). Прагнення удосконалити процес фахової підготовки майбутніх фахівців ВСП обумовлює той факт, що в останні роки з'явилася низка досліджень педагогічного, психологічного, юридичного характеру, призначених вирішити означену проблему.

Нами рекомендується передача курсантам правового досвіду шляхом використання у педагогічному процесі інформаційно-тематичних блоків, спрямованих на розкриття соціально-культурологічних, юридичних і психолого-педагогічних аспектів правових відносин, а також розвиток правової активності майбутніх фахівців ВСП та оволодіння ними способами сприймання, оцінки, творчої інтерпретації явищ правового змісту на основі діалогічної організації навчально-виховного процесу у ВІКНУ забезпечили успішне формування правової та комунікативної культури у майбутніх фахівців ВСП.

Також нами доведено, що ефективне формування комунікативної культури у майбутніх фахівців ВСП можливо за наступних педагогічних умов: набуття курсантами ВІКНУ необхідних знань про професійне спілкування в Збройних силах України; використання у процесі комунікативної підготовки майбутніх фахівців ВСП освітньо-виховних можливостей різних видів інформації (соціальної, наукової, художньої); розвиток у курсантів комунікативних умінь, зумовлених змістом та особливостями професійної діяльності майбутніх фахівців ВСП; упровадження на практиці найважливіших способів організації професійного спілкування майбутніх фахівців ВСП.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ

Аналіз багатьох інформаційних джерел свідчить, що у провідних країнах світу велике значення надається професійній підготовці та підвищенню кваліфікації (ПК) наукових працівників (НП). При цьому, неперервна освіта НП у сучасних умовах розуміється як системне поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, що супроводжує їхню професійну сферу. Проблеми якісної підготовки, перепідготовки та ПК НП є актуальною як для зарубіжних країн так і для України, тому що педагогічна освіта постійно актуалізується у зв'язку з розвитком певних тенденцій у суспільстві.

Міжнародний досвід організації зазначеної підготовки і ПК свідчить, що у теперішній час необхідна диференціація та індивідуалізація науково-методичного і технічного супроводу організації підвищення кваліфікації НП. Однією із можливостей використання позитивного досвіду ПК наукових працівників Великобританії, Німеччині та США є створення мережі центрів, філій, підрозділів, професійних асоціацій та спілок із розроблення освітніх програм, що просувають інновації та передовий досвід у сфері вищої освіти, до завдань яких віднесено підвищення професійного та освітнього розвитку кваліфікацій досвідчених і молодих НП. Серед організаційних форм професійного розвитку НП: пропедевтичне, періодичне, спеціальне ПК та перепідготовка. У Канаді ПК НП забезпечується різноманітними програмами сертифікації науковців; департаментами освіти, які управляють розвитком національної політики в галузі освіти і науки; регіональними центрами освіти; спілками та приватними постачальниками послуг професійного розвитку НП, діяльність яких спрямована на організацію ПК. У Китайській народній республіці підвищення кваліфікації НП відбувається у взаємодії курсів підвищення кваліфікації, заходів на базі закладу освіти та самоосвіти науковця; ПК здійснюється за денною, вечірньою, заочною та дистанційною формами навчання та будується з урахуванням наукового стажу, рівня наукової кваліфікації та необхідності методичного удосконалення.

В процесі ПК НП у зарубіжних країнах особлива увага приділяється можливості постійного доступу НП до нового актуального бекграунду щодо новітніх розробок, дистанційних курсів ПК, проектування індивідуальної освітньої траєкторії, задоволення освітніх потреб особистості НП тощо.

Використання різноманітних форм, методів і засобів навчання на курсах підвищення кваліфікації наукових працівників Німеччини, Великобританії та США є також позитивним. У Німеччині активно розвивається онлайн ПК НП. Серед інноваційних форм організації підвищення кваліфікації виокремлюють модераторство, педагогічне проектування, блочно-модульне навчання із застосуванням ігрових технологій навчання тощо.

У Великобританії провідними формами організації ПК НП є: каскадна форма навчання; форми професійного росту, пов'язані з певним етапом кар'єрного зростання НП; індивідуальне ПК, що відповідає особистим інтересам та професійним потребам конкретного наукового працівника. Особливу увагу привертають такі форми як: стипендії для вивчення кращого досвіду, програми

вивчення міжнародного досвіду, програми творчих відпусток тощо.

У США із усього різноманіття використовуваних форм ПК (лекція, семінар, індивідуальна консультація, спільноти НП тощо) найбільш широке поширення набули майстерні. Вони дозволяють ефективно реалізовувати зміст освітніх програм на основі принципів особистісного і творчого розвитку, активної взаємодії слухачів і практичної спрямованості їх діяльності.

Використання широкого спектра методів у системі ПК НП Німеччини, Великобританії та США також може сприяти ефективному ПК НП України. Для системи ПК НП України інтерес викликають проблемні методи («Навчання дією», «Снігова куля», «Шість капелюхів мислення» тощо), методи латерального мислення («Альтернативи», «Віяло концепцій», «Фокусування», «Виклик», «Випадковий стимул», «Провокація і рух», «Збір ідей», «Обробка ідей»), статистичні методи TSED і TSEIC тощо.

Застосування цих методів сприятимуть підвищенню мотивації та активізації професійної діяльності вітчизняних НП, а також дозволять їм встановити баланс між різними сферами життя та уникнути критичних ситуацій. Загалом ці методи спрямовані на розвиток у слухачів комунікативної компетенції, тобто здатності НП до активного спілкування, вмінню слухати, грамотно та коректно ставити питання і чітко формулювати відповіді на них, уважно слухати і активно обговорювати розглянуті наукові проблеми, коментувати висловлювання співрозмовників і давати їм, у разі необхідності, конструктивну пораду, аргументувати свою думку в групі.

Різноманітність сучасних засобів, які використовуються в процесі ПК НП Німеччини, Великобританії, Фінляндії, Греції, Канади та США, безсумнівно, гарантує його високу ефективність. Цьому сприяють сучасні інтерактивні засоби навчання. Використання їх у процесі ПК НП дозволяє значно підвищити рівень взаємодії між наставником і НП та успішно і ефективно розвивати комунікативні та цифрову компетенції у НП. Комплекс апаратних засобів, в основному, складається з комп'ютера, інтерактивної дошки, мультимедійного проектора та пристроїв зв'язку (web-камера, система передачі даних, адаптер тощо). Однак, потрібно враховувати, що зарубіжний досвід у використанні інтерактивних засобів в організації ПК НП не унікальний. Українські заклади освіти здебільшого вже оснащені таким обладнанням.

У процесі ПК НП зарубіжних країн особлива увага приділяється можливості постійного доступу НП до нового актуального бекграунду щодо новітніх розробок, дистанційних курсів ПК тощо. У зв'язку з цим у системах ПК НП міжнародних країн створюють власні цифрові освітні простори, що забезпечують нові можливості для переходу від навчання в аудиторії до віртуального навчання в різних місцях і в різний час.

Модернізація та удосконалення системи ПК НП в Україні вимагають вивчення досвіду інших країн, впровадження позитивних надбань у практику професійної підготовки та ПК НП у нашій країні. Таким чином, для вдосконалення системи підвищення кваліфікації наукових працівників України важливо враховувати накопичений міжнародний досвід.

ЗАВДАННЯ СТРУКТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Україна зіштовхнулася із складною та небезпечною ситуацією, пов'язаною із повномасштабним вторгненням РФ на свою територію. Це призвело до значного загострення гуманітарних проблем, зокрема, великого числа внутрішньо переміщених осіб, поранених військовослужбовців та загального психологічного стресу у суспільстві.

У 2023 році, уперше в Збройних Силах України, рішенням Головнокомандувача ЗСУ було започатковано підготовку офіцерів тактичного рівня за спеціалізацією «Соціальна робота у військах (силах)» на базі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

В умовах війни соціальна робота в збройних силах України відіграє критично важливу роль. Основним завданням фахівців структури соціальної роботи в умовах військового конфлікту полягає у психосоціальній підтримці, гуманітарній допомозі та організації медичної реабілітації військовослужбовців та членів їх сімей.

Специфіка воєнного конфлікту призводить до серйозного психологічного навантаження на військовослужбовців та цивільне населення. Офіцери структури соціальної роботи у Збройних Силах надають психосоціальну підтримку, допомагаючи особам переживати та подолати стресові ситуації, координують доставку та розподіл гуманітарної допомоги, сприяють медичній реабілітації поранених військовослужбовців та членів їх сімей.

З метою ефективної роботи представники структури соціальної роботи здійснюють взаємодію із органами місцевого самоврядування та співпрацюють із міжнародними організаціями. Адже залучення міжнародних гуманітарних організацій та донорів сприяє забезпеченню більш ефективної гуманітарної допомоги та підтримки.

Налагодження соціальної роботи у Збройних Силах України в умовах війни відіграє критично важливу роль у підтримці військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід збройних сил США у війні в Афганістані показує, що державі слід працювати на попередження викликів, які постануть після закінчення війни.

Чувашов Д.Я. (ВІКНУ)

ВІДНОВЛЕННЯ РЕСУРСІВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ, ЯК ЧИННИК ЇХНЬОГО ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Тема відновлення ресурсів учасників бойових дій є досить актуальною, оскільки це важливим чинником їхнього психічного здоров'я. Багато учасників бойових дій зіткнулися з різними видами травм та стресів під час виконання своїх обов'язків, що може призвести до різних психологічних проблем. У зв'язку з цим, дослідження, спрямовані на вивчення методів та прийомів відновлення ресурсів учасників бойових дій, стають дедалі більш актуальними, тим більше в умовах війни на території України проти агресора, так званої росії. Такі дослідження можуть допомогти зрозуміти, які конкретні методи допомагають учасникам бойових дій відновитися та покращити їхнє психічне здоров'я, що може мати

позитивний вплив на якість їхнього життя. Також варто відзначити, що у сучасному світі війна та конфлікти є поширеним явищем, тому дослідження в галузі відновлення ресурсів учасників бойових дій може мати значущий внесок у розвиток психологічної підтримки військових, а також цивільних осіб, які постраждали від війни та конфліктів.

Відновлення психічних ресурсів – це процес покращення психічного стану та психологічної стійкості осіб, які пережили стресові ситуації чи травми внаслідок бойових дій.

Цей процес включає в себе:

1. Психологічну підтримку: Надання професійної психологічної допомоги та консультацій учасникам бойових дій для подолання травм та стресу.

2. Медичне обслуговування: Забезпечення доступу до медичної допомоги для лікування психічних розладів та фізичних травм, пов'язаних з бойовими діями.

3. Психосоціальна підтримка: Сприяння соціальній реабілітації та інтеграції учасників бойових дій в суспільство через надання освіти, підтримки в пошуку роботи тощо.

4. Повернення до нормального життя: Допомога учасникам конфлікту відновити нормальний ритм життя, стосунки та родинний стан.

В цілому, відновлення психічних ресурсів є критичним аспектом післяконфліктного відновлення та має вирішальне значення для забезпечення довгострокової стабільності та благополуччя осіб, які брали участь у бойових діях.

Чуй В.В. (ІСК НУОУ)

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Як стверджують військові фахівці зарубіжних армій світу виходячи з відомої формули, яка свідчить, що «духовна сила відноситься до фізичної як три до одного» – це є великий закон будь якої війни. Практичне значення встановленої константи щодо позитивного рівня психологічної готовності воїнів механізованої бригади може замінити принаймні три механізовані бригади, які не володіють цією якістю.

Зазвичай всі війни ведуть і здобувають перемогу в них люди, а не машини. У зв'язку з цим в бойових діях (операціях) вирішальну роль відіграватиме людський фактор. Отже, можна зробити висновок про те, що необхідна система заходів, яка має на меті формування, збереження та розвиток психологічної готовності особового складу забезпечує досягнення перемоги над ворогом.

Для вирішення цього завдання в арміях зарубіжних країн світу не існує єдиних структур, але комплекс заходів пов'язаний з психологічної готовності особового складу до діяльності в бойових умовах здійснюється цілеспрямовано командирами всіх рівнів, органами інформації, суспільних відносин, культурного дозвілля, військовими психологами та військово-церковною службою.

Закордонні військові фахівці під час організації психологічної підготовки, одним із завдань якої є формування психологічної готовності, приділяють значну увагу здатності кожного воїна витримати жахливе психологічне навантаження

сучасного бою з вирішальною умовою, що забезпечує успіх чи поразку його підрозділу. На їх думку, в залежності від того як би не були добре підготовлені війська, хоч би якими злагодженими не були їхні дії, зазвичай, не витримують тих психологічних випробувань, яким піддаються у бою. При цьому жодні, навіть найсучасніша техніка та зброя не здатні компенсувати рівень внутрішньої психологічної готовності особового складу до ведення бойових дій.

Таким чином, психологічна підготовка військ зарубіжних країн світу є пріоритетним напрямком формування психологічної готовності військовослужбовців до діяльності в бойових умовах. Вона здатна формувати, розвивати, зберігати психологічні якості та стани воїнів в належному стані, необхідному для успішного вирішення ними бойових завдань.

Чумачов О.М. (ВІКНУ)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Юридична психологія є прикладною наукою, яка виникла на перетині психології та юриспруденції. Юридична психологія вивчає психологічні особливості суспільних відносин, які регулюються нормами права, адже психічна діяльність людей має своєрідні риси, психічні закономірності виступають тут в особливих проявах та які невластиві іншим умовам людського життя. Це можуть бути психічні процеси (пізнавальні, емоційні, вольові), що лежать в основі виправлення злочинців, чи психічні процеси і стани, пов'язані з участю у кримінальному судочинстві.

Без психологічних знань юристу дуже важко орієнтуватися у тих конфліктах і ситуаціях, з якими він має справу. Це стосується слідчих, адвокатів, прокурорів та суддів.

Знання психології, в деяких випадках, сприяє запобігання трагічним наслідкам професійної некомпетентності юриста.

Психологічні знання необхідні юристам-практикам і для того, щоб розвивати в себе такі важливі професійні якості, як гостра спостережливість і міцна пам'ять, гнучкість розуму та інтуїція, врівноваженість і витримка, рішучість і наполегливість, доброзичливість і принциповість тощо.

Юридична психологія – галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності та механізми психічної діяльності людей у сфері відносин, що регулюються правом.

Об'єкт психологічної науки – психіка особистості як властивість високоорганізованої матерії, яка є особливою формою відображення суб'єктом праввідносин об'єктивної реальності, саморегуляції на цій основі своєї поведінки і діяльності.

Єдиної думки щодо визначення предмету юридичної психології не має. Так, О. Брусиловський визначає предметом юридичної психології злочин, особистість злочинця після його засудження, психологію кримінального судочинства, психологію всіх учасників судової процедури.

Психічні явища, механізми і закономірності людської психіки, пов'язані з виникненням, зміною, виконанням, порушенням і застосуванням права, на думку О. Ратінова наповнюють предметне поле юридичної психології.

У свою чергу А. Дулов визначає предмет судової психології як особливості

розвитку та прояву психологічних закономірностей, пов'язаних із процесом діяльності щодо здійснення правосуддя: виникнення, розвиток психічних властивостей особистості, які призводять до протиправної поведінки; зміна розвитку психічних властивостей в результаті здійснення злочину й участі у процесуальній діяльності; процеси зміни (виправлення) психіки тих осіб, які скоїли злочини.

На думку В. Васильєва предмет юридичної психології є особистість в умовах правового регулювання, в системі «людина – право», основною ланкою в якій є особистість як суб'єкт діяльності.

Є й інші позиції щодо предмета юридичної психології. Їх різноманітність підкреслює складність цього питання, що обумовлюється необхідністю пояснити предмет юридичної психології і з позиції юридичної науки, і з позиції психологічної науки. На нашу думку предметом юридичної психології є вивчення психічних явищ, механізмів і закономірностей особистості (особи), які проявляються у сфері дії права.

Завдання, котрі ставить перед собою юридична психологія як наука:

- науковий синтез юридичних, психологічних і соціально-психологічних знань;
- розкриття психологічної сутності фундаментальних понять і категорій права;
- вивчення методологічних і теоретичних основ юридичної психології;
- розробка методик (і нових методів) теоретичних і прикладних досліджень у царині юридичної психології;
- створення професіограм і психограм юридичних професій;
- розробка методики профорієнтації й профвідбору юристів та ін.

Шевченко А.М. (ВІКНУ)

доктор філософії Лойшин А.А. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ КУРСІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 № 1410 «Про трансформацію системи військової освіти» (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1490 від 30.12.2022) здобуття професійної військової освіти здійснюється за освітніми програмами на курсах професійної військової освіти на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях військової освіти.

З огляду на викладене, на цей час у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – Військовий інститут) в освітній діяльності впроваджено курси професійної військової освіти тактичного рівня: базовий курс тактичного рівня (L-1А); фаховий курс тактичного рівня (L-1В); командний курс тактичного рівня (L-1С).

Слід зазначити, що практика впровадження курсів професійної військової освіти ВВНЗ (ВНП ЗВО) на тактичному рівні показала певні відмінності у їх змісті у розрізі спеціальностей підготовки військових фахівців за напрямком бойового застосування і управління військовими підрозділами у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та за напрямками підготовки військових фахівців за спеціальностями, що не входять до згаданої галузі знань.

Далі, пропонується розглянути зміст та особливості впровадження курсів професійної військової освіти тактичного рівня у Військовому інституті.

Так, в освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти інтегровані базовий курс тактичного рівня професійної військової освіти L-1A та фаховий курс тактичного рівня професійної військової освіти L-1B. Під час курсів L-1A курсанти опановують загальновійськові навички і вміння за напрямками: тактичної, вогневої, інженерної, топографічної, фізичної, медичної, психологічної підготовки, а також навички із використання засобів зв'язку, захисту від зброї масового ураження та бойової системи виживання воїна.

Крім того, курсанти набувають здатності працювати з особовим складом, у тому числі проводити з ним усі види навчальних занять. Протягом циклу опанування програми L-1A курсанти знайомляться з положеннями процедур планування та прийняття рішень за стандартами НАТО: TLP (Troop Leading Process, процес одноосібного прийняття рішень при управлінні підрозділом у ході організації бою у ланці відділення-рота) та MDMF (military decision making process, планування та організації бою за стандартами НАТО на рівні штабів ланки батальйон-бригада).

Протягом проходження курсу L-1B курсанти опановують фахові компетентності, безпосередньо за майбутньою військовою спеціалізацією, тобто здобувають вміння і навички, необхідні для виконання функціональних обов'язків за своїми первинними посадами, у тому числі набувають здатності реалізовувати свої фахові компетентності за безпосередньої участі у процедурах планування та прийняття рішень за стандартами НАТО (TLP, MDMF).

Слід додати, що за спеціалізацією «Військовий переклад» додатково передбачено вивчення процедур планування за стандартами НАТО OPP (operations planning process, процес планування операцій оперативного рівня), що обумовлено необхідністю вивчення відповідної термінології для роботи в органах військового управління оперативного рівня.

В освітньо-професійні програми першого (магістерського) рівня вищої освіти інтегрований командний курс тактичного рівня професійної військової освіти L-1C. На відміну від курсу L-1B на курсі L-1C офіцери набувають організаторських компетенцій за фахом, тобто опановують вміння і навички як керівника щодо організації роботи підрозділу за сферою своєї спеціалізації, у тому числі в процедурах планування та прийняття рішень за стандартами НАТО згаданими вище.

Таким чином, розглянутий варіант змісту курсів професійної військової освіти тактичного рівня, що впроваджується у Військовому інституті, дає змогу забезпечити якісну підготовку військових фахівців з урахуванням вимог замовників та специфіки подальшої діяльності майбутніх офіцерів на офіцерських посадах за напрямками підготовки.

к.пед.н., ст.досл. Шемчук В.А. (НУОУ)

к.психол.н. Шемчук О.М. (НУОУ)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Сьогодні Україна, як держава, що переживає війну та продовжує боротися за свою незалежність, стикається зі специфічними проблемами у сфері ментального здоров'я своїх військовослужбовців. Оборонці України зіштовхуються із складними викликами, які включають в себе бойові дії, травми

та стресові ситуації.

Однією з основних проблем є поширеність посттравматичного стресового розладу серед військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Посттравматичний стресовий розлад може виникати після пережитих травмуючих подій і супроводжувати військовослужбовців протягом тривалого періоду. Такі стани можуть суттєво погіршувати якість життя та здатність до ефективного проходження військової служби.

Однією надзвичайно тривожною проблемою є висока частота випадків самогубства серед військовослужбовців. Стрес, тривожність та депресія можуть призводити до серйозних психічних криз та саморуйнувань. Система психологічної допомоги та профілактика самогубств стають критичними завданнями у ЗС України наших захисників та захисниць.

Наші оборонці стикаються зі стресом та психологічною втомою під час тривалої служби. Незалежно від того, чи вони перебувають на передовій чи виконують інші обов'язки, це може призводити до зниження ефективності, відчуття надмірної втоми та погіршення психічного здоров'я.

Поліпшення системи психологічної підтримки. Для вирішення цих проблем у ЗС України розроблено ряд ініціатив та програм для покращення системи психологічної підтримки. Вони включають в себе надання психологічної допомоги військовослужбовцям, навчання їх навичкам самопомоги, а також профілактику самогубств та зниження стигми (негативного соціального ставлення), пов'язаної з психічним здоров'ям.

Збереження ментального здоров'я військовослужбовців вимагає не лише зусиль військового командування, але й підтримки громади та розуміння суспільства. Зниження стигми, пов'язаної з психічними розладами, та підтримка ветеранів стають важливими кроками у розв'язанні цих проблем.

Ментальне здоров'я військовослужбовців є актуальною та надзвичайно важливою проблемою. Шлях до їхнього відновлення та підтримки вимагає комплексного підходу, включаючи в себе надання професійної психологічної/психічної допомоги, запровадження профілактичних заходів та залучення громадськості до підтримки військовослужбовців та ветеранів і членів їх сімей. Стрімкий розвиток у цій сфері є необхідним для забезпечення ментального благополуччя та успіху ЗС України.

к.пед.н., ст.досл. Шемчук В.А. (НУОУ)

к.психол.н. Шемчук О.М. (НУОУ)

к.психол.н. Гаврюшенко В.В. (ВІКНУ)

БОЙОВА ПСИХІЧНА ТРАВМА ТА КРИТЕРІЇ ДІАГНОСТИКИ

Військовослужбовці та цивільні особи, які переживають події сучасної війни, можуть зазнати серйозної психічної травми, відомої як бойова психічна травма (БПТ).

Бойова психічна травма – це психічний розлад, який виникає внаслідок військових конфліктів, бойових дій, або подій, пов'язаних із військовою службою. Ця травма може вплинути на різні аспекти ментального (психічного) здоров'я, включаючи емоційний стан, підвищену тривожність, та депресію.

Для діагностики бойової психічної травми використовуються певні критерії, встановлені в Довіднику *діагностичних* критеріїв *DSM –5* від Американської

психіатричної асоціації та Міжнародній класифікації хвороб.

Основні критерії включають:

1. Посттравматичні симптоми: основними симптомами БПТ є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Вони включають в себе відразу після події або пізніше:

- повторені нав'язливі спогади, марення, жахи, кошмари або флешбеки події;
- інтенсивний стресовий реакція на згадування події;
- подразливість та підвищена збудливість;
- відчуття відчуженості та відсутність інтересу до реального світу.

2. Тривалість симптомів: посттравматичні симптоми повинні тривати щонайменше шість місяців та перешкоджати здатності особистості вести звичайний спосіб життя.

3. Порушення функціонування: бойова психічна травма повинна порушувати соціальне та професійне функціонування особи.

Бойова психічна травма може мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я особистості, яка її пережила. Вчасна діагностика та інтервенція є критично важливими для забезпечення ефективної допомоги та підтримки. Лікування може включати в себе психотерапію, ліки та психосоціальну підтримку.

Крім того, усвідомлення проблеми та знання про БПТ допомагають зменшити стигму, пов'язану з психічними розладами, і створюють сприятливі умови для психологічної допомоги та реабілітації ветеранів та інших осіб, які пережили подібні травмуючі ситуації.

Бойова психічна травма є серйозною проблемою, яка вимагає уваги та ресурсів для вчасної діагностики, лікування та підтримки тих, хто її пережив.

Шпирко І.Б. (ВІКНУ)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Загальносвітові тенденції, зміни в усіх сферах життя Української держави, динамічні інтеграційні процеси і становлення інформаційного суспільства диктують необхідність модернізації освітньої системи. Кардинальні зміни в завданнях вищої військової школи, зумовлені цими трансформаціями, вимагають оновлення ВВНЗ Збройних Сил України, вдосконалення освітніх програм, змісту та методів навчання. Особливо важливо це для підготовки військових фахівців, від яких залежить життєдіяльність усього Українського суспільства.

З урахуванням особливостей освітньої діяльності ВВНЗ компетентностей, які треба сформулювати у військових фахівців, а також характеру професійної підготовки в інформаційно-освітньому середовищі виявлено дидактичні принципи функціонування ІОС і специфічні принципи підготовки майбутніх фахівців Збройних Сил України.

Інформаційно-освітнє середовище ВВНЗ Збройних Сил України охоплює програмно-технічний (технологічна підсистема), педагогічний (навчально-виховна підсистема) і адміністративний (підсистема управління та обліку) блоки. Серед елементів ІОС виділено низку функціональних і структурних, які об'єднані в різні модулі: планування та управління; науково-методичного забезпечення; забезпечення освітнього процесу; інформаційного забезпечення; забезпечення виховного процесу та творчої діяльності; забезпечення науково-дослідної та пошукової діяльності; професійно-екстремального забезпечення; додаткового забезпечення; технічного

забезпечення; забезпечення зовнішніх зв'язків. Модульна побудова інформаційно-освітнього середовища спрямована на застосування сучасного обладнання та пакетів програм; розширення бази електронної бібліотеки і репозитарію; широке використання комп'ютерно орієнтованих освітніх технологій. ІОС забезпечує реалізацію комплексу організаційно-управлінських, правових, освітніх та інших відносин учасників освітнього процесу через інформаційну взаємодію, зорієнтовану на потреби курсантів і студентів, і передбачає виконання державного замовлення та вимог стейкхолдерів, розподіл повноважень між усіма сторонами і суб'єктами навчання.

Важливим у цьому контексті нам видається поєднання процесів диференціювання, індивідуалізації, соціалізації та професіоналізації, що знаходить відображення в теоретичних концепціях педагогіки професійної освіти як науки про формування та розвиток особистості в системі професійно-освітніх відносин.

Шпотюк С.В. (ВІКНУ)

ФЕНОМЕН ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА

Існує безліч підходів щодо визначення поняття військового лідера. Кожен з них розглядає феномен військового лідера з різних точок зору.

По-перше, військовий лідер – це особистість, яка перебуває в центрі військової групової активності. Даний підхід наголошує на поляризації і концентруванні членів групи навколо військового лідера. Становище дає військовому лідерові можливість одержувати максимум інформації і справляти більший вплив на розвиток подій (на відміну від інших членів групи). Як правило, військовий лідер перебуває в центрі уваги групи.

По-друге, військовий лідер – це особистість, здатна привести групу до поставленої мети. Дає змогу визначити спільну мету і роз'яснити її для всіх членів військової групи. Аналізуючи військову групову діяльність, лідер діє в напрямі зменшення розриву між груповими зусиллями і очікуваним результатом.

По-третє, військовий лідер – це особистість, яку лідером визнала сама група. Цей підхід, що спирається на соціометрію, привертає увагу до важливості групового та індивідуального сприйняття членами військової групи один одного.

По-четверте, військовий лідер – це особистість, яка впливає на групові характеристики, змінюючи їх. Під впливом справжнього військового лідера поведінка групи стає більш послідовною і передбачуваною.

Військовий лідер у даному контексті – це той, хто цілеспрямовано змінює рівень групової діяльності та її продуктивність. Цей підхід зосереджує увагу на важливому аспекті міжособистісної взаємодії, з'ясовуючи, хто, як і на кого впливає. Той член групи, чий вплив домінує, як правило, змінює спрямованість свідомості та моделі поведінки інших членів військового колективу.

По-п'яте, військовий лідер – це особистість, яка має формальний статус лідера та управляє груповою діяльністю. Цей підхід дає змогу зосередити увагу на прагматичному виконанні визначених функцій усередині групи, залишаючи осторонь психологічні аспекти військового управління.

По-шосте, військового лідера сприймають також як особистість, що засвоїла характерні військові управлінські моделі поведінки. Цей підхід зумовлений самосприйняттям особистості та звичними прийомами вирішення військових ситуаційних проблем.

По-сьоме, військовий лідер – це особистість, яка має підтримку з боку членів військової групи й здатна впливати на їхню поведінку, не завжди вдаючись до застосування зовнішньої сили і влади. Це визначення фокусує увагу на психологічних характеристиках групових взаємин, за яких виникають довірливі стосунки і формується бажання прислухатися до думки конкретного члена військової групи.

Не кожен командир (начальник) і не кожен формальний військовий керівник є визнаним лідером групи. Для цього він повинен мати відповідну компетентність лідера.

доктор філософії Юркова О.І. (ВІКНУ)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Широкомаштабне вторгнення російської федерації на територію нашої суверенної держави спровокувало переосмислення громадянами існуючих цінностей, як на соціальному так і на індивідуальному рівні та вимагає змін в патернах поведінки, побудові нових міжособистісний взаємовідносин. Українське суспільство продемонструвало свідомість політичної та суспільної активності відстоювати власну позицію, навіть в умовах загрози життю та здоров'ю.

Здатність відстоювати власні права, висловлювати свої погляди та почуття не зачіпаючи кордонів іншої особистості називається «асертивність». Даний термін використовують для опису певного стилю поведінки під час спілкування з іншими людьми та є протилежним до агресивної або пасивної поведінки.

Асертивність як особистісна риса характеру є важливим чинником зростання та самореалізації фахівця як суб'єкта професійної діяльності. Умови в яких перебувають більшість фахівців різних сфер діяльності, на сьогодні, наповнені значною кількістю негативних чинників тиску, маніпуляцій, які істотно випробовують асертивність фахівця та провокують його на надмірну пасивність або надмірну агресивність. Таким чином, проблема асертивної поведінки особистості в професійній діяльності набуває суттєвої актуальності як у соціальному, так і в науковому контексті.

Здійснивши аналіз наукових напрацювань в даній тематиці ми не знайшли єдиного тлумачення поняття «асертивна поведінка». Це зумовлено, по-перше, специфікою професійної діяльності в якій реалізує себе фахівець, по-друге, різними підходами до дослідження та розуміння її сутності. Вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають поняття асертивності ототожнюючи його з впевненістю, успішністю, рішучістю, цілеспрямованістю та самостійністю. Проте, на нашу думку, асертивність - це складне утворення яке акумулює в собі перелічені якості. Вона не обмежується сміливістю та впевненістю особистості в своїх силах, а включає ще й такі поняття як: здатність брати на себе відповідальність за прийняті рішення та здійснені вчинки. Асертивність проявляється у відношенні особистості до оточуючих людей, до самого себе та до своєї праці, у вмінні контролювати власні емоції, аргументувати свою точку зору та відстоювати власну позицію, вибудовували конструктивний діалог із застосуванням різні технології (вербальні й невербальні засоби). Такі

характеристики вказують на широке використання всього потенціалу особистості, а особливо інтелектуального конструкту.

Саме за рахунок асертивна поведінка військовослужбовець може підтримувати належний мікроклімат в колективі, вибудовувати ефективну взаємодію з підлеглими, а головне вчасно прийняти зважені рішення. На особистісному рівні вона підвищує адаптивності, самоконтроль та рефлексивність, сприяє розвитку професійної компетентності та посилює намір самореалізації в професійній діяльності.

Юрченко В.А. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «СНАЙПЕР»

Питання підвищення підготовки такої спеціальності, як снайпер в підрозділах Збройних Сил України стає важливою і значимою. На даному етапі розвитку Збройні Сили України, з урахуванням досвіду у проведенні операції об'єднаних сил (антитерористичної операції) та в сьогodнішній повномасштабній війні важливим питанням залишається психологічна підготовка військовослужбовців дефіцитних спеціальностей – снайпер.

У зв'язку зі специфікою службової (бойової) діяльності даної категорії, умов виконання завдань за призначенням постало питання про удосконалення системи психологічної підготовки, що покращить якість та надасть можливість підготувати професійного снайпера. Їхнє завдання – влучати точно в ціль з великої відстані, у тому числі і в бою, в умовах психофізіологічного перевантаження. Складний вид професійної діяльності снайпера, де особовий склад снайперської групи не може схибити, зробити помилку, виявити непрофесіоналізм, тому що від його дій залежить не тільки успіх бойової операції, а й життя та здоров'я особового складу підрозділів. Висока вартість підготовки кваліфікованих снайперів, економічна доцільність збереження професійного ядра, ряд інших соціально-демографічних факторів висувують підвищені вимоги до професійного довголіття та надійності особового складу снайперських підрозділів.

В умовах сучасного ведення бойових дій, коли застосовуються новітні види озброєння, техніки, роль снайпера як і раніше залишається важливою. Сучасний досвід локальних, гібридних війн засвічує про над важливість використання професійного снайпера в підрозділах. В чому ж особливість особистості, яка добровільно для себе прийняла рішення стати снайпером?

Це тільки в кіно показують, що снайперові треба бути великим і накачаним. Насправді ж для будь-якої військової професії — не обов'язково снайпера — важливі витримка, витривалість, терплячість та стресостійкість. Звісно, якщо людину легко вивести з рівноваги, то професія снайпера не для нього. Якщо під час загострення ситуації в процесі бойових дій всього колотить від хвилювання, не зможеш зробити влучний постріл. Снайпер не повинен лякати вигляд крові, мертвого тіла. Тобто більш впливає на якість становлення професійного снайпера психологічні якості і психологічна готовність.

А вміння стріляти воно напрацьовується, просто потрібна практика.

Основними психологічними особливостями структурних елементів професійної діяльності снайпера є:

- професійно-психологічна орієнтованість особистості;

- психологічна стійкість;
- розвинуті вольові якості: вміння володіти собою в складних ситуаціях,
- сміливість, мужність, схильність до розумного ризику;
- професійно-важливі пізнавальні якості (професійна спостережливість та увага, професійна пам'ять, професійно розвинуте мислення, схильність до напруженої розумової роботи, інтуїція та ін.);
- швидка реакція, вміння орієнтуватися у складній обстановці.

Юрченко А.Н. (ІСК НУОУ)

ПСИХОЛОГІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України для відбиття збройної агресії та захисту державного кордону залучено значну кількість військовослужбовців Збройних Сил України та військових за призовом під час мобілізації. Разом з бойовим досвідом вони отримують фізичні й психологічні травми, які спричиняють психічні розлади. Успішність подолання негативних психологічних впливів психотравмуючого бойового стресу залежить від своєчасного їх виявлення, оцінки їх станів та проведення всіх можливих заходів психологічного відновлення.

Беручи до уваги дані американських психологів, майже половина тих, хто воював у В'єтнамі протягом 20 років після повернення загинули не своєю смертю, а через наркотики, алкоголь, суїцид тощо; у близька 90% ветеранів цієї війни зруйнувалась сім'я. Тому постає потреба в наданні психологічної допомоги військовослужбовцям та членам їх сімей.

Психологічна допомога спрямована на подолання негативних психологічних наслідків виконання військового обов'язку та відновлення належного рівня психічного здоров'я військовослужбовців. Психологічна допомога включає в себе виконання психореабілітаційних заходів (заходів з відновлення).

Проаналізувавши теоретичні джерела, психологічна реабілітація – це частина загального реабілітаційного комплексу (разом із медичною, професійною, соціальною), спрямована на відновлення втрачених (порушених) психічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності, відновлення (корекцію) самооцінки й соціального статусу військовослужбовців-учасників бойових дій, із психічними розладами, бойовими травмами й каліцтвами.

В Україні психологічна реабілітація як система психологічного відновлення ментального здоров'я військовослужбовців-учасників бойових дій стрімко почала розвиватися з 2014 року. Аналізуючи досвід Ізраїлю, слід звернути увагу на комплексний підхід процесу реабілітації учасників бойових дій. Так, кожен військовослужбовець, що повернувся із зони бойових дій в обов'язковому порядку направляється на «карантин», де з ним працюють психотерапевти та психологи, неврологи, фізіотерапевти, соціальні працівники та інші спеціалісти. Для кожного військовослужбовця розробляється алгоритм допомоги, організовується дозвілля, спортивні заняття, завдяки яким вони поступово соціально інтегруються в суспільство.

Отже, психологічну реабілітацію слід розглядати як обов'язкову програму відновлення військовослужбовців після участі у бойових діях, оскільки вона спрямована на покращення психічного стану та психосоціального благополуччя військовослужбовців та членів їх сімей.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СИТУАЦІЯХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Світ сучасної людини все частіше описується як простір невизначеності та ризику. Використання поняття «невизначеності» в сучасній соціальній психології значною мірою залежить від швидкого темпу змін, що відбуваються в сучасних соціальних системах, змін у комунікації, коли люди беруть участь у багатьох комунікативних ситуаціях, і виникнення соціальних ситуацій.

Сім'ї військовослужбовців часто стикаються з унікальними стресовими факторами, яких немає в цивільних сім'ях, такими як військова служба, географічна роз'єднаність і часті переїзди. Для психологів важливо обговорювати і розуміти ці унікальні стресові фактори притаманні допомоги сім'ям військовослужбовців. Національний персонал може використовувати модель «Причини невизначеності», щоб полегшити отримання інформації та підтримки щодо сильних сторін сім'ї і зменшити негативний вплив стресів, з якими ці сім'ї можуть зіткнутися.

Сучасний світ стає дедалі складнішим, ставлячи перед людьми проблеми пошуку адекватної відповіді на виклики, що постають перед ними. Події, що відбулися у 2022 році призвели до фундаментальних змін у соціальній поведінці багатьох людей, що спричинило необхідність робити вибір, приймати рішення та адаптуватися до суперечливих і постійно мінливих умов.

Збройні сили – це соціальна організація з чіткою ієрархією та організаційною структурою. Військовослужбовці походять з різних етнічних та географічних регіонів і вступають на військову службу з різних причин, включаючи схильність до служби, освітні переваги та фінансову мотивацію.

За результатами емпіричного дослідження нами розроблено практичні рекомендації, спрямовані на обов'язкове обстеження стану психологічного здоров'я членів сімей військовослужбовців, як вимушено переселених, так і тих, хто не покидав своїх домівок, але їх рідні знаходяться на лінії розмежування. Через постійну напругу та переживання не тільки за своє життя, а і за життя рідного військового відбувається надмірне навантаження на нервову систему дитини та дорослого.

Всі зазначені методики показали свою ефективність на практиці. І з нашого емпіричного дослідження видно, що використовувати їх доцільно саме в комплексі, тому що вони доповнюють одна одну.

В ході емпіричного дослідження, нами було виявлено досить великий відсоток респондентів, які потребують кваліфікованої допомоги в умовах війни в Україні. Це велике навантаження на психіку як дітей, так і дорослих.

Взагалі наведені нами методики – це дуже мала частка від тої, чим саме може користуватись спеціаліст для допомоги членам сімей військовослужбовців для психологічної допомоги. В наш непростий час треба докладати максимум зусиль задля психологічного здоров'я української нації.

«ТЕАТР ВОЄННИХ ДІЙ» ТА СПОРТ

*«Спортсмен, який кидає свою команду є подібним солдату,
що покидає поле бою в розпал битви»*

Фідель Кастро

Говорячи про спорт і війну, в першу чергу, мається на увазі певна мовна метафора. Наприклад, найпопулярніша гра в США – американський футбол – дуже чітко це демонструє. Саме цей вид спорту часто використовують для опису військової сфери. Такі іманентні характеристики футболу як територіальний контроль, наступ та оборона та мова воєнних дій – бомби, контратаки – продукують органічний зв'язок між грою та війною. Ця метафора досить впізнавана та об'єктивна для всіх, хто цікавиться американським футболом та хоч колись переглядали матчі. Особливо ця метафора яскраво описує першу війну у Перській затоці (1991). Генерал армії США Норман Шварцкопф під час цих бойових дій окреслив специфічну військову стратегію як спробу віддати вирішальний пас у футболі (*Hail Mary pass*).

Взагалі, саме США перші чітко усвідомили важливість колаборації спорту та військової сфери. Наприклад, 35-й Президент США Джон Ф. Кеннеді у 60-ті заявляв: *«Престиж нації визначає політ на Місяць та золоті олімпійські медалі»*. Символічно, що військові космічні розробки на той час стоять в один ряд з олімпійськими атлетами. Кеннеді чітко розумів, що здоровий спосіб життя та обороноздатність – це ключові компоненти успіху та процвітання Америки. Та й потім, ще наприкінці 20-х років ХХ століття великий генерал армії США Дуглас Макартур був Президентом Американського олімпійського комітету та займався організацією участі американської команди в Олімпійських іграх 1928 року. До речі, армійські атлети, які брали участь в іграх, були наділені пільгами під час олімпійської підготовки, тому що участь в останніх була дуже престижною. Цікаво, що під час Другої світової війни Олімпійські ігри було скасовано через воєнні дії. Нажаль, але на відміну від празасновників-греків, які зупиняли війни та проводили Олімпійські ігри, політики ХХ та ХХІ століття не змогли дотримуватися цієї традиції.

І лише у 80-ті роки ХХ століття цитата 40 Президента США Рональда Рейгана, адресована американським олімпійцям у 1984 році, як ніколи актуальна: *«сучасний спорт – це сфера людської діяльності, в якій одна нація може довести свою перевагу над іншою, не проливаючи крові»*. Можна лише додати, що краще збирати спортивні трофеї у чесній боротьбі на спортивних майданчиках, ніж армійські трофеї на полі битви.

Більше того, США завжди і за будь-яких обставин подає заявки на проведення Олімпійських Ігор, а військові операції для цієї країни можуть зрівнятися хіба що зі спортивними. Чого тільки варта операція «Золото», що розгорнулася між представниками країн капіталістичного та соціалістичного ладу в олімпійському медальному заліку.

Важливо також відзначити, що у США при Міністерстві оборони функціонує така структура як Armed Forces Sports, яка активно співпрацює із CISM. Відповідно до Директиви DoDI 1334.4 від 2010 року розроблено цілу інструкцію участі американських військовослужбовців у армійських спортивних заходах.

Сьогодні спорт – це потужний інструмент неконвенційної війни та soft power, який в умовах війни з росією необхідно ефективно використовувати. Перемоги на спортивних майданчиках наближають нас також до перемоги у цій війні. І це вкрай важливо розуміти владі. Спортсмен – це не просто атлет, а радше солдат та водночас дипломат світової політики.

СЕКЦІЯ 4 ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БОРОТЬБА У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Алфьоров О.В. (ВІКНУ)

МІФ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ

Міфологія – це не тільки історично перша, універсальна і єдина форма суспільної свідомості, яка дійшла до нас із глибини сторіч у формі міфів, легенд, переказів, а щось більш значиме, те, що визначає основи соціокультурного простору. У міфі сходиться минуле з сучасним і визначається майбутнє. Міф формує ментальність народу і нею ж формується, визначаючи історичний вибір нації. Дослідження підтверджують, що суспільство, особистість можуть реагувати на кризову ситуацію, на загрозу, або виробляючи інноваційну ідею, що відкриває нові творчі можливості, або повертаючись до старих ідей, що виправдали себе під час попередніх криз. Міф перетворюється на засіб соціальної та політичної мобілізації якщо суспільство втрачає здатність вирішувати проблеми раціонально. Міф – сильний засіб навіювання, політична зброя, здатна підкорювати, групувати і направляти людей. Тому не дивно, що ця зброя активно використовується політиками, інакше кажучи міф виконує маніпулятивну функцію, є ефективним засобом політичного маніпулювання.

Політична міфологія – інструмент, який цілком усвідомлено задіяний в інформаційних війнах і оснований на знанні людської природи. Політика стає раціональною формою використання ірраціональної сутності мас, що свої інтереси готові усвідомлювати тільки в яскравих і містичних образах. Тому керування масою спирається на знання архетипу, найдавніших психічних установок, основних емоційних станів. Політичне маніпулювання передбачає як міжособистісні, так і масові маніпуляції. До моменту, коли міф стає засобом маніпулювання, передують низка необхідних дій або етапів.

Перший – це процес міфотворчості, тобто штучне створення міфу або виклик до життя міфу, що існує в масовій свідомості, але не діє. Термін «міфотворчість» передбачає існування творчого суб'єкта, який створює міф з певною метою. Саме міфотворчість запрограмована на маніпуляцію. Тобто, міфотворчість є цілеспрямованою раціональною дією, продуктом якої є міф з обміркованим задумом, ірраціональність якого пов'язана з безсвідомим сприйняттям і поширенням міфу. Міфотворчість є процесом цілеспрямованого впливу активного суб'єкта на що-небудь або кого-небудь.

Другий – це поширення міфу, впровадження його в масову свідомість з метою створення певної громадської думки, що може впливати на процес прийняття необхідного політичного рішення. При поширенні політичного міфу важливу роль відіграє дозування подання інформації. Міф виникає під дією раціоналізації, яка наповнює розумовий процес, що веде від інстинктів, емоцій, почуттів до переконань з некритичним змістом, підказаним, нав'язаним або запозиченим.

Третій – це поширення міфу в процесі комунікації та його безпосередня дія. Саме на цьому етапі починає працювати маніпулятивна функція політичного міфу. Так як маніпулювання за допомогою політичних міфів задля своєї ефективності передбачає охоплення якомога більшої кількості людей, то міфи в

переважній більшості випадків поширюються в процесі масової комунікації, тобто за допомогою засобів масової інформації.

Як міф, так і масова комунікація, сприяють формуванню феномена глобальної ідентичності, причетності до всього, що відбувається у світі. Міфологічний час та інформаційні блоки засобів масової комунікації, подаючи «усі часи та простори відразу» (наприклад, у телевізійних випусках новин), поєднують у єдиному сплаві минуле, теперішнє і майбутнє. Крім того, самі засоби масової інформації є потужним джерелом міфотворчості.

Варто пам'ятати, що міф безпосередньо пов'язаний з людською сутністю, він є невід'ємною складовою суспільної свідомості, а відтак існує завжди.

к.т.н. Бабіч О.М. (ВІКНУ)

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ДО 2014 РОКУ, ПІД ЧАС ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 2022 р.

Досвід історії свідчить, що важливо зберігати пам'ять поколінь про події і обставини, які відбувались в країні у певну епоху. Варто утримувати в пам'яті як позитивний, так і негативний досвід, який призвів до подій як наслідків того, що відбувалось у державі раніше. В Україні це першочергово відноситься до періоду перед початком російської збройної агресії 2014 р., який переріс у повномасштабне вторгнення військ РФ у 2022 р. Варто приділяти увагу проблемам інформаційної захищеності та обставинам і причинам, що призвели до вказаних подій та посприяли їх здійсненню з нанесенням втрат Україні, як державі, так і людям.

Аналіз інформаційної війни, яку проводила Російська Федерація проти України впродовж багатьох років та напередодні вторгнення у 2022 р., свідчить про наступне. Зокрема: насадження на території України російських культурних центрів тривалий період до 2014 р. З відповідним співробітництвом у сфері освіти, науки, культури та інформації, комунікацій, зв'язку зі ЗМІ, інноваційних проектів та в гуманітарній сфері. Підтримка російськомовного населення за кордоном, молодіжні програми, історико-меморіальна робота з нагадуванням вигідних власній країні історичних обставин та вплив на населення зарубіжних країн. Втручання у внутрішньополітичні процеси: широка інформаційна кампанія у ЗМІ в Україні та за кордоном. Інформаційний вплив на іноземні аудиторії з дискредитації діючого уряду України, її збройних сил, розхитування ситуації всередині України з метою виправдання власних загарбницьких дій на її території та подальшого просування своїх інтересів. Використання технологій масових комунікацій за кордоном, зокрема: формування громадської думки, поширення проросійських поглядів, вербування населення до російських збройних формувань, у тому числі до війни в Україні, культивування територіальних претензій до України, провокацій та антиукраїнських вимог з боку громадських рухів сусідніх країн. Супроводження цих дій цілеспрямованим використанням лінгвістичних засобів і відповідних мовних прийомів. Ведення багаторічної інформаційної кампанії щодо «навішування» Україні проявів нацизму та шовінізму. Та настійливе її проведення для зарубіжних аудиторій. Розповсюдження з початку повномасштабного вторгнення у 2022 р.

антиукраїнських наративів, як всередині України, так і за кордоном, у тому числі із залученням сусідніх держав, з відповідною підтримкою найбільш резонансних тем.

Отримані висновки варто використовувати в подальшому для забезпечення інформаційної безпеки України та збереження історичної пам'яті українського народу. Щоб уникати помилок у майбутньому та запобігти навчанню українців їх історії чужими фахівцями з викривленими уявленнями про нашу країну та спадщину її народу.

Балацький Є.І. (ВІКНУ)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ «М'ЯКОЇ» СИЛИ РОСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД З 1991 ПО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Повномасштабний наступ рф, який відбувся 24 лютого 2022 року став логічним продовженням довготривалої гібридної агресії. Протягом усього часу існування незалежної української держави проти неї застосовувалися різноманітні типи сили з метою впливу на населення, політичне та військове керівництво, спецслужби задля стримування розвитку власної системи безпеки та оборони, а також впровадження сучасної незалежної зовнішньої політики, що суперечило геополітичним інтересам російської держави.

Геополітичні причини намагань рф захопити Україну з початку її самостійного існування висловив ще у 20 сторіччі у своїй роботі «Велика шахівниця» Збігнев Бжезінський «Україна нова та важлива держава на євразійській шахівниці, є геополітичним центром, тому що саме її існування як незалежної держави допомагає трансформувати росію. Без України росія перестане бути євразійською імперією.

Без України росія все ще може боротися за імперський статус, але тоді вона стала б в основному азійською імперською державою...» В період з 1991 до 2013 років росія переважно використовувала засоби «м'якої» сили у відносинах з Україною. Можна сказати що це було доволі ефективно, адже при опитуванні українців про те, коли росія почала свою агресію, можна почути 2014 рік, рідше 2022, але майже ніхто не скаже що агресія почалась ще з розвалу СРСР. Непомітність і є ключовою складовою успішних маніпуляцій суспільством.

к.і.н., доц. Безбах В.Г. (ВІКНУ)

НЕКОНВЕНЦІЙНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ РОСІЄЮ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року сколихнуло весь світ, оскільки держави відреагували на повернення високоінтенсивної конвенційної війни між державами на європейському континенті.

Водночас менше уваги було приділено неконвенційним аспектам цього конфлікту, попри те, що їх застосування набуло широкого розмаху. Саме вторгнення можна розглядати як заплановану кульмінацію тривалої неконвенційної кампанії, яку росія веде проти України.

Неконвенційні операції під час війни часто були критично важливими для послідовних російських теорій перемоги, навіть тоді, коли її конвенційні сили не досягали своїх цілей на полі бою.

Неконвенційна війна - це проведення таємних і підпільних операцій, психологічних операцій, підривної діяльності, диверсій, саботажу, спеціальних операцій, а також розвідувальних і контррозвідувальних заходів, спрямованих на сприяння досягненню військових цілей держави.

Російська неконвенційна війна вписується в окрему методологічну традицію, яка використовує точну, але відмінну від інших традицій термінологію.

Питання підготовки росії, масштаби її можливостей в Україні та концепцію їх застосування, форми і методи роботи російських спецслужб в умовах широкомасштабного конвенційного конфлікту слід розглядати у трьох частинах:

- функціонування контррозвідувального режиму на окупованих територіях;
- використання сил спеціальних операцій та іррегулярних військ у бойових діях;
- збір, аналіз та поширення розвідувальної інформації, що має відношення до ведення бойових дій.

Варто враховувати сильні сторони російських спецслужб, їхні системні слабкості і те, наскільки вони залишатимуться головною загрозою в майбутньому.

До сильних сторін росії слід віднести:

- російським спецслужбам вдалося створити велику агентурну мережу в Україні до вторгнення, і що значна частина апарату підтримки залишилася життєздатною після вторгнення, забезпечуючи постійний потік даних від агентурної розвідки для російських сил. Внутрішня загроза значно обмежувала політичний простір для маневру української держави до початку конфлікту, що створило несприятливі умови для підготовки населення до війни.

Докази з України переконливо свідчать про те, що російській підривній діяльності слід активно протистояти та підривати її, перш ніж вона зможе побудувати структуру взаємопідтримки, яка існувала в Україні. Російська тенденція до корумпованості об'єктів вербування і вербування під чужим прапором видається ефективним засобом швидкого створення великих мереж, хоча надійність окремих агентів, ймовірно, набагато нижча, ніж тих, кого вербують з ідеологічних міркувань. Тенденція покладатися на невелику кількість елітних агентів, які керують власними мережами, також означає, що дії проти цих осіб мають непропорційний вплив на російські можливості.

- сильною стороною російських неконвенційних засобів ведення війни є їхня систематична методологія репресій на окупованих територіях. Хоча ці репресії є грубими та насильницькими і мають жажливий вплив на економіку і якість життя в цільових регіонах, вони, як видається, є ефективним методом обмеження активності опору до керованого рівня і утримання контролю. Докази з Чечні свідчать про те, що для повного припинення опору може знадобитися ціле покоління, але це не означає, що діяльність опору загрожує російським позиціям. Важливо також зазначити, що цифрові інструменти, які довели свою ефективність в роботі цього контррозвідувального апарату, можна експортувати в інші автократії і вони можуть бути частиною пропозиції росії елітам тих країн, де вона хоче зберегти свій вплив. Ще один важливий урок полягає в тому, що будь-яка мережа опору, створена до початку конфлікту, повинна бути невидимою для державної бюрократії, інакше вона ризикує бути викритою через захоплення державної документації.

До слабких сторін росії слід віднести:

1. На фундаментальному рівні російським спецслужбам бракує самосвідомості

або, принаймні, чесності, щоб точно звітувати про власні зусилля. У випадку з Україною була зроблена спроба реалізувати план, який критично залежав від неконвенційних методів, коли передумови для успіху ще не були досягнуті. Це свідчить про ширші культурні проблеми російських служб. Те, що їх спрямовують на досягнення результату без незалежної оцінки життєздатності плану, створює культуру звітності, в якій офіцери заохочуються до значного оптимістичного ухилу.

2. Крім того, існує системна проблема перебільшення своїх успіхів і приховування слабких місць перед начальством. Про це свідчить надмірно оптимістична оцінка частки російської агентурної мережі, яка б активно підтримувала росію в умовах повномасштабного вторгнення. Той факт, що брак самосвідомості в російських службах сприяє прорахункам, безумовно, може бути використаний контррозвідниками, але далеко не втішний, оскільки призводить до ситуації, в якій росіян важко стримати, оскільки вони мають нереалістичну оцінку ймовірності свого успіху.

3. Ще однією суттєвою вразливістю російського підходу до неконвенційної війни є його шаблонність. Під тиском реакція полягає у поверненні до випробуваних і перевірених форм і методів радянського періоду, а не в інноваціях. Більше того, через масштаби, в яких здійснюються ці дії, після того, як певна форма або метод викривається, вона, як правило, широко тиражується, що дозволяє швидко виявити широкий спектр не пов'язаних між собою дій. Російська система, схоже, не заохочує розглядати кожну операцію як індивідуальну. Хоча це означає, що російські операції можуть бути швидко масштабовані проти цілі, яка нічого не підозрює, існує також реальна вразливість для цілі, яка перебуває в стані бойової готовності, оскільки операції ризикують викрити одна одну.

Попри цю тенденцію до повернення під тиском до усталених форм і методів, серед російських спецслужб спостерігається значний динамізм і підприємливість. Як продемонструвала «Група Вагнера» або реструктуризація таємних можливостей ГРУ, ці служби швидко використовують можливості і мають для цього відповідну політику та дозволи.

Спецслужби заохочуються до розробки операцій, що відповідають їхньому розумінню намірів путіна, і залежно від того, яка з них ближча до його волі і є більш успішною, на неї спрямовуються ресурси і увага. Така внутрішня конкуренція також дозволяє путіну винагороджувати або карати керівників і співробітників служб, враховуючи те, що вони ніколи не відчувають себе у справжній безпеці.

Така динаміка робить спецслужби дуже активними і готовими до ризику. Вона також спотворює аналіз, заохочуючи перебільшення як їхніх перспектив у звітах, так і катастрофізм у приписуванні невдач масштабам зусиль противника. Це заохочує перекладання провини всередині організації, обмежуючи можливість проведення точного аналізу наслідків операцій.

У підсумку, хоча російські спецслужби, можливо, і зазнали невдачі в Україні, це навряд чи завадить їм зайняти центральне місце в примусовій діяльності російської держави в майбутньому, і протидія їм залишатиметься не менш важливим завданням.

ДОСВІД ФРАНЦІЇ У СТВОРЕННІ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Кібербезпека стала критичною проблемою в сучасному світі через зростаючу залежність від технологій та Інтернету. Із зростанням кіберзлочинності, кібершпигунства та кібервійни важливо розуміти теоретичні основи та сучасні підходи до кібербезпеки .

Кібербезпека стосується захисту комп'ютерних систем, мереж і даних від несанкціонованого доступу, використання, розкриття, порушення, модифікація або знищення. Теоретичні основи розуміння кібербезпеки включають моделювання загроз та аналіз вразливостей. Управління ризиками включає виявлення, оцінку та визначення пріоритетів ризиків, а також впровадження заходів для їх зменшення або пом'якшення. Моделювання загроз включає виявлення потенційних загроз, вразливостей і розробку стратегій їх запобігання або пом'якшення.

Франція, як одна з провідних країн Європи, веде активну боротьбу з кіберзагрозами, розробляє стратегії та напрямки, спрямовані на підвищення рівня кібербезпеки. Враховуючи те, що кіберзагрози не мають кордонів, вивчення особливостей сучасних підходів до кібербезпеки у Франції є надзвичайно важливим для розуміння та вдосконалення міжнародних стандартів та практик в цій галузі.

Франція має комплексну систему правового регулювання, яке охоплює різні аспекти кібербезпеки, включаючи захист інформації, кримінальну відповідальність за кіберзлочини та взаємодію з іншими країнами щодо кібербезпеки.

Франція активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері кібербезпеки. Партнерства з Європейським Союзом, НАТО та іншими країнами допомагають державі покращувати свої стратегії та здійснювати обмін досвідом та інформацією для протидії загрозам кібербезпеки.

Зростання обсягів кібератак, поява нових загроз та постійна зміна технологій ставлять під загрозу ефективність існуючих стратегій кібербезпеки Франції. Тому країна повинна продовжувати вдосконалювати свої підходи, враховуючи ці виклики та використовуючи інноваційні рішення для захисту своїх інформаційних ресурсів.

Отже, Франція віддає велике значення кібербезпеці та активно працює над її забезпеченням. Сучасні підходи, законодавчі акти, стратегії та міжнародна співпраця є важливими компонентами системи кібербезпеки. Проте, виклики швидко змінюючого кіберпростору вимагають постійного вдосконалення та адаптації стратегій і практик для ефективного протидії загрозам кібербезпеки.

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Інформаційно-психологічний вплив РФ на Україну є одним з ключових елементів гібридної війни, яку Росія веде проти України починаючи з 2014 року. Метою цього впливу є підрив української державності, дестабілізація українського суспільства та намагання змусити Україну відмовитися від свого євроатлантичного курсу.

Російська пропаганда спрямована на створення негативного образу України в світі, а також на підрив довіри українців до своєї держави та її керівництва. Ця дезінформація має на меті деморалізувати українців і підірвати їхню підтримку українського уряду.

Вплив Росії на громадську думку здійснюється через підтримку проросійських партій та організацій, а також через лобіювання російських інтересів у міжнародних організаціях. Росія фінансує проросійські організації в Україні, які поширюють пропаганду та ведуть антиукраїнську діяльність.

Одним з ключових елементів маніпулятивного впливу РФ на населення України є поширення різного роду наративів, які мають на мені одне – знищити довіру населення до керівництва держави. Адже наративи можуть істотно впливати на громадську думку, просуваючи певні уявлення про події, факти та особистості. Вони визначають, як люди сприймають і оцінюють політичні процеси та акторів. Як наслідок, це впливає на формування політичних уподобань, обрання представників та ухвалення законів.

Україна вже не перше десятиліття знаходиться на передовій протидії російській інформаційній війні. Анексія території Автономної Республіки Крим, початок збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях та пряма агресія проти України відбуваються паралельно з активною інформаційною війною, в якій дезінформація поширюється вільно, масово і швидко. Фейки та викривлення про Україну, які продукує Кремль, вирізняються своєю абсурдністю та емоційністю. З кожним днем в ЗМІ з'являється все більше контенту, спрямованого на дестабілізацію ситуації в країні.

Росія поширює наративи про те, що Україна є корумпованою і недієздатною державою, що багато українців хочуть приєднатися до Росії, що Захід навмисно намагається зруйнувати Росію, підтримуючи Україну.

Протидія розповсюдженню проросійських наративів є складним завданням, але воно є необхідним для забезпечення безпеки та суверенітету України. Саме це і є одним з пріоритетних завдань України та її партнерів. Адже тільки грамотна робота з населенням допоможе зменшити розповсюдження дезінформації і убезпечити країну від шкідливих наслідків маніпуляцій Кремля.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ НА СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Важливим питанням в контексті сучасної геополітичної обстановки є питання ефективності інформаційної політики Китайської Народної Республіки на міжнародній арені. На сучасному етапі Китай є однією з найбільших індустріально та економічно розвинених країн у світі, яка розширює свою присутність як на регіональному, так і на глобальному рівні через активне використання вдалої інформаційної політики.

Через загострення взаємовідносин між політичними акторами, виникнення воєнних конфліктів, роль інформаційної політики посідає ключове місце у вирішенні цих питань та досягненні власних цілей. Відповідно, Китай активно пропагує власні ідеї світові.

Основними критеріями ефективності інформаційної політики Китаю можна вважати рівень кібербезпеки, рівень свободи слова в країні, положення країни на міжнародній арені, використання м'якої сили та прозорість, тобто реакція на критику зі сторони інших.

Ефективність інформаційної політики Китаю також супроводжується рядом викликів і обмежень. Зокрема, багато країн і міжнародні організації висловлюють обурення стосовно прав людини, свободи слова та кібербезпеки в Китаї. Ці питання можуть спричинити негативну реакцію на міжнародному рівні. Зокрема, Китай веде активну інформаційну «війну» проти Тайваню та США, які ставлять під загрозу азійську гегемонію країни.

Загалом, інформаційна політика Китаю на міжнародній арені має значний вплив і належить до важливих аспектів зовнішньої політики країни. Оцінка ефективності цієї політики варіює в залежності від різних факторів та точок зору. Для подальшого дослідження слід розглядати не тільки досягнення, але і виклики та ризики, які виникають внаслідок інформаційної діяльності Китаю.

Гаузер Р.А. (ВІКНУ)

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

В умовах сьогодення, а саме виникнення та загострення різноманітних воєнних конфліктів – російське вторгнення в Україну, Нагірно-Карабаський конфлікт, війна Ізраїлю та Палестини тощо, а також розвитку засобів інформаційного впливу, важливу роль відіграє дослідження процесу розвитку інформаційних технологій Китайської Народної Республіки.

Китай на сучасному етапі виступає одним із ключових гравців у міжнародній політиці, а особливо в Тихоокеанському регіоні та Азії. І одним із елементів впливу виступають безпосередньо інформаційні технології, в розвитку яких країна сама зацікавлена та активно інвестує в них державні кошти.

Одними із відомих та ключових програм розвитку Китаю є «Made in China 2025», яка має на меті покращення якості виробництва та перехід до технологізації його, зокрема це стосується також інформаційних технологій, і «Internet of Things», яка повинна утворити вільну мережу на території країни,

тобто всеосяжний інтернет, але вона ставить під сумнів конфіденційність інформації споживачів.

Зокрема важливе місце посідає економічне питання, зокрема роль китайських корпорацій. Компанії, такі як Alibaba та JD.com, стали гігантами на світовому ринку, обслуговуючи сотні мільйонів клієнтів не лише в Китаї, але і по всьому світі. Цей успіх став можливим завдяки інноваціям в онлайн-торгівлі, цифрових платіжних системах і логістиці. Також слід відзначити розквіт галузі штучного інтелекту (ШІ) в Китаї. Китайські компанії, такі як Baidu, Tencent і Huawei, активно розвивають ШІ-технології та застосовують їх у різних сферах, включаючи автомобільну промисловість, охорону здоров'я і фінанси.

Варто також зазначити, що КНР активно використовує сучасні інформаційні технології не лише в економіці, а й зокрема політиці (ініціатива «Один пояс, один шлях»). Різке загострення відносин з Тайванем свідчить про це. Китай активно використовує інформаційні технології з метою вплинути на місцеве населення та міжнародну спільноту для виправдання власних дій, як приклад проведення регулярних військових навчань довкола острова.

Отже, Китай відіграє важливу роль в світовій політиці та економіці. Активне використання інформаційних технологій свідчить про зростання впливу країни на міжнародну спільноту та необхідність дослідження процесу розвитку китайських методів роботи з інформацією.

Голуб В.Ю. (ВІКНУ)

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ У США

Поняття «інформаційна операція» охоплює інформаційну підтримку Збройних сил США та проводиться з використанням різних засобів впливу на місцеве населення чи лідерів, щоб допомогти командирам досягти певних результатів на полі бою.

Інформаційні операції проводяться здебільшого силами фахівців Сил спеціальних операцій (далі – ССО).

Цифрове та онлайн-домінування є важливою складовою інформаційних операцій у США, так як країна визнає важливість використання Інтернету, соціальних мереж та інших цифрових каналів для охоплення цільової аудиторії та впливу на неї. Для поширення повідомлень, формування наративів і взаємодії з цільовою аудиторією ССО США використовують широку базу користувачів. У той же час цифрові інструменти дозволяють точно націлювати повідомлення, щоб охопити певний сектор демографії чи окрему групу людей. Щоб зрозуміти поведінку аудиторії, уподобання та вразливі місця, спеціалісти ССО США часто покладаються на аналітику даних. Крім того, завдяки цифровому ландшафту їм вдається реагувати на події та ситуації в режимі реального часу, а це в свою чергу сприяє протидії дезінформації. Цифрові платформи відіграють вирішальну роль у протидії терористичній пропаганді та спробам вербування, при цьому максимальних зусиль докладають для протидії екстремістським повідомленням. Інформаційні операції у США включають також підвищення рівня обізнаності про кібербезпеку та потенційні загрози, з якими можуть зіткнутися особи та організації в цифровій сфері. Цифрове домінування дозволяє США розширювати свої інформаційні кордони, адже відповідні фахівці інформаційних операцій

збільшують охоплення за їх межами, пропагуючи американські цінності та інтереси міжнародній аудиторії. Отже, цифрове домінування дає можливість взаємодіяти з громадськістю, протидіяти дезінформації, формувати наративи та просувати інтереси США як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Він відіграє вирішальну роль у сучасних інформаційних кампаніях і зусиллях щодо національної безпеки.

Підхід, керований даними, є ключовим компонентом інформаційних операцій у США. Аналітика даних використовується для отримання глибокого розуміння цільової аудиторії. Це включає демографічну інформацію, моделі поведінки та її вподобання. Завдяки аналізу даних спеціалісти ССО США можуть створювати повідомлення, які резонують із певними сегментами аудиторії, це підвищує ефективність спілкування. Дані використовуються для оптимізації вмісту інформаційних операцій, таким чином до аудиторії доходить правильне повідомлення через найбільш відповідні канали для максимізації впливу. Аналітика даних дозволяє в режимі реального часу відстежувати відгуки аудиторії та ефективність інформаційних кампаній. Це дозволяє швидко адаптуватися до мінливих обставин або відгуків аудиторії. Ключові показники ефективності встановлюються на основі цілей, керованих даними. Успіх інформаційних операцій постійно вимірюється та оцінюється за цими показниками. Крім того, аналіз даних допомагає виявити та протистояти дезінформації шляхом моніторингу поширення неправдивих нарративів. Статистика на основі даних допомагає виявити вразливі групи населення або групи ризику, що дозволяє надсилати цільові повідомлення для вирішення конкретних проблем або вразливостей. Завдяки цьому спеціалісти, що проводять інформаційну операцію, можуть ефективніше розподіляти ресурси, зосереджуючись на найбільш ефективних стратегіях і каналах на основі аналізу даних. Підходи, керовані даними, дозволяють застосовувати адаптивні стратегії, які реагують на нові загрози або можливості в інформаційному середовищі. Більше того, дані використовуються для оцінки впливу інформаційних операцій на громадську думку, поведінку чи інші бажані результати, оцінка ж в подальшому застосовується для вдосконалення нарративів, меседжів і т.п. Таким чином, підхід, керований даними, є невід'ємною частиною інформаційних операцій у США, дає змогу точніше розуміти аудиторію та здатність адаптувати повідомлення, оптимізувати контент і адаптувати стратегії в реальному часі. Це гарантує, що інформаційні операції є більш ефективними, ефективними та чутливими до динамічного інформаційного ландшафту.

Гібридна війна — це складна та багатогранна концепція, яка передбачає використання різноманітних засобів, у тому числі військових, політичних, інформаційних та економічних інструментів, часто в поєднанні, для досягнення стратегічних цілей. Інформаційні операції є ключовим компонентом гібридної війни в США. Інформаційні операції використовуються для формування нарративів, впливу на громадську думку та поширення пропаганди. Це включає як внутрішні, так і міжнародні зусилля з просування інтересів США та протидії ворожим повідомленням. Психологічні операції (PSYOP) — це підмножина інформаційних операцій, які спрямовані на вплив на поведінку, емоції та переконання цільової аудиторії. PSYOP можна використовувати в різних контекстах, таких як протидія екстремізму, просування громадської дипломатії

або підтримка військових операцій. Частина гібридної війни передбачає протидію дезінформації та пропаганді, що поширюється противниками. Інформаційні операції США мають на меті розвінчати неправдиві наративи та надати достовірну інформацію, щоб кинути виклик впливу ворожих акторів. Інформаційні операції відіграють важливу роль у зусиллях публічної дипломатії, просуваючи цінності, культуру та політику США міжнародній аудиторії. Це часто робиться, щоб створити доброзичливість і покращити відносини з іншими країнами. Інформаційні операції мають вирішальне значення під час криз або конфліктів, як всередині країни, так і за кордоном. Вони використовуються для управління інформаційним середовищем, комунікації з громадськістю та контролю наративів за нестабільності. Кібероперації можуть бути важливим компонентом гібридної війни. Вони можуть включати кібератаки з метою порушення ворожих комунікаційних мереж або захисту інформаційної інфраструктури США від кіберзагроз. Ефективні інформаційні операції часто вимагають координації між різними урядовими агенціями США, включаючи військовий, розвідувальний, дипломатичний сектори та сектор внутрішньої безпеки. Так, інформаційні операції є невід'ємною частиною гібридної війни в США. Вони охоплюють низку заходів, від впливу на громадську думку до протидії дезінформації, і вони використовуються в різних контекстах для просування інтересів США та захисту національної безпеки. Стратегії гібридної війни часто включають поєднання військових, політичних та інформаційних інструментів, що робить інформаційні операції критичним компонентом загального підходу.

Отже, сучасні погляди США на розвиток засобів інформаційних операцій відображають еволюцію цифрового ландшафту, потребу в стратегічному обміні повідомленнями та зосередженість на усуненні загроз безпеці та просуванні інтересів США.

Гончаров С.В. (ВІКНУ)

ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА У ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ПРОТИ УКРАЇНИ

Політична складова в системі інформаційно-психологічної діяльності РБ охоплює різні структури державного управління, починаючи від акцій до яких залучають працівників держустанов усіх рівнів і закінчуючи вищим політичним керівництвом та їх діяльністю. Ця тема стала особливо актуальною з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, так як РБ виступає союзником нападника. В інтересах керівництва РБ є розповсюдження наративів про небезпеку з боку України та інших європейських сусідів, основною цільовою аудиторією цих наративів є населення РБ, яке не є лояльним до чинного керівництва. Також проводяться заходи впливу на українське населення для вибудови лояльності до агресора та формування альтернативної позиції до української влади. Влада РБ залучає усі можливі адміністративні ресурси для розбудови пропагандистської системи, яка в свою чергу є складовою інформаційної війни РФ.

Один з основних інструментів цієї інформаційної війни - поширення дезінформації та створення альтернативного спотвореного світосприйняття.

Важливим інструментом білоруської влади є використання силових структур для тиску на незалежні та альтернативні ЗМІ, а також придушення населення за допомогою обмеження цифрових ресурсів. Яскравим прикладом цього може слугувати операція по затримці колишнього редактора «Nexta» Протасевича.

При цьому вище політичне керівництво чудово розуміє і постійно відслідковує настрої населення. Таким чином, знаючи про небажання військових та цивільних бути втягнутими у війну керівництво країни неодноразово виступало з заявами про невтручання у бойові дії безпосередньо.

Враховуючи залученість вищого політичного керівництва у процес інформаційно-пропагандистського пливу можна очікувати, що його ефективність і об'єм буде тільки зростати. Тому з метою протидії дезінформації з боку РБ важливо розвивати як міждержавні механізми співробітництва для виявлення та протидії інформаційним кампаніям, спрямованим на дестабілізацію регіону та підірив стабільності.

Горбенко А.В. (ВІКНУ)

ВИКОРИСТАННЯ РОСІЄЮ КІБЕРПРОСТОРУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА УКРАЇНУ

З розвитком інформаційних технологій ведення інформаційних війн набуло нових форм. Спостерігаються все частіші випадки здійснення кібератак, що використовуються як інструмент інформаційного впливу на різноманітні системи противника.

В розрізі даної тенденції росія надзвичайно часто користується кіберпростором в проведенні інформаційних операцій проти України. Ці дії спрямовані на дискредитацію української влади, поширення дезінформації та пропаганди, а також дестабілізацію українського суспільства. Додатково варто врахувати той фактор, що здійснення росією кібератак на українські системи також спрямоване на порушення роботи критичної інфраструктури, робота якої напряму пов'язана зі стабільністю кіберпростору.

Активна діяльність росії в кіберпросторі, спрямована на Україну, спостерігається ще від початку агресії росії в 2014 році, і з кожним роком набуває нових та складніших форм, що також пов'язане і зі зростаючою цифровізацією українських систем. Однією з перших атак була спроба фальсифікації результатів виборів президента України навесні 2014 року. Наступного року була здійснена спроба зламу електроенергетичної мережі України. У 2017 році Росія запустила набагато масштабнішу атаку зловмисного програмного забезпечення на Україну, відому як NotPetya, яку західні уряди оцінили як найбільш руйнівну кібератаку, яку коли-небудь проводили.

За даними CSIS, в період з 29 листопада 2021 року по 9 травня 2022 року було ідентифіковано 47 кіберінцидентів, спрямованих на Україну, що відбувались за ініціативою росії. Якщо розглядати дану статистику в розрізі того, що кібератаки використовуються росією також для здійснення інформаційного впливу, можна зробити висновок, що інформаційне протиборство в цьому розрізі вийшло на істотно новий рівень.

Відомим інструментом інформаційної боротьби росії є «фабрики» ботів, які отримують підтримку та прикриття від урядових структур та регулярно здійснюють інформаційні атаки на Україну в кіберпросторі. Вони регулярно

розганяють потрібні їм наративи і меседжі переважно через Facebook, Twitter, Youtube, Telegram та Viber.

Аналізуючи сучасні тенденції до використання росією кіберпростору для здійснення інформаційного впливу на Україну, можна зробити висновок, що дана загроза постійно зростає, методи вдосконалюються, що створює все серйозніші виклики для інформаційної безпеки України.

Горбонос А. Р. (ВІКНУ)

МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ЗАХІДНИМИ СУСІДАМИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ ТА УГОРЩИНИ) НА ФОНІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Польща була першою державою, яка визнала незалежність України в 1991 р. Обидві держави сприймають один одного як стратегічних партнерів. Тривалість нинішнього стратегічного партнерства між Польщею та Україною базується на спільному розумінні викликів безпеці у Східній Європі. Незважаючи на те, що Польща і Україна опинилася в зовсім різних мовах – Польща є членом ЄС і НАТО, а Україна ні – вони обидва сприймають Російську збройну агресію значною загрозою. Таким чином, питання безпеки відіграють найважливішу роль у двосторонньому порядку денному. Вже до 2014 року обидві країни усвідомлювали важливість надійної та стабільної співпраці. Польща була головний ініціатором проекту Східного партнерства у 2008 році, спрямованого на забезпечення безпеки східних сусідів ЄС. При цьому Польща залишається однією з ключових країн яка допомагає Україні після початку Російсько-Української війни, є одним із основних постачальників військової допомоги Україні; надає нам зброю, боєприпаси, техніку та інше обладнання на загальну суму понад 1,6 мільярда доларів США. Польща також стала основним транзитним маршрутом для зброї та військової техніки, що надходить до України з інших країн. Забезпечила значну кількість гуманітарної допомоги, включаючи їжу, воду, одяг, медичні препарати та інші необхідні товари. Польща є лідером серед країн які прийняли українців, понад 4 мільйони біженців, на даний час перебувають у нашого сусіда.

Та все ж таки не обійшлося і без конфліктів. 20 вересня 2023 року прем'єр-міністр Польщі Матеуш Моравецький оголосив, що Польща не постачатиме Україні озброєння, окрім попередньо узгодженого, на тлі напруженості між двома країнами через польську заборону на імпорту українського зерна після дешевого українського зерна, яке було призначено для експорту через Польщу проте продавалося на польських ринках. Після того, як президент України Володимир Зеленський у своїй промові на Генеральній асамблеї Організації Об'єднаних Націй націлювався на Польщу, заявивши, що Польща створює «політичний театр» із зерна, Моравецький попередив президента Зеленського ніколи «знову не ображати поляків». Особливо гостро також набуло питання українських біженців до Польщі. Місцеве населення «втомилосся» від кількості українців на вулицях польських міст і від поведінки українців, які не розуміють, що є гостями де треба поважати культурні традиції та порядки встановлені законом Республіки Польща.

Після того, як 5 вересня 2017 року парламент України вніс зміни до Закону

про освіту, Україно-Угорські відносини зайшли в глухий кут. Завдяки цій постанові угорцям країни було заборонено здобувати освіту рідною мовою в середніх навчальних закладах та університетах. Угорщина стверджувала, що новою нормою Закону про освіту порушено права приблизно 150-тисячної угорської меншини, яка проживає на південному сході країни (Закарпаття). Міністр закордонних справ і зовнішньої торгівлі Угорщини Петер Сійярто заявив, що «Україна вдарила Угорщину ножом у спину поправкою до закону про освіту». Будапешт надавав значну підтримку інтеграції України до Європейського Союзу до 5 вересня 2017 року, однак після цієї дати він почав займати антиукраїнську позицію на міжнародних майданчиках, особливо в питаннях вступу України в НАТО. Через політичну кризу міністр закордонних справ Угорщини Сійярто заявив, що буде накладати вето на всі кроки, які дозволять Україні просунутися в євроінтеграційному процесі. Тому Угорщина наклала вето на саміт Комісії Україна-НАТО того ж року, застосувавши свою реакцію.

На початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Угорщина прийняла багато біженців з України, приєдналася до загальноєвропейського засудження агресії Росії проти України, та з перевибранням Віктора Орбана на посаду Прем'єр Міністра вона почала чинити опір блокадам російської нафти і газу і погоджується платити за газ російськими рублями. Угорщина опинилася в делікатному геополітичному становищі. Під керівництвом Орбана уряд Угорщини став найбільш дружнім до Росії членом НАТО та Європейського Союзу. Угорсько-російські зв'язки за останні роки значно покращилися. Угорщина, яка не має виходу до моря, залежить від російських енергоносіїв, отримує приблизно 80% газу і більше 50% нафти з Росії. Дві країни також підтримують важливі відносини в банківській та туристичній сферах. Повертаючись до анексії Криму в 2014 році, Угорщина назвала попередні порушення Росією українського суверенітету питанням за межами її юрисдикції. У червні 2023 року між двома країнами виникла ще більш значна напруга через переміщення одинадцяти українських військовополонених з Російської Федерації до Угорщини без участі українських офіційних осіб. Угорський уряд вважає, що Єврокомісія, західні союзники та Україна, яка користується величезною міжнародною солідарністю, критикують Угорщину, замість того щоб сісти з нею за стіл переговорів і обговорити всі нагальні питання які турбують обидві країни, що може бути також однією причиною, чому Будапешт не хоче йти на компроміс відносно України.

Дембіцький В.М. (НДЦ ГП ЗСУ)

ФОРМУВАННЯ «ОБРАЗУ ВОРОГА» РОСІЙСЬКИМИ ЗМК З УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АТО ТА ООС

У березні 2014 року російська федерація розпочала збройну агресію проти України, що виявилася в анексії Криму, розв'язуванні воєнних дій на сході, а також у системних спробах дестабілізації суспільно-політичної й економічної обстановки в нашій країні. Однією з важливих складових цієї збройної агресії стало здійснення росією інформаційно-психологічного впливу, в межах якого формувалася «образ ворога» з України та українців в суспільній свідомості росіян

для створення сприятливої суспільної думки, згуртованості населення навколо еліти у країні-агресорі та підготовки до повномасштабної військової агресії проти України.

Основною силою для здійснення зазначеного інформаційно-психологічного впливу стали російські засоби масової комунікації, насамперед – телебачення яке контролюється кремлем. Головними об'єктами уваги російських ЗМК були українські державні інституції, які російська пропаганда намагалась дискредитувати та делегітимізувати.

Загальний «образ ворога» з України в російському інформаційному просторі протягом 2014-2021 років складався із сукупності трьох основних складових:

Першою складовою були Президенти України, на яких російські ЗМК навішували принизливі ярлики-стереотипи. Постійна дискредитація вищого керівництва відбувалася з метою приниження нашої держави. Мовляв, який президент – така і держава. Російські ЗМК переконували росіян, що два Президенти України є «поганими» і на цьому тлі протиставляли ним буцімто «хорошого» путіна.

Другою складовою образу ворога стали Збройні Сили України та інші військові формування, на які російські ЗМК навішували такі принизливі ярлики-стереотипи: «українські бойовики», «карателі», «укропи», «терористи». Відбувався процес постійної демонізації українських військових, які представлялися «негідниками» та протиставлялися на цьому тлі російським військовим та найманцям – «ввічливим людям», «зеленим чоловічкам», «захисникам та визволителям мирних мешканців Донбасу».

Третьою складовою образу ворога стали патріотично налаштовані громадяни України які відстоювали незалежність України і не хотіли її поглинання росією. Саме на цю категорію населення російські ЗМІ навішували такі принизливі ярлики-стереотипи, як «націоналісти», «неонацисти», «бандерівці», «фашисти», «українські радикали», «русофоби», «антисеміти». Вони протиставлялися буцімто «російському братньому народу, який вболіває за українців і хоче спільного життя».

Отже, «образ ворога» з України значною мірою формувався на протиставленні в бінарних опозиціях, які є засадовим способом людського мислення та категоризації дійсності.

Первак І.О. (ВІКНУ)

Журило С.К. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БОРОТЬБА У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Інформаційно-психологічна боротьба в контексті сучасних воєнних конфліктів є стратегічним процесом для впливу на психологію супротивника, цивільного населення та військових сил з метою досягнення воєнно-політичних цілей. Цей підхід включає в себе використання засобів масової інформації, пропаганди, дезінформації, кібератак, а також інших методів впливу з метою створення сприятливого психологічного клімату для досягнення стратегічних воєнних цілей. Також, вплив інформаційної війни може спричинити психологічний стрес, створювати страх та невизначеність у військових операціях, а також викликати почуття небезпеки та незахищеності.

Інформаційна війна може також впливати на настрій та мотивацію воїнів, викликаючи в них сумніви та небезпеку з боку супротивника. У цивільного населення вона може викликати паніку, недовіру до власних владних структур, а також спричиняти загрозу для стабільності та безпеки суспільства.

Використання пропаганди та дезінформації в сучасних воєнних конфліктах виступає як ефективний інструмент інформаційної війни. Ці методи використовуються для маніпулювання громадською думкою, створення перекручених уявлень про ситуацію, ворога або події, а також для виклику певних емоційних реакцій у громадськості. Пропаганда та дезінформація також можуть спричиняти паніку, створювати враження загрози або спонукати до певних дій, які вигідні для ініціаторів інформаційної кампанії. Протидія пропаганді та дезінформації передбачає ретельний аналіз джерел інформації, поширення фактів та достовірної інформації, а також підвищення рівня медіаосвіти для громадськості з метою зменшення впливу неправдивої інформації.

Кібербезпека стає критично важливим аспектом забезпечення інформаційної безпеки. Зростаюча загроза кібератак вимагає ретельного планування та впровадження заходів з захисту від кіберзагроз.

Етичні аспекти інформаційно-психологічної боротьби під час воєнних дій виступають фактором у забезпеченні моральних стандартів та збереженні гуманітарних принципів.

Отже для забезпечення ефективного захисту від негативних наслідків інформаційно-психологічної боротьби варто активно впроваджувати заходи з підвищення кібербезпеки, вдосконалення механізмів протидії пропаганді та дезінформації, а також дотримання етичних норм під час ведення воєнних дій. Ретельне планування та впровадження цих заходів допоможе забезпечити ефективний захист від негативних впливів інформаційної війни на психіку воїнів та цивільного населення, зберігаючи при цьому високі моральні та етичні стандарти.

Загорівська В.В. (ВІКНУ)

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ (ЗА ДОСВІДОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ З 2014 РОКУ)

На сучасному етапі розвитку людства велике значення має мережа інтернет, а для комунікації особливо важливими є соціальні мережі. Більше ніж половина людства має облікові записи на таких сайтах як TikTok, Facebook, Instagram, YouTube та інші. Як же можна вплинути на формування думки та поведінку осіб за допомогою лише сукупності вебсторінок та алгоритмів? Чим використання можливостей соціальних мереж корисне або шкідливе в умовах ведення війни?

Наглядним прикладом розгляду актуальності дослідження поданої теми є досвід російсько-української війни з 2014 року. Цей конфлікт супроводжується яскраво вираженою інформаційною війною, де бойовими одиницями стали пропаганда, дезінформація, та маніпуляційна інформація, а соціальні мережі – так звані «плацдармом». Також варто зазначити, що цей «плацдарм» став важливим інструментом спілкування для мільйонів людей, і він має значний вплив на формування поглядів і переконань суспільства. Якщо глобально

розглядати цю тему, то вона є актуальною для всесвітнього співтовариства через її загальну важливість у контексті цифрової епохи.

Розглянемо потенційні наслідки розгляду поданих можливостей. Що відразу може спасти на думку? Звичайно, що в умовах війни основними наслідками є поляризація суспільства, зростання маніпуляцій та дезінформації, вплив на політичні рішення, адаптація медіа організацій до нового медіа-середовища та забезпечення кібербезпеки.

Війна в Україні 2014-2023 року у контексті соціальних мереж є напрочуд важливою та складною темою, що потребує подальших наукових досліджень та аналізу у цій сфері.

Зорін О.І. (ВІКНУ)

РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЇХ РОЛЬ У ВДОСКОНАЛЕННІ ТА ЗМІНІ СТРАТЕГІЙ ТА МЕТОДІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ, ВІДЗРКАЛЮЮЧИ СУЧАСНУ ВІЙСЬКОВУ ДИНАМІКУ

Штучний інтелект (ШІ) є важливою частиною сучасного суспільства, яка впливає на всі аспекти нашого життя. Вплив ШІ на інформаційний вплив особливо помітний. Розвиток і впровадження технологій ШІ призвели до істотних змін у світі інформації, що дозволило створити більш ефективні та адаптивні способи та методи інформаційного впливу.

У сучасних військових конфліктах та геополітичних змаганнях важливим є використання інформаційного впливу для досягнення поставлених завдань. Штучний інтелект (ШІ) є ключовим інструментом для цього, оскільки дозволяє оптимізувати та налаштовувати прийоми інформаційного впливу для використання військовими структурами.

Перш за все, штучний інтелегентний аналіз великих обсягів даних став надзвичайно важливим для розвідки та розвитку стратегій. Спеціалізовані програми можуть обробляти масиви інформації, включаючи дані з соціальних мереж, супутникові знімки та інші джерела, для здійснення швидкого аналізу глобальної ситуації. Це допомагає військовим аналітикам отримувати важливі дані, необхідні для прийняття стратегічних рішень.

Другою ключовою областю є зміна способів та методів інформаційного впливу на ворогів. Військові використовують ШІ для психологічної війни, створюючи персоналізовані повідомлення та пропаганду, спрямовану на слабкі пункти противника. Алгоритми можуть визначити індивідуальні інтереси та страхи осіб, змінюючи інформаційний контент, щоб досягти бажаного ефекту.

Застосування технологій штучного інтелекту має значну вагу у сфері кібервійни. Ці технології не лише допомагають виявляти і захищатися від кібератак, але також сприяють розвитку кіберзброї для проведення операцій у кіберпросторі. Вони дозволяють ефективно аналізувати обсяги великих даних для виявлення небезпечних дій і вразливостей, забезпечуючи швидкі та точні реакції.

Для військових операцій інформаційний вплив вимагає зростаючого рівня точності та долається завдяки розвитку технологій ШІ. Важливо враховувати, що цей розвиток також має потенційні етичні та правові аспекти, оскільки інформаційний вплив у військовому контексті потребує дотримання

міжнародного права та загальноприйнятих стандартів.

Отже, розвиток технологій штучного інтелекту справді відіграє ключову роль у військовій сфері, сприяючи ефективному розвитку та зміні стратегій і методів впливу через інформацію в контексті сучасних військових конфліктів та геополітичних змагань.

Камінський А.В. (ВІКНУ)

ФЕНОМЕН ВІДМІННОСТІ ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕПАРАТИЗМУ

З метою дослідження феномену відмінності внутрішньодержавного європейського сепаратизму, вкрай необхідним є детальний розгляд та аналіз наступних важливих складових аспектів вищезазначеної проблеми. Перш за все - історичний аспект: сепаратистські рухи в Європі мають стародавнє коріння, пов'язане з історичними змінами, конфліктами та формуванням національної ідентичності. Вивчення історичних чинників допомагає зрозуміти основні причини та прагнення сучасних сепаратистських рухів.

Не менш важливим є індивідуальність та культурний аспект: культурні відмінності, мова, традиції та історична спадщина відіграють важливу роль у формуванні почуття приналежності до певної групи. Ці чинники можуть сприяти виникненню сепаратистських прагнень у різних суспільствах.

Також є необхідність у глибокому аналізі політичного аспекту: політична система, рівень автономії регіонів, рівень демократії та розподіл влади також впливають на ескалацію сепаратистських рухів. Ефективні політичні інститути та розуміння потреб регіонів можуть пом'якшити напруженість. Наступний важливий аспект - соціально-економічний: економічний розвиток, рівень безробіття, доступ до ресурсів та можливість участі у прийнятті рішень впливають на стійкість сепаратистських настроїв. Забезпечення соціально-економічної стабільності може бути одним із ключових чинників у керуванні сепаратизмом.

Необхідним є дослідження і міжнародного аспекту: міжнародна спільнота та її підхід до сепаратистських рухів мають важливе значення. Втручання або підтримка інших країн можуть посилити або послабити сепаратистські тенденції. Врешті решт, не можна позбавити дослідницької уваги і спортивний аспект: міжнародні спортивні змагання, такі як Олімпійські ігри, Чемпіонати світу, а також міжнародні змагання у футболі, баскетболі та інших видах спорту, можуть виступати як платформа для демонстрації національної індивідуальності та просування певних сепаратистських ідей.

Ретельне дослідження та аналіз вищезазначених складових аспектів допомагають більш ґрунтовно зрозуміти феномен внутрішньодержавного європейського сепаратизму та розробити більш ефективні стратегії контролю та подолання цього явища.

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ У СУЧАСНИХ КОНФЛІКТАХ: АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА ПРИКЛАДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ

У своїй книзі «Соціальна інженерія: мистецтво і наука маніпулювання людьми» Майкл Роуз визначає соціальну інженерію як «використання психологічних методів для впливу на людей, щоб вони вчинили або зробили те, чого вони не хотіли б робити або робити». Роуз розглядає соціальну інженерію як мистецтво, яке вимагає розуміння людської психології та поведінки. Він стверджує, що соціальні інженери використовують різні техніки, щоб завоювати довіру і співпрацю своїх жертв та наголошує на проведенні профілактичної роботи з місцевим населенням для розуміння цінності інформації, яким воно володіє та загрози, які несуть соціальні інженери.

Соціальна інженерія, або вплив на громадську думку через психологічні та інформаційні методи, стала ключовим інструментом в області кібербезпеки, геополітики та інформаційних операцій. Сучасні конфлікти також включають боротьбу за інформаційну перевагу, де соціальна інженерія є ключовим інструментом впливу на громадську думку та масову свідомість. Розуміння методів та прикладів соціальної інженерії у сучасних конфліктах є важливим для національної та міжнародної безпеки, а також стабільності в світі.

Ковбасюк В.О. (ВІКНУ)

МОВНИЙ ФАКТОР ЯК ЕЛЕМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЦІЛЬОВІ АУДИТОРІЇ

Мовний фактор, як елемент психологічного впливу на цільові аудиторії, виявляється надзвичайно важливим у сучасному інформаційному суспільстві. Кожен аспект мови, включаючи вибір слів, тон голосу, стиль та спосіб комунікації, має потенціал створювати значущий вплив на емоційний стан та рішення аудиторії.

Один із аспектів цієї теми полягає в тому, як мова може викликати емоційні реакції у людей. Виразне використання мовних засобів може здати сильний вплив на переживання слухачів чи читачів, що дозволяє досягати бажаних результатів у сферах від реклами до політичного спілкування. Крім того, мовний стиль може визначати тон і настрій спілкування, від дружелюбного до авторитарного, що додає складності впливу на аудиторію.

Другий аспект стосується впливу мовного фактора на прийняття рішень аудиторією. Мова може формувати ставлення та переконання людей, спонукати їх до певних дій або відволікати від них. Вибір слів і аргументація можуть бути вирішальними в упередженні рішень аудиторії в певному напрямку.

Усе це свідчить про важливість ретельного вивчення та розуміння мовного фактора у психологічному впливі на цільову аудиторію. Дослідження в цій галузі допомагають покращити ефективність комунікації в різних сферах, від бізнесу до політики, а також підкреслюють потенціал мови як інструмента впливу на наш спосіб мислення та реагування.

Мовний фактор, як елемент психологічного впливу на цільові аудиторії,

виявляється надзвичайно важливим у сучасному інформаційному суспільстві. Кожен аспект мови, включаючи вибір слів, тон голосу, стиль та спосіб комунікації, має потенціал створювати значущий вплив на емоційний стан та рішення аудиторії.

Один із аспектів цієї теми полягає в тому, як мова може викликати емоційні реакції у людей. Виразне використання мовних засобів може здати сильний вплив на переживання слухачів чи читачів, що дозволяє досягати бажаних результатів у сферах від реклами до політичного спілкування. Крім того, мовний стиль може визначати тон і настрій спілкування, від дружелюбного до авторитарного, що додає складності впливу на аудиторію.

Другий аспект стосується впливу мовного фактора на прийняття рішень аудиторією. Мова може формувати ставлення та переконання людей, спонукати їх до певних дій або відволікати від них. Вибір слів і аргументація можуть бути вирішальними в упередженні рішень аудиторії в певному напрямку.

Усе це свідчить про важливість ретельного вивчення та розуміння мовного фактора у психологічному впливі на цільову аудиторію. Дослідження в цій галузі допомагають покращити ефективність комунікації в різних сферах, від бізнесу до політики, а також підкреслюють потенціал мови як інструмента впливу на наш спосіб мислення та реагування.

Коротченко Є.П. (ВІКНУ)

ЗАСТОСУВАННЯ ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В ХОДІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Друковані матеріали психологічного впливу є одними з ключових елементів сучасних психологічних операцій, що використовуються для формування публічної думки, підтримки морально-психологічного стану військовослужбовців та деморалізації противника. Друкована пропаганда була широко використана в обох світових війнах, де плакати, брошури та газети використовувались для мобілізації громадської підтримки, поширення ідеології та підтримки бойового духу. Вона також використовувалась для деморалізації ворога шляхом застосування у рамках інформаційних та психологічних операцій. Вона може бути використана для створення враження єдності, формування негативного образу ворога та передачі інформації про успіхи на лінії бойового зіткнення.

Незважаючи на існування тенденції до цифрової пропаганди, друкована пропаганда продовжує бути важливою, особливо в зонах з обмеженим доступом до інтернету та загалом відсутністю електронних засобів з доступом до мережі. Застосування друкованої пропаганди постійно змінюється та еволюціонує згідно сучасних тенденцій: від використання повідомлень дезінформації та фальсифікацій до повідомлень націлених на сіяння розбрату та невпевненості серед противника.

Одним з найвідоміших прикладів друкованої пропаганди є агітаційні плакати часів Другої світової війни. Вони використовувались для мобілізації громадськості, підтримки бойового духу на фронті та демонстрації образу ворога. Цей приклад показує, як друкована пропаганда може бути використана як потужний інструмент психологічної боротьби.

Варто враховувати також не тільки зміст матеріалів друкованої

пропаганди, але й механізм їх виготовлення, склад фарби та паперу, метод поширення. Зважаючи на незадовільний рівень співпраці центрів психологічних операцій та артилерійських підрозділів, та загалом нестачу артилерійських агітаційних боєприпасів на складах, існує гостра необхідність у розробці та прийнятті на озброєння нових методів поширення друкованої пропаганди, окрім артилерійського залистування. Також варто враховувати, що в умовах повномасштабної війни необхідно негайно розробити нові методи поширення друкованої продукції зі значно більшою площею територіального охоплення, тим самим більшим чисельним охопленням особового складу противника.

Маланюк Д.В. (ВІКНУ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ЧЕРЕЗ ЗАСОБИ ІГРО- ТА КІНОІНДУСТРІЇ

Психологічний вплив засобів ігор та кіноіндустрії на суспільство надзвичайно значний. Ігри та фільми можуть стимулювати емоції, формувати стереотипи, а також впливати на поведінку та погляди людей. Цей вплив може бути як позитивним, сприяючи розвитку креативності та соціальних навичок, так і негативним, спричиняючи агресію, залежності та інші проблеми. Тому важливо вивчати цей вплив для забезпечення здорового розвитку суспільства. Розуміючи психологічний вплив засобів ігор та кіноіндустрії, ми можемо краще зрозуміти, як ці масові медійні форми впливають на наше сприйняття світу та наші поведінкові реакції.

Розглянувши вплив відеоігор та фільмів на суспільство, можемо побачити глибокий вплив цих розважальних форматів на нашу соціальну поведінку. По-перше, вони формують стереотипи про різні групи людей, що може призвести до дискримінації та нерозуміння між ними.

Ці формати також можуть слугувати засобом вивчення та розуміння різних культурних аспектів, сприяючи толерантності та різносторонності в мисленні. Розуміння цього впливу важливе для розвитку відповідальних споживачів медіа та формування здорового суспільства, що розуміє та приймає різноманітність та індивідуальність.

Відеоігри та фільми мають унікальну здатність розширювати наше розуміння культурної різноманітності. Ці твори мистецтва можуть відобразити різноманітні аспекти різних культур, включаючи мову, традиції, вірування та історію. Вони переносять нас у віртуальні світи, де ми можемо вивчати та розуміти життя різних народів, їхні цінності та щоденні реалії.

Ці ігри та фільми можуть допомагати розкрити нам неповторні аспекти культурного спадку різних народів. Вони можуть відтворювати музику, танці, мистецтво та інші вираження культури, що допомагає збагатити наше світосприйняття та поглибити наші знання про світ.

Вони сприяють взаєморозумінню між різними культурами, допомагаючи нам знижувати стереотипи та поборювати ксенофобію. Розуміння та прийняття культурної різноманітності через ігри та фільми може сприяти розвитку толерантності, відкритості та більш глибокому взаєморозумінню між різними групами людей. Це може сприяти мирному співіснуванню та взаємному збагаченню суспільств усього світу.

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

Засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні суспільної свідомості, надаючи інформацію, новини, розваги та освіту великій аудиторії, та впливають на перцепцію подій, які відбуваються в різних частинах світу. Європейський Союз (ЄС), як один із найвпливовіших політичних та економічних об'єднань у світі, не є винятком щодо впливу ЗМІ.

Однак роль медіа в суспільстві не позбавлена суперечностей. Як відомо, на прикладі пропагандистських ЗМІ у Росії, мас медіа можуть поширювати неправдиву або оманливу інформацію, що може призводити до викривлення сприйняття споживача цієї інформації, хибного сприйняття оточуючого середовища.

Для оцінки впливу європейських ЗМІ на формування свідомості в ЄС можна використовувати різні вимірювані показники, такі як аудиторія, читаність, кількість публікацій, а також реакція громадськості їхні статті та репортажі. Крім вимірюваних показників, слід враховувати і невимірювані аспекти впливу, такі як образ країни та європейського інтеграційного процесу, створюваний європейськими ЗМІ. Вони формують публічну думку, сприяють обговоренню актуальних тем та критичному мисленню.

Для прикладу, вплив засобів масової інформації на підтримку населенням європейської інтеграції та формування європейської ідентичності є беззаперечним фактом для дослідників комунікацій. Що стосується політики згуртування ЄС, то Європейська Комісія виділила багато ресурсів для підвищення видимості проектів політики згуртування в ЗМІ та соціальних мережах, щоб підвищити обізнаність громадян про політику згуртування ЄС.

Отже, новини та аналізи визначають спосіб, яким громадяни ЄС сприймають світові події та події в їхньому регіоні. Важливо продовжувати досліджувати цей вплив для кращого розуміння ролі ЗМІ в сучасному світі та розвитку європейської інтеграції. Основними процесами, які використовують ЗМІ для впливу на громадську думку, є формування порядку денного, фреймінг та праймінг ЗМІ мають потенціал впливати на громадську думку в різний спосіб, і велика кількість досліджень, присвячених розвитку європейської ідентичності, вивчає механізми, за допомогою яких журналістські практики, вибір і професійні норми впливають на ставлення громадян до ЄС.

Кодовбецький А.І. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО В НАГІРНОМУ КАРАБАСІ

На сучасному етапі міжнародних відносин та збройних суперечок, жоден з конфліктів не відбувається без комплексного системного підходу, одним з компонентів якого є інформаційне протиборство, яке може включати в себе використання фейкових новин, маніпуляцію інформацією і вплив на громадську думку.

Нагірний Карабах, як регіон протистояння Азербайджану та Вірменії, не став винятком. Інформаційна діяльність як підготовка до активної фази бойових дій почалася за 2-3 роки до початку нової фази конфлікту у 2020 році, так званої

Другої Карабаської війни. Активізація спостерігалась в багатьох компонентах інформаційної війни: створення ресурсів (канали, чати, видавництва), фейкові акаунти, поширення дезінформації та дискредитації з обох сторін. В Азербайджані, майже одразу після відновлення бойових дій, обмежили доступ до мережі Інтернет.

Варто зазначити, що в ході протистояння утворилися союзи Азербайджану з Туреччиною та Вірменії з російською федерацією. Остання, в свою чергу, брала активну участь як у поширенні вірменських наративів, так і у створенні власних. У них йшлося про геноцид вірменського народу та порушення Азербайджану норм міжнародного права. Баку, в свою чергу, поширював інформацію про нелегітимність існування Нагірного Карабаху та його статус окупованої Вірменією території. Інформаційна політика в Азербайджані стала одним із найголовніших принципів ідеології суспільства, зокрема дитячого населення. Для школярів було введено уроки патріотизму, та пам'ятні заходи. Окрім цього, демонізація вірмен здійснювалась на навчальному рівні: у підручниках історії неодноразово фігурувала дезінформація та дискредитація вірменського населення.

З початком нової фази протистояння у 2023 році, спостерігалась активізація інформаційної діяльності з обох сторін, переважно в соціальних мережах. Західні дослідники вказують на небезпечний характер конфлікту в інформаційній складовій, адже сторони використовують не лише дискредитацію, пропаганду та залякування одне одного, а й вдаються до зміни історичних фактів, що значно ускладнює вирішення конфлікту.

Дем'янчук А.В. (ВІКНУ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Тихоокеанський регіон є одним із важливих геополітичних регіонів глобальної системи. Його стратегічне значення та геополітичні процеси постійно змінюються. Ця магістерська робота спрямована на дослідження та аналіз цих змін, їх причин та наслідків.

Геополітичні процеси в Тихоокеанському регіоні зазнали значних трансформацій у відповідь на зростання впливу Китаю як наддержави. Економічний розвиток Китаю та міжнародні ініціативи вплинули на геополітичну динаміку регіону.

США залишаються ключовим геополітичним гравцем у Тихоокеанському басейні, проте їхні зміни в стратегії і підходи до регіону відображають нові реалії та виклики, які вони стикаються.

Трансформація геополітичних процесів в Тихоокеанському регіоні супроводжується збільшенням числа регіональних ініціатив та об'єднань, таких як Регіональне Комплексне економічне партнерство (RCEP) і Організація співробітництва Шанхайської організації.

Майбутнє Тихоокеанського регіону визначається великою мірою спільною роботою країн і міжнародних організацій, а також залежить від ефективного врегулювання конфліктів і забезпечення стабільності.

Трансформація геополітичних процесів у Тихоокеанському регіоні має велике значення для майбутнього світової геополітики.

Розуміння цих процесів і їхніх наслідків дозволить розвивати стратегії співпраці та безпеки в регіоні.

СИЛОВІ СТРУКТУРИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

Транснаціональні корпорації володіють значними економічними ресурсами та технологічними знаннями, що надає їм здатність впливати на різні аспекти глобальної економіки.

Створення і підтримка силових структур, таких як приватні військові компанії або безпекові підрозділи, дозволяє корпораціям захищати свої інтереси в країнах зі складними політичними умовами.

За допомогою силових структур корпорації можуть впливати на прийняття рішень у різних країнах, зокрема, забезпечувати безпеку своїх інвестицій та бізнесу.

Спрямована на отримання геополітичних переваг, силова діяльність корпорацій може викликати конфлікти і конкуренцію між державами.

Розширення впливу корпорацій може призвести до руйнування традиційних геополітичних структур та зміни співвідношення сил у світі.

Питання силового впливу корпорацій вимагають ретельного регулювання та міжнародного співробітництва для забезпечення стабільності та уникнення конфліктів.

Силові структури транснаціональних корпорацій можуть бути використані для втручання у внутрішні справи країн з метою захисту корпоративних інтересів, що може порушити суверенітет і незалежність цих держав.

Економічний вплив корпорацій часто пов'язаний з геополітичними амбіціями держав та конфліктами інтересів, які можуть призвести до напружених відносин між країнами.

Силові структури корпорацій, такі як міжнародні армії чи охоронні служби, можуть діяти поза контролем національних урядів, що створює потенційні загрози безпеці та стабільності.

Ефективний механізм регулювання та контролю силової діяльності транснаціональних корпорацій є критично важливим для запобігання можливим негативним наслідкам їхнього впливу на світову ситуацію та геополітичну стабільність.

Для балансування впливу транснаціональних корпорацій у сфері силових структур важливо розвивати міжнародні механізми та норми, які обмежують їхню силову діяльність та забезпечують дотримання прав людини та міжнародного права.

Силові структури корпорацій можуть бути використані як інструмент для підтримки стабільності в конфліктних регіонах, але водночас вони можуть насилу втручатися в конфлікти та погіршувати їхні наслідки.

Потрібна відкрита дискусія та співпраця між урядами, громадськими організаціями та корпораціями для розробки стандартів та стратегій, які сприятимуть більш стійкому та справедливому взаємодії корпорацій у сфері силових структур.

Важливо підкреслити, що силові структури корпорацій повинні діяти в межах закону та відповідно до моральних і етичних норм, а також бути об'єктом громадського контролю та відкритості.

Роль транснаціональних корпорацій у сфері силових структур має бути об'єктом постійного аналізу та моніторингу, оскільки вона має вирішальний вплив на сучасну геополітичну та економічну архітектуру світу.

Красюк А.Ю. (ВІКНУ)

АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ РОСІЙСЬКИХ НАРАТИВІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 році, відзначається багатогранними та складними наративами з обох сторін, що відображають політичний, соціальний та історичний контексти регіонів. Аналіз еволюції російських наративів під час війни дозволяє виявити відмінні точки зору суспільства та ряд ключових тем і стратегій, що використовуються російським урядом і ЗМІ. З 2014 року російські наративи продовжують еволюціонувати, відображаючи зміну динаміки війни та цілей російської влади. Нижче наведено загальні етапи розвитку російських наративів під час війни:

1. Початкове заперечення (2014-2015 р.р.):

Російська анексія ТО АР Крим: на початку Росія заперечувала свою безпосередню причетність до анексії Криму, незважаючи на зростаючу кількість доказів російської військової присутності.

Пропаганда та дезінформація: російські ЗМІ поширювали наративи, що представляли «конфлікт» як боротьбу з нацизмом в Україні, часто зображуючи український уряд і націоналістичні сили як екстремістів і терористів.

2. Зміна наративів і гібридна війна (2015-2017 р.р.):

Гібридна війна: Росія використовувала поєднання військового втручання, пропаганди та підтримки сепаратистських рухів на сході України. Ця гібридна війна дозволила державі-агресору підтримати рівень правдоподібного заперечення.

Наратив про гуманітарну кризу: російські ЗМІ висвітлювали гуманітарну кризу на сході України, звинувачуючи український уряд у геноциді, стражданнях та утисках етнічних росіян і російськомовного населення.

3. Нормалізація та дипломатичні зусилля (2017-2019 р.р.):

Наративи мирного процесу: Росія почала наголошувати на необхідності мирного врегулювання «конфлікту», брати участь у міжнародних мирних переговорах, водночас продовжуючи підтримувати сепаратистські сили.

Економічні та культурні зв'язки: російські наративи підкреслювали історичні, культурні та економічні зв'язки між Росією та Україною, намагаючись виправдати російське втручання захистом етнічних росіян.

4. Ескалація та дезінформація (2019-2021 р.р.):

Дезінформаційні акції: Росія посилила свої дезінформаційні акції, поширюючи теорії змови та фейкові новини, щоб створити плутанину та розкол думок суспільства всередині України та на міжнародному рівні.

Тактика «відволікання уваги»: російські посадовці та ЗМІ часто використовували тактику «відволікання уваги», заперечуючи очевидні факти та створюючи альтернативну реальність, щоб ввести в оману міжнародну спільноту.

5. Поточні події (2021-2023 р.р.):

Продовження гібридної війни: Росія продовжує підтримувати сепаратистів

на сході України, здійснюючи кібератаки та дезінформаційні акції з метою дестабілізації регіону.

Фокус на національній безпеці: російські наративи підкреслюють важливість національної безпеки та захисту російськомовного населення, виправдовуючи подальше втручання у внутрішньодержавні питання України.

Міжнародні відносини: Росія позиціонує себе як ключового актора у забезпеченні регіональної стабільності, часто звинувачуючи країни Заходу в ескалації напруженості та зображуючи себе жертвою агресивної політики Заходу.

Ці етапи еволюції відображають адаптивність та гнучкість російських наративів протягом усієї війни, які пристосовуються до швидкозмінних обставин і міжнародної реакції, водночас послідовно просуваючи російські інтереси в регіоні та на міжнародній арені.

Наконечний Д.В. (ВІКНУ)

ПРОПАГАНДИСЬКІ ДІЇ РОСІЇ У ВИКОРИСТАНІ ЕНЕРГЕТИКИ У ФОРМУВАННІ ВІДНОСИН ЗІ СУСІДНІМИ ДЕРЖАВАМИ

росія систематично використовує факти в енергетичній сфері для пропаганди, створюючи образ надійного постачальника енергії і водночас підтримуючи свої політичні цілі.

В наш час на перший план в риториці росіян вийшли наративи про те, що росія як великий експортер природного газу може допомагати дружнім країнам, надаючи знижку чи низькі ціни на газ. Проте вивчення реальних справ вказує на те, що в такий спосіб росія намагається забезпечити перепродаж цього газу із дружніх країн, якими тут стали Індія та Китай, для третіх країн, в тому числі тих, хто запровадив санкції проти росії.

Другий наратив, який втратив на сьогодні цінність та поширеність, – росія вкладає значні кошти у розвиток енергетичних проєктів за кордоном. Проте кількість таких проєктів за час війни проти України істотно зменшилась, кілька країн націоналізували долі російських компаній в закордонних проєктах. Разом з цим росіяни запевняють світ, що без їх участі:

- «країни Європи замерзнуть»;
- запуск газопроводу між Польщею та Балтійськими країнами GIPL мав з'єднати Литву, Латвію, Естонію та Фінляндію з європейською газотранспортною системою та допомогти їм позбавитися російського палива – «Поки що, проте, GIPL приніс вигоди лише Польщі»;
- підтримка енергетичних проєктів в Африці;
- без росії Азербайджан та Іран залишаться енергодефіцитними державами протягом наступних 3-5 років тощо.

Користуючись такими наративами, росіяни намагаються просувати позитивний образ росії в очах партнерів.

Окреме місце в російській риториці займає використання енергетичних криз: у разі енергетичних криз або конфліктів, росія намагається використати ці ситуації для своєї вигоди, наприклад, підвищення цін на енергоресурси або надання допомоги в обмін на певні політичні концесії.

Так з 25 жовтня 2023 року в інформаційному просторі з'явилося повідомлення, що магістральний газопровід з Криму в Херсонську область добудовано та запущений

до опалювального сезону. При цьому росіяни зазначають, що газифікація Херсонської області складає 27 %, хоча відомо, що газифікація в Україні в 2015 році складала 83,3 %.

росія активно використовує енергетичну сферу для підтримки свого позитивного образу як надійного постачальника енергії. Проте, реальна ситуація, свідчить про те, що багато обіцянок та наративів мають мало спільного з реальністю, а енергетичні проєкти можуть бути спрямовані на забезпечення власних інтересів.

Важливим висновком є те, що російські наративи про надання допомоги та інвестиції в енергетичні проєкти за кордоном втрачають свою цінність. Під час війни, конфліктів та санкцій, кількість та ефективність таких проєктів істотно зменшується, а деякі країни вживають заходів до націоналізації російських інтересів. росія вдається до маніпуляцій та використання енергетичних криз для досягнення своїх політичних цілей. Дуже яскраво на цьому тлі виглядають заяви про газифікацію Херсонської області, що служить прикладом маніпуляції, де фактичні дані суперечать оголошеним цифрам, що може бути спрямованою спробою впливу на громадську думку та створення вигідного образу росії на міжнародному рівні.

Забара І.Л. (ВІКНУ)

АРКТИЧНИЙ РЕГІОН ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ РАЙОН ПРОТИСТОЯННЯ

Глобальне потепління створює виклики для людства, однак й відкриває нові можливості. Донедавна вважалося, що створення сприятливих умов для видобування природних ресурсів та прокладання торгового шляху через північний полюс та його кордони є в близькому майбутньому неможливим. Однак підвищення температури на планеті з кожним роком збільшується і, відповідно, танення льодовиків пришвидшується.

Прогнозується, що Арктичний регіон стане повністю доступним для людства в межах 30-х років ХХІ століття, і тому серйозним підтвердженням є вдалі організації експортних поставок КНР по Північному морському шляху через РФ до портів Європейських країн в літню пору року, активне вивчення арктичного регіону країнами Арктичної ради, розширенням інфраструктури та комунікацій, залізних доріг, збільшенням арктичного флоту, збільшенням військової присутності та проведенням військових навчань в регіоні. Вважається, що в Арктичному регіоні знаходиться близько 22% нерозвіданих природних ресурсів, з яких більшість є вкрай необхідними для забезпечення життєдіяльності та розвитку всьому людству, тому освоєння даного регіону є питанням часу.

Також питання поділу територій вважається проблемним. Хоч і регіон адміністративно поділений між 5-ма країнами, досі виникають суперечки щодо належності територій. Саме тому Арктичний регіон є вкрай важливим аргументом у військовій стратегії будь-якої великої країни, особливо регіональних лідерів та наддержав. Наприклад, розміщення військових баз, аеродромів, морських портів та ракетних підрозділів загрожує безпеці великої кількості країн та в певній мірі робить їх важкодоступними цілями для ураження. Розуміючи ці фактори, все більше країн намагаються доєднатись до Арктичної ради, або ж завести союзницькі відносини з країнами, які мають вагоме слово в цій організації. Так з часом список країн, які претендують на ресурси та території все збільшується.

РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ 21 СТОЛІТТЯ

У 21 столітті форми військових конфліктів різко змінилися завдяки невинному розвитку інформаційних технологій (ІТ). Звичайні поля битв вийшли за межі фізичної сфери в цифрову, де межі між традиційною війною та кібервійною дедалі більше стираються. Ця трансформація започаткувала нову еру військових конфліктів, в яких країни та недержавні суб'єкти використовують засоби сучасних ІТ, щоб отримати стратегічні перевагу, завадити супротивникам отримувати підтримку інших країн і впливати на глобальний розвиток. Роль сучасних інформаційних технологій у військових конфліктах є темою глибокого значення, яка виходить за межі національних кордонів і має наслідки для міжнародної безпеки та дипломатії. Оскільки цифрова ера продовжує розвиватися, розуміння складної взаємодії між технологіями та війною ніколи не було настільки важливим. Розглядаючи еволюцію інформаційних технологій у військовому контексті, від перших днів систем зв'язку, управління та спостереження до сучасної ери штучного інтелекту, протидії в кіберпросторі, безпілотних систем та озброєння. В тому числі важливо розглянути стратегічне значення ІТ у зборі розвідувальних даних, процесах прийняття рішень та управління на різних рівнях. Окремими, але не менш важливими аспектами для вивчення є необхідність зміни правового врегулювання використання ІТ у війні, а також ширші наслідки для глобальної безпеки, геополітики та міжнародних норм. Завдання комплексного вивчення ролі ІТ в сучасних конфліктах - забезпечити цілісне розуміння загроз і можливостей, які створює епоха цифрових технологій та може стати цінним ресурсом для політиків, військового управління, науковців і всіх, хто цікавиться динамічною взаємодією технологій і військового мистецтва в 21 столітті.

Інформаційні технології надають незрівнянні переваги у військовій сфері, але вони також створюють уразливості, якими може скористатися противник. Оскільки військові операції все більше залежать від інформаційних систем, захист від кіберзагроз стає обов'язковим. У цьому складному середовищі цілісний підхід до військової стратегії повинен інтегрувати сучасні інформаційні технології з надійною кібербезпекою та гуманістськими цінностями, щоб уміло використовувати можливі та протидіяти загрозам на полі бою 21-го століття.

Літвінов Д.С. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ТУРЕЧЧИНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У КОНФЛІКТАХ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ТА ПІВДЕННОМУ КАВКАЗІ

Турецька Республіка, як одна з найбільш розвинених країн у світі, встановила демократичний лад та принципи світської держави. Основними цінностями турецького суспільства є верховенство права, демократія та рівність. Оскільки Туреччина грає ключову роль на регіональному та глобальному рівнях, вона приділяє велику увагу формуванню сучасної інформаційної стратегії. З метою забезпечення національної безпеки та розвитку, уряд Туреччини вживає різноманітних заходів, включаючи розвиток електронної галузі та розвиток

інформаційних технологій . Туреччина має важливе геополітичне положення, оскільки вона є мостом між Європою і Азією. Це дає їй можливість впливати на події у Близькому Сході та брати участь у різних міжнародних ініціативах.

Забезпечення інформаційної стратегії є критично важливою проблемою на світовому рівні. Роль Туреччини у конфліктах на Близькому Сході є складною та багатогранною, і вона викликає значні внутрішні та зовнішні виклики для країни оскільки економічні та геополітичні інтереси Туреччини мають важливий геополітичний стан, який робить її ключовим гравцем в регіоні. Також її інтереси в розвитку і стабілізації Близького Сходу, особливо щодо контролю над енергетичними ресурсами та геополітичним впливом у регіоні, грають важливу роль у її відносинах з іншими країнами. Турецька Республіка стикається з викликами в цій області оскільки її дії впливають на регіональну стабільність, міжнародну спільноту і внутрішню ситуацію в самій Туреччині. Одним із викликів Туреччині є політичні стосунки, Туреччина стикається з внутрішніми політичними викликами, пов'язаними зі стосунками між різними політичними силами та публічною думкою щодо її зовнішньої політики на Близькому Сході. Рішення в таких питаннях має вплив на стабільність та безпеку внутрішньої та зовнішньої сфер Туреччини. Отже, роль Туреччини у конфліктах на Близькому Сході викликає значні виклики і суперечки, оскільки її дії впливають на регіональну стабільність, міжнародну спільноту і внутрішню ситуацію в самій Туреччині.

Луговицький І.О (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР ПРОТИСТОЯННЯ В ПІВДЕННОКИТАЙСЬКОМУ МОРІ

Політична кон'юнктура сучасності характеризується динамічним та перманентним розвитком. Зміни балансів сил в різних регіонах світу стають причиною частих комплексних криз, які наносять різнопланову шкоду країнам, затримуючи їхній розвиток. В таких ситуаціях, діючі актори не обмежують себе в застосуванні різноманітних засобів, залучаючи й сили інформаційної боротьби. Південнокитайське море стало ще одним театром подібного протиборства, в акваторії якого зіткнулися інтереси КНР, «азійських тигрів» (зокрема, Сінгапуру та Тайваню), В'єтнаму, Філіппін та навіть США.

Протиборство продовжується ще з другої половини ХХ ст. і викликає належний інтерес як в органах нацбезпеки учасників, розвідувальних агентств, а також часто фігурує як в публікаціях різних аналітичних центрів (як, наприклад український «ADASTRA», канадський «Geopolitical monitor»), так і в зарубіжних виданнях («BBC»), мають місце бути й вітчизняні дослідники (П.Білак).

Застосовуючи різноманітні тактики та підходи, КНР продовжує насаджати своє бачення вирішення цього конфлікту. Створення штучних островів, їх швидка урбанізація та мілітаризація, нарощування військової присутності НВАК (особливо її флоту) в акваторії та постійні воєнні навчання там вже неодноразово викликали занепокоєння з боку міжнародної спільноти. Активні дії Піднебесної й в інформаційному вимірі, в свою чергу, викликають інтерес. Невимушеність, прихованість та багатоаспектність заходів інформаційного впливу робить їх унікальними на фоні застосовуваних раніше тактик. Поєднання в комплексі медіа, заходів публічної дипломатії, кібератак НВАК, а також інших складових

концепції «Трьох війн» проти держав басейну Південнокитайського моря створило відповідні умови для продовження нав'язування китайських національних інтересів.

Конфронтація триває, інформаційний вимір все ширшає, а протиборство розхитує економічні, політичні та військові сфери інших регіонів (як держав-учасниць конфлікту, так і, наприклад, Європи). Китай шукав і шукає нові підходи до вирішення питання на свою користь. Міжнародна спільнота має докласти багато зусиль, аби їй не довелося на фоні Російсько-української війни та операції «Залізні мечі» в Ізраїлі вирішувати ще один реальний, але поки потенційний, збройних конфлікт в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Мейко І.О. (ВІКНУ)

ДОСВІД СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННІ РОЗВІДКИ З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

Сучасний інформаційний простір визначається своєю динамічністю та швидкістю передачі інформації. Технічний прогрес дав змогу кожній людині інтегруватись у процеси обміну даними. У сьогоденні, кожен з нас опрацьовує величезні обсяги інформації, покладаючись на відкриті джерела, основу яких складає мережа інтернет. Залежність від інтернет-ресурсів та людська жага до безперервного споживання цікавої, актуальної та свіжої інформації перетворили розвідку з відкритих джерел (OSINT) на один з ключових ресурсів здобування даних для розвідувальних структур та органів безпеки по всьому світу. Великобританія стала ще одним з провідних акторів застосування такої розвідки. Більш того, в певні проміжки часу, Королівство докладало максимум наявних сил та засобів на ведення розвідки з відкритих джерел, через обмежені можливості використання інших різновидів розвідки.

До прикладу, низка британських вчених, дослідників та істориків намагались дослідити природу питання виникнення та використання OSINT у Великій Британії. Доктор Бен Вітлі - почесний науковий співробітник історичного факультету Університету Східної Англії та колишній викладач кафедри оборонних досліджень Королівського коледжу Лондона дослідив та опублікував проблему застосування Сполученим Королівством розвідки з відкритих джерел у власній книзі «Британська розвідка і гітлерівська імперія в Радянському Союзі, 1941-1945» опублікованій 2017 року. Окремий інтерес відносно даної тематики виявляють незалежні публічні та наукові видання.

Розвиток OSINT як процесу бере свій початок із військового середовища, де процес використовувався у якості елемента добування стратегічних розвідувальних даних та шпіонажу. Першим, якісно новим та широкомасштабним етапом застосування OSINT, став період Другої світової війни. У 1941 році Міністерство закордонних справ Великої Британії повністю заборонило ведення на території СРСР та території країн його сфери впливу у Східній Європі ведення шпигунської та таємної діяльності Великою Британією. Наслідками цієї заборони стала нацистська окупація частини СРСР та відсутність будь-яких можливостей запровадити традиційні різновиди розвідки для добування достовірних відомостей. Мала місце лише одна спроба операції

Відділу Спеціальних Операцій британців, із дотриманням суворих рекомендацій СРСР, щодо заслання агента до нацистського тилу, яка провалилась, оскільки агент Рональд Сет перейшов на сторону німецьких військ. Рішення Великої Британії не вдаватись до ведення таємної розвідки на території Радянського Союзу було зумовлене поліпшенням відносин із тодішнім військовим союзником, який відкрив другий фронт для німців і забрав на себе силу трьохмільйонної армії противника, яка могла б загрожувати послабленням позицій британців у Африці чи на Близькому Сході, або ж навіть британському острову. Єдиним регулярним джерелом здобування відомостей про ситуацію в СРСР стали ворожі публікації, преса нейтральних країн. Були широко розгорнуті аналітичні та центри збору інформації на базі як військових, так і цивільних ресурсів. Яскравими прикладами таких організацій стали Закордонна дослідницька на прес-служба (FRPS) та Моніторингова служба BBC, які успішно запровадили OSINT як елемент повсякденного добування розвідувальних даних.

Зважаючи на ретроспективу застосування британцями розвідки з відкритих джерел, можна виокремити специфіку роботи з такими розвідувальними даними. Проте перспектива побудови системи даного різновиду розвідки із застосуванням новітніх засобів, технічних та технологічних досягнень розкриває ще більш широкі горизонти та нові підходи до джерел винайдення важливої інформації. Досвід Великої Британії як одного із головних проповідників даної ідеї грає вирішальну роль у чіткій організації подібних заходів. Оскільки Королівство пройшло досить довгий та непростий шлях дослідження та застосування OSINT-технологій, британці можуть надавати точні прогнози та задавати трендів у даній галузі. Отже, дієвий досвід Британії є досить вартісним для його застосування в цілому.

Мостова А.-О.Є. (ВІКНУ)

ВПЛИВ ПРОПАГАНДИ МІЖНАРОДНИХ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА СВІТОВУ ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

У світі існує немало міжнародних терористичних організацій, в яких є власні цілі, але які абсолютно протилежні цілям цивілізованих мирних країн. За оцінкою Організації Об'єднаних Націй тероризм вважається однією з найбільш серйозних загроз міжнародному миру і безпеці людства.

Для досягнення своїх цілей терористичні організації використовують різноманітні засоби і способи, але найвпливовішим та найбільш небезпечним є пропаганда. Пропаганда терористичних організацій сприяє поширенню страху серед населення. Відеоролики з жорстокими актами насильства, терористичні напади та загрози створюють атмосферу тривоги та незахищеності. Це впливає на психологічний стан суспільства та може призвести до паніки та обурення.

Також пропаганда терористичних організацій слугує інструментом для поширення їхньої ідеології серед глобальної аудиторії. Такі групи, як «Ісламська держава» або «Аль-Каїда», створюють відео, публікації та інші матеріали, щоб привернути симпатії та прихильність нових прихильників. Їхня ідеологія, яка базується на екстремізмі і радикалізмі, намагається залучити молодь та інших осіб, які можуть перейти на їхню сторону.

Терористичні групи можуть маніпулювати інформацією та створювати

фейкові новини для досягнення своїх цілей. Вони можуть змінювати факти або спотворювати події, щоб створити сприятливий контекст для своїх дій. Це може призвести до розповсюдження дезінформації та спотворення дійсності. Також їхні дії за допомогою пропаганди можуть негативно впливати на політичні рішення та міжнародні стосунки. Вони можуть вимагати відповідних дій від урядів або загрожувати подальшими терористичними акціями, що створює складну ситуацію для урядів та міжнародних організацій.

Загалом варто зазначити, що пропаганда використовується як засіб для глобального поширення страху, залучення нових прихильників і просування своєї ідеології. Розповсюдження пропаганди терористів має значний вплив на світову громадську думку і може мати далекосяжні наслідки. Цей вплив може бути негативним і загрожувати безпеці і стабільності. Тому важливо розвивати стратегії для боротьби з пропагандою терористичних груп, включаючи контрпропаганду, виховання громадськості та міжнародну співпрацю для подолання цього впливу.

Нестеренко Ю.О. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАХОДИ РФ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ВИБОРУ УКРАЇНИ З 2004 ПО 2023 РОКИ

Російська Федерація з моменту проголошення незалежності України у 1991 році активно протидіє її євроатлантичному вибору. Одним із інструментів цієї протидії є інформаційна війна. Російська інформаційна кампанія щодо України є масштабною та добре скоординованою. Вона включає в себе широкий спектр заходів, які проводяться різними державними та недержавними структурами. Росія вкладає значні ресурси у ведення інформаційної війни проти України.

У 2004 році, під час Помаранчевої революції, Росія проводила масштабну інформаційну кампанію з метою дискредитації західних держав та їхньої підтримки України. Ця кампанія включала в себе поширення дезінформації, пропаганди та маніпуляцій. Росія намагалася переконати український народ у тому, що Помаранчева революція є американським втручанням у внутрішні справи України.

У 2006 році на саміті НАТО Україна мала отримати план вступу до НАТО, але за декілька днів проросійський майбутній президент України, на той час прем'єр міністр Віктор Янукович під час візиту до Брюсселю заявив що Україна не має намірів вступати в НАТО, після чого це питання на саміті навіть не розглядалось.

У 2012 мета членства в НАТО була вилучена з військової доктрини України, і була внесена назад лише в 2015 році після багатьох змін в законодавстві України.

У 2014 році, після Революції Гідності, Росія розпочала повномасштабну військову агресію проти України. Ця агресія також супроводжувалася масштабною інформаційною війною. Росія намагалася виправдати свою агресію, поширюючи дезінформацію та пропаганду про те, що Україна є фашистською державою, яка становить загрозу для Росії.

Також росія постійно проводить інформаційні заходи впливу безпосередньо на країни європейського союзу та США для створення

негативного ставлення до України та її інтеграції до євроатлантичних структур. Використовувались такі методи як дипломатичний тиск, газовий тиск, підтримка антизахідних сил як на території України, так і за її межами.

Виходячи з вище перелічених загальновідомих та зрозумілих за мотивом заходів можна зробити висновки, що російська інформаційна кампанія щодо України є складною та багатогранною. Вона включає в себе широкий спектр процесів, включаючи:

- Поширення дезінформації та пропаганди через традиційні та соціальні медіа;
- Підкуп та використання проросійських ЗМІ, громадських організацій;
- Проведення спеціальних операцій із метою впливу на громадську думку в Україні.

Російська інформаційна кампанія щодо України є серйозною загрозою для безпеки України. Вона завдає шкоди міжнародній репутації України та сприяє дестабілізації ситуації в країні включаючи перебіг війни на території України. Україна та її союзники повинні посилити протидію російській інформаційній війні. До таких заходів можуть входити:

- Створення ефективної системи протидії дезінформації та пропаганді;
- Підтримка незалежних ЗМІ та громадських організацій в Україні;
- Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності про російську пропаганду.

Лише спільними зусиллями можна протистояти російській інформаційній війні та забезпечити безпеку та стабільність в Україні та європейському регіоні.

Панчук П.Л. (ВІКНУ)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ ЯК ФОРМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Усне мовлення відбувається через звукомовні станції, де транслюються різноманітні програми та повідомлення. Ці програми поділяються на три основні категорії: інформаційні, аналітичні і ультимативні.

Інформаційні програми - це ділові повідомлення, які представляють різноманітні факти та події, які мають потенціал привернути увагу супротивника. Ці програми можуть охоплювати як загальну, так і місцеву інформацію, яка характеризує загальну ситуацію в світі, конкретних країнах, передовій та тилу. Така інформація особливо цінна, коли вона невідома ворожому особовому складу і про неї повідомляють ведучі вперше. Інформаційні програми не мають на меті спонукати до негайного прийняття рішень серед слухачів. Швидше, їх мета полягає в тому, щоб оперативно доставити конкретну інформацію, сприяти розумінню подій і тим самим закладати основу для подальших рішень.

Аналітичні програми усного мовлення з'ясовують причини нинішньої військово-політичної ситуації та подій на передовій та глибокому тилу, тим самим підштовхуючи слухачів до конкретних висновків. Аналітичні програми містять широкий спектр матеріалів, включаючи повідомлення на різні теми, розмови з військовополоненими, їхні виступи та звернення, огляди листів військовослужбовців та коментарі до службових документів тощо. Ці програми також можуть бути тематичними, орієнтуючись виключно на одну тему.

Ультимативні усні програми складаються із закликів, закликів до дій, ультиматумів, які вимагають швидких практичних відповідей, а також пояснень наслідків, які будуть наслідками, якщо ці вимоги не будуть виконані. Такі програми доречні тоді, коли ситуація дозволяє військовим і цивільним особам противника диктувати власні умови. Ультимативні програми включають накази військового командування, звернення політичного керівництва та заклики полонених ворожих офіцерів до особового складу їхніх колишніх підрозділів.

Записані усні мовленнєві програми - це тексти, які повністю зафіксовані на магнітній плівці або іншому носії. Ці записи зазвичай містять виступи військовополонених, дезертирів та представників ворожої громадськості. Трансляція попередньо записаних програм не вимагає присутності диктора.

З іншого боку, програми прямого мовлення зазвичай базуються на задалегідь підготовлених та затверджених текстах, іноді на тезах, а у виняткових випадках - у формі діалогу між оратором та слухачами. У цих випадках оратор задалегідь ретельно підібрав необхідні факти і аргументи, використовуючи красномовні розврати мови. Прямі трансляції відрізняються високою ефективністю і проводяться ораторами, які володіють не тільки володінням відповідною мовою, але й глибоким розумінням психології ворога, що дозволяє швидко і точно реагувати на зміни ситуації.

Змішані програми об'єднують програми розмовної мови як у записаних, так і в прямому ефірі, щоб запропонувати актуальну інформацію, засновану на задалегідь підготовлених текстах.

Програми усної мови мають певну структуру, яка залежить від мети трансляції, психологічних атрибутів аудиторії, тривалості та контексту передачі.

Ці програми, як правило, включають сигнал про початок передачі, вступ, значний сегмент, наповнений інформацією, та висновок, який інкапсулює та включає політичні наслідки та заклики до дії. Крім того, значні компоненти включають музику, звукові ефекти та сигнали.

Основний зміст програми включає інформаційний матеріал та аргументи з метою здійснення психологічного впливу. Його мета - осмислити розглянуту проблему та сформулювати необхідні висновки всередині слухачів. Текст повинен бути зрозумілим, переконливим і відповідати мовним стандартам.

Процес підготовки усних мовленнєвих програм охоплює різні етапи:

1. Початковий крок передбачає визначення загальної концепції та мети передачі, вибір відповідного типу доставки та розробку методу підготовки.

2. Далі обчислюється час, необхідний для кожного елемента передачі (наприклад, текст, музика, сигнали та шуми), вибирається динамік та розробляється тактика використання звукової станції.

3. Потім готується сама програма, яка включає написання тексту, вибір відповідної музики, шумів та сигналів, отримання схвалення керівництва та координацію дій учасників програми. Згодом програма записується на магнітну плівку і може бути дубльована.

4. Після трансляції оцінюється її ефективність, і вносяться будь-які необхідні модифікації або доповнення.

Крім того, існують стандартизовані програми, які складаються з попередньо розроблених текстів для типових ситуацій. Ці програми використовуються в сценаріях психологічної війни, коли персонал не розмовляє

мовою ворога. Переваги усної мови включають її оперативність, специфіку, здатність до взаємодії аудиторії та використання звукових ефектів для посилення емоційного впливу. З іншого боку, недоліки включають вразливість до шуму та природних елементів, обмежений діапазон ефективності та потенціал ворога перешкоджати звуковому динаміку.

Парфенов О.М. (ВІКНУ)

ВПЛИВ ПРОРОСІЙСЬКИХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛІВ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

Після початку українського контрнаступу в червні 2022 року росія активізувала свою пропагандистську діяльність, спрямовану на іноземну аудиторію. Вона була готова і розвивалася протягом багатьох років, базуючись на ідеях свободи слова та плюралізму думок, які є фундаментальними цінностями в Європі. Один із прикладів цього впливу - журналіст німецького видання «Bild» на ім'я Юліан Репке який створював свої статті на основі інформації отриманої з російських Telegram-каналів. Після цього російські Telegram-канали поширювали висловлювання західних журналістів через свої мільйонні аудиторії, використовуючи про цьому думку західних експертів, як показник легітимності.

Після початку наступальної операції України в червні 2022 Юліан Репке посилаючись на російські Telegram-канали повідомив, що Україна втратила німецький зенітно-ракетний комплекс «IRIS-T» за 17 000 000 євро. Через деяких час виявилось, що комплекс не був знищений і вже через кілька днів був у справному стані. Однак, це вже не мало значення, оскільки ми живемо в епоху «постправди», яка формує реальність та фейк пропаганди рф був успішно використаний. Саме подібні статті стали початком серії пропагандистських матеріалів, які щодня розміщувалися і цитувалися, як у країнах Заходу та і у рф.

Головною метою російської пропаганди у даному випадку була можливість легітимізувати свої новини за допомогою німецького видання і думки німецького журналіста, щоб усунути сумніви щодо правдивості інформації. Подібні «медійні експерти», шукаючи сенсацій задля підвищення рейтингів, нерідко використовують інформацію з відкритих або неперевіраних джерел. Вони роблять це для здобуття популярності, стаючи поширювачами російських наративів, навіть якщо це не завжди було їхніми першочерговими намірами.

Після початку російського вторгнення в Україну, російські медіа розпочали новий етап інформаційної війни, спрямований, в першу чергу, на зменшення підтримки України зі сторони країн Заходу. Для протидії та кращого розуміння цього ми досліджуємо патерни поширення пропаганди в Telegram-каналах під час ключових подій російсько-української війни, таких як початок українського контрнаступу, події в Бучі чи знищення штабу Чорноморського флоту в Севастополі. Метою є аналіз певних подій у цих каналах у відповідності до заявлених наративів російської державної пропаганди спрямованих на суспільну думку іноземних країн.

Аналіз включає в себе веб-скрейпінг відповідних каналів Telegram за допомогою поєднання мов програмування R та Python, після чого ми

використовуємо алгоритм «Latent Semantic Scaling», для виявлення змін настроїв російських каналів Telegram в реакції на важливі події на фронті. Для цього був створений список з понад 300 каналів Telegram та проаналізований за ступенем їх пов'язаності з владою РФ, кількістю підписників, рівнем цитованості та типом адміністрування каналу. Після цього здійснюється веб-скрейпінг повідомлень з вересня 2021 року по вересень 2023 року, за допомогою Google API.

Аналіз вмісту виконується кількісно на основі конкретних слів і фраз, щоб усунути суб'єктивність людського фактору в аналізі російської пропаганди. Ми вважаємо, що поняття «постправди» відіграє ключову роль в інформаційній війні. Заяви медіа чи політичних блогерів, навіть якщо вони не є правдивими, можуть розглядатися громадськістю як істина, і навіть після їх спростування можуть залишатися непоміченими або ігноруватися.

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що у сучасній реальності можна спостерігати вплив проросійських Telegram-каналів на формування громадської думки у західних цільових аудиторіях. Саме тому наш аналіз можна буде використовувати, як наглядний посібник, котрий буде демонструвати пов'язаність та системність поширення російських наративів на аудиторію Західних країн, ЗМІ котрих використовують Telegram, як альтернативне та достовірне джерело інформації.

Отже, суть російської пропаганди спрямованої на іноземну аудиторію полягає у тому, що, погоджуючись або читаючи так звану «альтернативну точку зору», багато людей в Європі у країнах Заходу, фактично підтримують ретельно підготовлену пропаганду, створену спеціально для них. Після публікації у іноземних ЗМІ ці повідомлення охоче поширюються в російському інтернет-просторі на російських Telegram-каналах, набираючи мільйони переглядів. Все це свідчить про серйозний вплив проросійських Telegram-каналів на формування суспільної думки в іноземних державах та наголошує на важливість критичного мислення та перевірки інформації в сучасному медіа-середовищі.

Пилипенко В.А. (ВІКНУ)

ПОЛІТИКА УГОРЩИНИ ЩОДО ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна в Україні мала значний вплив на Угорщину як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Угорщина має довгий кордон з Україною, і конфлікт призвів до напливу біженців до країни. Угорщина також сильно залежить від імпорту російських енергоносіїв, а війна призвела до різкого зростання цін на енергоносії.

З точки зору зовнішньої політики, Угорщина зайняла більш обережну позицію щодо війни, ніж деякі її західні союзники. Угорщина засудила російське вторгнення і голосувала за резолюції ООН, що засуджують росію. Однак Угорщина відмовилася надати військову допомогу Україні або дозволити її передачу через свої кордони. Вона також заблокувала деякі зусилля ЄС щодо надання Києву пакетів фінансової допомоги.

Фактори, що формують політику Угорщини:

Економічна залежність від росії: Угорщина сильно залежить від імпорту російських енергоносіїв. У 2021 році росія постачала Угорщині 85% природного газу та 60% нафти. Ця економічна залежність призвела до того, що Угорщина

неохоче підтримує санкції ЄС, спрямовані проти російського енергетичного сектору.

Занепокоєння з приводу безпеки: Угорщина також має довгий кордон з росією, і прем'єр міністр Угорщини Віктор Орбан висловив занепокоєння, що тривала війна в Україні може призвести до ширшого конфлікту за участю росії та НАТО. Орбан заявив, що Угорщина повинна підтримувати тісні відносини з росією для забезпечення власної безпеки.

Внутрішня політика: Партія Орбана «Фідес» виграла низку виборів за останні роки на платформі, яка критикує Європейський Союз і підтримує тісніші зв'язки з росією. Тому позиція Орбана щодо війни в Україні популярна серед багатьох угорських виборців.

Політика Угорщини щодо війни в Україні має низку наслідків як для самої війни, так і для Європи в цілому. Відмова Угорщини надати військову допомогу Україні або дозволити її переправлення через свій кордон ускладнила для Заходу підтримку військових зусиль України. Опозиція Угорщини до деяких санкцій ЄС проти росії також ускладнила тиск ЄС на росію.

Політика Угорщини щодо війни в Україні також призвела до загострення відносин між Угорщиною та її західними союзниками. Це може мати негативний вплив на безпеку Угорщини та її здатність співпрацювати зі своїми союзниками з інших питань.

Подкіч Д.О. (ВІКНУ)

ДОСВІД ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН БАЛТІЇ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ІНТЕРЕСАХ УКРАЇНИ

Євроатлантична інтеграція є одним із ключових напрямків політики та стратегічних цілей для багатьох країн Центральної та Східної Європи. Попри збройну агресію та розв'язання повномасштабної війни російською федерацією (далі – рф) проти нашої держави, український народ неодноразово підтверджував, що не відступить від прагнень стати частиною євроатлантичної економічно-політичної та безпекової системи.

Країни Балтії (Литва, Латвія, та Естонія) стали прикладом успішної інтеграції у Європейський союз та НАТО після виходу з СРСР та на даний момент є активними учасниками євроатлантичного співтовариства. Тож, аналіз дій Балтійських країн щодо підготовки до євроатлантичної інтеграції та викликів, з якими вони стикалися під час інтеграції, надасть змогу використати досвід вищезгаданих країн в інтересах України та уникнути можливих перешкод на шляху до українського членства в ЄС та НАТО.

Історичний контекст інтеграції варто почати з кінця ХХ століття, коли країни Балтії здобули незалежність від Радянського Союзу. Вони швидко вибрали курс на західну інтеграцію, прагнучи стати членами Європейського союзу та НАТО. Цей вибір був обумовлений історичним досвідом окупації та бажанням забезпечити свою безпеку. Балтійські країни мали ряд ключових досягнень у процесі євроатлантичної інтеграції, включаючи проведення необхідних реформ у сферах політики, економіки та оборони, забезпечення правової держави, підвищення рівня життя громадян і активне співробітництво з іншими країнами ЄС та НАТО. Це сприяло їхній інтеграції та зміцненню демократичних інститутів.

Модель інтеграції Балтійських країн, яка базується на принципах ринкової економіки, демократії і правової держави, може слугувати цінним прикладом для України щодо проведення антикорупційних реформ, розвитку громадянського суспільства та впровадження демократичних інститутів. Важливою складовою успіху євроатлантичної інтеграції також стала підтримка з боку політиків та суспільства. Балтійські країни зуміли залучити громадян до підтримки інтеграції шляхом освіти та інформаційних кампаній. Проте, інтеграція не була безперешкодною, серйозними проблемами стали корупція, економічні проблеми та внутрішні конфлікти. Країни Балтії змогли продемонструвати свою здатність до реформ та впровадження стандартів Європейського союзу і НАТО.

Сьогодні Україна зіткнулася із серйозними викликами та перешкодами на шляху до євроатлантичної інтеграції, зокрема повномасштабною збройною агресією РФ та корупцією всередині країни. Однак, досвід Балтійських країн показує, що навіть в умовах складних викликів інтеграція є можливою і дієвою. На підставі досвіду країн Балтії Україні варто зосередити увагу на проведенні реформ у сферах правопорядку, економіки та освіти. Також важливо покращити сектор безпеки та забезпечити сталий високий рівень підтримки з боку європейських та американських партнерів.

Тож, досвід євроатлантичної інтеграції Балтійських країн є важливим джерелом навчання для України. Литва, Латвія та Естонія продемонстрували, що навіть у складних умовах інтеграція є досяжною, якщо існує рішуча воля політиків та суспільства. При цьому, важливо пам'ятати, що кожна країна має свої особливості, і той самий шлях інтеграції не підходить усім. Україна має можливість використати досвід країн Балтії для досягнення своїх євроатлантичних амбіцій та забезпечення майбутнього стабільного розвитку, однак, обов'язково враховуючи свої власні умови та завдання.

Приймачук О.В. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ФОНІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Інформаційна безпека в Україні – це сукупність усіх чинних законів і заходів уповноваження державних органів, переважно пов'язаних з інформаційною сферою, спрямованих на забезпечення захисту національної безпеки та оборони України.

Іншими словами, інформаційна безпека України постійно передбачає стан повної безпеки національного інформаційного поля, в якому інформація впливає на проведення спеціальних операцій та не завдає істотної шкоди національним інтересам України.

Головною загрозою інформаційній безпеці у Доктрині інформаційної безпеки України є маніпуляції суспільною свідомістю, в тому числі способом поширення неперевіреної, неповної і недостовірної інформації. Іншими не менш важливими загрозами національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері є:

- здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної

та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

- інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях;
- кіберзлочинність та кібертероризм;
- використання засобів масової інформації, а також мережі Інтернет для пропаганди сепаратизму за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками.

Головним шляхом розповсюдження інформації на сьогоднішній день є соціальні мережі. З початком війни соцмережі особливим чином продемонстрували подвійність свого призначення, оскільки, з одного боку, вони слугували джерелом поширення достовірної інформації, а з іншого — використовувалися як засіб ведення інформаційної війни.

Соціальні мережі є основною силою, що сприяє поширенню правди про цілі Російської Федерації щодо знищення українського народу та культури, але також є величезним джерелом фейкових новин та дезінформації. Це засіб інформаційної війни і водночас джерело інформації для боротьби з інформаційною війною.

Проблема забезпечення інформаційної безпеки в соціальних медіа зростає з початком повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України і стала пріоритетною в розвідувальній сфері України. Росія повною мірою використовує цю зброю. Саме тому забезпечення інформаційної безпеки, особливо в соціальних мережах, є пріоритетним національним інтересом.

Присташи А.С. (ВІКНУ)

РОЛЬ ООН В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Забезпечення миру та міжнародної безпеки – основна проблема сучасності. Минув той час, коли держави сподівалися захистити себе тільки шляхом створення власної оборони. Характер сучасної зброї не залишає жодній державі надії забезпечити свою безпеку лише військово-технічними засобами, нарощуванням озброєнь і збройних сил, оскільки не тільки саму ядерну війну, а й гонку озброєння виграти не можна. Стало очевидним, що безпека держав може бути забезпечена за допомогою не військових, а політичних і міжнародно-правових засобів.

Міжнародно-правові засоби – являють собою сукупність правових та інших методів, що відповідають основним принципам міжнародного права. Їх можна умовно поділити на три групи: нормативні, організаційні та матеріальні. Головним джерелом, що регламентує міжнародно-правові способи і засоби забезпечення миру, є Статут ООН. Підтримка міжнародного миру і безпеки, що забезпечується вживанням ефективних спільних заходів – найголовніша мета діяльності Організації Об'єднаних Націй.

Правовий зміст цих принципів був розкритий у низці Резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, спрямованих на зміцнення правових основ та підвищення ефективності механізму ООН із підтримки миру (Декларація про зміцнення міжнародної безпеки 1970 р.; Декларація про запобігання й усунення спорів і ситуацій, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, і про

роль ООН у цій області 1988 р.) [3, с. 267].

Війна Російської Федерації проти України порушує цілі та принципи, визначені в Статуті ООН з моменту його підписання в 1945 році. Війна має кілька фаз – це незаконна анексія Криму, збройний конфлікт на Донбасі (2014 – 2022 рр.) та повномасштабна війна Росії проти України, яка почалася 24 лютого 2022 року. Відтак, найперші кроки Ради Безпеки ООН щодо попередження війни в Україні повинні були стосуватися саме анексії Росією українського Криму у 2014 році. Втім, на цьому поприщі вказаний орган ООН не виявив жодної ефективності.

Рада Безпеки реагує на світові події різними способами — засудженням, встановленням фактів, процедурами підтвердження резолюцій і заяв Генеральної Асамблеї, рішеннями Генерального секретаря ООН тощо. Крім того, Рада Безпеки ООН має повноваження створювати миротворчі місії. Однак питання про ефективність цих методів залишається спірним і досі.

Весь період боїв у зоні АТО, а пізніше ООС, Рада Безпеки ООН демонструвала такий же рівень ефективності – будь-які спроби цього органу сприяти урегулюванню військового конфлікту на території України блокувалися Росією. В той самий час, РФ навіть після масштабної військової агресії, геноциду українців, погроз всьому світу ядерною війною та визнання багатьма країнами Росії як країни-терористки, станом на 2022 рік все ще залишається членом ООН. Нездатність ООН навіть виключити Росію зі складу країн-постійних членів вказує на надмірну бюрократизацію цієї організації та її неефективність у попередженні та врегулюванні конфліктів.

Ситуація не змінилася й станом на 2023 рік, адже протягом останніх двох років, чинячи зухвалу військову агресію проти України, Росія порушувала міжнародне право, неодноразово скликаючи Радбез ООН у спробах звинуватити в агресивних діях Україну. Відтак, надаючи майданчик для фейків, пропаганди та порушення норм міжнародного права терористичній державі Росії, ООН та Рада Безпеки зокрема, втратили останню довіру до себе як до організацій, покликаних захищати мир у світі.

Таким чином, зазначене вище, а також активізація міжнародних конфліктів та збільшенням загроз для людини в сучасному суспільстві, укотре демонструє нам, що як в Раді Безпеки ООН так й в інших міжнародних та регіональних безпекових організаціях, є очевидні проблеми у механізмах забезпечення миру в світі, які вони мають у своєму арсеналі. Відповідно, виникає необхідність в більш комплексному аналізі дослідження ефективності Ради безпеки ООН, а також пошуку шляхів у її реформуванні.

Ренік М. Ю. (ВІКНУ)

ГІБРИДНА ВІЙНА НА ТЕРИТОРІЇ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

Конфлікти на території Молдови почали розвиватися ще наприкінці 80-х початку 90-х років, що призвело до майбутнього впливу російської федерації (далі рф) на територію держави. У зв'язку з тим що Республіка Молдова впроваджувала політику на економічне-політичне зближення з Румунією та урізала права національних меншин, громадяни Придністровської та Гагаузької території створюють протестні рухи. До етнічних груп Республіки Молдови

входили велика кількість українців, росіян, молдован та значна частина гагаузів. Дані тенденції не подобалися мешканцям Придністров'я та Гагаузії, тому депутати даних територій в 1990 роках заявили про свої республік. Восени 1990 року уряд Молдови використовує спроби вирішити конфлікти в Гагаузії та Придністров'ї силовим способом, однак громадяни республік проявляли опір. Дані події не змогли обійти росію: того ж року президент СРСР М. Горбачов підписав указ на підтримку «Придністровської Молдавської Республіки» (далі - ПМР), не в юридичному статусі.

З 1991 по 1992 рік розпочався збройний конфлікт на території «ПМР», заявляється що вже на той час в ньому приймала участь 14 армія ЗС РФ, яка перебуває там і по наш час. З того моменту росія мала головний важіль впливу на території Молдови. Вже у 1999 році росія підписала Стамбульські домовленості і мала вивести свої війська до 2002р, однак основна частина озброєнь так і залишається на території. В подальшому Республіка Молдова, рф та Україна підписували різні документи щодо території цілісності молдавської держави, однак росія не відходила від своїх намірів контролювати «ПМР», на початку XXI століття рф посилює вплив на політику «ПМР», та в 2006 році на території Придністров'я пройшов референдум за приєднання «ПМР» до росії, після чого конфлікт було заморожено. ПМР і надалі робила спроби приєднатися до рф, по схожому плану що і Автономна Республіка Крим, однак ці спроби були невдалі.

Хоча Росія наразі веде війну переважно в Україні, Кремль не втратив інтересу до сусідньої Республіки Молдова. Росія зацікавлена в дестабілізації ситуації в країні та поваленні прозахідного уряду, сформованого Партією Дії та Солідарності (ПДС) у серпні 2021 року. На це є як мінімум дві причини. По-перше, усунення нинішнього прозахідного (і проукраїнського) уряду та прихід до влади в країні проросійських сил посилить вплив Кремля в регіоні, що важливо в контексті війни проти України, яка триває. По-друге, Росія досягла б важливого політичного та пропагандистського успіху, життєво необхідного з огляду на відсутність значного прогресу на українському фронті. Для досягнення цієї мети Росія одночасно використовує низку наявних у її розпорядженні інструментів, вчасно створюючи ідеальний шторм криз і кидаючи серйозний виклик проєвропейській владі та прозахідному курсу Кишинева. Серед доступних інструментів ключову роль відіграють інструменти економічного характеру. Молдавське суспільство особливо вразливе до погіршення економічної ситуації, пов'язаної зі зростанням цін на такі товари, як паливо, електроенергія та продукти харчування (інфляція в жовтні 2022 року сягнула 34,6%). Громадське невдоволення економічною ситуацією посилюється діяльністю російської гібридної загрози в інших регіонах і використовується проросійськими політичними партіями. Для підтримки цієї діяльності Росія використовує засоби масової інформації, що діють у Молдові (як класичні, так і онлайн), групи в соціальних мережах, кібеатаки та фейкові новини. На пропагандистському рівні проросійська опозиція і антизахідна, потужна Молдовська православна церква (підпорядкована Московський патріархат) також підтримує цей наратив. ПМР являє собою небезпеку для Республіки Молдова, такого ж сепаративного настрою у Гагаузії немає.

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України,

велику увагу військового керівництва було привернуто до ПМР. Так як ширилися чутки щодо створення росією сухопутного коридору з ПМР через територію України. Росія також впроваджувала наративи що Україна піде в наступ на ПМР, що війська вже на поготові. Отже, треба за ситуацією на прикордонних територіях України з ПМР.

к.і.н., с.н.с. Топальський В.Л. (НДЦ ГП ЗСУ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «ОБРАЗУ ВОРОГА» ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Війна як соціально-політичне явище починається не з її оголошення, а значно раніше – в інформаційному просторі, в якому «готують» суспільну свідомість майбутніх учасників війни. Це стосується і Першої світової війни. Тому ще до її початку країнами, що входили до Антанти та Центральних держав, почалося формування «образу ворога» з потенційних супротивників.

Під час війни можна виділити два основні етапи формування «образу ворога» – перший (початковий), коли увага пропагандистів була зосереджена на звинуваченні противника в її початку, та другий – коли соціальним суб'єктам сприйняття інформаційно-пропагандистського впливу активно демонструвався аморальний і злочинний характер ворога.

Зміст «образу ворога» у країнах-учасницях війни утворювався з існуючих етнічних, соціальних та культурних стереотипів суспільної свідомості; об'єктивної інформації та брехні; спотворених та міфологізованих історичних знань; маніпуляцій з історичною пам'яттю народів; створенням наративів.

Формування «образу ворога» у свідомості суб'єктів сприйняття відбувалося за допомогою пропагандистського апарату країн-учасниць війни. Основними комунікативно-пропагандистськими технологіями, що використовувалися при цьому були: дегуманізація і демонізація ворога шляхом демонстрації його злодіянь за участю жінок, дітей, людей похилого віку, священників; пропаганда ненависті; інтерпретація; реінтерпретація; міфологізація; маніпуляція релігійними почуттями цільових аудиторій впливу; створення негативно-оцінної семантики та наративів.

У країнах-учасницях Першої світової війни засобами формування «образу ворога» були ЗМІ, засоби візуалізації (плакати, карикатури, поштові листівки, зображення на стінах будівель тощо), кінофільми, культура та мистецтво, усна пропаганда, церква, школа та громадські організації.

Війна показала, що «образ ворога» був динамічною величиною, який змінював свою форму і зміст в залежності від перебігу бойових дій на фронті та дипломатичної гри на міжнародній політичній арені. Важливим напрямком діяльності як країн Антанти, так і Центральних держав, була робота зі своїми союзниками щодо формування спільного «образу противника». Всі держави-учасниці війни намагалися не лише створити й закріпити «образ ворога» у суспільній свідомості власного населення та війська, а також намагалися розвінчати той образ, що був створений противником з їхньої країни.

Отже, приклад Першої світової війни щодо формування «образу ворога», яскраво демонструє те, що ніщо не об'єднує націю краще, ніж наявність спільного зовнішнього ворога. Те ж саме стосується і блоків держав, що брали участь у війні.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «ОБРАЗУ ВОРОГА» З РОСІЯН В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ (ЛЮТИЙ 2022 – ЛЮТИЙ 2023)

З початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України актуальними стають питання розкриття особливостей формування «образу ворога» засобами масової комунікації, які мають значний вплив на свідомість українських військовослужбовців. Адже від сформованості «образу ворога» значною мірою залежить вмотивованість наших військових до збройної боротьби, переконаність у правильності власних дій, формування агресії необхідної для боротьби і спрямування її на противника тощо. В українському медіадискурсі «образ ворога» формувався в офіційній та неофіційній частині.

В офіційній частині медіадискурсу він майже не формувався через дію в ньому стандартів журналістської етики, демократичних норм, які засуджують мову ворожнечі. В неофіційному дискурсі активніше використовували мову ворожнечі. Для інтерпретації наративів, що поширювалися українськими засобами масової комунікації було використано піраміду логічних рівнів Р. Ділтса.

Для виявлення вищезазначених особливостей, автор, у період з лютого 2022 по кінець лютого 2023 років, здійснив моніторинг контенту офіційних сторінок Президента України, Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, онлайн-медіа Міністерства оборони України АрміяINFORM, а також неофіційної частини українського медіадискурсу – телеграм-каналів «Коли здохне путін», «Байрактар News» та «Здохніть Vатніки».

За результатами моніторингу можна зробити висновок, що інформаційно-пропагандистський вплив на масову свідомість наших військових, спрямований на формування «образу ворога» з росіян, здійснювався в частині офіційного українського медіадискурсу. «Образ ворога» формувався шляхом взаємовиключного протиставлення на всіх логічних рівнях медіадискурсу. На рівнях місії, ідентичності та цінностей акценти в першу чергу розставлялися щодо національних цінностей, ідентичності та місії, які протиставлялися ворожим. При цьому використовувалися дуже цивілізовані номінації щодо ідентичності ворога, його дій та стратегій. В неофіційній частині українського медіадискурсу ситуація відрізнялася дещо більшою інтенсивністю інформаційно-пропагандистського впливу та більш емоційною лексикою.

Протягом досліджуваного періоду для формування «образу ворога» з росіян використовувалися наступні комунікативно-пропагандистські технології: інтерпретація, формування комунікативних фреймів, створення негативно-оцінної семантики, порушення граматичних норм щодо написання власних імен причетних до військової агресії в Україні, створення та поширення ключових стратегічних наративів щодо дій та стратегій нашої держави, росії та Заходу; щодо дій та стратегій військ країни-агресора та Сил оборони України; щодо цінностей, ідентичності та місії українців та росіян.

МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ «ОБРАЗУ ВОРОГА» З РОСІЇ ТА РОСІЯН

Початок повномасштабної збройної агресії росії проти України спонукав українців до активного оновлення своєї мови (вживання евфемізмів) при формуванні «образу ворога» з росії та росіян.

Автор здійснив моніторинг певного українського медійного контенту щодо впливу мови на формування в українському суспільстві «образу ворога». За результатами моніторингу можна зробити висновок – на тлі звірств і безчинств російських військових, що вчинялися ними на території нашої держави, поступово в мові та спілкуванні українці почали вживати певні евфемізми, якими вони позначали росіян: «орки», «русня», «зомбі», «рашисти», «кацапи» тощо. Поряд із тим, навіть мовознавці запропонували писати з малої літери назву «Росія», пояснюючи це символічною зневагою до країни-агресора.

Абсолютна більшість евфемізмів, які вживають сьогодні українці про росіян – це слова гніву, відчаю, жаху, огиди, прокляття. Як приклад можна навести події в постраждалих від російської агресії українських містах Бучі та Ізюмі. Коли українці дивилися на світлини цих міст і не могли уявити, що це робили люди.

Офіційна російська брехня, яка ллється з усіх їх каналів, уже давно перевершила своєю огидністю творіння Геббельса, звідси природна аналогія між нацистами та рашистами. Не кажучи вже про те, що існують десятки аналогій між політикою Гітлера та путіна. Вони пов'язані з асоціаціями, почуттями, вираженням внутрішнього ставлення людей. Хоча, звісно, після появи всіх цих слів і мемів їх почали включати у свій лексикон політики, журналісти та військові, поступово формуючи новий офіційний дискурс.

Такі слова як «русня», «рашист» чи «орк» демонструють негативне ставлення до росіян. В нашому випадку це вогонь емоцій і обурення розуму, що передаються через відповідні евфемізми. Таким чином психіка справляється із травмою та болем, включаючи одночасно механізми заміщення – там, де людина не може поцілити у зло зброєю чи рукою, вона робить це словом і їй стає легше.

Всі ці численні терміни, які в переносному значенні іменують російських вбивць, мародерів та грабіжників, дійсно виправдані. До того ж, всі росіяни, які є лояльними чи нейтральними мовчазними масами до путінського режиму несуть відповідальність за те, що відбувається.

Коли абсолютна більшість росіян підтримує так звану «спеціальну військову операцію», а фактично – війну проти України, або мовчить щодо неї, то усі вони заслуговують на осуд, ганьбу та покарання.

Отже, використання українцями у своїй мові певної лексики (евфемізмів) щодо росії та росіян, що відображають не тільки об'єктивну реальність, а й характерні інтерпретації та емоційні компоненти, сприяє чіткому формуванню «образу ворога».

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ

Безпека польських громадян визначена найважливішим завданням для тих, хто керує Республікою Польща. Повсякчас виникають загрози для нацбезпеки Польської держави, на які уряд повинен реагувати відповідно. Основною нинішньою загрозою для Польщі є насамперед розвиток російсько-української війни, яка триває з 24 лютого 2022 року. Цей фактор безпосередньо впливає на формування безпекової політики країни.

Можна констатувати, що підтримка добрих відносин із сусідніми країнами є основою підтримання найвищого рівня безпеки. Безперечно, розв'язання російсько-української війни змусило польський уряд по-іншому подивитися на безпекову політику власної держави. На сьогоднішній день бойові дії проходять в основному на сході та півдні України, що не становить реальної загрози для Республіки Польща - принаймні на сьогоднішній день, але все може змінитися.

З початком війни 24 лютого 2022 року безпекове середовище у всьому світі змінилося. Наслідком безпекової загрози стала зміна зовнішньої та оборонної політики в усьому ЄС, не тільки у Польщі. Можна зробити висновок, що проблема в Україні стала проблемою не лише для Польщі, але й для всієї Європи. Республіка Польща, з іншого боку відреагувала на війну наступним чином:

- почалась активізація так званого східного флангу Північноатлантичного альянсу;

- польський уряд підтримав, а також певним чином ініціював запровадження міжнародних санкцій проти російської федерації.

Окрім того, одним з наслідків, з яким Республіка Польща внаслідок війни між Україною та російською федерацією зіткнулась зі значними проблемами, включаючи хвилю біженців та іммігрантів. Від початку війни до Польщі приїхали за різними оцінками понад 3 млн українців. В економічному плані – це зіграло країні на руку, але останнім часом починаються певні конфлікти між поляками та українськими біженцями, що теж мусить бути враховано польськими політиками у майбутньому.

Основне питання, яке турбує поляків на теперішній час і вже вплинуло на формування безпекової політики Польщі – це гіпотетична можливість перекидання війни на польську територію. Занепокоєння пояснюється тим, що вони бачили як РФ вторглася на територію однієї суверенної держави без реально вагомих для цього підстав, тож немає ніяких гарантій, що Польща не стане наступною.

Міністр національної оборони Польщі Маріуш Блашак вже заявив про створення кількох нових військових підрозділів, зокрема ППО, інженерного й тилового забезпечення на сході Польщі, поблизу кордону з Білоруссю та Україною. Також він неодноразово заявляв, що Польща матиме найсильніші сухопутні війська в Європі. Крім збільшення чисельності, відбувається технічна модернізація армії. Зокрема, йдеться про американські танки Abrams і винищувачі F-35, корейські легкі бойові літаки FA-50 тощо.

Дуже важливим фактом для Республіки Польща є набуття чинності закону

«Про захист вітчизни». Ним передбачається, зокрема, збільшення чисельності Збройних сил РП удвічі – до 300 тисяч - та збільшення видатків на обороноздатність держави вже у 2023 році до 3% ВВП, що безумовно продиктовано ходом російсько-української війни. Отже, війна в Україні має величезний вплив на формування безпекової політики Республіки Польща, що спонукає польський уряд приймати відповідні рішення та закони, які б дозволили Польщі своєчасно і ефективно реагувати на загрози її національній безпеці.

к.філос.н. Холох О.І. (НДЦ ГП ЗСУ)

«ОБРАЗ ВОРОГА» ЯК СКЛАДОВА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН УЧАСНИЦЬ ВІЙНИ

«Образ ворога» – це складова суспільної свідомості, яка виражає уявлення одного соціального суб'єкта (народу, країни) про іншого соціального суб'єкта (народ, країну), що сприймається як такий, що загрожує його інтересам, цінностям, а також соціальному та фізичному існуванню. «Образ ворога» об'єднує населення з середини, спрямовує агресію на зовнішнього ворога та виправдовує власну участь у війні. Тому він є необхідною складовою суспільної свідомості як населення країни-агресора так і населення країни, що веде оборонну війну.

«Образ ворога», як смислову одиницю утворюють поняття «образ» та «ворог». Поняття «образ» означає результат реконструкції об'єкта у свідомості людини. Тобто «образ» є складовою індивідуальної та суспільної свідомості, який не відображає дійсність. Він є певним узагальненням, або схематичним уявленням про щось, або навіть може бути створеним уявою. Тому на формування образів можуть впливати стереотипи, архетипи та міфологічна складова індивідуальної і суспільної свідомості. Поняття «ворог» означає недруга, боротьбу з кимось, або тих, хто перебуває у стані ворожнечі. Тобто ставлення одного соціального суб'єкта (народу) до іншого соціального суб'єкта, як до «ворога» починає формуватися з протиставлення цінностей. Коли один соціальний суб'єкт починає оцінювати іншого критеріями власних цінностей, які ап'орі вважаються істинними. Через аксіологічну несумісність взаємне співіснування двох соціальних суб'єктів виявляється неможливим. Тому від ворога намагаються дистанціюватися, або знищити його фізично.

Зміст «образу ворога» складається з: об'єктивної оцінки (містить реальний досвід взаємодії і різноманітні джерела об'єктивної інформації); спотвореної та неправдивої інформації; соціальних, етнічних та культурних стереотипів; пропагандистських міфів; завжди емоційно заряджений та залежить від історичних та соціокультурних умов взаємодії між народами.

В умовах сучасного інформаційного суспільства «образ ворога» з певного народу та країни формується за допомогою комплексу комунікативно-пропагандистських технологій впливу на суспільну свідомість. Найбільш вагомою серед них є дегуманізація, що відбувається шляхом демонстрації конкретних прикладів звірств ворога та завдяки мові ворожнечі. Важливим аспектом дегуманізації ворога є ліквідація у цільової аудиторії впливу морально-етичних табу щодо убивства ворога.

Засобами поширення «образу ворога» є ЗМК, освіта і наука, масова

культура, церква та інші соціальні інституції. Швидкість формування «образу ворога» у суспільній свідомості цільової аудиторії впливу залежить від вже наявних у ній історичних, етнічних, культурних та соціальних стереотипів.

Черній С.О. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БОРОТЬБА У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Інформаційно-психологічна боротьба у сучасних умовах є одним з вирішальних факторів перемоги. Особливо це важливо для України, яка веде асиметричну війну проти ядерної держави з переважаючим військовим потенціалом. Від того, як за кордоном сприймають події в Україні, залежить і рівень політичної підтримки, і обсяги допомоги, і масштаби запроваджених проти агресора санкцій.

Інформаційно-психологічний вплив стає дедалі більш важливим у сучасному житті. Це пов'язано з тим, що сьогодні соціально-політичні відносини формуються в складних умовах під впливом ідеології інформаційного суспільства, процесів геополітичної конкуренції, глобалізації, політичного та інформаційного протиборства. Ці процеси в сучасних умовах можуть приймати особливо небезпечні та агресивні форми, що отримали назву інформаційно-психологічна війна. Особливої актуальності набули ці питання у зв'язку з агресією росії проти України.

У системі національної безпеки держав місце і роль інформаційної боротьби постійно зростає. Провідні країни світу та росія, що володіють могутнім інформаційним потенціалом постійно нарощують його на науковій основі та при високій якості управління. У цих країнах науковою основою для створення та застосування засобів інформаційних впливів використовують досягнення таких галузей, як кібернетика, інформатика та набираючий стрімкого розвитку штучний інтелект.

З метою протидії інформаційним загрозам у воєнній сфері мають вживатися такі заходи:

проведення систематичного аналізу застосування засобів, форм та способів інформаційної боротьби у воєнній сфері;

удосконалення законодавства з питань інформаційної безпеки, координації діяльності органів державної влади та органів військового управління під час вирішення завдань забезпечення інформаційної безпеки;

удосконалення видів і засобів захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних мережах, що задіяні в управлінні військами;

удосконалення форм і способів протидії спеціальним інформаційним операціям, спрямованим на послаблення обороноздатності держави;

підготовка спеціалістів з питань інформаційної безпеки у воєнній галузі.

В Україні для протидії інформаційним загрозам, дезінформації та маніпуляціям зараз застосовується ряд інновацій, однією із них є нова технологія від українських виробників, розроблена на основі штучного інтелекту. Вона вміє моніторити, аналізувати події та виявляти маніпуляції в інформаційному просторі. В режимі реального часу вона обробляє тисячі повідомлень та гігабайти даних із засобів масової інформації, соцмереж, інформаційних платформ. Потім компонує все на інтерактивній карті. Дані допомагають ефективніше протидіяти дезінформації й ворожій пропаганді.

КІБЕРБЕЗПЕКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні, коли світ в цілому зазнає глобальних соціально-економічних та політичних перетворень, а Україна кров'ю виборює свободу та право на життя у жахливій війні, зазнає змін й сфера інформаційної індустрії.

Найбільш включеними та зацікавленими суб'єктами «інформаційного споживання» є підлітки та юнаки. Адже саме підлітковий вік – це період внутрішніх та зовнішніх трансформацій, надбань та перетворень. Згідно теорії поколінь – сучасна молодь – це представники так званого покоління «Generation Z» (в розмовній мові відомі як «зумери»). Характерною рисою є те, що з усіма сучасними технологіями вони на «Ти» ще із раннього дитинства.

Але, там, де розвиваються нові суспільні відносини, там з'являється й злочинність. Відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України, лише за останні 8 років війни кількість виявлених кіберзлочинів збільшилась майже в 7,5 разів (і це не враховуючи класичні правопорушення з використанням комп'ютерної техніки, а також рівня латентності такої злочинності).

Комп'ютерна безпека – це сукупність методів захисту у галузі телекомунікацій та інформатики, пов'язаних з оцінкою і контролюванням ризиків, що виникають при користуванні комп'ютерами та комп'ютерними мережами і їх впровадження із точки зору конфіденційності, цілісності і доступності.

Кібербезпека стає надзвичайно важливою в умовах війни, особливо для студентської молоді. Важливо використовувати надійні паролі, уникати невідомих посилань, встановлювати оновлення програмного забезпечення та використовувати антивіруси. Також варто бути обачними у соціальних мережах і уникати розміщення особистої інформації онлайн. Висвітлення освітніх заходів щодо кібербезпеки також може допомогти студентам розуміти загрози та знаходити способи їх уникнення в інтернеті.

Формування інформаційної культури особистості здійснюється переважно в повсякденній діяльності, в процесі засвоєння побутових знань і розвитку умінь, під впливом засобів масової інформації та комунікацій, в ході самоосвіти особистості та у щоденному спілкуванні.

Під час війни саме студентська молодь часто є ціллю для кібератак з численних причин. Спеціалізовані знання студентів можуть бути корисними для злочинців у воєнних цілях. Дослідження та інформація, яку отримують студенти, можуть бути вигідними для ворожих сил. Інформаційні атаки можуть викликати паніку та хаос. Низький рівень кіберзахисту у закладах освіти може робити їх вразливими перед кіберзагрозами. Злочинці можуть використовувати соціальний інженеринг для здобуття доступу до конфіденційних даних. Відсутність обізнаності з кібербезпекою може призвести до порушення безпеки студентських даних. Регулярні тренування та усвідомлення загроз можуть допомогти уникнути кібератак та зберегти конфіденційність даних.

Слід відмітити, що заклади вищої освіти щороку випускають близько 2 тис.

фахівців у сфері кібербезпеки та захисту інформації. Але, як ми бачимо, цієї кількості недостатньо. Крім цього, суттєва проблема полягає у відсутності практичних навичок студентів.

Обізнаність про актуальні кіберзагрози дозволить студентам розпізнавати підозрілі ситуації та уникати шахрайства в інтернеті. Регулярне оновлення програмного забезпечення на пристроях, які вони використовують, допоможе у закритті вразливостей, через які можуть відбутися атаки. Створення сильних та унікальних паролів для кожного облікового запису є ключовим аспектом безпеки. Також важливо вчасно змінювати паролі та уникати використання одного пароля для всіх сервісів.

Отже, у сучасному світі, особливо в умовах війни, кібербезпека стала вельми важливою складовою безпеки. Студентська молодь, активно використовуючи інтернет для навчання та спілкування, є особливою мішенню для кіберзагроз. Розпізнавання ризиків, усвідомлення загроз та прийняття заходів для захисту особистих та конфіденційних даних стає надзвичайно важливим для студентів. Студентам слід бути обачними під час використання інтернету, уникаючи підозрілих посилань та файлів, застосовувати надійні паролі та двофакторну аутентифікацію, оновлювати програмне забезпечення та бути обізнаними з основами кібербезпеки.

СЕКЦІЯ 5 ІНФОРМАЦІЙНО-МЕДІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОУ ТА ЗСУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Бібік М.С. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРЕС-ОФІЦЕРІВ В АРМІЯХ КРАЇН НАТО

Професія прес-офіцера є важливою складовою в системі комунікацій в сучасних армійських структурах. Під час ведення війни або забезпечення громадськості інформацією про діяльність армії, роль прес-офіцера виявляється критичною для успішного функціонування військових організацій.

З розвитком суспільства і засобів масової комунікації, роль прес-офіцера також еволюціонувала. Сучасний прес-офіцер повинен бути більш всебічним і компетентним у різних аспектах комунікації, включаючи веб-сайти, соціальні мережі, телебачення, радіо і письмову пресу. Він має вміти працювати з різними формами медіа та адаптуватися до змін у медіа-ландшафті.

Прес-офіцери виконують ряд важливих функцій у сучасних арміях. Їхні завдання охоплюють багато аспектів комунікації та військової діяльності. Нижче наведено ключові функції прес-офіцерів:

- планування, організація і виконання інформаційної кампанії. Вони розробляють стратегію комунікації, створюють інформаційні матеріали, які мають бути поширені серед громадськості та ЗМІ, і контролюють процес поширення цієї інформації;

- прес-офіцери є посередниками між армією і громадськістю. Вони встановлюють зв'язки з представниками ЗМІ, надають їм доступ до інформації про військові події та координують відповіді на запити журналістів.

- взаємодіють з військовими командирами та підрозділами для забезпечення інформацією їхньої діяльності.

- мають потужний вплив на формування громадської думки про армію та ставлення до неї. Вони створюють інформаційні повідомлення, які можуть підвищувати свідомість громадськості щодо важливості армійської діяльності та служби в армії.

Для кращого розуміння ролі прес-офіцерів у веденні інформаційних кампаній, можна розглянути приклади успішних інформаційних кампаній, які були проведені в армійських структурах різних країн.

Операція «Desert Storm» (1991): Під час Першої Перської війни, пресофіцери об'єднаних сил Сполучених Штатів та їхніх союзників здійснили успішну інформаційну кампанію, яка забезпечила широку підтримку дій військ в Південному Залізному Ковзі. Завдяки ретельній плануванню та ефективній медіа-стратегії, ця операція стала прикладом успішного використання інформаційної потужності для досягнення військових цілей.

Операція «Enduring Freedom» (2001): Під час антитерористичної операції в Афганістані, пресофіцери альянсу НАТО та Сполучених Штатів відіграли важливу роль у веденні інформаційної кампанії, яка ставила на меті знищення терористичних груп і відновлення стабільності в регіоні. Їхня робота сприяла узгодженню зусиль між різними державами та міжнародними партнерами.

Експерти з НАТО акцентують увагу на важливості врахування культурних, соціальних, політичних, економічних та вікових контекстів та стереотипів під час реалізації комунікаційної стратегії. Для досягнення успішної комунікації з внутрішньою та зовнішньою аудиторією, необхідно враховувати синхронізацію зусиль всіх зацікавлених підрозділів: заходи мають бути вчасними та актуальними, а повідомлення – точними та ефективними. Поняття «ефективність» в цьому контексті передбачає такі характеристики як зацікавленість, зрозумілість та адекватність.

Основу стратегії повинні складати чіткі цілі, що визначаються як наочні, прозорі, однозначні та чесні у досягненні мети, закладеної в стратегії. Під час впровадження стратегії недостатньо мати лише один командний повідомлення; важливо також враховувати уточнення, відповіді на запитання, переконливі докази та розгляд всіх зауважень і пропозицій.

У процесі навчання дослідники інтенсивно використовують метод «побудови матриці пріоритетів», який допомагає класифікувати виклики в залежності від терміновості реакції - високого, середнього або низького пріоритету, а також розглядає кризові ситуації в контексті їхньої терміновості - чи то негайного реагування, потенційної або латентної ситуації. З метою узагальнення практичного досвіду спеціалісти з Оборонної інформаційної школи створили практичний посібник для кризового управління, де детально описано процес визначення ефективності кризового управління та наведено ключові кроки для вирішення кризи: визначення самої кризи, оцінку її актуальності, розробку стратегії та плану дій для подолання кризи.

Братина З.О. (ВІКНУ)

ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ НАТО

Російсько-українська війна стала потужним каталізатором формування та розвитку системи стратегічних комунікацій України. Агресивна інформаційна агресія Російської Федерації в рамках гібридної війни Кремля змусила українське експертне та наукове середовище шукати адекватні інструменти для захисту національних інтересів держави в комунікативній сфері. При цьому Україна перебуває в більш складних умовах, адже є жертвою агресивної політики РФ та вимушена діяти суто демократичними методами, дотримуючись верховенства права, діючи в межах міжнародно визнаних норм самозахисту та цінностей західного демократичного суспільства. Водночас Російська Федерація, яка несе цілковиту відповідальність за незаконну, невинуватену і неспровоковану загарбницьку війну проти Української держави, підриваючи євроатлантичну і світову безпеку, знищуючи саму безпекову архітектуру, що сформувалася після Другої світової війни, а також підважуючи відповідні міжнародні інституції, як то Організацію Об'єднаних Націй (ООН), Організацію з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) та, звичайно, Північноатлантичний альянс (НАТО), абсолютно не обмежена у своїх деструктивних діях, та широко використовує дезінформацію, пропаганду, маніпуляцію фактами для дестабілізації світової спільноти.

За таких умов природним є процес внутрішньої трансформації Організації Північноатлантичного договору, і насамперед в частині стратегічних комунікацій оборонного блоку. Для України ж, яка лише в 2014 році почала впровадження в практику інформаційної роботи державних органів концепцію стратегічних комунікацій, досвід країн-членів Альянсу у цій сфері є визначальним. Тим більше, що Українська держава, навіть за умови збройного протистояння Російській Федерації, продовжує реалізацію стратегічного курсу на набуття повноправного членства в НАТО. Зокрема, у 2021 році Президентом України В.Зеленським підписано Указ № 348/2021 «Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року», яка покликана «налагодити системну інформаційну взаємодію між державними органами та українськими громадянами задля донесення до кожного українця змісту та практичної цінності членства України в Альянсі, необхідності впровадження відповідних реформ та їхнього зв'язку з євроатлантичною інтеграцією нашої країни».

Також розвиток системи стратегічних комунікацій включено до «Стратегії інформаційної безпеки України», затвердженої рішенням Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) 15 жовтня 2021 року. У документі дано таке визначення терміну «**стратегічні комунікації**» – «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави».

Слід зауважити, що процес визначення «прийняттого для усіх» терміну «стратегічні комунікації», незважаючи на численні європейські та американські дослідження на цю тематику, все ще не завершено. Серед експертів продовжуються дискусії щодо єдиного та цілісного розуміння, що таке «стратегічні комунікації», як вони повинні реалізовуватися та що є їх результатом. Ще в 2011 році автори доповіді «Стратегічні комунікації та національна стратегія» П. Корніш, Дж. Ліндлей-Френч та К. Йорк констатували, що ані досвід складних міждержавних конфліктів, ані фундаментальні політичні та соціальні зміни ролі та місця держав, ані стрімке зростання соціальних медіа та мобільних технологій не зупинили абстрактні дебати з приводу визначень та організаційних структур у царині стратегічних комунікацій.

Своєю чергою Д.Дубов, торкаючись сфери дослідження стратегічних комунікацій та їх спроб інституалізації, пропонує звернутися до найбільш цікавого та цілісного в цьому питанні досвіду США, «які подолали (та продовжують долати) складний шлях щодо розуміння важливості стратегічних комунікацій, однак, вочевидь, чи не найближче з усіх держав наблизилися до їх ефективного практичного застосування». Він нагадує, що поняття «стратегічні комунікації» у американській військовій думці та практиці пройшло довгий період осмислення і по-різному визначалося на різних етапах. До прикладу, ще в дослідницьких документах US Army College 1966 року зустрічаються згадки про поняття «стратегічні комунікації». Втім, термін більше пов'язувався з дослідженням масштабних воєнних конфліктів, в тому числі – потенційних ядерних.

Водночас можемо говорити, що системний підхід американської влади та Збройних сил США до вивчення проблематики, формування та застосування

стратегічних комунікацій формально започатковано у період 2002–2004 рр. І в цьому процесі важливу роль, як зазначає Д.Дубов, відіграла Оборонна наукова рада Міністерства оборони США (Defense Science Board), яка була заснована у 1956 році у відповідь на рекомендації Комісії Гувера: «Помічник міністра оборони з досліджень і розробок призначить постійний комітет, підпорядкований безпосередньо йому, з видатних фундаментальних і прикладних учених. Цей комітет періодично обговорюватиме потреби та можливості, які відкривають нові наукові знання для радикально нових систем зброї».

У 2004 році Оборонна наукова рада Міноборони США представила «Заключний звіт Оперативної групи Оборонної наукової ради зі стратегічних комунікацій», де вже чітко артикулюється цей термін як «багатоманіття інструментів, що використовуються державою для генерування розуміння глобальних відносин та культур, залучення в діалог ідей між людьми та інституціями, консультування осіб, які приймають рішення, дипломатів та військових лідерів щодо того, які наслідки для суспільної думки матимуть політичні рішення та впливу на відношення та поведінку за допомогою комунікативних стратегій». Наголошено на тому, що «стратегічні комунікації є життєво важливими для національної безпеки США та її зовнішньої політики».

Бубенчикова А.М. (НЮУ)

РОБОТА МЕДІА В УМОВАХ КОНФЛІКТУ: ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ ТА МЕДІАОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Робота журналістів та медіапредставників в умовах конфліктів є настільки ж небезпечною та складною, наскільки й необхідною та етично вимогливою.

По-перше, мова йде про безпосередню загрозу фізичній безпеці журналістів: травматизацію, психологічний тиск, викрадення, катування або навіть загибель. Ураховуючи напрацювання Ради Європи, ключовими документами, що визначають права і обов'язки журналістів у зоні збройного конфлікту є Гаазькі конвенції і декларації 1899 і 1907 років, Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року, а також Додаткові протоколи до них 1977 року, резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

По-друге, в Україні під час російського широкомасштабного вторгнення діє, наказ Головнокомандувача Збройних Сил України про роботу журналістів.

Для того, щоб мати змогу висвітлювати події в зоні ведення бойових дій журналісту потрібно мати відповідну акредитацію, проте навіть із нею, наприклад, в «червоній зоні» будь-яке фільмування є забороненим. Визначено також «Перелік інформації, що може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану», яку не можна публікувати, що створює обмеженість не лише в доступі до інформації, а й в її висвітленні.

По-третє, цілковите дотримання журналістських стандартів, зокрема балансу думок, є не завжди можливим та може навіть нести загрозу державній безпеці. Оскільки, на прикладі висвітлення подій російсько-української війни, у такому випадку довелося б отримати коментар військових РФ, що є неможливим

як з безпекових, так з етичних причин. Окрім цього, передчасність повідомлення про події в умовах воєнних конфліктів може призвести до зриву операцій та знизити ймовірність досягнення справедливих оборонних цілей.

Також однією із особливостей роботи під час воєнних конфліктів є загроза викрадення даних, зокрема конфіденційних, шляхом вчинення кібератак та іншого впливу. Це, своєю чергою, потребує звернення додаткової уваги до збереження отриманих даних та носіїв інформації.

Отже, вважаю, що перед представниками медіа в умовах конфлікту стоять як професійні, так й особисті задачі. Від готовності забезпечити власне виживання, та бути готовим до порятунку інших; й до необхідності передати перебіг конфлікту, правильно розставивши пріоритети між власними інтересами громадянства чи національної приналежності та необхідністю наблизити справедливий мир. Ці рамки суттєво відрізняють таку роботу від виконання обов'язків в інших умовах.

Науковий керівник: Яременко Ф.В викладач кафедри факультет підготовки офіцерів запасу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Верес М.А. (ВІКНУ)

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ ТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному світі глобальних змін та реформ, а також збройних та гібридних конфліктів, інформація є цінним ресурсом та рушієм багатьох процесів.

«Хто володіє інформацією, той володіє світом» - ці слова видатного бізнесмена Натана Ротшильда, повторені не менш видатним політиком Вінстоном Черчиллем не лише не втрачають актуальності, а й набувають вирішального значення і сьогодні.

Інформаційний простір є важливим інструментом впливу на громадську думку, політичні процеси та міжнародні відносини. Можливість отримання та цілеспрямованого використання інформаційного ресурсу, в державі є запорукою просування своїх національних інтересів, їх захисту у всіх сферах життя та суспільства – економіці, внутрішній та зовнішній політиці, бізнесі, культурі тощо.

Безпрецедентної динамічності набувають процеси використання інформаційних ресурсів в умовах війни та збройних конфліктах. Адже в сучасних умовах воюють не лише зброєю, а й інформацією – як не менш впливовою і потужною зброєю. Як в мирний, так і в воєнний час – ЗМІ, інтернет-ресурси, інформаційні агентства є вагомою складовою оборонного сектору держави.

Інформація та способи її поширення відіграють важливу роль та виконують надважливі завдання у будь-який час: подають об'єктивну та достовірну інформацію, висвітлюють діяльність Сил оборони України та бойові дії у зонах їх проведення, виявляють та розвінчують ворожі фейки та дезінформацію, займаються інформаційною протидією та контрпропагандою, що є важливим чинником переваги над ворогом.

Діяльність державних інформаційних структур, інформаційних структур Міністерства оборони України та незалежних ЗМІ повинна бути предметом

постійного вдосконалення, посилення, видозмінення та все більшого розширення.

Лише за цих умов інформаційна діяльність буде ефективним важелем впливу на глобальні світові та внутрішні державні процеси.

Діяльність інформаційних структур Міністерства оборони, зокрема в сучасних умовах війни має бути скоординована та відповідати необхідним принципам та вимогам. Адже такі структури для суспільства гратимуть найавторитетнішу роль та будуть першоджерелом правдивої та достовірної інформації.

к.соц. ком., доц. Гридчина В.В. (ВІКНУ)

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ТА СЛАБКІ СТОРОНИ ВІЙСЬКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

З 2014 року Україна перебуває у стані відбиття збройної агресії Російської Федерації, при цьому 24 лютого 2022 року розпочалася фаза широкомасштабного вторгнення, що призвело до оголошення в нашій державі правового режиму воєнного стану.

Російська Федерація не лише веде фізичні бойові дії проти України, а й здійснює безперервні атаки в інформаційному просторі. Це висуває підвищені вимоги до функціонування інформаційної сфери держави та, зокрема, Збройних Сил України щодо діяльності, пов'язаної з фіксацією, класифікацією, аналізом, а також створенням, обробкою, використанням, збереженням і захистом інформації.

Низка фундаментальних проблем, з якими Сили оборони України та Збройні Сили України зокрема зіткнулися в ході сучасної російської агресії, пов'язані із технологічним розвитком і потребою впровадження кібернетичних систем захисту національного інформаційного простору. Технологічний розвиток це: збільшення ролі Інтернету та гаджеталізація суспільства; швидке залучення нових технологій у всі сфери життя; автоматизація багатьох процесів, а саме залучення штучного інтелекту до розв'язання будь-яких проблем; використання кібернетики. Усе це призводить до перебудови реальності: втягування суспільства в інформаційний простір, деформування реальності (фізичний-віртуальний світ), викривлення сприйняття минулого (те, що було до інформаційного суспільства і не має підтвердження в інформаційному просторі, фактично не існує і може бути переписане).

Будь-яка військова діяльність продукує інформацію. Сучасні технології дозволяють миттєво поширити інформацію по всьому світу. Однак інформаційна діяльність ЗСУ має певні обмеження, викликані функціональними особливостями інституції. Необхідність поширення ЗСУ інформації «від офіційного джерела» є одним із факторів, які ускладнюють здатність надавати інформацію з такою ж швидкістю, як зовнішні джерела. Нові технології дають можливість будь-кому (хто має смартфон) зняти і передати подію. Це впливає на сприйняття військових і ставлення до них, зокрема якщо події були відповідним чином прокоментовані національними медіа та особливо – пропагандистськими ресурсами агресора. Отже, військові зв'язки з громадськістю, як джерело поширення інформації завжди програють у часі.

Нові технології вимагають нового підходу. У 2021 році НАТО прийняло

нову концепцію воєнних дій (Warfighting Capstone Concept (NWCC)). У ній закладено, новий спосіб мислення, який стосується часових, просторових, функціональних і структурних аспектів підходу Альянсу до розвитку та ведення війни (концепція багатовимірності та одночасності). Представлена концепція має бути запроваджена у всі військові сфери. А від так, і сектор військових зв'язків з громадськістю потребує переосмислення.

Для України, яка 9 рік веде війну, надгостро постає питання боротьби в інформаційному просторі.

Грицун О.В.(ВІКНУ)

ЗНАЧЕННЯ ПРИСУТНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗС УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ІНСТАГРАМ

Під час широкомасштабного вторгнення РФ в Україну інформаційне середовище стало ще однією площадкою яка суттєво впливає на хід війни. У військовій справі настав новий етап розвитку, коли ефективність збройних сил визначається не тільки вогневими засобами, а й ступенем інформаційного захисту.

Соціальні мережі зручні та ефективні засоби комунікації, які постійно оновлюються під потреби користувача. Вони надають величезну свободу висловлювань в інформаційному просторі, який доступний для всіх. Це потужний інструмент для рекрутингу, утримання іміджу та репутації Збройних Сил України, підтримування зв'язків з громадськістю, спілкування та обміном досвіду.

Крім того соціальні мережі ефективно використовуються у реабілітації військовослужбовців, для підвищення та підтримання на високому рівні їх морально-бойового духу. Деякі ветерани активно створюють мілітарі-ком'юніті в соціальних мережах, та підтримують там зв'язок з іншим особовим складом збройних сил.

За даними дослідження діджитал агенства «Mnews.agency» українська аудиторія інстаграм збільшується з кожним роком. За друге півріччя 2020 року кількість користувачів соціальної мережі збільшилась на 1 мільйон і загалом на сьогодні складає більше ніж 14 мільйонів людей у більшості менше 29 років.

За допомогою регулярного ведення сторінки підрозділу та використовуючи сучасні технології створення та підтримання іміджу Збройних Сил серед цільової аудиторії соціальної мережі Інстаграм. І хоч ці люди не потрапляють під мобілізаційний вік, це будуть мотивовані солдати, які можуть добровільно підписати контракт.

Однак агресор веде постійних моніторинг українського інформаційного простору тому Керівництво Збройних Сил України розробили Методичні рекомендації з використання соціальних мереж у Збройних Силах України від 01.09.2021 року задля уникнення витоку персональних даних військовослужбовців, даних про військові підрозділи та інших ДСК та секретних документів.

Список інформації, що не підлягає поширенню декларує наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» та наказу Генерального штабу Збройних Сил України від 22.11.2017 № 408 «Про затвердження Переліку відомостей Збройних Сил України, що становлять службу інформацію».

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю ВІЙСЬКОВИМ КОРЕСПОНДЕНТОМ: ДОСВІД 2022-2023 РОКІВ

Журналістика пропонує два підходи до вивчення інтерв'ю – методичний (розглядає інтерв'ю як інструмент збору інформації) і жанровий (інтерв'ю як метод організації тексту зі своїми рисами та оригінальною структурою).

Інтерв'ю в журналістиці – це самостійний жанр, що становить суспільно важливу новинну інформацію у вигляді запитань кореспондента та відповідей інтерв'юваної особи.

Досвід медіакомунікаційних кампаній демонструє високий попит на інформацію в умовах широкомасштабного вторгнення РФ в Україну. Інтерв'ю залишається одним із найпопулярніших жанрів журналістики.

Робота військових журналістів на передових лініях оборони найбільшим чином орієнтується на використання інтерв'ю. У першу чергу, як основного способу отримання інформації для написання інформаційних/аналітичних/публіцистичних матеріалів; для зйомки синхрону – коментаря/погляду/думки респондента для телевізійних інформаційних сюжетів.

Відповідно до інформаційних потреб виділяють тривалість бесіди з героєм, а також рівень залученості журналіста до співрозмови. Практичний досвід демонструє: для запису синхрону військовому журналісту необхідно сформулювати два-три точних запитання респонденту, які неодмінно відповідають рівню посади респондента, котрі при монтажу або вибірці для текстового матеріалу відповідатимуть у середньому п'ятнадцяти секундам або двом-трьом реченням. Для формування розлогого інтерв'ю як жанру необхідно провести півгодинну бесіду з героєм для написання матеріалу близько трьох тисяч символів або п'ятнадцятихвилинного матеріалу. Також важливо зазначити скурпульозність у проведенні інтерв'ю на позиціях військових, що полягає у формулюванні найбільш точних, конкретизуючих питань, які розкривають окремого військового чи посадову особу, найбільш оперативного руйнування психологічного бар'єру шляхом постановки цікавих та найбільш доречних в умовах обстановки питань для респондента, а також орієнтація питань на особистість.

Військові медіа Збройних Сил України у сформованих рубриках виокремлюють інтерв'ю як жанр: розповіді про військовослужбовців, представників сектору безпеки та оборони (АрміяInform – рубрика «Lifestory», про загиблих Героїв – рубрика «Герої нескореної України»); Військове телебачення – соціальний проект військового телебачення телепрограма «Воїн – це я»).

Вибір респондента варіюється відповідно до покладених на журналіста редакційних завдань. Однак, можна виокремити умовні категорії військовослужбовців – потенційних співбесідників журналістів: військова складова: солдат контрактної служби, солдат, призваний за мобілізацією; сержантська ланка; командири різних рівнів: командир відділення/взводу/роти/батальйону; офіцери планування, забезпечення, підтримки; командувачі сил безпеки і оборони та цивільна складова: волонтери, музиканти, працівники сектору безпеки та оборони, кожний з яких потребує ретельного вивчення і підготовка до якого варіюється.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СЛУЖБИ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ БРИГАДИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Робота служби зв'язків з громадськістю є дуже важливою, оскільки саме від неї значною мірою залежить, по-перше, імідж конкретної військової частини (підрозділу), а, по-друге, інформування суспільства про перебіг подій у зоні бойових дій і війну загалом.

На власному досвіді можу сказати, що при організації роботи служби зв'язків з громадськістю в умовах бойових дій довелося зіткнутися з певними труднощами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Об'єктивні труднощі пов'язані насамперед із бойовою обстановкою, що стрімко міняється, нестачею професійної техніки та обладнання, відсутністю власних медіаресурсів для донесення новин, нестабільним чи відсутнім інтернет-зв'язком, обмеженнями на бойові новини, які виставляють соцмережі, а також інструкціями від вищих інстанцій, які регламентують роботу з медіа, часто звужуючи доступ журналістів у зону бойових дій (що в багатьох випадках цілком виправдано).

Суб'єктивні труднощі часто виникають через небажання командирів чи окремих бійців підрозділів співпрацювати з журналістами, нерозуміння журналістами специфіки висвітлення служби військової частини в умовах бойових дій тощо.

Однак як об'єктивні, так і суб'єктивні труднощі можна подолати при правильній організації роботи та підтримці командування частини.

Так, на початку повномасштабної війни у 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади з власних медіаресурсів були тільки сторінка у Facebook, та YouTube-канал. Професійної журналістської техніки та обладнання не було зовсім. До цього всього, адміністрація Facebook заблокувала сторінку бригади через численні скарги російських ботів, а апеляції нічого не дали.

Однак за кілька місяців при підтримці командування вдалося отримати професійну журналістську техніку, запустити власний інтернет-сайт бригади, створити нову сторінку у Facebook, а також відкрити сторінки в соцмережах Instagram, Telegram та TikTok. Із цих платформ новини про бригаду зараз поширює дуже багато ЗМІ – регіональних, центральних і закордонних. Крім того, останні пів року силами служби зв'язків з громадськістю щомісяця випускається газета з чотирьох сторінок із текстами про бійців, у тому числі з QR-кодами, через які в зоні інтернет-зв'язку можна подивитися відеоматеріали або почитати розширені версії текстів.

Дудка О.В. (ВІКНУ)

ВІДЕОЗЙОМКА ТА СТВОРЕННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У сучасному світі інформація стала надзвичайно важливим ресурсом, особливо в контексті російсько-української війни, де інформаційна війна грає вирішальну роль. У цьому контексті відеоконтент став динамічним та надзвичайно впливовим засобом комунікації. Відео не лише дозволяє передавати події в їхньому живому вигляді, але і створює можливість засвідчити факти, здійснювати аналіз ситуацій та впливати на громадську думку.

Робота журналістів в районах бойових дій вимагає специфічних навичок та підготовки. Вони повинні знати, як захищати себе, володіти відповідним обладнанням та знати професійні підходи до відеозйомки та монтажу навіть в умовах стресу та небезпеки.

Умови російсько-української війни можуть бути надзвичайно важкими для обладнання. Під час відеозйомки військові журналісти повинні забезпечувати правильне функціонування камер, мікрофонів та іншого обладнання в умовах, де воно може бути викладене різким температурним коливанням, вологою чи пилом.

Відеозйомка у воєнних умовах часто вимагає швидкості та точності. Події можуть розгортатися дуже швидко, і військові журналісти повинні бути готові зафіксувати їх у реальному часі. Точність відеозйомки є критичною для забезпечення достовірності інформації.

Однією з ключових функцій відеоконтенту в інформаційній війні є формування громадської думки. Відеоролики, документальні фільми та репортажі можуть створювати емоційне зв'язок з глядачами та впливати на їхні погляди та переконання. Відеоконтент може надавати інформації візуальний і сильний характер, що робить його набагато ефективнішим засобом впливу порівняно з текстом чи аудіо.

В інформаційній війні відео також використовується ворогом для дезінформації та маніпуляції громадською думкою. Фальшиві відео та ретушовані зображення можуть створювати ілюзію подій, які ніколи не трапилися. Це може викликати паніку та конфлікти.

Особливості відеозйомки у воєнних умовах вимагають від військових журналістів та операторів професіоналізму, безпеки та ефективності. Вони відіграють важливу роль у фіксації подій на передовій та впливі на формування світової думки про військові конфлікти.

Кириленко Д.О. (ВІКНУ)

САТИРА У ВІЙСЬКОВИХ МЕДІА ЯК ЗАСІБ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ

З початком широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України, проти українців активно триває ворожа спеціальна інформаційно-психологічна операція. Війна проти нас розпочалася не тільки на суходолі, в повітрі та на морі, а ще й в голові. Росія намагається зомбувати людей. Розпочавши активну інформаційну війну, неодноразово було здійснено спроби піддати паніці українців, аби швидше захопити наші території і далі втілювати свої агресивні плани. Однак, за рахунок спільної дії українських зокрема військових медіа та стійкий дух людей, ворожа інформаційна операція не досягла поставленої злочинним путінським урядом мети. Насамперед це зумовлено декількома чинниками:

- Активне використання гумору та сатири в якості засобу проти дезінформації ворожих засобів масової інформації
- Перевірки на достовірність інформації (інформаційній гігієні)
- Масові психологічні тренінги
- Втілення проектів з контрпропаганди у медіа

Ці фактори позитивно вплинули на українське суспільство. Сприйняття противника з гумором допомогло українцям боротися з ворожими засобами масової інформації. Сатира, як явище виникло досить давно. З давніх давен сміх і гумор були захисним механізмом людини. Сміх природньо надавав людині сил справлятися з труднощами. На сьогоднішній день мало що змінилося.

Сатира позиціонує себе як дієвий інструмент в інформаційній боротьбі (протидії) – гостру критику з висміюванням окремих осіб, груп або суспільства ворога в цілому. Висміювання можуть бути гнівними, засудженням вад і негативних явищ у різних ділянках індивідуального, суспільного й політичного життя, суперечних із загальнообов'язковими принципами чи встановленими ідеалами.

Яскравим представником є військовий проект на сатиричну тематику «За поребриком», який успішно виробляє Центральна телерадіостудія МО України.

Головне завдання проекту полягає у донесенні до глядачів повної та достовірної інформації про військові «успіхи» і «перемоги» на фронті та на території країни агресора.

Інформація включає в себе:

- проблеми оснащення та забезпечення російської армії,
- ставлення російських командирів до свого особового складу
- «жести доброї волі»
- особисті ганебні історії військовослужбовців Російської Федерації та їхніх сімей.

Безпосередньо важливим завданням програми є підвищення рівня свідомості та патріотизму серед українських глядачів.

Випуски побудовані на різноманітних відеороликах з соціальних мереж, Інтернету, російського телебачення і подаються в сатиричному контексті з висміюванням російської армії.

Щоб надалі успішно протидіяти ворожим засобам масової інформації, українцям потрібно пам'ятати про основи інформаційної гігієни. Використовувати тільки достовірні джерела, не розповсюджувати ворожі інформаційні «вкиди».

Таким чином не наражати себе та інших на небезпеку, але разом з тим за можливістю поширювати сатиричні сюжети, в яких відображаються реальні факти життя «за поребриком» під вдалим саркастичним супроводженням.

Колотуша Я.В. (ВІКНУ)

ПРИХОВАНА ТА ПРЯМА РОСІЙСЬКА МОВА ВОРОЖНЕЧІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Країна-агресор не може змиритися з постійною підтримкою, яку Україна отримує від усього світу для захисту власної незалежності. Вона робить усе для того, аби цю допомогу зменшувати та зніщувати. Задля досягнення цієї мети росія використовує метод мови ворожнечі. Адже саме він допомагав розпалювати жорстокі конфлікти і війни впродовж століть у різних країнах світу. Цей метод ґрунтується на соціальних стереотипах, упередженнях і дискримінації. Визначну роль тут грає саме пропаганда. Дезінформація, яка активно поширюється серед

населення України сприяє виконанню певного політичного плану.

Наразі просторами Інтернету шириться низка наративів, які поширює країна-агресор із метою дестабілізації настроїв населення:

1. «України не існує». «Ми – один народ»
2. Україна не хоче миру, а спецоперацією рф запобігає «Великій світовій війні».
3. Українці дискримінують російськомовних, порушують їх права.
4. До влади в Україні прийшли нацисти, які 8 років обстрілювали Донбас.
5. «Ваш президент попрошайка та наркоман»
6. Українці нападають на мирне населення та здійснюють інші воєнні злочини.

Такі висловлення мають конкретне призначення - створити образ ворога та перекинути провину за на нашу країну. Чим довше росія атакує Україну, тим більше вона говорить про «неправильність українців», щоб виправдати себе. При цьому пропаганда наголошує на величч та непереможності росії, що є сумнівним, якщо брати до уваги поточні результати війни. Та що казати, якщо підготовка цієї пропаганди почалася ще задовго до окупації Криму та Донбасу. А вже в період Євромайдану на телебаченні часто вживались такі висловлювання, як «бандерівці», «фашисти» та «екстремісти» щодо учасників акцій протесту. І з кожним роком ця атмосфера все більше нагніталася, оскільки традиційним способом ведення війни країну-агресора вистачить не на довго. І вони це розуміли тоді та розуміють зараз.

Наразі набули масштабної популярності нові джерела поширення інформації та дезінформації - соціальні мережі. В Україні більшість випадків використання мови ворожнечі можна знайти у Facebook, у чисельних телеграм-каналах та інших онлайн-медіа. Це можуть писати як боти, так і звичайні люди. Будь-які комунікації, зокрема у вигляді зображень, відео, пісень, висловлювань, письмі чи поведінці, що є агресивною або такою, що використовує принизливі чи дискримінаційні висловлювання щодо особи чи групи – це все прояви мови ворожнечі.

Як працює російська пропаганда ми можемо дізнатись наприклад із інтерв'ю з російськими військовополоненими. Володимир Золкін на своєму ютуб-каналі розміщує інтерв'ю з полоненими російськими військовослужбовцями, з використанням телефонних дзвінків для розмов з їхніми родичами. Росіяни, які потрапили в полон, розповідають про злочинні накази та у більшості інтерв'ю визнають, що вони – окупанти, які прийшли з війною до чужої держави. А їхні родичі, з якими вдалося зв'язатися, зазначають, що не знають, до кого звертатись за допомогою, бо їх скрізь ігнорують. Також впродовж розмови ми дізнаємось, яким чином країна-агресор налаштовує росіян проти нас використовуючи брудні наративи, які для українців є абсолютно безглуздими і часом анекдотичними.

Одним із найбільш поширених проявів мови ворожнечі в українському інформаційному просторі стали меми, що виконують певну символічну функцію і діють на колективну підсвідомість, тобто безпосередньо впливають на вчинки осіб. Та все ж таки наша країна веде не таку агресивну політику в порівнянні з російським пропагандистським конвеєром. Ми не виправдовуємось, оскільки не ми почали цю війну. Ми лише захищаємо свій суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність.

І все ж таки, мова ворожнечі легкого спрямування має місце на існування в наших ЗМІ для створення образу ворога та налаштування на всенародний опір. Серед видань, де можна таке спостерігати, лідером став сайт Korrespondent.net (30 % усіх повідомлень з мовою ворожнечі). Також поширеною мова ворожнечі є на ресурсах 24tv.ua, Tsn.ua, «Цензор.нет», «Голос України». Крім того, серед наших ЗМІ є і такі, які показують приклади застосування ворожої пропаганди та розвінчують ці фейки. Наприклад, телеграм-канал SPRAVDI. Інформаційні матеріали цього каналу навчають азам інформаційної гігієни - аналізу та вмінню розрізняти правдиву інформацію. Військові медіа системно у сфері контрпропаганди працюють не системно і не оперативно.

Як подолати поширення мови ворожнечі в соцмережах?

Перш за все треба зазначити, що мова ворожнечі заборонена гуманітарним правом. Отож, сучасні держави мусять мати законодавство, що встановлює кримінальне та інші покарання за такі протиправні форми висловлювання. Та все ж, такі обмеження не повинні порушувати свободу слова.

Кусмарова К.В. (НЮУ)

ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнна цензура в контексті воюючих країн має важливу роль, і варто враховувати, що вона не передбачає політичну цензуру, але може сприяти їй. Критика армії, особливо в питаннях, пов'язаних з її функціями під час війни, може бути суперечливою в державі в такий період. Цензура в інформаційній сфері спричиняє серйозні комунікативні виклики між Міністерством оборони, яке домагається встановити монополію на розповсюдження інформації, та українськими медіа.

У березні 2022 року був прийнятий 73-й Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». Цей наказ став об'єктом критики через його недосконалість, зокрема відсутність чітких визначень щодо того, які об'єкти можна висвітлювати. Ця неоднозначність призвела до загальної заборони командирів на висвітлення будь-яких об'єктів. Додатково, цей наказ надав державі свого роду монополію на інформацію. Зазначимо, що не всі пресофіцери розуміють свої обов'язки та нерідко перешкоджають журналістам замість системного співпрацювання з ними. До того ж у наказі встановлені нові правила акредитації журналістів та створені спеціальні «зелені», «жовті» та «червоні» зони для їхньої роботи під час воєнного стану, які спричинили повну заборону щодо висвітлення прифронтових населених пунктів, навіть де є цивільні.

У квітні цього року, Центр стратегічних комунікацій Збройних Сил України заявив щодо активізації інформаційно-психологічних операцій російської федерації. Зазначено, що ця активність спрямована на деморалізацію українського населення та введення його в оману, вплив на мобілізацію шляхом розповсюдження недостовірної інформації щодо контрнаступу. Проблема виникає й у тому, що деякі українські засоби інформації також підхоплюють такі

хвилі дезінформації, зокрема різні месенджери та соціальні мережі, які здебільшого не несуть за це відповідальності і їх робота на практиці ніяк не регулюється. Це спричиняє нові заборони та недовіру до ЗМІ загалом.

У підсумку, недоліки в регулюванні роботи ЗМІ в Україні завдають шкоди співпраці з іноземними ЗМІ у питаннях, що стосуються подій на фронті, і це ускладнює розповсюдження інформації щодо потреб у західному озброєнні та підходу міжнародної спільноти до дій противника.

Мельник Г.В. (ВІКНУ)

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ FACEBOOK

Мета дослідження: детально дослідити та проаналізувати інформаційний вплив військовослужбовців Збройних сил України у соціальній мережі Facebook.

Предмет дослідження: контент, найбільш поширений серед користувачів – військовослужбовців Збройних сил України.

Відкриваючи стрічку Facebook, військовослужбовці, маючи власну думку, бачать позиції опонентів, вивчають їх, вступають в дискусії, у яких на них може чатувати небезпека. Враховуючи вподобання цільової аудиторії, а саме військових, можна послідовно виділити основні типи інформаційного контенту: аналітичний, новинний, пізнавальний та розважальний. Саме в даних типах прослідковується активний інформаційний вплив на особистість військовослужбовця та його свідомість. Такий інформаційний контент може мати фейковий та маніпулятивний характер. Для маніпуляцій настроями користувачів, у Facebook створюються спеціально орієнтовані групи на аудиторію військових, задля подальшого їх наповнення троями та ботами.

Основою вірусного наповнення стрічки у мережі Facebook є введення в оману, тобто – дезінформування – спосіб психологічного впливу, який полягає у намірі надання інформації, яка спотворює реальність щодо справжнього стану справ. Дезінформацію можна порівняти з фейком, адже обидва способи негативного впливу на аудиторію можна зустріти у будь-якому з типів інформаційного контенту. Фейк та дезінформація мають на меті створення хибного враження про той чи інший факт.

Інформаційні атаки на військовослужбовців можуть здійснюватися за допомогою пропаганди – форма комунікації, яка подає інформацію вибірково або використовує для цього емоційне забарвлення повідомлення. Метод пропаганди найбільш поширений в аналітичних та новинних повідомленнях, адже характерним її проявом у Facebook є висока маніпулятивність, що маскується під інформативністю.

Одним із методів протидії інформаційним загрозам у мережі Facebook є створення свого авторського контенту. Зокрема, це стосується офіційних сторінок військових представництв та прес-служб військових частин. Досить часто користувачі Facebook, у тому числі і військові, отримують інформацію із сумнівних джерел, через що стають жертвами фейків та маніпуляцій. Тому, з метою запобігання негативного інформаційного впливу на військових, прес-офіцери військових частин створюють власний фото- та відеоконтент, швидко

реагують на інформаційні вкиди і в разі потреби – оперативно їх спростовують.

Враховуючи те, що інформаційні загрози несуть серйозні негативні наслідки, постає проблема недостатнього рівня медіаграмотності серед військових. Відповідно до цього їм необхідно бути ознайомленими із правилами та методами безпеки користування мережею Facebook:

1. Уважно читати матеріал публікації, враховуючи відповідність наповненості тексту та назви. Адже сумнівні або маніпулятивні джерела часто назву ніяк не пов'язують з текстом новини або ж у ній немає жодних даних, які підтверджують її правдивість.

2. Не довіряти блогерам, звертаючи увагу на логіку та характер подання фактів. Вони існують за рахунок аудиторії, тому поширена ними інформація часто виявляється рекламною або представляє інтереси тієї чи іншої сторони.

3. Перевіряти, чи автор поста не є тролем чи ботом. Будь-який профіль, максимально схожий на справжній, може бути продуктом ворожої ботоферми, яка поширює інформацію у вигідній для неї позиції.

4. Звертати увагу на сумнівні цитати і фотографії. Скептично ставитися до шокуючих або підозрілих цитат і опублікованих фотографій з місця подій.

5. Не поширювати пост лише тому, що поділяєте точку зору автора або ж приймаєте одну із сторін конфлікту.

6. Замислитися, перш ніж робити перепублікацію. Тролі та боти поширюють дезінформацію з розрахунком, що читачі поширюватимуть їхні новини.

7. Бути розсудливим під час переписки, особливо з незнайомцями. Інформація, яку ви надаєте у мережі Facebook, може бути використана проти вас.

8. Не публікувати фото у формі, а також відео на фоні військової техніки, адже ворог ідентифікує профіль і намагатиметься здійснювати інформаційний вплив або застосовувати методи маніпуляції у своїх інтересах.

9. Розвивати критичність мислення. Насторожуватись, коли інформаційний матеріал викликає у користувача Facebook будь-якого роду емоцію, адже це одна з головних ознак маніпуляції.

Отже, крім місця для обміну думок, Facebook стає інструментом для радикалізації вразливих груп користувачів, зокрема військових. Це призводить до навмисного розповсюдження фейків та дезінформації. Тому дотримання правил безпеки користування Facebook унеможливорює здійснення інформаційного впливу на категорію військовослужбовців, які є активними користувачами даної соціальної мережі.

Митрофанова М.С. (ВІКНУ)

РОЛЬ ВІЙСЬКОВИХ БЛОГЕРІВ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ЗС УКРАЇНИ

Військові блогери є невід'ємною складовою медійного спротиву ворогу в сучасній російсько-українській війні. Вони є своєрідним культурним мостом між військовими і цивільними. Українське військове медійне середовище є багатограним, адже кожна медійна особа знаходиться на своєму місці і займається справою, яка їй до душі та виходить найбільш вдало. Деякі знайшли себе у гуманітарній чи соціальній допомозі, деякі у доведенні оперативної обстановки на фронті, а інші для підтримки здорового морально-психологічного

стану. Розглянемо окремо напрямки діяльності наших військових блогерів.

Надзвичайно важливо надати військовослужбовцю психологічну і культурну підтримку – це мета так званого «Культурного десанту». Учасники цього проекту провели вже більше 2000 концертів на лінії фронту, військових госпіталях та у деокупованих регіонах. Проаналізувавши соцмережі очільника цього об'єднання, Колю Сергу, зрозуміло, що він веде безпосередню участь у бойових діях, та ще й організовує збори на забезпечення та озброєння цілих підрозділів, бере безпосередню участь у благодійних концертах. Його медіа активність і популярність створила його як впевненого лідера громадської думки, яку він формує завдяки власній високій активності у соціальних мережах.

До вдалого прикладу роботи зі згуртування українців можна також віднести військових блогерів-гумористів, яскравими представниками якого є Сергій Ліпка й Віктор Розовий. Вони продовжують розвиватися в гумористичному жанрі і та паралельно зростати як військові. Наприклад, Сергій зміг організувати виступ про службу в ТрО за одну добу, який зібрав на YouTube вже 566 000 переглядів. Віктор же наразі служить в полку Азов і бере активну участь у бойових діях, а також веде відеоблог з фронту «Як там у нас?» на офіційному YouTube каналі Азовського підрозділу сил спеціальних операцій, де розповідає про актуальні події на нулі, бере інтерв'ю в захисників і захисниць, ділиться подробицями з життя наших героїв.

Письменник, музикант та екоактивіст Павло Вишебаба який воює у складі 68 ОЄБр під час своїх концертів збирає гроші на ЗСУ. Останній тур приніс його бригаді 4 млн гривень донатів на антидронові рушниці, «Мавіки», автомобільні рації. Як каже сам Павло, інші бригади часто зв'язуються з ним, щоб послухати вірші, адже хлопцям та дівчатам хочеться відволіктись, подумати про рідних і про свій дім. Читає він зазвичай на Донеччині, так відвідав приблизно 12 бригад. У травні 2022 року Павло Вишебаба опублікував вірш-відповідь «Доньці» на лист своєї доньки, яка в евакуації запитала, про що йому розповісти. Твір набув широкої популярності, його переклали на 15 мов світу. Сьогодні військовий має 308 500 підписників у Tik Tok.

Один із найпопулярніших військових блогерів, а також головний сержант 47-ї бригади «Магура» Валерій Маркус має понад півмільйона фанатів в Instagram. У своїх соцмережах він розповідає про потреби свого підрозділу, в результаті за два дні було зібрано 43 млн грн. Загалом він залучив у свій батальйон понад 45 млн гривень, що дозволяє реформувати регулярну армію. З дослідження соціальних мереж Валерія можна сказати, що його аудиторія швидко зростає. «За чотири місяці приріст склав у Facebook 50 000, в Instagram- 140 000.»

Відповідно, військові блогери відіграють важливу роль у формуванні іміджу ЗС України. Наведені суми коштів зібрані за допомогою блогерства свідчать про довіру до цих людей та їх непохитну громадянську позицію. Блогерами в армії не призначають. Такий вид діяльності вдало опановують громадяни з активною життєвою позицією, які здатні формулювати громадську думку та патріотичне піднесення і не тільки у своєму підрозділі. Їхня підтримка підвищує моральний дух, створює гармонійні та взаємовигідні стосунки між збройними силами та цивільним населенням, приносить позитив, і перш за все, дає людям надію на світле майбутнє.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ МОБІЛЬНИХ ПРЕС-ГРУП

Емоційний інтелект (ЕІ) – це здатність відстежувати свої та чужі почуття та емоції, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для керування своїм мисленням та діями. Дійсно, емоції мають фундаментальне значення для когнітивних процесів та соціальної поведінки і є рушійною силою уваги, мотивації, навчання та взаємовідносин, що в складних умовах роботи військового кореспондента є вкрай важливими якостями. Емоції та пізнання взаємозалежні; емоції можуть бути використані для посилення пізнання, і емоціями можна когнітивно керувати, але для цього потрібні навички. У своїй теорії ЕІ Саловей і Майєр стверджують, що існують індивідуальні відмінності у здатності використовувати емоції для інформування пізнання та у здатності регулювати інтенсивність емоцій, а також у впливі емоцій на поведінку. Почуття, які ми відчуваємо, впливають на нашу здатність вчитися та взаємодіяти з іншими. Вивчення ефективних стратегій управління своїми емоціями та допомога іншим в управлінні їхніми емоціями має визначне значення в роботі мобільних прес-груп на нулі.

Емоційний інтелект має вирішальне значення для підтримки особистих стосунків, надання способів вирішення конфліктів, забезпечення взаємного емоційного задоволення та сприяння загальному добробуту (Batool & Khalid, 2012; Eslami, Hasanzadeh, & Jamshidi, 2014; Malouff, Schutte, & Thorsteinsson, 2014). Також широко визнано, що емоційний інтелект надзвичайно важливий для розвитку лідерства, в тому числі для створення спільного бачення, побудови стосунків і спонукання до кращого виконання роботи (Boyatzis & Soler, 2012; George, 2000; Shahhosseini, Silong, & Ismail, 2013). Емоційний інтелект у збройних силах є актуальною, але відносно малодослідженою темою.

У багатьох військових операціях успіх місії залежить від здатності оперативної групи керувати емоціями та використовувати їх. Для цього військові повинні вміти розпізнавати власні емоції та емоції інших. Важливо, щоб військові розуміли, як емоції можуть впливати на їхні рішення і судження, а також на поведінку інших. Крім того, вони повинні точно розрізняти емоційні стани своїх підлеглих, ворога і некомпатантів (кореспондентів цивільних ЗМІ). Наприклад, тренування на основі сценаріїв є широко прийнятим і успішним методом передачі знань і навичок для поліпшення обізнаності бійців про ситуацію і прийняття рішень, часто з використанням технологій віртуальної і змішаної реальності для моделювання складних ситуацій, щоб команди вчилися мислити і діяти в умовах тиску. Аналогічно, дослідники і практики успішно застосовують методи, засновані на сценаріях реальних подій, що траплялися в певних військових операціях в минулому. В обох випадках сценарії забезпечують динамічну обстановку, в якій люди можуть вдосконалювати навички шляхом систематичної практики з відповідним зворотним зв'язком, заснованим на результатах діяльності. Багато сценаріїв, що використовуються для тренування прийняття складних рішень, з невеликими змінами можуть бути перепрофільовані для тренування розпізнавання та регулювання емоцій, в ідеалі

тренуючи ЕІ в поєднанні з когнітивними та поведінковими навичками. Крім того, діяльність на основі сценаріїв надає цікаві можливості для аналізу та оцінки ефективності, які не є легкодоступними при використанні методів суб'єктивного звіту. У напівструктурованих симуляціях конкретні події можуть бути заздалегідь запрограмовані за сценарієм або втручатися в реальному часі керівником заняття, щоб створити тип досвіду, необхідний для тренування конкретної навички. Цей рівень контролю дозволяє проводити пряме порівняння результатів, які можуть бути використані для оцінки і відстеження ефективності діяльності бійця з плином часу. Наприклад, можуть бути створені еталонні сценарії, які включають певну кількість складних подій, що вимагають швидкого прийняття рішень в умовах емоційно напружених обставин. Порівняння результатів дій у цих еталонних сценаріях може бути використано для оцінки набуття та застосування навичок у часі, а також використовуватися для масштабування рівня майстерності. Ключовою особливістю запропонованих контрольних сценаріїв є те, що вони повинні бути здатні точно відображати емоції (у віртуальних персонажах, коли це доречно) та викликати емоційні реакції. Корпус морської піхоти США розробив тренувальний полігон, який може бути налаштований для занурення піхоти у високореалістичні, складні імітовані місії, - Infantry Immersion Trainer (Тренажер занурення піхоти).

Нещодавно ТЗП було модернізовано для забезпечення більш гнучкої підтримки експериментів, включаючи спеціальну мережу з розетками по всьому об'єкту, що дозволяє реалізовувати сценарії, які складаються із спроектованих персонажів та аніматроніки, які повністю відтворюються і підходять для проведення експериментів з високим ступенем контролю. Рольові гравці також використовуються і можуть бути придатними в експериментах, де потрібна більш натуралістична, відкрита взаємодія; це може бути найбільш доцільним в обмеженому наборі еталонних сценаріїв, тоді як існують інші можливості для використання віртуальних персонажів для відпрацювання конкретних навичок, таких як розпізнавання емоцій або відповідна реакція на конкретні емоції. Наразі до складу МІТ входить «Сердита бабуся» - персонаж змішаної реальності, який зображає сердиту афганську бабуся повстанця, розроблений для того, щоб надати бійцям досвід спілкування з персонажами, які не бажають співпрацювати (див. рис. 1). Мета цього віртуального персонажа - створити правдоподібно реалістичну взаємодію, в яку втручаються культурні відмінності (наприклад, мовні бар'єри та гендерні ролі). Цей персонаж здатний діяти і належним чином реагувати на репліки бійців і має обмежені можливості для розмови (41 відповідь з численними варіаціями) рідною мовою регіону, пушту. Її голос, фрази і рухи засновані на афганських рольових іграх в ІТ, щоб гарантувати, що її фрази, жести, ставлення і поведінка є відповідними для корінного афганця. Для більшого занурення, Бабуся має 5 поведінкових станів та 3 ситуаційні реакції, кожна з яких залежить від обраного бійцями способу дій. Наприклад, якщо знайдено контрабанду, вона невтішно плаче, але якщо її допитують, а бійці щойно увійшли або ще нічого не знайшли, вона кричить на них, щоб вони йшли геть. Крім того, технологія змішування анімації була використана для обмеження повторюваної анімації/видимого повторення поведінки, щоб зробити бабуся більш реалістичною. Персонажі змішаної реальності в ІТ є напівавтономними, тому вони мають обмежений набір автоматичних відповідей на певні сигнали, що

спостерігаються системою, але вони також можуть контролюватися лідерами зі станції інструктора/оператора. Хоча технології занурення надають можливість «відпрацювати» бойові дії в імітованому середовищі, такі технології можуть бути ще більше вдосконалені шляхом інтеграції концепцій КН в середовище. Уявіть собі, як за рахунок явного звернення до соціальної, емоційної та психологічної сторони виконання завдань, тренування лідерства та боєготовності можна було б ще більше збагатити, включивши до них 1) Емоційно виразні віртуальні персонажі, 2) Протокол тренінгу із зануренням для навчання ОУ, 3) Психофізіологічне оцінювання та 4) Навчальні інструменти для цілей тренінгу/зворотного зв'язку.

І хоча зараз використання ЕІ впроваджується переважно в підготовці бойових підрозділів блоку НАТО, його впровадження у підготовку військових кореспондентів мобільних прес-груп може відігравати ключову роль у забезпеченні успішного спілкування та ведення інформаційної діяльності в умовах конфлікту або військових операцій. Ось основні аспекти, які стосуються використання ЕІ в цьому контексті:

Співпраця та емпатія: Важливо навчити військових кореспондентів розуміти емоції та стан своїх співрозмовників, включаючи військових, цивільних жителів, та інших учасників конфлікту. Емпатія допоможе встановити довіру та зберегти безпеку під час спілкування.

Емоційне реагування: Військові кореспонденти повинні бути здатні реагувати на стресові ситуації та екстремальні події з розумінням і контролем. Емоційна стійкість і здатність зберігати холонокровність можуть зберегти їхнє життя та забезпечити об'єктивну та достовірну інформацію.

Комунікаційні навички: Ефективне володіння навичками міжособистісного спілкування, включаючи ангажування, активне слухання та виявлення інтересів співрозмовника, допомагає кореспондентам отримувати важливу інформацію та створювати зв'язки.

Сприйняття культурних особливостей: Розуміння емоційних виразів, норм поведінки та культурних контекстів різних груп людей є ключовим для успішної роботи в конфліктній зоні. Це допомагає запобігати непорозумінням і конфліктам.

Кризове керівництво: Військові кореспонденти повинні бути готові до надзвичайних ситуацій і знати, як взаємодіяти з емоційними реакціями і стресом у себе та інших учасників.

Стратегії врегулювання конфліктів: Важливо володіти навичками розв'язання конфліктів та ведення переговорів в емоційно заряджених ситуаціях для забезпечення безпеки та досягнення мети.

Навчання військових кореспондентів емоційному інтелекту сприяє створенню більш професійних і ефективних комунікаторів, які можуть забезпечити більш якісне інформаційне покриття подій в умовах конфлікту, допомагаючи при цьому зберегти довіру та безпеку.

Наукове дослідження ролі емоційного інтелекту в підготовці військових кореспондентів мобільних прес-груп підкреслює необхідність цього аспекту для забезпечення успішного функціонування в умовах військових конфліктів та операцій. Емоційний інтелект відіграє ключову роль у створенні безпечних та довірчих зв'язків з різними групами співрозмовників, сприяючи покращенню

якості інформаційного покриття і підвищенню професійного рівня військових кореспондентів. Оволодіння навичками емоційного інтелекту необхідне для забезпечення успіху у важких та емоційно заряджених ситуаціях, що виникають у ході військової діяльності.

Парій О.О. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ФАКТІВ ЗЛОЧИНІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ВІТЧИЗНЯНИМИ ЗМІ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

«Висвітлення фактів злочинів російської агресії вітчизняними ЗМІ в період повномасштабного вторгнення стає ключовою складовою інформаційного простору, що сприяє міжнародній свідомості, правопорядку та відповідальності перед міжнародними нормами.»

Вказана теза свідчить про важливість вітчизняних ЗМІ в контексті розкриття фактів злочинів російської агресії. Вона може бути поділена на такі ключові аспекти:

- Інформаційний простір: Вітчизняні ЗМІ формують інформаційний простір для внутрішньої та міжнародної аудиторії, дозволяючи розголошувати злочини та порушення прав людини, які супроводжують російську агресію.
- Міжнародна свідомість: Інформація, надана вітчизняними ЗМІ, сприяє підвищенню міжнародної свідомості щодо подій і конфлікту, що сталася, та вимагає міжнародної реакції.
- Правопорядок і відповідальність: Вітчизняні ЗМІ допомагають встановити факти злочинів та порушень прав людини, що сприяє подальшому правопорядку та можливій відповідальності за ці дії згідно з міжнародними нормами.

ЗМІ відіграють ключову роль у розкритті інформації про конфлікти та злочини в контексті російської агресії, що дозволяє світові краще розуміти та реагувати на ці події.

Далі, в контексті даної тези, можна звернутися до наступних важливих аспектів:

- Викриття дезінформації: Вітчизняні ЗМІ відіграють роль у викритті дезінформації, яку може поширювати агресор у спробі вплинути на світову думку. Вони допомагають розрізнити правдиву інформацію від маніпуляцій та фейків.
- Голос для жертв: Вітчизняні ЗМІ можуть стати голосом для жертв російської агресії, дозволяючи їм ділитися свідченнями та долею зі світом, що спонукає до акцій та підтримки.
- Важливість свободи преси: Всесвітня громадська думка та міжнародні організації визнають важливість свободи преси та доступу ЗМІ до інформації в контексті конфлікту, що допомагає встановлювати правду та відповідальність.

Зазначена теза підкреслює важливу роль вітчизняних ЗМІ у висвітленні та аналізі подій, пов'язаних з російською агресією, та їхню вплив на міжнародний контекст і правопорядок.

- Громадський тиск: Інформація, оприлюднена вітчизняними ЗМІ про злочини та порушення прав людини, може сприяти формуванню громадського

тиску на міжнародному рівні для припинення агресії та забезпечення справедливості.

- **Обов'язок влади:** ЗМІ можуть нагадувати владі та міжнародним організаціям про їхні зобов'язання забезпечувати відповідальність та захист прав людини у відповіді на агресію.

Загальна ідея тези полягає в тому, що вітчизняні ЗМІ відіграють важливу роль у розкритті та висвітленні фактів злочинів, пов'язаних з російською агресією, що сприяє інформаційній прозорості, правопорядку і відповідальності на міжнародному рівні.

Прус А.С. (ВІКНУ)

ВІЙСЬКОВІ РЕЧНИКИ, ЯК ПУБЛІЧНІ ПРЕДСТАВНИКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, речники в Збройних Силах України (ЗСУ) відіграють важливу роль у спілкуванні з громадськістю і забезпеченні інформаційної прозорості військових операцій та діяльності ЗСУ.

Основні функції речника в ЗСУ включають:

- **Інформаційна діяльність:** Речник ЗСУ відповідає за надання інформації про події, що стосуються ЗСУ, громадськості та ЗМІ. Вони надають інформацію щодо поточних подій, важливих заяв та новин, пов'язаних із військовими операціями та іншою діяльністю ЗСУ.

- **Комунікація з громадськістю:** Речник ЗСУ спілкується з журналістами, громадськістю та громадськими організаціями, щоб надавати відповіді на запитання, пояснювати військову політику та рішення, а також сприяти взаєморозумінню.

- **Кризовий PR:** У випадку важливих подій або кризових ситуацій, речники в ЗСУ можуть бути включені в роботу з кризовими комунікаціями, щоб керувати інформаційним аспектом ситуації та забезпечувати публічну безпеку.

- **Публічна інформація:** Речники ЗСУ сприяють в поширенні інформації про військову діяльність та досягнення ЗСУ, а також про важливі питання безпеки та оборони для громадськості.

- **Відносини з ЗМІ:** Вони взаємодіють із журналістами та представниками ЗМІ, надаючи їм доступ до інформації та офіційних комунікатів, що стосуються ЗСУ.

Завдання та функції речників в Збройних Силах України можуть також включати:

- **Організація прес-конференцій:** Речники можуть організовувати та проводити прес-конференції, під час яких представники ЗСУ надають офіційну інформацію, відповідають на запитання журналістів та роз'яснюють важливі події.

- **Ведення соціальних мереж:** Речники можуть вести офіційні сторінки в соціальних мережах для активної взаємодії з громадськістю та забезпечення розповсюдження важливої інформації.

- **Розробка інформаційних матеріалів:** Речники готують прес-релізи, інформаційні бюлетені та інші матеріали для ЗМІ та громадськості.

- **Обробка інформації:** Вони відстежують події, збирають і аналізують

інформацію щодо діяльності ЗСУ та подій в країні для подальшого повідомлення громадськості.

- Співпраця з іншими відомствами: Речники можуть співпрацювати з іншими відомствами та органами влади для забезпечення обміну інформацією та координації в інформаційних питаннях.

Речники в ЗСУ виконують важливу роль у підтримці військово-цивільних відносин, забезпечуючи інформаційну прозорість та розуміння щодо діяльності Збройних Сил України серед громадськості та ЗМІ.

Так, в умовах повномасштабної війни в Україні, найбільш популярним серед аудиторії став речник Повітряних Сил України - Юрій Ігнат, який від 10.10.2022 коментував усі ракетні обстріли РФ на території України, а також роботу ППО. Така діяльність виявилась ефективною для суспільства, адже це було першоджерелом щодо обстрілів території України.

Отже, речники в Збройних Силах України являються «провідниками» між армією та суспільством в медіа площині. А саме забезпечують висвітлення діяльності ЗСУ в умовах повномасштабного вторгнення з перших джерел. Речники в контексті медійного забезпечення вносять інтегрований вклад у розвиток Збройних Сил України.

Свиридов А.О. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ МЕДІА ІНФОРМУВАННЯ ПРО БОЙОВІ ДІЇ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН (ПІДРОЗДІЛІВ) ЗСУ ПРОТИ АРМІЇ РФ

Постановка проблеми та актуальність дослідження. На сьогодні злагоджена робота військових медіа є надзвичайно важливою, оскільки від якості та оперативності інформування про бойові дії військових частин (підрозділів) ЗСУ залежить бойовий стан населення країни та особового складу військ та розвиток подій у цілому. Стосовно проблемно-тематичної спрямованості військових медіа фахівці з журналістики впевнені, що медіа мають використовувати всі можливі способи для формування навичок позитивного мислення, а особливо для протидії фейковій інформації, маючи на меті сприяння формуванню критичного осмислення інформації.

Метою дослідження є визначити проблемно-тематичні спрямованості військових медіа інформування про бойові дії військових частин (підрозділів) ЗСУ проти армії РФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемно-тематична спрямованість військових медіа інформування про бойові дії військових частин (підрозділів) ЗСУ проти армії РФ є малодослідженою. Серед журналістів та науковців, які почали розглядати це питання можна назвати таких, як Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний, В. В. Стасюк, Н. О. Марута, М. В. Маркова, В. Петрик, Я. Жарков, М. Дзюба, Ожеван М. А.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Г. Дикун зазначає, що найголовнішою з проблемно-тематичних спрямованостей є морально-психологічне забезпечення, що передбачає організований, чітко спланований вплив на свідомість і всі рівні та елементи психіки – від моральних цінностей до елементарних вмінь та уявлень. Медіа засоби відіграють значну роль у формуванні інформаційно-психологічної підтримки. Це є вкрай важливим, оскільки морально-психологічний

стан населення та особового складу – це ступінь моральної та військово-професійної готовності, психологічної здатності виконати визначені завдання за будь-яких умов обстановки.

Однією із складових такої підтримки є забезпечення боротьби з негативним інформаційно-психологічним впливом. Доктор філософії, професор Ожеван М. А. виділив технології протидії, які має застосовувати держава для запобігання деструктивно-підривного впливу, що наносить фейкова інформація. До цих дій він відносить концептуально-ідеологічні; розвідувально-контррозвідувальні; моніторингово-аналітичні; аналітико-прогностичні; нормативно-правові; організаційно-технічні; оперативні дії.

Під час вибору проблемно-тематичної спрямованості військових медіа при інформуванні про бойові дії військових частин (підрозділів) ЗСУ проти армії РФ слід пам'ятати, що розголошення певних видів інформації в медіа може призвести до обізнаності противника про дії Збройних сил України і негативно вплинути на виконання ними завдань з оборони і захисту нашої країни. Інформація, яку не варто поширювати з міркувань безпеки і щоб не нашкодити операціям ЗСУ є у переліку на сайті Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Наприклад заборонено розголошувати найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районі виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування; чисельність особового складу військових частин (підрозділів) тощо. Важлива особливість інформаційно-психологічних впливів на індивідуальну свідомість полягає в тому, що вони, як загрози, можуть не помічатися й не усвідомлюватися самою людиною.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що медіа мають особливе значення в інформаційно-психологічній підтримці населення та особового складу, особливо при боротьбі з негативним інформаційно-психологічним впливом. Найважливішими проблемно-тематичними спрямованостями є протидія фейковій інформації, висвітлення досягнень на фронті без зазначення стратегічної інформації, матеріали психологічної підтримки.

Турбіль М.Ю. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Інтерв'ю (англ. *interview*) — бесіда, вибудована за певним планом через безпосередній контакт інтерв'юера з респондентом з обов'язковою фіксацією відповідей. В журналістиці є самостійним жанром, що представляє суспільно вагомому новину у вигляді відповідей особи на запитання журналіста та зазначити, що цей жанр журналістики є найкращим методом дослідження особистості.

Проте інтерв'ювання українських військовослужбовців в умовах ведення повномасштабної війни проти Росії має певні особливості, а саме:

В першу чергу варто пам'ятати, що військовослужбовці, це люди, що заслуговують на повагу. Фамільярність та нетактовність у спілкуванні з ними недопустима. Якщо, наприклад, боєць звертається на «Ви», тільки з особистого дозволу військового можна переходити на «ти», під час інтерв'ю.

Старші командири та начальники при роботі з акредитованими цивільними журналістами діють згідно Наказу Головнокомандувача Збройних сил України № 73 від 03.03.2022. Що чітко регламентує як обсяг інформації так і її зміст, що

військовослужбовець-респондент може повідомити. Намагання журналіста витягнути більше інформації аніж це дозволено респонденту неприпустимо через ризик перманентного витоку секретної інформації та невірною її тлумачення у подальшому.

Заборонено цитувати інформацію, що розголошує відомості які можуть призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань.

Слід чітко і точно висловлювати питання до військовослужбовця, без подвійного сенсу та можливості неправильного трактування цього питання як провокативного, що може негативно вплинути на авторитет ЗСУ у суспільстві

Військовий, що є респондентом – не потребує особливого, співчутливого ставлення. Проста розмова з відкритими питаннями та впевненістю у собі інтерв'юера, це те, що гарантовано дасть гарний результат.

Перед початком інтерв'ю слід упорядкувати питання. Побудувати розмову таким чином, аби за невеликий термін часу, який відведено на бесіду, отримати якомога більше інформації у відповідях на поставлені питання.

В процесі спілкування варто уникати протиставлення «цивільний-військовий», інтерв'юер, має розуміти, що він на одному рівні спілкування з військовослужбовцем.

Розмова має бути спокійна, чітка, з короткими фразами, без переживань та драматизму.

Перед початком інтерв'ю слід поставити питання, на яке військовослужбовець точно відповість «так». Аби він остаточно підтвердив свою згоду спілкуватися з журналістом.

Військовий як і людина будь – якої професії буде більш змістовно висловлюватися наприкінці інтерв'ю/

Інтерв'юер має використовувати короткі та чіткі висловлювання, уникаючи довгих плутаних фраз. Військовослужбовець звик до чіткості формулювань та навчений відповідати коротко і по суті питання.

Сьогодні наприклад існують і застосовуються такі правила та заборони, які виникли зовсім нещодавно і були продиктовані особливостями сучасної війни і інформаційного забезпечення. Як то фрази та формулювання, які не варто використовувати під час інтерв'ю з військовим:

1. «Тобі страшно?»
2. «Як ти тут опинився?»
3. «Чи є шанси на перемогу?»
4. «Давайте навалляйте їм там»
5. «Росіяни (орки) не вміють воювати»

Журналістам під час роботи з військовослужбовцями в умовах бойових дій, варто пам'ятати про особисту відповідальність, яку вони несуть під час опрелюднення матеріалів, що стосуються особистої інформації бійця та його підрозділу, а також про міру покарання передбачену за дискредитацію ЗСУ. Та поширення даних, що можуть створити загрозу державній безпеці.

Усвідомлення високої динаміки розвитку воєнної науки, новітнім підходам до організації ведення бойових дій спонукають до більш глибокого дослідження ефективності використання жанрів для висвітлення подій в зонах бойових дій, зокрема такого популярного жанру як інтерв'ю.

СЕКЦІЯ 6 ФІНАНСИ

*Андрієнко О.О. (ВІКНУ)
Грушинський Д.О.Д. (ВІКНУ)*

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З УРАХУВАННЯМ ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ АРМІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

Реформування системи грошового забезпечення військовослужбовців, з урахуванням передового досвіду армій країн-членів НАТО, є стратегічним кроком у модернізації військового сектору України. Аналізуючи системи грошового забезпечення країн-членів НАТО, можна визначити оптимальні методи підвищення мотивації та ефективності особового складу, впроваджуючи високий рівень соціального захисту, а також сприяючи професійному зросту військовослужбовців. Ця реформа також вимагатиме обґрунтованого фінансування та адекватного розподілу бюджетних ресурсів для забезпечення національної безпеки та високої боєздатності військових об'єднань. Врахування передового досвіду країн-членів НАТО в цьому контексті сприятиме зміцненню оборонної потужності України та підвищить її конкурентоспроможність в глобальних викликах сучасності.

Звідси міжнародний досвід підтримки військовослужбовців і їхніх членів сімей стає важливим джерелом вдосконалення системи грошового забезпечення в Україні, з метою підвищення мотивації, професійного розвитку та соціального захисту особового складу Збройних Сил та інших військових формувань України, сприяючи при цьому загальній національній безпеці та оборонній потужності країни.

Реформування системи грошового забезпечення військовослужбовців з урахуванням передового досвіду армій країн-членів НАТО є важливим кроком у вдосконаленні національної оборонної системи. Ця ініціатива спрямована на забезпечення адекватного та справедливого винагородження військовослужбовців за їхню службу, що стимулює мотивацію та підвищує професійний рівень особового складу.

Основні аспекти цієї реформи включають в себе аналіз практик країн-членів НАТО щодо грошового забезпечення військовослужбовців, впровадження сучасних систем оцінки професійних навичок та досягнень військовослужбовців, а також забезпечення соціальних гарантій та підтримки для ветеранів. Додатковим елементом є удосконалення механізмів фінансового стимулювання за досягнення високих стандартів служби та навчання.

Сучасний світовий політичний та військовий контекст вимагає, щоб армії були готові до різноманітних викликів та загроз. Залучення передового досвіду країн-членів НАТО у реформування системи грошового забезпечення може призвести до наступних переваг:

1. Підвищення мотивації військовослужбовців: Порівняно з багатьма країнами-членами НАТО, система грошового забезпечення у багатьох країнах може бути більш мотивуючою для військовослужбовців. Це може стимулювати більшу відданість та залучення до виконання обов'язків. Приклад Німеччини показує, що збільшення грошового забезпечення військовослужбовців може підвищити їхню мотивацію та залученість. Також Норвегія служить прикладом у створенні системи соціального

захисту військовослужбовців та їхніх сімей, включаючи доступ до медичних послуг та житлової допомоги. Реформа має передбачати зростання грошового забезпечення та інших видів компенсації. За досвідом країн НАТО, варто розглянути збільшення базового грошового забезпечення для військовослужбовців.

2. Підвищення професійного розвитку: Передовий досвід країн-членів НАТО включає сучасні методи навчання, технології та підходи до військової служби. Естонії вдалося покращити навички своїх військовослужбовців завдяки інвестиціям у професійний розвиток та навчання. Польща показує, як збільшення оборонного бюджету може підтримати вдосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців. Імплементация цього досвіду може сприяти підвищенню професійного рівня військовослужбовців.

3. Покращення адміністративних процесів: Системи грошового забезпечення в країнах-членах НАТО можуть бути більш ефективними та прозорими. Їхнє впровадження може сприяти зменшенню бюрократії та покращенню адміністративних процесів в управлінні особовим складом Збройних Сил та інших військових формувань України.

4. Збільшення здатності до співробітництва: Спільне використання передового досвіду НАТО може сприяти збільшенню співробітництва між країнами та поліпшенню міжнародної військової координації.

Україна, як країна, яка стикається з сучасними геополітичними викликами, має можливість використовувати передовий досвід країн-членів НАТО. Реформа системи грошового забезпечення, з урахуванням цих прикладів, має потенціал підвищити ефективність військової галузі, забезпечити належну мотивацію військовослужбовців. Це також сприятиме покращенню умов життя для військовослужбовців та членів їх сімей, що важливо для забезпечення національної безпеки та вдосконалення оборонної потужності України.

*Артюшенко О.О. (ВІКНУ)
Кузьменко В.Ю. (ВІКНУ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Передумовою зазначеного наукового пошуку є реформування системи державного управління, у тому числі державного внутрішнього фінансового контролю в Україні через інтеграцію нашої держави у європейську спільноту. Зазначене, насамперед пов'язано з виконанням зобов'язань, які взяла на себе Україна перед іноземними партнерами. Так, станом на сьогодні наша держава перебуває у процесі впровадження державного внутрішнього фінансового контролю відповідно до зобов'язань, взятих у межах реалізації Угоди про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Проте результати у впровадженні внутрішнього контролю на сьогодні залишається недостатнім. Керівники різних рівнів не повною мірою усвідомлюють свою відповідальність щодо забезпечення ефективного управління бюджетними коштами та ресурсами, не розуміють сутності внутрішнього контролю.

Впровадження нової моделі внутрішнього контролю спрямоване на посилення відповідальності керівників за управління і розвиток установ в цілому. Ціль удосконалення внутрішнього контролю – якісне виконання бюджетними установами

завдань з планування та організації діяльності, формування адекватної структури внутрішнього контролю, нагляд за здійсненням внутрішнього контролю та управління ризиками для досягнення мети, і створення системи прийняття рішень, зокрема фінансових, на принципах законності, економічності, ефективності, результативності та прозорості. Запровадження та функціонування системи внутрішнього контролю направлене на ефективне, економне та результативне використання ресурсів, які надаються платниками податків для розвитку та життєдіяльності Збройних Сил України.

У сучасних умовах зростає необхідність подальшого підвищення ролі контролю фінансово-господарської діяльності військової частини ефективного реагування на ризики які з'являються з кожного дня в умовах теперішнього часу зобов'язує відповідних командирів і начальників підвищити якість контролю фінансово-господарської діяльності в цілому та роботу внутрішніх перевірочних комісій зокрема. Оскільки на сьогоднішній день, коли наша країна знаходиться у стані військового конфлікту, питання забезпечення військ та правильного ведення фінансового господарства у військових частинах постає з особливою гостротою.

Правильна організація внутрішнього контролю та проведення ґрунтовного аналізу фінансово-господарської діяльності військової частини є дуже важливими аспектами для забезпечення законності та ефективності ведення фінансово-господарської діяльності у військових частинах.

Внутрішній контроль включає в себе процеси, процедури та системи, призначені для забезпечення ефективного та ефективного управління фінансами та господарською діяльністю військової частини. Це включає в себе розділення обов'язків і повноважень, контроль над доступом до фінансових ресурсів, ведення обліку і звітності, а також інші аспекти, спрямовані на запобігання фінансовим зловживанням і помилкам.

Отже, належна організація внутрішнього контролю та проведення ретельного аналізу фінансово-господарської діяльності є важливими кроками для забезпечення законності та відповідності фінансових процесів у військових частинах. Вони допомагають забезпечити ефективне використання ресурсів і підвищити довіру громадськості та вищих органів влади до військових структур.

Года І.О. (ВІКНУ)

ВВЕДЕННЯ РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЦИВІЛЬНИХ СТРАТЕГІЧНИХ ДРОНІВ

З початком збройної агресії Росії проти України у Збройних Силах України зросла потреба у цивільних стратегічних дронах. Для дотримання належного постачання дронів потрібно переглянути стратегію державних закупівель.

У системі «Прозорро» були опубліковані дані про закупівлі різних дронів для фронту на 893 млн грн. Під час дослідження було відомо про закупівлі дронів на 554 млн грн. Тобто за два місяці військові та різні установи витратили на придбання дронів 340 мільйонів. Це свідчить про те, що потреба у дронах не зменшується і їх продовжують купувати високими темпами.

Для солдата «Мавік» може бути найголовнішою річчю, здатною зберегти життя. Цивільний дрон може скорегувати міномет чи артилерію, підказати розташування ворога, оцінити ситуацію й прийняти правильне рішення.

Перевага цивільних дронів – їхня вартість і серійність. Вони коштують \$4000–5000, тоді як військові БПЛА – від \$50 000 до кількох мільйонів доларів. До того ж

військові дрони не виготовляються масовими партіями в тисячі штук щороку.

Цього року Міністерство оборони України заключило контракт із 16 українськими виробниками БПЛА на близько 20 млн. гривень. У повідомленнях не уточняється, які саме дрони будуть закуповуватись, але, найімовірніше, військові.

Проте якби 10% цієї суми пішли на тактичні цивільні дрони, цього б вистачило, аби придбати ті ж 10 000 коптерів, які за рік купують волонтери.

Для здійснення державних закупівель цивільних стратегічних дронів існують певні процедури та правила, які потрібно дотримуватися:

1. Визначення потреб: перш за все, державний орган або відомство повинно чітко визначити свої потреби щодо цивільних стратегічних дронів. Це включає в себе визначення технічних характеристик, завдань, бюджету та інших важливих параметрів.

2. Пошук постачальників дронів, які відповідають потребам.

Ці пропозиції можуть значно покращити ефективність ведення бойових дій, а також більш доцільного використання оборонного бюджету.

Головань О.О. (ВІКНУ)

Кузьмич О.І. (ВІКНУ)

ЗАРОБІТНА ПЛАТА ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРУ І ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІЛУ

Заробітна плата є надзвичайно важливим та дієвим інструментом, який впливає на активізацію людського фактору та використання трудового потенціалу в сучасних умовах економічного розвитку. Заробітна плата визначає якість життя працівників, стимулює їхню мотивацію та впливає на їх рішення щодо вибору кар'єрного шляху та віддачу у праці. Крім того, вона має значний вплив на ефективність підприємств, їхню конкурентоспроможність та внесок у розвиток економіки загалом. Вона є важливим фактором, що визначає соціально-економічну стабільність та благополуччя нації. Висока заробітна плата сприяє зменшенню бідності та підвищенню якості життя населення. З іншого боку, низький рівень оплати праці може призвести до соціальних конфліктів і нестабільності в суспільстві. Таким чином, заробітна плата має значний соціальний вплив.

Заробітна плата впливає на мотивацію працівників та їхню віддачу у праці. Індивіди реагують на винагороду за свою працю, і величина заробітної плати може бути ключовим чинником, що стимулює їх до високої продуктивності. Додаткові фінансові стимули, такі як бонуси та премії, можуть ще більше підвищити ефективність працівників і залучити їх до досягнення стратегічних цілей підприємства, а також впливає на вибір кар'єрного шляху та підвищення кваліфікації. Висока заробітна плата в певних галузях може спонукати більше людей обирати професії в цих галузях та інвестувати в освіту та навчання, щоб отримати необхідні навички. З іншого боку, низька заробітна плата може призвести до дефіциту кадрів у важливих галузях і гальмувати розвиток суспільства.

Заробітна плата є інструментом для підтримки і підвищення рівня трудового потенціалу. Справедливий та конкурентоспроможний ринок праці, де працівники отримують справедливу винагороду за свою працю, сприяє залученню і збереженню висококваліфікованих спеціалістів. Крім того, відповідна система оплати праці може сприяти розвитку навичок та підвищенню кваліфікації працівників, що, в свою чергу, позитивно позначається на продуктивності і конкурентоспроможності підприємств.

Загалом, можна зробити висновок, що заробітна плата виступає як ключовий фактор

у формуванні мотивації, соціально-економічної стабільності та використанні трудового потенціалу. Вона не лише відображає вартість праці, але й є інструментом, що може стимулювати людей до більш високої віддачі у праці, навчання і розвитку, сприяючи при цьому сталому економічному зростанню та підвищенню рівня життя суспільства

Гудим-Левкович О.В. (ВІКНУ)

ФІНАНСУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ НАУКИ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Станом на сьогодні, важливою задачею є підкреслення необхідності фінансування військової науки та досліджень, із акцентом на те, чому ця сфера є критично важливою для безпеки та стратегічної переваги нашої країни в сучасному геополітичному контексті.

Військова наука та дослідження відіграють надзвичайно важливу роль в забезпеченні безпеки країни і захисту її інтересів. Ці галузі дозволяють нам розробляти та вдосконалювати нові технології, стратегії і засоби військового захисту, що важливо в умовах зростаючого сприятливості загрозам. Однак, для досягнення успіху в цих сферах необхідно значне фінансування.

Завдяки фінансуванню військової науки та досліджень, ми отримуємо можливість розробити нові збройні системи, покращити військовий медичний догляд, розвинути кіберзахист, та багато іншого. Таке фінансування також підтримує найкращих науковців і інженерів, які можуть працювати над проектами, спрямованими на зміцнення нашої національної безпеки.

Необхідно пам'ятати, що фінансування військової науки і досліджень повинно бути здійснюване з відповідністю до етичних та правових стандартів. Важливо приділяти увагу використанню технологій і досліджень в рамках міжнародних норм і дотриманню прав людини.

Висновок полягає в тому, що фінансування військової науки та досліджень є ключовим чинником для гарантування безпеки і стійкості нашої країни. Наша здатність інвестувати в інновації та наукові досягнення в цій галузі визначає наше місце у світовому порядку. Для нас це не тільки питання безпеки, але і засіб забезпечити мир і стабільність.

Данильчук Я.Л. (ВІКНУ)

ВІДПОВІДНІСТЬ СПОЖИВЧОГО КОШИКА

Державна соціальна політика України базується на ідеї соціальних мінімумів: мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, прожитковий мінімум тощо. На основі прожиткового мінімуму запроваджено нову систему соціальних стандартів, що стало ключовим етапом реформування соціальної політики.

Споживчий кошик в Україні має ряд недоліків, які впливають на прожитковий мінімум. Один з головних недоліків полягає в тому, що склад споживчого кошика не був переглянутий протягом тривалого часу, хоча законодавством України передбачено їх перегляд кожні п'ять років. Це призводить до того, що споживчий кошик не відповідає мінімальним потребам людини в харчуванні, зокрема, нормам споживання продуктів харчування. Ця ситуація впливає на вартість прожиткового мінімуму і не відповідає його основному завданню – забезпечити нормальне функціонування організму людини та збереження її здоров'я. Тому існує необхідність у більш прозорому, раціональному та відповідальному процесі перегляду споживчого кошика та прожиткового мінімуму для

відповідності реальним потребам населення.

Вартість споживчого кошика в країнах Євросоюзу (далі – ЄС) та Північної Америки, на відміну від України, визначається не в абсолютних, а у відносних показниках. Суть полягає в тому, що споживчий кошик визначається як фіксований набір продуктів та послуг, які споживає типовий покупець. При цьому споживчий кошик є підставою для обчислення індексу споживчих цін (далі – ІСЦ). При зміні ІСЦ автоматично корегується мінімальна заробітна плата. Таким чином, від досконалості процесу перегляду споживчого кошику в економічно розвинутих країнах та країнах, що розвиваються залежить обчислення ІСЦ, на основі якого визначаються рівні інфляції та бідності.

Крім того, споживчий кошик складається з різних великих категорій, які об'єднують групи товарів та послуг. Кількість позицій в споживчому кошику ЄС та Північної Америки значно відрізняється від українського: в Німеччині це 700 одиниць, у США та Франції – біля 305, у Швейцарії – 1046.

Тому важливо провести перегляд та оновлення споживчого кошика, щоб він відповідав реальним потребам населення, що, у свою чергу, гарантуватиме якість життя та добробуту громадян на високому рівні.

Oles Koval (Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv)

ANALYSIS OF THE EXPENDITURES OF THE MINISTRY OF DEFENCE OF UKRAINE AND THEIR IMPACT ON ECONOMIC GROWTH

Those who do not know the past have no future.

Today, Ukrainians are facing the biggest crisis. The previous crisis was caused by the *destruction* of the Ukrainian People's Republic by the Bolsheviks and the subsequent *genocide* of the Ukrainian people. The cause of the current crisis have been reflected by the systematic and consistent careless approach of officials in the processes of decision-making, as well as the high level of corruption (World... , 2022). In terms of anti-corruption, Ukraine has accumulated 8 points over the past 10 years. This is an indication of the still weak anti-corruption efforts in Ukraine.

The full-scale Russian invasion has united the Ukrainian nation around the fundamental idea of unwavering defence against the totalitarian regime of the Russian Federation. At the same time, there are still contradictions in society regarding the unified interpretation of the events of our nation's historical past. This inconsistency of views is the reason for the doubts that have been formed about supporting a particular vector of development of the Ukrainian international relations with foreign countries, in particular in terms of forming a common security and defence policy, trade and economic cooperation, and political potential. Probably, such cooperation may be hindered not only by public conflicts of interest and legal obstacles, but also by low-intensity and ineffective implementation of Western standards of public administration in the context of decision-making on the distribution and reallocation of budget funds – at the first stage, as well as analysis and control of these and other processes – at the second stage.

It is worth noting that effective state governance depends on the crystallisation of Ukrainians' thinking. The strength and duration of the governing authorities depends on the strength of character and the level of political development of their members and supporters (Rakhmannyi..., 1983). For both political and economic reasons, as well as military ones, Ukraine is still threatened in the future by a repetition of the horrific historical event called the

«Triangle of Death» (Handbook..., 2002). A realistic assessment of the role of the past will allow Ukrainian researchers to use knowledge of the perspectives of the threat to transform decision-making processes in accordance with the principles of independence: confidence, consistency, coherence. This will have a positive impact on the restoration of Ukraine's cultural and historical heritage, economic development, and military strength. It will also strengthen the foundation of interconnection and interdependence between the «three pillars» of state development: resources, capabilities, and instruments. Identification and elimination of critical gaps in the nation's general understanding of historical aspects of state-building in the economic and military sectors is the key to improving the quality of life, increasing the sense of happiness and security.

It is not possible to identify these and other gaps in the context of current research, but the need for a profound transformation of the Armed Forces of Ukraine can be justified. For sure, it could be done with the implementation of advanced standards, in particular, through the practice of countries – European Union and NATO members, as well as some of their partners. Adopting the world's best practices in accumulating resources and their consistent conversion into capabilities is the primary task of the nation in a developing state. Once the conversion stage is completed, capabilities become a kind of instrument of internal and external influence of the state to defend its own cultural and historical interests, maintain sovereignty and territorial integrity, protect human and industrial capital, etc. Consideration of these and other issues leads us to the idea of the importance of optimising the financing of the state's capabilities to use military force. We hypothesise that decision-makers should set clear priorities in developing and maintaining a high level of military capabilities.

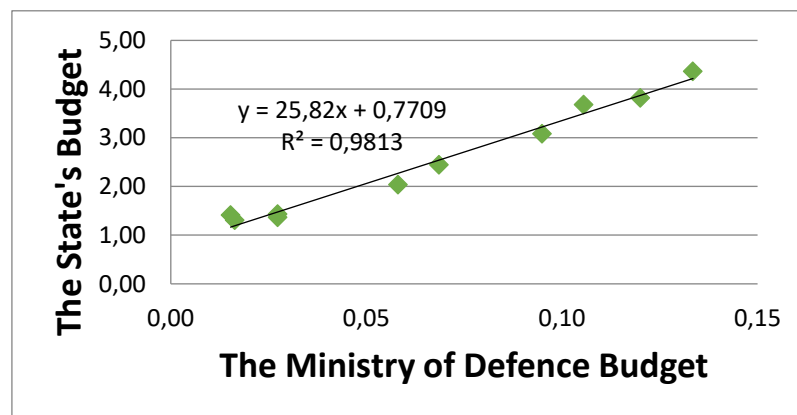
In 1917, the government of the Ukrainian People's Republic faced a number of problems when forming combat-ready units. While in late November and early December 1917 it could count on about 400,000 soldiers, by the end of December and January, the processes of army *disintegration* led to the fact that against the 12,000 Bolshevik army advancing on Kyiv, the Ukrainian People's Republic government was able to put up units deployed in different places with a total strength of about 15,000 soldiers (Soldatenko..., 1999). There was a lack of public administration personnel in the country, and it was necessary to build the state system with the help of people who had the relevant professional knowledge. Certain compromises had to be made to achieve the goal of creating a functioning independent state (Skoropadskyi..., 1995).

«*From now on, we will create our own life*» – the response of the Ukrainian Central Rada to the Provisional Government, 1917 (From..., 2017).

Referring to the events of the past, we can learn a lesson for the present and further prospects for the development of scientific thought. In addition to unity around governance, identity and the direction of movement, the need to systematically strengthen the national security and defence sector is urgent. For example, the possession of a sharp sword is not evidence of its effective use on the battlefield. Effectiveness on the battlefield is expressed in the ability of military commanders and leaders to use force. Providing capabilities is impossible without identifying priority areas for their development. In turn, each of these areas can be represented as a corresponding budget programme (subprogramme) of the Ministry of Defence of Ukraine. Thus, a budget programme is a set of measures aimed at achieving a single goal, tasks and expected result, which are determined and implemented by the budget holder in accordance with the functions assigned to it (Budget..., 2023). One of these measures is the financial support of the Ministry of Defence of Ukraine for the development of capabilities to use military force.

The focus of this study is to show the high level of correlation between the development

of the national security and defence sector and the growth of gross domestic product. This was achieved by correlating the expenditures of the Ministry of Defence of Ukraine with the state budget of Ukraine (gross domestic product) for the period from 2012 to 2021. The data for these years was not chosen at random. The interest was in studying the period before the full-scale Russian invasion of Ukraine. In other words, the interest was in the development of Ukraine's national security and defence sector, and, as a result, Ukraine's economic growth. Thus, it is not possible to establish a causal relationship between the two variables using linear regression, but the order of their relationship can be demonstrated using the linear regression method. Figure 1 shows the adjusted regression line of the relationship between the state budget and the budget of the Ministry of Defence of Ukraine (hereinafter – MoD).

Figure 1: Adjusted regression line. Created by the author

As the budget increases, and thus the MoD's expenditures, the state budget tends to increase: this indicates a positive correlation between the two variables.

98.13% of the variance in gross domestic product is explained by military expenditures through the adjusted regression line. Only 1.87% of the variation in GDP is explained by factors not included in the model.

The equation of the adjusted regression line can be used to estimate Ukraine's GDP if, for example, the budget of the Ministry of Defence is UAH 0.113578 trillion. Under these conditions, the state budget is expected to be UAH 3.703457 trillion. This is a forecast made using the following formula:

$$y = 25,82x + 0,7709$$

This study presents the main drivers of real GDP growth. For example, real GDP can be increased by increasing the production of goods and services. Once both economic growth and military capability development are needed to be observed, an important next step is to analyse the production and export of Ukrainian defence products. It is necessary to identify the indicators that would best describe the performance of Ukraine's military-industrial complex (hereinafter – MIC) and its impact on economic growth and defence capability. It is assumed that the MIC is the sphere of production that can positively influence two sectors of state-building at once – national security and defence, economic growth.

Among other equally important tasks is the need to use forecasting methods to identify the probable trend of further development or reduction of defence production. It is considered that Ukraine's ability to resist existing and possible armed aggression depends on the volume of military production itself and with foreign partners.

The objectives of the following studies are to calculate the probability of success in a prospective military operation. The calculated probability greatly simplifies the decision-making process of officials in conditions of risk and uncertainty. Based on the decisions made, budget allocations are distributed and reallocated to the needs of specific budget programmes (subprogrammes) of the Ministry of Defence of Ukraine. In this process, it is important to optimise financial support in order to achieve efficiency and effectiveness in the use of budget funds, which, in turn, may be limited in terms of a specific area of military capability development.

Indecision can lead to catastrophic consequences, such as the failure of a nation. «Persuasion» of the enemy is possible only with the help of weapons and military equipment. The ability to use available forces and equipment to achieve desired effects is a military capability that requires systematic, consistent and effective improvement. Figure 2 shows the sequence in the process of international recognition of Ukraine as an economically developed country.

Figure 2: The sequence in the process of international recognition of Ukraine.
Created by the author

Лебедєва М.М. (ВІКНУ)
Артюшенко О.О. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Економічна безпека є важливою складовою національної безпеки України. Вона відображає стан захищеності та незалежності фінансових інтересів, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу економічній безпеці. Економічну безпеку будь-якої держави визначають такі фактори, як рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку іноземних країн); характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава; рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери, рівень розвитку бізнес-середовища.

Основними факторами, що впливають є вплив геополітичної ситуації, стан бюджетної політики і ефективність використання бюджетних коштів; розміри державного боргу та аспекти щодо його обслуговування; різкі зміни рівня цін та курсу національної валюти; рівень інфляції; зміни у кількості підприємств та якості виготовлення ними продукції, часта зміна систем оподаткування підприємств та умов розвитку іноземного бізнесу; рівень фінансової освіченості населення. Так, зазначені фактори можуть набувати негативних показників, що створюватиме відповідну проблематику на державному рівні.

Забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного підходу, який включає в себе не тільки економічні, але й політичні, соціальні та військові заходи. Серед шляхів

вирішення є посилення антикорупційного нагляду та підвищення відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів. Це надасть змогу використовувати фінансові ресурси в пріоритетних напрямках, а саме покращення обороноздатності, що суттєво підвищить економічну безпеку; оптимізація системи оподаткування підприємств та створення сприятливих умов для іноземного інвестування, зменшення зовнішньої залежності: розвиток власного виробництва; диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків.

Окремо слід виділити необхідність забезпечення енергетичної безпеки України. В умовах війни з Росією, питання енергетичної безпеки є надзвичайно важливим. Для забезпечення енергетичної безпеки України необхідно диверсифікувати джерела енергозабезпечення, розвивати відновлювані джерела енергії та підвищувати енергоефективність.

*Марій М.А. (ВІКНУ)
Роллер В.С. (ВІКНУ)*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТА БЮДЖЕТНОЇ ЗВІТНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН

Складання фінансової та бюджетної звітності є необхідною практикою в управлінні будь-якої галузі, особливо в сфері оборони, де йдеться про національну безпеку та обороноздатність країни. Це допомагає забезпечити відповідальність та ефективне використання фінансових ресурсів для захисту країни та її громадян. У зв'язку з подіями в Україні, а саме перебування її у стані війни у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни агресора, питання практичних аспектів складання та подання фінансової та бюджетної звітності, є дуже актуальним.

Так як на даний момент наша держава отримує багато допомоги у вигляді грошових коштів та іншої допомоги, для забезпечення обороноздатності, повинно обов'язково бути налагоджена система складання та подання різних форм звітності. Адже це повинно відбуватись правильно та згідно чинного законодавства України, задля реалізації, раціоналізації та правильності використання даних грошових коштів які були надані країнами союзниками. На мою думку, особи які займаються складанням фінансової та бюджетної звітності повинні бути компетентними в даній справі, та повинні вміти правильно та вчасно її подавати у контролюючі органи, а також знати усю необхідну нормативну базу та форми складання будь-якої звітності.

Одним із важливих факторів в її складанні є прозорість та відповідальність. Так як фінансова та бюджетна звітність дозволяє забезпечити прозорість в управлінні фінансами та бюджетними ресурсами в оборонному секторі. Це допомагає уникнути корупції, недоречностей та неефективного використання коштів. Особливу увагу потрібно приділити також контролю за ресурсами. Важливо мати чіткий облік фінансових та бюджетних ресурсів, особливо в сфері оборони, де великі суми коштів витрачаються на забезпечення національної безпеки. Звітність допомагає контролювати витрати та визначати ефективність використання ресурсів. Також важливо зазначити міжнародні стандарти, адже Україна співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері оборони. Дотримання міжнародних стандартів фінансової та бюджетної звітності є важливим кроком для підтримання довіри та співпраці з іншими країнами.

На даний момент також присутній великий публічний контроль. Громадськість та ЗМІ слідкують за витратами у сфері оборони. Публічна доступність фінансової та

бюджетної інформації допомагає громадськості та активістам здійснювати контроль за діяльністю Міністерства оборони. Ми повинні розуміти, що на даний момент ситуація є складною і в нашій державі є дефіцит бюджету, при цьому присутні корупційні дії зі сторони людей які займають високі посади і кошти використовуються ними дуже нераціонально і багато даних про їх використання не відображається. Тому відповідно ми повинні звертати на це увагу, правильно та чітко формувати і висвітлювати дані щодо нашої фінансової та бюджетної звітності. Постійно повинен бути присутній ефективність та розвиток. Аналіз фінансової та бюджетної звітності допомагає виявляти слабкі місця та можливості для оптимізації витрат та розвитку оборонного сектору. Згідно цього ми повинні контролювати та робити певні висновки щодо цього, вживати певних заходів для регулювання управління витратами та використання наших коштів.

Перехід від подання звітності у паперовому вигляді на електронний є невід'ємною частиною сучасного розвитку управління документами та інформацією в системі Міністерства оборони України. Цей процес є актуальним і важливим з багатьох причин. Електронна звітність дозволяє значно економити час і ресурси, які раніше витрачались на друку, фізичну доставку та обробку паперових документів. Перехід до електронної звітності спрощує процес подання та обміну інформацією. Учасники можуть подавати, переглядати та обробляти документи в будь-який час та з будь-якого місця, що сприяє зручності та мобільності. Вона дозволяє зберігати та архівувати інформацію більш ефективно та безпечно, що полегшує доступ до даних в майбутньому. Відмінність від паперової звітності допомагає зменшити споживання паперу, що корисно для навколишнього середовища. Електронна звітність дозволяє використовувати програмне забезпечення для автоматизації обробки та аналізу даних, що полегшує процес прийняття рішень.

Практично кожна країна впроваджує електронну звітність або активно розглядає можливості для її впровадження у великій кількості сфер, включаючи фінансовий сектор, оборонний сектор, урядові органи та бізнес-структури.

Перспектива переходу на електронну звітність залежить від кожної конкретної країни та організації, а також від розвитку технологічної інфраструктури та правового середовища. Однак загальний тренд у світі - це прискорений розвиток та поширення електронної звітності.

Мельников О.В. (ВІКНУ)

Булатова О.А. (ВІКНУ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ВТРАТ ТА НЕСТАЧ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Для виконання покладених конституційних обов'язків, щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості держави, кожне військове формування Збройних Сил України забезпечується матеріальними засобами: озброєнням, бойовим, інженерним, автомобільним, продовольчим, пально-мастильним, речовим та іншим військово-технічним майном, що відіграє ключову роль у виконанні бойових завдань.

Тому ведення достовірного бухгалтерського обліку військового майна, який являється інструментом управління ресурсами та гарантом їх ефективного використання, проведення особовим складом підрозділів військової частини регулярних звірок, а також своєчасне та повне проведення інвентаризації згідно чинного законодавства на сьогодні є особливо актуальним у збереженні ресурсів військової

частини, їх ефективного використання, законного списання та недопущенні можливих зловживань з боку посадових осіб.

Законність списання військового майна, враховуючи наявні бойові втрати, вимагає належної організації дій посадових осіб військових частин відповідно до діючої нормативно-правової бази. Однак слід звернути увагу на фактори які мають місце у створенні перепон в досконалій організації такого процесу, а саме:

1. Недосконалий механізм списання бойових втрат, викликаний перевантаженістю документального підґрунтя та свідомого затягування самої процедури списання що, як наслідок, змушує обліковувати матеріальні цінності яких фактично вже немає;

2. Наявність однотипних, але обов'язкових до складання первинних документів на списання військового майна, які мають різну форму, але одне призначення;

3. Різні підходи до визначення вартості списання втраченого майна у матеріальному та бухгалтерському обліку;

4. Притягнення до відповідальності винних осіб, які нанесли збитки, в частині повного відшкодування заподіяної шкоди в найкоротші терміни а також стягнення збитків з осіб, які є дезертирами чи вважаються зниклими безвісти (випадки, в яких видача інспекторських посвідчень є безпідставною);

5. списання майна залученого в ході бойових дій тощо.

Однак на сьогоднішній день планується ввести зміни до нормативно-правової бази за спрощеною процедурою, а саме:

- списувати засоби ураження, витрачені у ході бойових дій, або на практичних стрільбах на підставі акта про списання, затвердженого командиром окремої роти, батальйону, бригади;

- списувати втрачені внаслідок бойових дій БПЛА вартістю до 1,5 млн грн без отримання погоджень від командування повітряних сил, сил логістики та Міноборони;

- розділяти, розбирати зразки військової техніки, пошкоджені при виконанні бойових завдань, або складові частин, які не використовуються, для відновлення, модернізації чи виготовлення іншої техніки;

- без проведення розслідування списувати за спрощеною процедурою дрони-камікадзе та інші безпілотики, перероблені для виконання завдань з ураження цілей.

Завдяки спрощенню процедури та скороченню строків списання, командири оперативніше отримуватимуть інформацію про потребу у військовій техніці.

Мутерко І.А. (ВІКНУ)

Сизов А.І. (ВІКНУ)

СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

В сучасних економічних системах основним доходом населення є заробітна плата. Перед початком трактування сутності заробітної плати, варто зазначити нормативно-правові акти, в яких вказані права громадян України на працю та її гідну оплату.

Відповідно до статті 43 Конституції України кожен українець має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується; право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом. Згідно з ст. 2 Кодексу Законів про Працю України право громадян

України на працю включає право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру та забезпечується державою. Відповідно до ст. 21 Закону України від 24 березня 1995 року «Про оплату праці» (Далі – Закон) працівник має право на оплату своєї праці відповідно до актів законодавства і колективного договору на підставі укладеного трудового договору між роботодавцем та найманим працівником.

Сутність поняття «заробітна плата» складна і багатогранна, тому в економічній науці є чимало варіантів визначення поняття заробітної плати. Український законодавець трактує поняття заробітної плати відповідно до статті 1 Закону. Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Організація оплати праці працівників в Україні має ряд проблем, які негативно впливають на рівень життя працівників, мотивацію до праці та ефективність виробництва. До основних можна віднести наступні проблеми:

1. Низький рівень заробітної плати. В Україні мінімальна заробітна плата становить 6700 гривень на місяць, що є найнижчим показником у Європі. Це призводить до того, що працівники не можуть забезпечити собі гідний рівень життя, що негативно впливає на їхню мотивацію до праці.

2. Недостатня диференціація заробітної плати. У багатьох галузях економіки існує недостатня диференціація заробітної плати за рівнем кваліфікації, складністю та умовами праці. Це призводить до того, що працівники з високою кваліфікацією та працездатністю отримують заробітну плату, яка не відповідає їхньому реальному вкладу у виробництво і навпаки.

3. Недосконалість системи преміювання. В Україні система преміювання часто є непрозорою та несправедливою. Це призводить до того, що працівники не мають мотивації до досягнення високих результатів праці.

4. Недостатній розвиток системи мотивації до праці. В Україні недостатньо уваги приділяється розвитку системи мотивації до праці, яка б включала не тільки матеріальні, але й нематеріальні стимули. Це призводить до того, що працівники не завжди відчують свою зацікавленість у результатах своєї праці.

5. Недосконала система організації оплати праці працівників на рівні окремих установ, закладів, організацій та військових частин. В Україні на даний час не існує універсальної інтегрованої системи для оплати праці працівників, хоча наша країна є однією з перших у світі по цифровізації та має великий потенціал стосовно цього.

Для вирішення вищевказаних проблем необхідно вжити комплекс заходів, які включатимуть:

1. Підвищення мінімальної заробітної плати до рівня, який забезпечує гідний рівень життя працівникам. Працівник не мусить працювати для того, щоб «вижити» та закрити лише свої базові потреби, а має бути зацікавлений в роботі та на майбутньому кар'єрному рості задля задоволення своїх творчих, соціальних та інших потреб.

2. Збільшення диференціації заробітної плати за рівнем кваліфікації, складністю та умовами праці. Так, в Україні через низьку тарифну ставку першого тарифного розряду та низьких тарифних коефіцієнтів, працівники, які виконують роботу різної складності та вимогливості, отримують однакову заробітну плату, що є несправедливим і неприпустимим для економічного розвитку країни.

3. Вдосконалення системи преміювання, яка б була прозорою та справедливою. В Україні є поширеним випадком виплати премії працівникові, який її не заслуговує,

натомість залишення без премії ефективного та зацікавленого в роботі працівника. Це також є уповільнюючим чинником розвитку підприємства.

4. Розвиток системи мотивації до праці, яка б включала не тільки матеріальні, але й нематеріальні стимули. Дана практика вже давно активно використовується в країнах, що є світовими лідерами, включає в себе такі стимули, як покращенні умови праці, страхування, нагороди, заохочення працівників та ін.

5. Створити загальнодержавну інтегровану систему для оплати праці працівників у вигляді відповідної програми та мобільного застосунку. Організація оплати праці за допомогою даного цифрового рішення це спільна робота трьох ланок бюджетної вертикалі, а саме: фінансового органу – аналіз та загальна перевірка (без внесення даних); галузевого департаменту – перевірка планових показників фонду оплати праці (без внесення даних); розпорядник нижчого рівня – внесення первинних даних.

Отже, в організації оплати праці працівників в Україні є ряд серйозних проблем, які є перепорою для збільшення зайнятості населення, зменшення трудової міграції та зростання ефективності економіки. Найголовніші з них були зазначені та аргументовані. Задля подальшого економічного розвитку та сталості України, життєво необхідно вжити запропоновані заходи. Реалізація цих заходів дозволить підвищити рівень заробітної плати працівників, мотивувати їх до праці та підвищити ефективність виробництва і економіки України в цілому.

*к.е.н. Остапенко О.П. (ВІКНУ)
Фесюк І.М. (ВІКНУ)*

ПРОБЛЕМАТИКА ОБЛІКУ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ З ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Збройні Сили України з моменту свого створення завжди надавали високий пріоритет використанню військового майна особливо під час виконання бойових завдань. Бухгалтерський облік займає одне з головних місць у системі управління військової частини. Він показує процеси обігу, виробництва, розподілу та споживання в даний момент та є інформаційною базою діяльності для характеристики фінансового стану.

Гарантом ефективного використання військового майна, його належного збереження, компенсування втрат та запобігання зловживанням посадових осіб є належно організований облік військового майна відповідно до чинної нормативно-правової бази.

Система обліку військового майна породжує кілька нагальних питань, серед яких найбільш актуальні:

1. Вимога до складання первинних документів на оприбуткування та переміщення військового майна, які хоча є однотипними, але мають різні форми, проте виконують одну функцію, до прикладу: Акт списання чи Акт якісного (технічного) стану відповідно до наказу Міністерства оборони України від 29.03.2021 № 81 «Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту», та водночас Акт списання основних засобів, Акт списання запасів відповідно наказу Міністерства фінансів України 13.09.2016 № 818 «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» та наказу Міністерства фінансів України 13.12.2022 № 431 «Про затвердження типових форм з обліку та списання запасів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання».

2. Неможливість облікувати військове майно до бухгалтерського обліку, якщо його категорія не включена до переліку спеціалізованих служб, особливо це стосується таких випадків, як отримання благодійної допомоги, здобуття трофейного майна, залучення майна відповідно до умов воєнного стану тощо, до прикладу: трофейне майно у вигляді техніки окупанта – БПЛА, та відсутності у військовій частині такої служби як служба безпілотних літальних апаратів.

3. Оформлення результатів інвентаризації та інші випадки що негативно впливають на ведення обліку військового майна та вчасної і достовірної подачі звітності, до прикладу: виникнення пересортиці під час інвентаризації, яка не віднесена до нестач.

Тому на сьогодні особливо актуальними є дослідження та удосконалення питань, пов'язаних із уніфікацією облікових документів між службами матеріального забезпечення та фінансовим органом військової частини:

1)Робота над розробкою та ухваленням уніфікованих облікових реєстрів, які б забезпечували об'єднання вимог бухгалтерського та матеріального обліку у військовій частині.

2)Для полегшення обліку військового майна військовими частинами та врахування особливостей матеріального і бухгалтерського обліку, важливим є впровадження єдиного програмного продукту, який надає можливість автоматизовано працювати на робочих місцях у службах забезпечення і фінансовому органі військової частини.

Вирівнювання на єдині стандарти облікових процесів операцій з військовим майном є невід'ємним фактором подальших досліджень та важливими діями, спрямованими на підтримку та розвиток Збройних Сил України, які на сьогодні є ключовими конституційними органами, що забезпечують свободу та незалежність нашої держави.

Павлік Д.В. (ВІКНУ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН: АНАЛІЗ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальні проблеми оплати праці працівників військових частин є важливою темою, яка вимагає уваги і дослідження. Нижче розглянуті деякі з основних аспектів цієї проблеми:

1. Недостатнє фінансування: Однією з основних проблем оплати праці працівників військових частин є недостатнє фінансування військових частин. Необхідно забезпечити достатні фінансові ресурси для забезпечення належної оплати працівників та покращення умов їх праці.

2. Необхідність якісної підготовки фахівців: Часто працівники військових частин стикаються з проблемами вчасної виплати заробітної плати. Це може створювати фінансові труднощі для них. Недостатня кількість фахівців з відповідною кваліфікацією у військових частинах є основною причиною запізнення виплат.

3. Відсутність компенсації ризику: Робота працівників військових частин пов'язана з великими ризиками для життя та здоров'я. Проте, не завжди існують відповідні механізми компенсації цих ризиків через недостатні виплати або недостатні страхові програми.

4. Відсутність стимулів: Недостатня оплата може призвести до втрати мотивації працівників, що може вплинути на їхню професійну діяльність та готовність компетентно виконувати свої обов'язки.

Перспективи: Для вирішення цих проблем потрібно розглядати проблеми фінансування, оптимізувати систему оплати праці працівників військових частин. Шляхом збільшення розміру заробітної плати, підвищувати якість життя працівників а тим самим і їх сімей.

Пахольчук В.В.

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ЗРОСТАННЯ ПОПИТУ НА ПРОДУКЦІЮ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ЄВРОПІ

Лейтенант-адмірал Королівського флоту Нідерландів Боб Буер, який на даний момент обіймає посаду голови Військового комітету НАТО 16 вересня 2023 року на останній прес-конференції виголосив тезу, що: «Сьогодні начальники штабів оборони висловили стурбованість тим, що в Альянсі виробничі потужності відстають. Терміни доставки зміщуються вправо, а ціни на спорядження та амуніцію стрімко зростають. Зараз ми платимо все більше і більше за те саме. А це означає, що ми не можемо переконатися, що збільшення витрат на оборону дійсно призведе до підвищення безпеки». Він також додав, що «...Наші ліберальні економіки не здатні розставляти пріоритети, які зараз так вкрай потрібні. Йдеться про підтримку фундаменту безпеки, на якому наші економіки можуть процвітати. Довгострокова стабільність має переважати над короткостроковими прибутками...».

Це означає, що розглядаючи короткострокову перспективу у зв'язку із значним зростанням попиту на продукцію оборонного спрямування, яка зумовлена війною, а також слабкою еластичністю пропозиції відбувається значне зростання вартості все нових і нових поставок. В той же час потрібно розуміти, що на метрі прогресивних світових держав має стояти саме досягнення довгострокового інтересу сталого розвитку, а не отримання короткострокових прибутків. Стурбованість даним питанням змушує посадовців піднімати питання про переприоретизацію виробництва.

Велика вартість та низька еластичність попиту є вагомим проблемою. Продукція оборонного сектору є дорогою через високі витрати на дослідження та розробку, виробництво, тестування, сертифікацію, зберігання та доставку. Попит на таку продукцію залежить від політичних, стратегічних та безпекових факторів, а не від ціни, тому у контексті поточної безпекової ситуації у світі дозволяє виробниками ОВТ отримувати надприбутки.

Дане питання постає доволі болучим для України та її партнерів, оскільки ми значною мірою залежимо від постачання озброєння з Європи та США, які в свою чергу розуміють, що відновлення запасів у короткостроковій перспективі призведе до значного зростання оборонних бюджетів. Саме тому надзвичайно важливу роль починає відігравати розвиток та підтримка інститутів військово-технічного співробітництва, ефективного оцінки оборонної економіки держав, а також застосування у разі необхідності конверсії виробництва підприємств цивільного сектору промисловості.

*Прохоров М.П. (ВІКНУ)
Остапенко О.П. (ВІКНУ)*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИБУТТЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Воєнний напад Російської Федерації (далі РФ) на Україну спричинив псування, знищення, втрату майна багатьох підприємств, установ, організацій. Наміри держави,

бізнесу, допомагати Збройним силам України (ЗСУ) активізували передачу, відчуження активів, зокрема основних засобів (ОЗ), суб'єктів господарювання. Це обумовило у 2022–2023 роках внесення Верховною Радою України низки змін в облікове, цивільне законодавство.

Призначення рахунків бухгалтерського обліку полягає в реєстрації, систематизації, накопиченні, узагальненні, збереженні, контролі та передачі інформації щодо змін в об'єктах бухгалтерського обліку та в господарських процесах, які мають місце на підприємстві. Застосування рахунків як одного з елементів методу бухгалтерського обліку надає можливість в зручній формі об'єднати всі факти економічного життя та подавати дані про них у формі, зрозумілій для користувачів.

Для планування та управління ресурсами, безпеки та обслуговуванні, бюджетуванні та фінансовому плануванні у відповідності із принципами бухгалтерського обліку, використання рахунків обліку основних засобів, затверджених у Плані рахунків бухгалтерського обліку в діяльності обліку та поданні звітності військових частин, є необхідним. Рахунки цього класу призначені для узагальнення інформації про наявність і рух основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, довгострокових фінансових інвестицій, капітальних інвестицій, довгострокової дебіторської заборгованості та інших необоротних активів, а також зносу необоротних активів.

Для обліку (ОЗ) згідно Наказу Міністерства фінансів України №1219 передбаченні наступні рахунки:

- Рахунок 10 «Основні засоби» призначено для обліку й узагальнення інформації про наявність та рух основних засобів, які контролюються суб'єктом державного сектору, а також об'єктів інвестиційної нерухомості.

Зауважимо, одним із актуальних питань відображення в обліку вибуття основних засобів внаслідок збройної агресії РФ є: неможливість забезпечення безпечного та безперешкодного доступу інвентаризаційної комісії до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку; наявність / збереження вказаних документів та реєстрів; відсутність можливості документального підтвердження факту знищення, втрати майна, а відповідно і подальша оцінка стану активів для прийняття управлінських рішень.

Пясецька М. О. (ВІКНУ)

Чистик О.М. (НУОУ)

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН: КІБЕРЗАГРОЗИ, ВІЙНА ТА ІНШІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ

Варто зазначити про важливість фінансового забезпечення військових частин і виклики, які стоять перед ними в умовах сучасного світу, де кіберзагрози, війна і інші фактори можуть серйозно підірвати фінансову стійкість оборонних сил.

Однією з основних загроз є кіберзагрози. Вони можуть призвести до збоїв у фінансовій системі військових частин, крадіжок конфіденційних даних і навіть руйнування фінансової інфраструктури.

Війна та конфлікти: війна або участь у великих військових операціях можуть призвести до фінансових проблем. Необхідність витрат на закупівлю озброєння, утримання військових, інфраструктуру та інші аспекти військового бюджету можуть різко зрости.

Наступною загрозою є зміни у політиці та соціальних факторах. Зміни в політичних орієнтаціях країни, а також соціальні фактори, такі як економічна нестабільність чи демографічні виклики, можуть вплинути на розподіл бюджетних коштів, в тому числі військовим частинам.

З метою забезпечення фінансової стійкості військових частин, необхідно враховувати ці виклики і приймати відповідні заходи. Важливо вдосконалювати систему керування фінансами, забезпечувати фінансування відповідно до потреб та підвищувати свідомість щодо кібербезпеки. Тільки в цьому випадку військові частини зможуть ефективно виконувати свої обов'язки та забезпечувати національну безпеку.

Необхідно визначити можливі способи із запобігання вищезазначеним ризикам:

1. Зміцнення кібербезпеки: важливо інвестувати у сучасні кіберзахисти, створювати відокремлені мережі для фінансових операцій та навчати персонал заходам кібербезпеки, включаючи регулярні аудити та тестування.

2. Диверсифікація фінансування: залежність від одного джерела фінансування може призвести до серйозних ризиків. Потрібно розглянути можливість розширення джерел фінансування, включаючи спонсорство від партнерів, меценатів чи різних грантів.

3. Стратегічне планування: необхідно планувати можливі витрати в разі військового конфлікту та розробити стратегію для забезпечення фінансової стійкості в таких умовах. Необхідно регулярно переглядати фінансові плани і аналізувати їх на предмет вразливості.

Завершуючи, варто зауважити, що виклики та загрози фінансовому забезпеченню військових частин є серйозним завданням. Проте з правильними стратегіями та заходами можна запобігти багатьом проблемам і забезпечити стійкість фінансового забезпечення в умовах навколишнього середовища, що постійно змінюється.

Ровінська О.І. (ВІКНУ)

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Станом на сьогодні, кожна держава просуває власні інтереси в різних сферах суспільного життя, зокрема й фінансовій. За сучасних умов процесів інтеграції, стрімкого розвитку міжнародних відносин, процесів глобалізації фінансових ринків та зміни міжнародного порядку місце кожної держави у світовій економічній системі детерміновано розвиненістю та станом економічної безпеки. У часи постійної конкуренції держав за контроль над світовими ресурсами, потужного геополітичного впливу країн лідерів, а також відсутність механізмів захисту країн, що розвиваються, від економічної експансії, постає актуальною проблематика економічної безпеки держави як суб'єкта міжнародних відносин. Велику частку економічної безпеки займає саме фінансова складова, яка за своєю сутністю визначається як фінансова незалежність та спроможність країни протистояти дестабілізуючим чинникам.

Подане питання неодноразово досліджувалось у працях та публікаціях зарубіжних вчених, таких як Маріка де Года, професорка політичних наук, член Нідерландської королівської академії наук, почесна професорка Даремського університету, Великобританія, на рахунок якої загалом понад 50 робіт, в тому числі й на тематику економічної безпеки держави. Крім того, сфера підтримки фінансової компоненти економічної безпеки держави потребує подальшого вивчення та виявлення нових засобів, способів та методів реалізації.

Для будь-якої держави участь у міжнародних процесах, як причина прискорення глобалізації в світі, може призвести до негативного впливу деяких зовнішніх чинників на формування або розвиток національної економіки, зокрема й на фінансовий сектор. Серед загроз, зокрема, можливість втрати суверенітету під впливом економічного загарбання ринків іноземними державами, загострення боротьби за інвестиційні ресурси, поява ризиків, пов'язаних з розвитком транснаціональних корпорацій. Фінансову складову економічної безпеки держави можна визначити як здатність країни проводити незалежну грошово-кредитну політику та забезпечувати стабільне функціонування фінансової системи шляхом повернення міжнародних кредитів, залучення, розподілу та використання іноземних інвестицій. У зв'язку з цим важливими є такі показники фінансової системи, як рівень сформованості ринку цінних паперів та фінансового ринку, основні напрями фінансових потоків та можливості забезпечення їх повернення, розмір дефіциту державного бюджету, вільна конвертованість національної валюти, внутрішні ресурси курсової стабільності, рівень внутрішнього та зовнішнього державного боргу, обсяг золотовалютних резервів тощо.

Зважаючи на важливість поданої тематики, а також динамічність не лише фінансового сектору та економіки, а й загальних світових процесів у цілому, з'являється перспектива розробки нових інструментів та підходів до реалізації заходів економічної безпеки щодо фінансового сектору. Передусім, це стосується нормативно-правового базису, оскільки питання безпеки у даній сфері, а особливо стосовно фінансів, важливо підіймати на міжнародному рівні, через розвиток та появу нових альянсів та дружніх блоків. Процеси всередині таких об'єднань неодмінно впливатимуть та конфронтуватимуть по відношенню до законодавства різних держав світу.

Романюк Т.Ю.(ВІКНУ)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН: ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ, РЕФОРМИ ТА ПОКРАЩЕННЯ

У контексті даного дослідження необхідно розглянути питання, що стосуються перспектив розвитку системи фінансового забезпечення військових частин. В наш час важливо посилювати сектор національної безпеки та оборони України. Для цього Збройні Сили України мають бути належним чином профінансовані, що вимагає нових підходів та інновацій.

1. Використання нових технологій. Один із способів покращення системи фінансового забезпечення – це використання новітніх технологій. Сучасні інформаційні системи та програми можуть допомогти в автоматизації бухгалтерського обліку, плануванні видатків та моніторингу фінансових потоків. Крім того, такі технології можуть забезпечити більшу прозорість та безпеку фінансових операцій.

2. Залучення міжнародної підтримки. Важливо розглядати можливості для залучення міжнародної підтримки. Міжнародні фонди та програми можуть надавати фінансову допомогу для модернізації військових частин та підвищення їхньої готовності. Партнерство з іншими країнами може також сприяти обміну найкращими практиками та ресурсами.

3. Реформи та покращення. Необхідно проводити системні реформи в галузі фінансового забезпечення військових частин. Це включає в себе перегляд бюджетних

процесів, вдосконалення законодавства щодо фінансування та удосконалення контролю за видатками. Також важливо надавати військовим частинам можливість управляти власними фінансами більш ефективно та відповідально.

В заключення, варто зазначити, що перспективи розвитку системи фінансового забезпечення військових частин залежать від поєднання інновацій, міжнародної підтримки та системних реформ. Мета – забезпечити військові частини необхідними ресурсами для ефективного виконання своїх обов'язків та збереження національної безпеки.

Салінська С.В. (ВІКНУ)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СПИСАННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА

У Збройних Силах України правила прийому, видачі і списання матеріальних цінностей регламентовані відповідними нормативними актами. Залежно від кількості, якості, сортності і терміну експлуатації, за суворого дотримання правил упаковки, маркування, вибраковки, усі цінності приймаються, відпускаються і списуються, в разі потреби з участю комісій і представників громадськості.

В Законі України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» зазначено, що військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами установами та організаціями Збройних Сил України.

Відповідно до Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах України» від 29 березня 2021 р. № 81, списання військового майна, закріпленого за військовими частинами, здійснюється у разі:

- набуття непридатного стану (за неможливості або економічної недоцільності його відновлення і використання);

- убування в межах затверджених норм;

- використання на виробничі, господарські та експлуатаційні потреби в межах установлених норм, у тому числі на підготовку зброї (боєприпасів) до зберігання або застосування, виготовлення сумішей, проведення аналізу, виконання будівельних та будівельно-монтажних робіт;

- втрати чи нестачі військового майна за умови, що відновлення його є неможливим або економічно недоцільним, зокрема: 1) виявлення як нестачі в результаті інвентаризації; 2) втрати (знищення, руйнування) внаслідок стихійного лиха або воєнних дій, проведення антитерористичної (миротворчої) операції або внаслідок диверсій; 3) втрати (знищення, руйнування) внаслідок пожежі, катастрофи або аварії; 4) знищення або приведення у непридатний стан за розпорядженням військового командування з метою запобігання загарбанню його противником або з метою попередження та ліквідування епідеміологічних захворювань; 5) знесення будівель (споруд) через недоцільність використання та з метою будівництва на їх місці нових об'єктів.

Варто зауважити, що порядок списання військового майна у Збройних Силах України має певні проблемні питання та потребує подальшого дослідження, з огляду на актуальність даного механізму в сучасних умовах.

КОЛЕКТИВНИЙ ДОГОВІР ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Колективний договір під час військового стану є важливим інструментом захисту прав працівників і забезпечення їх соціальної захищеності. Однак, в умовах війни, виникає ряд проблем, які потребують вирішення. Законодавство України про колективні договори містить ряд актуальних невирішених проблем, які потребують уваги.

Із основних проблем є ризики порушення трудових прав працівників. Внаслідок бойових дій багато підприємств було пошкоджено або знищено, що призвело до скорочення робочих місць і виплати заробітної плати. Крім того, багато працівників були змушені виїхати з місць свого постійного проживання в межах України або за кордон, що також негативно позначилося на їхніх трудових правах.

Ще однією проблемою є відсутність чіткого механізму укладення та виконання колективних договорів. Закон України «Про колективні угоди та договори» (далі – Закон) передбачає, що колективний договір укладається за ініціативою роботодавця або профспілкової організації. Однак, порядок укладення колективного договору не є чітко визначеним. Крім того, Закон не містить механізму вирішення спорів, які виникають у процесі укладення та виконання колективних договорів.

Також є проблеми щодо невиконання колективних договорів. В умовах війни багато підприємств змушені були піти на скорочення витрат, що часто призводить до порушення умов колективних договорів. Наприклад, підприємства можуть скорочувати робочий час, зменшувати розмір заробітної плати або не виплачувати компенсації за відпустки. Щоб вирішити ці проблеми, необхідно внести зміни до законодавства про колективні договори. Ось деякі конкретні зміни, які необхідно внести:

1. Посилити контроль за дотриманням трудових прав працівників. Для цього необхідно розширити повноваження органів державного нагляду за охороною праці та посилити відповідальність підприємств за порушення трудових прав працівників.

2. Необхідно розробити чіткий механізм укладення та виконання колективних договорів. Це дозволить забезпечити своєчасне та ефективне укладання колективних договорів, а також вирішення спорів, які виникають у процесі їхнього укладення та виконання.

3. Необхідно передбачити механізми захисту працівників від скорочення робочих місць та виплати заробітної плати, наприклад, шляхом встановлення мінімального розміру заробітної плати та гарантування збереження робочих місць для працівників, які були призвані до лав Збройних Сил України.

Щоб підвищити ефективність колективних договорів як інструменту регулювання трудових відносин в Україні, пропонується внести такі зміни:

1. Внести зміни до Закону, де чітко визначити поняття «колективний договір», розробити чіткий механізм укладення та виконання колективних договорів, а також посилити механізм забезпечення виконання колективних договорів.

2. Розробити підзаконні нормативно-правові акти, які б деталізували порядок укладення та виконання колективних договорів. Це забезпечить ефективне застосування норм законодавства про колективні договори.

3. Провести інформаційно-просвітницьку кампанію щодо колективних договорів. Таким чином можна підвищити обізнаність роботодавців, працівників та профспілок щодо прав та обов'язків сторін колективних договорів.

4. Передбачити механізми компенсації працівникам, які були змушені виїхати з

місць свого постійного проживання в межах України або за кордон. Це можна вирішити наданням працівникам можливості працювати дистанційно або надання їм компенсації за витрати на проживання та харчування.

Коллективний договір є одним з основних інструментів регулювання трудових відносин в Україні, особливо під час військового стану, тому дуже важливо постійно вносити зміни до законодавства України та вдосконалювати сам механізм для підвищення ефективності регулювання трудових відносин між роботодавцем та робітником, захисту прав працівників та дотримання законодавства.

*Сільчук М.П. (ВІКНУ)
Гуцалюк В.В. (НУОУ)*

ОСУЧАСНЕННЯ ФОРМАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ

Військова частина, як одиниця, є важливою складовою системи управління Сил оборони України, але досі характеризується численними невідповідностями, спричиненими суперечливою законодавчою базою, що потребує негайного процесу модернізації. Модернізація являє собою удосконалення, покращення, оновлення об'єкту, приведення його у відповідність до нових вимог і норм, технічних умов, показників якості.

Військова частина це бюджетна установа, тобто неприбуткова організація, яка функціонує на правах державної власності. Основним завданням обліку в процесі діяльності бюджетної установи є забезпечення своєчасного, точного, повного відображення всіх господарських операцій у документах і використання виділених коштів з бюджетів різних рівнів за цільовим призначенням.

Актуальним питання в даному напрямку є усунення наявних проблем в законодавстві, а саме: відсутність єдиних підходів до розроблення дієвих механізмів удосконалення системи обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів, регрес питання переходу на єдині методологічні засади, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення обліку.

Застосування концептуальної основи бухгалтерського обліку за НП(С)БОДС, розроблених на основі МСБОДС вимагає підвищення кваліфікації бухгалтерських кадрів для правильного застосування положень стандартів. Працівники фінансово-економічних служб військових частин повинні володіти рівнем знань і навичок, які створюють професійну компетентність для виконання службових функцій у рамках нової системи бухгалтерського обліку.

Отже, для вдосконалення бухгалтерського обліку та звітності у військових частинах основними ключовими аспектами є покращення нормативно-правової бази та удосконалення системи, які мають забезпечувати формування національних рахунків із урахуванням специфіки бюджетних установ. Реформування державної облікової системи дало б змогу активізувати роботу з розроблення методологічного забезпечення процесу оприбуткування та складання звітності бюджетних установ. Дотримуючись такого вектору, облік у військових частинах буде сприяти відповідності.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ СИСТЕМИ МІА У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ

У сучасному світі, де інформація та технології швидко розвиваються, програмне забезпечення здійснює вирішальну роль в забезпеченні ефективного управління та оптимізації процесів в різних галузях. Одним із програмних продуктів в даному напрямку є Мікропрограмна Інтегрована Автоматизація (МІА). Від сфери виробництва до бізнесу та державного управління, МІА відкриває нові можливості для автоматизації завдань, зменшення витрат і поліпшення якості прийняття рішень. У військових частинах МІА використовується з 2014 року, найбільш розповсюдженою є в органах ДПСУ та МВС і з часом набирає

Зручність використання МІА полягає в тому, що всі операційні процеси у військових частинах проводяться автоматизовано. Ця інформаційно-технічна система дозволяє спростити процеси бухгалтерського обліку шляхом їх автоматизації, включаючи облік фінансових операцій, податкові зобов'язання, нарахування грошового забезпечення військовослужбовцям, операції з оплатою праці, що в свою чергу включає інструменти для нарахування заробітної плати, обліку робочого часу, відпусток, доплат та надбавок. Це допомагає уникнути помилок та підвищити точність обліку. МІА спрощують обробку та збереження фінансової документації, так як вони дозволяють переходити на електронний документообіг. Це полегшує пошук та доступ до необхідних документів.

Однак на сьогодні існує і ряд недоліків та незручностей, таких як: вартість покупки та встановлення; обслуговування (щомісячне оновлення) так як дана система вимагає постійного оновлення та підтримки, а також питання підготовленості кадрів для роботи з даним програмним продуктом.

Варто запропонувати такі варіанти вирішення цих питань: запровадження оновленої підготовки тих, хто навчається за даним напрямком під час їхнього навчання; проведення додаткових занять з усіма спеціальностями, курсів для підвищення обізнаності працівників фінансово-економічних служб; запровадити у всіх структурах сил оборони України єдине централізоване використання єдиного програмного продукту бухгалтерського обліку.

*Тищенко В.Ю. (ВІКНУ)
Паламаренко О.Ю. (ВІКНУ)*

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ ЧАСТИНІ

Організація фінансового планування у військовій частині є важливим елементом забезпечення виконання поставлених завдань, належного рівня боєздатності, життєдіяльності та соціального захисту особового складу на підставі прийнятих рішень командиром військової частини на повсякденну діяльність, бойову та мобілізаційну підготовку.

Основним фінансово-плановим документом військової частини є кошторис, який підтверджує повноваження щодо отримання доходів та здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання ними своїх функцій та досягнення поставлених завдань відповідно до бюджетних призначень, який складається відповідно

бюджетної класифікації видатків та економічного класифікації видатків, згідно потреб військової частини. На початок бюджетного року Департамент фінансів Міністерства оборони України надає граничні обсяги видатків військової частини на наступний рік, кошториси, плани асигнувань загального та спеціального фонду бюджету, повідомлення до кошторису та планів асигнувань, лімітні довідки про бюджетні асигнування. У зв'язку з розпорядженням заступника міністра оборони України було надано повноваження розпорядникам коштів III рівня затверджувати самостійно кошториси та плани асигнувань за загальним та спеціальним фондами, інформацію про зміни до кошторисів та планів асигнувань на даний момент надають органи Державної казначейської служби України. Можу виділи такі проблемні питання під час фінансового планування військової частини:

- спланована фактична потреба військової частини на наступний бюджетний рік не відповідає дійсності з надання затвердженого кошторису на відповідний рік;
- заявки на допризначення або зменшення бюджетних асигнувань до кінця поточного року за відповідною бюджетною програмою (підпрограмою) опрацьовуються відповідальними за напрямками повільно;
- неправильне визначення кодів видатків за напрямками, в загальному зазначено по КЕКВ, при поданні на погодження благодійної допомоги, субвенцій тощо бувають випадки невірно вказаних кодів видатків, для прикладу за бюджетною підпрограмою 2101020/4 розпорядникам бюджетних коштів надано чітке роз'яснення щодо кожного коду видатків, що облегшує діяльність начальникам фінансових органів військових частин.

Отже, проблемні питання організації фінансового планування у військовій частині свідчать про складність цього процесу та необхідність ретельних заходів для їх вирішення. Недостатня координація між службами, відповідальними за напрямками може призвести до неефективного використання ресурсів. Тому важливе впровадження єдиних норм та заходів, тобто єдиного програмного продукту для Збройних Сил України для забезпечення ефективного фінансового планування.

*Ткачук А.О. (ВІКНУ)
Паславський М.М. (НУОУ)*

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН. ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

В сучасному світі, де безпека та оборона є невід'ємними складовими національного суверенітету, фінансове забезпечення військових частин стає однією з ключових проблем, що впливає на ефективність та готовність армії. Оцінка фінансових ресурсів, видатків та обмежень бюджету, пов'язаних із військовою сферою, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та готовності збройних сил.

Сучасний стан фінансового забезпечення військових частин є предметом розгортаного обговорення як на національному, так і на міжнародному рівнях. Він відображає реальний стан бюджетних видатків на оборону, фінансову стійкість та можливості збройних сил. Дослідження цієї теми дозволяє краще зрозуміти вплив фінансових чинників на ефективність та безпеку країни.

Перше, що потрібно зрозуміти, - це рівень фінансування, який виділяється військовим частинам. Оцінка цього рівня включає в себе регулярний аналіз бюджетних асигнувань та інших джерел фінансування. Наявність достатніх фінансових ресурсів є

важливою для підтримання готовності військових частин і їхньої здатності відповідати на загрози.

Другий аспект, який варто розглянути, - це структура та раціональність видатків. Фінансове забезпечення військових частин повинно бути спрямоване на забезпечення різних потреб, включаючи закупівлю військової техніки, оплату військової зарплати, підтримку інфраструктури та навчання військовослужбовців.

Не менш важливим аспектом є бюджетні обмеження, з якими стикаються військові частини. Бюджетні обмеження можуть впливати на їхню здатність здійснювати необхідні закупівлі та здійснювати необхідні розвиткові програми.

Оцінка сучасного стану фінансового забезпечення військових частин може включати аналіз відомостей про розподіл коштів на основні категорії витрат, визначення ефективності витрат, а також оцінку того, наскільки бюджетні обмеження можуть обмежити можливості військових частин.

У висновку варто підкреслити, що сучасний стан фінансового забезпечення військових частин є критично важливим для національної безпеки. Якщо не буде забезпечено достатній рівень фінансових ресурсів, то це може вплинути на їхню готовність та здатність виконувати свої завдання. Тому важливо здійснювати постійний моніторинг та аналіз фінансового стану військових частин і приймати необхідні заходи для забезпечення їхньої ефективності. Для покращення сучасного стану фінансового забезпечення військових частин рекомендується запровадити ефективну систему фінансового управління для контролю над витратами та забезпечення їх раціонального використання, якісне проведення контролю та аудитів забезпечить попередження виникнення корупційних явищ та неефективного використання бюджетних коштів.

Ткачук Я.Р. (ВІКНУ)

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Управління фінансами у військових частинах стає ключовою складовою у забезпеченні безпеки та обороноздатності нашої країни. Військові операції вимагають значних фінансових ресурсів, і їх неефективне управління може призвести до серйозних наслідків для національної безпеки. Ця тема не тільки актуальна, але й вкрай важлива для забезпечення обороноздатності та ефективності військових дій нації.

Важливість ефективного управління фінансами військових частин простежується в забезпеченні обороноздатності: військові сили є першою лінією оборони країни, і їх здатність функціонувати належним чином вирішується фінансовими ресурсами. Недостатнє фінансування може підірвати готовність військ і порушити національну безпеку.

Прозорість і відповідальність: ефективне управління фінансами вимагає прозорості у розподілі коштів та відповідального витрачання ресурсів. Це сприяє запобіганню корупції та недбалості у витрачанні грошей, що є важливим аспектом національної безпеки.

За оптимізацію ресурсів відповідає принцип бюджетної раціональності, а саме раціональне використання бюджетних коштів. Важливо ефективно розподіляти гроші між потребами військових частин, уникаючи перевитрат і неефективних видатків.

Технологічні інновації: використання сучасних технологій дозволяє оптимізувати

витрати та підвищувати ефективність військових операцій. Інвестиції у нові технології можуть покращити Збройні сили та зробити їх більш обороноздатними.

Отже, ефективне управління фінансами у військових частинах є ключовою складовою національної безпеки, воно гарантує, що військові сили функціонують належним чином і здатні відстоювати інтереси країни в умовах загрози. У світі, де безпека є першочерговою метою, ефективне управління фінансами військових частин стає необхідністю для забезпечення миру та стабільності.

Толмачова С.К. (ВІКНУ)

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Фінансова система є злагодженим механізмом й невід'ємною складовою кожної держави. Вона є ключовим елементом економічної системи країни та відіграє важливу роль у функціонуванні суспільства. Задля підтримки дієздатності цього глобального формування, є потреба в безперервному пошуку інновацій та шляхів самовдосконалення. Розвиток фінансової системи України - це комплексний процес, який потребує координації між урядом та бізнесом для забезпечення стабільності, ефективності та доступності фінансових послуг для всіх громадян та підприємств.

Сучасний стан економічного розвитку України відзначається стійкою фінансово-економічною кризою. Також впливовими факторами є повномасштабне вторгнення Російської Федерації та відголосок ще незабутого COVID-19. Свідченням цих елементів є відсутність балансу у бюджеті, велика кількість упущень у підприємстві, підвищення рівня цін, скромний рівень доходів громадян та скорочення їхнього стану платоспроможності. Одним з глобальних чинників є так звана «Спеціальна військова операція» проти України. Воєнний конфлікт призвів до значного скорочення робочих місць та доходів, зниження купівельної спроможності та обсягів накопичених активів. У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, і 13,5 мільйонів осіб були вимушені залишити свої домівки.

Зважаючи на глобальність проблеми, постає нагальна потреба в модифікації фінансової системи шляхом створення більш стабільної та непохитної її позиції й пошуком новітніх та інноваційних напрямків вдосконалення механізму. Це вимагає тривалої й важливої розробки конкретного плану дій. Цієї ж методики притримується Національний банк України співпрацюючи з Міністерством фінансів України, працюючи над створенням Стратегії розвитку фінансового сектору, що включає в себе досягнення макроекономічної та фінансової стабільності. В розрізі цього питання, необхідно звернути увагу на потребу в підвищенні вимог й корегуванні неактуальних принципів дій, що призводять до економічної регресії. В результаті подолання регресії, фінансова система України отримає змогу керуватись вимогами економічного сектору Європейського Союзу. Притримуючись нових стандартів, Україна оновить застарілий механізм й відкриє для себе низку перспектив й нових можливостей розвитку устрою, що призведе до створення абсолютно нової, удосконаленої структури.

Варто відзначити, що вирішення розглянутої проблеми вимагає комплексного підходу та системних трансформацій у фінансовій системі України. Надзвичайно важливим є впровадження інноваційних стратегій у механізм роботи фінансового сектору, що потребує довготривалого виконання та детального планування кроків.

*Кузьменко В.О. (ДНДІ ВС ОБТ)
Третяк Н.М. (ДНДІ ВС ОБТ)
Яриш І.Ю. (ДНДІ ВС ОБТ)*

ВПЛИВ ВОЄННОГО ЕКОЦИДУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

Негативний вплив воєнного екоциду виражається не лише на продовольчій безпеці України, а і має ефект на фінансову безпеку та суспільне майбутнє всього світу. Наразі це питання є неймовірно актуальним, особливо тоді, коли агресія РФ проти України може вважатися першим у нинішньому столітті випадком цілеспрямованого екоциду під час війни. Грандіозної шкоди воєнний екоцид здійснює на діяльність сільськогосподарських підприємств.

Згідно із розрахунками Центру досліджень продовольства та землекористування при Київській школі Економіки (KSE Agrocenrer), український аграрний сектор зазнав 40,2 млрд доларів США прямих та непрямих збитків внаслідок повномасштабної війни.

Зазначається, що українська галузь сільського господарства зазнала 8,7 млрд доларів прямих збитків (на 2,1 млрд більше, ніж оцінено у листопаді 2022 року). Найбільше збитків, а саме 6 млрд доларів, припадає на знищену та пошкоджену сільськогосподарську техніку і сховища для виготовленої продукції.

Вищенаведений перелік збитків не відображає повної картини втрат, які несуть сільгоспвиробники. Прямі втрати відображають лише знищення матеріальних активів, а до сукупних належать і непрямі. До них можна віднести недоотриманий дохід від зменшення кількості виробленої продукції та додаткові витрати, які виробники змушені нести через війну.

Так, наприклад, наслідки воєнного екоциду на фінансову безпеку країни спричинили збитків сільськогосподарській галузі у 2022 році на суму в 242,56 млрд. грн. До переліку прямих збитків входять: сільськогосподарська техніка (106,58 млрд. грн.), зерносховища (40,43 млрд. грн.), тваринництво (13,32 млрд. грн.), багаторічні культури (12,82 млрд. грн.), фактори виробництва (пальне, добрива, ЗЗР) (3,506 млрд. грн.), та вироблена продукція (69,83 млрд. грн.). Окрім того, сума недоотриманого сільськогосподарського податку у 2022 році становить 32 млн. 702 тис. грн. Сума недоотриманого прибутку сільськогосподарськими підприємствами приблизно становить 1 млрд. 966 млн. грн., що прямо та безпосередньо впливає на фінансову безпеку країни.

Отже, дослідження показали, що воєнний екоцид негативно впливає на фінансову безпеку країни, робить її більш вразливою та чутливою до викликів війни. Це підтверджується обсягами отриманих збитків українських підприємств, сумами недоотриманих доходів структурами бізнесу, порушенням логістичних маршрутів, скороченням експорту готової продукції, зменшенню податкових надходжень до бюджету країни, зростанням розмірів соціальних виплат та допомоги.

Чос Д.О. (ВІКНУ)

СПОЖИВЧИЙ КОШИК В ЖИТТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Споживчий кошик – це мінімальний набір найнеобхідніших для повноцінного життя людини продуктів харчування, товарів непродовольчої групи та різноманітних послуг. Він використовується для визначення рівня прожиткового мінімуму, який є мінімальною сумою грошей, достатньою для задоволення основних потреб людини.

Споживчий кошик в Україні складається з двох частин: продуктового та

непродовольчого кошиків. Продовольчий кошик містить наступні продукти: хлібопродукти (хліб, борошно, макаронні вироби, крупи); овочі (картопля, капуста, помідори, інші); фрукти (яблука, груші, банани, інші); м'ясо та м'ясопродукти (свинина, яловичина, курка, риба); молочні продукти (молоко, сир, сметана, масло); яйця; цукор; чай, кава, какао. Непродовольчий кошик містить наступні товари та послуги: одяг та взуття; побутова техніка та меблі; ліки; транспортні послуги; послуги зв'язку; освітні послуги; культурні послуги; послуги відпочинку та дозвілля.

Споживчий кошик в Україні переглядається щороку. Останній раз він був переглянутий у 2023 році. Споживчий кошик є важливим інструментом для оцінки рівня життя населення. Він дозволяє визначити, чи є достатніми доходи населення для задоволення основних потреб. На основі споживчого кошика визначається рівень прожиткового мінімуму. Цей показник використовується для розрахунку пенсій, соціальних виплат та інших соціальних гарантій. Крім того, споживчий кошик може використовуватися для розрахунку вартості життя в різних регіонах України. Це дозволяє визначити, чи є достатнім рівень доходів населення для задоволення основних потреб у різних регіонах країни.

Споживчий кошик в Україні має ряд проблем. Він не враховує індивідуальні потреби людини. Наприклад, для людей, які займаються спортом, необхідно більше м'яса та овочів. Він не враховує регіональні особливості. Наприклад, в південних регіонах України споживається більше фруктів і овочів, ніж в північних. Він не враховує зміни цін на продукти та послуги. Наприклад, якщо ціни на продукти харчування зростають, то рівень прожиткового мінімуму також повинен зростати. Уряд України працює над вирішенням цих проблем. Зокрема, планується вдосконалити методологію розрахунку споживчого кошика та враховувати в ньому індивідуальні потреби людини.

Отже, споживчий кошик є важливим інструментом для оцінки рівня життя населення України. Він дозволяє визначити, чи є достатніми доходи населення для задоволення основних потреб. Однак, споживчий кошик в Україні має ряд проблем, які необхідно вирішувати.

доц. Шабанова О. (ДНДІ ВС ОБТ)
доц. Плинокос Д. М. (ДНДІ ВС ОБТ)
Івженко І. (ДНДІ ВС ОБТ)

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ПРОВЕДЕННЯ РОБІТ З СЕРТИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ ТОВАРІВ, РОБІТ І ПОСЛУГ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Актуальність проведення робіт з сертифікації та оцінки відповідності товарів, робіт і послуг оборонного призначення зумовлена поступовою гармонізацією систем управління відповідно до стандартів ЄС та НАТО.

Досвід усталеної практики держав-членів НАТО передбачає проведення оцінки відповідності (сертифікації) товарів оборонного призначення встановленим вимогам, за результатами якої виробник отримує сертифікат відповідності. Досягнення взаємосумісності з державами-партнерами в частині озброєння, військової та спеціальної техніки потребує вирішення питання взаємного визнання результатів оцінки відповідності (сертифікації) товарів оборонного призначення.

Досліджуючи діючу нормативно-правову базу в сфері сертифікації та організаційно-економічні підходи до визначення вартості робіт з сертифікації та оцінки

відповідності, необхідні для розробки методики визначення вартості робіт з сертифікації, що є доцільними та необхідними для розробки проєкту методики розрахунку трудомісткості та вартості робіт з сертифікації. В цій сфері одними з основних документів є діючі Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 514 «Про затвердження Правил визначення вартості робіт з оцінки відповідності вимогам технічних регламентів, що виконуються призначеними органами з оцінки відповідності та визнаними незалежними організаціями», наказ Міністерства економічного розвитку від 04.02.2014 № 82 «Про затвердження порядку та розміру оплати робіт з акредитації та моніторингу». Ці нормативні документи визначають механізм розрахунку вартості робіт Національного агентства з акредитації України (НААУ) і органів з оцінки відповідності, що діють в межах технічного регламенту.

Такі підходи до визначення вартості робіт з сертифікації можуть бути використані для визначення вартості робіт з сертифікації та оцінки відповідності товарів оборонного призначення. Товари оборонного призначення на сьогоднішній день не входять до сфери дії технічних регламентів, а тому сертифікація таких товарів відбувається у вигляді добровільної оцінки відповідності. Добровільна оцінка відповідності, згідно з нормами Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», здійснюється на добровільних засадах, в будь-яких формах, включаючи випробування, декларування відповідності, сертифікацію та інспектування, та на відповідність будь-яким заявленим вимогам. Здійснення добровільної оцінки відповідності не вимагається технічними регламентами, а орган з оцінки відповідності залучається до здійснення добровільної оцінки відповідності на умовах, визначених договором між заявником і таким органом. У цьому разі добровільна оцінка відповідності (сертифікація) може проводитися на відповідність об'єкту оцінки відповідності вимогам технічних умов (відповідність на ТТЗ, національних стандартів (в залежності від договору) за окремими характеристиками (параметрами).

Усі фактично виконані роботи із сертифікації оплачуються власним коштом підприємств, організацій, підприємців, які звернулися із заявкою на проведення відповідних робіт, згідно з їх трудомісткістю, незалежно від прийнятих за їх результатами рішень. В кожному випадку оформлюється окрема сертифікаційна угода чи договір.

Питання сертифікації та оцінки відповідності потребує подальшого наукового вивчення, але унормування та затвердження методики розрахунку для встановлення вартості таких робіт, дозволить покращити роботу фінансово-економічних служб, фахівців з сертифікації організацій та установ, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства оборони України та інших міністерств та відомств держави.

Шинаєв Д.О. (ВІКНУ)

Шрамко О.В. (ВІКНУ)

РОЛЬ КРИПТОВАЛЮТ ТА ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ ТА ПІДТРИМКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У світі стрімких технологічних змін та розвитку фінансових інновацій, роль криптовалют та фінансових технологій важно переоцінити. Україна, перебуваючи в умовах війни, не може ігнорувати цей тренд. Ця наукова робота досліджує роль криптовалют та фінансових технологій у війні та підтримці Збройних Сил України, розглядаючи їх можливості та ризики.

Розглянемо наступні можливості залучення криптовалюти для підтримки

Збройних Сил України:

1. Швидкість та оперативність фінансування: Криптовалюти можуть бути швидким та ефективним каналом фінансування Збройних Сил України та благодійних фондів. Операції з криптовалютами здійснюються за лічені хвилини, забезпечуючи миттєву реакцію на актуальні потреби армії.

2. Децентралізованість: Технологія блокчейн дозволяє обходити обмеження на електронні грошові перекази та зняття іноземної валюти, введені через війну. Ця децентралізованість корисна для забезпечення гуманітарної допомоги та постачання військової амуніції.

3. Анонімність та прозорість: Благодійники можуть пожертвувати кошти на підтримку України, не розкриваючи свої ідентифікаційні дані завдяки анонімності криптовалютних транзакцій. Система смарт-контрактів та блокчейн забезпечує прозорість та можливість відстеження цільового використання коштів.

4. Підтримка громадськості та криптоспільноти: Криптоспільнота налічує дуже велику кількість людей, які мають гроші та бажання допомагати Збройним Силам та постраждалим внаслідок збройної агресії. Вони були одними з перших хто перелічував дуже великі суми та закривали актуальні потреби.

5. Цифрове мистецтво та NFT: Творці цифрового мистецтва збирали кошти для України шляхом продажу невід'ємних токенів NFT. Це відкрило нові можливості для збору фінансів та підтримки.

6. Легалізація криптовалют: Українська криптоспільнота очікує новий законопроект, пов'язаний із регулюванням віртуальних активів, який буде гармонізованим із європейськими стандартами.

Разом з тим, варто зазначені можливі ризики такого залучення:

1. Можливість зловживання: криптовалюта може використовуватися для фінансування представників окупаційної влади та їх армії. Відсутність регулювання і анонімність операцій у криптосфері ускладнюють відстеження відправника та отримувача та перешкоджають боротьбі з фінансовими порушеннями.

2. Нерегульованість: Регулювання цифрових активів – це складний процес, та після прийняття нового закону можуть виникнути питання щодо його практичної реалізації та впровадження, на це також потрібен час.

Роль криптовалюти може стати значно більшою, ніж вона є на сьогоднішній день. Ця нова технологія тільки починає свій шлях розвитку, але Україна має демонструвати світу, що ми можемо перемагати не лише на полі бою, а й у сфері розвитку та технологій. Для покращення цих аспектів в Україні потрібно впровадження ефективних механізмів контролю, законодавчої бази та регулювання фінансових технологій. Важливо створити прозорі та чіткі правила, що допоможуть забезпечити безпеку, стабільність та відповідальне використання криптовалют у контексті війни.

*Шрамко О.В (ВІКНУ)
Антонюк А.І. (ВІКНУ)*

ВИПЛАТА ОДНОРАЗОВИХ ДОДАТКОВИХ ВИДІВ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження зумовлена важливістю виплат одноразових видів та додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ під час воєнного

стану.

Грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу ЗСУ, згідно відповідного наказу МОУ, включає: по-перше, щомісячні основні види грошового забезпечення; по-друге щомісячні додаткові види грошового забезпечення і по-третє *одноразові додаткові види грошового забезпечення*. До одноразових додаткових видів грошового забезпечення належать: а). *винагороди* (крім винагороди військовослужбовцям, які обіймають посади, пов'язані з безпосереднім виконанням завдань із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту), *додаткова винагорода на період дії воєнного стану*; б). *допомоги*.

Для здійснення розрахунків, як основних так і додаткових видів грошового забезпечення, враховуються штат військової частини, а також накази - про призначення на посаду та зарахування до списків особового складу, про встановлення та виплату основних і додаткових видів грошового забезпечення, про присвоєння військових звань. Крім вищезазначеного - грошовий атестат або довідка про грошові виплати, за винятком осіб, призваних (прийнятих) на військову службу за контрактом, у тому числі під час проходження строкової військової служби). Одноразові додаткові види грошового забезпечення виплачується військовослужбовцям в місяці видання наказу про виплату або в наступному після місяця, в якому наказом оголошено про виплату (з урахуванням вимог Бюджетного кодексу України).

Аналізуючи Бюджетний кодекс України, відповідні Постанови КМУ та накази МОУ очевидним є те, що виплати одноразових додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців в умовах дії правового режиму воєнного стану набули особливого значення. Залишаючи статус «одноразової» ця грошова виплата набула періодичності у виплатах до завершення дії воєнного стану.

Розмір цієї додаткової винагорода за різну ступінь участі у бойових діях або здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України в межах від 15000 грн до 100 000 грн. в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах.

В результаті проведеного дослідження нормативно-правової бази грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ ми прийшли до висновку, що високу оперативність прийняття українською владою відповідних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів після повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Водночас покращення кількісних та якісних показників грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України забезпечить наступні позитивні перетворення: зробить систему нарахування грошового забезпечення прозорою та зрозумілою для кожного військовослужбовця; створить ефективні стимули для просування військовослужбовців по службі за військовим званням, а не за посадою; покращить заохочення військовослужбовців до довгострокової служби; розширить можливості для ротації військовослужбовців на посадах зі схожими обов'язками; підвищить ефективності та економію використання бюджетних коштів.

Кращий іноземний досвід одноразових додаткових видів грошового забезпечення військовослужбовців потребує подальшого вивчення та наближення чинної системи грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України до стандартів НАТО.

Шульган І.В. (ВІКНУ)

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАРИФНОЇ СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Відповідно до Кодексу законів про працю України, заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Заробітну плату в Україні обраховують з допомогою тарифної системи оплати праці, котра являє собою сукупність тих чи інших нормативів, що регулюють основоположну частину заробітної плати працівників.

Здебільшого вона використовується з метою диференціації розмірів заробітної плати робітників залежно від обсягу їхньої відповідальності, умов праці, кількості та результатів виконаної праці, а також кваліфікації її виконавця. З допомогою тарифної системи установлюють співвідношення між низькими та високими категоріями працівників.

Основними структурними елементами тарифної системи є: тарифно-кваліфікаційні довідники робіт і професій робітників, кваліфікаційні довідники посад керівників, спеціалістів і службовців, тарифні сітки та ставки і схеми посадових окладів, або єдина тарифна сітка.

Одним з основних шляхів удосконалення тарифної системи на підприємствах та установах України є запровадження єдиної гнучкої тарифної системи (далі – ЄГТС). ЄГТС включає в себе запровадження єдиної тарифної сітки, а також системи гнучких тарифних ставок.

ЄГТС мусить будуватиметься на таких засадах:

1. Введення єдиного підходу до класифікації робіт на основі єдиної тарифної сітки.
2. Здійснення розподілу тарифних умов оплати праці робітників в межах кожного розряду за кількома рівнями.
3. Визначення єдиного рівня тарифної ставки по кожному розряду в результаті комплексного оцінювання працівників.
4. Можливість зниження тарифної ставки роботодавцем за результатом звітного періоду на підприємстві.

З огляду на все вищезазначене, єдина гнучка тарифна система дозволить істотно покращити існуючу тарифну систему. За допомогою неї кожен працівник буде краще оцінюватись відносно виконаного ним обсягу роботи, кожен роботодавець під час обрахунку заробітної плати своїм працівникам буде враховувати такі критерії як: новаторство, професійне зростання, самостійність, творчий підхід до виконання роботи, ініціативу, швидкість та якість виконання робіт. У свою чергу, це послужить грандіозним кроком вперед в сфері оплати праці наших працівників.

Петренко М.М. (ВІКНУ)

ПОРЯДОК НАРАХУВАННЯ ТА ВИПЛАТИ ІНДЕКСАЦІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ

Індексація грошових доходів населення – це встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодувати подорожчання споживчих товарів і послуг.

Індексація є державною соціальною гарантією, яка встановлюється з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін.

Правила обчислення індексу споживчих цін для проведення індексації та сум індексації грошових доходів населення встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1078 «Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення», норми якої поширюються на всі підприємства, установи й організації незалежно від форм власності та господарювання, а також на фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників.

Розрахунок самої індексації, оскільки вона покликана захистити доходи населення від інфляції, ґрунтується на індексі споживчих цін (індексі інфляції), який щомісяця публікується Держстатом України.

Для індексації заробітної плати необхідно визначити два показники: базовий місяць та коефіцієнт індексації.

Базовий місяць – це місяць останнього підвищення окладів.

Коефіцієнт індексації обчислюється на базі щомісячних індексів інфляції.

Розрахунок ведеться зростаючим підсумком шляхом перемноження індексів інфляції (поділених на 100), починаючи з місяця, наступного за базовим – до перевищення порогу індексації.

Сума індексації грошових доходів населення визначається як результат множення грошового доходу, що підлягає індексації, на величину приросту індексу споживчих цін, поділений на 100 відсотків. У разі несвоєчасної виплати сум індексації грошових доходів громадян провадиться їх компенсація відповідно до законодавства.

Через війну росії з Україною Законом про Державний бюджет на 2023 рік призупинено нарахування індексації заробітної плати на 2023 рік. Отже, з 1 січня 2023 року до 31 грудня 2023 року роботодавці не зобов'язані індексувати заробітну плату працівника, навіть за умов якщо у працівника виникло на це право.

*PhD Цюкало Л.В. (ВІКНУ)
Андрієнко О.О. (ВІКНУ)*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИПЛАТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІДЙОМНОЇ ДОПОМОГИ

Одним із факторів, які уповільнюють процес організації виплати підйомної допомоги військовослужбовцям ЗСУ сьогодні, є ряд бюрократичних процедур в частині збору відповідного пакету документів на виплату підйомної допомоги, їх погодження та підписання. Крім того, однією з особливостей її виплати є те, що вчасність отримання допомоги залежить і від людського фактору. З метою вирішення даної проблеми, спрощення та прискорення організаційних процесів був розроблений проєкт Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, яким було запропоновано забезпечити діджиталізацію процесу організації виплати підйомної допомоги.

Впровадження цього процесу неможливо без створення та використання спеціалізованого програмного забезпечення, єдиного для всіх військових частин. Одним з напрямків реалізації виступає розробка процесу автоматизації, застосування якого уможливить автоматичний обмін даними між фінансовим органом та відділом персоналу військової частини. Даний процес повинен охоплювати весь перелік дій та засобів, які використовуються під час організації виплати підйомної допомоги військовослужбовцям та членам їх сімей.

Основними завданнями процесу діджиталізації виплати військовослужбовцям ЗСУ підйомної допомоги повинно стати:

- спрощення та чітка регламентація механізму отримання підйомної допомоги військовослужбовцям;
- реалізація веб-форми, а в подальшому функціоналу в особистому кабінеті військовослужбовця в мобільному застосунку із зручним, доступним та зрозумілим інтерфейсом;
- забезпечення принципу «єдиного вікна» для подачі рапорту на виплату підйомної допомоги військовослужбовцем, мінімізація бюрократичних процедур в частині погоджень та збору підписів;
- забезпечення процесу виплати належних коштів військовослужбовцю без прямого «контакту» з посадовими особами, відповідальними за прийняття рішень;
- автоматизація та контроль роботи стройових та адміністративних органів в частині перевірки підстав для виплати підйомної допомоги,
- видання наказу командира військової частини та їх доведення до фінансових органів;
- автоматизація та контроль роботи фінансових органів частині нарахування та виплати підйомної допомоги.
- зворотній зв'язок з військовослужбовцем через повідомлення на вказаний ним e-mail на кожному етапі процесу нарахування підйомної допомоги до етапу зарахування коштів на особистий банківський рахунок військовослужбовця.

СЕКЦІЯ 7
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

Бевза Ю.С. (ВІКНУ)

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ У 2024
РОЦІ

24 лютого 2022 року з початком повномасштабного російського вторгнення указом Президента України №64/2022 в Україні було введено воєнний стан, що вводить можливість обмеження деяких конституційних прав і свобод, що передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводить тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану», а саме частиною 3 статті 11 повноваження Президента України у разі закінчення їх строку продовжуються до вступу на пост новообраного Президента України, обраного після скасування воєнного стану.

Відповідно до частини 1 статті 19 цього ж Закону в умовах воєнного стану забороняються: проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування.

Також варто зауважити, що Конституція України, статтею 38, гарантує кожному громадянину право вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Але це право неможливо надати військовослужбовцям громадянам України, що знаходяться в зоні бойових дій, облаштування виборчих дільниць фактично неможливо поблизу передової через загрозу життю і здоров'ю як виборців, так і працівників цих дільниць.

З цього випливає, що українське законодавство в умовах війни повністю виключає можливість проведення виборів. Метою цього є збереження життя і здоров'я громадян України та недопущення до влади колабораціоністів та їх угруповань.

Допомога західних партнерів Україні вносить неоціненний вклад в майбутню перемогу над росією. Тому саме вони стали першими хто відкрито заявив про необхідність проведення виборів: «Американський народ має знати, що Україна змінилась. У минулому це була дуже корумпована країна», – Ліндсі Грем, сенатор США від Республіканської партії. Далі ж цей кейс підхопили вітчизняні медіа та політики. На мою думку вагання з цього питання є неприпустимими, в умовах надважкої воєнно-політичної обстановки — повномасштабної війни проведення виборів Президента є однозначно недоцільним.

ГУМАНІТАРНЕ РОЗМІНУВАННЯ ЯК НАПРЯМ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

З початком повномасштабної агресії рф проти України російські війська залишили безліч вибухових пристроїв, замаскованих гранат, нерозірваних боєприпасів, які спричиняють загибель людей, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури та завдають значної шкоди навколишньому середовищу.

Як зазначив у своїй промові у Національній раді Австрії В. Зеленський: «174 тисячі квадратних кілометрів українських територій забруднені мінами та нерозірваними боєприпасами. Ці заміновані території удвічі більші за площу Австрії. Це сотні тисяч протипіхотних та протитанкових мін, авіаційних бомб, мінометних снарядів та боєприпасів, які не розірвалися і застрягли в полях».

Ми акцентуємо на важливості як для сьогодення, так і в майбутньому – допомоги Україні щодо розмінування територій як одного із пріоритетних напрямків співпраці влади, бізнесу та міжнародних партнерів. Такий вид допомоги Україні вже обговорюється на міждержавних майданчиках та в спільних проектах українського і міжнародного бізнесу, зокрема на Першій Міжнародній донорській конференції з гуманітарного розмінування України, яка відбулася в Загребі 11-12 жовтня 2023 року.

За інформацією пресслужби Міністерства економіки України: «Міністерство економіки вже сформувало цілісну стратегію інформаційного менеджменту гуманітарного розмінування території України, яка базується на data-орієнтовному підході. Допомагатиме втілити задумане американська технологічна компанія Palantir, яка спеціалізується на аналітиці великих даних». Представник Японського агентства міжнародного співробітництва Наокі Андо запевнив у підтримці і допомозі України з боку уряду Японії в питанні гуманітарного розмінування та щодо відновлення агросектору. Швейцарський уряд виділить понад 100 млн євро на гуманітарне розмінування в Україні впродовж наступних 4 років. А також багато інших країн-партнерів долучилися до постачання машин механізованого розмінування.

Серед іншого зазначимо, що на державному рівні відділом утилізації озброєння, військової техніки та компонентів рідкого ракетного палива Управління відчуження та утилізації надлишкового військового майна Міністерства оборони України розглядається можливість використання мобільної системи екологічної демілітаризації боєприпасів «CASTALIA». Ця система повністю автоматизована і після завантаження боєприпасів не потребує участі людини. Така система відповідає міжнародним стандартам якості ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001 та STANAG 4518.

Нами було проаналізовано корпоративні соціальні стратегії українських та міжнародних компаній та виявлено, що сьогодні в Україні бізнес функціонує в середовищі, що не захищене від впливу зовнішніх факторів, основними з яких є інтенсивні бойові дії та, як наслідок, значна мілітаризація територій, в тому числі посівних площ.

Наприклад, в аспекті реалізації корпоративної соціальної відповідальності компанія «Байер» для організації Fondation suisse de déminage виділила 825 000 євро на придбання великої машини розмінування, що використовуватиметься для очищення території України – насамперед, сільськогосподарських земель – від мін та боєприпасів, що не розірвалися.

Цікавим для нашого дослідження є те, що до повномасштабного вторгнення компанія «Байер» не допомагала державному сектору, але «запити і потреби суспільства змінили вектор і компанія зробила виключенням таку допомогу державі Україна».

Все це дає підстави говорити про вплив збройного конфлікту, як зовнішнього чинника зміни напрямків корпоративної соціальної відповідальності, а відтак – розуміння корпоративної соціальної відповідальності влади і бізнесу не лише як благодійності, як відновлення аграрного сектору, а і як перспективного напрямку об'єднання зусиль в розмінуванні Чорного моря.

*Бойко А.М. (ВІКНУ)
Поплавська А.О. (ВІКНУ)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ВИЗНАНІ ВІЙСЬКОВО-ЛІКАРСЬКОЮ КОМІСІЄЮ НЕПРИДАТНИМИ З ПЕРЕОГЛЯДОМ ЧЕРЕЗ 6-12 МІСЯЦІВ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, збільшилась кількість порушень прав військовослужбовців. Свідченням цього є те, що значна кількість військовослужбовців, отримавши поранення пов'язані із захистом Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України потрапляючи до військового шпиталю проходять лікування та після чого отримують висновок ВЛК: непридатний до військової служби з переоглядом через 6-12 місяців.

Як правило, військовослужбовці, яких визнано непридатними до військової служби з переоглядом через 6-12 місяців, потребують тривалого лікування та/або реабілітації.

Слід зазначити, що відповідно до Положення про військово-лікарську експертизу в ЗСУ, затвердженого наказом Міністерства оборони України № 402 від 17.11.2008 року, під час дії воєнного стану ВЛК може виносити рішення: непридатний до військової служби з переоглядом через 6-12 місяців.

Разом з цим, відповідно до пункту 260 Положення про проходження громадянами України військової служби в Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України № 1153 від 10.12.2008 року зазначено, що військовослужбовці, які перебувають на військовій службі та визнані ВЛК непридатними до військової служби з повторним медичним обстеженням через 6 або 12 місяців підлягають звільненню в запас за станом здоров'я із зазначенням у наказі про звільнення про те, що вони підлягають повторному медичному обстеженню після закінчення відповідного строку.

Водночас, до 21 липня 2023 року (до дня набрання чинності Закону 8169) у законодавстві України відбувалася колізія нормативно-правових актів, оскільки ст.26 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» надавала чіткий перелік підстав для звільнення у воєнний стан, де нічого не згадувалося

стосовно тих, хто має вищезгаданий висновок ВЛК.

Фактично, ця прогалина позбавляла таких військових можливості повноцінно лікуватись, проходити реабілітацію та згодом повернутись до служби у війську або цивільного життя. Проте, чимало правозахисників намагались посприяти внесенню змін до законодавства. Отже, Законом 8169 були внесені зміни до статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», чим була надана можливість звільнитися у запас військовослужбовцям за станом здоров'я на підставі висновку ВЛК про непридатність до військової служби з переоглядом через 6-12 місяців. Разом з цим, вищезазначені військовослужбовці можуть бути повторно призвані на військову службу за власним бажанням на контракт, або по мобілізації.

На наше глибоке переконання, захисники та захисниці повинні мати ефективний захист своїх прав та мати належний правовий та соціальний захист.

Бондар В.П. (ВІКНУ)

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ ВІЙНИ

Забезпечення ефективною відсічі російській збройній агресії передбачає активну співпрацю між військовими формуваннями та громадянським суспільством. Цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-військового співробітництва та полягає у спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур цивільно-військового співробітництва, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військами (силами) визначених завдань.

На тактичному рівні структурні підрозділи цивільно-військового співробітництва в основному взаємодіють з неурядовими організаціями. Наявність та користь вказаних організацій затверджені в параграфі 71 статуту ООН. Вони поділяються на дві категорії: уповноважені та неуповноважені. До першої з означених категорій належать такі організації, які офіційно визнані керівною міжнародною організацією. До другої категорії належать неуповноважені неурядові організації, співробітництво з якими потребує певної обачливості в аспекті розуміння їх джерел фінансування, цілей та завдань [6].

Введення в Україні правового режиму воєнного стану значно вплинула на особливості цивільно-військової взаємодії, надавши їй більш масштабного характеру за участю більшої кількості суб'єктів. Цивільно-військова співпраця, як особливий вид взаємодії, має свої відмінності, які відрізняють її від тих видів взаємодії, що склалися в інших сферах суспільних відносин. Це обумовлено тим, що одним із суб'єктів такої взаємодії є наділений спеціальними рисами та властивостями інститут держави – її збройні сили або інші військові формування, до компетенції яких належить відсіч збройній агресії противника, захист територіальної цілісності нашої держави.

Вказана мета та основна функція військових формувань накладає свій відбиток на особливості їх організації та діяльності, а також на режим обміну інформацією зазначених формувань з іншими суб'єктами. Тому іншою особливістю, притаманною

цивільно-військовій взаємодії, є відмінності у режимі обміну інформацією з партнерами по взаємодії, обумовлені інформаційно-правовим статусом військових формувань. Однак вказане не означає, що взаємодія втрачає свій сенс та цілеспрямованість. Інформаційно-правові обмеження накладають свій відбиток на комплекс прав і обов'язків суб'єктів взаємодії, однак не припиняють її здійснення.

Іншою особливістю цивільно-військової взаємодії за умов правового режиму воєнного стану є активізація в органах військового управління громадських структур, діяльність яких спрямована на допомогу військовим формуванням у додержанні добросовісності, яка значним чином впливає на якість управлінських структур у секторі оборони. Так, при Міністерстві оборони України функціонує Громадська антикорупційна рада як особливий орган, функції якого достатньо наглядно відображують особливості цивільно-військової співпраці.

Слід також сказати, що актуальними проблемами сучасного етапу розвитку системи цивільно-військового співробітництва постають нині удосконалення нормативно-правового підґрунтя означеної роботи, забезпечення надання спеціальних знань в цій сфері військовослужбовцям, які були нещодавно мобілізовані та не мають досвіду участі в означеній діяльності, а також вироблення методологічних підходів до співпраці з інститутами громадянського суспільства, які надають допомогу як цивільним громадянам, так і військовим підрозділам.

Отже основними особливостями цивільно-військової взаємодії нині включають є: а) масштабний характер взаємодії; б) наділення суб'єктів військово-правових відносин додатковими повноваженнями; в) активізація громадських структур, діяльність яких спрямована на допомогу військовим формуванням.

Гавришкевич І.М. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Злочини, вчинені РФ в контексті російсько-української війни, – *jus ad bellum / jus contra bellum* (право на війну / заборона війни) та *jus in bello* (правила ведення війни / право під час війни), – трансформували українську правову систему в галузі міжнародного кримінального права – екстраполювали ефективно та швидко розслідування з притягненням до відповідальності реальних російських військових на лаві підсудних, а не *in absentia* (заочно).

Держава Україна, як гарант дотримання Конституції та міжнародного права, для засудження причетних до вчинення воєнних злочинів у встановленому порядку дотримується усіх процесуальних норм. Враховуючи той факт, що розслідування такого виду злочинів, проводиться органами досудового розслідування Національної поліції, СБУ, ДБР за процесуального керівництва Офісу Генпрокурора, займає достатньо тривалий проміжок часу, а кількість злочинів щоденно зростає – сил і засобів категорично не вистачає. Сектор безпеки і оборони не обмежується зазначеними структурами.

Воєнні злочини на території України – це не лише регулярні ракетні обстріли цивільної інфраструктури, вони вчиняються безпосередньо в районах зіткнення із залученням живої сили. Бойові дії – інтенсивний процес із застосування сил і засобів різного призначення для ефективного знищення ворога. Безумовно, цей факт надихає на інтуїтивні та ментальні погляди щодо

залучення військових до процесу розслідування воєнних злочинів для пришвидшення темпів доказування. Саме ці люди як ніхто знають усі тонкощі війни. Слідство включає не тільки аспекти застосування права, а і процедуру збору, перевірки та оцінки доказів на предмет належності та допустимості. Власне розслідування, умовно, має три стадії досудове, судове і виконання судового рішення. Саме на стадії досудового розслідування залучення військовослужбовців сил сектору безпеки і оборони, що беруть безпосередню участь в активній фазі ведення війни, і є особливою методикою розслідування міжнародних (транснаціональних, транскордонних) злочинів. По суті, кожна фіксована деталь в контексті збройного конфлікту – вагомий внесок в обвинувальну базу при доказуванні. Згідно з ч. 2 ст. 91 КПК доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів. Стороною, що здійснює збирання злочинів виступають сторони, що є учасниками кримінального провадження відповідно до ч. 1 ст. 93 КПК. Зазначені норми кримінального-процесуального кодексу України вказують на те, що до процедури збору доказів може бути залучений не тільки експерт чи слідчий (оперативник) органу досудового розслідування чи юридичний делегат, а й інші представники сторони обвинувачення.

Наразі слід виокремити проблематику ефективного збору, перевірки та оцінки доказів на предмет належності та допустимості в ході кримінального провадження у справах про воєнні злочини за браком кадрів органів досудового розслідування. Інституція доказування воєнних злочинів, до якої входять сили сектору безпеки і оборони, не повинні обмежуватись виключно кадрами органів слідства, а процедура повинна базуватись на основі міжнародного досвіду слідчих дій (forensics operations).

Горбач А.Р. (ВІКНУ)

НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ

Після проголошення незалежності України у 1991 році існували військові трибунали, які в подальшому були перейменовані на військові суди. Проте політика держави була спрямована на оптимізацію витрат на оборонний сектор шляхом скорочення чисельності Збройних Сил України, як наслідок у 2010 році Указом Президента України «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів» військові суди було ліквідовано

У зв'язку із збройною агресією російської федерації на територію України, як ніколи гостро постає питання створення системи військового судочинства, адже звичайні суди не здатні здійснювати правосуддя на належному рівні. Причинами є колосальне навантаження на судей у зв'язку з різким збільшенням чисельності військовослужбовців, а також специфіка складів військових правопорушень.

Так, Указом Президента України «Про загальну мобілізацію» від 24.02.2022 № 69/2022 було оголошено загальну мобілізацію. У ході її проведення, за словами экс-міністра оборони України Олексія Резнікова, до лав Збройних Сил влилися сотні тисяч людей.

Однак, 87 судів не працюють через активні бойові дії або розташування на тимчасово окупованій території. Ще 84 суди не здійснюють правосуддя з 2014 року – йдеться про Крим, а також окуповані території Донецької та Луганської

областей до 24 лютого 2022 року. В сукупності дані фактори свідчать на надмірне навантаження на судову систему, а значить, розгляд справ може затягуватись.

Разом з тим, законодавством України не передбачено, що суддя повинен мати досвід служби у Збройних Силах України. Але, на жаль, судді, які не проходили військову службу, не брали участі у бойових діях не можуть об'єктивно оцінювати дії посадових осіб, адже для цього необхідно знати і розуміти вимоги нормативно-правових актів військового законодавства. До того ж, справи про військові злочини часто пов'язані з державною таємницею, тому для ознайомлення з конкретною таємною інформацією особа повинна мати доступ до державної таємниці. Варто зазначити, що для роботи з документами з грифами секретності необхідні матеріальні носії секретної інформації та спеціальні приміщення, якими наразі не обладнані звичайні суди.

Відповідно до статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом. Незважаючи на це, існує чимало випадків, коли цивільні судді, не розібравшись у всіх нюансах і обставинах військових злочинів, приймають несправедливі рішення. Яскравим прикладом може бути визнання українського військовослужбовця Державної прикордонної служби України Сергія Колмогорова винним в умисному вбивстві за виконання наказу зупинити машину з правопорушниками на блокпосту, внаслідок чого загинула жінка. За рішенням Приморського районного суду м. Маріуполя прикордонник отримав 13 років позбавлення волі за захист блокпоста. Лише Вищий спеціальний суд з розгляду кримінальних та цивільних справ скасував вирок прикордоннику Сергію Колмогорову та звільнив його з-під варті.

Враховуючи вищевикладене, для забезпечення належного рівня захисту прав, свобод та інтересів військовослужбовців у розумні строки необхідно створити військові суди, комплектування яких здійснюватиметься з урахуванням реальних потреб відповідно до чисельності особового складу Збройних Сил України.

Горбачук О.П. (ВІКНУ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРАХУНКУ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Україна сьогодні переживає складні часи. Забезпечення Збройних Сил України та військовослужбовців стало однією з головних задач українського народу та держави. Грошове забезпечення військовослужбовців є важливим елементом у забезпеченні обороноздатності країни.

Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України визначаються постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» (далі – постанова № 704), наказом Міністерства оборони України від 07.06.2018 року № 260 «Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам»(зі змінами).

Відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, та повинно

забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів кваліфікованим особовим складом, враховувати характер, умови служби, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності.

Зокрема, постановою № 704 затверджено: тарифну сітку розрядів і коефіцієнтів посадових окладів військовослужбовців з числа осіб рядового, сержантського і старшинського складу, офіцерського складу (крім військовослужбовців строкової військової служби), осіб рядового і начальницького складу згідно з додатком 1; схему тарифних коефіцієнтів за військовим (спеціальним) званням військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби), осіб рядового і начальницького складу згідно з додатком 14.

Пунктом 4 постанови № 704 в редакції, чинній на момент прийняття постанови, визначено, що розміри посадових окладів, окладів за військовими (спеціальними) званнями військовослужбовців, осіб рядового та начальницького складу визначалися шляхом множення розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року (але не менше 50 відсотків розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом на 1 січня календарного року), на відповідний тарифний коефіцієнт згідно з додатками 1, 12, 13, 14.

Згодом постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 року № 1038, яка застосовується з 01.10.2020 року, примітки в додатках 1, 12, 13 і 14 до постанови № 704 викладені в новій редакції, відповідно до якої посадові оклади за розрядами тарифної сітки визначаються в порядку, встановленому пунктом 4 постанови від 30 серпня 2017р. № 704.

Спірним є питання застосування положень пункту 4 в співвідношенні до п. 1 Примітки Додатку 1 та Примітки Додатку 14 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб», а саме визначення розрахункової величини для обчислення посадового окладу та окладу за військовим званням.

Станом на час прийняття Постанови № 704, пункт 4 зазначено постанови передбачав, що розміри посадових окладів, окладів за військовими (спеціальними) званнями військовослужбовців, осіб рядового та начальницького складу визначаються шляхом множення розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року (але не менше 50 відсотків розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом на 1 січня календарного року), на відповідний тарифний коефіцієнт згідно з додатками 1, 12, 13, 14.

У свою чергу додатки 1, 12, 13, 14 до п. 4 Постанови № 704 містять примітки, у яких в якості розрахункової величини зазначений розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року (але не менше 50 відсотків розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом на 1 січня календарного року).

В Додатках 1 та 14 до Постанови № 704 у вигляді таблиці зазначені відповідні тарифні коефіцієнти. Вказані Додатки також мають примітки

пояснювального характеру. Зокрема, у цих примітках наведена інформація щодо арифметичної дії (множення), яка застосовується при обчисленні розмірів посадових окладів та окладів за військовим (спеціальним) званням, в залежності від відповідних тарифних коефіцієнтів, та наведені правила округлення розрахунків.

Разом з цим, примітки за своїм змістом та призначенням є такими, що лише роз'яснюють механізм (формулу) обчислення посадового окладу та окладу за військовим (спеціальним) званням. Тобто, примітка до нормативно-правового акту носить інформаційний характер та не може містити норм права.

В подальшому Постановою № 103 внесено зміни до Постанови № 704 та пункт 4 викладено в новій редакції, а саме: виключено вимогу щодо обрахування посадових окладів, окладів за військовими (спеціальними) званнями виходячи із розрахункової величини «розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року (але не менше 50 відсотків розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом на 1 січня календарного року)», вказавши цю розрахункову величину як «розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня 2018 року».

З огляду на викладене згідно з Постановою № 704 розрахунковою величиною для визначення розмірів посадових окладів та окладів за спеціальним (військовим) званням, як складових грошового забезпечення військовослужбовців, що проходять військову службу, є саме розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, визначений законом на 01 січня 2018 року.

*Жуков І.О., Світенко М.І. (ДНДІ ВС ОВТ)
Семироз А.О., Шабанова О.В. (ДНДІ ВС ОВТ)*

ПОЛІТИКА СТАНДАРТИЗАЦІЇ НАТО

Політика зі стандартизації НАТО націлена на розроблення та запровадження процедур, проектних рішень та термінології з метою досягнення необхідного рівня гармонізації та взаємосумісності, що є обов'язковою умовою членів Альянсу, для надання рекомендацій в рамках багатонаціонального співробітництва.

Нормативними документами НАТО передбачено три рівні стандартизації:

1) сумісність (compatibility) – це здатність двох та більше підрозділів чи предметів постачання (частин обладнання, матеріалів) до функціонування в одній системі або середовищі без взаємного втручання;

2) взаємозамінність (interchangeability) – це здатність двох та більше підрозділів чи предметів постачання, які мають однакові функції чи характеристики, бути заміненими одне одним без переозброєння або перенавчання (стосовно підрозділів) чи перероблення або дороблення (стосовно предметів постачання);

3) уніфікованість (commonality) – вищий рівень стандартизації, тобто реалізована здатність груп або окремих осіб, організацій або країн використовувати загальні доктрини, процедури або обладнання.

Діяльність НАТО зі стандартизації ґрунтується на принципах:

- всеосяжного та системного підходу;
- своєчасності;
- зобов'язання щодо запровадження стандартів НАТО;
- прозорості;
- використання цивільних стандартів;
- послідовності і узгодженості;
- термінології.

Документи зі стандартизації НАТО регламентують загальні правила, визначають спільний порядок дій, закріплюють єдину термінологію і встановлюють умови уніфікації технічних процесів, а також озброєння та військової техніки, іншої матеріальної частини збройних сил Альянсу та країн-партнерів. Стандарти НАТО об'єднанні в складну і взаємопов'язану ієрархію керівних документів Альянсу, що мають утворювати «систему систем» стандартів.

Стандарти НАТО покликані забезпечити взаємодію між різними видами збройних сил, збройними силами різних країн для досягнення взаємосумісності.

Загалом запровадження стандартів НАТО – це не є виключно зобов'язання ЗС України, а навпаки конкретна цілеспрямована робота всіх складових сектору безпеки та оборони.

к.ю.н. Звоненко О. О. (ВІКНУ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Верховна Рада України 288 голосом «за» з 307-и прийняла в цілому проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» (№7124) ще 04.03.2022 року.

І хоча Законом посилено відповідні покарання за привласнення чужого майна на полі бою або використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи шляхом пограбування людей, в тому числі вбитих або поранених проблема залишається нагальною.

Законом внесено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабїж», ст. 187 «Розбїй», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподїяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими кваліфіковано дані діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану за частинами 4 відповідних статей.

Законом внесено зміни до ст. 432 «Мародерство» Кримінального кодексу, якими встановлено відповідальність у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Згідно з ст. 432 Кримінального кодексу України (далі – КК України) мародерство – це «викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених». Отже, положення КК України відносять мародерство до військових кримінальних правопорушень, склад якого міститься в ХІХ розділі, що має назву – «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби».

Аналізуючи фактичні обставини, які склалися, можемо помітити, що під час війни багато громадян вживають поняття «мародерство» в іншому розумінні, охоплюючи ним не лише злочини, вчинені військовими, але й цивільними, які

розкрадають майно, використовуючи несприятливий період для всієї країни – воєнний стан. Не погодимося, бо це не є коректним вживанням.

Коло суспільних відносин, що підпадають під ознаки мародерства, є значно вужчим, бо для кваліфікації кримінального правопорушення як мародерства необхідно, щоб майнове кримінальне правопорушення було вчинено: 1) військовослужбовцем; 2) на полі бою; 3) щодо речей убитих чи поранених. Без цих, у своїй сукупності, ознак не можна говорити про наявність складу мародерства у діях винного. В іншому випадку, протиправне посягання буде спрямоване саме на відносини власності. Отже, громадяни помилково називають мародерами тих, хто вчиняє такі правопорушення, як крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України) та привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), ототожнюючи ці суспільно небезпечні діяння.

Під час воєнного стану збільшилась кількість вчинення всіх зазначених вище протиправних діянь, постало питання про необхідність юридичної реакції на ці явища.

Льчук А.В. (ВІКНУ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ ДО УЧАСТІ У СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ДІЯХ

У сучасному світі Військова служба правопорядку відіграє суттєву функцію у збереженні стабільності та захисту громадян. Один із суттєвих аспектів роботи цих підрозділів включає їх залучення до стабілізаційних дій в умовах надзвичайних ситуацій.

Ключовою засадою є послідовна організація керівництва та структура виконавчого управління. Підрозділи Військової служби правопорядку повинні мати визначений порядок, який відображає їхні функції та обов'язки в стабілізаційних діях. Це сприяє уникненню конфліктів та забезпеченню координації під час даних заходів.

Наступним, не менш важливим, аспектом є дотримання законів та визнання правомірності втручання підрозділів Військової служби правопорядку у стабілізаційних операціях. Законодавча основа повинна передбачати відповідні компетенції та правила для залучення цих підрозділів. Вони мають діяти відповідно до закону, з дотриманням прав людини та міжнародних вимог. Це сприяє підвищенню довіри до дій Військової служби правопорядку від міжнародної спільноти.

Суттєвою складовою є також тренування та спеціальна підготовка підрозділів Військової служби правопорядку до стабілізаційних операцій. Це включає в себе: вивчення принципів дій подібних заходів, міжнародних норм та стандартів, тактичних навичок, включаючи співпрацю з цивільним населенням, співпрацю в команді, взаємодію з гуманітарними організаціями та місцевою владою, повагу до культури та мови місцевого населення, здатність керувати емоційним станом, медичну підготовку та підтримання фізичної готовності для виконання виснажливих завдань. Саме така підготовка сприяє забезпеченню ефективності та безпеки стабілізаційних заходів.

З урахуванням раніше наведених пунктів, важливим аспектом є також міжнародне право та виконання міжнародних норм під час участі підрозділів Військової служби правопорядку у стабілізаційних діях. Міжнародні угоди, конвенції та норми встановлюють правила ведення війни та управління конфліктами, а також обов'язки та права усіх учасників. Дії підрозділів Військової служби правопорядку мають відповідати цим міжнародним вимогам.

Також необхідно дотримуватися принципів міжнародного гуманітарного права, зокрема захисту мирних жителів у конфліктних обставинах. Підрозділи Служби правопорядку також повинні мати відмінну підготовку для виконання гуманітарних завдань, які включають надання першої медичної допомоги, евакуацію цивільного населення та забезпечення безпеки гуманітарних операцій.

Надважливим питанням є застосування юридичної відповідальності. У разі порушень прав людини або міжнародного гуманітарного права під час стабілізаційних дій, винні особи повинні бути притягнуті до відповідальності перед міжнародними або національними судами. Це необхідно для забезпечення непорушності цих операцій від критики та неправомірних акцій.

Підсумовуючи, організаційно-правові засади залучення підрозділів Військової служби правопорядку до стабілізаційних дій визначають фундамент для їхньої роботи. Вони повинні забезпечувати не тільки ефективність, але й законність та непорушність цих дій.

*д.в.н., проф. Кириленко В.А. (ЦУВО ГШ ЗСУ)
к.ю.н., доц. Літвін Ю.І. (НАДПСУ)*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

24.02.2022 росія розпочала повномасштабне збройне вторгнення в Україну, після чого Президент України В. Зеленський постановив ввести в Україні воєнний стан (ВС). Нормативно-правове регулювання ВС ґрунтується, зокрема, на ЗУ «Про правовий режим воєнного стану». (2015), який визначає зміст правового режиму ВС, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах ВС, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Згідно даного закону ВС представляє собою особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Аналіз нормативно-правового регулювання ВС у сучасних умовах боротьби із військовою агресією рф свідчить про необхідність у формуванні нових підходів до визначення структури військового права України

(ВПУ). ВПУ як комплексна галузь національного права, здійснює регулювання військово-публічних відносин, суб'єктами яких є не лише військовослужбовці, але спеціально-визначені законом органи державної влади та управління, військові частини та установи, органи військового управління. ВПУ забезпечує вирішення питань устрою ЗСУ та інших військових формувань, порядку їх комплектування і проходження військової служби, прав, обов'язків і відповідальності військовослужбовців, а також питання військового управління, охорони військового правопорядку, економічної та господарської діяльності військових частин та організацій тощо. Військове право України засновується на положеннях Конституції України, де передбачено обов'язки громадян України щодо захисту держави, функції Збройних Сил та інших військових формувань України, компетенцію органів державної влади в галузі військового будівництва та керівництва сектором безпеки і оборони. Найважливішою у згаданому контексті є стаття 17 Конституції, відповідно до якої «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». Військове право є невід'ємним складним утворенням цілісної системи українського права. Структура ВП включає дві основні підсистеми: публічно-правову (відносини, пов'язані з функціонуванням ЗСУ та ін; з оборонним плануванням, демократичним цивільним контролем тощо) та приватно-правову (пов'язані з проходженням військової служби як окремого виду державної служби, з соціально-правовим захистом військовослужбовців). Первинним структурним елементом ВП є військово-правові норми, особливістю яких є комплексний характер деяких з них (поєднання з елементами норм ВП елементів норм конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного та інших галузей права. Базовим рівнем поєднання правових норм є інститут права – сукупність військово-правових норм, призначених для регулювання окремих якісно однорідних військово-правових відносин. Система військового права включає правові інститути військової служби, демократичного цивільного контролю, операційного права, правового забезпечення діяльності військ (сил) та ін. Таким чином, на підставі викладеного, вважаємо за доцільне в структурі інститутів ВП виділити крім інститутів підінститути, особливість яких пов'язав із функціонуванням воєнного стану.

*Кобець Я.В. (ВІКНУ)
Архінов Є.О. (ВІКНУ)*

ВАЖЛИВІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В РОЗБУДОВІ АРМІЇ

Зважаючи на те, що Україна як незалежна держава є доволі молодою країною, яка довгий час була в тісних економічних, політичних та культурних стосунках із країною-агресором Російською Федерацією і розбудовувала свою армію та нарощувала військовий потенціал, спираючись на досвід та знання, здобуті в період функціонування у складі Радянського союзу, дуже гостро постало питання розвитку військової освіти та науки відповідно до стандартів економічно розвинених країн, у тому числі країн-членів НАТО, однією з яких Україна прагне стати в найближчому майбутньому.

У період до 2014 року наша держава не на достатньому рівні розвивала військовий потенціал, оскільки не вбачала загрози з боку сусідів, що стало національною проблемою на шляху до захисту територіальної цілісності та

недоторканності України постійним особливим складом Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства України від незаконних збройних формувань та російської армії на сході України. Саме з того часу почалась розбудова армії у всіх її аспектах, починаючи з комплектування особовим складом, озброєнням та технікою до підготовки високо-кваліфікованих офіцерів та сержантів для ефективного управління.

Однією з найбільших проблем військової освіти й науки на даний час є залишки застарілої радянської системи освіти та виховання особового складу, включаючи офіцерів, підготованих відповідно до цієї системи. Значна частка вищезгаданих військовослужбовців не бажає отримувати нові знання та навички відповідно до сучасних стандартів, чим деморалізує особовий склад, через що частішають випадки невиконання наказів, опору командирів, адміністративних та кримінальних правопорушень, самокаліцтва та суїциду. Особливо з моменту повномасштабного вторгнення Російської Федерації та територію України 22 лютого 2022 року та введення Указом Президента №64/2022 режиму воєнного стану, стало зрозуміло, що молоді, підготовлені відповідно до стандартів НАТО командири всіх рівнів приймають більш ефективні та ключові рішення, можуть знайти підхід до особового складу, ознайомлені з новими зразками озброєння та техніки, є більш вмотивованими та рішучими.

Із огляду на вищесказане впливає наступний висновок – війна нового типу потребує підготовки відповідно до нових програм, заснованих на досвіді ведення бойових дій із дотриманням Міжнародного права та використанням сучасних зразків озброєння. Також потрібно враховувати можливість обміну бойовим досвідом між різними державами, яку зараз активно використовує Україна для підготовки особового складу.

Військова освіта має бути спрямована на підготовку фахівців військової сфери не тільки як бойових одиниць, а як самостійних ініціативних особистостей, які прагнуть постійного вдосконалення та які готові прийняти до уваги пораду командирів нижчих рівнів.

Військова наука як галузь має брати за основу досвід безпосередніх учасників бойових дій, як національних, так і іноземців, включаючи самостійний глибокий аналіз науковця, націлений на створення достойних джерел інформації для молодого покоління, яке в будь-який час може стати на захист України.

Коломоєць І.І. (КНУ)

ВТРАТА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА У БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ

Стаття 413 Кримінального кодексу України передбачає:

«1. Втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна в наслідок порушення правил їх зберігання – караються арештом на строк до шести місяців або тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк.

2. Ті самі діяння, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, - караються позбавленням волі на строк до 3 років.

3. Діяння, передбачені часиною першою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, - караються позбавленням волі на строк від двох до

п'яти років».

Обов'язкова умова кримінальної відповідальності за втрату військового майна — наявність причинного зв'язку між втратою і порушенням правил зберігання військового майна.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оборону України» *бойовий імунітет* - звільнення військового командування, військовослужбовців, поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у т. ч. і кримінальної, за втрати бойової техніки чи іншого *військового майна* під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Приписи статей 11, 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, статті 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, в порушенні яких, як правило, визнають винними в матеріалах службових розслідуваннях військовослужбовців є загальними та не деталізують обов'язкові дії для запобігання втраті військового майна саме під час виконання бойових завдань.

Висновок: З метою встановлення складу кримінального правопорушення військовослужбовців щодо втрати військового майна слід чітко зазначати, які саме приписи інструкцій та правил зберігання порушені військовослужбовцем, які діяння призвели до втрати військового майна, а також чи поширюється визначення «бойового імунітету» на кожне конкретне діяння та кожного суб'єкта військово-кримінального правопорушення.

Комар А.Ю. (ВІКНУ)

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ТЕРИТОРІЙ НАВКОЛО ВІЙСЬКОВИХ ОБ'ЄКТІВ

Актуально, що для належного рівня функціонування та всебічного забезпечення життєдіяльності військових об'єктів необхідно віднести їх охоронну діяльність, у тому числі заходи адміністративного примусу, з питань запобігання та припинення правопорушень на територіях з особливими умовами використання, розташованих навколо військових об'єктів.

Із доктрини адміністративного права заходи адміністративного примусу визначаються як правообмежувальні дії спеціально уповноважених на це суб'єктів, які здійснюються в односторонньому порядку, в передбачених правовими нормами випадках, спрямовані на запобігання правопорушенням, їх виявленням й припинення, а в разі необхідності притягнення винних до відповідальності.

Так, заходи адміністративного примусу поділяють на три групи: 1) заходи адміністративного запобігання правопорушень (адміністративно-попереджувальні, превентивні заходи); 2) заходи адміністративного припинення правопорушень; 3)

адміністративні стягнення (адміністративна відповідальність).

До заходів адміністративного запобігання з питань охорони військових об'єктів необхідно віднести такі як: вимога припинити окремі дії, перевірка документів та матеріалів, огляд речей і особистий огляд; тимчасове обмеження або заборона доступу громадян до окремих ділянок місцевості чи об'єктів; обмеження або заборона руху транспортним засобам та пересування пішоходам на окремих ділянках, вулицях, територіях; закриття ділянок державного кордону.

Заходами адміністративного припинення правопорушень є : адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, тимчасове затримання транспортного засобу, та відсторонення осіб від їх керування, огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння тощо.

За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення як: попередження; штраф; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення); позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; суспільно корисні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті (ст.ст. 32¹, 46¹, 52-56, 96-96¹, 152, 172⁹⁻², 175, 175¹, 175², 185¹, 185², 185¹⁰, 188¹⁶, 188⁵⁶, 204¹, 242, 242², 244, 244⁶, 255, 256, 257, 262, 327¹ КУпАП).

Аналізуючи законодавство України вбачається, що на цей час на рівні закону встановлення відповідних територій та адміністративну відповідальність за порушення їх користування врегульовано лише для підрозділів Державної прикордонної служби України, для військових об'єктів Збройних Сил України, інших військових та правоохоронних формувань питання залишається не врегульованим.

к.е.н., доц. Германенко Л.М. (ДНДІ ВС ОБТ)

к.ю.н., с.н.с. Ландіна А.В.

(Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військове право України має досить розгалужену законодавчу базу: Закони «Про Збройні Сили України», «Про національну безпеку України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про соціальний і правових захист військовослужбовців та їх сімей», «Про оборону України» тощо і, звичайно, Конституція України. Але ефективність цих нормативно-правових актів має додатково забезпечуватися за допомогою інших державних механізмів впливу, одним із яких є встановлення кримінальної відповідальності за правопорушення в галузі військового права. Отже, додатковим гарантом правомірності суспільних відносин в галузі військового права, є кримінальне законодавство, адже деякі особи не порушують закон не за власними переконаннями, а під страхом покарання за вчинене.

Кримінальне законодавство України містить низку норм, які визначають

склади злочинів у сфері військових правовідносин і покарання, яке може бути застосовано за військові кримінальні правопорушення. Зокрема, це норми Розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» (ст.ст. 401-435). Але у цей розділ включені не всі кримінальні правопорушення, що можуть порушувати норми військового права – решта розміщені у інших розділах КК України: перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114¹), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114²) (Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України»), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260) (Розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки»), ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335), ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336), ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів (ст. 337) (Розділ XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»), опір військовослужбовцеві (ст. 342), посягання на життя військовослужбовця (ст. 348) (Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів»).

Очевидно, що законодавець здійснив спробу максимально убезпечити війську сферу від кримінальних правопорушень. Але, незважаючи на досить велику кількість норм у КК, що встановлюють відповідальність за порушення військового законодавства, низка питань лишається досі невирішеною (притягнення до відповідальності як самих військовослужбовців, так і тих, хто вчинив проти них злочини, фіксація події воєнного злочину тощо). А ці та інші питання в умовах воєнного стану підлягають негайному вирішенню.

Лубінець Д.С. (ВІКНУ)

НАДАННЯ ВІЙСЬКОВІЙ ПОЛІЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ НА ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Питання перетворення Військової служби правопорядку у Збройних Силах України на Військову поліцію існує вже тривалий час, за який з'являлися різні законопроекти, але жоден з них так і не був прийнятий. Саме тому проблема надання майбутньому військовому правоохоронному органу слідчих повноважень досі не втрачає своєї актуальності. І все ж потрібно розуміти, що подібне рішення тягне за собою багато питань, вирішення яких весь цей час і гальмувало прийняття попередніх проектів законів.

Наприклад, Проект Закону №1805, в якому було запропоновано надати Військовій поліції слідчі функції, був визнаний таким, що суперечить ст. 17 Конституції України. Але в сучасних напрацюваннях цю проблему вирішили, так

само, як колись у Законі України «Про Національну гвардію України», правовим статусом майбутньої Військової поліції як військового формування з правоохоронними функціями.

І все ж проблема компетенції залишається: на даний час Військовій поліції хочуть надати право проводити досудові розслідування військових злочинів лише на території бойових дій. Не відомо, що станеться з даною функцією, коли бойові дії на території України припиняться. Є можливість, що Військова поліція в подальшому отримає повноваження на розслідування всіх військових кримінальних правопорушень без територіальної прив'язки, але на даний час це створює колізію з повноваженнями інших правоохоронних органів.

Також нова компетенція кине виклик системі військової освіти – як забезпечити нові посади слідчих кваліфікованими офіцерами. Відповідно до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», на базі якої хочуть створити Військову поліцію, умови прийняття на службу не передбачають вищої юридичної освіти. Отже, постає питання – чи буде вона потрібна тим, хто проводитиме досудові розслідування, чи достатньо буде лише проходження курсів «Слідчі дії».

Не потрібно також забувати, про захист прав військовослужбовців. Дану функцію також хочуть покласти на Військову поліцію, що може викликати конфлікт інтересів. Логічніше буде надати ці повноваження іншому органу, але це в свою чергу призведе до ще більших реформувань системи військової юстиції.

Підводячи підсумки, існує багато проблем у реформуванні Військової служби правопорядку. Але якщо законодавець зможе знайти рішення і створити закон, що буде не лише прийнятний, але і ефективний у застосуванні – в Україні нарешті з'явиться військовий правоохоронний орган, що відповідатиме стандартам НАТО.

*Овсій А.С. (ВІКНУ)
Кочмарчик Н.Р. (ВІКНУ)*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Збройні конфлікти, війни – це об'єктивна реальність сучасного етапу розвитку людства. Однак, можемо зазначити, що саме вони справді можуть ставити під загрозу багато прав та свобод людини, зокрема, право на життя. Крім того, можуть мати серйозні наслідки для економіки, соціальної сфери та екології. Тому важливо здійснювати всі можливі зусилля для запобігання та мирного врегулювання конфліктів, зокрема, за допомогою дипломатичних зусиль, переговорів та міжнародної співпраці.

Міжнародні правила, що регулюють відносини між воюючими державами, виникли у глибокій давнині і тривалий час існували у вигляді міжнародних порядків, а починаючи з ХІХ століття, стали перетворюватися у договірні норми на спеціальних конгресах і конференціях (Паризький конгрес 1856 року, Гаазькі конференції миру 1899 та 1907 років). І хоча деякі з них уже не повністю

відображають рівень сучасних засобів ведення війни, значення їх полягає не в окремих положеннях, а в закріпленні основного принципу – гуманізації ведення бойових дій.

У зв'язку зі збройним конфліктом на території України щоденно декілька мільйонів українців наражаються на небезпеку, опинившись під вогнем зі сторони агресора. З моменту ратифікації Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них Україна взяла на себе низку позитивних зобов'язань щодо захисту жертв війни, які вона має виконувати. Це стосується цивільного населення, яке безпосередньо знаходиться у зоні бойових дій, та захищених осіб у збройному конфлікті (військовополонених, поранених, осіб, свобода яких обмежена).

Опитані CIVIC ветерани зони конфлікту стверджували, «[Бути] цивільним на війні — найнебезпечніша роль». «Із самого початку кожен є потенційним зрадником. Незалежно від того, на чиєму ви боці. Все вмить може змінитися, але ваші сусіди не забудуть» (взято з інтерв'ю CIVIC, Київ, вересень 2016). Як зазначено у доповіді Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ), більше п'яти мільйонів жителів районів, що безпосередньо постраждали від конфлікту, не можуть реалізувати свої основні права протягом шести місяців, жителі районів, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, позбавлені своїх основних прав на освіту, охорону здоров'я, житло і можливості заробляти на життя. У доповіді наголошується, що в результаті бойових дій в Донецькій і Луганській областях були закриті 40 тисяч малих і середніх підприємств. Тисячі людей позбулися роботи.

Також росіяни продовжують тероризувати населення на тимчасово окупованих територіях України та проводять етнічні чистки. Про це повідомляють у Центрі національного спротиву. Окупанти депортують мешканців під прикриттям евакуації. Що є черговою ознакою геноциду, щодо українського народу. Водночас на місце корінних мешканців вони заселяють росіян. Зокрема, місто Мелітополь покинули 60% корінних мешканців та виїхали на підконтрольну Україні територію. Ще частина була депортована. Натомість на зміну їм прибувають громадяни Росії, які в більшості випадків мають родинні зв'язки з підрозділами ЗС РФ та представниками окупаційних адміністрацій. «Вже на блокпостах окупованої Херсонщини військові РФ вимагають, щоб був пред'явлений російський паспорт Якщо у людини немає його, то їй повідомляють про термін в 30 днів для отримання російського паспорта, і ті, хто не отримують за цей час паспорт РФ, підлягатимуть депортації, а все майно буде вилучатися, тобто – фактично пограбування. І тут вже окупанти просто ставлять перед фактом», – стверджує депутат Херсонської обласної ради Сергій Хлань.

Отже, незважаючи на всі досягнення нашої держави у сфері захисту цивільного населення, дана проблема гостро постає в контексті проведення збройного конфлікту (війни). Для її вирішення потрібно докласти всіх можливих зусиль для припинення конфлікту, і в той же час забезпечити захист цивільного населення. Для цього, на мою думку, доцільно провести низку невідкладних заходів, а саме забезпечити:

- уникнення, до можливої міри, розміщення військових об'єктів у

густонаселених районах або поблизу від них та вживати всіх можливих заходів для захисту цивільного населення і цивільних об'єктів, які перебувають під їхнім контролем від наслідків військових атак.

- евакуацію цивільного населення з небезпечних зон. Для цього потрібно створити безпечні коридори, надати транспорт та медичну допомогу.

- доступ до гуманітарної допомоги, що включає в себе харчі, воду, медикаменти та інші необхідні речі, організувати безпечні умови для пересування та перебування гуманітарних працівників.

- захист місцевого населення від пограбувань та насильства, шляхом залучення правоохоронних органів, встановити контроль за дотриманням прав людини.

- роботу зі зменшення напруженості в суспільстві в зоні конфлікту, а саме проведення соціальних проектів задля унеможливлення масовано-наступальної пропаганди та диверсійно-підривної діяльності.

- залучення міжнародної спільноти до розв'язання конфлікту та забезпечення безпеки цивільного населення. Міжнародні організації можуть забезпечити фінансову підтримку, гуманітарну допомогу та моніторинг ситуації в зоні конфлікту.

- підвищити рівень підготовки сил безпеки з питань міжнародного гуманітарного права (МГП) та захисту цивільних осіб на основі реальних життєвих ситуацій, з якими стикаються солдати вздовж всієї лінії фронту України.

Ці і інші заходи сприятимуть забезпеченню прав цивільного населення на території України і зроблять чималий внесок до європейської інтеграції держави та стабільного розвитку України, адже Захист цивільного населення став стратегічним пріоритетом для ЄС.

к.ю.н., с.д. Опанасенко О.О. (ВІКНУ)

Пасіка Р.С. (ВІКНУ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ДЛЯ ВІДМОВИ У ПОЗОВІ

На сьогоднішній день нормативно-правові акти та судова практика дають поштовх для нових правових позицій. Зокрема, щодо відсутності порушеного права та законних інтересів позивача як самостійної підстави для відмови у позові.

Відповідно до статті 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Відповідно до статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Статтею 5 Кодексу адміністративного судочинства України, визначено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до

адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси.

Аналіз наведених норм свідчить, що адміністративне судочинство спрямоване на захист порушених прав осіб у сфері публічно-правових відносин; задоволенню в адміністративному судочинстві підлягають лише ті вимоги, які відновлюють порушені права чи інтереси особи в сфері публічно-правових відносин. При зверненні до суду позивачеві необхідно обирати такий спосіб захисту, який би міг відновити його становище та захистити порушене, на його думку право. Застосування конкретного способу захисту права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення.

Відсутність порушеного права або неправильний спосіб захисту встановлюються при розгляді справи по суті і є підставою для прийняття судом рішення про відмову в позові.

Саме такого висновку дійшов Верховний Суд у свої рішеннях від 01.02.2018 у адміністративній справі № 800/502/17 та від 08.02.2018 адміністративній справі № 800/191/17.

Адміністративне судочинство спрямоване на захист саме порушення прав осіб у сфері публічно-правових відносин, тобто для задоволення позову адміністративний суд повинен установити, що в зв'язку з прийняттям рішення чи вчиненні дій (допущення бездіяльності) суб'єктом владних повноважень порушуються права, свободи чи охоронювані законом інтереси позивача.

Задоволенню в адміністративному судочинстві підлягають лише ті вимоги, які відновлюють порушені права чи інтереси у сфері публічно-правових відносин.

Таким чином, у розумінні КАС України захист прав, свобод та інтересів осіб завжди має похідний характер від встановлення судом самого факту їх порушення, адже відсутність порушеного права, свободи чи інтересу виключає необхідність їх захисту або відновлення.

Враховуючи викладене, особа повинна довести факт порушення її прав чи охоронюваних законом інтересів з боку відповідача внаслідок прийняття рішення.

Схожа позиція висловлена в окремих рішеннях Конституційного Суду України, зокрема рішення від 25.11.2017 № 6-рп/1997 за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) та від 25.12.1997 № 9-зп/1997 у справі за конституційним зверненням щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України.

Окрім того, рішення Верховного Суду від 28.02.2019 в адміністративній справі № 522/3665/17, в якому зазначено, що в контексті завдань адміністративного судочинства (ст. 2 КАС України) звернення до суду є способом захисту порушених прав, свобод або законних інтересів позивача. Тому особа повинна довести (а суд – встановити), що їй належать права, свободи або законні інтереси, за захистом яких вона звернулася до суду. Права, свободи та законні інтереси, які належать конкретній особі (особам) є предметом судового захисту.

Заінтересованість повинна мати правовий характер, який виявляється в тому, що рішення суду повинно мати правові наслідки для позивача. Заінтересованість повинна мати об'єктивну основу. Юридична заінтересованість не впливає з факту звернення до суду, а повинна передувати йому. Позивач повинен довести, що він має законний інтерес

і є потерпілим від порушення цього інтересу з боку суб'єкта владних повноважень.

Відповідно до частин 1, 2 статті 77 Кодексу адміністративного судочинства України кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення, крім випадків, встановлених статтею 78 цього Кодексу. В адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача.

Отже, відсутність порушення прав та законних інтересів позивача є самостійною, достатньою підставою для відмови у позові і не потребує перевірки обраного позивачем способу захисту і правової оцінки по суті спору.

к.ю.н., с.н.с. Пасіка С.П. (ВІКНУ)

Волков А.Г. (ВІКНУ)

ДЕЯКІ НОВЕЛИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

В Україні не зважаючи на війну та воєнний стан йде процес реформування судової системи. Зроблено багато кроків для боротьби з корупцією. Проходить оновлення суддівського корпусу. Відбувається цифровізація діловодства у судах та запровадження електронного онлайн-суду. Це сміливий і потрібний крок, який може змінити підходи до правосуддя у нашій державі.

21 липня 2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» від 29 червня 2023 року № 3200-ІХ.

Цей закон запровадить обов'язок для представників правничих професій та юридичних осіб: реєструватися і використовувати електронні кабінети у Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі (далі – ЄСІТС або Електронний Суд).

Правники не раз наголошували на потребі повноцінно впровадити електронне судочинство. Адже до ухвалення цього закону Електронний Суд працював не повною мірою, учасники процесів користувалися ним за бажанням.

Існує нагальна необхідність запровадження повноцінного електронного чи онлайн-суду, який забезпечить людям та бізнесу ефективний доступ до правосуддя, швидкий та зручний механізм розгляду справ під час війни».

Отже, новий закон – крок до повноцінного електронного судочинства.

Аналізуючи його потрібно зважати на те, що зміни були внесені до трьох ключових процесуальних кодексів – Господарського, Цивільного і Кодексу адміністративного судочинства України.

Процесуальні закони відтепер вимагають від всіх юридичних осіб обов'язково зареєструвати власний електронний кабінет у підсистемі «Електронний Суд».

Наслідки для тих, хто не виконає обов'язок – суто процесуальні, однак вони суттєво вплинуть на можливість повноцінного доступу до справедливого суду.

Процесуальні закони зобов'язують суд залишати без руху позовні заяви, апеляційні та касаційні скарги, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими чи виключними обставинами, якщо юридична особа, звернувшись до суду, не зареєструвалася в ЄСІТС.

Відсутність кабінету в Електронному Суді – це бездіяльність учасника справи, яка

є суттєвим недоліком відповідної заяви, і перешкоджає подальшому розгляду матеріалів справи. А без цього суд очевидно не зможе і вирішити справу по суті.

Якщо юридична особа – відповідач у справі не зареєструвалась в Електронному Суді, то суд має право вирішити спір за наявними матеріалами справи. Тобто суд може не враховувати позицію і докази, які відповідач надав у паперовій формі.

У разі ж подання заяв із процесуальних питань (наприклад, про забезпечення доказів, позову, видачу судового наказу, скасування судового наказу), без реєстрації в ЄСПС суд поверне заяву без розгляду. Такі ж правила діють і для пояснень третіх осіб у справі, на права яких безпосередньо вплине рішення у справі).

Юридичні особи відтепер зобов'язані відслідковувати документи, які надходять в електронний кабінет.

Закон вводиться в дію через 90 днів з дня його опублікування, крім питань обов'язкової реєстрації в ЄСПС в адміністративних і цивільних справах, для яких цей строк складає 7 місяців.

Відповідно юридичним особам необхідно створити власний кабінет в Електронному Суді до 19 жовтня 2023 року для повноцінної участі в господарських справах, і до 21 лютого 2024 року – в адміністративних та цивільних.

Phd з галузі право Роллер В.М. (ВІКНУ)

ЗМІНИ НАПРЯМУ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЖІНОК В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У квітні 2022 року до статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» було внесено доповнення щодо можливості звільнення з військової служби під час воєнного стану вагітних жінок-військовослужбовців. Вбачається, що дана норма покликана запровадити захист матері та дитини під час бойових дій навіть якщо мати є військовослужбовцем. Але необхідно поглянути на дану норму з іншої сторони.

Заклавши такий єдиний шлях забезпечення вагітній жінці-військовослужбовцю безпеки, законодавець в той же час змушує зазначену категорію жінок постати перед вибором: забезпечення своєї безпеки або збереження соціальних гарантій. Адже звільнившись, вагітна жінка втрачає право на відпустки та збереження своєї посади протягом перебування у відпустці до досягнення дитиною трирічного віку. Таким чином, законодавець ставить жінку у надзвичайно не вигідне для неї становище, а також провокує можливі конфліктні ситуації між командування та вагітними жінками, які не хочуть звільнитися.

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» визначає, що дискримінація - ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком

випадків охорони материнства та дитинства), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку.

Наразі за даними Міністерства оборони України кількість жінок військовослужбовців з 2014 року збільшилась у 2,5 рази. У 2014 році загальна чисельність жінок становила 49 926, із них військовослужбовців – 16 557, офіцерів – 1633, сержантсько-старшинський склад – 4754, солдатів – 9707, курсантів - 370 осіб, цивільний персонал налічував 33 369 осіб. А станом на 1 березня 2023 року ми вже маємо 60 538 жінок у ЗСУ. Із них військовослужбовців – 42 898 осіб.

Тому вбачається, що прийнята навесні 2022 року норма потребує коригування таким чином, щоб державна політика щодо залучення жінок до Збройних Сил України сприяла військовій службі жінок, а не навпаки.

Севост'яненко Д.О. (ВІКНУ)

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ДЕФЦИТУ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Наслідком збройної агресії проти України є суттєве перевищення видатків державного бюджету над доходами. Означене певною мірою слід вважати причиною існування потреби у вдосконаленні порядку регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері військово-технічного співробітництва, оскільки:

а) відповідно до Додатку № 3 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» загальний розмір видатків Міністерства оборони України за бюджетною програмою «Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання» становить – 370 375 307 800 грн. Припускаючи, що значна частина вказаних коштів спрямована на реалізацію саме імпорتنих операцій (враховуючи третє місце України у світовому рейтингу імпортерів озброєння та військової техніки за 2022 рік), вдосконалення законодавства у цій сфері, а також інтенсифікація застосування компенсаційних (офсетних) механізмів, на нашу думку, може частково зменшити обсяг необхідних державних запозичень.

б) 29 серпня 2023 року затверджено Інтегровану стратегію України, що опублікована на веб-сайті Державного департаменту США. У зазначеному документі, між іншим, наголошено на неможливості здійснення поїздок до районів зосередження військово-технічної допомоги США у зв'язку з безпековою ситуацією, а також на недостатній кількості персоналу Посольства США в Україні задля здійснення відповідного моніторингу використання такої допомоги. Водночас вказується, що «неадекватний нагляд підриває впевненість у продовженні надання іноземної допомоги».

Зважаючи на викладене, вважаємо, що вдосконалення існуючого внутрішньодержавного механізму контролю за використанням наданої іноземної військово-технічної допомоги може призвести до зменшення ризику припинення надання іноземної гуманітарної, фінансової та військово-технічної допомоги.

в) За повідомленням Посольства США в Україні від 25 вересня 2023 року встановлено, що «США надали запропонований перелік пріоритетних реформ для обговорення на Багатосторонній координаційній платформі донорів для України. Цей перелік був наданий як основа для консультацій з урядом України та ключовими

партнерами. Метою цих зусиль є визначення пріоритетів і консолідація кроків з реформування разом з Україною і ключовими зацікавленими сторонами».

Водночас певні засоби масової інформації надають переклад такого переліку реформ та зауважують, що це є попереднім робочим проєктом. Нами було виявлено, що однією з пріоритетних реформ є необхідність реорганізувати процеси і процедури закупівлі військових озброєнь відповідно до стандартів НАТО щодо прозорості, підзвітності, ефективності та конкурентоспроможності у сфері оборонних закупівель.

Враховуючи, поширену практику необхідності впровадження певних реформ задля уможливлення зовнішнього фінансування (наприклад, Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом США щодо співпраці у галузі стійкості української енергетичної системи від 24 вересня 2023 року), вважаємо, що вдосконалення вказаних вище процедур, які охоплюють також закупівлі товарів військового призначення та подвійного використання за імпортом, є важливою умовою задля продовження отримання Україною державних зовнішніх запозичень.

Скиба О.С. (ВІКНУ)

МОБІЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ. ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, питання мобілізації в Україні, забезпечення оборони держави, організація мобілізаційної роботи органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, обов'язків та відповідальності посадових осіб та громадян України, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, є основою національної безпеки і оборони України.

Правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначення засад організації цієї роботи, обов'язки та відповідальність органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, посадових осіб та громадян України щодо здійснення мобілізаційних заходів встановлюють Конституція України, Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Закон України «Про оборону України» та інші нормативно-правові акти а також інші підзаконні нормативно-правові акти.

Мобілізація в Україні – це комплекс заходів, які здійснюються у державі з метою планомірного переведення органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу.

Організація та здійснення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні є одним із основних елементів комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави.

Правовою основою мобілізаційної підготовки та мобілізації є Конституція України Закон України «Про оборону України», Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та інші закони України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти.

Провівши наукове-практичне дослідження нормативно-правових актів, а також

підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Закону України «Про оборону України», можемо констатувати, що станом на сьогодні, з метою якісної та правильної організації мобілізації, реалізації державної правової політики з питань національної безпеки України щодо мобілізації, правильному застосуванню законодавства в діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій для своєчасного і організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави в особливий період та в умовах правового режиму воєнного стану, питання якісної мобілізаційної підготовки та мобілізації регулюють 64 нормативно-правові акти та підзаконні нормативно правові акти.

Таким чином, питання здійснення комплексу заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні є основою національної безпеки і оборони України.

*Холін В.В., Павзюк І.А. (ВІКНУ)
Коліщак Н.М. (ВІКНУ)*

ЗАБОРОНА ДЕПОРТАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року після анексії Криму та восьми років ведення бойових дій у Донецькій та Луганській областях одним із ключових стало питання про примусове переміщення українських громадян із районів, захоплених російською армією, до території РФ. Перше офіційне повідомлення української влади про «примусове вивезення» українців з'явилося 26 березня. Повідомляється, що кількість насильно депортованих Росією українців складає майже 40 тисяч осіб.

Кількість українських громадян, які були вивезені з території України на територію РФ, стрімко збільшувалася. Втім, наразі важко оцінити кількість українських громадян, які були депортовані чи в результаті евакуації опинилися на території РФ та Республіки Білорусь. Українська влада не має власних джерел інформації та оцінювання кількості громадян України, які були депортовані до РФ чи РБ через тимчасову відсутність контролю за окремими ділянками російсько-українського кордону внаслідок захоплення території України армією РФ. За даними УВКБ ООН, станом на 3 жовтня на території Російської Федерації 2,852 млн. українських громадян, і ще 15 932 громадянина України перебувають на території Республіки Білорусь.

Після появи перших офіційних повідомлень про примусове переміщення або депортацію українських громадян російськими військовими почали з'являтися і свідчення щодо того, як відбувається процес переміщення, який набув примусового характеру, зокрема процедури так званої «фільтрації». Варто зауважити, що для РФ практика проведення «фільтрації» не нова: армія РФ широко застосовувала створення так званих «фільтраційних таборів» ще під час першої та другої російсько-чеченської воєн. Задачами системи «фільтрації» в обох чеченських війнах було утримання осіб, що підозрювалися в участі у незаконних збройних формуваннях, і проведення дізнання. При цьому регулярно

з'являлася інформація про систематичні катування, зґвалтування та вбивства утримуваних у цих таборах цивільних осіб, які нібито підозрювалися у залученні до «партизанської боротьби» проти російської армії.

Після початку широкомасштабної збройної агресії проти України на її окупованій території російська армія запровадила «фільтраційні заходи» на блокпостах, через які люди намагалися виїхати з місць ведення бойових дій. Під час перевірок представники окупаційної армії шукали тих, кого можна затримати. З особливою прискіпливістю ставилися до людей, які їхали на підконтрольну Україні територію. Найпоширеніша процедура «фільтрації» на окупованих територіях полягає в тому, що на блокпостах під час виїзду з окупованого Росією населеного пункту або в самому місті чи селі проводяться обшуки житла, автівок, особистих речей, огляд телефонів і комп'ютерної техніки, фотографування, співбесіди із російськими військовими (схоже, за участю співробітників ФСБ). Після цього особу скеровують у спеціальні пункти, де розгорнуті так звані «фільтраційні табори»: там можуть видати «довідку» про проходження фільтрації – або ж затримати для детальнішої перевірки.

Особливо гострою проблемою є депортація на територію РФ українських дітей, зокрема «статусних» дітей (дітей, позбавлених опіки та батьківського піклування, дітей-сиріт та дітей, які фактично позбавлені батьківського піклування через їхню загибель вже після початку широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року). За даними платформи «Діти війни», яка була створена Міністерством реінтеграції разом із Національним інформаційним бюро за дорученням Офісу Президента України, 9441 дитина вважається депортованою. Водночас, за даними Офісу Генерального прокурора, станом на 19 вересня 2022 року понад 7 тисяч українських дітей були депортовані на непідконтрольну територію України, на територію держави-агресора та на територію РБ. Ця цифра базується на даних, зокрема заявах про зникнення дітей від родичів/опікунів/піклувальників, керівників дитячих установ тощо.

Наразі ідентифіковано 5327 таких дітей. Проте ці цифри можуть не відображати реальну картину щодо кількості вивезених дітей, оскільки наразі ведуться активні бойові дії, а частина території України тимчасово окупована. Крім того, Росія умисно перешкоджає у доступі до інформації, пов'язаної із процесами так званої «евакуації». Такі перешкоди створюються як для компетентних органів України, так і міжнародних організацій (наприклад, ЮНІСЕФ, МКЧХ) і представників громадянського суспільства.

Є окремі свідчення щодо вивезення дітей, зокрема «статусних» (дітей, позбавлених опіки та батьківського піклування, дітей-сиріт) та дітей, які фактично позбавлені батьківського піклування через їхню загибель, вже після початку широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року. Дітей масово вивозять із сиротинців, медичних установ, де вони проходили лікування/реабілітацію без батьків (зокрема з території «ДНР», куди українських дітей-сиріт вивезли раніше). Ще в квітні 2022 року уповноважена з прав дітей при президенті Росії Марія Львова-Белова заявляла, що «у нас на території» 1700 дітей з «Донецької та Луганської республік», більшість із яких – «діти з установ». А директорка департаменту державної політики у сфері захисту прав дітей міністерства освіти РФ Лариса Фальковська тоді ж, у квітні, з посиланням на органи опіки та піклування заявляла, що у Росію ввезли 2161 дитину, причому 100 з них, за

формулюванням Фальковської, були зі «звільнених територій України» і незабаром будуть передані в прийомні сім'ї Москви і Тульської, Калузької, Воронежської областей⁵³. До початку травня 2022 року лише з інтернатів та дитячих будинків окупованих частин Луганської та Донецької областей до Росії вивезли понад 2 тисячі дітей-сиріт, дітей без статусу і дітей, позбавлених батьківського піклування. Частина з них перебувала у Підмосков'ї, частина – в Ленінградській, Омській, Володимирській областях, і деяких уже готували до всиновлення. Станом на липень 2022 року, за повідомленням уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, із Донецької області до РФ незаконно вивезено 108 українських дітей, позбавлених батьківського піклування. Дітей віком від 5 до 16 років «влаштовують» у прийомні сім'ї до громадян Росії. Зокрема, 14 липня 2022 року 32 дітей передали до родин росіян у Москві, Московській, Воронежській, Калузькій та Тульській областях, а також у Ямало-Ненецькому автономному окрузі. 13 дітей вивезли до Росії з Донецька, Шахтарська та Макіївки, ще 19 було депортовано до РФ раніше. Перш ніж «розподілити» дітей по різних регіонах РФ, їх привозять до Москви для зустрічі з «прийомними батьками», а для прискорення «процесу привласнення» українським дітям-сиротам почали давати російське громадянство за спрощеною процедурою.

Відомо, що РФ використовує примусово депортованих українських дітей для антиукраїнської пропаганди. Є інформація про те, що для спрощення «вивезення» дітей з України вже є «волонтери» на території окупованого Донецька, які займаються збиранням інформації для такого «реєстру» батьків, які бажали б усиновити дитину з України. Також станом на 5 вересня 2022 року є інформація про примусову депортацію до Москви дітей, позбавлених батьківського піклування, з Херсонської області (чотирьох вихованців віком від 11 місяців до двох років) – нібито для проходження курсу лікування. Двох дітей невстановлені люди уже вивезли в невідомому напрямку. Повернення з РФ на територію України таких дітей – вкрай складний і довготривалий процес. Передусім це пов'язано з тим, що після так званої «паспортизації» та усиновлення (віддання під опіку) українських дітей фактично встановити дані цих дітей неможливо (росіяни умисно змінюють і знищують їхні персональні дані, щоб їх неможливо було встановити). В Україні дані про переміщення дітей фіксує Національне інформаційне бюро, за даними якого в Україну були повернуті 96 депортованих дітей.

*к.ю.н. Хом'яков Д.О. (ВІКНУ)
Димарецький І.В. (ВІКНУ)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Пенсійне забезпечення військовослужбовців є однією з гарантій та обов'язків держави.

Конституційне право на пенсійне забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували на військовій службі, з урахуванням особливостей умов їх службової діяльності, характеру, складності і значення виконуваних функцій, ступеня відповідальності, регулюється спеціальними Законами, а саме: Законом

України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262 та Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII.

На сьогоднішній день перерахунок пенсій військовослужбовцям у переважній більшості випадків, здійснюється лише за рішенням судів, що свідчить про недосконалість законодавства, що регулює питання пенсійного забезпечення військовослужбовців.

Підстави, умови та порядок призначення і перерахунку пенсій військовослужбовцям визначаються Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003 та Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» № 2262-XII від 09.04.1992, які співвідносяться між собою як загальний та спеціальний нормативні акти.

Перерахунок пенсій проводиться на підставі довідок про розміри грошового забезпечення поданих відповідно до Порядку проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2008 р. № 45

Абзац 3 статті 1-1 Закону України № 2262-XII містить безумовне застереження, що зміна умов і норм пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, здійснюється виключно шляхом внесення змін до цього Закону та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Конституційний Суд України у рішенні від 13.05.2015 за № 4-рп/2015 дав офіційне тлумачення положень частини третьої статті 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» наголосивши на тому, що виключно Верховна Рада України шляхом прийняття законів визначає види грошового забезпечення для обчислення та перерахунку пенсій військовослужбовців та осіб, які мають право на пенсію за Законом, а Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення права осіб на пенсійне забезпечення, керуючись Конституцією та законами України.

29 січня 2020 року постановою Шостого апеляційного адміністративного суду у справі №826/6453/18, визнано протиправним та скасовано пункт 6 Постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб», яким внесено зміни до пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України № 704 від 30 серпня 2017 року «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб».

Отже, зміна умов чи норм пенсійного забезпечення (зокрема, визначення видів грошового забезпечення для перерахунку пенсій) підзаконними нормативно-правовими актами є порушенням закону.

Ця проблема потребує уваги не лише суспільства, але і усіх гілок влади, з метою недопущення порушень прав громадян.

ПРАВОВІ ВАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИЙОМУ ГРОМАДЯН ДО ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Приєм громадян на навчання до закладів вищої освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту» здійснюється на підставі Правил прийому, що розробляються закладом вищої освіти на основі Умов прийому, які щорічно затверджуються Міністерством освіти і науки України (далі – МОНУ). Зокрема, статтею 44 Умови прийому на навчання до закладів вищої освіти визначено: «1. Приєм на навчання до закладів вищої освіти здійснюється на конкурсній основі відповідно до Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти, затверджених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки». Тобто закон не робить виключення для вищих військових навчальних закладів (закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання) (далі – ВВНЗ). Правила прийому до них відповідно до законодавства повинні розробляються на основі загальних (затверджених встановленим порядком) Умов прийому.

Разом з цим, останні роки у наказах МОНУ, що затверджують щорічні Умови прийому до закладів вищої освіти України (далі - Умови прийому), для ВВНЗ робляться виключення. Наприклад, у наказі МОНУ від 05.03.2023 № 276 «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 березня 2023 р. за № 519/39575 зазначено « 6. Приєм на навчання за державним замовленням до вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти здійснюється відповідно до Правил прийому, затверджених керівниками цих закладів за погодженням з державними органами, до сфери управління яких вони належать, без дотримання інших вимог цього Порядку. Усі інші вимоги та порядок проведення конкурсу визначаються Правилами прийому до цих закладів». Тобто на цей час в Україні відсутній підзаконний нормативно-правовий акт, який встановлює Умови прийому до ВВНЗ, а МОНУ, на нашу думку, не виконує завдання, визначене Законом України «Про вищу освіту».

Це призводить до того, що Правила прийому, які розроблені у деяких ВВНЗ, не повністю відповідають чинному законодавству, зокрема, не виконуються окремі вимоги Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році, що затверджений наказом МОНУ № 418 від 12.04.2023 «Про деякі питання нормативного забезпечення вступних випробувань, що проводяться з використанням організаційно-технологічних процесів здійснення зовнішнього незалежного оцінювання для вступу на другий (магістерський) рівень вищої освіти», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05 травня 2023 р. за № 746/39802.

Виходячи з вище зазначеного, пропонуємо у структурі нормативно-правового акту, який затверджує Умови прийому, передбачити окремий розділ, що визначає особливості Умов прийому громадян до ВВНЗ, або у Законі України «Про вищу освіту» внести відповідні зміни, якими розширити повноваження державних органів, до сфери управління яких належать ВВНЗ, та надати їм право своїми

нормативно-правовими актами встановлювати особливі вимоги щодо затвердження Умов прийому до відповідних ВВНЗ.

к.т.н., доц. Черних Ю.О. (ВІКНУ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Нові вимоги до рівня теоретичних знань та практичного досвіду, що висуваються до наукових працівників закладів вищої освіти та наукових установ Міністерства оборони України, зумовлюють необхідність постійного розвитку та удосконалення набутих ними умінь та знань.

Наказом Міністерства оборони України від 27.07.2016 № 385 «Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України» визначено, що кадрове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності спрямоване на створення, ефективне використання та збереження інтелектуального потенціалу для забезпечення належного рівня організації і проведення досліджень та розробок. Комплектування штатних посад наукових і науково-педагогічних працівників у науково-дослідних установах, вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти України, підготовка та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних кадрів та атестація наукових і науково-педагогічних працівників здійснюються відповідно до вимог законодавства України.

Разом з цим, стаття 27 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає, що «... наукові установи забезпечують науковому працівникові підвищення кваліфікації не рідше ніж один раз на п'ять років із збереженням середньої заробітної плати. При цьому, результати підвищення кваліфікації враховуються під час атестації наукових працівників». Зауважимо, що у зазначеному законі мова йде лише про науковців, які працюють у наукових установах, тоді як наукові працівники, що працюють в освітніх закладах у цієї статті закону не згадуються. Законом України «Про вищу освіту» також не передбачається підвищення кваліфікації науковців, які проводять наукові дослідження в закладах вищої освіти.

Як висновок: на рівні законів України не згадується необхідність підвищення кваліфікації наукових працівників, які працюють у закладах вищої освіти, зокрема у вищих військових навчальних закладах. Тому до вищезазначених законів України доцільно внести відповідні зміни.

На рівні нормативно-правових актів, що прийняті Кабінетом Міністрів України, також не створена законодавча база, що визначає порядок та умови організації підвищення кваліфікації наукових працівників закладів вищої освіти та наукових установ. Не має також відповідного наказу Міністерства оборони України, що визначає положення про організацію підвищення кваліфікації військових науковців.

Таким чином, посилення на вимоги законодавства, за яким здійснюється підвищення кваліфікації наукових працівників освітніх та наукових установ, у наказі Міністерства оборони України від 27.07.2016 № 385 в цей час не може бути реалізовано. Виходячи з цього, питання підвищення кваліфікації наукових працівників, які працюють або проходять військову службу в закладах вищої освіти та наукових установах Міністерства оборони України, потребує подальшого юридичного опрацювання.

СИСТЕМА ПРАВА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІДБИТТЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

В даний час приділяється значна увага вдосконаленню змістовної частини військового законодавства.

Ступінь формалізації та інтенсивності законодавчого процесу залежить від конкретних історичних умов та цілей кожної держави. В результаті виникають ритуали, традиції, закони та звичаї війни, які стають основою військового законодавства. Це набуває великого значення особливо під час відбиття збройної агресії РФ проти України.

Військове законодавство регулює поведінку сторін збройного конфлікту, визначає правничий та обов'язки військовослужбовців, і навіть встановлює норми, які мають дотримуватися під час ведення бойових дій. Важливо, що військове право при цьому (як більш широке поняття) є як міжнародним так і національним. Міжнародне військове право регулює відносини між державами під час збройних конфліктів, тоді як національне військове право встановлює правила та норми усередині кожної конкретної держави. З розвитком суспільства та технологій військове право продовжує розвиватися та адаптуватися до нових викликів. Наприклад, після початку відкритої та широкомасштабної збройної агресії РФ проти України виникла потреба в регулюванні кібервійни та використанні безпілотних військових систем. Ці нові аспекти потребують оновлення та доповнення існуючих норм та правил військового права.

Таким чином, військове право відіграє важливу роль у забезпеченні міжнародної безпеки та захисту прав та обов'язків військовослужбовців. Воно є невід'ємною частиною сучасного світу та прагне мінімізувати втрати серед цивільного населення та страждання під час збройних конфліктів.

Поряд із національним військовим правом існує і міжнародне військове право, яке регулює відносини між державами під час конфліктів. Міжнародне військове право включає норми, встановлені в різних договорах і угодах, а також звичаї і принципи, які визнаються міжнародним співтовариством.

Важливим аспектом військового права є встановлення прав та обов'язків учасників військової діяльності. Це включає військовослужбовців, цивільний персонал, а також некомпантів, таких як медичний персонал та цивільні особи, які перебувають у зоні бойових дій. Військове право надає їм певні права та захист, а також встановлює обмеження та заборони на певні види діяльності, які можуть бути незаконними чи суперечити гуманітарним принципам.

Важливим аспектом військового права є захист цивільного населення під час збройних конфліктів. Міжнародне гуманітарне право встановлює норми, спрямовані на захист незброєних цивільних осіб, гуманітарні організації та об'єкти, такі як лікарні та школи. Ці норми покликані запобігти непотрібним стражданням та мінімізувати громадянські втрати під час воєнних дій. У сучасному світі військове право відіграє важливу роль у підтримці миру та безпеки. Воно є основою регулювання конфліктів, запобіганню військових злочинів та захисту прав і гідності учасників військового протистояння. Правильне застосування військового права сприяє дотриманню міжнародних і зміцненню світового порядку.

Також слід говорити і про те, що метод правового регулювання включає

можливість заподіяння шкоди інфраструктурі противника, а також життю і здоров'ю його військовослужбовців. Він також регулює інші аспекти військових відносин, пов'язані з підготовкою до збройної боротьби, наприклад контракти про проходження військової служби. Проте слід зазначити, що в умовах ведення бойових дій, а також у супутніх відносинах метод правового регулювання може бути диспозитивним, що означає наявність певної дискреційності у прийнятті рішень. Це пов'язано з необхідністю пристосовуватися до умов і особливостей кожного конкретного випадку військового протистояння, що постійно змінюються.

У сучасному розумінні важливо відзначити, що застосування збройної сили створює можливість використання правових механізмів для стримування агресії, а на початку збройного конфлікту застосування правил ведення бойових дій і способів захисту учасників конфлікту і жертв. Це здійснюється шляхом реалізації комплексу заходів, передбачених міжнародним правом, включаючи міжнародне гуманітарне право.

Таким чином, систему права збройних конфліктів можна поділити на два основні розділи. Перший розділ включає сукупність правових норм, що регулюють ведення бойових дій збройними силами та іншими військовими формуваннями. Ці норми визначають дозволені та заборонені дії під час збройного конфлікту, включаючи використання засобів та методів ведення війни. Вони включають норми гуманітарного права збройних конфліктів, які встановлюють правила, спрямовані на зниження страждань і захист неозброєного населення, гуманітарних об'єктів і військовополонених. Другий розділ включає сукупність правових норм, що регулюють правове становище осіб, залучених до збройного конфлікту. Ці норми визначають права та обов'язки учасників збройного конфлікту, включаючи військовослужбовців, цивільних осіб, медичний та духовний персонал. Вони також встановлюють правила щодо захисту прав людини та забезпечення гуманітарної допомоги під час конфлікту. Кожна група зазначених відносин залежно від ступеня інтенсифікації правового регулювання може утворити чи правовий інститут, чи субінститут у складі інституту.

д.ю.н., професор Шопіна І.М. (ЛьвДУВС)

ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Повномасштабна російська збройна агресія сприяла зміні пріоритетів у національній системі військового управління. Питання безпеки особового складу військових формувань нині визнаються більш важливими, ніж черговий етап антикорупційних реформ. Це цілком справедливо, оскільки цінність людського життя, у тому числі життя військовослужбовця та членів його родини, є не порівняно вищою, ніж експериментальний пошук найбільш раціональних варіантів розвитку доброчесності у секторі безпеки та оборони. Однак, як свідчить досвід 18 місяців функціонування системи військового управління в умовах збройного конфлікту високої інтенсивності, неприділення достатньої уваги питанням загальнодержавного і відомчого антикорупційного контролю періодично призводить до збільшення рівня загроз життю і здоров'ю особового складу військових формувань.

Поняття запобігання корупції в органах військового управління можна визначити як складний багатокомпонентний вид діяльності великої кількості державних установ, неурядових організацій, засобів медіа, міжнародних організацій та іноземних установ,

спрямований на створення інституційних та організаційних умов для ефективного функціонування Сил оборони, забезпечення ефективної відсічі російській збройній агресії та деокупації українських територій.

Створення означених умов передбачає досягнення трьох основних цілей: зниження руйнівного впливу корупційних ризиків; зменшення кількості корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією; формування та підтримання високого рівня доброчесності у військовослужбовців; підтримку функціонування саморегульованих механізмів запобігання корупції. Успішність діяльності у досліджуваній сфері справляє вплив на всі сфери життєдіяльності українського суспільства, проте найбільш важливими уявляються соціальна і безпекова сфери.

Запобігання корупції в органах військового управління як соціальна проблема уявляє собою зниження деструктивного впливу корупційних проявів на суспільні відносини, які виникають у функціонуванні Сил оборони. Такі впливи знаходять своє найбільш помітне вираження на рівні довіри громадян державі та Силам оборони, їх готовності брати участь у процесах підтримки та забезпечення (фінансового, матеріально-технічного, психологічного, медичного, інформаційного тощо) Збройних Сил України та інших військових формувань.

Безпековий аспект запобігання корупції в органах військового управління знаходить свій прояв у недопущенні збільшення рівня мобілізаційних та міжнародних ризиків, а також ризиків у системі оборонних закупівель, сукупність яких може негативно вплинути на боєздатність військових формувань України.

Шульгін В.В. (ВІКНУ)

ЯКІСТЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Набрав чинності з 20.09.2023 року Закон «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX (далі – Закон), який містить 70 статей та складається з 14 розділів: I. Загальні положення; II. Система нормативно-правових актів; III. Планування правотворчої діяльності; IV. Підготовка проекту нормативно-правового акта; V. Загальна засади техніки нормо проектування; VI. Розгляд та прийняття (видання) проекту нормативно-правового акта; VII. Доведення нормативно-правового акта до відома населення та набрання ним чинності. VIII. Державна реєстрація підзаконних нормативно-правових актів. IX. Облік нормативно-правових актів. ЄДР НПА; X. Дія нормативно-правового акта; XI. Правові прогалини, подолання правових колізій; XII. Правовий моніторинг; XIII. Перехідні положення; XIV. Прикінцеві положення.

Закон вносить зміни всього до 15 актів на рівні закону (що є явно недостатнім), зокрема до Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 4, 245), Регламенту Верховної Ради України (ст. 7, 19¹, 19², 20, 21, 24, 73, 90, 91); законів України: «Про комітети Верховної Ради України» (ст. 12, 14, 16, 24, 25¹, 41, 53), «Про Кабінет Міністрів України» (ст. 11), «Про прокуратуру» (ст. 9), «Про наукову та науково-технічну діяльність» (ст. 30), «Про Державне Бюро розслідувань» (ст. 12) тощо.

Але серйозні недоліки у самому тексті, які були висловлені ГНЕУ Апарату ВР України ще на стадії законопроекту так і залишилися в змісті Закону: контроль за реалізацією нормативно-правових актів (не є складовою правотворчості); розмитий предмет правового регулювання та перелік суб'єктів правотворчості; дискреційними є визначення: «нормативно-правовий акт», «консолідований текст нормативно-правового акта», «закон», «програмні документи публічної політики», «правовий моніторинг»;

незрозуміло до повноважень якого органу належить встановлення правил наповнення, зберігання та обробки Єдиного глосарію правових термінів, а також строки початку його формування; сумнівним є доцільність впровадження публічних консультацій щодо всіх без винятку проектів НПА (ч. 1 ст. 45); безпідставно ототожнюються поняття «дії» та «реалізації» нормативно-правових актів - «дія нормативно-правового акта у часі - це реалізація нормативно-правового акта» (частина перша ст. 57); впровадження «електронного офіційного видання» поруч з іншим паперовим виданням створює непотрібну конкуренцію, яка неминуче призведе до офіційного оприлюднення в різний спосіб, тощо.

Висновок: Таким чином, слід зазначити, що так довго очікуваний рамковий Закон України «Про правотворчу діяльність» не став еталоном, а навпаки у багатьох положеннях сам містить суттєві недоліки законодавчої техніки, що підтверджує невігластво вітчизняних законотворців навіть відносно базових, елементарних, теоретико-правових основ, засобів та способів (інструментів) удосконалення ефективності нормотворчої та законотворчої діяльності держави.

Бабич Ю.В. (ВІКНУ)

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ ЖИЛИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ

Соціальний захист військовослужбовців або надані державою соціальні гарантії у вигляді достатнього матеріального та фінансового забезпечення військовослужбовцям гарантує ефективне функціонування збройних сил будь-якої держави. Систему забезпечення соціального захисту військовослужбовців можна розглядати як сукупність соціально-правових, соціально-економічних і соціально-психологічних компонентів, які закріплені законодавчо та втілюються завдяки наявності ефективного механізму реалізації такої політики. сутність соціального захисту полягає у створенні умов, які нейтралізують вплив негативних факторів, пов'язаних із професійною діяльністю, або компенсують цей вплив.

Міжнародна спільнота визнає і поважає лише ті державні утворення, де демонструється прагнення й спроможність забезпечення гарантій для військовослужбовців, оскільки вони покликані та мають бути націлені і здатні захищати базові національні інтереси та пріоритети держави. Достойне матеріальне й фінансове забезпечення буття військових та їх сімей є ключовим імперативом у країнах НАТО, до членства в якому прагне долучитися Україна ще з початку двотисячних років.

Головними недоліками сьогодення у сфері соціального забезпечення військовослужбовців нашої країни залишаються рівень, якість і доступність соціальних гарантій для військовослужбовців загалом, серед яких питання забезпечення військовослужбовців житлом є каменем спотикання для усіх “команд можновладців” на протязі 32 років з дня відновлення незалежності України. Така ситуація стала можливою у зв'язку з тим, що на протязі вказаного періоду питанням соціальних гарантій для військовослужбовців не приділялось достатньої уваги з боку держави, а у деякі періоди діяльність уряду у цьому питанні була спрямована у протилежний бік – їх обмеження, звуження або цілковитої відміни.

Питання забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців розглядалося в багатьох працях вітчизняних науковців. У зазначених публікаціях, зокрема, визначено

напрями модернізації державного управління в контексті забезпечення соціальної безпеки. Обґрунтовано регіональні чинники формування загроз соціальній та національній безпеці з огляду на недосконале соціальне забезпечення військовослужбовців в Україні. Описані основні пільги, які, відповідно до законодавства, існують у нашій країні для військовослужбовців, учасників і ветеранів бойових дій та членів їх сімей. Розглядалися окремі проблеми законодавчого врегулювання забезпечення військовослужбовців житлом, як правило спрямовані на усунення у ньому прогалин, суперечностей або недосконалостей, які надавали можливість зловживання з боку військових посадових осіб.

Однак наукових досліджень щодо системного оновлення й осучаснення житлового законодавства, отриманого Україною у спадщину, розроблення житлових програм для оптимізації порядку отримання військовослужбовцями та членами їх сімей житла, які б забезпечили підвищення мотивації військовослужбовців до тривалої служби, були проявом соціальної турботи держави до військовослужбовця та розв'язали багатодесятилітню проблему забезпечення житлом і десятитисячні черги військовослужбовців, які чекають на гарантовані державою "квадратні метри" протягом 20-40 років, до сьогодні не проводилось. Це призвело до загальної невідповідності чинної нормативної бази у житловій сфері сучасним реаліям та невиконанню зобов'язань держави щодо забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями.

За умов відсутності комплексного дослідження, присвяченого забезпеченню військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, а також недосконалості законодавчого врегулювання цього питання, зумовленої наявністю колізій у правовій регламентації матеріально-правових підстав та процедурно-процесуальних механізмів житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, є очевидною назрілість потреби у перегляді наукових підходів правового регулювання підстав і порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, відштовхуючись також від міжнародного досвіду держав, які успішно й ефективно впровадили механізми забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житлом.

СЕКЦІЯ 8

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГФЕОПРОСТОРОВОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬК В УМОВАХ ВЕДЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Бялий М.О. (ВІКНУ)

ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ БОЙОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Потреба інформаційного забезпечення про місцевість завжди була нагальною для військових командирів. Історично, як на стратегічному, так і на тактичному рівнях, це забезпечувалось паперовими картами. За допомогою робочої карти командири мають можливість з'ясувати одержане бойове завдання, вивчити і оцінити обстановку, прийняти рішення, поставити задачі підпорядкованим підрозділам, віддати вказівки щодо взаємодії та всебічному забезпеченню, скласти донесення старшим командирам, інформувати сусідів, орієнтуватися на місцевості під час руху, вирішувати вогневі завдання тощо.

Використання геоінформаційних систем військового призначення (далі - ГІС ВП), електронних топографічних карт і фотодокументів місцевості дозволяє швидко і ретельно вивчити місцевість, більш вигідно розташувати свої війська, намітити способи ведення і характер бою, виконати необхідні виміри і розрахунки, що в свою чергу, дозволяє командирі скоротити час прийняття рішення на виконання поставленої задачі.

Для роботи командирів з оперативною обстановкою на електронних топографічних картах потрібен спеціальний електронний класифікатор, який призначений для систематизованого формалізованого опису умовних знаків з метою забезпечення автоматизованого ведення оперативної обстановки на електронних картах, її аналізу, розв'язання задач обробки, узагальнення і генералізації інформації, а також забезпечення обміну даними оперативної обстановки між автоматизованими системами різного рівня управління і призначення та їх підсистемами.

ГІС дає можливість створювати такі цифрові моделі обстановки (далі – ЦМО), які відображають саме ту інформацію, яка точно відповідає потребам користувача. Крім того, вони дають нові можливості тривимірного відображення картографічної інформації, недоступні для паперових карт. Тривимірне подання ЦМО з конкретної точки або обліт місцевості з нанесеною оперативною обстановкою, дасть більш повну картину командирі будь-якої ланки, на відміну від паперової карти з нанесеними на неї об'єктами.

Впровадження ГІС ВП в проведення навчань (тренувань) відкриває цілу низку очевидних переваг. Застосування ГІС з використанням електронних карт та іншої просторової інформації про місцевість дозволяє істотно підвищити ефективність управління військами та зброєю. З'являється можливість застосування на практиці нових способів розосередження сил на займаній території за рахунок створення стійкої мережі, за допомогою якої кожний з учасників військових дій зберігає зв'язок з іншими учасниками і безперервно одержує оперативно-тактичну інформацію про хід бою.

ОБОРОННЕ ПЛАНУВАННЯ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО

Аналіз чинної системи оборонного планування в Україні та порівняння її з аналогічною системою в країнах-членах НАТО демонструє певні переваги останньої. Зокрема, це стосується структури та змістовності документів оборонного планування, що переконливо підводить до необхідності їх оптимізації в Україні. Привертає увагу основоположний на сьогодні акт у ієрархії документів оборонного планування - Воєнна доктрина України. Після Стратегії національної безпеки, Воєнна доктрина, за характером своїх положень суттєво відмінний від стратегії документ, створює певну дисгармонію. Тому місце Воєнної доктрини має зайняти Стратегія воєнної безпеки, як це практикується у країнах Заходу. Така Стратегія буде спрямована на досягнення визначених воєнно-політичних цілей.

Управління ресурсами у сфері безпеки відповідає заключним крокам процесу розробки та реалізації національної політики безпеки та оборони. Тобто це етап, на якому фінансові та інші ресурси розподіляються серед різних організацій у секторі безпеки з метою витрачання на потрібні можливості та покриття основних потреб оборони та безпеки. На цьому етапі процесу важливе значення мають нагляд та оцінка результатів. Вони спрямовані на покращення управління ресурсами і, відповідно, підвищення ефективності у секторі безпеки.

Бюджетування у секторі безпеки є складовим елементом складання загальнодержавного бюджету. Бюджетування у секторі безпеки відповідає короткостроковому плануванню безпеки і являє собою технічну та фінансову сторону складання програм безпеки та оборони. Бюджетний цикл зазвичай розробляють на річній або дворічній основі в рамках середньострокових витрат. Мета складання середньострокового бюджету безпеки та оборони – спрогнозувати фінансові потреби гарантів безпеки держави на середньостроковий термін, зазвичай від двох до п'яти років.

Складний характер майбутніх загроз та обмежені ресурси потребують використання усіх можливих сучасних підходів за всіма напрямками функціонування Збройних Сил України, одним з яких є оборонне планування. Пошук ресурсів, впровадження передового досвіду держав-партнерів та міжнародних організацій може забезпечити зростання власного потенціалу та не лише зміцнити відносини, а й зробити вагомий крок в напрямку реалізації європейських та євроатлантичних прагнень України, що й обумовлює актуальність запровадження ефективного оборонного менеджменту у державі.

Оборонне планування на основі спроможностей (ОПОС) – це один із сучасних методів оборонного планування, який поширений у секторі безпеки та оборони країн-членів НАТО. Він є найбільш універсальним, оскільки оперує з більшістю факторів, які враховуються при проведенні оборонного планування.

Так, за сучасних умов, повинні враховуватись не лише реальні загрози, а й потенційні сценарії розвитку кризових ситуацій на довгострокову перспективу, що є ключовим для якісного розвитку саме тих спроможностей військ (сил), які у найбільш ефективний спосіб дозволятимуть вирішувати завдання з оборони держави у безпековому середовищі, яке динамічно змінюється.

При цьому слід особливо враховувати появу нових форм і способів застосування як традиційних сил і засобів, так і нетрадиційних засобів впливу.

В оборонному плануванні розвиток Збройних Сил не відокремлюється від планування їх застосування. Під час реалізації оборонного планування (довго-, середньо- або короткострокового) розвиток Збройних Сил планується стосовно виконання відповідних завдань. Тобто спочатку оцінюється рівень воєнних загроз і характер сучасних воєнних конфліктів і тенденцій розвитку збройної боротьби, визначається перелік ситуацій застосування Збройних Сил, формуються їх завдання і моделюється порядок виконання, визначаються необхідні сили й засоби, а потім плануються заходи, які потрібно провести для досягнення намічених цілей.

На даному етапі заходи оборонного планування та стратегічного застосування Збройних Сил плануються паралельно і майже незалежно одне від одного. Ефективне та результативне використання бюджетних коштів є одним з найважливіших завдань планування і виконання бюджету в умовах обмежених ресурсів. Важливим є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання.

*Кажукало К.В. (ВІКНУ)
Шпортко С.А. (ВІКНУ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕОПОРТАЛУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Наразі в Інтернеті існує велика кількість сайтів геоінформаційного напрямку, які містять різноманітні статті, які містять цифрові карти відповідних тем. Власники таких сайтів, як правило, отримують більшість інформації з геопорталів. Геопортал — це спеціалізований веб-сайт, який надає віддалений доступ до геопросторової інформації.

Проект геопорталу може стати потужним інструментом для організації інтергації даних і допомогти систематизувати наявну просторову та статистичну інформацію. У цьому випадку геопортали можуть бути створені на будь-якій локації, оскільки вони не обмежені територією.

В останні роки інформатизація суспільства в Україні стрімко зростає. Є багато електронних порталів і послуг, які охоплюють всі сфери економіки людського життя. Інформаційні системи та методи їх побудови також розвиваються стрімко. Основні напрямки розвитку сучасних інформаційних систем включають наступне:

перехід до геоінформаційних систем, які відрізняються від традиційних інформаційних систем тим, що мають додаткові можливості для роботи з просторовими даними.

можливості порталу, які дозволяють користувачам отримувати широкий доступ до сервісів і даних за допомогою Інтернету з будь-якого пристрою, будь-де вони є.

Використовуючи новітні технології для ведення бойових дій, сучасні армії стикаються з проблемою оперативного забезпечення географічної інформації військ на всіх рівнях управління. Впровадження геопорталу, сучасного веб-сервісу для онлайн-роботи, може повністю вирішити цю проблему.

Геопортал топографічної служби ЗСУ є сучасним рішенням проблем, з

якими стикаються війська, коли вони потребують актуальної картографічної інформації.

У сучасному світі геопортали використовуються для вирішення різноманітних проблем у різних сферах життя людей.

*к.т.н., с.н.с. Литвиненко Н.І. (ВІКНУ)
Калюжний Б. (ВІКНУ)*

ВИКОРИСТАННЯ ТОПОГРАФІЧНИХ КАРТ НАТО В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Країни, які приєдналися до НАТО в 1942 і 1954 роках мали різні картографічні системи, геодезичні мережі та картографічну інформацію. Необхідність уніфікації карт виникла через потребу в створенні одного стандарту для військових операцій, оскільки діяльність НАТО охоплює велику географічну область. Ця уніфікація карт включалася у загальний процес стандартизації військової техніки та оснащення.

Програма уніфікації карт мала два етапи: створення єдиної європейської геодезичної мережі, а потім уніфікацію карт. Спочатку США та ФРН об'єднали зусилля для вирівнювання геодезичних мереж, включивши багато опорних пунктів. Їх координати були визначені в універсальній проекції Меркатора, Хейфорда, створивши «Європейську систему координат 1950 року».

У 1997 році була прийнята геодезична система GRS-1980. Запровадження GPS зробило всесвітню геодезичну систему WGS-84 надзвичайно важливою. Ця система базується на GRS-80, використовує всесвітні координати, забезпечуючи зв'язок з місцевими координатними системами країн з допомогою трансформаційних параметрів все відбувалось швидко та якісно.

Керівництво НАТО винесло завдання створення та оновлення карт масштабу 1:25 000 - 1:250 000 на країни-учасниці блоку. Велика Британія відповідала за створення карти масштабу 1:500 000 для Європи, тоді як США та Велика Британія поділили завдання створення карти масштабу 1:1 000 000 для решти світу.

Багато європейських країн НАТО, маючи власну розвинену картографію, відмовилися від переходу до стандартів НАТО. Зазвичай, вони видають свої національні карти для внутрішнього використання та військові карти, які призводять до стандартів НАТО. Для менш розвинених країн перехід до стандартів НАТО був простішим і їхні карти створювалися відповідно до цих стандартів. Стандартними масштабами для топографічних карт НАТО є 1:50 000, 1:250 000 і 1:1 000 000, а також додаткові масштаби 1:25 000, 1:100 000 і 1:500 000.

Країни НАТО створюють карти масштабу 1:25 000, 1:50 000 і 1:100 000 відповідно до своїх національних стандартів, але з дотриманням обов'язкового включення на карту географічної сітки WGS-84 та сітки UTM, а також надрукованої англійською мовою інструкції по символах і скороченнях, а також географічних назв латиницею.

Кarti масштабу 1:250 000, 1:500 000 і 1:1 000 000 створюються в єдиному стандарті НАТО і є уніфікованими для всіх країн-виробників.

3D ВИМІРНА МОДЕЛЬ ДІЛЯНКИ МІСЦЕВОСТІ

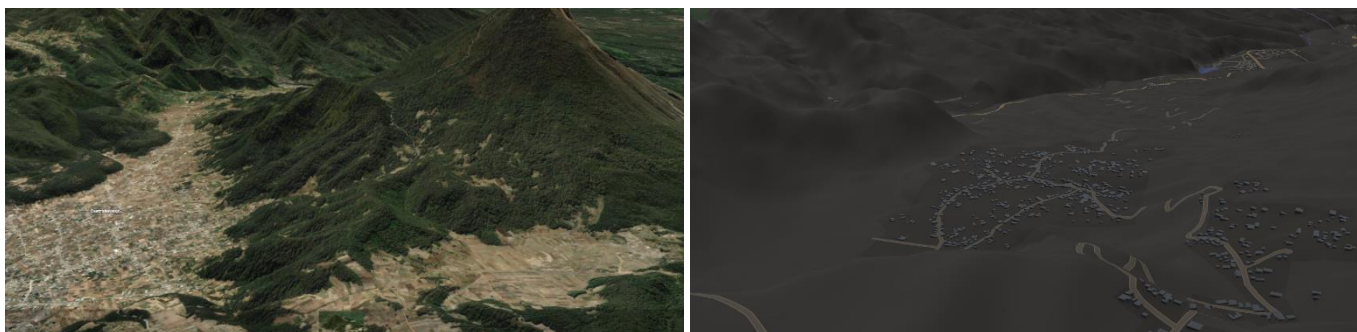
Усі ми дивимося фільми, мультфільми, презентації представленого нового продукту (Apple, Tesla, Samsung тощо). Явище 3D графіки для нас звичне і воно застосовується скрізь. Від кіноіндустрії до реклами для кращого відображення продукту та зацікавленості людей. Саме воно є фундаментом для відображення та передачі іншим особам ідеї. Спочатку можна відобразити свій задум у 3D вимірній моделі, щоб зважити усі плюси та мінуси, а вже потім відтворити задумане у реальність.

Війна – це мистецтво і постійно діяти як пише книжка, це не правильно! Вона лише дає базові настанови, але ніяк не накази. Потрібно аналізувати, вивчати та створювати плани від вже наданих нам даних та робити висновки. І саме у війні застосовуються усі методи які можуть допомогти у тій чи іншій справі. Завдяки розвитку людства у механізації багато чого стало швидким, доступним та надійним.

Карта – це невід’ємна частина для аналізу та ведення бойових дій. Завдяки їй плануються/розробляються усі операції – це очі, які бачать за багато кілометрів ліса, будинки, ріки, рельєф місцевості. Усе те що допоможе просуванню, маскуванню, збереженню життя особовому складу та виконання бойового завдання. Також потрібно вміти читати карту, але на жаль не всі це вміють робити.

Створення 3D вимірних моделей цікавих нам територій для оцінювання та ведення бою дуже сильно полегшить нам завдання в читанні карти та аналізу місцевості. Завдяки моделі ми зможемо детально побачити усі вершини, низовини, усі найменші спуски, підйоми та стежки. Ця модель дасть нам краще поняття про рельєф місцевості і вже цих факторів можна планувати дії наступу/відступу та переваги на рубежах з противником. Особливо добре буде видно пагорби, гори, лощини, улоговини, сідловини, яри, хребти. Також не слід забувати про форсування ріки де теж буде чітке зображення берегів та дна.

Універсальними 3D редакторами є 3DStudio MAX, MODO, Blender, також можна згадати про українське програмне забезпечення Digitals. Але як фаворитом найкраще з цим завданням буде справлятися ArcGIS Pro. Саме цей програмний продукт класифікується для створення карт та 3D вимірних моделей. Він завжди оновлюється та покращує свій функціонал. Швидкий обмін даними, можливість працювати одночасно багатьом людям за одним проектом.

І ось за допомогою цих моделей можна чітко відображати місцевість, а подальшому проводити її аналіз для плавання задач. Це не аби як корисно, щоб розуміти хто має перевагу у височині на ділянці місцевості та для розуміння прохідності техніки, особового складу.

Керімов Т.М. (НЮУ імені Ярослава Мудрого)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ТОПОГРАФІЇ ЯК ГАЛУЗІ ВІЙСЬКОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ДОСЯГНЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні закріплений на конституційному рівні стратегічний курс на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО) реалізується не лише найвищими органами державної влади, а й військовими вищими навчальними закладами (далі – ВВНЗ), Міністерством оборони України, іншими військовими відомствами України та передусім Збройними Силами України (далі – ЗС України). Результати таких зрушень наочно видні й у військовій топографії як одній з найбільших галузей військової науки в Україні, яка невпинно розвивається та трансформується, дедалі більше гармонізуючи зі стандартами НАТО.

Безсумнівно, переломною подією для всієї галузі військової топографії в Україні стало розроблення Тимчасового порядку оформлення оперативних (бойових) документів, затвердженого наказом Головнокомандувача ЗС України від 11 вересня 2020 року № 140 (далі – Порядок). Порядком було запроваджено нововведення, що врегулювали низку питань військової топографії в Україні, зокрема національний стандарт графічних умовних позначень АРР-6 з використанням практики провідних армій країн НАТО. Нововведення уніфікували графічні позначення на мапах ЗС України з мапами армій країн НАТО, що, у свою чергу, сприяє оперативній співпраці армій під час проведення військових навчань або в умовах ведення спільних бойових дій.

Міністерство оборони України відзвітувало про перелік стандартів та керівних документів НАТО, вимоги яких уже запроваджено в національних нормативних документах. Серед них 17 стосувалися трансформації військової топографії та суміжних галузей військової науки. Особливої уваги заслуговують

такі запроваджені стандарти: 1) STANAG 3675 Ed. 2, яким було врегульовано питання умовних знаків для топографічних, аеронавігаційних та спеціальних морських карт; 2) STANAG 3677 Ed. 3, який упровадив стандарти масштабів для сухопутних карт та аеронавігаційних морських карт; 3) STANAG 3710 Ed. 1, який поліпшив військові плани міст; 4) STANAG 3716 Ed. 2, яким було оновлено номенклатуру карт; 5) STANAG 7074 Ed. 2, який перезавантажив стандарт обміну цифровою географічною інформацією.

Зрештою такі точкові напрацювання в сукупності сприяють розвитку української військової топографії та її адаптації під стандарти провідних армій НАТО та всього світу. Однак нагальними та необхідними для підтримки високорівневості цієї галузі питаннями залишаються належне фінансування й розвиток вітчизняних технічних засобів та виробничих потужностей.

к.геогр.н. Коренець О.В. (ВІКНУ)

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ АУТОНОМНИХ НАВІГАЦІЙНИХ СИСТЕМ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

В останні роки технології штучного інтелекту (ШІ) стрімко розвиваються, що дозволяє розв'язувати проблеми швидше та якісніше, ніж будь-коли могли дозволити традиційні обчислення. Поява ефективних алгоритмів ШІ надає можливість значно прискорити розвиток автономних систем навігації, які все частіше застосовуються в різних галузях, починаючи від військових операцій і закінчуючи комерційним транспортом.

Штучний інтелект може швидко аналізувати складні проблеми та приймати рішення на основі вхідних даних і заданих обмежень. Він може розробляти оптимальні стратегії, робити прогнози та забезпечувати автоматизоване прийняття рішень, у тому числі при вирішенні навігаційних задач. Основною перевагою навігаційних систем на основі штучного інтелекту є можливість забезпечення автономної навігації. ШІ може допомагати системам навігації безпілотних транспортних засобів, БПЛА та сучасних засобів ураження розпізнавати середовище, уникати перешкоди, планувати маршрути та забезпечувати безпечну навігацію в реальному часі. Окрім підвищеної точності та ефективності, навігаційні системи на основі штучного інтелекту також зменшують потребу в людській праці. Автономні навігаційні системи з використанням штучного інтелекту вже застосовуються (або можуть бути використані у перспективі) в різних сферах: при створенні автономних транспортних засобів, в робототехніці, сільському господарстві, для космічних досліджень, військовій галузі тощо.

На даний час у різних країнах основні дослідження стосовно створення і застосування автономних навігаційних систем з використанням штучного інтелекту стосуються розроблення дієвих алгоритмів поєднання переваг глобальних навігаційних супутникових систем (GNSS) та інерціальних навігаційних систем (INS), а також розроблення нових, незалежних від супутникової навігації, технологій.

В Україні приватними розробниками проводяться теоретичні дослідження щодо розроблення алгоритмів автономної навігаційної системи БПЛА з використанням штучного інтелекту. Суть даних досліджень полягає у розробці

трекера для ударного БПЛА малої дальності (до 10 км), стійкого до завад противника, а також моделювання навігації в різних умовах застосування і протидії. Фактична ситуація з впровадженням у виробництво потребує певного часу для доопрацювання (трекер проходить випробування, система автономної навігації в процесі моделювання).

Таким чином, для вирішення завдання щодо створення автономних навігаційних систем необхідно поєднати зусилля приватних розробників, потенціалу фахівців науково-дослідних установ та замовників.

*к.геогр.н. Коренець О.В., к.геогр.н., доц. Курач Т.М. (ВІКНУ)
к.геогр.н., с.н.с. Литвиненко Н.І, к.геогр.н., доц. Підлісецька І.О. (ВІКНУ)*

РОЗРАХУНОК РОЗРІЗНЕННОСТІ АЕРОЗНІМКІВ ЗА КРИТЕРІЄМ ДЖОНСОНА

Однією з стандартизованих оцінок систем спостереження є критерій Джонсона – кількісний показник емпіричних даних про розрізнення елементів об'єкту, при яких виявлення об'єкту, розпізнавання та ідентифікація можливі з імовірністю 50 %. Критерій Джонсона використовується в розробці стандартизованих критеріїв порогових значень розрізнення в індустрії озброєння, охоронних засобів спостереження.

Число Джонсона N_{50} описує кількість пар ліній (пікселів), які вміщуються в критичний розмір об'єкта і розраховується за формулою:

$$N_{50} = v \frac{f_c a_{кр}}{l}, \quad (1)$$

де N_{50} - число пікселів, які укладаються в критичному розмірі об'єкта, з 50% ймовірністю правильного розпізнавання;

v - максимальна просторова частота в площині зображення;

f_c - фокусна відстань оптичної системи;

l – дальність до об'єкта;

$a_{кр}$ – критичний розмір об'єкта.

Максимальна просторова частота оптичної системи v в площині зображення має лінійну обернену залежність від фізичного розміру чутливого елементу фотоприймального пристрою і дорівнює:

$$v = \frac{1}{2a} \quad (2)$$

де a – фізичний розмір чутливого елементу фотоприймального пристрою.

Таблиця 1

Критерій Джонсона для різних рівнів розрізнення

Рівень розрізнення	N_{50} - кількість пар ліній в критичному розмірі типового об'єкта для 50% імовірності	N_{50} - кількість пікселів у критичному розмірі типового об'єкта для 50% імовірності
Виявлення	1,4±0,35	2±1
Розпізнавання	4,0±0,8	4±1
Ідентифікація	6,4±1,5	6±2

У результаті проведеного дослідження з використанням критерію

Джонсона запропоновано декілька порогових значень розрізненості на місцевості R_m на різних рівнях розпізнавання (виду, класу, типу) за різної ймовірності дешифрування:

- для ймовірності дешифрування 50%: до виду - 0,30 м; до класу - 0,15 м; до типу - 0,10 м.

- для ймовірності дешифрування 80%: до виду - 0,20 м; до класу - 0,10 м; до типу - 0,07 м.

Детальні результати розрахунку розрізненості матеріалів аерофотозйомки, які потребують засекречування будуть опубліковані окремо.

Лукіянчук А.А. (ВІКНУ)

Федоров С.І. (ВІКНУ)

ПРОГНОЗУВАННЯ У ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ ГЕОПРОСТОРОВОЇ ПІДТРИМКИ

Незважаючи на те, що в оглядовому майбутньому потреба в паперових картах залишатиметься, для підвищення ефективності управління військами вкрай важливим є впровадження всебічного використання цифрових картографічних даних, або більш сучасного поняття - геопросторових даних, до яких відносять широкий спектр відомостей про місцевість у вигляді векторних та растрових цифрових карт, тривимірних моделей місцевості, даних дистанційного зондування Землі отриманих з космічних, авіаційних, безпілотних апаратів, інших географічних та тематичних даних. Іншою критичною вимогою сучасності є оперативне та безперервне отримання необхідних геопросторових даних кінцевими користувачами. На даний час система доведення картографічних даних ще недостатньо широко застосовується і в більшості випадків базована на поданні заявок-нарядів та отриманні даних через оптико-магнітні носії, і в цілому не відповідає сучасним вимогам. Враховуючи, що всі переваги та можливості геопросторових даних в повній мірі реалізуються в геоінформаційних підсистемах автоматизованих систем управління тому саме через них, із застосуванням клієнт-серверних технологій, необхідно вирішувати проблему доведення даних до споживачів в масштабі часу близькому до реального. Задачі управління військами, в умовах скорочення часу на прийняття рішення, скорочення чисельності особового складу органів військового управління, обумовлюють проблему повноти та своєчасності оброблення інформації в автоматизованих системах управління військового призначення. Зауважимо на те, що більшість задач військового управління пов'язані з інформацією про місцевість. Підготовка та обробка якої, як правило проводиться «вручну». Сучасний розвиток інформаційних технологій, широке застосування їх у військовій сфері надає можливості використання геоінформаційних систем для виконання завдань з аналітично-прогнозної діяльності щодо обстановки на місцевості з урахуванням тактико-технічних характеристик бойової техніки та озброєння. Всім вимогам, що висуваються до програмних засобів, які можуть бути використані при формуванні географічної інформаційної системи військового призначення, задовольняють системи ArcGIS, виробник Інститут дослідження навколишнього середовища США (Environmental Systems Research Institute). Програмний продукт ArcGIS пройшов сертифікацію для використання

в якості єдиної ГІС в АСУВ Збройних Сил України.

Таким чином, програмне забезпечення ArcGIS, дозволить значно підвищити ефективність геопросторової (топогеодезичної) підтримки військ, в контексті пошуку оптимальних шляхів розв'язання задач ведення топографічної розвідки, забезпечення штабів геопросторовою інформацією щодо подій на полі бою; визначення загроз і ризиків в умовах ведення бойових дій за рахунок розроблення, впровадження та використання аналітично-прогнозних моделей геообробки.

Лукіянчук А.А., Халіманенко С.М., Бадрук О.О. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ

Сьогодні проблема оперативного отримання та використання даних про місцевість, особливо для тактичної ланки управління, набула виняткової актуальності. Так, за оцінкою закордонних воєнних експертів, в ході бойових дій 80% часу з організації управління в тактичній ланці спрямовано на пошук відповіді на питання: «Де я знаходжусь?» «Де свої?» «Де противник?».

Швидка зміна обстановки призводить до різкого скорочення часу, який відводиться штабу батальйону на аналіз результатів розвідки, прийняття рішення з організації вогневого ураження (воно вимірюється не годинами, а хвилинами).

В таких умовах у офіцерів нема можливості швидко вручну провести розрахунки на паперовій топографічній карті; безпомилково визначити координати цілей для вогневого ураження з використанням аерофотознімків та відеозображень, які одержані з літальних апаратів; визначити зони видимості та невидимості, особливості «зворотного скату» при веденні бойових дій в гірській та горбистій місцевості; скласти польотне завдання екіпажам армійської авіації з визначенням маршрутів виходу на ціль; виявити ділянки місцевості та площадок безпечної висадки десанту; вибрати оптимальний напрям пересування бойових тактичних груп і таке інше.

Таку можливість можуть надати тільки автоматизовані системи управління військами (силами) оперативно-тактичної і тактичної ланки, які базуються на сучасних інформаційних технологіях та мають геоінформаційні засоби геопросторової підтримки.

Таким чином, геоінформаційна система Збройних Сил України повинна являти собою сучасну просторово розподілену підсистему загальносистемного інформаційного забезпечення єдиної автоматизованої системи управління Збройних Сил України, яка здатна обробляти просторові дані сумісно з іншою інформацією, що циркулює в єдиній автоматизованій системі управління Збройних Сил України. Крім того, побудова геоінформаційної системи Збройних Сил України повинна відповідати сучасним вимогам щодо апаратної та програмної уніфікації, надання професійного зручного та зрозумілого інтерфейсу користувача, відповідати вимогам щодо роботи окремих елементів в режимі реального часу, ґрунтуватися на архітектурі та технологіях, що дозволяють досягнути інтегрованості по відношенню до інших підсистем єдиної автоматизованої системи управління Збройних Сил України.

Знання завдань, організації та функціональної структури геоінформаційних систем військового призначення, вимог до їх побудови та

функціонування є необхідною умовою для створення і функціонування геоінформаційної системи Збройних Сил України, успішного виконання завдань геоінформаційного забезпечення військ (сил) і ефективної діяльності посадових осіб органів управління всіх рівнів.

*к.т.н., доц. Кольцов Р.Ю. (ВІКНУ)
Малиновська О.О. (ВІКНУ)*

ВИКОРИСТАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ 3D МОДЕЛЕЙ У ВІЙСЬКОВІЙ СПРАВІ

Ми живемо в тривимірному світі. Тривимірна візуалізація імітує просторову реальність. 3D візуалізація дозволяє глядачеві природно сприймати тривимірну модель земного простору, часто без спеціальної підготовки або знання легенди. Вона забезпечує те інтуїтивне розуміння, якого не можна досягнути при розгляді звичайного двовимірного зображення. 3D візуалізація дозволяє фізично уявити частину земного простору й оцінити його.

Геометрична 3D модель представляє собою найпростішу форму моделі. Вона формується тривимірною поверхнею, яка покривається растровими або векторними даними. Висотні векторні об'єкти додаються для створення тривимірних властивостей. Властивості 3D моделей можна змінювати за допомогою освітлення, тіней або прозорості, а також регулювати висоту рельєфу.

Сучасні ГІС дозволяють створювати вражаючі 3D схеми, які підвищують рівень реалізму та сприяють більш якісному візуальному аналізу. Елементами таких реалістичних 3D схем можуть бути моделі рельєфу, аеро- або космічні зображення, топографічна база, підповерхневі дані, тривимірні моделі будівель та споруд (такі як мости), архітектурні елементи (наприклад, статуї), вуличні елементи, рослинність та інші. Це значно підвищує можливості візуалізації та аналізу геопросторових даних.

Геометричні 3D-моделі відіграють важливу роль у військовій справі, надаючи зручний та реалістичний засіб для вивчення, планування та виконання різних військових операцій. Ось деякі аспекти використання геометричних 3D-моделей у військових операціях:

1. Територіальне планування: Створення 3D-моделей територій дозволяє військовим стратегам ефективно планувати операції, враховуючи рельєф, географію та інші важливі аспекти.

2. Аналіз території і об'єктів: Геометричні 3D-моделі дозволяють вивчати територію та аналізувати об'єкти в контексті їхнього тривимірного середовища.

3. Планування об'єктів і інфраструктури: Військові можуть використовувати геометричні 3D-моделі для планування розташування об'єктів, оборонних ліній, баз і іншої інфраструктури.

4. Визначення точок спостереження: Створення 3D-моделей дозволяє точно визначити місця спостереження, що може бути важливим для тактичного аналізу.

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ ГЕОПРОСТОРОВОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬК

Протягом останніх років перед частинами топографічної служби Збройних Сил України, що відповідальні за проведення заходів геопросторової підтримки військ (сил) постало важливе завдання щодо впровадження стандартів НАТО у поліграфічну та цифрову продукцію. Питання проведення етапів уніфікації топографічних карт (масштабного ряду, розграфлення, проекції, сітки прямокутних координат, умовних знаків, позарамкового оформлення та системи поділу карти на серії) затверджені низкою спеціальних угод. Виконання цих заходів передбачалося здійснити у два етапи: ознайомлення з новими стандартами і оновлення топографічних карт.

На першому етапі основною метою є ознайомлення із стандартами, які прийняті в країнах – членах НАТО для виконання завдань геопросторової підтримки військ (сил).

Другий етап полягає у безпосередньому оновленні застарілих карт та створенні нових з урахуванням стандартів НАТО. Даний етап передбачає виконання наступних робіт:

1) приведення виробництва топографічних і спеціальних карт (включаючи цифрові карти) у відповідність до стандартів НАТО;

2) здійснення переходу від національних систем координат до системи координат WGS-84 та нанесення сітки UTM, відповідних умовних знаків і позарамкове оформлення топографічних карт;

3) активне впровадження GPS-вимірювання та технічних засобів навігації у власних збройних силах.

Впровадження стандартів НАТО вирішить наступні завдання:

1) забезпечення єдності та стандартизації геопросторової інформації, що допомагає уникнути розбіжностей та помилок у розумінні та використанні інформації, єдине сприйняття у використанні геопросторових даних між різними країнами-членами НАТО.

2) підтримка військових операцій. Покращення планування та навігації військ для виконання завдань.

3) у співробітництві з іншими країнами НАТО єдність стандартів допоможе краще розуміти партнерів, покращувати здійснення та передачу картографічної та топографічної інформації.

4) вдосконалення технологій та процесів. Країни Альянсу надають нові технології, які дозволяють удосконалювати навички в виготовленні поліграфічної та цифрової інформації, ефективності виготовлення та покращенню зображень.

Таким чином можна стверджувати, що впровадження стандартів НАТО має важливе значення у вирішенні певних завдань геопросторової підтримки. Їх впровадження – важливий крок для розвитку співпраці та досягнення взаємосумісності між Україною і країнами-членами НАТО в сенсі обміну інформацією у галузі геопросторової підтримки військ (сил).

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОМЕРЕЖ ПРИ ОБРОБЦІ ДАНИХ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ

Машинне навчання в геоінформаційних системах (ГІС) використовується для різних завдань протягом декількох десятиліть. Воно включає в себе класифікацію зображень, збагачення даних кластеризацією та моделювання просторових відносин, автоприв'язку растрових зображень карт, виділення важливої інформації з метаданих. Глибоке навчання, яке використовує нейронні мережі, аналізує вхідні дані через різні рівні для виділення особливостей та закономірностей.

Esri розробила інструменти для використання глибокого навчання в ГІС, включаючи класифікацію зображень, виявлення об'єктів, семантичну сегментацію та сегментацію екземплярів та багато інших. Ці методи можна використовувати для аналізу зображень у ГІС-застосунках.

1. Класифікація зображень: Цей метод включає присвоєння міток або класів цифровим зображенням. Наприклад, це може включати класифікацію об'єктів на зображеннях, таких як літаки або тварини.

2. Виявлення об'єктів: Виявлення об'єктів включає пошук та обводження об'єктів на зображенні. Цей метод корисний для визначення місця розташування конкретних об'єктів на зображеннях, таких як супутникові або аерофотознімки.

3. Семантична сегментація: Семантична сегментація включає в себе класифікацію кожного пікселя на зображенні належність до певного класу. Це корисно для аналізу земельного покриття та ідентифікації об'єктів на зображеннях.

4. Автоприв'язка растрових зображень карт: даний метод включає в себе розпізнання нейромережою границь сітки на карті та розпізнання символів координат, з подальшим заповненням в атрибутивну таблицю та запуску інструменту автоприв'язки карти. Це корисно для скорочення часу для прив'язки аркушів топографічних карт

5. Виділення важливої інформації з метаданих. Цей метод дозволяє створити нейромережу яка сприятиме кращому аналізу документів. Дана нейромережа може виділяти дати, час, місце проведення знімання, тощо з метаданих знімку. А також певні важливі терміни, використані в цьому тексті, та їх визначення. Ці техніки глибокого навчання допомагають вирішувати різні завдання в ГІС, використовуючи обробку зображень.

Менсітова В.О. (ВІКНУ)

ВИРІШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗАВДАНЬ ТА ОПЕРАЦІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИНАМІЧНИХ 3D-МОДЕЛЕЙ

Використання динамічних 3D-моделей у геоінформаційних системах (ГІС) відкриває нові можливості для аналізу та візуалізації геопросторових даних. Динамічні моделі становлять процес, який змінює або перетворює деякі аспекти поверхні Землі з перебігом часу.

Використання динамічних 3D-моделей відіграє важливу роль у вирішенні військових завдань та операцій, надаючи військовим стратегам та командам

засоби для кращого розуміння та керування бойовим середовищем.

Динамічні 3D-моделі допомагають в режимі реального часу проводити моніторинг змін в геопросторовому середовищі, включаючи зміни рельєфу, погодних умов та інших факторів, що так чи інакше впливають на воєнні операції. Такі моделі дозволяють відслідковувати рух ворожих сил, об'єктів та транспорту, проводити ефективну розвідку та моніторинг, картографувати та проводити аналіз різноманітних об'єктів на полі бою, включаючи будівлі, природні об'єкти та інфраструктуру.

Застосування динамічних 3D-моделей є ключовим елементом для підвищення ефективності та успішності військових операцій, забезпечуючи зв'язок, розвідку, та візуалізацію стратегічних даних у тривимірному форматі.

Мерчанський Д.А. (ВІКНУ)

Писаренко Р.В. (ВІКНУ)

ГІС ТА ГЕОПРОСТОРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ГІС та геопросторові технології давно застосовуються в управлінні природними ресурсами, включаючи лісове, сільське господарство та управління водними ресурсами, з акцентом на сталий розвиток та охорону довкілля. Але існує декілька проблем які зупиняють розвиток у цих напрямках і перешкоджають роботі з даними спрямованій на управління ресурсами і їх контролю в певних регіонах. Основною метою роботи є визначення основних проблем, складностей та шляхи їх вирішення. Основними проблемами являються:

1) Якість та доступність даних, що у свою чергу суттєво відрізняється в різних регіонах, у висновку це сильно перешкоджає ефективному адмініструванню ресурсами та сталому розвитку. Рішенням цієї проблеми у налагодженні співпраці з великими організаціями такими як:

Програма ООН з навколишнього середовища, OpenStreetMap (OSM) для підвищення якості даних та Світовим банком для підтримки ініціативи зі збору даних. Також щоб підвищити доступність регіони можуть використовувати програмне забезпечення ГІС з відкритим кодом, таке як QGIS і Grass GIS. Сприяти прозорості та обміну даними між організаціями, забезпеченню доступу до даних, необхідних для управління природними ресурсами.

2) Вартість та брак кваліфікованої робочої сили. Більшість регіонів стикається з фінансовими труднощами які не дозволяють отримати доступ до провідних ГІС технологій та навчанні спеціалістів які б могли працювати з цими технологіями.

Шляхи усунення цієї проблеми полягають у співпраці з організаціями, що пропонують гарантії для підтримки ініціатив ГІС у регіонах які показують швидку градацію та організаціями які надають програми для навчання фахівців та спеціалістів. Такими організаціями як Esri яка надає безкоштовні онлайн курси з програмних продуктів ArcGIS та ArcGIS PRO. Слід також заохочувати та підтримувати університети та професійно-технічні навчальні заклади пропонувати курси та сертифікаційні програми з ГІС.

Вирішуючи представлені проблеми впроваджуючи ці рішення, регіони можуть мати змогу використовувати можливості ГІС та геопросторових технологій для ефективного управління природними ресурсами та сталого розвитку.

*Мільта Є.Ю. (ВІКНУ)
Циба М.М. (ВІКНУ)*

СТВОРЕННЯ КАРТ ЗМІН МІСЦЕВОСТІ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Геоінформаційні системи (далі - ГІС) – це комплекс програмних засобів, що призначені для зберігання, збору, обробки та аналізу географічних даних. Дають можливість створювати та керувати базами даних, що містять інформацію про географічне положення об'єктів в просторі. До таких об'єктів можна віднести дороги, річки, будівлі, ліси, залізничні сполучення, і так далі. Варто зазначити, що з інформацією про географічне положення ці бази даних також мають інформацію щодо якісних і кількісних характеристик об'єктів з можливістю їх оновлення в режимі реального часу. До характеристик відносять площу, висоту, кількість населення, густину лісу, глибину водних об'єктів і тому подібні. ГІС використовуються в різних сферах діяльності та користуються шаленою популярністю, особливо у Збройних силах України. Вони дозволяють проводити аналіз даних з різних джерел та виділяти тенденції, що дає можливість для військових і забезпечує можливість приймати обґрунтовані рішення на наступ або оборону на основі географічних даних. ГІС використовують для візуалізації географічної інформації у вигляді графіків або карт, в нашому випадку поєднання геоінформаційних систем з створенням спеціальних карт для кращого розуміння складних географічних явищ, що можуть стати перешкодою або в нагоді для якісного та швидкого виконання бойового завдання.

Карти змін місцевості, що зазвичай використовують військові, які були створені за допомогою ГІС значно пришвидшили роботу командирів та штабів у забезпеченні належної інформаційної бази на певну ділянку місцевості для планування операції та навігації для злагоджених дій підрозділів, що відіграє валику роль під час бойових дій та їх планування. У наш час існує багато різних геоінформаційних систем та додатків, які можуть надавати військовим необхідну інформацію про територію, наприклад, такі як Google Maps або OpenStreetMap. Однак якщо враховувати потреби ЗСУ, то розробляють спеціальні картографічні продукти, які відповідають конкретним потребам військових згідно родів військ і їхніх особливостей діяльності, спрямованих на виконання поставлених завдань. В першу чергу і карти змін місцевості є основним джерелом інформації про місцевість та об'єкти на ній. Широко використовується органами управління для забезпечення своєї діяльності. Головна особливість це додаткова інформація про місцевість, яка може створюватись, як правило, завчасно і вже під час підготовки або в ході бойових дій. Карти що були створені в ході бойових дій та набули найбільш важливих змін на місцевості відносяться до оперативно виправлених.

Мудрак Х.Б. (ВІКНУ)

ДИСТАНЦІЙНЕ ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ ЯК НАУКОВИЙ НАПРЯМ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Дистанційне зондування землі це один із напрямків науки, який дозволяє спостерігати за тим що відбувається на поверхні землі та над нею. Отже, дистанційне зондування землі – це спостереження землі з авіації та космосу, за

допомогою пристроїв які встановленні на космічних апаратах.

Перший знімок був зроблений у 1858 році з парашута. Під час першої світової війни, в цілях розвідки, з'явилися знімання з літальних апаратів, а вже під час другої світової війни почалося вдосконалення знімальних апаратів. Через короткий час дистанційне знімання стало важливим елементом отримання інформації для військових і для цивільних задач.

Початок дистанційного знімання з космічних апаратів був пов'язаний із запуском першого супутника ще у радянському союзі, одразу за ним свій перший знімальний апарат запустила Америка у 1974 році, саме це було початком дистанційного зондування землі та спостереження вченими за її станом.

Дистанційне зондування Землі надає нам можливість отримувати інформацію про такі важливі параметри як клімат, водні ресурси, ґрунтовий покрив та багато іншого.

Знімання землі з космосу є одним з основних методів дистанційного зондування землі, це фото в різних спектральних діапазонах, яке постійно зростає, цих діапазонів може бути від 7 до 220. Космічні технології знімання земної поверхні дозволяють суттєво підвищити ефективність дослідження. Супутники, які використовуються для знімання Землі, оснащені різноманітними сенсорами і приладами, такими як камери, радіометри, лазерні сканери. Зібрані дані можуть бути використанні для створення карт, зображень або вимірювання показників таких як температура поверхні, вологість, склад землі, висота рельєфу та багато іншого. Ця інформація є цінною для вивчення змін на поверхні Землі, розуміння природних катастроф, планування використання земель та прийняття рішень щодо довкілля.

Дистанційне зондування Землі має різноманітні застосування і у військовій сфері. Дистанційне зондування забезпечує можливість отримання розрахункової інформації про ворожі позиції, обладнання та інфраструктуру. Використання дистанційного зондування забезпечує можливість стежити за ворожими діями, виявляти рух військ. Також воно може бути корисним для моніторингу великих територій, контролювання кордонів та виявлення нелегальної діяльності. Зображення та дані отриманні з дистанційного зондування можуть бути використанні для планування військових місій, оцінки терену та визначення оптимальних маршрутів руху.

Важливо зазначити що використання дистанційного зондування військовими має свої обмеження та правові межі, зокрема пов'язані із захистом приватності та міжнародними договорами.

Надольна М.В. (ВІКНУ)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КАРТОГРАФІЇ

Як відомо, картографія - це область науки, техніки, виробництва та навчальних досліджень, яка займається аналізом, розробкою та застосуванням різноманітних картографічних робіт. Враховуючи нинішній стан створення точних, актуальних карт, а також вирішення питань доступності та використання геопросторових даних, картографічні дослідження стають все більш важливими.

В результаті ця наука просунулася вперед і не стояла на місці протягом багатьох років та й у наші часи. Деякі особливості сучасної картографії з'явилися

в результаті широкого застосування комп'ютерних технологій не тільки при створенні, але й при використанні картографічних ресурсів (матеріалів).

У зв'язку з цим наявність широкого спектру картографічних сервісів, особливо тих, які є в мережі Інтернет, значно збільшили кількість варіантів отримання картографічної інформації за допомогою картографічного зображення.

Саме такі як: тривимірне, динамічне, мультимедійне та мобільне картографування були серед нових технічних шляхів, які почали виникати та розвиватися. При вивченні та дослідженні потенційних досягнень у галузі картографії найкраще починати з загальної тенденції до застосування науково-інтенсивних напрямів, таких як розробка та використання систем штучного інтелекту, квантових комп'ютерів та систем, які можуть розвиватися і самостійно налаштовуватися з часом без малого або жодного втручання людини.

На черзі розвиток технології створення, ведення та використання технологій просторового картографування, які повинні бути ключовим компонентом майбутньої картографії.

Створення електронних карт для вивчення дійсності, робота з цифровими базами просторових даних, розробка та впровадження нових комп'ютерних технологій для створення та використання карт є основними складовими картографії сучасного світу. Внаслідок цього необхідно швидко та ефективно реагувати на велику кількість інформації, враховуючи поточні тенденції технологічного зростання.

Левінська Н.В. (ВІКНУ)

Поляков А.І. (ВІКНУ)

ЗАСТОСУВАННЯ ГІС У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Впровадження комп'ютерних та інформаційних технологій у діяльність військ під час виконання завдань в зоні ведення бойових дій надає нові можливості при вирішенні задач управління військами. Автоматизація процесу управління з урахуванням навігаційної інформації суттєво зменшує час на координацію та злагодженість дій військ в умовах різкої зміни обстановки, високої динаміки сучасних бойових дій, застосування високоточної зброї.

Основою сучасного підходу до автоматизації управління збройними силами, за яким відбувається заміна паперових карт на цифрові, є впровадження в процес управління географічних інформаційних систем (ГІС). Використання ГІС надає органам військового управління візуальну, просторову та деяку додаткову інформацію про місцевість та розташовані на ній об'єкти на пристроях відображення.

Геоінформаційні системи є потужним інструментом, що дозволяє підвищити якість виконання широкого спектра військових завдань, серед яких:

планування та координація військових операцій;

моніторинг та оцінка воєнних ситуацій;

підтримка прийняття рішень;

обмін інформацією та співпраця між військовими підрозділами.

ГІС-технології дозволяють обробляти та аналізувати геопросторові дані, такі як карти, супутникові знімки та цифрові моделі ландшафту. Ці дані можуть бути використані для створення детальних моделей поля бою, які потім можуть

бути використані для планування і координації військових операцій.

Дані системи довели свою ефективність під час моніторингу й оцінки обстановки на полі бою, відстежування пересування військ, ідентифікації цілей, моделювання та оцінки наслідків сценаріїв і розробки планів дій, підтримки прийняття рішень на застосування сил та засобів.

ГІС-технології підвищили якість обміну інформацією і співпраці між військовими підрозділами. Наприклад створення спільних карт і моделей, які можна використовувати для планування і координації спільних операцій.

ГІС-технології є потужним засобом, який значно підвищує ефективність та результативність військових операцій.

Маєвський Н.С. (ВІКНУ)

ЗАВДАННЯ ГЕОПРОСТОРОВОЇ РОЗВІДКИ

Роль геопросторової розвідки в сучасному світі - це процес збору, аналізу та інтерпретації інформації, отриманої з географічних джерел, таких як супутники, дрони, ГІС (геоінформаційні системи) та інші джерела. Її роль в сучасному світі надзвичайно важлива. Вона використовується для моніторингу природних катастроф, планування містобудівної діяльності, а також для наукових досліджень. Геопросторова розвідка також має велике значення для національної безпеки, оскільки допомагає у виявленні рухів військових сил та інших загроз на глобальному рівні.

Геопросторова розвідка включає в себе широкий спектр завдань можуть варіюватися в залежності від конкретного контексту.

Картографування та моделювання: створення точних карт і геоінформаційних моделей для географічного об'єкта або регіону, що може включати в себе зображення, топографічні дані, висотні моделі тощо.

Моніторинг змін: Відстеження змін в навколишньому середовищі, такі як забудова, зміна ландшафту, зміна водних ресурсів, дефорестація та інші зміни природи і інфраструктури.

Надання геоінформації в реальному часі: забезпечення актуальної інформації про події та об'єкти на мапах у реальному часі, що може використовуватися для моніторингу екстрених ситуацій, які включають в себе природні катастрофи, аварії та інші події.

Екологічні дослідження: вивчення впливу людської діяльності на природне середовище, а також моніторинг стану екосистем та видів.

Наукові дослідження: використання геопросторової розвідки для вивчення географічних явищ, територій та процесів, що допомагає в розв'язанні наукових проблем.

Безпека та оборона: застосування геопросторової розвідки в оборонних справах для забезпечення національної безпеки, моніторингу військових рухів та аналізу географічних даних.

Загалом геопросторова розвідка полягає в зборі, аналізі та використанні географічної інформації для прийняття рішень, підвищення ефективності та поліпшення якості життя людей у різних сферах життя.

*к.т.н., доц. Сторубльов О.І. (ВІКНУ)
к.психол.н. Кузьменко М.Д. (НМЦ КП МОУ)
Бабій О.С. (ВІКНУ)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КОГНІТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ-ОПЕРАТОРА ПРИ ВІДОБРАЖЕННІ РУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ ЗАШУМЛЕНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ В СИСТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ

З огляду на те, що в оці людини є так звані «детектори руху», в результаті циклічного, прискореного, послідовного відтворення спостережень (зображень) око людини-оператора виявляє закономірності такого відображення сигналів певної кількості зображень. Так виявляються (селектуються) сигнали, які зміщуються від зображення до зображення по кривій того чи іншого порядку.

При зростанні зашумленості спостережень збільшується кількість сигналів, що заважають, ефективність виявлення корисних сигналів значно погіршується. Людина-оператор не в змозі стежити за великою кількістю сигналів та виявляти певні закономірності в прискореному послідовному відображенні. Виникає необхідність у введенні зворотного зв'язку для забезпечення ефективної роботи людини-оператора, тобто забезпеченні наявності такої кількості усіх сигналів на пристрої відображення інформації аби забезпечити відповідність когнітивних можливостей людини-оператора спроможності визначення закономірностей у прискореному відображенні певної послідовності зображень для виявлення траєкторій об'єктів, що рухаються.

Визначено завдання адаптації інтегрованої (сумарної) обстановки когнітивним можливостям людини-оператора шляхом збільшення (зменшення) зашумленості через зміну амплітуди порогової напруги. Це досягається шляхом уведення в пристрій відображення інформації порогового пристрою та пристрою аналізу насиченості оглядів, а також врахування адаптаційних та когнітивних можливостей людини-оператора формуванням порогової напруги в залежності від кількості сигналів, що відображаються на пристрої відображення інформації.

У разі невідповідності (перевантаження сприйняття людиною-оператором інтегрованої обстановки на пристрої відображення інформації) спеціалізований обчислювач через пристрій насиченості зображень поступово збільшує амплітуду порогової напруги для порогового пристрою. Внаслідок чого кількість сигналів, що записуються в пам'ятовуючі пристрої, зменшується.

Моделювання методом експертних оцінок підтвердило ефективність запропонованого способу. Перспективами подальших досліджень є проведення експериментальних досліджень порогових параметрів системи, за якої діяльність людини-оператора зберігає свою надійність та стійкість до зривів.

*Фещук М.М. (ВІКНУ)
Сівков С.В. (ВІКНУ)*

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЦИФРОВОГО ДРУКУ ПРИ СТВОРЕННІ КАРТОГРАФІНОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЧАСТИНАХ ТОПОГРАФІЧНОЇ СЛУЖБИ

Топографічна служба Збройних Сил України відіграє ключову роль у забезпеченні військ актуальними та точними картографічними даними. Завдяки розвитку технологій у сфері геоінформаційних систем, цифровий друк став важливою складовою процесу створення картографічних продуктів. Цифровий друк дозволяє створювати картографічну продукцію з високим рівнем деталізації та точності, що важливо для подальшого використання цих матеріалів в різних галузях, включаючи оборону, цивільну оборону, транспорт, будівництво та багато інших. На сьогоднішній день, топографічна служба використовує технологію цифрового друку для створення картографічних продуктів. Ця технологія включає в себе використання сучасних друкарських машин, спеціалізованого програмного забезпечення та високоякісних матеріалів для виробництва карт. Однак, існують деякі аспекти, які потребують подальшого удосконалення. Для забезпечення якості картографічної продукції, потрібно вдосконалити точність та деталізацію друку. Це можна досягти завдяки використанню більш високоякісних друкарських машин та програмного забезпечення, яке дозволяє створювати високодеталізовані картографічні дані.

Однією з головних проблем у сфері цифрового друку є продуктивність. Швидкий доступ до картографічних даних і висока швидкість друку можуть бути вирішальними в умовах екстрених ситуацій або при швидкому оновленні карт. Важливо встановити стандарти для цифрового друку в топографічних службах, щоб забезпечити єдність та якість картографічних продуктів, що створюються різними організаціями.

Покращити інтеграцію технології цифрового друку з геоінформаційними системами для більш ефективного створення та оновлення картографічних продуктів. Удосконалення технології цифрового друку в частинах топографічної служби є важливим завданням для забезпечення якості та актуальності картографічних матеріалів. Розвиток цифрового друку може сприяти покращенню точності, продуктивності та стандартизації.

*Щукін А.П. (ВІКНУ)
Писаренко Р.В. (ВІКНУ)*

АНАЛІЗ ПОШКОДЖЕНЬ ТА ЗБИТКІВ НА ЗЕМЛЯХ ОБОРОНИ

Аналіз пошкоджень та збитків на землях оборони після завершення конфлікту є важливим кроком у відновленні та реабілітації регіонів, які постраждали від воєнних дій. Цей аналіз дозволяє визначити масштаб зруйнувань, екологічних та соціальних наслідків, а також економічних збитків. Пошкоджені інфраструктура, забруднене навколишнє середовище та соціальні проблеми створюють серйозні виклики для відновлення та розвитку.

Аналіз покаже, які кроки необхідно прийняти для відновлення інфраструктури, природних ресурсів та соціальної стабільності. Він також

допоможе розробити плани відновлення та залучити необхідні ресурси для виконання цих планів.

Крім того, аналіз пошкоджень та збитків може бути корисним для запобігання майбутнім конфліктам, оскільки він висвітлює фактори, що сприяли появі конфлікту та його наслідкам. Правильний аналіз допоможе розробити стратегії для зменшення ризику та збереження миру та стабільності в майбутньому.

Важливо підкреслити, що аналіз пошкоджень та збитків не обмежується лише фінансовими розрахунками, він також враховує людський фактор та вплив на громади, що страждали від конфлікту. Такий комплексний підхід допомагає забезпечити всебічне відновлення і збереження миру та сталості в регіонах, що зазнали військових дій.

У цьому контексті, аналіз пошкоджень та збитків на землях оборони визначається як ключовий інструмент у процесі відновлення, забезпечення сталого розвитку та запобігання майбутнім конфліктам.

Яременко Ф.В. (БЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТОПОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬК НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ефективність бойових дій в ХХІ сторіччі багато в чому залежить від використання високотехнологічних зразків озброєння та військової техніки, приладів та програм що значно підвищують результативність військових операцій.

В умовах ведення російсько-української війни, завдяки нашим партнерам та небайдужим країнам світу, наші Збройні сили України мають у своєму арсеналі новітні зразки озброєння та військової техніки. Але використання такого озброєння та військової техніки на полі бою передбачає попереднє навчання та відповідну підготовку особового складу, що призводить до відтермінування появи такого озброєння в бойових порядках збройних сил.

В основу роботи та застосування більшості з таких зразків покладено використання геопросторових даних за іноземними стандартами, наприклад, система координат WGS 84 (World Geodetic System 1984 – всесвітня геодезична система координат для встановлення розташування на поверхні Землі 1984 року.), проєкції UTM (Universal Transverse Mercator) та системи цілевказання MGRS (Military Grid Reference System, військова система цілевказівок НАТО). Ця система координат повністю відрізняється від радянської. Тому, підготовка, в тому числі топографічна, є ключовим фактором у швидкості появи та ефективності застосування новітніх зразків озброєння на полі бою.

Топографічна підготовка – це предмет бойової підготовки військ, який організується та здійснюється для підвищення ефективності використання особовим складом підрозділу топогеодезичної та навігаційної інформації. Військова топографія тісно пов'язана із тактикою, вогневою та спеціальною підготовкою, інженерною підготовкою й іншими навчальними дисциплінами. Знання, отримані на заняттях з військової топографії, повинні вдосконалюватися в процесі вивчення цих та інших військових дисциплін на польових заняттях і тренуваннях.

Сьогодні, більшість військових підрозділів мають у своєму складі безпілотні літальні апарати (БПЛА) різних модифікацій, що дозволяють отримати в районі проведення бойових дій оперативні відомості необхідні для вивчення і оцінки місцевості під час прийняття рішень, планування і ведення операції, організації взаємодії та управління. Всі ці дії передбачають роботу відповідно підготовленого особового складу.

Отже, топографічна підготовка на шляху до євроатлантичної інтеграції повинна включати вивчення топогеодезичної та навігаційної інформації у відповідності до національних стандартів та стандартів НАТО. Деякі з них вже знайшли місце у програмах підготовки відповідних спеціалістів.

СЕКЦІЯ 9 НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

*к.психол.н. Балабушка Є.О. (ВІКНУ)
Смовж М.А. (ВІКНУ)*

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО ТА ВІЙСЬКОВУ СТРАТЕГІЮ. АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ТА ЇХНЬОГО ВПЛИВУ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ

Інформаційна війна стала викликом сучасного глобального ландшафту безпеки, привертаючи увагу військових та науковців. Вплив інформаційної війни на суспільство та військову стратегію надзвичайно значущий, оскільки вона може суттєво впливати на громадську думку, політичні рішення та національну безпеку.

Вона зазвичай використовується для: формування громадської думки, а саме для створення або зміни громадської думки про певну тему або подію, пропаганди або маніпуляції інформацією; розкол суспільства, посилення соціальних та політичних розбіжностей, поширення чуток, наклепів або інших форм дезінформації; дестабілізація суспільства, створення хаосу та безладу, шляхом поширення паніки, страху або інших форм психологічного тиску.

Інформаційна війна може також мати значний вплив на військову стратегію. Вона може використовуватися для: підготовки до військових дій, створення умов для успішного проведення операцій, поширення дезінформації про супротивника, створення сприятливого міжнародного середовища або деморалізації супротивника, ведення військових дій, досягнення військових цілей без застосування зброї, створення міжнародного тиску на супротивника; інформаційна війна може використовуватися в післявоєнний період, для досягнення політичних або економічних цілей, створення сприятливих умов для укладення мирного договору або дестабілізації ситуації в супротивника.

Отже, інформаційна війна залишається актуальною проблемою для суспільства і військових структур. Вплив інформаційних операцій на громадську думку, прийняття політичних рішень та військові стратегії вимагає серйозного аналізу і вивчення. На цій конференції ми розглядали інструменти інформаційної війни та їхні наслідки, а також обговорювали заходи для захисту від інформаційної загрози. Дослідження в цій області є надзвичайно важливими для забезпечення національної безпеки та стабільності в сучасному світі.

Бей С.А. (ВІКНУ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, що почалася у 2014 році, суттєво змінила міжнародну безпеку. Основними викликами, які виникли в результаті конфлікту: анексія Криму, війна на сході України втручання внутрішніх справ України, дезінформаційні кампанії, повномасштабна війна у 2022 році та інші дії, що порушують міжнародне право.

Однією з основних трансформацій у міжнародній безпеці є зміна пріоритетів. Зокрема, більша увага приділяється забезпеченню безпеки на сході Європи та захисту суверенітету та територіальної цілісності держав у всьому світі, які зазнають агресії з боку Росії. Крім того, дедалі більше уваги приділяється кібербезпеці, енергетичній безпеці та іншим аспектам безпеки, які стають все важливішими в умовах війни.

Зміна геополітичного контексту: Війна між Росією та Україною перетворився на головний виклик для міжнародної безпеки. Російська агресія проти України порушила міжнародний порядок та призвела до нових викликів і загроз у соціально-економічному та безпековому вимірі.

Зміна підходу до безпеки: Конфлікт показав, що традиційний підхід до безпеки, який зосереджується на захисті від традиційних військових загроз, потребує доповнень. Тепер більше уваги приділяється новим викликам, таким як кібербезпека, гібридна війна та дезінформація.

Зміна ролі НАТО: Конфлікт підкреслив важливість НАТО в забезпеченні безпеки у Європі. НАТО перейшло до більш активного підходу до безпеки, зміцнюючи свої сили в Східній Європі та забезпечуючи підтримку для країн, які є предметом російської агресії.

Зміна ставлення до Росії: Російська агресія проти України призвела до зміни ставлення більшості країн до Росії. Багато країн ввели санкції проти Росії, щоб покарати її за її агресію та змусити змінити свою поведінку.

Ще однією з трансформацій у міжнародній безпеці є зміна ролі та значення міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй. На жаль, відсутність консенсусу між державами у Раді Безпеки ООН призводить до нездатності організації вирішувати конфлікти та реагувати на виклики безпеки, що стає причиною зменшення її авторитету та значення в міжнародному порядку, потреби повної зміни структури та пріоритетів.

*Дроб Є.М. (ЦУВО ГШ ЗСУ)
Білокур М.О. (ЦУВО ГШ ЗСУ)
Ткаченко І.В. (ЦУВО ГШ ЗСУ)*

ОНТОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Реалізація закріпленого у Конституції України незворотного європейського та євроатлантичного курсу України, а також необхідність якісної підготовки військових фахівців для ефективною відсічі збройної агресії російської федерації вимагають від Збройних Сил України суттєвої активізації заходів, спрямованих на трансформацію військової освіти та взаємосумісність Збройних Сил та інших складових сил оборони з відповідними структурами держав - членів НАТО.

Аналіз поточного стану реформування військової освіти та відповідних нормативно-правових актів свідчить про існування суттєвих проблемних питань, які потребують своєчасного вирішення, з метою недопущення можливих ускладнень та помилкових рішень, ціною яким є національна безпека України, а також життя і здоров'я громадян.

Наразі, чинними нормативно-правовими актами визначено, що підготовка

осіб на посади офіцерського складу здійснюється у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти та передбачає здобуття ступеня вищої освіти бакалавра (магістра) одночасно із здобуттям тактичного рівня військової освіти, здобуття відповідного рівня військової освіти на курсах професійної військової освіти тощо.

Фактично, завершивши курси професійної військової освіти L1A, L1B, L1C, офіцер набуває усіх необхідних військово-професійних компетентностей для організації діяльності військового підрозділу (взвод, рота, або підрозділ аналогічного рівня), а також військово-спеціальних компетентностей, завдяки яким він уже є повноцінним фахівцем в обраній військовій спеціальності.

Подальше набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої освіти та практичного досвіду здійснюється на курсах перепідготовки та/або підвищення кваліфікації.

Актуальним питанням, в свою чергу, яке потребує вивчення, є розмежування компетентностей, які опановуються на наступному курсі професійної військової освіти L2 та відповідних курсах підвищення кваліфікації (допідготовки, перепідготовки) тактичного рівня.

На думку авторів даної публікації, розподіл командно-штабного курсу тактичного рівня L2 на безліч окремих курсів за відповідною військово-обліковою спеціальністю (групою військово-облікових спеціальностей) може призвести до нівелювання ролі курсів підвищення кваліфікації тактичного рівня, а також не дозволить набути усім офіцерам, які проходять службу на посадах штатно-посадової категорії «майор», військово-професійних компетентностей, необхідних для організації планування і вирішення проблем військового управління у сфері оборони на тактичному рівні.

Бондар Т.В. (ВІКНУ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО КІБЕРБЕЗПЕКИ В США

Кібербезпека, як складова національної безпеки, постійно зазнає змін, особливо в Сполучених Штатах Америки, в силу її геополітичного значення. Через зріст цифрової активності, а з нею і кількості кіберзагроз, збільшується необхідність постійного оновлення та адаптації підходів до кібербезпеки.

Для підвищення кібербезпеки США заплановано задіяти федеральні міністерства й відомства, приватний сектор, громадянське суспільство, а також союзників і партнерів, кращі практики управління кібербезпекою.

Основну увагу приділено захисту інформаційних ресурсів, розвитку безпечної «цифрової економіки», стимулюванню інновацій, нарощування можливостей припинення ворожої кіберактивності, а також зовнішньополітичних заходів примусу третіх країн до «відповідальної поведінки» у кіберпросторі, що вказує на те, що перегляд політики кібербезпеки в США є реакцією на різноманітні загрози, пов'язані з кіберпростором.

Вплив технологічних інновацій на національну безпеку, зокрема розвиток штучного інтелекту та квантових технологій також не залишений без уваги.

Важливо враховувати, що кібербезпека вимагає тісної співпраці між урядом, приватним сектором (в обличчі технологічних корпорацій) та академічною громадськістю для ефективної боротьби з кіберзагрозами в

цифровій епохі.

Велика роль відводиться самим суб'єктам кібербезпеки, їх свідомому підходу, а також системі стандартизації. Так, у США NIST (Національний інститут стандартів і технологій) останнім часом здобув підтримку на законодавчому рівні, що дає можливість стандартизувати процеси кібербезпеки в урядових установах.

Отже кібербезпека США ґрунтується на стратегічності підходу, що в свою чергу виражено в створенні не лише урядових, а й наукових установ, що дають змогу займатись прогнозуванням, підготовкою якісних фахівців та безперервним аналізом кіберзагроз та швидких технологічних трансформацій, такий підхід є важливим елементом зміцнення національної безпеки в епоху цифрових технологій.

Список використаних джерел:

1) Міка Кертунен та Енекен Тікк, «Стратегічно нормативні. Норми та принципи в національних стратегіях кібербезпеки», EU Cyber Direct, 13 квітня 2019 р., https://eucyberdirect.eu/content_research/a-normative-analysis-of-nationalcybersecurity-strategies/

2) Кіберкомандування Сполучених Штатів, «Досягти та підтримувати перевагу в кіберпросторі: бачення командування для кіберкомандування США», 14 червня 2018 р. www.cybercom.mil/Portals/56/Documents/USCYBERCOM%20Vision%20April%202018.pdf?ver=2018-06-14-152556-010

3) Goel, Sanjay. «National cyber security strategy and the emergence of strong digital borders.» Connections (2020): 73-86.

к.і.н., доц. Вановська І.М. (ВІКНУ)

ЩОДО МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ВВНЗ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

В Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що підготовка психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, їхнє професійне вдосконалення – важлива умова модернізації сучасної освіти.

У сфері морального виховання майбутніх фахівців в системі вищої військової освіти основними завданнями вважаються: формування свідомості, духовно-моральної культури, нагромадження досвіду і навичок моральної поведінки; формування почуття особистої відповідальності за свої вчинки і можливі результати професійної діяльності; розвиток і закріплення дієвих механізмів морального самовиховання і саморегуляції поведінки.

Проблема морального розвитку особистості викладача ВВНЗ в системі вищої військової освіти на сьогодні, під час російсько-української війни, не просто існує, а й характеризується особливою актуальністю. Справжній період в історії системи української вищої військової освіти - це період зміни і пошуку нових ціннісних і моральних орієнтирів, які відповідають реаліям сучасного життя. Зміна ціннісних орієнтирів у житті суспільства порушує його духовну єдність, змінює життєві принципи молоді, веде до трансформації традиційних для країни моральних норм і моральних установок. При цьому моральному вихованню відводиться ключова роль в духовно-моральній консолідації українського суспільства. Передбачається, що сучасна вища військова школа

повинна готувати високопрофесійного фахівця, формувати гуманну, моральну, інтелігентну особу, розвивати громадянські якості людини, які можливі тільки на основі моральних принципів і світоглядних установок.

Складнощі процесу реформ, загострення економічної та політичної ситуації в країні накладають специфічний відбиток на свідомість і поведінку курсантів, і в першу чергу на їх моральну свідомість і моральну поведінку. В умовах нестабільного становища в багатьох сферах життя суспільства моральна культура курсантів формується більшою мірою під впливом засобів масової інформації, ніж під час навчально-виховного процесу.

Типологія ціннісної детермінації морального становлення особистості викладача ВВНЗ, яка покладена в основу ціннісно-морального консультування, підтверджує, що процес морального становлення має стійкі та кризові етапи. Психологічний вплив ціннісно-морального консультування, корекції та тренінгу, спрямований на оптимізацію морального становлення особистості викладача ВВНЗ шляхом роботи з її ціннісно-сисловою сферою.

Суспільство і держава повинні забезпечити молодого кваліфікованого фахівця поряд з моральними і духовними орієнтирами і гідними матеріальними умовами життя, надійним місцем в системі суспільних відносин, але цей процес ускладнений кризовими явищами в житті українського суспільства. Головною метою виховної діяльності має бути формування, розвиток і становлення особистості, що поєднує в собі високу освіченість, глибокі професійні знання, вміння і навички, активну громадянську позицію, широкий кругозір, гуманізм, любов і повагу до історії і традицій Батьківщини.

к.і.н., доц. Вановська І.М. (ВІКНУ)

КРАЄЗНАВЧА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ КОНЦЕПЦІЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Під час інтегрування вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір важливо зберегти її національний характер, сприяти збереженню культурної спадщини (висока культура визначально спирається на досягнення національного і світового мистецтва та глибокі національні традиції), вихованню національної гордості, формуванню в майбутніх громадян національної самосвідомості через любов до рідного краю, патріотизм, без яких неможливий розвиток жодної нації.

Сучасний етап позначений активними науковими розвідками проблем якості вищої освіти, оскільки в умовах динамічного світу перед вищою школою і перед кожним викладачем постає завдання підготовки особистості, адаптованої до постійних змін, якісного й кількісного зростання обсягів інформації. У зв'язку з цим визначаємо необхідність концептуального переосмислення змісту краєзнавчої освіти як об'єктивного процесу, що вимагає модернізації її змістовних складових і просування її в напрямі формування нового змісту і цінностей, дієвих підходів до оновлення й удосконалення методів навчання, контролю й оцінки результатів краєзнавчої діяльності.

Сучасна концепція краєзнавчої освіти має виходити із її сутності як соціокультурного явища, а, отже, як галузі науково-практичної діяльності, що покликана вивчати та регулювати процес соціального становлення суб'єктів

певного соціуму. Адекватне наукове обґрунтування й теоретичне розроблення методик засвоєння і творчого перероблення соціокультурного досвіду можливе за умови глибокого системного вивчення складових краєзнавства й активного використання здобутків передовим педагогічним досвідом.

Виховні національні традиції вивчаються в загальнокультурних зв'язках, що неможливо здійснити без національної етнопедагогіки, рідної мови, історії, фольклору, національного світобачення. Саме традиції забезпечують збереження національної сутності народу. Акумуляючи в собі моральні категорії, традиції забезпечують безперервну трансляцію соціокультурного досвіду, його єдність з прогресивними інноваційними процесами, відображають визначальні ідеї етнопедагогіки, розкривають традиційні виховні засоби етапів розвитку суспільства, забезпечуючи конструктивне спрямування в майбутнє.

Національно-культурні традиції розглядаємо в генетичному зв'язку із загальнолюдськими цінностями, стверджуючи їх вселюдське значення. Історичність традицій дозволяє об'єднати минуле й майбутнє, інтегрувати певну спільність людей у високорозвинену сучасну націю.

Краєзнавча освіта уможлиблює залучення молодого покоління до різних шарів культури етносу, суспільства, світу в цілому, тобто до побутової, фізичної, духовної, інтелектуальної, матеріальної, економічної, політичної, моральної культури, орієнтуючи в тих змінах, що постійно відбуваються в самих людях та навколишньому середовищі.

Давидченко Л.В. (ВІКНУ)

МІЖНАРОДНЕ ДОСЛІДНИЦЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: СТВОРЕННЯ МЕРЕЖ НАУКОВИХ ЦЕНТРІВ ДЛЯ СПІЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ОБМІНУ НАЙКРАЩИМИ ПРАКТИКАМИ У ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ

В сучасному світі зростає важливість міжнародного дослідницького співробітництва в галузі військової освіти. Створення мереж наукових центрів для спільних досліджень та обміну найкращими практиками є необхідним кроком для підвищення якості військової освіти та підготовки військового персоналу. Ця конференція присвячена розгляду можливостей та переваг міжнародного співробітництва в даній галузі.

Розробка і впровадження нових підходів до оцінки результативності військової освіти є складним і тривалим процесом. Однак це є важливим завданням, яке дозволить поліпшити ефективність системи військової освіти і забезпечити підготовку військовослужбовців, які мають необхідні знання, навички та якості для виконання своїх обов'язків. Рекомендації щодо впровадження нових підходів до оцінки результативності військової освіти

Для успішного впровадження нових підходів до оцінки результативності військової освіти необхідно: проводити дослідження, які б дозволили визначити, які аспекти підготовки військовослужбовців є найбільш важливими для успішного виконання ними своїх обов'язків; розробляти методики, які дозволяють ефективно вимірювати ці аспекти; залучати міжнародних донорів і грантів для фінансування розробки і впровадження нових підходів; навчати військових офіцерів і співробітників військових навчальних закладів методам оцінки, які відповідають новим підходам; проводити інформаційні кампанії та

навчання військових офіцерів для подолання небажання змін.

Міжнародне дослідницьке співробітництво та створення мереж наукових центрів у галузі військової освіти є важливими чинниками для підвищення ефективності та якості навчання та досліджень. Ця конференція надає можливість обговорити можливості та перспективи такого співробітництва, а також виокремити найкращі практики, які сприятимуть підготовці військового персоналу та зміцненню міжнародного співробітництва у цій важливій галузі.

к.політ.н. Джус О.А. (ВІКНУ)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

На всіх етапах історичного розвитку суспільства соціальний захист був індикатором відповідальної позиції держави, а його ефективна організація – гарантом стабільності суспільства. Однак характерною особливістю сучасного періоду розвитку України в умовах широкомасштабної російської агресії є те, що потребують трансформації всі системи суспільних відносин, випрацювання цілісної концепції, яка б дозволяла знайти зважений і комплексний підхід до розробки актуальних питань стратегії і тактики держави в регулюванні тих чи інших соціальних процесів. Це відноситься і до спроб пошуку шляхів трансформації системи соціального захисту військовослужбовців, воїнів Збройних Сил України, їх сімей, постраждалих громадян загалом. Тому в умовах воєнного часу вказана проблема постала дуже гостро не лише з економічної, а й з політичної точки зору.

З позицій економіки соціальний захист – це правила перерозподілу суспільного багатства на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства. Тому економічні заходи передбачають формування механізмів перерозподілу доходів, тобто стягнення податків та інших платежів і трансфертів.

Разом із тим, в сучасних умовах проблема соціального захисту населення попри економічно-правових заходів включає в себе і політичну складову. Так, проголошення України демократичною, правовою і соціальною державою – є одними з найбільш актуальних стратегічних завдань, тому без вироблення шляхів досягнення ефективної системи соціального захисту, який би відповідав міжнародним стандартам, цих стратегічних завдань досягти неможливо. Тому політико-правові заходи передбачають створення інститутів соціального захисту і законів, які повинні керувати їх діяльністю.

По-перше, сьогодні актуалізує тему вивчення цього феномену те, що соціальні пріоритети залишаються вагомим політичним аргументом у здійсненні державної політики на всіх рівнях, що обумовлює актуальність вивчення соціального захисту як чинника політичного процесу.

По-друге, соціальний захист – найважливіша складова, яка обумовлює зміст і сенс існування самої соціальної держави. Без ефективної системи соціального захисту, неможливо розбудувати реальну соціальну державність в Україні.

По-третє, формування ефективної системи соціального захисту є органічною частиною процесів інтеграції України в європейський простір й

досягнення тих соціальних стандартів, яких вимагає від нашої держави, насамперед ЄС.

По-четверте, проблема соціального захисту набуває також актуальності через його виняткове політичне значення на сучасному етапі в Україні, яке полягає в його стабілізуючій ролі та забезпеченні соціальної рівноваги в суспільстві. Важливо підкреслити те, що його результатом повинен стати відповідний стан захищеності (або безпека) людини, особи. Він є складовою національної безпеки, що визначає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також від загрози соціальним інтересам.

Євсєєв І.Г. (НДЦ ГП ЗСУ)

к.і.н. Скрыбін О.Л. (НДЦ ГП ЗСУ)

ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДЛЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДІВ ВНУТРІШНЬО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Одним із напрямків внутрішньо-комунікаційної роботи з особовим складом Збройних Сил України є конструктивний інформаційно-смісловий вплив на свідомість, спрямований на утвердження та розвиток у військовослужбовців світоглядних орієнтирів на основі проукраїнських цінностей та національної і громадянської ідентичності.

В умовах правового режиму воєнного стану зазначений вплив здійснюється переважно під час командирського (цільового інформування). Для підвищення його ефективності може використовуватись комунікативно-пропагандистський інструментарій, зокрема візуальна продукція.

З цієї метою, з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України (далі – збройна агресія) в Науково-дослідному центрі гуманітарних проблем Збройних Сил України в рамках науково-методичного супроводження внутрішньо-комунікаційної роботи було започатковано розробку та розповсюдження у війська (сили) через Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України низки візуальних інформаційно-пропагандистських проєктів: «Цільове інформування особового складу Збройних Сил України»; «Почесні найменування військових частин Збройних Сил України»; «Спростування російських історичних міфів»; «Форти нескорених»; «Злочини російських загарбників крізь призму століть».

Ці проєкти містять візуальні інформаційно-пропагандистські матеріали, спрямовані на: трансформацію світогляду військовослужбовців від мирних життєвих настроїв до вимог воєнного часу, відновлення історичної пам'яті, розвиток патріотизму та проукраїнських світоглядних ідеалів, що сприятиме розвитку в особового складу національної та громадянської ідентичності; формування у свідомості українських військовослужбовців «образу Перемоги», «образу ворога» та моральної переваги над загарбником.

Під час розробки зазначених матеріалів були застосовані сучасні методи комунікативно-пропагандистського впливу на свідомість військовослужбовців з метою формування в них переконань про справедливу участь у триваючій війні України, про те, за що вони воюють, про впевненість у власних силах та моральну перевагу над ворогом тощо. Найбільш ефективними виявилися методи:

інтерпретації фактів, контрасту, фреймінгу, перевизначення, створення асоціацій тощо.

Отже, в умовах триваючої збройної агресії використання візуальної продукції для супроводження заходів внутрішньо-комунікаційної роботи сприятиме формуванню, підтриманню і відновленню належного рівня морально-психологічного стану особового складу військ (сил) для виконання завдань за призначенням в складних умовах бойових дій.

Зайцев І.К. (ВІКНУ)

ПОШИРЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ЧИННИК ЗАГРОЗ БЕЗПЕКОВОМУ СЕРЕДОВИЩУ

У сучасному світі, де геополітична обстановка піддається постійним змінам, однією з найбільших загроз безпеці є поширення зброї масового ураження (ЗМУ). Це може мати катастрофічні наслідки для людства та природного середовища.

Важливо розуміти, що ЗМУ включає в себе такі категорії як ядерна, біологічна та хімічна зброя. Їх особливість полягає в тому, що вони здатні нанести значні збитки на широкому просторі та вплинути на значну кількість людей. Саме тому їх поширення є потенційною загрозою для світового спокою та безпеки.

Однією з головних причин поширення ЗМУ є геополітичні конфлікти та політичні нестабільності в різних регіонах світу. Країни можуть намагатися здобути стратегічну перевагу шляхом розробки та розгортання ЗМУ. Крім того, терористичні групи можуть намагатися заволодіти таким видом зброї для досягнення своїх цілей.

Наслідки поширення ЗМУ можуть бути катастрофічними. Наприклад, ядерна атака може призвести до масового вбивства та радіоактивного забруднення, що негативно вплине на навколишнє середовище та здоров'я мільйонів людей. Біологічна зброя може спричинити епідемію смертельних хвороб, а хімічна зброя - отруєння та негайну загрозу життю людей.

Для запобігання поширенню ЗМУ важливо вживати комплекс заходів. Перш за все, міжнародна співпраця та дипломатичні зусилля грають важливу роль у запобіганні поширенню ЗМУ. Країни повинні працювати разом над створенням міжнародних угод та договорів, спрямованих на обмеження та контроль над ЗМУ.

Додатково, контроль над матеріалами, необхідними для виробництва ЗМУ, також є критичним аспектом. Міжнародні організації та уряди повинні працювати разом для виявлення та моніторингу можливих порушень у цій сфері.

Узагальнюючи, поширення ЗМУ є серйозною загрозою для безпеки світу. Геополітичні конфлікти, тероризм та політична нестабільність можуть стати каталізаторами цього процесу. Проте, завдяки міжнародній співпраці та вжиттю необхідних заходів, ми можемо зменшити цю загрозу та зберегти безпеку нашого світу для майбутніх поколінь.

*Кисіль Д.О. (ЦУВО ГШ ЗСУ)
Гурковський В.І. (ЦУВО ГШ ЗСУ)*

ШЛЯХИ ВИКОНАННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ОСНОВНИХ ЗАВДАНЬ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У 2023-2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

На сьогоднішній день, під час протистояння повномасштабній російській збройній агресії, перед Україною залишаються незмінними цілі: виведення військ РФ з території України, забезпечення незалежності, відновлення територіальної цілісності нашої держави.

В цьому контексті найважливішим чинником забезпечення незалежності та територіальної цілісності держави крім іншого є розвиток власних оборонних спроможностей, удосконалення системи військової освіти, забезпечення необхідного рівня підготовки військових фахівців та системна робота із забезпечення якості військової освіти.

Незважаючи на складні умови (збільшення державного замовлення, неукомплектованість, постійне залучення науково-педагогічного складу до безпосередньої участі в бойових діях, постійне нарощування кількості курсів та потоків інтенсивної підготовки, недостатня кількість новітніх тренажерів, зразків зброї, особливо яка надходить по лінії матеріально-технічної допомоги) вищі військові навчальні заклади успішно виконують завдання за призначенням.

У 2023-2024 навчальному році шляхами виконання цих завдань є:
удосконалення нормативно-правової бази з питань військової освіти;
впровадження вимог стандарту НАТО «Освіта і підготовка» в освітню діяльність військових навчальних закладів;

створення умов для проведення сертифікації курсів професійної військової освіти за стандартами НАТО;

визначення повноважень та розподіл відповідальності стейкхолдерів за провадження освітньої діяльності;

реалізація визначених на законодавчому рівні вимог щодо забезпечення і гарантування якості освіти;

впровадження інституційного аудиту професійної військової освіти у ВВНЗ та військових інститутах закладів вищої освіти;

удосконалення програм вивчення англійської мови військовослужбовцями сил оборони відповідно до STANAG 60041;

розширення переліку курсів підвищення кваліфікації військовослужбовців, державних службовців і працівників Збройних Сил;

інтеграція в єдиний комплекс складових системи військової освіти, оновлення професійних стандартів, оптимізація мережі військових навчальних закладів та їх структури.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІДЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

На сьогодні головною проблемою у сфері військової кадрової політики в Міністерстві оборони України (МОУ) залишається недостатня мотивація громадян до проходження військової служби. Крім того, з'явилася нова проблема – ухилення громадян від призову на військову службу під час мобілізації.

Основними причинами виникнення цих проблем є:

недосконалість нормативно-правових актів з питань проведення мобілізації та проходження військової служби та відсутність інформаційної взаємодії МОУ та інших міністерств та відомств під час дії воєнного стану;

відсутність ефективного військово-патріотичного виховання та формування активної громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості громадян України;

наявність корупційних ризиків в роботі органів комплектування ЗСУ;

невідповідність організаційно-штатних структур вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) структурам, що прийняті в державах-членах НАТО з урахуванням їх уніфікації;

недостатня практична готовність випускників ВВНЗ до виконання завдань за призначенням та недостатня роль командира-лідера у формуванні свідомості підлеглих та культури взаємовідносин між командирами і підлеглими;

декларативний характер значної частини пільг, соціальних і правових гарантій військовослужбовців та членів їх сімей;

низький рівень забезпеченості житлом військовослужбовців ЗСУ;

невідповідність стандартам (протоколам) НАТО системи охорони здоров'я військовослужбовців та членів їх сімей;

низька якість проведення реінтеграційних заходів із особами повернутими з умов примусової ізоляції (полону);

відсутність системи забезпечення безпеки сімей військовослужбовців в умовах воєнного стану;

неспроможність існуючої системи соціальної та професійної адаптації військовослужбовців до цивільного життя.

Отже, з метою вирішення зазначених проблем та їх причин та створення стратегічного бачення МОУ щодо подальшого розвитку військової кадрової політики пропонується прийняти нову Концепцію військової кадрової політики на період до 2028 року, яка сприятиме якісному комплектуванню військових частин ЗСУ необхідною кількістю особового складу спроможного виконувати завдання за призначенням в умовах агресії РФ проти України.

ЗАХИСТ ОСОБОВОГО СКЛАДУ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ НА РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІД ШКІДЛИВОГО ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Ведення бойових дій залишає значний відбиток на психіці бійця, у зв'язку з постійним ризиком для життя та здоров'я. Страх смерті та каліцтва змушує багатьох військових зіштовхуватися із сумнівами стосовно правильності відданих командиром наказів (що частково пригальмовує їх виконання), впевненості у продовженні боротьби за незалежність нашої держави.

Повертаючись психічно та фізично виснаженими з районів безпосереднього збройного зіткнення у тихі тилові регіони задля реабілітації, лікування чи відновлення, військовослужбовець зіштовхується із вже незвичним для нього тихим та частково мирним життям, у порівнянні тих місць, де він перебував на виконанні завдання.

Російська Федерація не цурається використовувати будь-які пропагандистські методи задля досягнення мети. Вона намагається гіпертрофіювати певні внутрішньополітичні, соціальні проблеми, спричинені ворожою агресією, масово тиражуючи їх через мережу інтернет-видань, соціальні мережі, мікроблоги та статті пропагандистів, що публікуються у відкритому доступі.

Один із найефективніших методів протидії із цим впливом на військовослужбовців, що перебувають на реабілітації чи відновленні, є своєчасне та зрозуміле донесення правдивої інформації, постійна комунікація, якісна робота стосовно спростування ворожої дезінформації. Використання цілого комплексу заходів для стабілізації емоційного фону, покращення морального стану та мотивації до продовження боротьби.

Постійна роз'яснювальна робота щодо мети нашого супротиву — відстоювання незалежності держави, вірність присязі та виконання Конституційного обов'язку.

Лимар В.Г. (ННІ ПУ та ДС)

ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У СПЕЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ РФ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ З МЕТОЮ ДИСКРЕДИТАЦІЇ УКРАЇНИ

Широке використання соціальних мереж, як інструменту впливу на свідомість – феномен російсько-української війни. Споживачами інформації ці ресурси легше і швидше сприймаються, а отже – вони легше і швидше піддаються негативному інформаційному впливу та фейкам. У воєнних конфліктах сторони можуть використовувати соціальні мережі для поширення фейкових новин, пропаганди, маніпуляції емоціями та формування стереотипів про противника.. Окрім цього, цікавим залишається явище повної довіри всій інформації, яка публікується в мережі. Користувач переважно не перевіряє отриману інформацію і приймає її за достовірну, тільки на основі того, що вона публікується солідною групою із значною аудиторією.

Після закінчення Революції гідності та початку антитерористичної операції на сході України у 2014 році, Російська Федерація почала активно

використовувати соціальні мережі, як інструмент формування глобального та локального порядку денного.

До прикладу, приблизно 48% дорослої аудиторії Сполучених Штатів Америки використовує соцмережі як джерело новин станом на 2021 рік. Коли йдеться про те, звідки американці регулярно отримують новини в соціальних мережах, Facebook випереджає всі інші сайти соціальних мереж. Враховуючи той факт, що росіяни масово скаржаться на українських блогерів і медіа в Facebook, інформація блокується алгоритмами соціальних мереж і визнається «мовою ворожнечі». Тож виборці уряду країни, що є найбільшим постачальником зброї та матеріальних ресурсів для підтримки життєдіяльності країни, не мають достатньо інформації для підтримки використання податків на допомогу Україні у війні з демократичний світ.

Зі збільшенням обсягів постачання зброї, яку країни-партнери почали надавати Україні, в соціальних мережах все частіше можна зустріти фейки, які були направлені на дискредитацію України та формування стійкого уявлення про те, що надана зброя неодмінно повернеться до них контрабандою й опиниться у руках бандитів. Виходячи з аналізу цільових аудиторій можна визначити, що країни з високою довірою до державних інституцій, суворим регулюванням володінням зброї, та «відсутньою культурою» зброї зазвичай були більш захищені до такого інформаційного впливу. Також, країни які переживають економічні та соціальні кризи, або мають високу активність кримінальних та терористичних угруповань були більш вразливі до нарративу про «чорний ринок зброї».

Це робиться легше завдяки соціальним мережам, оскільки вони дозволяють змішувати важливі повідомлення серед потоків новин і змивати розмежування між офіційними та неофіційними джерелами інформації. В результаті, звичайні читачі втрачають здатність розрізняти правду від художньої вигадки.

Мандер Д.М. (НУОУ)

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Починаючи з 24 лютого 2022 року, спостерігається поступова трансформація розуміння місця і ролі військової політології у різногалузевій науці політології. Адже основним засобом досягнення політичних цілей у короткостроковій та довгостроковій перспективі щодо держави України, російська федерація обрала саме війну. Причинно-наслідкові зв'язки, що зрештою, зумовили почати широкомасштабну війну проти української держави, військово-політичним керівництвом країни-агресора лежать у площині вивчення та дослідження саме військової політології.

Парадигми воєнного мислення та вибудовані закономірності воєнно-політичних відносин, що впродовж століть формувались на українських землях, безпосередньо залежали не тільки від зовнішньополітичних відносин між відповідними державними, утвореннями тих часів а й від населення, що споконвічно проживало в межах кордонів сучасної України. Особливо активно цей процес набув розвитку з початку XVI століття, в період активного

формування та розвитку Українського козацтва, як унікального суспільного явища тих часів. Та ще більш яскраво він спостерігався у XVIII – XIX століттях у історичний період формування української мови та культури.

Від того часу і по теперішні дні, активно тривають намагання вплинути на національну свідомість українців зі сторони різних держав та народів, виходячи з своїх власних цілей та амбіцій. Цей процес ускладнюється безліччю чинників та факторів, зокрема розташування держави Україна, що фактично перебуває на географічному та культурному стику двох континентів Європи і Азії. При цьому військова політологія дає чітке розуміння якими методами і засобами збройної боротьби відбувався вплив на національну свідомість українців, які досить часто, самі були активними учасниками цих історичних процесів. Також сфера інтересів військової політології показує нам, як цей вплив відбувається на теперішній час в контексті україно-російської війни. Адже одним з негативних факторів, що призвів до агресії ззовні є несформована національну свідомість тих громадян України, що проживали в східних регіонах держави та Автономній республіці Крим. Яскравим прикладом маніпуляції над населенням цих регіонів, є активна деструктивна політика країни-агресора, яка базується на підриві авторитету керівництва та на знищенні засад української самосвідомості.

Підсумовуючи, можна зазначити, що дослідження воєнної політики у формуванні національної свідомості українського народу є комплексним, тому потребує глибокого дослідження та аналізу в контексті різних історичних епох. Адже успішне формування і існування України як незалежної європейської держави, першочергово вимагає від кожного громадянина самоідентифікації і національного самоусвідомлення.

Мартинюк О.О. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ НА АЗІЙСЬКІ ДЕРЖАВИ

Інформаційний вплив Китайської Народної Республіки на азійські держави є ключовим аспектом сучасних геополітичних відносин. Зростання значення азійського регіону у світовій політиці та економіці створює умови для значного впливу Китаю на цей регіон. Китай, як одна з головних світових держав, використовує різні стратегії та інструменти для спрямування своєї інформаційної дипломатії та впливу на сусідні країни, і це заслуговує на увагу та аналіз.

Однією з ключових арен для інформаційного впливу Китаю є інформаційні технології. Китай активно інвестує в цей сектор та створює сучасні медіа-корпорації, які мають величезний вплив не лише в азійському регіоні, але й у світі в цілому. Ініціативи, такі як «Made in China 2025» та «Internet of Things,» сприяють створенню інфраструктури для інформаційної дипломатії, а також розвитку інформаційних технологій.

Це відкриває широкі можливості для впливу Китаю на азійські держави через інноваційні технології та комунікаційні платформи. Китайські медіа та соціальні платформи, такі як WeChat, TikTok та Alibaba, стають невід'ємною частиною інформаційного ландшафту в азійських країнах. Вони використовуються для поширення китайської культури, а також для розповсюдження інформаційних повідомлень. Ця практика може суттєво

вплинути на культурні та політичні динаміки в регіоні, сприяючи взаєморозумінню та обміну ідеями між народами.

Таким чином, Китай використовує інформаційні технології для зміцнення свого культурного впливу в азійському регіоні. Зокрема, ініціативи, такі як «Шовковий шлях», розширюють економічний та політичний вплив Китаю в регіоні. Ці ініціативи включають в себе інформаційні аспекти, такі як обмін інформацією та спільні проекти. Це сприяє зближенню азійських держав і Китаю як у культурній, так і в економічній сферах.

У підсумку, інформаційний вплив Китаю на азійські держави впливає на політичні та культурні відносини в регіоні. Дослідження цього явища є актуальним завданням, оскільки воно визначає майбутні тенденції в міжнародних відносинах та взаємодії між азійськими державами і Китаєм. Важливо розуміти, як цей інформаційний вплив формує політичні рішення та культурні взаємовідносини в регіоні і як це впливає на міжнародну арену загалом.

к.п.н., доц. Марченко Н.В. (УДУ імені М.П. Драгоманова)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЛАТФОРМ

Поряд з інтерактивними методами, які ми використовуємо в аудиторіях вищого навчального закладу, цікавими є освітні платформи, які дозволяють розробляти та використовувати інтерактивні вправи під час вивчення тої чи іншої теми. Зазвичай вони пропонують форму гри, яка є значною рушійною силою розвитку пізнавальних здібностей студентів, адже бажання перемоги органічно поєднується із використанням наявних знань та сприяє заповненню інформаційних прогалів. Одним із таких сучасних платформ є Vaamboozle. Дана інтерактивна платформа дає можливість створити запитання та завдання для одного студента чи восьми команд. Кожне питання розміщується під певною цифрою, тому команди не знають, яке завдання вони отримають. Поряд із цифрами-завданнями команди відкривають цифри, під якими розміщуються додаткові можливості: студенти можуть забрати бали в іншій команді або їхні бали можуть перейти до іншої команди, вони можуть отримати або втратити певну кількість балів. Розробник інтерактивного завдання на платформі Vaamboozle може оцінити кожне питання в балах по-різному, таким чином відмітивши складніші завдання. Також цікавою особливістю даної платформи є те, що ми можемо створювати вправи й для самоперевірки. Готуючи завдання, розробник вносить правильну відповідь у колонку праворуч, що дозволяє індивідуальне виконання завдання. Розроблені вправи на даній платформі ми використовуємо для перевірки домашнього завдання чи узагальнення вивченої теми. Інтерактивна платформа Vaamboozle досить легка у використанні й дає можливість урізноманітнити освітній процес та розвивати знання та вміння студентів.

Більше можливостей дає інтерактивна платформа Wordwall, яка дозволяє швидко та легко розробити навчальні ресурси. Перевагою даного ресурсу є наявність значної кількості різних шаблонів, що дозволяє урізноманітнити заняття. Wordwall можна використовувати як для групової, так й індивідуальної роботи під час закріплення чи узагальнення нового матеріалу. На платформі можна не лише розробляти власні завдання, а й знайти вже готові в банку завдань.

Схожою на Wordwall є також інтерактивний навчальний сервіс LearningApps.org, який пропонує різноманітні шаблони для розробки вправ. Сервіс дозволяє учасникам освітнього процесу комунікувати, оскільки викладач може надіслати завдання як одному студенту, так і групі вцілому, а згодом отримати результати їх виконання, здійснити аналіз помилок та попрацювати над ними на занятті. LearningApps.org також має банк навчальних занять, але використовувати їх можемо лише безпосередньо під час заняття, оскільки вони належать іншим викладачам, тому здійснити віддалену перевірку запропонованого завдання вам не вдасться. З огляду на це, можна стверджувати, що цифрові ресурси стали невід'ємною складовою сучасного інтерактивного заняття.

*к.політ.н., доц. Ясинська В.С. (ВІКНУ)
Мельошина О.В. (ВІКНУ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОПАГУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ «РУССКОГО МИРА» НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Що довше триває війна, то вища ймовірність того, що українці, які з різних причин залишилися жити на окупованих територіях продовжують піддаватися пропаганді «руського мира».

Поширення ідей «руського мира» на тимчасово окупованих територіях (далі ТОТ): Луганської, Донецької, Херсонської, Запорізької областях та Автономної Республіки Крим, має певні особливості. російська федерація намагається утримати території не тільки збройним, а й ідеологічним шляхом. Особливу увагу окупаційна влада звертає на освіту, культуру, мову, релігію, проведення фіктивних виборів, паспортизацію населення та вплив через медіа.

Освіта виступає інструментом м'якої сили по відношенню до дошкільнят, школярів та студентів. російська федерація змінює освітні навчальні програми, серед дисциплін з'являється: російська мова та література, історія росії, «ДНР», «ЛНР», «Уроки громадянськості Донбасу», курс ділиться на три напрямки: «Донбас - мій рідний край», «Виховай в собі громадянина Донецької Народної Республіки» і «Донбас і Русский мир».

У росії створена тоталітарна система промивання мізків та мілітаризації молодого покоління через організації «Юнармия», «Молодая Республика», «Молодая Гвардия», а також через централізовану систему дитячого виховання, яка покликана виховувати дітей на культі російської війни. Ця система працює більш активно на окупованій території, ніж в самій росії.

Зміцнення позицій російської мови здійснюється шляхом заборони використання української мови в закладах освіти. З 1 вересня 2023 року вивчення української мови у школах на ТОТ є не обов'язковим, російська окупаційна влада запропонувала вивчати мову у факультативному форматі, як англійську або німецьку мови. Російські медіа зазначають, що росія діє на нових територіях у руслі м'якої сили, поступово виводячи місцевих зі стану насильницької українізації і, таким чином, виправдовуючи російський окупаційний режим.

Вперед у минуле - так можна охарактеризувати пропагування ідеології «руського мира» на ТОТ. Росіяни популяризують героїчні подвиги Радянського Союзу за часів Другої Світової війни через рекламні щити, стенди, газети та листівки.

Вигадана росіянами картинка всенародної підтримки та переваг радісного життя під окупаційною адміністрацією є неможливою без медійного висвітлення. У зв'язку з цим неодмінним атрибутом окупаційних адміністрацій стали мережі пропагандистських інституцій. У червні 2023 до них додалися дві нові організації на ТОТ Херсонської та Запорізької областях: «Херсонское агентство новостей» і «Запорожское агентство новостей», які спершу функціонували лише у формі Telegram-каналів.

Отже, інструменти інформаційно-пропагандистського впливу, які використовує російська федерація на тимчасово окупованих територіях України, є спробою денацифікації українців та маніпулюванням свідомості цивільного населення окупованих територій. Без будь-якого перешкодження поширенню «русского мира» відкрита або гібридна війна спалахуватиме у світі знову і знову, а росія продовжить дестабілізувати демократії. Це триватиме допоки розповсюдження ідей «русского мира» не буде засуджено, на рівні німецького фашизму.

*Науменко Д.В. (ВІКНУ)
Присяжнюк С.В. (ВІКНУ)*

СТРАТЕГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ У ВІЙСЬКОВОМУ ПІДРОЗДІЛІ – ДІЯ НА ВИПЕРЕДЖЕННЯ

«Стратегічна комунікація» – термін, який виник в науковому світі у його нинішньому трактуванні на початку ХХІ століття, на сьогодні є вагомим інструментом щодо здійснення інформаційної політики держави в сфері оборони на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях.

Стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, інших суб'єктів інформаційної діяльності з метою виконання заходів, спрямованих на просування цілей держави.

Однією із складових стратегічної комунікації у ЗС України є внутрішня комунікація, основною метою якої є забезпечення ефективного обміну цільовою за змістом інформацією в межах військової структури, організації, частини (підрозділу), а також між окремими військовослужбовцями, підрозділами, командирами та підлеглими тощо.

Здійснення внутрішньої комунікації, зокрема внутрішньо-комунікаційної роботи (ВКР), покладається на командирів (начальників) і передбачає систематичне проведення командирського, цільового, бойового інформування особового складу, а також використання методики «Аналізу проведених дій».

Проведення заходів ВКР покладено на командирів і в системі ПІЗ з метою формування довіри до військово-політичного керівництва держави та військового командування, встановлення зворотнього зв'язку з підпорядкованим особовим складом, його готовності до виконання завдань, підтримання і відновлення морально-психологічного стану.

Отже, виконуючи посадові обов'язки, командний склад підрозділів, разом з тим, зобов'язаний діяти і в системі стратегічних комунікацій МО та ЗС України. Здійснення морально-психологічного впливу на підлеглий особовий склад з використанням такого засобу як стратегічна комунікація, на наш погляд, може суттєво підвищити стійкість

військовослужбовців і є дією на випередження на тактичному рівні щодо негативного інформаційно-психологічного впливу російської федерації, яка проводить повномасштабні інформаційно-психологічні операції проти наших військ.

к.т.н., с.н.с. Невольніченко А.І. (ВІКНУ)

ВОЄННЕ НАУКОЗНАВСТВО ЯК НОРМАТИВНА МЕТА-НАУКА

Реалії сучасності вимагають кардинальної зміни ролі і змісту воєнного наукознавства. Нажаль, існуюча воєнна наука (ВН) в основному є нащадком радянської (тобто проросійської) воєнної псевдонауки, яка обслуговувала «імперську» воєнну доктрину і керівну роль лже-комуністичної партії у Збройних Силах – це хибні «закони війни і збройної боротьби», догми «війна як продовження політики (саме КПРС)», «світове воєнне протистояння» тощо. Але воєнна доктрина цивілізованої країни повинна бути виключно «оборонною» (в складі системи колективної воєнної безпеки), а ЗС повинні бути поза політикою.

Досі наукознавство в цілому розглядається лише окремою галуззю знань щодо «наукометрії» як нібито «засобу» підвищення ефективності наукової діяльності. Але дійсне підвищення ефективності воєнно-наукової діяльності у ЗС потребує визначення на ґрунті «системного підходу» оптимальних системних «ознак» (параметрів) максимально ефективно складної ергатичної «системи воєнно-наукового забезпечення» (ВНЗ) та «трансформації» в неї існуючої системи. Тому воєнне наукознавство повинне стати науковим підґрунтям системи ВНЗ Збройних Сил і нормативною мета-наукою для воєнної науки в цілому і усіх її спеціалізацій. Сучасне національне воєнне наукознавство потребує визначення наукових принципів і методів їх реалізації щодо побудови і функціонування ефективно системи ВНЗ ЗС.

Основними проблемами сучасного національного воєнного наукознавства як нормативної мета-науки, слід вважати наступні:

підготовка воєнних науковців за фахом «воєнний системолог», оскільки воєнна наука належить до «суспільних» наук, її фундаментальною основою є воєнна системологія, методологічним концептом якої є саме «системний підхід»;

системний синтез оптимальної «системи ВНЗ» визначенням її системних ознак, властивостей і характеристик (нормативів «Положення про організацію воєнно-наукової діяльності у ЗС»), трансформація існуючої системи в оптимальну (максимально ефективну);

створення коректного інформаційного ресурсу «понять» (тезаурусу ВН), наукових «знань» (теорії), наукових «технологій» (загально-наукових і прикладних методів) щодо воєнно-наукових досліджень (наукової продукції теоретичних і прикладних результатів) і «задач» воєнно-наукового менеджменту (організаційне і оперативне управління воєнно-науковою діяльністю).

Збройні Сили, як передова частина цивілізованого суспільства, повинні мати не тільки патріотичну ідеологію, але й сучасну ефективну систему воєнно-наукового забезпечення, щоб майстерно перемагати агресора «не чисельністю, а вмінням». Оці міркування покладені в основу розробки відповідної монографії.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БОРОТЬБА У ВОЄННІЙ СФЕРІ

Інформація є стратегічним національним ресурсом. Провідні країни світу не можуть обійтися без існування тих підрозділів, які призначені для участі в інформаційних операціях, так як не тільки збройна боротьба є головним атрибутом війни. Події останніх років у світі та Україні свідчать про те, що одним із найважливіших методів боротьби є інформаційно-психологічна боротьба. Суть полягає в тому, що сили і засоби цієї боротьби спрямовані на утримання інформаційної переваги над противником шляхом впливу на його інформаційну інфраструктуру, а також на підрив морально-психологічного стану та стійкості.

Ще задовго до вторгнення в Україну військово-політичне керівництво російської федерації почало транслювати через мас-медіа дезінформацію, поширювало чутки, маніпулювало свідомістю громадян та здійснювало ряд інших інформаційно-психологічних впливів. В Стратегії інформаційної безпеки, що була прийнята в 2021 році, зазначено, що спеціальні інформаційні операції російської федерації спрямовуються на ключові демократичні інституції, а спеціальні служби держави-агресора намагаються посилити внутрішні протиріччя в Україні та інших демократичних державах. Тому в 2014 році країна-агресор здобула перевагу під час анексії Криму та Донецької, Луганської областей, застосовуючи метод гібридної війни.

У сучасних умовах ведення бойових дій військ спрогнозувати ефект від інформаційно-психологічного впливу противника являється складним завданням адже ворог може змінювати тактику своїх дій.

Під час повномасштабного вторгнення російська федерація продовжила застосовувати нові методи пропаганди, але військово-політичне керівництво України успішно протидіє цьому та активно продовжує здійснювати ряд інформаційної боротьби як інформаційно-психологічні операції, інформаційно-психологічне протиборство, тобто вдало використовує ті засоби та методи, які також будуть спрямовані на зниження морально-психологічного стану противника та сприяти його поразці.

Таким чином, для того, щоб досягти своїх геостратегічних цілей частіше застосовують інформаційну зброю, яка є невід'ємною складовою всіх воєн. Сучасні інформаційні технології мають на озброєнні різні методи управління противником. Одним із завдань інформаційно-психологічної боротьби полягає в тому, щоб поставити противника у важкі умови для продовження протиборства або примусити його до прийняття рішень, які приведуть його до поразки та до ослаблення могутності збройних сил згодом. За умови, якщо інформаційно-психологічна боротьба добре організована, то вона ефективно здатна вплинути на морально-психологічний стан населення держави-агресора, особового складу військ противника, а також здатна врегулювати хід та результат війни в цілому.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДОЛОГІЇ ВОЄННО-НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ефективність методології воєнно-наукових досліджень грає важливу роль у досягненні якісних результатів та розвитку військової науки та практики. Деякі ключові аспекти, які визначають ефективність методології воєнно-наукових досліджень:

Чіткі цілі та завдання. Ефективна методологія воєнних досліджень починається з чітко визначених цілей та завдань. Дослідники повинні розуміти, що саме вони намагаються досягти, і це повинно визначати весь хід дослідження.

Наукові методи та інструменти: Ефективна методологія передбачає використання наукових методів і інструментів, які найкраще відповідають дослідному завданню. Це може включати в себе опитування, аналіз даних, експерименти, кейс-стаді, математичне моделювання і таке інше.

Методологічна освіченість. Дослідники повинні бути компетентними в методологічних питаннях та розуміти, як використовувати методи наукового дослідження на практиці. Це включає в себе знання статистики, дизайну досліджень, обробки даних та інші методологічні аспекти.

Збір і аналіз даних. Для досягнення ефективних результатів важливо здійснити правильний збір і аналіз даних. Це передбачає визначення адекватних джерел інформації та використання відповідних аналітичних методів.

Консистентність та логічність. Методологія повинна бути логічною та консистентною, тобто кожен етап дослідження повинен логічно впливати з попереднього, а отримані результати повинні бути узгоджені та послідовні.

Практичність. Методологія повинна бути практичною і враховувати можливість застосування отриманих результатів у військовій справі, обороні, безпеці тощо.

Результати та висновки: Ефективна методологія має призвести до чітких результатів і висновків, які можуть бути використані для розв'язання конкретних воєнних або безпекових проблем.

Публікація та обговорення. Результати дослідження повинні бути опубліковані у відповідних наукових журналах або інших наукових джерелах та обговорені в науковій спільноті для перевірки, обговорення і розповсюдження знань.

Ефективна методологія воєнно-наукових досліджень допомагає забезпечити високий стандарт досліджень у сфері оборони, безпеки та військової науки, а також сприяє збільшенню їхнього впливу на практику і політику.

Присяжнюк С.В. (ВІКНУ)

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Розвиток гуманітарної сфери українського суспільства є однією з ключових передумов для подальшого поступу України. Гуманітарне коло питань охоплює такі важливі напрями, як-от: розвиток науки, культури, освіти, етнонаціональних відносин, мовної політики тощо, які, у свою чергу, створюють засади для подальшого посилення суспільної згуртованості, покращення соціально-економічного розвитку держави, підвищення рівня людського капіталу.

Основні виклики в гуманітарній сфері, що становлять загрози для Української держави:

Проблема у культурній сфері, зумовлені радянським інфраструктурним спадком, відсутністю належного нормативно-правового врегулювання сфери культури та пріоритетів її розвитку в національному законодавстві, недостатньою підтримкою розвитку креативних індустрій та культурного різноманіття загалом, не вирішеними досі питаннями рівного доступу до культурних послуг жителів малих і великих населених пунктів тощо.

Збереження культурної спадщини, у т. ч. й на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Херсонської областей, АР Крим, та всіх окупованих територіях з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Виклики для української системи освіти, насамперед вони стосуються новітніх форм викладання, а саме застосування нових інформаційних технологій в освітній системі.

Проблемні питання у гуманітарній сфері України і науковій галузі. Вітчизняна наука залишається відірваною і від порядку денного економічного розвитку України, і від національного освітнього процесу попри те, що низка напрямів наукових розробок може бути цілком конкурентоспроможною та затребуваною на світовому ринку і здатна стати значним поштовхом для економічного розвитку України.

Мовна політика України як одна з найчутливіших питань української гуманітарної сфери. Протягом усіх років незалежності України мовне питання є досить контроверсійним, а власне державна політика характеризується значною непослідовністю в різні періоди часу.

Розвиток публічної дипломатії, яка в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації набула особливо важливого значення для української дипломатії.

Виклики в етнонаціональній сфері. Представники національних меншин та української титульної нації дуже часто піддаються переслідуванням на тимчасово окупованих територіях.

Проблеми у релігійній сфері. Найнагальнішою є утиски релігійної свободи на тимчасово окупованих територіях України та діяльність релігійних організацій, чий центри знаходяться в країні, що здійснила агресію проти України.

Найважливіший напрям гуманітарної політики, а саме молодіжній. Стан сучасної державної молодіжної політики – це брак системності та застарілість підходів у її формуванні та реалізації.

Гуманітарні проблемам громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів.

Присяжнюк С.В. (ВІКНУ)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Враховуючи взаємозалежність зовнішньої та внутрішньої політики держави від реалізації інформаційної політики, а також важливість управління військово-політичною інформацією в сучасному світі, окремим напрямом державної інформаційної політики є – державна інформаційна політика у сфері оборони.

Без врахування сучасних змін у суспільстві сьогодні неможливо здійснювати державну політику в сфері оборони на належному рівні. Перш за все це стосується розвитку інформації та її впливу на суспільство та сферу оборони.

Важливість інформаційного домінування є вимогою інформаційного суспільства.

Сфера оборони більш за інші потребує інформаційного регулювання, усвідомлення того, що інформація є невід'ємним та важливим компонентом збройної боротьби. Необхідність інформаційного завоювання та утримання вже існуючих позицій в інформаційній сфері стала одним із найважливіших елементів сучасних воєнно-політичних конфліктів .

Суспільно-політична взаємодія в сфері оборони потребує більшої уваги з боку держави. Сучасний інформаційний розвиток додає більших можливостей військовому керівництву для захисту національних інтересів особи, суспільства та держави. Постає питання про реалізацію інформаційної політики на тому рівні, щоб забезпечити обороноздатність держави в інформаційній сфері.

Метою військово-інформаційної політики має бути побудова такої системи інформації і створення таких умов, які б забезпечували захищеність соціуму від загроз воєнного характеру.

Державна інформаційна політика України у сфері оборони – функціонування державних та недержавних інституцій України із метою регулювання інформаційних відносин задля запобігання і врегулювання конфліктів та захисту національних інтересів в інформаційній сфері.

Інформація стає найважливішим військово-стратегічним ресурсом, не менш, а то й більш важливим, ніж традиційні види озброєнь і військової техніки. У формуванні оборонного потенціалу та військової могутності держави значне місце має бути приділено регулюванню інформаційних відносин, розвитку інформаційних технологій, удосконаленню методів інформаційної боротьби, ефективної інформаційної політики в сфері оборони.

Роль інформаційного чинника у забезпеченні національної безпеки постійно зростає, у конфлікти залучаються не тільки інформаційні служби сторін, що конфліктують, але й практично вся інформаційна інфраструктура держави і суспільства.

Ефективна реалізація інформаційної політики дозволить державі вирішувати кризові ситуації мирним шляхом. Формування та розвиток сфери оборони безпосередньо залежить від політичних рішень керівництва держави.

д-р держ.упр., професор Романенко Є. (ЦУВО ГШ ЗСУ)

Чуприна О. (ПК «Центр» Повітряних Сил)

д-р держ.упр., проф. Акімов О. (ГШ ЗСУ)

ВІЗІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МОВНОГО ПИТАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ ПРОЦЕСАХ ВВНЗ В РОЗРІЗІ ПЕРСПЕКТИВ ВСЕОХОПЛЮЮЧІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ЗСУ В СТРУКТУРИ НАТО

Війна в Україні підкреслює життєву важливість освіти й підготовки для підготовки та підтримки великих воєнних операцій. Великі воєнні операції будуть успішними при наявності фахово підготовлених офіцерів, що досягається максимально можливим доступом та допуском до інформаційних матеріалів, досвіду та обміну даними з дружніми для нашої країни партнерами. У той час, коли міжнародне співтовариство демонструє політичну солідарність з Україною через дипломатію та військову допомогу, війна розкриває життєво важливу сферу для поліпшення спроможності НАТО та країн-партнерів щодо оперативної

сумісної військової освіти, підготовки й співпраці у сфері безпеки.

Війна в Україні є прикладом важливої ролі співпраці в галузі безпеки між членами Альянсу та партнерами в ефективному застосуванні сил.

Під час операцій ЗС України покладаються на безперервну адаптивну освіту та підготовку, включаючи своєчасну допомогу, що надається з використанням технологічного навчання. Це відповідає нагальним вимогам щодо підготовки новобранців, курсантів, сержантів і офіцерів за такими темами, як поводження зі зброєю, поінформованість про вибухові боєприпаси та тактичну невідкладну медичну допомогу.

Незважаючи на численні успіхи, ЗС України стикаються з постійними проблемами військової освіти та підготовки насамперед через неможливість здійснювати освіту та підготовку на мові оригіналу, без втрати фундаментальних специфік та усвідомлення сутності процесів, а не автоматичне повторювання (навіть бездоганне). В цьому сенсі Україна потребує вдосконалених підходів для навчання за оригінальними методами та програми на мові носія з метою підтримки як негайного, так і довгострокового розвитку ЗС України і, зрештою, національної стійкості на основі цивільно-військових сил.

Стійкі рішення мають бути системними, спрощеними та включати цивільно-військову співпрацю для підтримання національної стійкості. Існують численні ініціативи НАТО, ЄС та національні ініціативи, які підтримують Україну в освіті й підготовці. Будь-яке розширене співробітництво в галузі безпеки у освіті та підготовці сил має працювати з цими існуючими зусиллями в екосистемі, яка враховує контексти багатостороннього партнерства.

Таким чином, Україні потрібні такі рішення, які забезпечують ефективну освіту й підготовку, щоб відповідати поточним і післявоєнним оперативним вимогам ЗС України. Члени Альянсу та партнери потребують координації та підзвітності, щоб забезпечити більш ефективні засоби надання таких можливостей ЗС України та в межах партнерства. Життєво важливі вимоги до освіти та підготовки сил ЗС України можна задовольнити завдяки вдосконаленим можливостям навчання на мові носіїв цих знань, умінь та спроможностей.

Сірій А.В. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Особливу небезпеку сучасності становлять загрози, які породжують нові інформаційні технології, таким є відносно новий вид терористичної діяльності – інформаційний тероризм.

Загроза національної безпеки, терористична діяльність може проявлятися через наступні чинники: терористичні акти, вчинювані окремими злочинцями або членами організованих терористичних груп (причому, як на території своєї держави, так із баз на території іншої країни); акти державного терору, здійснювані однією державою стосовно іншої (останні приклади – акти державного терору російської федерації стосовно України); акти державного терору, здійснювані владними структурами усередині країни стосовно окремих груп населення (політичні, соціальні, етнічні, релігійні тощо).

Поява та активізація терористичних організацій зазвичай свідчить про

послаблення дії системи національної безпеки, активізація терористичних груп може бути свідченням збою в алгоритмі управління системою національної безпеки.

Водночас поява тероризму пов'язана зі станом національної безпеки, але не тільки. Це явище багатоаспектне та не тільки направлене на фізичне знищення супротивника, а й на захист національних інтересів в інформаційному просторі.

Для України, де інформаційна діяльність ще не набула належного розвитку, головні загрози у сфері інформаційного тероризму є не внутрішніми, а зовнішніми. Їх переважно створюють іноземні держави, міжнародні терористичні та інші злочинні угруповання й організації, які користуються нерозвиненістю й слабкістю відповідних державних структур.

В умовах правового режиму воєнного стану виконавцями акцій інформаційного тероризму є іноземні спецслужби й організації, зокрема російської федерації, закордонні засоби масової комунікації, окремі екстремістські елементи і групи.

Активно використовують інформаційні канали і безпосередньо терористи, подаючи свої плани через офіційні канали інформації. Дестабілізація суспільства чи то у внутрішній політиці країни, між ворогуючими публічними особами, чи то у зовнішньополітичних стосунках через інформаційний тероризм стає дедалі популярнішою. Адже вдало оформленою інформацією можна знищити все, і зброя стане неактуальною.

У свою чергу інформаційний тероризм поділяється на інформаційно-психологічний тероризм (контроль над засобами масової комунікації із метою поширення дезінформації, чуток, демонстрації могутності терористичних організацій) та інформаційно-технічний тероризм (завдання збитків окремим елементам і всьому інформаційному середовищу супротивника в цілому: руйнування елементної бази, активне придушення ліній зв'язку, штучне переавантаження вузлів комунікації).

Інформаційний тероризм – це, форма негативного впливу на особистість, суспільство і державу усіма видами інформації.

Сірий С.В. (ВІКНУ)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Зростання цінності інформації у сучасному суспільстві охоплює як приватно-правові, так і глобальні інтереси всього суспільства.

Інформаційна безпека є трансформованою складовою національної безпеки України, ефективність проведення якої гарантує суспільству і кожному громадянину захист від загроз, у тому числі інформаційних.

Інформація стає найважливішим військово-стратегічним ресурсом щонайменше або навіть важливішим, аніж традиційні види озброєнь і військової техніки.

Держава-агресор здійснює інформаційні атаки на українське населення, прагнучи за допомогою фейкової інформації посіяти в суспільстві страх та панічні настрої, дестабілізувати політичну та соціально-економічну ситуацію в Україні. Вторгаючись в український інформаційний простір, ворог робить замах

на громадянську ідентичність українців.

Національні інтереси України вимагають забезпечення сприятливих умов політичного розвитку країни.

В інформаційній сфері на основі національних інтересів України формуються стратегічні та поточні завдання політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Завдання, щодо необхідності протидії спеціальним інформаційним операціям держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, поставлені у Стратегії інформаційної безпеки України. Цей базовий концептуальний документ про сучасну політику нашої держави у сфері інформаційної безпеки було затверджено Указом Президента України 28 грудня 2021 р. Ключові аспекти у сфері інформаційної безпеки України, які реалізуються в умовах воєнного стану.

Головним інструментом боротьби України проти російської дезінформації під час воєнного стану є правда, яку потрібно доносити не лише до внутрішньої, а й до закордонної аудиторії. Також велике значення мають медіакультура та медіаграмотність суспільства.

Культура - це м'яка сила. Вона здатна повернути українців до нормального життя в новій воєнній реальності. Потрібна культурна експансія України. Світ має чути про Україну щодня.

Необхідність підвищення медіакультури та медіаграмотності суспільства особливо гостро виявилася в умовах війни. Органи влади та структури громадянського суспільства мають через засоби масової інформації проводити постійну роз'яснювальну роботу серед населення, а правоохоронні органи – жорстко припиняти такі дії.

Доступ до інформації є одним з основних прав особистості. Інтереси особистості в інформаційній сфері полягають у реалізації конституційних прав людини і громадянина на доступ до інформації, на використання інформації на користь здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку.

В умовах війни органи державної влади, органи місцевого самоврядування демонструють високий рівень інформаційної взаємодії із суспільством. Міністерства та відомства систематично доводять до суспільства актуальну інформацію. Виступи Президента України, голів обласних військових адміністрацій, присвячені аналізу поточної ситуації, звіту про свою роботу, стали для громадян звичними.

У Стратегії інформаційної безпеки України відображено інтереси держави, які виражаються у необхідності ефективного захисту конституційного устрою суверенітету та територіальної цілісності країни, встановлення та підтримання політичної стабільності, включаючи стабільність державної влади та її інститутів. Процес реалізації цілей Стратегії не зупиняється, незважаючи на всі труднощі воєнного стану.

СИМВОЛ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Символ є універсальним ядром людської культури, що виражає єдність її багатомірності і розмаїття, а тому зумовлює цілісне бачення та розуміння людиною світу і самої себе у всій неповторності та унікальності. Як зауважує М. Планк: «Без символу не було б можливе порозуміння і взагалі ніяке спілкування між людьми».

Символи формують соціальну реальність і часто пов'язані з ціннісною системою культури, яка, своєю чергою, впливає на спосіб життя людей, на вироблення цілей, прагнень, виникнення мотивації до певної дії. Окремою групою символів виступають культурні символи, які репрезентують певну культурну реальність. Кожна культура має свій набір символів, пов'язаних з різним досвідом й уявленнями. Ці символи сприяють відчуттю приналежності та культурної унікальності. Представники кожної культурної групи повинні правильно інтерпретувати та з часом переосмислювати свої символи.

Символи, як і все у світі, переживають періоди свого розквіту і свого занепаду. Вони можуть носити тимчасовий і навіть випадковий характер, зникати в одному і знов з'являтися в іншому, воскресаячи в новій формі.

За час повномасштабного вторгнення росії в Україну з'явилося багато символів незламності й стійкості, любові й самопожертви, героїчного спротиву й сміливості, турботи й поваги. Саме вони додають українцям упевненості у Перемозі. Українці тримаються за них, згадують про них під ракетами та під час сирен, створюють меми й жарти. Наведемо лише декілька прикладів таких символів.

«Рускій военний корабль, іди...», фраза прикордонника з острова Зміїний вразила всю Україну та світ у перші дні повномасштабної війни. Вона зарядила українців бойовим духом, якого потребували люди, і стала одним із головних символів спротиву цієї війни.

«Привид Києва», відважний льотчик, який захищав українське небо й мав у своєму активі десятки збитих ворожих літаків. Історії про українського героя допомагали триматися українцям, надавали відчуття захисту у часи, коли нам всім конче потрібно було «закрити» українське небо. Але потім почали ширитись чутки про його загибель. Саме тоді в ЗСУ розкрили секрет Привида Києва – це був збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації Повітряних Сил, які захищають небо столиці.

Вцілілий керамічний півник у Бородянці. Кухонна шафка з півником стали символом незламності українців. Окупанти практично перетворили на руїни багатоквартирний будинок у місті Бородянка Київської області, однак півник вистояв, отже вистає і Україна.

Пес Патрон. Маленький песик з Чернігова, який вже допоміг працівникам ДСНС розмінувати тисячі кілометрів території, став символом незламності українського народу та боротьби із російським агресором. Цікаво, що про Патрона, який вже отримав державну нагороду «За віддану службу», знають і за межами України. Так, UNICEF присвоїв Патрону титул першого у світі Пса Доброї Волі.

Бавовна. Квітка бавовни стала іронічним символом подій повномасштабної війни. Мовою росіян вибухи це «хлопки», що співзвучно з українською назвою тканини – бавовною.

Чорнобаївка. Село на Херсонщині, яке стало символом бездарності російського командування. Сподіваючись на те, що «двічі снаряд в одну вирву не влучить», росіяни знову й знову розміщували на чорнобаївському аеродромі велику кількість техніки, яку щоразу знищували ЗСУ.

Тож символ представляє найглибинніший рівень культури, його сенс не можна розшифрувати прямолінійно, раціонально, натомість, його необхідно «емоційно» пережити і відчутти, поступово дешифруючи всю безліч його смислів. Символи мають глибоке культурно-сміслову навантаження та намагаються дати відповідь на найскладніші питання буття. Вони спрямовують думку за межі індивідуального життєвого горизонту і набувають нового, несподіваного звучання залежно від розуміння адресата. Символ є накопичувачем пам'яті культури.

к.і.н., доц. Трубочанінов М.А. (ХНПУ ім. Г.Сковороди)

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У політичній психології проблема особистості як суб'єкта політичної діяльності полягає у визначенні можливостей заходів її впливу на політичну владу, на розвиток суспільного життя. Щоб політична суб'єктність особистості була дійсною і міцною, повинні бути виконані певні умови. У головному їх можна звести до політичних знань, що відповідають мотивами політичної поведінки і діяльності, а також до створених і визначених державою і суспільством можливостей і умов дії особистості в політичній сфері.

Особистість повинна усвідомлювати - принаймні в загальному - основні закономірності розвитку політичного життя, прийняті в суспільстві правила і норми участі в політиці, а також свої (особистісні, групові і т.д.) політичні потреби. У зв'язку з цим мова йде про політичну культуру - про здатність особистості усвідомити для себе сутність політичних проблем (загальних і конкретних, актуальних для даного періоду); вміння особистості виконувати основні форми активності і участі в політичному житті з метою здійснення впливу на рішення соціально-політичних проблем.

Політична культура особистості формується під впливом політичної культури соціального класу і суспільства в цілому. Особистість сприймає стереотипи політичного мислення, орієнтації та поведінки, властиві соціальному середовищі, в якій ця особа перебуває. Разом з тим політична культура кожної людини характеризується і індивідуальними рисами, в яких відображені особистісний досвід, рівень знань, психологічні особливості. Політична культура особистості проявляється в рівні політичних знань, прихильності певним цінностям, ступеня громадянської активності, в стилі поведінки.

У цьому сенсі можуть виділятися світоглядні, громадянські і власне політичні цінності. Так, ціннісна орієнтація людини на світоглядному рівні вбудовує уявлення про політику в його індивідуальну картину світу, індивідуальне сприйняття життя. Це змушує його співвідносити свої морально-

етичні уявлення (про добро, сенс життя та ін.) з особливостями політичної сфери, формувати уявлення про роль політики в досягненні ним своїх головних життєвих цілей. У межах цивільних орієнтирів людина усвідомлює свої можливості як учасника суспільних відносин, в яких діють спеціальні органи та інститути (органи державного управління, суд і ін.), чия діяльність впливає на наявність і реалізацію його прав і свобод. З точки зору власне політичних уявлень людина виробляє своє ставлення до практичних форм діяльності конкретного уряду, партій, офіційних осіб і т.д.

Всі компоненти політичної культури відносно самостійні і в той же час взаємопов'язані, тісно переплітаються, утворюючи специфічну цілісність. Характер політичних знань і уявлень, цінностей і переконань, мотивів, потреб і інтересів, емоцій і почуттів, що переважають зразків поведінки визначають зміст політичної культури, властивої даному соціальному суб'єкту.

*к.політ.н., доц. Ясинська В.С. (ВІКНУ)
Мельошина О.В. (ВІКНУ)*

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ПРОЄКТ «РУССКИЙ МИР» ЯК ЗАСІБ ДЛЯ ЗАХОПЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

російська федерація продовжує обґрунтувати анексію та асиміляцію інших територій, використовуючи поняття «русский мир», як прикриття для незаконних дій. Ця ідеологія має потенціал впливати на територіальну цілісність сусідніх держав, особливо у контексті пострадянського простору. Зростаючий інтерес до цієї концепції викликає необхідність розуміння її впливу на міжнародну стабільність.

Хоч як це не парадоксально, але чіткої дефініції «русского мира» не має. Аморфність дозволяє вкладати у поняття все. Воно спрямоване перед усім на емоцію та відсутність логічної рефлексії. Емоція в трактуванні «русского мира» передбачає, що людина не повинна думати про матеріальне і має пишатися тим, що належить до цього російського універсуму. І в цьому особливість ідеології сучасної росії.

Ідеєю, що об'єднує чи не всіх ідеологів «русского мира» є право на розширення кордонів та відсутність географічного виміру. Ідеолог Олександр Дугін заявляє «русский мир - це світ людей, які живуть у різних країнах, знову підкреслюю, переважно у російській федерації, які ототожнюють себе з історією і культурою, що стало (особливо після звільнення від Орди) Московською Руссю.

І територіально його кордони не зовсім визначено, тому що це культурне поняття. Воно може розсуватися, може розширюватися, може містити в собі інші народи».

Для приєднання нових територій російська федерація пропагує єдність та захист російського населення за межами власних кордонів. Після розпаду Радянського Союзу, на думку відданих ідеям «русского мира», репресивно-асиміляційну політику щодо російської населення проводили націонал-демократичні влади Латвії, Литви, Естонії, Грузії, Азербайджану, Вірменії, Молдови, Туркменістану, Узбекистану, Киргизії, Таджикистану. М'яку асиміляційну політику щодо етнічних росіян проводили у Білорусії, Україні до

2014 року, Казахстані. Зменшення або повна заборона російськомовних шкіл, популяризація традицій та звичаїв народів, відновлення історичної пам'яті громадян новостворених держав, приєднання до нових міжнародних організацій – все це, на думку ідеологів «руського мира», знищує російське населення у нових суверенних державах.

Анексія Автономної Республіки Крим, створення Донецької та Луганської народних республік у 2014 році стало спробою захистити та допомогти російському населенню відстояти свої інтереси.

У «Доктрині Русского мира» (за редакцією Віталія Авер'янова) зазначено: «Цілісність України не була і не може бути самоцінною для росіян і русского мира, і є тільки далеко не гарантованою формою порядку та збереження гуманітарного простору. Мало того, ліквідація України в нинішньому складі в умовах, які склалися, була б добром для росіян, адже вона стає їхньою в'язницею. Русский мир вважає пріоритетним правом російської частини України на збереження своє ідентичності, зокрема, якщо це необхідно, на створення нової держави або возз'єднання з росією.»

На ідеї розширення і безальтернативності «руського мира» тримається вся зовнішня і внутрішня політика росії. Апогеєм реалізації даної ідеології є повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України. Метою вторгнення в Україну володимир путін назвав «захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду з боку київського режиму», що співпадає з визначальною рисою ідеології «руського мира» - право на розширення кордонів та відсутність географічного виміру.

Після розпаду СРСР усі конфлікти й війни на пострадянському просторі відбувалися за участі росії. Понад двадцять років в росії відбувалися процеси узурпації влади представниками спецслужб на чолі з володимиром путіним, розроблялися плани поширення «руського мира» й можливого поглинання інших сусідніх народів шляхом утвердження російської ідентичності. «Русский мир» є складним ідеологічним проектом, який у сучасних умовах має більше можливостей для поширення та впливу на свідомість людей. Ідеологія «русский мир» є небезпекою для міжнародної безпеки. Більше того, зазначена ідеологія з кожним роком набуває все ширшого розмаху, а її пропаганда підкріплюється і в інших європейських країнах.

Наукове видання

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

XIX Міжнародної науково-практичної конференції

«Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє»

Тексти тез представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст, добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат та інших відомостей.

Збір, технічне редагування та комп'ютерна верстка – Бадрук О.О.
Оригінал-макет та обкладинка – Халіманенко С.М.

Підписано до друку 16.11.2023. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times. Папір офсетний. Друк ризограф. Тираж 10.
Умов. друк. аркушів 18. Заказ № 41-16.

Надруковано в навчальному картографічному комплексі ВІКНУ
03189, Київ, вул. Юлії Здановської, 81
521-32-89

